

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

CZU: 659.3 (478)+32

Mihai LESCU

**MASS-MEDIA DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL GEOPOLITIC
CONTEMPORAN: IMPLICAȚII ȘI TENDINȚE**

571. 01 JURNALISM ȘI PROCESE MEDIATICE

Teză de doctor habilitat în științe ale comunicării

Consultant științific:

Victor MORARU,
doctor habilitat în științe politice,
profesor universitar,
acad. al AȘM

Consultant științific:

Dumitru CĂLDARE,
doctor habilitat în filosofie,
conferențiar universitar

Autor:

Mihai LESCU

Chișinău, 2025

© Mihai Lescu, 2025

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, rusă și engleză)	5
LISTA ABREVIERILOR UTILIZATE ÎN TEZĂ	8
INTRODUCERE	9
1. COMUNICAREA MEDIATICĂ ÎN CONTEXT GEOPOLITIC: REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII	22
1.1. Istoriografia cercetării relațiilor dintre mass-media și geopolitică	23
1.2. Abordările conceptuale ale comunicării mediatice în condițiile re poziționării geopoliticii	46
1.3. Metodologia și perspectivele cercetării factorului mediativ în contextul geopolitic	60
1.4. Concluzii la Capitolul 1	80
2. DISCURSUL GEOPOLITIC AL MASS-MEDIEI: PARTICULARITĂȚI ȘI TENDINȚE	82
2.1. Specificul activității mediatice în condițiile globalizării	82
2.2. Spațiul geopolitic și spațiul mediativ: dinamica interacțiunii	93
2.3. Rolul factorului mediativ în evoluția relațiilor geopolitice	109
2.4. Concluzii la Capitolul 2.	125
3. PARTICULARITĂȚILE ABORDĂRII MEDIATICE A SPAȚIULUI GEOPOLITIC REGIONAL	128
3.1. Doctrinile marilor puteri și acțiunea geopolitică în sud-estul Europei în vi- ziunea mass-mediei moldovenești	129
3.2. Impactul intereselor strategice ale Federației Ruse și ale țărilor învecinate asupra transformărilor câmpului informațional	151
3.3. Republica Moldova și România în spațiul geopolitic tradițional: dinamica comunicării politice mediatizate	162
3.4. Dinamica comunicării geopolitice a mass-mediei din Republica Moldova privind stimularea dialogului social-politic în relațiile de colaborare cu România. (Studiu de caz)	174
3.5. Concluzii la Capitolul 3.	182
4. FACTORUL MEDIATIV ÎN CONFRUNTĂRILE INFORMAȚIONALE CONTEMPORANE	185
4.1. Războiul informațional ca formă particulară a ostilităților geopolitice	186
4.2. Noile media ca atribut indispensabil al confruntărilor geopolitice	198
4.3. Rolul presei scrise și al audiovizualului în mediatizarea problematicei secu- rității naționale a Republicii Moldova	206
4.4. Accentele geopolitice ale dezbaterii televizate în condițiile stării de criză. (Studiu de caz)	221
4.5. Concluzii la Capitolul 4.	225
5. COMPORTAMENTUL GEOPOLITIC AL MASS-MEDIEI DIN REPUB- LICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL PROVOCĂRILOR ACTUALE	228

5.1.	Schimbarea paradigmei comunicaționale a mass-mediei în condițiile escaladării tensiunilor geopolitice	229
5.2.	Mass-media și specificul votului geopolitic în campaniile electorale	238
5.3.	Diapazonul comunicațional al mass-mediei în reflectarea priorităților geopolitice ale Republicii Moldova	251
5.4.	Parametrii activității mass-mediei în procesul integrării europene a Republicii Moldova. (Studiu de caz)	263
5.5	Concluzii la Capitolul 5.	275
	CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	277
	BIBLIOGRAFIE	283
	ANEXE	297
	Anexa 1. Tendințele mediatizării televizate a relațiilor dintre Republica Moldova și România: iulie-decembrie 2019 și 2023	297
	Anexa 2. Canale TV rusești (terestre) transmise/retransmise în Republica Moldova de-a lungul anilor	298
	Anexa 3. Subiecte și acțiuni concrete, aflate în centrul atenției mass-mediei privind integrarea europeană a Republicii Moldova: anii 2005-2024	299
	Anexa 4. Tabelul cronologic al acțiunilor întreprinse de statul Republica Moldova privind apărarea spațiului informațional național și lupta cu dezinformarea și manipularea opiniei publice, de la începutul agresiunii Federației Ruse în Ucraina, 24 februarie 2022	302
	Anexa 5. Tabelul, privind interdicția de intrare în Republica Moldova a unor jurnaliști ruși, după ocuparea de către Federația Rusă a Crimeei: anii 2015 –2023	305
	Anexa 6. Tabelul conținuturilor geopolitice din textele statutare ale partidelor politice din Republica Moldova	307
	Anexa 7. Subiectele dezbătute în 2022, în cadrul programului tv <i>Unghiuri de vedere</i> , Moldova1	311
	Anexa 8. Chestionarul interviului aprofundat <i>Diapazonul comunicațional al mass-mediei în procesul integrării europene a Republicii Moldova</i>	314
	Anexa 9. Tabel cu grile de codificare a intervievaților	315
	DECLARAȚIE PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	316
	CV-ul autorului	317

ADNOTARE

Autor: LESCU Mihai

Tema: Mass-media din Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan: implicații și tendințe. Teză de doctor habilitat în științe ale comunicării la specialitatea 571. 01 – Jurnalism și procese mediatice. Chișinău, 2025.

Structura tezei: introducere, 5 capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 419 titluri, 282 pagini text de bază, 1 tabel, 1 figură și 9 anexe.

Cuvinte-cheie: mass-media, geopolitică, comunicare mediatică, geoinformație, spațiu mediativ, câmp informațional, război informațional, imperialism mediativ, jurnalism (geo)politic, comportament (geo)politic.

Domeniul de studiu: Științe ale comunicării.

Scopul lucrării: determinarea rolului mass-mediei privind reflectarea fenomenelor geopolitice, contribuția ei la dezbaterea, explicarea și conștientizarea evenimentelor regionale și internaționale, la soluționarea unor situații-problemă din domeniul vieții internaționale și argumentarea poziției statului în adoptarea unor decizii echilibrate în domeniul relațiilor internaționale.

Obiectivele lucrării: cercetarea comunicării mediatice în condițiile relațiilor geopolitice contemporane ca factor al constituirii spațiului informațional global; determinarea tendințelor evoluției discursului geopolitic mediativ; stabilirea dinamicii interacțiunii dintre spațiul geopolitic și câmpul mediativ în procesele informaționale locale și regionale; determinarea rolului mediatizării problematicei geopolitice ca factor al educației audienței; investigarea comportamentului politic al mediei în condițiile escaladării tensiunilor geopolitice în campaniile electorale și ale luptei cu propaganda ostilă a presei alolingve.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în examinarea complexă a segmentelor clasice ale mass-mediei și ale multimediei, privind reflectarea problematicei geopolitice, fenomen ce a stat la baza apariției jurnalismului geopolitic / pe teme internaționale. Originalitatea lucrării este dată de investigațiile întreprinse de autor, rezultatele cărora au contribuit la conturarea tabloului general privind relevarea contribuției mass-mediei în promovarea intereselor geopolitice ale Republicii Moldova.

Rezultatele principale noi pentru știință și practică obținute rezidă în identificarea metodelor de cercetare a specificului comunicării mediatice în contextul geopolitic modern ca factor al creării spațiului informațional mondial; determinarea particularităților trilaterale: mass-media-putere (statală)-geopolitica, drept factor al promovării intereselor naționale în context regional/internațional; evidențierea geopoliticii populare ca segment important al consolidării relației de colaborare mass-media-geopolitica; examinarea particularităților mass-mediei naționale în consolidarea relațiilor cu țările vecine și a angajamentului ei în confruntările informaționale locale și regionale, în asigurarea securității naționale și în promovarea integrării europene a Republicii Moldova.

Semnificația teoretică a lucrării rezidă în crearea unui cadru teoretico-metodologic privind examinarea pluridisciplinară a comunicării mediatice din Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan. Prin spiritul său novator lucrarea pune începutul unui nou domeniu de cercetare, atât în științele mediatice, cât și de ordin interdisciplinar (politic, sociologic, istoric, filosofic, geografic, etc.), examinate insuficient, sau neexplorate până la moment, dar care devine tot mai pronunțat - paradigma informațională a geopoliticii. Semnificația teoretică a lucrării rezidă în determinarea metodelor de cercetare a mediatizării geopoliticii și evaluării corelației funcționale dintre mass-media și alte domenii științifice privind investigarea problematicei în cauză în contextul societății informaționale

Valoarea aplicativă a lucrării: concluziile și tezele pot servi drept bază pentru examinarea tehnicilor și strategiilor de reflectare de către mass-media a vieții internaționale și antrenarea ei activă în reglementarea proceselor politice la nivel regional și local, precum și pentru prevenirea posibilelor efecte distructive în procesele geopolitice; rezultatele pot fi aplicate în domeniul activității de informare și cooperare politică a mass-mediei, în scopul menținerii stabilității și optimizării spațiului informațional național.

Rezultatele științifice au fost implementate prin: publicarea unei monografii, a peste 50 de articole și studii, inclusiv în România și Ucraina; utilizarea lor sub formă de suport didactic la cursurile universitare; contribuții la zeci de conferințe naționale și internaționale.

ANNOTATION

Author: LESCU Mihail

Topic: Mass media from the Republic of Moldova in the contemporary geopolitical context: implications and trends. PhD thesis in communication sciences in specialty 571. 01 – Journalism and media processes. Chisinau, 2025.

Structure of the thesis: introduction, 5 chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 419 titles, 282 pages of basic text, 1 tables, 1 figure and 9 appendices.

Keywords: mass media, geopolitics, media communication, geoinformation, media space, information field, information war, media imperialism, (geo)political journalism, (geo)political behavior.

Field of Study: Communication Sciences.

The purpose of the paper: determining the role of the mass media regarding the truthful reflection of geopolitical phenomena, its contribution to the debate, explanation and awareness of local, regional and international events, to the solution of some problem situations in the field of international life and arguing the position of our state in adopting balanced decisions in the field of international relations.

The objectives of the paper: the research of media communication in the conditions of contemporary geopolitical relations as a factor of the acceleration of the globalization process and the establishment of the global informational space; determining trends in the evolution of geopolitical media discourse; establishing the dynamics of the interaction between the geopolitical space and the media field in local and regional informational processes; determining the role of the mediatization of the geopolitical issue as a factor of the national and international education of the masses; investigating the political behavior of the mass media in the conditions of the escalation of geopolitical tensions in the electoral campaigns and the fight against the hostile propaganda of the foreign-language media.

The scientific novelty and originality lies in the complex examination of all the classic segments of the mass media and multimedia, regarding the reflection of the geopolitical issue, a phenomenon that was the basis for the emergence of geopolitical/international journalism. The originality of the work is given by the investigations undertaken by the author, the results of which have contributed to shaping the general picture regarding the revelation of the contribution of the mass media in promoting the geopolitical interests of the Republic of Moldova.

The fundamentally new results for science and practice obtained reside in the identification of the research methods of the specifics of media communication in the modern geopolitical context as a factor of the acceleration of globalization processes and the creation of the world information space; determining the particularities of the trilateral: media-power (state)-geopolitics, as a factor in the promotion of national interests in a regional/international context; highlighting popular geopolitics as an important segment of strengthening the media-public collaboration relationship; examining the particularities of the national mass media in strengthening relations with neighboring countries and its commitment in local and regional information confrontations, in ensuring national security and in promoting the European integration of the Republic of Moldova.

The theoretical significance of the paper resides in the determination of the research models, methods and strategies of the mediatization of geopolitics and the evaluation of the functional correlation between the mass media and other scientific fields regarding the investigation of the issue in question; creating a theoretical framework for the analysis of media-geopolitical interaction in the reflection of international relations in the context of the global information society.

The applied value of the work: the conclusions and theses can serve as a basis for examining the techniques and strategies of media coverage of international life and its active involvement in the regulation of political processes at the regional and local level, as well as for the prevention of possible destructive effects in geopolitical processes ; the results can be applied in the field of information activity and political cooperation of the mass media, in order to maintain the stability and optimization of the national information space.

The scientific results were implemented through: the publication of a monograph, over 50 articles and studies, including in Romania and Ukraine; their use as teaching support in university courses; contributions to dozens of national and international conferences.

АННОТАЦИЯ

Автор: ЛЕСКУ Михаил

Тема: Масс-медиа Республики Молдова в современном геополитическом контексте: последствия и тенденции, диссертация на степень доктора хабилитат, Кишинёв, 2025

Структура диссертации: введение, 5 глав, общие выводы и рекомендации, библиография из 419 наименований, 282 страниц основного текста, 1 таблица, 1 рисунок и 9 приложений.

Ключевые слова: средства массовой информации, геополитика, медиакommunikация, геоинформация, медийное пространство, информационное поле, информационная война, медиаимпериализм, (гео)политическая журналистика, (гео)политическое поведение.

Область исследования: коммуникационные науки.

Цель диссертации: определение роли средств массовой информации в правдивом отображении геополитических явлений, их участия в освещении местных, региональных и международных событий, в решении главных проблемных ситуаций в сфере международной жизни и в оказании поддержки нашего государства в принятии взвешенных решений в области международных отношений.

Задачи диссертации: исследование медиакommunikаций в условиях современных геополитических отношений как фактора ускорения процесса глобализации и становления информационного пространства; определение тенденций развития геополитического медиадискурса; установление динамики взаимодействия геополитического пространства и медиаполя в местных и региональных информационных процессах; определение роли медиатизации геополитической проблемы как фактора национального и международного воспитания масс; исследование политического поведения средств массовой информации в условиях обострения геополитической напряженности в ходе избирательных кампаний.

Принципиально новые результаты для науки и практики заключаются в выявлении методов исследования специфики медиакommunikаций в современном геополитическом контексте как фактора ускорения процессов глобализации и создания мирового информационного пространства; определение особенностей отношений: СМИ-власть (государство)-геополитика, как фактор продвижения национальных интересов в международном контексте; выделение популярной геополитики как важного сегмента консолидации отношений СМИ и массы; изучение особенностей национальных средств массовой информации в укреплении отношений с соседними странами и их участия в местных и региональных информационных противостояниях, в обеспечении национальной безопасности и европейской интеграции Республики Молдова.

Теоретическая ценность заключается в определении исследовательских моделей, методов и стратегий медиатизации геополитики, оценке функционального соотношения средств массовой информации и других научных областей при исследовании рассматриваемой проблемы; создание теоретической базы для анализа медиа-геополитического взаимодействия при отражении международных отношений в условиях глобального информационного общества.

Практическая ценность диссертации: выводы и тезисы могут служить основой для разработки стратегий освещения международной жизни средствами массовой информации и их активного участия в регулирование политических процессов на региональном и местном уровне, а также для предотвращения возможных деструктивных последствий в геополитических процессах; результаты могут быть применены в сфере информационной деятельности в целях поддержания стабильности и оптимизации национального информационного пространства.

Научные результаты были реализованы посредством: изданием монографии, публикации более 50 статей, в том числе в Румынии и Украине; их использованием в качестве пособий для университетских курсов; участием в национальных и международных конференциях.

LISTA ABREVIERILOR UTILIZATE ÎN TEZĂ

AIE – Alianța pentru Integrare Europeană

APCE - Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei

API – Asociația Presei Independente

APEL – Asociația Presei Electronice

CA (până în 2018 CCA—Consiliul Coordonator al Audiovizualului) Consiliul Audiovizualului

CE – Consiliul Europei

CJI – Centrul de Jurnalism Independent

CSI – Comunitatea Statelor Independente

GUAM - Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică - Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova

MAE și IE – Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene

NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord

ONG – organizație neguvernamentală

ONU – Organizația Națiunilor Unite

OSCE -- Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa

PNUD – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare

PCUS – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice

RM – Republica Moldova

RTV – radio și televiziune

RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

SUA – Statele Unite ale Americii

TV – televiziune

UE – Uniunea Europeană

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

UJM—Uniunea Jurnaliștilor din Moldova

USM – Universitatea de Stat din Moldova

FJȘC – Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării

INTRODUCERE

Mass-media și noile tehnologii, care au condus la instaurarea *societății informaționale*, au schimbat radical viața umanității. Astăzi, indiferent de locul aflării lor, oamenii sunt conectați, aproape instantaneu, la toate evenimentele derulate pe mapamond prin intermediul presei scrise, audiovizualului, internetului și multimediei. Pătrunzând în toate sferele vieții umane și interpretând problemele cu care se confruntă lumea contemporană, mass-media au devenit nu numai una din cele mai importante și semnificative surse de informații, ci și principalul factor în formarea opiniei publice, a culturii și a viziunii asupra unui mediu internațional tot mai globalizant și mai instabil din perspectivă geopolitică.

Actualitatea temei este determinată de amplificarea, la răscrucea secolelor XX-XXI, a rolului mass-mediei în relațiile dintre state. Înțelegerea principalelor mecanisme ale interacțiunii mass-media – geopolitică și a consecințelor acestora necesită o examinare multilaterală și aprofundată a esenței mass-mediei, care a devenit o *arenă virtuală* a luptei pentru spațiu.

Este evident că *(r)evoluția informațională* a internaționalizat lumea. Deplasarea opticii examinării și reflectării de către media a problemelor vieții dinspre particular către un context general a fost dictată în mare parte de intensificarea proceselor de globalizare și dispariția sistemului bipolar mondial, care provoacă o nouă distribuție a centrelor de putere pe planetă.

În condițiile actuale, lupta geopolitică pentru spațiu se dă în domeniul mediatic: unele țări prin influența ascunsă a informațiilor încearcă să impună voința lor asupra unui adevăr potențial. Aceasta este esența conceptului de *război informațional*, dus prin intermediul mass-mediei, care poate schimba potențialul geopolitic principal al statului (mentalitatea națională, cultura, starea moral-spirituală a oamenilor), oferind astfel un avantaj strategic decisiv față de un posibil adversar.

Asumându-și în contextul actual mai multe funcții și roluri specifice societății democratice mass-media a devenit un *actor geopolitic* activ. Potențialul lor de influențare a crescut considerabil în ultimii ani, când în urma dezvoltării și perfecționării mijloacelor moderne de comunicare și informare, controlul asupra activităților mass-mediei a devenit mai puțin eficient.

Până în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, sistemul mass-media autohton, ca parte a celui sovietic, nu a avut experiența abordării independente a problematicii internaționale. Această prerogativă revenea agențiilor de presă și instituțiilor media centrale/moscovite ale statului sovietic. După obținerea independenței, ca și celelalte foste republici ale URSS, Republica Moldova a purces la construcția statului de drept, trasându-și propria strategie de politică internă, dar și externă. Dar, începând chiar cu anii de *perestroika* și de deșteptare națională, societatea și mass-media s-au confruntat cu probleme serioase privind separatismul și conflictele armate, aceste cir-

cumstanțe având urmări nefaste asupra integrității teritoriale a Republicii Moldova. În pofida faptului că și-a anunțat *vectorul european*, ca politică de țară, înregistrând anumite progrese în acest sens, Republica Moldova continuă să fie bântuită de instabilitate politică, în mare parte, provocată de acțiunile geostrategice ale Federației Ruse. Urmărindu-și scopurile, Rusia a folosit atât publicațiile sale periodice de limbă rusă cu subredacții la Chișinău și Tiraspol, cât și posturile audiovizuale, care au avut ani la rând undă liberă de emisie în spațiul moldovenesc. În acest context s-a recurs și la sancțiunile economice impuse Republicii Moldova de Federația Rusă, precum și la acțiunile de intimidare, dezlănțuite de mass-media moscovită în adresa clasei politice de la noi în legătură cu apropierea Republicii Moldova de UE, implicarea ei activă în mai multe proiecte inițiate în regiune de UE, NATO și SUA, inclusiv, sprijinul acordat Ucrainei în lupta pentru eliberare națională.

În contextul argumentelor expuse mai sus, avem mai multe motive care au determinat alegerea pentru cercetare a subiectului temei: a) interesul sporit pentru cercetarea interacțiunii dintre dezvoltarea tehnologiilor comunicațional-informaționale și procesele geopolitice; b) determinarea rolului mass-mediei în evoluția proceselor geopolitice, care au avut lor la răspântia secolelor XX-XXI; c) examinarea reacției mass-mediei naționale la schimbările de pe arena internațională, după destrămarea imperiului sovietic și a extinderii spre est a UE și NATO, soldate cu opunerea dură a Federației Ruse, secundate de atacuri propagandistice și militare în spațiul postsovietic, care au urmărit și pentru Republica Moldova; d) abordarea contribuției mass-mediei și a clasei politice din Republica Moldova în decurs de peste trei decenii de la obținerea suveranității și independenței la soluționarea crizelor politice interne, dar și de ordin geopolitic și militar în context regional; e) evidențierea rolului participativ al mediei la consolidarea relațiilor de colaborare cu statele vecine în vederea susținerii parcursului european al Republicii Moldova și asigurarea stabilității geopoliticii regionale în bazinul Mării Negre; f) elucidarea paradigmei informaționale în geopolitică, care în condițiile dezvoltării tehnologiilor digitale devine dominantă la etapa actuală, când spațiul confruntării se mută în sfera politicii simbolice, în arena mass-mediei.

În această ordine de idei, relația mass-media – geopolitică, în opinia noastră, poate fi examinată la ora actuală din două perspective: (1) în baza celor două paradigme-catalizatoare: ideologică și informațională, care interacționează în cadrul acestei relații și (2) pornind de la paradigmele-suport (celelalte), pe care se poate baza mass-media în investigarea unor aspecte esențiale ale fenomenului.

Interesele geopolitice ale unei țări sunt caracterizate de modul de manifestare al ei în plan extern. Lipsa de experiență a instituțiilor statului în domeniul elaborării politicilor relațiilor internaționale, modesta practică de antrenare a mass-mediei în reflectarea vieții externe a țării, au condus la faptul că în politica regională și internațională, promovată de Republica Moldova,

distingem adesea elemente de instabilitate, conjuncturism și lipsă de perspectivă strategică, aici având în vedere, întâi de toate, primii ani de construcție a independenței statale; conflictul transnistrean; evenimentele legate de crearea autonomiei Găgăuze; relațiile cu țările vecine: România și Ucraina, dar și cu Federația Rusă.

În cercetările științifice și în publicațiile jurnalistice, acțiunile structurilor de vârf ale puterii de la Chișinău, cât și comportamentul mass-mediei în context geopolitic, au fost examinate sub mai multe aspecte. Cel mai des specialiștii a atras atenția politicii de *balansare geopolitică* a Republicii Moldova între cei doi poli: UE și Federația Rusă. Tendința respectivă a devenit și mai pronunțată după semnarea de către Republica Moldova a Acordului de Asociere cu UE, generând manifestări de ordinul confruntărilor politice și mediatice interne și externe. De remarcat faptul că chiar și după semnarea Acordului de Asociere cu UE, Republica Moldova a continuat să ducă o politică echilibrată față de cei doi poli de putere externă.

În alt context, dezvoltarea accelerată a tehnologiilor informaționale a făcut ca mass-media, pe parcurs, să joace un rol și mai important privind afirmarea geopolitică a Republicii Moldova în regiune. Cu toate acestea, lupta geopolitică ce s-a dat între mass-media națională și cea alolingvă, precum și comportamentul politic al cetățenilor în campaniile electorale (parlamentare, prezidențiale), au demonstrat că acest domeniu generează o serie de îngrijorări. Pornind de la realitățile geopolitice moderne, observăm că asigurarea intereselor vitale ale Republicii Moldova este în primul rând asociată cu dezvoltarea relațiilor ei cu țările vecine - România și Ucraina. Fără dezvoltarea relațiilor economice și culturale, fără fundamentarea noilor strategii de apărare și de protecție a frontierelor de stat și a spațiului informațional, de soluționare a divergențelor etnopolitice și a conflictului transnistrean, Republica Moldova nu va putea continua calea democrației. Astfel, **actualitatea temei** este datorată și următorilor factori:

- valorificarea complexă și multiaspectuală, sub aspect teoretic și practic, a experienței interacțiunii instituțiilor de resort ale statului cu mass-media privind implicarea în reflectarea problematicii vieții internaționale ;

- reevaluarea raportului de forțe în regiune odată cu destrămarea URSS, care a condus atât la schimbări geopolitice și geostrategice de proporții, cât și la metamorfoze substanțiale în spațiul informațional local al țării;

- stabilirea motivelor și argumentarea specificului luptei pentru dominația spațiului informațional regional, unde UE și SUA, dar și Rusia, în scopul materializării intereselor lor geopolitice, încearcă să influențeze și să minimalizeze rolul mass-mediei naționale.

- identificarea specificului interdependenței dintre procesele geopolitice și cele informaționale prin determinarea căilor de consolidare și protejare a spațiului informațional

autohton ca o condiție a menținerii integrității teritoriale a țării, păstrării și dezvoltării valorilor culturale și a tradițiilor naționale;

- determinarea contribuției mass-mediei din republică la menținerea dialogului geopolitic cu actorii regionali în contextul războiului din Ucraina;

- evaluarea rolului geopolitic al presei scrise și al audiovizualului din Republica Moldova în condițiile afirmării paradigmei geoinformației.

Problema investigației complexe constă în abordarea sistematizată și interdisciplinară a activității celor trei componente clasice ale mass-mediei - presă scrisă, radioul și televiziunea, precum și a Internetului și multimediei, în condițiile geopolitice contemporane ca problemă de bază a demersului științific. Cercetarea este întreprinsă în conexiune cu investigarea raportului forțelor geopolitice stabilit în lume, a schimbărilor social-politice, economice, culturale și tehnologice la nivel global, regional și local, care au demarat la sfârșitul secolului trecut, generând modificări structurale și funcționale în domeniul jurnalismului politic la nivel local, și a celui pe teme internaționale în context regional și global.

Gradul de investigare a temei. Mass-media au cunoscut, în decursul evoluției sale, nenumărate abordări științifice care au vizat aspectele funcționale și de rol în societate, cele relaționale sau de colaborare, formare a opiniei publice, influențarea comportamentului audienței și educarea politică, culturală și moral-spirituală a oamenilor. Constatăm, că aspectul paradigmei informaționale a geopoliticii a fost explorat insuficient, relația mass-media - geopolitică ca problemă de cercetare necesită o aprofundare. Și aceasta, în pofida faptului că legăturile dintre mass-media și geopolitică au fost semnalate mai bine de un secol în urmă: politologul suedez Rudolf Kjellen, părintele termenului și unul din fondatorii disciplinei în anul 1916 vorbea deja despre importanța imaginii statului formată de jurnaliști [318]. Conștientizarea rolului mass-mediei în dezvoltarea relațiilor dintre state capătă un caracter și mai accentuat în urma elaborării în anii 30-40 ai secolului trecut a primelor studii, care au pus bazele teoriei comunicării de masă de numeroși oameni de știință ca Harold Lasswell [211] și Paul Lazarsfeld [83; 213].

Dezvoltarea disciplinei a fost afectată de numeroase controverse datorită asocierii geopoliticii, prin renumita școală germană, condusă de Karl Haushofer, cu politica nazistă, aceasta fiind concepută ca bază ideologică pentru practicile ei expansioniste, pe larg descrisă și fundamentată în literatura de specialitate [147, p. 17]

Problemele de natură militară au început să-și piardă din consistență începând din deceniul al șaptelea al secolului XX, ca urmare a unei perioade de relativă destindere ce a urmat etapei de maximă tensiune a Războiului Rece. Noul curs al relațiilor internaționale a condus și la reabilitarea termenului de geopolitică, datorită, mai cu seamă, readucerii în actualitate a unor teme de interes global în mass-media, care fuseseră prezente și în abordările inițiale ale disciplinei: diminuarea

resurselor naturale, explozia demografică, modificările climatice globale, provocate de activitatea umană, crizele umanitare, poluarea transfrontalieră etc.

Sfârșitul Războiului Rece a constituit momentul reabilitării termenului și a preocupărilor de geopolitică. În una dintre cele mai repute lucrări din domeniu realizată sub coordonarea lui Yves Lacoste [333], geopolitica este definită ca fiind o concepție generală care ia în calcul și analizează acțiunile tuturor actorilor prezenți pe scena internațională. Din această perspectivă, a gândi geopolitic, înseamnă a fi interesat de planurile concurenților imediați și potențiali, a ține cont de eterogenitatea spațială și culturală, de condițiile naturale și capacitățile specifice ale diferiților actori, de diversitatea etnică, religioasă și istorică și de discrepanțele economice ale lumii în care trăiește societatea contemporană.

Apreciind pozitiv relațiile mass-mediei cu geopolitica, Y. Lacoste a acreditat ideea că, datorită dezvoltării fulminante a tehnologiilor informaționale, spațiul mediatic tot mai mult domină spațiul geopolitic și că în societatea modernă prevalează nu atitudinea abordării conceptual-rațională, ci, mai des, chipul personajului, imaginea pe care i-o crează mass-media, remarcând faptul că opiniile politice, ideologice și geopolitice ale publicului se formează în mare parte în baza emisiunilor televizate.

Apariția noilor mass-media electronice a dus la o regândire radicală a rolului și a locului mass-mediei în societatea contemporană și, în special, în procesele ei geopolitice. O contribuție substanțială în acest context au avut lucrările savantului canadian M. McLuhan [111; 112; 226], care a propus o analiză originală a evoluției sociale prin prisma progresului tehnologic în mass-media.

Aproape în același timp, diverse concepte ale lumii postindustriale, propuse de Z. Brzezinski [18], P. Drucker [193], M. Castells [189], etc. au cunoscut dezvoltare în literatura geopolitică și socio-filozofică, una dintre principalele versiuni ale căreia devine treptat conceptul societății informaționale (H. Kissinger [80], Y. Masouda [224], R. Katz [207], B. Иноземцев [273], A. Serb, C. Baron, I. Narcisa, C. Ionescu, C.- L. Defta [168], B. Ghilic-Micu, M. Stoica [64], etc.). Studiile acestor și altor autori au contribuit la o mai bună înțelegere a vectorului dezvoltării sociale, a naturii mass-mediei, la clarificarea locului și a rolului ei în viața social-politică.

De real folos pentru studiul nostru au fost mai multe teorii și modele ale comunicării de masă și efecte mass-media ca cele dezvoltate de T. Peterson, F. S. Siebert și W. Schramm [240], dar și cele elaborate de E. M. Katz și M. Gurevitch [206], E. Noelle-Neumann [131] ș. a.

Pe parcurs, teoriile referitoare la fenomenul mass-media au fost îmbogățite cu o altă sursă de idei din conceptele globalizării lumii și ale dezvoltării mondiale, care se regăsesc în lucrările Zb. Brzezinski [187], U. Beck [10], R. Robertson [237] ș.a., fapt ce a contribuit la o mai bună înțelegere a evoluției istorice a societății și a schimbărilor ce au avut loc la nivel regional și global.

Pentru soluționarea problemelor de cercetare, un rol important revine teoriilor și studiilor teoretice și empirice ale mass-mediei contemporane privind interacțiunea lor cu societatea geopolitică și spațiul virtual, elaborate de cercetătorii din România: C. Schifirneț [149], M. Stănciulescu [161], R. Săgeată [146], A.-D. Rachieru [135], V. Simileanu [158] ș.a., care examinează activitatea mass-mediei în contextul nemijlocit al societății informaționale globale, precum și lucrările semnate de C. Hlihor [73], I. Bădescu [3], Gh. Văduvă [178], P. Dobrescu [51], C. Moștoflei, P. Duță, A. Sarcinschi [127], care în procesul dezbaterii problematicei geopolitice acordă atenție substanțială și problemelor activității mass-mediei în societatea contemporană, dominată de geopolitică.

Întâmplător sau nu, dar bazele științei ruse a mass-mediei și ale comunicării de masă au fost puse în anii '60 ai secolului trecut, când în URSS, din care făcea parte și RSSM, prin contribuția cercetătorilor ca Б. Грушин [264], В. Коробейников [280] și Б. Фирсов [314], a început să se reabiliteze și geopolitica. Problemele de globalizare în relația lor cu cele de informare și comunicare au fost studiate de cercetătorii В. И. Анненков [247], В. А. Тураев [311], Н. Л. Волковский [257], Т. В. Владимирова [256], precum în studiile lui М. С. Вершинин [255], А. С. Пую [300], Г. Г. Почепцов [297], Е. П. Прохоров [299], Е. Л. Вартанова [253].

În Republica Moldova activitatea mediei, cât și a relațiilor dintre ea și geopolitică au fost studiate mai mult episodic. Este explicabil, poate și din motivul că media moldovenească are doar câteva decenii de activitate în condiții noi. O activitate prodigioasă în această direcție desfășoară Gh. Rusnac [140; 141], V. Moraru [122], C. Marin [108, 109], O. Serebrian [154], V. Juc [78], P. Varzari [180], A. Burian [21]. Studii și articole care vizează problematica mediei, geopolitica, geostrategia și spațiul informațional contemporan au fost elaborate de G. Stepanov [163], S. Cebotari [25], Gr. Vasilescu [181], Gh. Căldare [24], V. Saca [142], A. Peru-Balan [132], A. Lavric [82].

Ar fi de subliniat faptul că la sfârșitul secolului XX - începutul secolului XXI, geopolitica critică (Gearoid O'Tuathail [232], John Agnew [184], Simon Dalby [192]) a extins domeniul cercetării la alte caracteristici ale societății moderne, având în vedere influența și rolul discursului, care este transmis prin media și prin alte canale informale și formale de comunicare.

Totuși, problematica relației mass-media-geopolitică nu este suficient analizată, fapt ce deschide loc pentru cercetările ulterioare. Cu atât mai mult că în literatura autohtonă nu sunt efectuate studii integrale, care ar cuprinde toate cele trei segmente clasice ale activității mass-mediei, și cu atât mai mult a noilor media în contextul geopolitic contemporan - parte componentă a societății informaționale globale. Din aceste considerente, există interesul pentru subiectul de cercetare care, în opinia noastră, necesită și merită o abordare pluridimensională în contextul realităților mediatice și geopolitice ale Republicii Moldova.

Obiectul cercetării îl reprezintă interacțiunea dintre mass-media și geopolitica în procesul reflectării vieții internaționale. **Subiectul cercetării** include în sine evidențierea mecanismelor de colaborare și relevarea specificului interacțiunii dintre media și geopolitică în context regional, care sub influența societății informaționale, a intereselor ce le au în regiune actorii politici de calibru și a tehnologiilor comunicaționale modifică funcțiile și unghiul de abordare de către presa scrisă și cea audiovizuală, dar și de multimedia din Republica Moldova, a problematicii relațiilor internaționale, modul de percepere și evaluare de către public a realității geopolitice.

Ipoteza generală. La etapa actuală a globalizării, dezvoltării tehnologiilor informaționale și a mass-mediei a luat naștere o nouă paradigmă – paradigma informațională a geopoliticii, în care ideea informației devine una dominantă în cadrul dinamicii geopolitice contemporane. Mass-media din Republica Moldova, impunându-se tot mai mult ca actor al jocului geopolitic la nivel local, regional și internațional, rezolvă, cel puțin, următoarele obiective esențiale: supervizează, analizează, clasifică și explică dinamica transformărilor geopolitice; oferă publicului o înțelegere multiaspectuală a formelor de luptă geopolitică, a metodelor și tehnicilor de dominare geoinformațională în spațiul și timpul politic, dar și estimează modul de evoluare a evenimentelor în perspectivă.

Ipotezele de lucru:

- activitatea mass-mediei și modul de abordare a problematicii geopolitice sunt determinate de amplasarea geografică a Republicii Moldova și de politica dusă de ea în mediul geopolitic: operativitatea și frecvența mediatizării subiectelor pe teme internaționale depind în mare măsură de nivelul de dezvoltare a tehnologiilor comunicaționale și informaționale în țară și de cadrul legislativ privind asigurarea libertății de exprimare în societate;
- unghiul de abordare și frecvența setării materialelor despre viața internațională pe agenda atenției publice sunt determinate de politica editorială a instituțiilor media, de interesul și capacitățile profesionale ale jurnaliștilor de a contribui la soluționarea situațiilor geopolitice;
- sub impactul factorilor externi, generați de statele ce domină spațiul informațional din regiune, media din Republica Moldova, ca și cea din alte state mici post-sovietice, devine adesea victimă a intereselor geopolitice: spațiul informațional național este insuficient protejat de statul nostru;
- în condițiile conflictelor geopolitice din regiune (din Ucraina; din Transnistria; din bazinul extins al Mării Negre), spațiul mediatic moldovenesc și ucrainean au devenit *câmp de luptă informațională* cu propaganda dusă în regiune de Rusia;
- prin contribuția mass-mediei la construcția sferei politice naționale și a celei geopolitice pot fi puse bazele trainice de unificare a țării, de protejare a intereselor naționale, de asigurare a păcii și de menținere de către guvernare a vectorului european de dezvoltare. Această legătură a mass-mediei moldovenești este bivalentă: din spațiul internațional spre cel național și viceversa.

Scopul lucrării constă în determinarea locului și rolului mass-mediei privind reflectarea veridică a fenomenelor geopolitice, contribuția ei la dezbateră, explicarea și conștientizarea evenimentelor locale, regionale și internaționale, la soluționarea unor situații-problemă din domeniul vieții internaționale și la argumentarea propriei poziții a statului nostru în adoptarea unor decizii echilibrate în domeniul relațiilor internaționale.

Pentru realizarea acestui scop ne-am propus următoarele **obiective**:

- cercetarea specificului comunicării mediatice în condițiile relațiilor geopolitice contemporane;
- determinarea trăsăturilor caracteristice și a tendințelor evoluției discursului geopolitic mediatice ca factor esențial al afirmării jurnalismului pe teme internaționale;
- stabilirea dinamicii interacțiunii dintre spațiul geopolitic și câmpul mediatice în procesele informaționale locale și regionale;
- determinarea particularităților transformării câmpului informațional în procesul abordării mediatice a spațiului geopolitic regional în contextul intereselor strategice ale Federației Ruse și ale țărilor învecinate Republicii Moldova;
- elucidarea rolului factorului mediatice în confruntările informaționale locale și regionale;
- evaluarea contribuției mediei în promovarea integrării europene a Republicii Moldova;
- investigarea comportamentului politic al mass-mediei în condițiile escaladării tensiunilor geopolitice în campaniile electorale și a luptei cu propaganda ostilă a presei alolingve;
- oferirea de recomandări privind optimizarea abordării mediatice a geopoliticii pe termen lung în conformitate cu cerințele dezvoltării durabile într-o lume divizată de diverse interese.

Noutatea și originalitatea științifică. De la obținerea de către Republica Moldova a suveranității și independenței, în virtutea cărui fapt au intervenit schimbări substanțiale în toate compartimentele de funcționare a sistemului mediatice, în mediul științific autohton nu au fost întreprinse abordări științifice din perspectiva examinării complexe ale mediei privind tratarea problematicei geopolitice, fenomen ce a stat la baza afirmării jurnalismului pe teme internaționale. Originalitatea lucrării este determinată de investigațiile întreprinse de autor, rezultatele cărora au contribuit la conturarea tabloului general privind relevarea rolului presei scrise și a audiovizualului în promovarea intereselor geopolitice ale Republicii Moldova.

Problema științifică soluționată rezidă în elucidarea complexă a abordărilor mediatice privind reflectarea problematicei geopolitice, în valorificarea experienței instituțiilor media privind tratarea de către ele a vieții internaționale în condițiile actuale, determinate de avansarea tehnologiilor informaționale, fapt ce conduce la o înțelegere aprofundată a trăsăturilor definitorii a acțiunii mediatice cu impact geopolitic. Soluționarea acestei probleme a permis fundamentarea unei **direcții științifice** axate pe investigarea activității multiaspectuale a mass-mediei în consolidarea relațiilor Republicii Moldova în context geopolitic regional și promovarea intereselor sale

la nivel național și internațional, incluzând dimensiuni precum rolul jurnalismului internațional în cadrul presei naționale și alolingve, strategiile mediatice în gestionarea conflictelor înghețate; influența tehnologiilor digitale asupra mediatizării geopoliticii, funcția geoinformației în spațiul public.

Rezultatele principale noi pentru știință și practică rezultă din:

- elaborarea unui model conceptual al interacțiunii dintre mass-media, autoritatea statală și spațiul geopolitic;
- definirea și argumentarea științifică a noțiunii de *geopolitică populară* conceptualizată ca segment important al consolidării relației de colaborare mass-media - geopolitica;
- analiza comparativă a structurii și a evoluției comunicării mediatice între Republica Moldova și România în spațiul geopolitic tradițional;
- determinarea rolului și particularităților trilateralei: mass-media - putere (statală) -geopolitica drept factor al promovării intereselor naționale ale Republicii Moldova în context internațional;
- evaluarea gradului de implicare a mediei în procesele confruntărilor informaționale locale și regionale, de participare în asigurarea securității naționale și promovarea integrării europene;
- relevarea rolului presei scrise, a audiovizualului și al noilor media în condițiile escaladării tensiunilor geopolitice în campaniile electorale și în lupta cu manipularea și dezinformarea;
- evaluarea contribuției mediei la conștientizarea de către populație a problemelor cu care se confruntă Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan.

Pentru realizarea **bazei teoretico-metodologice** a lucrării au fost exploatate cercetările teoretice ale specialiștilor în domeniu din SUA, Marea Britanie, Franța, Spania, Italia, Turcia, România, Rusia și Republica Moldova.

La baza studierii științifice a activității mass-mediei în contextul geopolitic au fost puse două sisteme logice – *deducția și inducția*, exploatate pe tot parcursul cercetării temei, ca și metodele *analizei și sintezei*.

Specificul temei ne-a dat posibilitatea să utilizăm diferite metode operaționale: *metoda sistemică* și *cea a analizei comparative*, *analiza de conținut*, *metoda istorică*, *studiul de caz* ș. a. În studiu a fost utilizată *metoda sistemică*, ca o abordare structural-funcțională, care a stat la baza examinării componentelor esențiale ale sistemului mediativ în interacțiune cu spațiul geopolitic local, regional și internațional.

Analiza de conținut a permis dezvoltarea unei proceduri sistemice de analiză a interacțiunii mass-media – geopolitica: *cercetarea cantitativă* și *cercetarea calitativă*. Astfel, în cazul nostru, aprecierea gradului activității mass-mediei, este caracterizată în primul rând de *frecvența abordării temei*, de *locul și ora amplasării / postării textului și de spațiul / timpul* acordat problematicei geopolitice în ziare, reviste și transmise de sursele mass-media audiovizuale și Internet, iar în al

doilea rând este exprimată prin *intensitatea fluxului* de materiale, tematica mesajelor, de genurile jurnalistice folosite de către jurnaliști, și modul de prezentare a informației.

De asemenea, analiza de conținut a stat la baza examinării direcțiilor sau *segmentelor* de bază ale geopoliticii critice: geopolitica formală, practică, populară și cea structurală. În alte situații, după caz, am exploatat *metoda analizei comparative*, proiectată pe mai multe criterii, deoarece geopolitica, în calitatea ei de știință sintetică, aplică pe larg această metodă pentru determinarea caracteristicilor comune ale fenomenelor studiate, cât și a laturilor lor specifice.

Analiza comparativă ne-a permis să distingem cele mai semnificative aspecte din dezvoltarea științei geopoliticii și în aprecierea rolului școlilor geopolitice din țările europene și a celei din Statele Unite ale Americii în raport cu școala geopolitică din Rusia.

Metoda istorică, în opinia noastră, una din cele mai frecvent utilizate metode în științele sociale, a fost pusă și ea în serviciul examinării fenomenului mass-mediei în ordine cronologică și temporală de evoluție și afirmare în tandem cu geopolitica. Aplicarea *metodei behavioriste* a stat la baza descrierii și explicării schimbărilor comportamentale ale publicului sub impactul materialelor geopolitice, propuse de sursele mass-media. Or, în contextul geopolitic actual cetățenii Republicii Moldova manifestă un interes sporit pentru știrile regionale, care fac obiectul descrierii stării reale pe frontul din Ucraina.

În examinarea fenomenului mediatic în contextul geopolitic contemporan a fost aplicată și *metoda instituțională*, ce vizează examinarea activității unor instituții statale și ale administrației publice, care urmează să aibă în centrul atenției problemele protejării spațiului informațional al țării și cele ale combaterii știrilor false și a fenomenului dezinformării opiniei publice.

În studiul consacrat activității mass-mediei din Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan au mai fost folosite: *abordarea centro-periferică* (pentru determinarea câmpurilor de forță în spațiul geopolitic regional și structurarea acestuia); *metoda cartografică* și *metoda modelării geopolitice* (pentru studiul frontierelor, conflictelor „înghețate” și a celor teritoriale interstatale), care permit studierea realității prin imagine simplificată, dar și studiul de caz, exprimat prin *metoda monitorizării* unor cicluri de emisiuni pe teme geopolitice de la posturile de televiziune din țară.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării constau în crearea unui cadru teoretico-metodologic privind examinarea pluridisciplinară a comunicării mediatice din Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan. Prin spiritul său novator lucrarea pune începutul unui nou domeniu de cercetare, atât în științele mediatic, cât și interdisciplinar (politic, sociologic, istoric, filosofic, geografic, etc.), examinate insuficient, sau neexplorate până la moment, dar care devine tot mai pronunțat - *paradigma informațională a geopoliticii*. Semnificația teoretică a

lucrării rezidă în determinarea metodelor de cercetare a mediatizării geopoliticii și evaluării corelației funcționale dintre mass-media și alte domenii științifice privind investigarea problematicii în cauză în contextul societății informaționale.

Însemnătatea teoretică a lucrării mai este exprimată prin: analiza cuprinzătoare a teoriilor geopolitice occidentale în aplicare la practica mediatică; sprijinul ideii de internaționalizare a spațiului geopolitic sub impactul mass-mediei clasice, dar mai cu seamă a Internetului și multimedia, asistate masiv de noile tehnologii telecomunicaționale; analiza politicilor editoriale ale instituțiilor media și ale comportamentului jurnaliștilor în contextul confruntărilor geopolitice regionale pentru apărarea securității statului și protejarea spațiului informațional; abordarea precizată a conceptelor: „spațiu geopolitic”, „paradigma informațională a geopoliticii”, „câmp mediatic/informațional”, „discurs mediatic”, „război informațional”, „război hibrid” „alegeri geopolitice”, „interes geostrategic”, „cordon sanitar”, „centură de siguranță”, „spațiu ex-sovietic”, „vecinătate apropiată” ș. a.

Valoarea aplicativă a studiului reiese din aplicabilitatea rezultatelor cercetărilor în procesul de mediatizare a problematicii geopolitice de către diferite segmente ale mediei; din stabilirea contribuției mass-mediei la promovarea intereselor geopolitice ale țării în context regional și internațional; din punerea în practică a strategiilor privind contracararea propagandei și manipulării mediatic; din influența asupra modului de percepere și de reacție a publicului la evenimentele geopolitice reflectate de mass-media.

Concluziile lucrării pot servi ca bază pentru examinarea în continuare a tehnicilor și strategiilor de reflectare de către mass-media a vieții internaționale și antrenarea activă în reglementarea proceselor politice la nivel regional și local, precum și pentru prevenirea posibilelor efecte distructive ale tehnicilor de mobilizare în procesele geopolitice la diferit nivel. Rezultatele cercetării pot fi aplicate în domeniul mediatic, în special, în activitatea de informare și cooperare politică a mass-mediei, în scopul menținerii stabilității și optimizării spațiului geopolitic.

Nu în ultimul rând, caracterul aplicativ al cercetării este demonstrat de rezultatele activităților didactico-științifice și jurnalistice realizate de autor între anii 2003-2024. Acestea au stat la baza conceptualizării cursurilor universitare privind instruirea profesională a reporterilor în domeniul libertății de exprimare și a jurnalismului politic (ciclul I, Licență), dar și la elaborarea tezelor de licență și master în cadrul Facultății Jurnalism și Științe ale Comunicării. De asemenea, în perioada activității autorului (1986-2003) în calitate de secretar responsabil/vicepreședinte al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova, expert și autor în mai multe proiecte la Centrul „Acces-info” au fost întreprinse sondaje de opinie, studii de caz tematice, cercetări științifice și investigații privind activitatea instituțiilor mass-mediei în societatea democratică. Acestea au vizat investigații din domeniul vieții internaționale, care au stat la baza dezbaterilor tematice la conferințe, la

elaborarea de studii și articole, publicate în cărți, culegeri de articole, enciclopedii și reviste, de specialitate, dar și a tezei de doctor în științe politice cu titlul „Rolul presei în democratizarea sistemului politic al societății”.

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele obținute în urma cercetărilor efectuate, concepțiile de bază ale tezei, concluziile și recomandările cu referire la relația mass-media-geopolitica, perspectivele cercetării factorului mediatic în context geopolitic, caracteristicile și tendințele discursului geopolitic, particularitățile abordării mediatice a spațiului geopolitic regional, rolul factorului mediatic în confruntările informaționale contemporane, comportamentul mass-mediei și al jurnaliștilor în contextul provocărilor actuale au fost prezentate de autor în peste 50 de lucrări științifice publicate în culegeri de articole și reviste de circulație națională și internațională. Articole bazate pe rezultatele cercetării au apărut în reviste recenzate de peste hotare: „International Journal of Communication Research” (Iași, România), „Tribuna” (Cluj-Napoca, România); Вісник Національного університету „Львівська політехніка”, Сер. „Журналістські науки” din Lvov (Ucraina); revistele recenzate din Republica Moldova: „Studia Universitatis Moldaviae”, „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova”, „Moldoscopie”, „Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice”; reviste de circulație națională: „Panoramic TV”, „Moldova și Lumea”; culegeri științifice editate de USM și AȘM precum și în, studii și manuale editate de Uniunea Jurnaliștilor din Moldova și Centrul „Acces-info”.

Tezele cuprinse în disertație au fost prezentate și discutate în cadrul mai multor foruri științifice naționale și internaționale, inclusiv conferințe și dezbateri publice.

Sumarul compartimentelor tezei: Lucrarea este expusă în 282 de pagini de text de bază, este alcătuită din Introducere, 5 capitole, sinteza rezultatelor obținute, concluzii generale, recomandări practice, bibliografie cu 419 surse; include 1 tabel, 1 figură și 9 anexe.

În compartimentul *Introducere* este abordată actualitatea și importanța temei, sunt prezentate scopul și obiectivele tezei, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și semnificația practică, aprobarea rezultatelor cercetării științifice.

Primul capitol include analiza reperelor conceptuale ale comunicării politice în contextul geopolitic contemporan. În capitol sunt examinate abordările și interpretările actuale ale geopoliticii lumii contemporane și comunicării mediatice moderne, precum și metodologia și perspectivele cercetării factorului mediatic din Republica Moldova în contextul geopolitic.

În capitolul al doilea sunt abordate particularitățile și tendințele discursului geopolitic al mass-mediei, accentul fiind pus pe specificul activității mediatice în condițiile globalizării, dar și pe dinamica interacțiunii dintre spațiul mediatic și câmpul geopolitic. Aspectele acestei interacțiuni sunt examinate în contextul activității regionale a celor trei segmente clasice ale mass-

mediei moldovenești: presă scrisă, radio și televiziune. Tot aici este identificat rolul factorului mediatic în evoluția relațiilor politice. Cercetarea factorului mediatic include și investigații concrete ale manifestărilor presei scrise și audiovizualului privind abordarea problematicei geopolitice.

Capitolul al treilea este dedicat caracterului deosebit al abordării mediatice a spațiului geopolitic regional. Aici sunt vizate mai multe doctrine ale marilor puteri și acțiunile acestora în Sud-Est-ul Europei în viziunea mass-mediei moldovenești. Acest capitol mai cuprinde cercetarea privind impactul intereselor strategice ale Federației Ruse și ale țărilor învecinate asupra transformărilor ce au intervenit în câmpul informațional. De asemenea, în acest capitol este analizată dinamica comunicării politice mediatizate între Republica Moldova și România în spațiul geopolitic tradițional.

Capitolul al patrulea analizează factorul mediatic în confruntările informaționale contemporane. Este evidențiat războiul informațional ca formă particulară a relațiilor geopolitice. În contextul capitolului dat este cercetat rolul presei scrise și al audiovizualului în mediatizarea problematicei securității naționale a Republicii Moldova. Tot aici este dezbătută și problema noilor media (Internetului) ca instrument al războiului informațional.

Capitolul al cincilea examinează comportamentul politic al mass-mediei din Republica Moldova în contextul provocărilor actuale, accentul fiind pus pe schimbarea paradigmei comunicaționale a mass-mediei în condițiile escaladării tensiunilor geopolitice. Un subcapitol aparte este consacrat rolului și locului mass-mediei în promovarea integrării europene a Republicii Moldova. Tot aici este examinat vectorul comunicării geopolitice a mass-mediei alolingve din Republica Moldova, dezvăluită mediatizarea specificului votului geopolitic în campaniile electorale.

Lucrarea are concluzii generale și recomandări ce au rezultat din studiul efectuat asupra comunicării mediatice din Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan.

I. COMUNICAREA MEDIATICĂ ÎN CONTEXT GEOPOLITIC: REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Comunicarea a fost percepută ca element fundamental al existenței umane încă din Antichitate. Ea este indispensabilă progresului personal și social, constituie mecanismul prin care relațiile umane există și se dezvoltă. În general, comunicarea este un proces care cuprinde un câmp vast al activității umane – individuală și colectivă, determinat de mijloacele de comunicare. Referitor la *comunicarea politică*, aceasta este „o formă a comunicării prin intermediul căreia se transmit intenționat și direcționat mesaje având conținut politic, mesaje transmise prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă sau prin alte instrumente și acțiuni, transfer și contratransfer informațional care se realizează într-un câmp sau într-un spațiu de acțiune bine definit, într-o anumită perioadă de timp” [139, p. 31]. În procesul comunicării politice, un rol important îi revine mass-mediei, care asigură interacțiunea dintre participanții la comunicare politică. Astfel, comunicarea politică asistată de presa tipărită, radio și televiziune, Internet și multimedia contribuie activ prin informare

la stabilirea dialogului social-politic în țară și la întărirea relațiilor cetățenilor cu instituțiile statului și educația oamenilor. O altă formă a comunicării, care, de asemenea, face obiectul dezbaterii în context geopolitic – *comunicarea internațională*, se realizează „între opinia publică mondială și cei de care depind marile evenimente care influențează umanitatea”. Această „opinie publică mondială este într-un proces de coagulare” și, potrivit specialiștilor, „va deveni, în viitor, o adevărată forță, de care vor trebui să țină cont cei care vor conduce lumea” [139, p. 39]. În această ordine de idei, mediatizarea multiaspectuală a vieții internaționale dă naștere nu numai *comunicării politice internaționale* (geopolitice), dar și unui om pe potrivă, *Homo geopoliticus*, care „în veacul al XXI-lea nu este – nu mai este – un explorator al conexiunilor geopolitice, nici doar un efect al interdependențelor din care se generează propria sa condiție, ci un dependent de tehnologii, de rețea” [92; 178, p. 15].

Din aceste considerente, în conceptualizarea teoretică a problemei investigate, găsim necesar să ne bazăm atât pe lucrările axate pe cercetare comunicării, și în acest context ne vom axa preponderent pe studiile consacrate domeniului comunicarea politică și a celui mediatic, cât și pe cele elaborate în sfera geopoliticii și a relațiilor internaționale. Aceste surse constituie, după noi, repere de referință privind studierea comunicării mediei din Republica Moldova în contextul geopolitic contemporan.

1.1. Istoriografia cercetării relațiilor dintre mass-media și geopolitică

*Societatea informațională*¹ care determină actualmente evoluția civilizației, nu ar avea sorți de izbândă fără *mass-media*, deoarece, prin definiție, ea are la bază componenta informațională, unde *mass-media* este vehiculul care face legătura cu toate domeniile activității umane – politic, social-economic și cultural, prestând servicii informaționale și promovând cunoștințe ce contribuie la dezvoltarea omenirii.

Mass-media este „expresie creată în anii 1950, în Statele Unite, pentru a desemna acele mijloace de comunicare în masă, care pot atinge un public foarte larg și, deci, divers și neidentificabil. Erau vizate, mai mult decât presa scrisă și radioul, televiziunea și cinematograful. Adaptat limbii franceze oficial în 1973, cu un accent ascuțit și un *s* la plural – cuvântul *media* s-a impus încă de la sfârșitul anilor 1970” [46, p. 198], a avut o cale lungă de afirmare de rând cu societatea, în care „motivele comunicării se înmulțesc în același ritm cu mijloacele de a o realiza” - (carte-ziar-radio-cinema-televiziune-Internet-multimedia), „pentru a informa, pentru a deconecta sau a instrui, dar și pentru a influența sau converti” [46, p. 809].

Astfel, până la încetățenirea în mediul științific a noțiunii de *mass-media*, cercetătorii timpului, care au văzut în primii germeni ai ei - presa tipărită - „un rol strategic” [107, p. 12], pentru societate, nu au ratat ocazia de a-i studia capacitățile. Dovadă în acest sens este Școala de la Chicago din care făcea parte un grup de „sociologi americani format din reprezentanții mai multor generații”, care, începând cu al doilea deceniu al secolului trecut au reînnoit modul de abordare a anumitor fenomene ale vieții „legat de proiectul de elaborare a unei noi științe sociale, pe baze empirice”, folosind pe post de „laborator social” și „spectroscop al societății” orașul cu toate semnele lui distincte [107, p. 192].

Unul din reprezentanții de seamă ai Școlii de la Chicago a fost Robert Park, reporter de mari anchete jurnalistice și autor a unei teze de doctorat, despre „mulțime și public”, care, predând la universitate este totalmente preocupat de cercetări sociologice și date empirice, fiind considerat „fondatorul studiului sociologic al comunicării de masă și primul teoretician al procesului de comunicare”². În opinia lui R.Park o comunitate este caracterizată de trei elemente: o populație organizată pe un teritoriu, mai mult sau mai puțin înrădăcinată în acesta și ai cărei

¹ Este un concept ce desemnează societatea modernă, axată pe schimbări radicale în domeniul producerii, distribuirii și consumului de informații, care a început în țările dezvoltate industrial în a doua jumătate a secolului 20. Ideea termenului e din anii 1960 și aparține specialistului nipon Yu Hayashi. Bazele conceptele ale „societății informaționale” au fost puse de către cercetătorii și publiciștii americani, în special, D. Bell și A. Toffler.

² FRAZIER Robert J., GRAZIANO Cecilia. *Robert Ezra Park's Theory of News, Public Opinion and Social Control*. În: *Jurnalism Monographs*, 1979, Vol. 64, p. 1-47. ISSN 0022-5525.

membri trăiesc într-o relație de interdependență de „natură simbolică”, dominată de „lupta pentru spațiu”³.

Dacă luăm în calcul faptul că „modelul de biologizare a socialului” s-a transformat în normă de bun simț, când e vorba de caracterizarea sistemelor de comunicare, inclusiv comunicarea de masă, ca agenți ai dezvoltării și civilizației⁴, dar și când dezbatem geopolitica, bazele căreia au fost puse de germanul Friedrich Ratzel în 1897, putem observa și mai elocvent afinitățile dintre cele două discipline, deoarece *geopolitica* (termen modern și unanim acceptat, din care motive este utilizat în mediul științific, în literatura de specialitate, în mass-media), pare că încă nu s-a cristalizat ca obiect și disciplină bine definită, cu concepte și metode de investigare, de dezbatere și de interpretare. Nici în instituțiile de învățământ superior, dar nici în discursul public, geopolitica deocamdată nu s-a afirmat ca metodă autentică de expertiză a realității vieții internaționale. În aceste circumstanțe, specialiștii invocă drept motiv atât semantica imprecisă, cât și terminologia aproximativă, care și-au lasat amprenta asupra definiției și conceptualizării geopoliticii. În linii mari, luând în calcul și unele imperfecțiuni, putem fi de acord că geopolitica este „o teorie, o orientare de cercetare care relevă legătura de substanță între poziția geografică a unui stat și politica sa. Însăși etimologia termenului spune explicit acest lucru, *geo* însemnând pământ, teritoriu. Geopolitica privește și analizează politica din perspectiva cadrului natural în care are loc, ea propunându-și să explice măsurile și orientările politice pe baza datelor naturale ale unui stat: poziția geografică, întinderea, bogățiile naturale, populația etc.” [48, p. 5], este știința spațiului și a controlului lui. Statul, după Ratzel, „este un organism ancorat în pământ”, având ca obiect studierea relațiilor organice pe care el le întreține cu teritoriul: „noi permanent rămânem legați de pământ, și ramul poate crește numai din tulpină”⁵. Iar „schimburile, interacțiunile, mobilitatea sunt forme de manifestare a energiei vitale; rețelele și circuitele „vitalizează” teritoriul. În această reflecție asupra dimensiunii spațiale a puterii, spațiul devine spațiu vital” [107, p. 12]. Desigur, acțiunile „prin care oamenii schimbă mesaje față în față sau la distanță, cu sau fără ajutorul mass-mediei” [46, p. 80], dezvoltându-se pe măsură în care s-au răspândit mijloacele de comunicare în masă au început să se intersecteze cu geopolitica, când aceasta își cristalizat teoretic esența și importanță socială la începutul secolului XX, de atfel, subliniem, ca și mass-media.

Astfel, evoluția cercetării științifice a mass-mediei a cunoscut, în linii mari, trei etape de bază. Primăa cuprins deceniile de început ale secolului trecut, fiind marcată de mai multe

³ PARK, Robert E. Human Ecology. În: *The American Journal of Sociology*, 1936, XXII, Nr. 1, p. 1-15. ISBN 9780203103333.

⁴ MATELLART, Armand. *L'invention de la communication*. Paris: La Decouverte, 1994. 375 p. ISBN 978-2707123176

⁵ РАТЦЕЛЬ, Фридрих. *Народоведение*. Том 1. Санкт-Петербург: „Просвещение”, 1900. 812 p. (p. 3). ISBN 978-5-4460-5538-8.

cercetări și teorii ale mass-mediei, care supraapreciau importanța și rolul surselor de informare în societate accentul principal fiind pus pe efectele ce le produc acestea în relațiile lor cu masele/publicul. În această etapă sub impresiile încă proaspete ale primei conflagrații mondiale sunt întreprinse mai multe investigații și cercetări sociologice privind opinia publică și efectele propagandei, care pun bazele științifice a comunicării de masă.

Bazele teoriei propagandei prin intermediul mijloacelor comunicării de masă au fost puse de către reprezentantul Școlii de la Chicago Harold D. Lasswell în cartea sa intitulată „Tehnici de propagandă în războiul mondial” [210], proiectată pe „învățămintele” primului război „total” din anii 1914-1918 „ca tehnică de manipulare a maselor”, inclusiv și prin mass-media, „în folosul unei ideologii” [136, p. 67]. Pentru Lasswell, „mijloacele de difuzare au apărut ca instrumente indispensabile pentru „gestionarea opiniilor de către guvern” – opiniile populațiilor aliate, ca și cele ale inamicilor. <...> Ideea considerată de bun-simț după război este că înfrângerea armatelor germane se datorește în foarte mare măsură muncii de propagandă a aliaților. Publicul e considerat o țintă amorfă, care se supune orbește schemei stimul—răspuns. Se presupune că mass-media acționează după modelul „acului de seringă hipodermică”, expresie creată de Lasswell însuși pentru a desemna efectul sau impactul direct și nediferențiat asupra indivizilor atomizați” [107, p. 25-26]. Munca de cercetător, publicist și profesor la Universitatea din Chicago a lui Lasswell este consacrată nu numai cercetării problemelor propagandei. Preocupat de sociologia funcționalistă a mass-mediei, el primul atribuie mediei trei funcții de bază pe care aceasta le îndeplinește în societate, lansează celebra sa formulă: *Cine ce spune, prin ce canal, cui și cu ce efect?*, întreprinde cercetări multiaspectuale legate de psihologia maselor, într-o perioadă marcată de tensiuni geopolitice din perioada interbelică, dovadă fiind studiile „Psihopatologie și politică”⁶, editat în 1930, și „Politica mondială și insecuritatea personală” [212], editată în 1935. H. D. Lasswell a subliniat că este necesar de a studia permanent conținutul mijloacelor de comunicare în masă și de a elabora în baza informațiilor și datelor obținute „indicatori” pentru determinarea elementelor care modelează „mediul simbolic mondial” și constituie baza edificării relațiilor geopolitice interstatale și globale.

Propaganda politică, alias geopolitică, a apărut „direct din democrație” [136, p. 66] cu scopul „unei influențe asupra persoanelor pentru a acționa într-un anumit sens”, sau, „pentru a le determina să rămână pasive” (p. 138), după definiția lui Guy Durandin⁷, unde mijloacele de comunicare în masă „sunt niște vectori decisivi ai ei” [136, p. 66].

⁶ LASSWELL, Harold Dwight. *Psychopatologie and Politics*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. 339 p. ISBN 9780226469195.

⁷ DURANDIN, Guy. *L'information, la désinformation et la realité*. Paris: PUF, 1993. 296 p. ISBN 978-2130454755.

Propaganda politică s-a dezvoltat de rând cu tehnologiile informaționale și tehnicile de persuasiune și de manipulare, impuse de mass-media în perioada interbelică, dar mai cu seamă în cea postbelică: perioada Războiul rece, dar și în prezent – „propaganda sovietică în țările comuniste, cea maoistă în China, propaganda în favoarea solidarității cu lumea a treia ă Cuba etc”. Și democrațiile occidentale au folosit la vremea lor în scopuri propagandistice radiourile internaționale: Europa Liberă, Radio Liberty, Vocea Americii, care emiteau pentru țările Europei de Est și pentru URSS [136, p. 68].

Și astăzi propaganda mediatizată este folosită de unele regimuri politice în scopuri meschine de a dezinforma și a manipula masele. În acest sens se - distinge în anii de după destrămarea Imperiului rus – Federația Rusă, care prin propagandă și războaie informaționale și hibride încearcă să refacă URSS-ul și „lgărul socialist”. Iar atunci când întâmpină rezistență din partea statelor independente și suverane din spațiul ex-sovietic care nu mai doresc dominația „fratelui mai mare”, recurge la acțiuni militare (raioanele de Est ale Republicii Moldova, Abhazia și Osetia din Georgia) sau războiul de cotropire purtat mai mult de trei ani în Ucraina.

În deceniile 5-6 ale secolului XX apar teoriile ce prescriu mass-mediei un efect minimal pe care ele le produc asupra publicului și opiniei publice. Unii autori consideră că etapa în cauză începe încă din anii '30, dar se dezvoltă în anii '50 -'60, o dată cu multiplicarea cercetărilor empirice în domeniu. În această etapă rezultatele investigațiilor converg spre ideea „relativității efectelor mass-media”, a funcțiilor și disfuncțiilor ce le au în societate, „zdruncinând reprezentările anterioare ale efectelor puternice și directe asupra opiniilor și comportamentelor receptorilor”. Concluzia de bază a studiilor asupra efectelor, elaborate de P. Lazarsfeld și echipa sa este îndreptată împotriva „teoriei atotputerniciei media, a puterii lor absolute de a influența și de a condiționa publicul” [53, p. 202].

În deceniile de referință sunt întreprinși de către C. Wright Mills, profesor la Universitatea Columbia, primii pași referitor la „reconectarea problematicii culturii cu cea a puterii, subordonării și ideologiei”, acesta legând experiențele personale „de mizele colective cristalizate în stucturile sociale” și cu interacționismul simbolic⁸, aspecte, care au accelerat elaborarea principiilor teoretice ale teoriei culturale.

La această etapă reprezentanții „curentului critic” al cercetării media a Școlii de la Frankfurt, T.Adorno și M.Horkheimer lansează în 1944 cartea *La dialectique de la raison* și elaborează mai multe articole, în care dezvoltă problema producției în serie a bunurilor culturale, creând sintagma „industrie culturală”, care se supune ca și alte bunuri, legilor pieții. Produsele industriale a bunurilor culturale sunt examinate de cei doi oameni de știință ca „o mișcare globală” de

⁸ MILLS, Wright. *The Power Elite*. Oxford University Press, New York, 1956. 448 p. ISBN 9780195133547.

producere a culturii ca marfă: „printr-un mod industrial de producție se obține o cultură de masă”, alcătuită dintr-o serie de obiecte, care poartă foarte vizibil amprenta industriei culturale, care își găsește idealul dominant în publicitate: „mass-media”. Situația în cauză nu este rezultatul unei legi a evoluției tehnologiei ca atare, ci a funcției ei în economie: „terenul pe care tehnica își dobândește puterea asupra societății este terenul celor care o domină economic”⁹.

Așa cum menționează specialiștii: marele merit al autorilor cărții *Dialectica rațiunii* „este că au delimitat un fenomen, care a luat amploare cu anii”⁴⁰: cultura este – lucru dovedit – din ce în ce mai dependentă de activitatea industrială”[136, p. 94], punând pe această cale în cadrul Școala de la Frankfurt bazele conceptului de *imperialism cultural*, fenomenul căruia avea să se facă simțit plenar prin laturile sale pozitive, dar și negative, în perioada următoare a dezvoltării sociale.

- a treia debutează cu cercetările legate de determinismul tehnologic al comunicării de masă, bazele cărora au fost puse de M. MacLuhan, considerat primul teoretician al mass-mediei. La această etapă sunt întreprinse mai multe investigații științifice de proporții în sectorul comunicării de masă și a tehnologiilor comunicațional-informaționale, apropiind și mai mult mass-media de geopolitică în contextul unei societăți informaționale globale, supusă tot mai mult tirurilor războaielor informaționale, hibride și cibernetice.

În contextul subiectul nostru de cercetare, remarcăm faptul că această perioadă este marcată de „regândirea problematicii media” de către canadianul M. McLuhan, care „inițiază o teorie nouă în mass-media, pornind de la ideea că acestea nu sunt doar instrumente, canale de transmitere a informației, ci mediumuri, reprezentând ele însele mesajul” [53]. Poziția teoretică de bază privind mass-media pentru M. McLuhan se rezumă la dictonul: „Mediul este mesajul” [226]. Explicând în această lucrare, dar și în altele cum afectează tehnologia culturile tradiționale și cele populare, inclusiv relațiile locuitorilor dintr-un anumit spațiu geografic, McLuhan lansa mai multe noțiuni asociate geopoliticii: „societate informațională globală”, „mediu virtual”, „sat global”, „efecte globale”, care ulterior prind rădăcini adânci în activitatea mass-mediei în procesul tratării/dezbaterii problemelor vieții internaționale și a relațiilor interstatale. În acest context, unii specialiști în materie subliniază cu satisfacție, că aceste postulate M. McLuhan le-a „făcut la o vreme când televiziunea era în fașă, iar Internetul încă nu fusese inventat”.

Noua Ordine Mondială pe care SUA o impune în anii respectivi cu înverșunare „în spațiul global”, solicita „reînnoirea studiului raporturilor internaționale în materie de cultură și comunicare”, fapt ce a constituit punctul de pornire pentru cercetătorul Herbert Șchiller pentru a lansa în 1969 studiul „Mass Communication and American Empire”, care analiza legăturile dintre

⁹ HORKHEIMER, Max, ADORNO, Theodor. *La dialectique de la raison*. Paris: Gallimard, 1983. 281 p. ISBN 139782070700059.

complexul militaro-industrial și industria comunicării, denunțând privatizarea crescândă a spațiului public în Statele Unite. În această lucrare H. Șchiller a definit conceptul de „imperialism cultural”: „Ansamblul proceselor prin care o societate este introdusă în sistemul mondial modern și felul în care pătura sa conducătoare este determinată, prin fascinație, presiune, forță sau corupție, să-și modeleze instituțiile sociale, pentru ca ele să corespundă valorilor și structurilor centrului dominant al sistemului sau pentru a le domina”¹⁰. Oricare ar fi interpretarea conceptului de „imperialism cultural”, vom rămâne de acord că *globalizarea* este cea care simplifică distanțele dintre culturi. Această vocație i-a predestinat-o globalizării *cultura media*, un model de sorginte americană, care într-un timp relativ scurt a cunoscut răspândire în întreaga lume, colonizând sau „înghițind”, de cele mai multe ori, sub pretextul *pluralismului cultural*, valorile locale ale țărilor mici. Din aceste considerente nu ar trebui să stârnească nedumerire faptul că fenomenul dominării culturilor „mari” asupra celor „mici”, promovat de cultura media în complicitate cu globalizarea, a fost calificat *imperialism cultural/imperialism mediatic*, iar mai nou –*colonialism cultural*[86]. Este îmbucurător faptul că acest arsenal de noțiuni și concepte, enumărat mai sus stau astăzi la îndemâna jurnaliștilor în tratarea problematicii relațiilor internaționale și a celor geopolitice.

Coincidență sau legitate, dar și geopolitica, ce ia naștere la răspântia secolelor XIX și XX, cunoaște, în viziunea mai multor cercetători, trei mari etape istorice [134, p.10].

- *primă etapă* (clasică), este cuprinsă între ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea și sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, când are loc cristalizarea și afirmarea principalelor concepții, doctrine și școli geopolitice;
- *a doua etapă* (geopolitica compromisă), cuprinde anii 1945-1970, când geopolitica este discreditată prin asocierea sa cu politica expansionistă a puterilor Axei în preajma și în timpul celui de Al Doilea Război Mondial, în locul său dezvoltându-se o geostrategie cu un caracter mult mai teoretic decât geopolitica anterioară, interesată de controlul anumitor zone geografice prin intermediul balanțelor de putere regionale și globale;
- *a treia etapă* (contemporană), care acoperă aproximativ intervalul ultimului sfert de secol trecut și al celui actual, în care s-a produs o resuscitare a interesului față de geopolitică, dar și pentru geostrategie, mai întâi în contextul luptei pentru sfere de influență în Lumea a Treia între cele două superputeri ale ordinii bipolare SUA și URSS, iar mai apoi în contextul răsturnărilor geopolitice la nivel planetar ce au urmat prăbușirii acesteia din urmă, când are loc o permanentizare a folosirii termenului de „geopolitică”, iar aceasta ca disciplină se instituționalizează.

¹⁰ ȘCHILLER, Herbert I. *Mass Communication and American Empire*. New York: A. M. Kelley, 1970. 170 p. ISBN0678004897.

Chiar dacă viziunile cercetătorilor preocupați de aspectele geopoliticii în linii mari converg, inclusiv în legătură cu periodizarea geopoliticii, dezbaterile/interpretările asupra ei continuă până în prezent. Disciplina pe parcurs fiind marcată de numeroase controverse, deoarece alături de categoriile geopoliticii clasice (cum ar fi: *spațiul, clima, întinderea și poziția, populația, controlul* asupra unor importante *resurse naturale și poziții strategice*), evoluția din ultima vreme a lumii a scos în evidență rolul mult mai important care îi revine economiei, tehnologiilor informaționale/comunicaționale și culturii în modelarea proceselor geopolitice contemporane. În mod firesc, astăzi investigațiile sunt din ce în ce mai mult legate de *geoconomie, geocultură* și, nu în ultimul rând, de *geoinformație* [48] sau, cum menționează autorul român C. Bușe, „acum puterea actorilor nu mai este exprimată în termeni clasici-militari decât parțial, pentru că la dimensiunea militară a potențialului de putere se adaugă cel puțin alte două dimensiuni: economică și tehnico-informațională” [22, p.5]. Astfel, puterea și sursele acestora trebuie luate în calcul și investigate în contextul noilor tendințe și factori, cărora le revine un rol din ce în ce mai mare în modelarea existenței societății.

Geopolitica nu a apărut pe teren viran. Evoluția ei a înaintat de rând cu dezvoltarea sistemelor sociale ale omenirii. Elemente de geopolitică întâlnim încă în tratatele elaborate de oamenii de știință din Antichitate, căci din cele mai vechi timpuri, schimbările din relațiile internaționale au avut un impact deosebit asupra teoriilor și a cunoștințelor civilizației.

Savanții evidențiază mai multe evenimente care subliniază interesul gânditorilor și al conducătorilor din lumea antică față de fenomenele geopolitice, percepând că viața statelor și a popoarelor în toată diversitatea ei este, în mare măsură, condiționată de mediul geografic și climă, de capacitatea oamenilor/unei puteri de a stăpâni sau controla anumite spații.

Încă Herodot, supranumit și „părintele istoriei”, a lăsat posterității nu numai însemnări despre istoria popoarelor din epoca sa, ci și referiri la raporturile mediului geografic cu activitatea politică a comunităților umane. El a considerat că centrul lumii este Marea Mediterană și a consemnat, uneori cu lux de amănunte, evenimentele politico-militare, economice și cultural-religioase din statele ce se manifestau în această zonă. Călătoriile pe diferite meridiane ale globului i-au permis să cunoască și să intuiască anumite intercondiționări între spațiu și populația care trăia în acel spațiu.

Contemporanul lui Herodot, Hipocrate a încercat în aforismele sale să dea o explicație diversității indivizilor din punct de vedere fizic și psihic. Apelând la influența mediului ambiant asupra omului, el a remarcat în *Tratatul despre aer, apă și locuri*, în urma analizei comparative dintre popoarele Asiei, Europei și Africii: constituția fizică și psihică, modul de viață al oamenilor, dar și „înfățișarea și felul de gândire a lor corespund în cele mai multe cazuri naturii ținutului” [263, p.276], adică, țării, spațiului geografic, unde aceștia locuiesc.

O piatră trainică în fundamentul disciplinei geopolitice a pus și filosoful grec Aristotel, care a dezvoltat ideea lui Platon, teoretizând legăturile dintre organizarea politico-statală și mediul geografic. Or, prin reflecțiile și concluziile sale, Aristotel inițiază primele analize geopolitice. El considera că poziția geografică a popoarelor definește calitățile lor intelectuale și morale, subliniind, că din punct de vedere geografic, locul central ocupat de greci indică faptul că acest popor este în „Centrul Lumii”: între locuitorii Europei de Nord și ai Asiei, distingându-se astfel de alte popoare, prin curaj, caracter și prin gradul avansat de inteligență și buna organizare de stat [248, p.601]. Nu întâmplător, teoreticienii și analiștii geopolitici consideră că „Aristotel ar putea fi așezat la originea analizelor geopolitice, în sensul admis astăzi” [73, p.26].

Astfel, trăgându-și rădăcinile din Antichitate, ideile despre dependența vieții sociale de factorii geografici (despre influența naturii asupra omului și asupra vieții unui popor, despre necesitatea fortificării armoniei dintre popor și natură pentru a percepe destinele maselor), care au fost exprimate de-a lungul secolelor de către Herodot, Hipocrate, Aristotel, Strabon ș.a. [272], se concretizează în doctrina determinismului *geografic*.

Drept părinte al conceptului de „determinism geografic” este recunoscut Ch. de Montesquieu, care având ca temei lucrările lui J. Bodin și ale colegilor săi de idei a pus bazele teoretice în opera sa capitală *Spiritul legilor*. În acest context, Montesquieu susținea că factorii geografici: clima, solul și relieful determină obiceiurile și înclinațiile oamenilor, iar de acestea depind organizarea statală a poporului, modul său de viață, legile. Tot el mai reflectă că „condițiile unui sol sterp” călesc oamenii, îi fac mai curajoși și mai combativi, determinându-i să-și apere libertatea. Nimicnicia și lașitatea, specifice popoarelor cu climă blândă, mereu le-au condamnat pe acestea la robie, în timp ce popoarele cu o climă rece, fiind mai curajoase, s-au menținut întotdeauna libere [292, p.394].

Determinismul geografic a avut susținători și simpatizanți și în mediul științific rus. În numărul lor se înscrie L.I. Mecinikov, care susținea că factorii de bază ce caracterizează nașterea și evoluția civilizațiilor sunt râurile și spațiile acvatice. În una din cele mai cunoscute lucrări ale sale, *Civilizația și marile râuri istorice*, Mecinikov subliniază: „Patru mari culturi antice, toate s-au născut și s-au dezvoltat pe malurile marilor fluvii” [288].

De-a lungul timpului, doctrina determinismului geografic a fost supusă în repetate rânduri criticilor dure, pentru că abordează problematica socială unilateral, punând accentul mai mult pe factorii externi în detrimentul celor interni ce caracterizează activitatea societății și că în cercetările întreprinse nu acordă atenție cuvenită aspectelor interactive om – natură.

Cu toate acestea, urmează să ținem seama că unele idei ale determinismului geografic prezintă interes real și în zilele noastre, în contextul crizei ecologice prin care trece acum omenirea, care

nu prea conștientizează faptul că supraviețuirea civilizației este dependentă foarte mult de factorii naturali.

Însă, cel mai mare merit al determinismului geografic rămâne acela de a servi drept bază coagulantă cu fenomenul politic, apropiind apariția conceptului *geografiei politice*.

Afirmarea deplină a determinismului geografic, către sfârșitul secolului al XIX-lea, a condus la conturarea și cristalizarea a trei direcții predilecte de abordare a cercetărilor geopolitice: cele care urmăreau raporturile dintre istoria umană și mediul ambiental; cele care au evoluat de la geografia politică la teoriile statal-organiciste; cele strategice. Cu toate că nu se pot opera delimitări nete, trebuie precizat că prima și a treia dintre aceste direcții de cercetare s-au dezvoltat în lumea anglo-saxonă, în timp ce a doua s-a manifestat cu predilecție în lumea germană [129], unde mai mulți oameni de știință, simpatizanți ai direcției amintite mai sus, sintetizând principalii factori impuși de determinismul geografic (poziția geografică și proprietățile teritoriului unei țări; frontierele – poziționarea lor în stare naturală sau artificială; avantaje/dezavantaje condiționate de existența/lipsa comunicațiilor maritime și fluviale; clima și solul – impactul lor asupra dezvoltării agriculturii, industriei și necesităților sociale ale oamenilor; zăcămintele minerale, starea florei și a faunei și măsura în care acestea pot favoriza prosperitatea economică a țării. Nu în ultimul rând, din factorii geografici face parte și populația – numărul ei, densitatea, structura socială, care, după noi, este puntea de legătură cu statul și cu activitatea lui ca actor al procesului politic). Or, cel care în momentul oportun a înțeles cel mai bine acest fenomen a fost nimeni altul decât Friedrich Ratzel, geograf și etnolog german, care a elaborat mai multe concepte, ce au pus bazele noii științe – (inițial „antropogeografia” sau „geografia politică”) – geopolitica.

Autor a mai multor studii și investigații privind explicarea și interpretarea problemelor sociale, din perspectiva determinismului geografic, Ratzel, care recunoaște că pentru cristalizarea concepțiilor sale în ce privește asigurarea legăturii geografiei cu politica, s-a bazat pe ideile școlii germane de studii sociologice, pe cunoștințele din domeniul etnologiei și cel al istoriei, pentru a propune domeniului o lucrare monografică fundamentală, de peste 700 de pagini, intitulată *Politische Geographie*, publicată la München și Leipzig în 1897, care numai la un an, în 1898, în expunerea lui L. Sinițki, a fost tipărită în limba rusă în revista „Землеведение”. Din această lucrare a lui Ratzel transpare în toată plinătatea întreaga bogăție de idei ce caracterizează activitatea științifică a autorului, care subliniază: „... pentru tot ce este viu, cât și pentru stat condiția de viață rezidă în relația sa cu pământul”; „Relația poporului cu teritoriul său, prin interacțiune, contribuie la faptul că poporul și teritoriul devin un întreg, ce nu mai pot fi separate” și că „determinant în această ecuație este spațiul pe care îl ocupă un stat; Fiecare societate umană se află în proces de permanentă luptă pentru păstrarea lor (spațiului/teritoriilor) pentru o viață independentă” [276]. Edificatoare în acest context sunt și alte concluzii, formulate de către Ratzel: „Fenomenul creșterii

spațiale se manifestă prin «mișcarea» de frontiere și ...extinderea unui stat se efectuează prin cucerire sau prin colonizare”; „Ca un organism viu, statul nu poate fi legat morțiș de granițele sale pentru totdeauna” [276, p.22-24].

Astfel, Ratzel este primul care a definit și fundamentat legăturile dintre geografie și politică, punând începuturile geopoliticii; ideile sale au devenit baza teoretică a școlii organiciste germane; a fost unul dintre primii care a exprimat ideea despre importanța mării pentru dezvoltarea civilizației; a devenit unul dintre primii oameni de știință care au studiat relația dintre științele sociale și cele naturale. Dar Ratzel a fost și purtătorul ideii expansionismului german – a căutat să creeze un „spațiu tehnologic” pentru interesele puterii de stat.

Ideile privind geografia politică a lui Friedrich Ratzel au fost preluate și dezvoltate în perioada interbelică de oamenii de știință din mai multe școli de geopolitică: anglo-saxonă și cele din Franța, SUA și din Rusia. Un reprezentant clasic al școlii germane se consideră suedezul germanofil Rudolf Kjellen, care folosește pentru prima dată termenul de „geopolitică” în anul 1889, într-un articol, dezvoltând pe larg aspectele teoretice preluate de la Ratzel în lucrarea sa *Statul ca formă a vieții*, unde subliniază că statele, ca și alte organisme „se nasc și cresc”, înfloresc, apoi „se ofilesc și mor” [330, p.31-32], noua știință reprezentând pentru el „studiul statului, considerat ca organism geografic, sau ca fenomen spațial, adică, ca pământ, teritoriu, spațiu sau, mai precis, ca țară” [295].

Tot Rudolf Kjellen, în 1899, în cadrul unei prelegeri publice, lansează termenul de „geopolitică”. Cuvântul apare, după aceea, într-un studiu, *Introdúcere la geografia Suediei*, publicat în 1900. Consacrarea termenului are loc însă abia în 1916, când Kjellen publică lucrarea *Die politischen Probleme des Weltkrieges*, în care primul capitol este intitulat „Probleme geopolitice”. „De atunci, mărturisește Kjellen, denumirea se întâlnește peste tot, cel puțin în literatura (științifică) de limbă germană și scandinavă” [35].

Necesitatea dezvoltării și cercetării disciplinei geopolitice și afilierea ei la dinamica relațiilor național-internaționale a dus la apariția școlilor geopolitice, prima fiind *școala germană*, care de rând cu Fr. Ratzel și R. Kellen l-a avut și pe K. Haushofer, care prin lucrările sale, *Grenzen in ihrer Geographischen und Politischen Bedeutung* (1927), *Geopolitik der Panideen* (1931) sau *Weltpolitik von heute* (1934), apărute și în limba rusă în culegerea K.Хайсхофep. *О геополитике. Работы разных лет* [316], pun împreună în circuit mai multe elaborări teoretice: „spațiul vital”, „statul-organism viu”, „stat-tampon”, „colonizare externă”, „antropogeografie”, „Mitteleuropa”, „pan-ideile” ca hărți mentale, conceptul „confruntării dintre puterile continentale și puterile oceanice”, numit convențional „politica Anaconda”. Tot ei au împărțit domeniul *geopoliticii* în trei subdiscipline: a) topopolitica; b) morfopolitica și c) fiziopolitica, dar și au fondat, în 1924, la inițiativa lui K. Haushofer, prima revistă de specialitate, denumită „Zeitschrift fur Geopolitik”, care a apărut constant timp de 20 de ani. Prin monografiile și articolele sale de geopolitică, publicate în

revista amintită mai sus, al cărei redactor era, K. Haushofer și-a făcut un nume solid în rândul oamenilor de știință. Concomitent, amintim că multe din ideile sale, prin colaborarea care a avut-o cu Hitler, au stat la baza dezvoltării ideologiei fasciste. Văzând pe această cale că multe din conceptele sale au fost speculate, compromise și ideologizate de către reprezentanții cercului politic hitlerist, teoreticianul „pan-ideilor” „presiiunii frontierelor” și a „constrângerii spațiale”, adeptul ideii că „orice imperiu trebuie să dispună de hotare, pe care să fie capabil să le apere cu forțe proprii” [316, p.16-17], se opune politicii fasciste de război, ajungând în dizgrația lui Hitler. În ultima sa lucrare, *Apologie der deutsche Geopolitik* (1946), Haushofer a negat „trecutul nazist” al științei sale și a încercat să demonstreze că Hitler a distorsionat geopolitica. K. Haushofer a recunoscut că „lui însuși îi lipsea talentul și cunoștințele pentru munca științifică”, că toate lucrările sale, care au fost publicate după 1933, sunt scrise cu convingerea că scopurile geopoliticii germane coincid cu scopurile geopoliticii americane în înțelegerea posibilităților de dezvoltare a unui popor și a culturii sale pe pământul său și în spațiul său de viață [261, p.186-187].

La îngemănarea de secole XIX și XX, și în alte state din Occident sunt fondate școli geopolitice: în Franța – prin Vidal de la Blache, cu studiul *La France de l'Est* [342], în care autorul ia atitudine critică față de studiile geopolitice germane, propunând o nouă abordare privind analiza proceselor geopolitice – *posibilismul*, unde domină omul, și nu spațiul sau poziția geografică a statului și *Principes de Geographie humaine*, retipărită [343], unde sunt dezbătute problemele influenței mediului geografic asupra omului, dar și prin Albert Demangeon, cu *L'Empire Britannique* [327], un studiu despre geografia colonială, precum și prin Jacques Ancel, care în *Geographie des frontieres* [321] și în *Géopolitique* [322], dar și în alte studii consacrate geografiei politice europene, respinge războiul ca mijloc al politicii teritoriale a unui stat, critică aprig expansionismul și imperialismul, mai cu seamă politica externă a Germaniei de la acea vreme, consideră frontierele „periferii temporale”, vorbește despre înlăturarea barierelor interstatale, se pronunță pentru „circulația liberă a europenilor”, deoarece „frontierele nu au o valoare absolută”, ci sunt doar un „echilibru între forțele vitale dintre două popoare” [322, p.55]. Lucrarea lui J. Ancel *Manuel géographique de politique européenne* [323], mai cu seamă vol. 1, subintitulat *Europa Centrală*, care a văzut lumina tiparului în 1936, alături de faptul că aduce critici dure geopoliticii germane, accentuând „nivelul ei științific scăzut, lipsa de obiectivitate și de subordonare a ei ideologiei naziste”, mai prezintă mare interes, deoarece are consacrate multe pagini României și ținutului Moldovei. Aici cercetătorul francez, care era și membru corespondent al Academiei Române, în mai multe pagini, dar în mod special în cele cuprinse între paginile 230-248, vorbește despre așezarea geografică a arealului românesc, despre munții Carpați și importanța lor, despre bogățiile naturale ale Basarabiei, în special ale Codrilor și a stepei Bugeacului. Autorul se referă și la mai multe aspecte geopolitice de la acea vreme din Basarabia: însemnătatea frontierelor

fluviale ale ținutului; despre identitatea etnică, despre așa-numita „republică moldovenească”, creată în 1924 de URSS de-a lungul malului stâng al Nistrului s. a.m. d.

Școala geopolitică anglo-americană s-a dezvoltat independent de cea germană, având mai mulți reprezentanți notorii. Din cohorta lor face parte britanicul Halford Mackinder, care a încercat să conceptualizeze strategia imperială britanică de la acea vreme prin prisma geografiei politice și a geostrategiei. Acest fapt devine elocvent chiar din una dintre primele lucrări ale lui H.Mackinder, *Britain and the British Seas* [219]. H.Mackinder este considerat pe merit fondatorul teoriei „Pivotului geografic al istoriei” și a „geostrategiei”. Teoria în cauză a devenit una globală, fiind dezvoltată în mai multe studii ale autorului. În *The geographical Pivot of History* [220], autorul repetă că la nivel planetar, în centrul lumii se află continentul Euroasiatic, iar în centrul acestuia se află „Inima lumii” sau „Heartland”-ul. Autorul îndeamnă să aruncăm o privire asupra Europei și istoriei europene ca la un fenomen, dependent față de Asia și istoria ei, deoarece civilizația europeană este, în mare măsură, rezultatul luptei de secole împotriva intruziunilor asiatice [283]. Ulterior, în cartea sa *Democratic ideals and reality* (1919), Mackinder numește „zona pivot” „continent central”, subliniind că acesta ocupă o mare parte a teritoriului Euroasiatic, incluzând aici Orientul Depărtat și o serie de țări din Europa de Est, formulând următoarea legitate geostrategică: „Cine conduce Europa de Est, stăpânește Heartland-ul; cine stăpânește Heartland-ul, conduce „Insula lumii”; Cine conduce „Insula lumii”, guvernează Lumea” [284, p.102]. În 1943, în plin război, Mackinder publică în revista americană „*Foreign Affairs*”, articolul „*The Round World and the Winning of the Peace*”, o analiză ce vizează viitoarele raporturi dintre cele două noi superputeri: SUA și Uniunea Sovietică, considerată de mulți cercetători ca fiind testamentul geopolitic al său [221]. Referindu-se la activitatea științifică a lui Mackinder, cercetătorii remarcă faptul că ea „apare ca un spectacol spațial, ca o operă teatrală („the stage of the whole world”) în care decorurile prezintă regiunile lumii, actorii – statele, iar acțiunea se subordonează legilor geografice [147, p.55].

O contribuție substanțială la dezvoltarea geopoliticii clasice au avut și studiile istoricului american Alfred Mahan care, în anumită măsură, au fost elaborate de acesta în interesele geostrategice ale Statelor Unite ale Americii. Concepțiile „puterii maritime”, expuse în una din lucrările sale fundamentale *The influence of Sea Power upon History, 1660–1783* [294], au contribuit substanțial la dezvoltarea artei militare navale a SUA și a altor țări, la elaborarea mai multor doctrine geopolitice și principii, cum este principiul „Anaconda”, autorul subliniind superioritatea „imperiilor maritime” față de cele ale „țărmarilor”, dar și reflecții, pe care le regăsim, în temei, în capitolul I, intitulat „Elemente ale puterii maritime”. A.Mahan, autorul abordării „puterea maritimă” (talasocrația), este cel care dezvoltă pe plan mondial principiul „Anaconda”,

într-o altă lucrare a sa, *The Interest of America in Sea Power: Present and Future* [222], care a stat ulterior la baza elaborării concepțiilor geostrategice în cadrul diferitelor sisteme politice din lume.

Întru apărarea intereselor SUA au servit cercetările lui N. Spykman, un susținător înflăcărat al concepțiilor de bază ale lui A. Mahan și H. Mackinder. În atingerea scopurilor de geostrategie și asigurare a securității naționale a SUA, acesta a îmbinat teoria Heartland-ului, elaborată de Mackinder, cu teoria puterii mării a lui Mahan, fiind convins că geopolitica întâi de toate trebuie să furnizeze date și analize „pentru a adopta decizii în anumite chestiuni de politică externă” [243]. În această lucrare, N.Spykman întreprinde o revizie a teoriei lui H.Mackinder, privind Heartland-ul, menționând că „cheia dominației mondiale” este Rimland-ul și nu Heartland-ul, chiar dacă mai mult a fost vorba doar despre o nuanțare a noțiunilor în această privință. În carte, dar și în studiul *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*, N.Spykman dezvoltă teoria lui A.Mahan referitor la determinarea puterii geopolitice a statului, evidențiind în acest sens 10 criterii de bază. Autorul critică politica expansionistă a Germaniei fasciste de la acea vreme și demonstrează că „scopul strategiei Americii în politica mondială este de a realiza marja de siguranță în domeniu”. Vorbind despre disputa dintre SUA și Germania, privind dominarea Americii de Sud, Spykman accentuează că „în cazul conflictelor moderne se folosesc mai multe forme de agresiune”, care încep cu propaganda și atacuri ideologice împotriva adversarului, dar „războiul psihologic reprezintă astăzi principalul front” [241, p.24,198]. Într-un alt studiu al său, *Geography and Foreign Policy* [307], N.Spykman remarcă faptul că „Centrul mondial de putere a părăsit Europa de Vest” și că „O caracteristică a noii perioade a fost descentralizarea puterii și crearea unei mari sfere, dominată de diferite centre: peste ambele Americi – Statele Unite, peste Orientul Îndepărtat – Japonia, asupra «Inimii» (Heartland-ului) Eurasiei – Moscova, pe partea de Est a Oceanului Atlantic și Oceanului Indian – Europa. Aceste mari schimburi modifică și importanța locației fiecărui areal și, respectiv, problemele de politică externă”. De asemenea, N.Spykman a introdus în știința geopolitică noțiunea de „Ocean de Mijloc”, convențional numită și „continentul atlantic”, prin puterea sa de unificare a „statelor mării”, în care erau cointerestate SUA, pentru care fapt, de rând cu A. Mahan, el poate fi numit „părintele atlantismului”.

Și școala geopolitică rusă a promovat în prim-plan mai mulți oameni de știință ai domeniului. Un reprezentant de bază al acestei școli a fost N. Danilevski, care primul a ajuns la concluzia că sursele esențiale ale evenimentelor geopolitice planetare nu sunt deținute de toate națiunile și popoarele lumii, așa cum pretindeau predecesorii lui, ci doar de statele-coloș, care se disting prin identitatea lor civilizațională și prin așa-numitele „tipuri cultural-istorice”, cum au fost civilizațiile „lumilor Grecești și Europene”, încercând la acea vreme să abordeze problematica geopolitică anume de pe aceste poziții [265, p. 125]. La N. Danilevski noțiunea de spațiu este concepută nu ca teritoriu de reședință, care asigură persoanei toate resursele vitale, ci ca un spațiu liber,

„civilizațional, purtător al progresului, al inițiativei, afirmării patriotismului” și ale altor aspecte morale ale oamenilor, subliniind în mod special faptul că, la poporul rus, interesele comune întotdeauna au prevalat asupra celor de ordin individual [266, p. 197].

Cauza lui Danilevski în domeniu a fost continuată de alți reprezentanți ai școlii geopolitice ruse, întâi de toate de K. Leontiev și P. Savițki. Aceștia, dar și alți oameni de știință ai școlii geopolitice rusești au exprimat viziuni privind „abordarea civilizațională” a legăturilor de la acea vreme dintre Rusia și Eurasia. P. Savițki evidenția, de exemplu, în privința culturii ruse este că „este unică: se împletește și interacționează cu elemente eurasiatice și asiatice. Și în aceasta rezidă puterea ei” [301]. Un alt reprezentant de seamă al acestei școli geopolitice este D. Maliutin, considerat „părintele geopoliticii ruse”, deoarece a fost cel care primul a ridicat-o la rang de știință de sine stătătoare, supranumind-o „statistică militară” [293, p. 33-34], tot el determinând concomitent și prioritățile de viitor ale geopoliticii Rusiei ca țară imperială.

Printre cei ce au pus bazele geopoliticii rusești se numără și V. P. Semionov-Tian-Șanski, care în lucrarea *О могущественном территориальном владении применительно к России. Очерк политической географии* [302] a descris cele mai importante aspecte ale tabloului geopolitic al Rusiei, caracteristice acelei perioade, referindu-se inclusiv la frontierele ei naturale. În cohorta oamenilor de știință ruși, care au contribuit la dezvoltarea geopoliticii clasice, mai pot fi înscrși G.V. Vernadski, N.S. Trubețkoi, G.V. Plehanov, I.A. Ilyin, care, în comun cu ceilalți, au promovat mai multe teorii și idei: „Rusia, un spațiu aparte, ancorat în două continente”; „Rusia are interese vitale atât în Europa cât și în Asia”; „simțul tătăresc al continentului”; „amestecul etnic”; „impunerea Rusiei în clubul marilor puteri ale lumii”; „dualitatea dintre orientarea «naționalistă»” și cea «europeană» a Rusiei”; „sistemul de alianțe conjuncturale”, până la „identificarea geopoliticii cu o «pseudoștiință burgheză», «imperialistă» sau «fascistă», care «a luat naștere în perioada imperialismului ca armă ideologică» [262]. Criticile aduse geopoliticii aveau să domine dispozițiile lumii academice din fosta URSS, dar mai cu seamă a conducerii politice, care a interzis pentru mulți ani înainte cercetările în domeniu, în special în perioada Războiului Rece, care a început după cea de a doua conflagrație mondială.

În România, inițiatorul preocupărilor în domeniul geopoliticii este Simion Mehedinți, fost student al lui F. Ratzel, ca și D. Gusti. Anume D. Gusti îi oferă lui I. Conea o secțiune separată din revista „Sociologie Românească”, în care acesta prezenta pentru prima dată în mod public disciplina, în studiul *Geopolitica. O știință nouă*. Tot aici, peste un an, și sociologul Anton Golopenția publică însemnările sale privind definirea preocupărilor geopolitice. Reprezentanții școlii românești consideră geopolitica „știință a zilei”, „cercetare, nu analiză teoretică”, care are drept obiect de studiu „mediul politic planetar” și „jocul politic dintre state”, unde specialiștii în relațiile internaționale ar trebui să fie „meteorologi politici”. Pentru ei geopolitica la acel moment

avea, cel puțin, trei semnificații: teorie și cercetare a condițiilor geografice ale statului; informația politică externă; mit politic, obiectiv specific politicii de justificare și revendicare a Germaniei.

Preocupările primilor geopoliticieni români sunt reflectate la începutul anilor '40 în revista „Geopolitica-Geoistoria”: revista română pentru sud-estul european, care era editată la Craiova, avându-l redactor pe Gh.I. Brătianu, pentru care geopolitica „este o ramură nouă și viguroasă”, „desprinsă din geografia politică” [16, p.13]. Pe această platformă se situau și ceilalți membri ai comitetului de direcție al revistei: Gheorghe I. Brătianu, Sabin Manuilă, Mircea Vulcănescu, Ion Conea și Anton Golopenția, care în „Cuvânt înainte” la primul număr al revistei, mai subliniau că „geopolitica e știința fenomenului politic internațional, urmărit și explicat în determinarea lui geografică”[41, p.3]. Tot în primul număr al revistei a fost publicat și studiul *România în marginea continentului*, în care S. Mehedinți a abordat „problema de geopolitică românească și europeană”, constatând: „Românii au ajuns din nou între Asia și Europa” [117, p. 66]. Și tot în acest număr al revistei vede lumina tiparului articolul „Hotare răsăritene: valea Nistrului”, în care C.Brătescu subliniază că „Nistrul este un hotar ideal pentru pământul și poporul” moldovenesc «spre răsărit» [15, p.70]. Ulterior, mai multe studii tematice din această revistă au fost înmănunchate în culegerea *Geopolitică* de coordonatorii lucrării: Ion Conea, Anton Golopenția și M. Popa-Vereș. Din aceste studii transpare activitatea multilaterală pe care o desfășurau aceștia și alți oameni de știință din România la acea vreme în geopolitică. Astfel, I. Conea în studiul său *Geopolitica. O știință nouă*, sublinia faptul că geopolitica este chemată să studieze „jocul politic dintre state”, și nu fiecare „stat în parte”, manifestându-se, în primul rând, ca „știința relațiilor” și a „presiunilor dintre state” [36, p.78]. Tot în acest sens, apreciind că geopolitica este „știința despre patria proprie și despre cea a altora”, I. Conea vine cu o concluzie veridică și mai mult decât surprinzătoare, că geopolitica este chemată „să ne explice harta politică” planetară, care în definitiv formează obiectul ei de studiu [36, p. 31].

Activitatea prodigioasă a reprezentanților școlii geopolitice române, dar și din alte școli geopolitice din lume a fost întreruptă de cel de-Al Doilea Război Mondial pe motive ideologice, știința fiind chiar interzisă, drept compromisă, mai mulți ani în perioadă Războiului Rece, renăscând cu adevărat în România, dar și în celelalte țări ale Europei de Est abia la sfârșitul anilor '70 ai secolului trecut.

Generalizând, amintim că în perioada *geopoliticii clasice* oamenii de știință din domeniu au elaborat mai multe teorii și concepte:

- elemente de bază ale analizei statului, în special a „statului organic” – F.Ratzel.
- punerea în circuit științific și public a termenului de *geopolitică* și de sistematizare a elementelor de analiză a statului – R.Kellen;

- teoriile: „Spațiului vital (de viață)”, „Puteri continentale”, „Puteri maritime”, „Frontiere în mișcare”, a „Pan-ideilor” și a „Pan-regiunilor” – K. Haushofer; „Rimland-ului” – N.J. Spykman; „Puterii aeriene” – A.P. Seversky; „Spațiilor globale” – S.B. Cohen;
- teoriile: „Heartland-ului” și a „Puterii maritime”; punerea în circuit a termenilor de *geostrategie* și de *pivot geografic* – H. J. Mackinder.

Dacă în perioada interbelică geopolitica nu a fost considerată o disciplină autonomă atât de lumea științifică anglo-saxonă, cât și de reprezentanții școlilor geopolitice franceze și italiene, această disciplină fiind afiliată geostrategiei militarilor, fiind considerată „nu pentru toată lumea”, ci „numai pentru germani”, din cauza teoriilor promovate de reprezentanții acestei școli, legate de „spațiul vital”, de rasism și de ideologia fascistă, apoi în perioada postbelică constatăm o puternică revenire la geopolitică în sens de știință.

Încă în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, școala geopolitică anglo-americană și-a găsit afirmare în SUA. Aceasta s-a întâmplat și din cauza că reprezentanții școlilor geopolitice europene asociau motivele izbucnirii, precum și urmările celor două războaie mondiale cu teoriile elaborate și enunțate de școala geopolitică germană, care de la începuturi a manifestat tendințe evidente de a depăși sfera științei, alunecând pe pista ideologiei în serviciul clasei politice și a cercurilor militare germane, creditând pe această cale, după cum remarcă unii cercetători, spiritul german cu „inițiativa creatoare” de a determina soarta civilizației. Din considerente politice și ideologice, în URSS cercetările științifice în domeniul geopoliticii au fost interzise.

Oricum, în SUA studiile în domeniul geopoliticii au continuat. Astfel, conform modelului Heartland-Rimland, adică cel al luptei dintre *Uscat* și *Mare*, după N. Spykman, Statele Unite în timpul Războiului Rece au aplicat în raport cu Uniunea Sovietică o poziție defensivă, numită „politica de descurajare”. Noua realitate politică și-a găsit reflectare în lucrările lui Saul Cohen [200] și Colin S. Gray [190; 199]. Astfel, pornind de la ideea că „Războiul Rece” este o confruntare între „imperiul insular al Statelor Unite și imperiul terestru (Heartland) pentru controlul/interzicerea controlului asupra zonei de coastă eurasiatico-africane (Rimland), C. Gray atragea atenția că întinderea Heartland-ului corespunde teritoriului URSS. Și că din aceste considerente SUA urmează să contracareze URSS peste tot unde aceasta intenționa să avanseze, prin amplasarea armelor nucleare în raport de particularitățile geografice și geopolitice ale diferitelor regiuni [190].

Un alt cercetător american – A.P. Seversky, în cartea sa *Air Power: Key to Survival* (1950), a subliniat că, odată cu apariția aviației și, în special, a armelor nucleare și a mijloacelor de transport, este necesar de a revizui și modelele geopolitice tradiționale, depășite de realitate. A.P. Seversky face apel la „dezvoltarea puterii aeriene și a rachetelor americane”, subliniind în acest context pericolul crescând al agresiunii sovietice [305, p.105].

Cercetătorul francez, J.Gottmann, printre primii a atras atenția asupra factorilor culturali ca resursă de putere și de dominație a statelor lumii, încercând să dovedească faptul că granițele politice sunt determinate, în primul rând, de acțiunea factorilor spirituali, și mai puțin de formele de pe suprafața pământului. În cartea sa *La Politique des États et leur géographie*, supunând criticii ideile geopolitice ale lui Ratzel, Haushofer, Mackinder, Spykman ș.a., J. Gottmann a ajuns la concluzia că, în viziunea acestora, geopolitica era o știință despre război, iar experiența celui de al treilea Reich a însemnat o aplicare a ideilor lui Ratzel în practică.

Jean Gottmann aduce critici și unor concepții geopolitice ale lui Mackinder, care, în opinia lui, au avut, în temelie, „scopul de a se opune liniei strategice eurasiatice a Rusiei”. Preocupat plenar de „conceptul de spațiu”, el vede „principalul sens politic” nu în dimensiunea teritoriului statului, ci în coordonatele lui geografice, în organizarea producției naționale și în implicarea sa plenară în „comunicațiile internaționale”. Conform lui, baza fundamentală a universului nostru este determinată de mișcare. Acesta este motivul pentru care circulația este baza oricărei geografii și a oricărei politici [329, p.120], folosind în acest sens în continuare termenul de „comunicare” (mijloace, canale), drept un sinonim cu cel al circulației.

Autorul francez dezbate amănunțit în studiul său și noțiunea de „stat-tampon”, subliniind faptul că, în acest sens, Rusia și-a făcut drept o „specialitate” de a avea întotdeauna în jurul ei „state-vasali”, pe care, „în funcție de circumstanțe”, mereu le-a folosit în scop de securitate. „Acest lucru pare a fi o caracteristică permanentă a politicii ruse: divizarea statelor de la periferie” [329, p.105].

El menționează superioritatea statelor maritime față de cele continentale, care au contacte, conexiuni și schimburi mai puțin ramificate decât primele, subliniind că aceste „condiții geografice diferite trebuie luate în considerare” întâi de toate în ceea ce privește impactul lor asupra capacităților de comunicare [329, p.79-80, 89].

Aceasta este prima diferență fundamentală dintre conceptul geopolitic al lui J.Gottmann și construcțiile teoretice ale autorilor din alte țări, privind înțelegerea și tratarea din perspectiva civilizațională a problemelor geopolitice. Un alt pilon important al conceptului lui Gottmann este cel de „iconografie”, preferat de autor în locul conceptului de „stil” sau „moduri de viață” [329, p.137-138, 156-157], propus la vremea sa de Vidal de la Blanche. J.Gottmann mai subliniază că „spațiile autonome de civilizație” întrunesc toate formele vizibile ale vieții politice, publice și private, organizate în spațiu, inclusiv „simbolismul exprimării ideilor politice”, care formează spațiul semantic, semnificativ al culturii. În opinia autorului, la baza separării civilizațiilor occidentale de cele orientale stă „dimensiunea spațială profundă a culturii” (iconografia): multe culturi din Orient se opun de obicei imaginilor vizuale, picturilor și icoanelor, în timp ce în Occident există o puternică reverență pentru iconografie și portrete [329, p. 159].

Desigur, dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiilor comunicaționale și informaționale din ultimii ani au apropiat, într-un anumit fel, culturile și au făcut mai compatibile „modurile de viață” ale statelor. Mai cu seamă în cadrul țărilor membre ale UE. Dar conflictele geopolitice în acest context nu au fost înlăturate. Dovadă în această privință stă și războiul ruso-ucrainean, prin intermediul căruia statul agresor încearcă să impună poporului ucrainean „Lumea rusă”.

După noi, mai multe idei și modele ale lui J.Gottmann și-au găsit materializare în dezvoltarea spațiului geopolitic comunitar european și a Televiziunii fără frontiere, au contribuit la accelerarea proceselor de integrare a mass-mediei în contextul regional în condițiile societății informaționale.

Astfel, către sfârșitul perioadei geopoliticii Războiului Rece, aceasta se desprinde de cadrul ei doctrinal, fiind tot mai mult preocupată de analiza concretă a relațiilor internaționale, mai cu seamă a balanțelor de putere în diferite zone sau regiuni geografice. Spre exemplu, tot Colin S. Grey, care în lucrarea sa *The Geopolitics of Super Power* definește geopolitica drept „interpretare politică a unei realități geografice globale”, punând în raport SUA și URSS, de până la destrămarea imperiului sovietic, subliniază că SUA sunt „o putere insulară de dimensiuni continentale” [199, p. 45] și că interesele sale „în Europa pot fi caracterizate drept vitale” [199, p. 47], pentru care fapt „cultura strategică și de securitate națională au fost elaborate, astfel ca să se articuleze” cu interesele de securitate națională a SUA [199, p.195]. Referindu-se la URSS, ca țară nucleară, autorul subliniază totodată că „forțele militare sovietice din Extremul Orient rămân”, din punct de vedere strategic, „dependente de o singură cale ferată” [199, p. 50].

Tot mai mulți savanți aparținând școlilor de geopolitică din Europa Occidentală și SUA, contrar faptului apariției armei atomice, care a redimensionat perceperea geografică și politică a lumii, acreditează ideea că disciplina rămâne un instrument util „pentru orice stat, indiferent de mărimea și potențialul său”.

Geopolitica Războiului Rece se remarcă prin eforturile oamenilor de știință ai multor școli de a reanima această știință, de a extinde bazele teoretice ale revenirii ei în actualitate, de a delimita conceptele (geografie și geografie politică), de a explica corelațiile dintre geopolitică, geostrategie și globalizare, de a analiza și a argumenta crizele și conflictele (Coreea, Cuba, Ungaria, Cehoslovacia, Vietnam, Afganistan, Războiul din Golf ș.a.). Tot în perioada respectivă s-au derulat și alte evenimente, care au dus nu numai la schimbarea ordinii geopolitice ce dominase globul până atunci, dar și la escaladarea luptei propagandistice și a antagonismului dintre cele două sisteme, cu antrenarea masivă a mass-mediei. În această ordine de idei, de notat că:

- structurile ideologice luptau nu la nivel de concepte și idei interstatale, ci la nivel de sisteme politice, structurate în alianțe și blocuri politice;
- confruntările ideologice aveau supremația în raport cu rivalitățile economice și politice dintre sisteme;

- fiecare dintre adversari, sub controlul nemijlocit al SUA și URSS, făceau uz de arma ideologică pentru a consolida puterea de influență asupra cetățenilor din statele sistemului ce-l stăpânesc;
- concurența ideologică dintre sisteme făcea victime în rândul liderilor politici și al oamenilor de știință și cultură, care se opuneau liniei ideologice a sistemului, aceștia fiind intimidați, arestați sau expulzați din țară prin retragerea simultană a cetățeniei;
- lupta ideologică înverșunată a făcut ca sistemul socialist, ghidat de URSS, să instaureze o cortină de fier în calea a tot ce se scria și se transmitea de către mass-media de peste hotare.

Ca cea de *a doua perioadă*, geopolitica Războiului Rece s-a menținut logic până aproape de deceniul opt al secolului trecut. În opinia noastră, ea are la bază următoarele caracteristici:

- schimbarea cardinală a raportului de forțe (militare, politice, economice) în Europa, dar și în alte părți ale Terrei în urma reîmpărțirii lumii și a sferelor de influență între URSS și SUA;
- apariția lumii bipolare: SUA și URSS, cu toate urmările ce rezultă din confruntarea acestor doi poli;
- consolidarea URSS și constituirea, după război, a așa-numitului „lagăr socialist”;
- fondarea la inițiativa URSS a Tratatului militar de apărare de la Varșovia, în care au intrat ca membri majoritatea țărilor-parte a „lagărului socialist”;
- menținerea încordării ideologice combative de către cele două puteri ale lumii – SUA și URSS, fiecare în sfera lor de influență, în scopul alimentării spirituale a Războiului Rece;
- extinderea de către URSS a ariei de influență în lume prin „exportul revoluției”, dar și a modelului politic și ideologic socialist în țările Europei de Est, care aparțineau pretinsului „lagăr socialist”;
- crearea unor structuri de control politic și ideologic în domeniul sportului, în cel al activității editoriale și a dreptului de autor și desfășurarea unei lupte active prin mass-media în scopul combaterii ideilor și opiniilor neavenite cetățenilor angajați în construcția socialistă și comunistă;
- opunerea vehementă a structurilor de stat și de partid curenților de gândire democratică din URSS prin limitarea deplasării peste hotare a cetățenilor săi, prin întreprinderea de măsuri tehnice ca presa scrisă, emisiunile teleradio străine să fie bruiate și să nu poată fi recepționate pe teritoriul imperiului sovietic.

Geopolitica Războiului Rece a introdus corective de principiu și în cercetarea teoretică, și metodologică a geopoliticii, care, până la urmă, a cunoscut ascensiune și afirmare ca disciplină științifică aparte.

Observând aceste mutații în câmpul geopolitic al confruntărilor propagandistico-ideologice dintre cele două sisteme sociale în care au fost atrase și „sistemele informaționale”, toate împreună stând la baza „reanimării” geopoliticii, cel care a contribuit substanțial la acesta în calitate de

redactor al revistei *Herodote* – o publicație periodică despre geografie și geopolitică, savantul francez Yves Lacoste avea să remarce faptul că „începând cu anii ’80 în Europa au apărut lucrări care au îmbogățit din punct de vedere metodologic și metodic știința geopolitică” [333]. În viziunea lui Lacoste, publicul larg de multe ori nu este orientat către „abordarea rațională a realității”, ci mai degrabă e atras de „lumea lucrurilor și ideilor” construite și propuse de mass-media. Se întâmpla acesta anume în perioada când tehnologiile comunicaționale și informaționale puneau tot mai mult stăpânire pe mass-media, care iese din „găoacea” lor geografico-statală punând stăpânire, cu ajutorul informației care nu mai percepe hotare, pe regiuni și continente, transformând lumea în societate informațională globală.

Controversele privind identificarea geopoliticii cu alte științe înrudite, dar și mai îndepărtate, multe alte aspecte ale problematicii în cauză aveau să domine mediul geopolitic în *perioada contemporană* a geopoliticii, caracterizată de *noua ordine mondială și unipolarism*. „În cei doi ani dintre căderea Zidului Berlinului și disoluția URSS, George Bush senior și Mihail Gorbaciov au realizat această idee de *nouă ordine mondială*”. Ideea a fost formulată de Bush într-un discurs în cadrul Congresului, la 11 septembrie 1990. „M. Gorbaciov a încercat reformarea sistemului socialist din Uniunea Sovietică – vestitele *Perestroika* și *Glasnosti* – dar sistemul degradase deja substanțial”... Apare astfel fața unui nou Imperiu – „SUA, care revendică dreptul de a fi garant al libertății și de a conduce, pe această bază, lumea” [178, p. 274-275]. Însă, după cum remarcă cercetătorii, „noua împărțire a lumii este «rediviziunea a ceea ce a fost deja divizat». Aceste redistribuiri au dus la o creștere a numărului de conflicte în lume” [270, p. 8], legate, în ultimul timp, și de așa-numita „sferă de influență”, care se manifestă prin transformarea unor state străine în „sateliți” prin penetrare economică, încheierea unor alianțe militare în vederea instalării unor regimuri supuse guvernului din statul dominant” [340, p. 271-272]. În acest context, cercetătorul V. Juc menționează că „formarea ordinii mondiale după încheierea Războiului Rece se dovedește a fi un proces multiaspectual care și-a găsit expresie în mai multe elaborări și scenarii globale propuse de diferite școli științifice, lideri de opinie și reprezentanți ai diverselor culturi și religii”. Autorul mai menționează că „multe modele poartă amprenta logicii conflictuale dintre poli”, că polaritatea rămâne problema de bază a configurației ordinii mondiale și structurii sistemului internațional în formare, polul fiind abordat atât în sens geopolitic, dar și într-o mai largă viziune, incluzând „aspecte geoeconomice, geoculturale și de altă natură și proveniență”, care, oricum, așa cum susțin și alți oameni de știință Z. Brzezinski, Ch. Krauthammer, P. O’Brien, „indică asupra tipului imperial de sistem care în ultima instanță se reduce la hegemonia globală a SUA” [77]. Anume interesul pentru soluționarea problemelor imediate în context mondial și regional i-a determinat pe oamenii de știință să revitalizeze geopolitica, care „este știința spațiilor mari, a proceselor politice, economice și de altă natură globală, dar și arta de a le gestiona” [270, p.8].

Astfel, conform specialiștilor, și în cazul Războiului Rece, dar și acum, în competiția dintre Est și Vest, care nu a avut răgaz niciodată, s-a acționat în stilul cunoscutei expresii: Regele a murit, trăiască Regele! Adică: „S-a terminat războiul, începe războiul”. Deoarece „Filozofia acelor vremuri era cât se poate de simplă: Existența mea depinde de distrugerea ta. Pentru că cele două sisteme erau percepute, de ambele părți, ca fiind reciproc incompatibile și, deci, ireconciliabile” [178, p. 236]. În realitate, lumea de astăzi se remarcă tot mai mult ca purtător și catalizator de tendințe geopolitice prin formarea unor regiuni economice: Uniunea Europeană, Asia Pacific și NAFTA (North American Free Trade Agreement) etc. Faptul că actorii internaționali sunt reprezentați deopotrivă și de grupuri de state „stabilește în termeni diferiți raportul dintre regiunea economică și statele naționale care o compun, lansează o foarte instructivă dezbatere privind modelele de integrare economică, impactul proceselor de integrare, al tendințelor de globalizare asupra economiei și comerțului mondial” [51, p. 4]. Or, ținând cont de însemnele reale ale evoluției evenimentelor și raportului de forțe în lume, avem tot temeiul să afirmăm că suntem cu toții martorii statornicirii unei *geopolitici multipolare*.

Conform opiniei cercetătorului Gh. Văduvă, principalele etape ale geopoliticii tranziției post-bipolare, a globalizării și a societății informaționale „pot fi considerate următoarele: etapa unipolarismului; etapa bipolarismului și triumviratul”. Triumviratul este alcătuit din țările Alianței de război, „dintre care: Rusia, Statele Unite, Marea Britanie, Franța, deci principalele țări învingătoare”. Din cei cinci, trei sunt occidentali: „SUA, Marea Britanie și Franța. China este asiatică și Rusia este euroasiatică” [178, p. 256-257]. Până nu demult, această opinie o împărtășeau majoritatea specialiștilor, însă războiul pornit de Federația Rusă împotriva Ucrainei, în 2022, a demonstrat că, în mare, colosul avea picioarele de lut. Astfel, astăzi putem accepta un „triumvirat”, unde locul Federației Ruse, o țară slăbită economic, militar, politic și chiar propagandistic, poate reveni UE. În opinia noastră, la moment, în „troica” geopolitică a lumii pot fi înscrise SUA, UE, unde un rol primordial le revine azi Ucrainei și Chinei.

În acest context, geopolitica își extinde sensul privind materia de informație politică externă, de studiu al cadrului larg al politicii și de cercetare a ceea ce R. Kellen numea *mediul politic*. Actualmente, mediul politic fiind supus atât presiunilor politice, economice, sociale de ordin statal, regional sau internațional, cât și „bombardamentului” informațional fără precedent, tot mai puțin se circumscrie în frontierele politice ale statului-națiune, și își extinde aria intereselor statale în plan regional, dacă nu uneori continental. Or, toate acestea presupun din partea specialiștilor și a jurnaliștilor nu numai măsurări propriu-zise și evaluări ale fenomenelor geopolitice, dar și analize operative bine documentate, și explicații, prognoze în cunoștință de cauză și profesionale. Accentuăm faptul că și de data aceasta pe filiera anglo-saxonă, geopolitica a dobândit o natură aplicativă și pragmatică. Astfel, cercetătorii Dean Minix și Sandra Hawley consideră că specialiștii

în relații internaționale trebuie să devină un gen de meteorologi, pentru a descrie „schimbările care au loc în climatul politic” și să explice aceste prefaceri în mediul nostru politic, astfel încât să le putem evalua și categorisi pentru utilizarea lor ulterioară și de a prevedea în timp „orice alte procese similare ... și cum aceste prefaceri politice vor afecta viața noastră” [228, p. 8]. Or, în calitate lor de cronicari ai timpului, astăzi, în era avansată a tehnologiilor comunicațional-informaționale, și jurnaliștii care scriu pe teme internaționale urmează să se înregistreze în cohorta „meteorologilor politici”, având datoria profesională de a arăta și a convinge că „furtunile politice” în lume „nu pot fi echivalente cu haosul, dezordinea și dezorientarea” [50, p. 13].

În numărul preocupărilor geopolitice actuale ale savanților, oamenilor politici și al jurnaliștilor se înscrie și examinarea fenomenului, explicat de Gearóid Ó Tuathail ca „mișcare de la geopolitică la *cronopolitică*: distribuția teritoriului devine distribuția timpului” [231, p. 13]. Nuanțele sunt importante: cele două ramuri conectate (geopolitica și cronopolitica) sunt complementare sub aspect teoretic și aplicat, prin cronopolitică se înțelege „nu o alternativă a geopoliticii (ceva care rivalizează cu ea), dar ceva care deja lucrează în ea” [209, p. 13]. Se insistă asupra acestei „deplasări” de la geopolitică la cronopolitică, deoarece în condițiile actuale de dezvoltare vertiginoasă a tehnologiilor comunicaționale și informaționale timpul social capătă o nouă semnificație, fiindcă viteza de reacție este o dimensiune esențială a conducerii și guvernării mondiale, tot așa ca și o altă tranziție, cea de la geopolitică către geoeconomie, ce subliniază un anumit declin al puterii militare în configurarea statutului de putere. Mai mult, chiar și în condițiile când teritoriul ar fi un obiectiv pentru cineva, realizarea lui este de neconceput fără creșterea forței productive, deci a puterii și, implicit, a capacității de atracție. Cercetătorii propun, în acest context, necesitatea delimitării dintre politica timpului, timpul politicii și timpul politizat. „De vreme ce politica timpului se referă la reglarea, sincronizarea și alocarea timpului de zi cu zi și a vieții indivizilor, timpul politicii se referă la timpul propriu al sistemului politic, la arena procesului de luare a deciziilor și la ritmurile și duratele în schimbare în care are loc politica. Timpul politizat, la rândul său, este timpul folosit ca armă a politicii, ca mijloc de legitimare a propriului program politic și decontestarea sau discreditarea adversarilor politici sau a opiniilor politice opuse. Astfel de politizări oscilează între orizontul temporal istoric și orizontul temporal sacru” [194, p.13-14].

Distincțiile care se fac astăzi între *puterea hard* și *puterea soft*, adică între puterea care apelează la instrumentele clasice, inclusiv cele ale constrângerii și forței, și cea care, dimpotrivă, seduce, atrage, convinge, influențează, pornesc de la schimbările spectaculoase în ceea ce privește sursele și modalitățile de exprimare ale puterii. A puterii instituțiilor statului și a puterii geopolitice combinată cu puterea instituțiilor mass-media.

Avem tot temeiul, urmând logicii teoriei medialogului canadian M. McLuhan - „Mediul este mesajul”, să afirmăm că mass-media și geopolitica se regăsesc anume în această „găselniță” a

celui mai prolific cercetător al domeniului, deoarece toate teoriile și conceptele rezultate în urma investigațiilor și cercetărilor întreprinse de geopoliticieni au fost aduse la cunoștință și explicate maselor atât din punct de vedere științific dar și popular cu suportul mediei: „În realitate, una din caracteristicile principale ale media este aceea că, conținutul lor nu ascunde adevărata lor natură” [112, p. 25]. De altfel, și extinderea de către francezul Yves Lacoste a ariei de manifestare a geopoliticii până la *geopolitica locală* a deschis noi posibilități de convergență a acesteia cu mass-media în procesul reflectării atât a relațiilor internaționale și a afacerilor externe dintre diferite țări, cât și problematica ce ține de relațiile interetnice și cele politice, economice și culturale ale minorităților naționale în cadrul unui stat multinațional.

Fără media nu ar fi fost posibilă aducerea la cunoștința maselor a teoriilor și conceptelor geopolitice enunțate de mai mulți cercetători, în același număr și ale lui Francis Fukuiama și Samuel P. Huntington, referitor la „ciocnirea civilizațiilor” [74] și privind „sfârșitul istoriei” [62], idei, lansate după căderea comunismului, care au inflammat pentru mult timp spiritele. De asemenea, nu ar fi avut sorti de izbândă încetățenirea în conștiința oamenilor cum că „războaiele „fierbinți” au „rămas în istorie”, o concepție greșită în opinia noastră, care a „prins” nepregătită atât Ucraina, dar și țările europene în fața războiului armat de cotropire, pe care Federația Rusă îl duce mai bine de trei ani la hotarele țării noastre.

În ultimul timp, specialiștii din domeniul geopoliticii manifestă tot mai mult interesul de a sintetiza schimbările ce au loc în lume și în domeniul disciplinei în cauză, încercând să cuprindă într-o singură formă toate fenomenele, elaborând o formulă în care fiecare să-și afle un tip de dezlegare mulțumitoare. În această ordine de idei, Richard Falk este de părere că lumea se mișcă rapid de la geopolitică „spre o realitate mai integrată economic, cultural și politic” [197], ceea ce ar solicita apariția *geogovernării*, menită să asigure structuri de guvernare eficientă la nivel global. Așadar, și aceste probleme urmează să-și găsească teren fertil de cercetare în context geopolitic.

Desigur, „azi, complexitatea analizei geopolitice este alta decât cea din vremea lui Golopenția, acum a intervenit și dimensiunea cibernetică, plus rețeaua, au intervenit comunicațiile și tehnologiile informaționale, rețeaua economică, dimensiunea politică, esențială cândva, „dar care, aici, poate să devină o frână în analiza geopolitică din această perspectivă, întrucât lumea este ca un sat uriaș, ca un sat planetar, adică interdependentă”, dar și ideologizată, deoarece ideologia n-a dispărut, întrucât anume ea justifică actuale conexiuni și rupturi strategice, devenind o ideologie de rețea [178, p. 253-254]. Influențată de societatea informațională, lumea se schimbă dramatic. „Multe țări urmează calea democrației, construind statul de drept și societatea civilă. Multe milioane de oameni sunt implicați în geopolitică, mijloacele de activitate politică se schimbă și ele” [270, p. 8]. În aceste condiții, după cum am mai spus, nici „unipolarismul” nu poate avea durată, întrucât lumea este mult prea complexă pentru a accepta dominarea. Mai mult, „evoluția

tehnologică fără precedent, dezvoltarea economică și crearea multinaționalelor, a economiei de rețea, a rețelelor mediatice, informaționale, comunicaționale, a ciberspațiului etc. au generat o puternică tendință spre globalizare, concept care înseamnă și poate să însemne foarte multe lucruri, de la solidaritatea populației planetei și crearea acelui sat global, în care toți oamenii se cunosc și se respectă unii pe alții, la recrearea unor puternice centre de putere care vor continua să domine, să dividă și, pe această bază, să stăpânească lumea, în folos propriu și nu spre binele omenirii” [178, p. 262]. Or, toate acestea necesită atenție și responsabilitate din partea tuturor celor implicați în cercetarea și evaluarea problematicii geopolitice.

Rezumând, subliniem faptul că elementul de sincronicitate al cercetării întreprinse, este dat de faptul că problematica geopoliticii este determinată de expunerea cronologică a evoluției ei în spațiu și timp. Cu toate elementele și proprietățile dobândite în timp, care au constituit din ea o *metodă*, dar și o *știință* cu legături multidisciplinare ale cărui obiect de studiu constă în examinarea și interpretarea relațiilor internaționale, ce au avut loc în trecut sau se derulează în prezent pe Terra, din perspectiva factorilor geografici și ai celor politici. Pusă în serviciul examinării complexe a faptelor și evenimentelor din politica mondială, astăzi geopolitica, datorită dezvoltării accelerate a tehnologiilor comunicaționale, care au instaurat pe întreg globul dictatura societății informaționale și cunoașterii, este determinată și ea de *paradigma informațională a geopoliticii*. Principalul mijloc prin care *geoinformația* este adusă la cunoștința oamenilor pe toate meridianele globului rămâne a fi mass-media, asistată de tehnologiile digitale. Mediatizarea geoinformației, necesară omului contemporan precum aerul, este forma existenței acesteia. Studiarea permanentă a influenței mass-mediei și a factorilor geografici în complexitatea lor sistemică asupra „meteorologiei geopolitice” – de la evenimente mondene la conflicte și războaie: informaționale, hibrid, cibernetice, tradiționale – este de datoria cercetătorilor domeniului.

1.2. Abordările conceptuale ale comunicării mediatice în condițiile repoziționării geopoliticii

Comunicarea, fiind o noțiune multiaspectuală și extinsă, îmbină mai multe procese, care întotdeauna sunt configurate de relația dintre două entități. Din punct de vedere cronologic, ea este primul instrument spiritual al omului în procesul socializării sale. „Comunicarea umană se ocupă de sensul informației verbale, prezentată în formă orală sau scrisă și de cel al informației nonverbale, reprezentată de paralimbaj, mișcările corpului și folosirea spațiului” [76, p. 5].

Comunicarea apare într-o situație dată, într-un anumit context, care se deosebește de altul. Aceasta înseamnă că „elementele constitutive ale procesului de comunicare (participanții) diferă în funcție de situații. Contextul în care apare comunicarea poate fi: interpersonal, în grupuri mici, organizațional, public, de masă, intercultural, familial, în domeniul sănătății sau politic. Natura comunicării se schimbă și este influențată de context” [76, p. 7].

Toate definițiile comunicării au cel puțin următoarele componente comune: comunicarea este procesul de transmitere de informații, concepții, păreri, fie de la o persoană la alta, fie de la un grup la altul; comunicarea poate fi numită un „arbitru al speciei umane”; nicio activitate, de la neînsemnatele acțiuni ale rutinei de zi cu zi și până la cele complexe, desfășurate la nivelul organizațiilor, nu poate fi formulată în afara procesului de comunicare.

Astfel, comunicarea este elementul central al societății informaționale. Ea nu exercită doar funcția de simplu transfer de informație, ci este plasată într-un context mai larg, al unor transformări tipice pentru societatea actuală: expansiunea media și a noilor tehnologii de informare și comunicare, formarea industriilor culturale și a societății de consum, globalizarea în toate manifestările sale. Pe această cale, „accesul la diverse mijloace de comunicare nu mai este rezervat exclusiv elitelor politice și economice. Categoriile de tipul «societate de consum», «societate hipermediatică», «societate a ecranului» sau «cybersociety» indică o realitate în care tehnologiile comunicaționale devin resurse pentru individ și instituții, în egală măsură în viața cotidiană și în sfera publică” [9, p. 9].

De aici, într-o lume cu rețele de telecomunicații și informaționale, cu computer hardware, software și servicii, cu mass-media, Internet și forme tradiționale (biblioteci, servicii editoriale etc.), comunicarea este substanța societății, prin intermediul căreia, așa cum se recunoaște, „omul se încadrează în procesul socializării sale”, deoarece ea este „un proces bilateral, bidirecțional care are loc între mai multe persoane și care presupune transfer de mesaje, informație în ambele sensuri, adică retroacțiune, conexiune inversă (feed-back) [118, p. 5]. În opinia lui Lucien Sfez, „doar cuvântul «împărtășire» poate să se apropie de înțelesul complex al conceptului de comunicare” [157, p. 38], din care motive cercetătorul francez atribuie studiul comunicării la viziunile despre lume, analizând mai degrabă trei atitudini decât trei orientări teoretice: prima, a reprezentării, caracterizată prin discursul rațiunii și de metafora „mașină de comunicat”, a doua, cea a exprimării, presupunând flexibilitate și înscriere în funcționalismul organicist, și o a treia, a confuziei mediatice, ca extensiune a primei orientări, caracterizată prin „tautism” – autism tautologic”, subliniind că „în această organizare în care noi suntem parte a unui tot, ceea ce contează este a repera schimburile posibile și a analiza rolul elementelor care formează acest întreg pe care-l numim univers” [157, p. 26-27].

Începând cu a doua jumătate a secolului trecut, în urma dezvoltării tehnologiilor și a mijloacelor de comunicare, cuvântul „comunicare” este aplicat și mass-mediei. În această ordine de idei, suntem de acord cu părerea sociologului francez Jean Cazeu că „media = mijloace de informare (comunicare), iar mass-media = mijloace de comunicare pentru un public larg, mijloace inventate și folosite de civilizațiile moderne și care au drept caracteristică esențială uriașa lor putere corelată cu un vast câmp de acțiune” [326, p. 5].

Indiscutabil, în această categorie trebuie înscrise: radiodifuziunea, televiziunea, cinematograful, presa scrisă, cartea, discursurile, benzile desenate, casetele, videocasetele, afișul publicitar. Se poate considera, așa cum pe bună dreptate procedează Marshall McLuhan, că și cuvântul, telefonul, telegraful, scrisul sunt mijloace de comunicare, chiar dacă ele servesc mai curând la stabilirea de relații interpersonale decât ca emițători către marele public. Este important să fie făcută distincția dintre comunicarea mediatică și comunicarea de masă. Comunicarea de masă se realizează prin intermediul mijloacelor de comunicare în masă, în vreme ce comunicarea mediatică este mediată în general prin intermediul mediei [4, p. 12].

Astfel, comunicarea de masă are nevoie de un suport tehnologic, sau de „suporturi tehnologice”, cum remarcă M. Castells, în procesul actual al sudării legăturii dintre „convergența tehnologică și noul sistem multimedia”, care transformă comunicarea de masă în „autocomunicare de masă” [23, p. 59-65]. În cazul dat, această rețea de comunicare a informațiilor „oferă conținut acțiunilor statului [...] este ceea ce asigură democrația și creează condițiile pentru exercițiul legitim al puterii: puterea ca reprezentare a valorilor și intereselor cetățenilor, exprimate prin dezbateri în sfera publică” [23, p. 12].

Opinii similare cu ale oamenilor de știință din Occident, dar și cu a celor din Est, care abordează comunicarea mediatică și activitatea mass-mediei din perspectiva angajamentelor lor în societatea democratică, împărtășesc și cercetătorii școlii de jurnalism din Republica Moldova: D. Coval (*Problematica presei scrise*. Chișinău: FJȘC, 1997); C. Marin (*Comunicarea internațională*. Chișinău: CEP USM, 2017); V. Moraru (*Mass-media vs politica*. Chișinău: CEP USM, 2001); G. Stepanov (*Jurnalismul social: aspecte definitorii*. Chișinău: CEP USM, 2015); M. Tacu (*Comunicarea politică și social media*. În: *Creativitatea în jurnalism*. Vol.4, Chișinău: CEP USM, 2021, p. 35-44); V. Bulicanu (*Concentrarea presei. Specificul fenomenului în lume și în Republica Moldova*. În: *Valori ale mass-mediei în epoca contemporană*. Vol.7. Chișinău: CEP USM, 2020, p. 53-60); M. Guzun (*Despre propagandă în presă la modul serios*. În: *Creativitatea în jurnalism*. Vol.1. Chișinău: CEP USM 2018, p. 67-74). D. Țurcanu (*Inflația mesajului civic la televiziune*. În: *Creativitatea în jurnalism*. Vol.3. Chișinău: CEP USM, 2020, p. 13-26); A. Dumbrăveanu (*Societatea comunicării: de la post-adevăr la redundanță informațională*. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2019, nr. 2(180), p.170-

177); B. Parfentiev (*Istoria televiziunii din Moldova: cadrul de constituire și de afirmare*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria Științe economice și ale comunicării, 2022, nr. 110 (01), p. 101-110); L. Malcoci (*Mass-media și opinia publică în societatea de tranziție: interferențe*. Chișinău: AȘM, 2000) ș. a.

Or, doar temele enunțate, care fac obiectul monografiilor, studiilor și articolelor cercetătorilor de la noi, vorbesc elocvent despre diapazonul extins al preocupărilor lor de investigare a domeniului mass-mediei în societatea contemporană, aflate în consonanță cu opiniile și viziunile asupra acestei problematici ale cercetătorilor de peste hotare.

La scară largă, media este percepută ca „tehnică utilizată de un individ sau de un grup pentru a comunica unui alt individ sau unui alt grup, altfel decât față în față, la o distanță mai mică sau mai mare, expresia gândirii, oricare ar fi forma și finalitatea acestei expresii... Media cuprind: presa scrisă, radioul, televiziunea, cinematograful, afișul, dar și telefonul, telematica și internetul. În calitate de mijloc de transmisie sau de restituire, pentru semnale, oricare ar fi acestea, media permit relaționarea oamenilor” [46, p. 200]. Astfel, în literatura de specialitate, sunt vehiculate, pe lângă altele, trei concepții diferite asupra mediei: (a) examinarea în sensul lor de canale de transmitere a unor conținuturi (pentru cercetătorii care privesc media din acest unghi este important modul în care publicul sau anumite grupuri țintă din interiorul unui public eterogen interpretează conținutul mesajelor mediatizate; în această ordine de idei, nu este lipsită de importanță determinarea unor tipologii media în funcție de temele conținuturilor media); (b) analiza acestora în calitate de limbaje (se discută despre gramatica diferitelor media, sunt analizate tehnici de producție și gradul de flexibilitate media); (c) cercetarea sistemică a lor (media sunt cercetate în calitatea lor de contexte: este astfel analizată dezvoltarea fiecărui tip de media, felul în care structura influențează dezvoltarea unei gramatici media proprii, a unor preferințe pentru anumite genuri de conținut, gradul de utilizare a diferitelor tipuri de media, gradul lor de interactivitate) [4].

Astfel, *comunicarea mediatică* prezintă o caracteristică în raport cu celelalte forme de comunicare, prin care ea se distinge dintre acestea și care constă în faptul că este unidirecțională, în general fiind lipsită de un feedback imediat din partea receptorilor. Ea presupune existența în procesul comunicării a unuia sau a mai multor emițători, sau a unui emițător colectiv, care difuzează mesaje prin intermediul unor dispozitive tehnice și al unor mijloace de transmitere a informației spre mai mulți receptori. Mesajele transmise se pot difuza sub formă de text tipărit, unde sonore sau imagine video, însoțită de unde sonore. Cea mai nouă subramură a comunicării mediatică este reprezentată de Internet, a cărui arie de răspândire este din ce în ce mai mare [139, p. 25].

Comunicarea mediatică, de orice nivel: local, regional sau internațional, conform opiniei majorității autorilor care o studiază, „se menține în raport cu schema clasică”. Pe această cale,

comunicarea mediatică contribuie la organizarea socială a dezbaterilor și amplifică dialogul social democratic, convertindu-se într-o condiție esențială a evoluției democratice: democratizarea societății trece prin democratizarea și pluralizarea comunicării, mass-media constituind o sursă fundamentală a opiniei publice [124, p. 6-18].

În Republica Moldova, pe durata primelor trei decenii de independență, după cum constată cercetătorul C. Marin, itinerarul evoluției presei autohtone tipărite și celei electronice „a trecut de la monopartidism la pluripartidism mediatic, de la acesta – la partizanat politic și spre pluralism media” [109, p. 92], fapt ce a restructurat spațiul mediatic național „ca și din alte țări posttotalitare” care au purces pe calea tranziției „spre o guvernare democratică” [109, p. 173].

Comunicarea mediatică cunoaște mai multe abordări conceptuale, de reală aplicabilitate și în ceea ce privește discursul geopolitic. Unii dintre autorii care s-au ocupat de definirea și explicarea mai multor fenomene mediatice și elaborarea de teorii în domeniu sunt: Harold D. Lasswell, Paul F. Lazarsfeld, Melvin L. DeFleur, Robert K. Merton, Charles R. Wright, Carl E. Rosengren ș. a.

Teoriile cele mai cunoscute despre influența mass-mediei asupra publicului și formării opiniei publice sunt: modelul „glonțului magic”, modelul „fluxului comunicării în două trepte”, teoria „agenda-setting”, teoria „spirala tăcerii”.

Majoritatea autorilor care au analizat comunicarea în societatea internațională consideră că „Esența procesului de comunicare este aceeași: deplasarea, transferul sau transmiterea informației de la un participant la altul. Specificul procesului dat constă în faptul că la diferite niveluri de comunicare apar noi actori în spațiul informațional: de la indivizi, grupuri sociale și partide – la un tip aparte de actori în cazul comunicării regionale/internaționale: state, organizații regionale/transnaționale din varii domenii – de la cele comerciale până la cele de ordin politico-militar sau nonguvernamental [72, p. 75].

Dacă în context local comunicarea mediatică întreprinde transfer informațional, prin intermediul căruia se transmit intenționat și direcționat mesaje cu un conținut, care se realizează într-un câmp sau „într-un spațiu de acțiune bine definit, într-o anumită perioadă de timp” [12, p. 131], apoi comunicarea internațională se realizează între opinia publică mondială și actorii de care depind marile evenimente, inclusiv cele din domeniul geopoliticii și geostrategiei, cu impact sporit asupra umanității. În acest context, „comunicarea internațională este axată pe atingerea unui obiectiv dual: înțelegerea și pacea internațională, pe de o parte, și competiția loială (confruntarea hibrid) a actorilor de pe arena mondială, pe de altă parte” [108, p. 99]. Remarcăm faptul că amplificată de comunicarea mediatică, opinia publică mondială se află mereu într-un proces de coagulare, încercând să devină cu timpul o adevărată forță, de care ar trebui să țină cont cei care vor governa lumea. O altă valență a conceptului de comunicare internațională se referă la

comunicarea diplomatică, aceasta având loc între oficialitățile unor state diferite, caz în care foarte important este limbajul diplomatic și de protocol [139, p. 38].

Comunicarea mediatică, și în acest context cea de masă, a însoțit permanent și a descris pe larg și argumentat toate procesele, uneori dramatice prin care a trecut geopolitica și geostrategia în procesele în care a fost implicată de-a lungul anilor în context local, regional, dar și internațional. Lucrurile nici nu puteau să se întâmple altfel, deoarece la izvoarele cimentării relațiilor de colaborare dintre geopolitică și mass-media în procesele reflectării problematicei internaționale, a dezvoltării și explicării proceselor și fenomenelor geopolitice și geostrategice, au lucrat mână în mână cu reprezentanții publicațiilor periodice ale timpului (reviste și ziare), mulți geopoliticieni de marcă – unii ca jurnaliști profesioniști, alții după vocație, fiind corespondenți, autori, redactori sau editori ai publicațiilor pe teme geopolitice: Friedrich Ratzel, Karl Haushofer sau Yves Lacoste, cel din urmă în anul 1976 a fondat în Franța revista „Herodot” unde, pentru prima dată în Europa postbelică, au început să fie publicate cu regularitate texte geopolitice, redactorul-editor manifestând stoicism și poziție civică în ce privește reabilitarea geopoliticii ca știință.

Chiar dacă comunicarea internațională se desfășoară simultan pe mai multe niveluri: interumană; de la stat/guvern la stat/guvern și de la stat/guvern către opinia publică, aparținând altei țări, cel de al treilea nivel al comunicării respective „se realizează prin intermediul mijloacelor tehnice de diseminare a informațiilor de la cele devenite deja clasice, cum ar fi emisiunile de radio și televiziune până la cele mai moderne – Internetul” [202, p. 11]. În același timp, prin asumarea misiunii de a anunța și relata „ceea ce a avut loc”, dar și „ceea ce se poate întâmpla”, menționează F. Balle, ziarul a devenit „rugăciunea laică de dimineață a omului modern”, fiind salutat ca „începutul erei informaticii” [324], care acum continuă cu comunicațiile prin satelit, cu tehnologiile ce asigură difuzarea și recepționarea informației cu viteza luminii, comprimând la maximum spațiul în care trăim, dar și cel planetar. Actualmente, posturile de radio și TV, chiar dacă sunt intitulate naționale sau regionale, datorită tehnologiilor comunicaționale performante, reușesc să disemineze informația pe spații extrem de largi, departe de frontierele țării de origine. În acest context, comunicarea este influențată de, cel puțin, trei factori: interesul național; cultura jurnalistică statornicită în interiorul unei națiuni și politica editorială a principalilor vectori de transport al informațiilor [186, p.32]. Acești factori, conform opiniei specialiștilor, contribuie la formarea discursului mediatic național în fluxul global comunicațional, solicitând concomitent statelor mari ale lumii să elaboreze programe strategice privind coordonarea procesului în cauză. Astfel, E. Goldman, fostă consilier strategic al Departamentului de Stat al SUA, consideră că baza comunicațiilor strategice este gestionarea percepției, în care rolul cel mai important ar trebui să fie coordonarea fluxurilor de informații, a ideilor, a acțiunilor și a deciziilor, menite să permită percepția publicului-țintă în conformitate cu obiectivele politicilor publice. Din punctul de vedere

al lui J. Goldman, comunicațiile devin strategice în condițiile când a) mesajele-cheie sunt adaptate pentru mai multe categorii de public-țintă diversificat (nu pentru un public nedeterminat sau, dimpotrivă, pentru o audiență îngustă); b) comunicarea se desfășoară continuu pe o durată lungă de timp (nu episodic sau doar la un moment dat); c) comunicarea este axată pe interesele și nevoile beneficiarilor de mesaje (mai puțin a emițătorilor); d) mesajele de bază, deciziile și acțiunile sunt structurate și coordonate într-o singură cheie pentru atingerea obiectivelor strategice [380].

Creșterea rolului și sporirea cantității de informații necesare susținerii vieții societății umane și a procesului de dezvoltare și îmbunătățire a tehnologiei de acumulare și diseminare a informațiilor cu ajutorul comunicării mediatice a dus la redimensionarea geopolitică a spațiului informațional global. Când se face referința la spațiul informațional global, din punct de vedere geopolitic, se are în vedere atât spațiul natural de informație creat de natură în sine, cât și spațiul format ca o reflectare a naturii și a societății în conștiința comunității umane. Informațiile sociale servesc doar nevoilor sale, asociate cu dezvoltarea și transformarea naturii și a societății în interes uman, constituind resursa informațională a omenirii. La procesul de formare și dezvoltare a spațiului geopolitic informațional global contribuie mai mulți factori [290, p. 62-64]. În numărul lor se înscriu:

- a) *factorii economici*, care sunt legați de necesitatea dezvoltării economice și a schimbului de informații despre bunuri, servicii, piețe etc. Fără aceasta, nu se poate dezvolta nicio economie națională, fapt ce a determinat creșterea volumului de informație, dar și a vitezei de transmitere a ei;
- b) *factorii politici*, care sunt condiționați de nevoia de interacțiune cu lumea înconjurătoare și cu alte țări, precum și activitatea și dezvoltarea statului în cadrul sistemului existent al relațiilor internaționale, bazat pe principiul „echilibrului de putere”, a solicitat de urgență de la conducerea politică să învețe și să conștientizeze problemele ce țin de relațiile internaționale, situația social-politică din alte țări, modalitățile, formele și metodele de influențare a proceselor internaționale pentru a favoriza rezultatul intereselor național-statale. Odată cu dezvoltarea sistemului de relații internaționale, serviciile diplomatice au contribuit din ce în ce mai activ la formarea spațiului geopolitic informațional global;
- c) *factorii culturali*, care sunt legați de necesitatea dezvoltării societății prin schimbul și îmbogățirea reciprocă dintre diverse culturi. Dezvoltarea relațiilor interculturale și sporirea cantității de informație disponibilă pentru un astfel de schimb au făcut necesară extinderea fluxurilor de informații și integrarea lor într-un singur spațiu geopolitic informațional global;
- d) *factorii de natură științifică și tehnică* care nu numai că au solicitat de urgență un larg schimb de informații privind cele mai recente realizări în domeniile nominalizate între diferite țări și

popoare, ci și, pe măsură ce s-au dezvoltat, au oferit mijloacele necesare pentru extinderea posibilităților de transmitere a informațiilor cu privire la toate tipurile de cunoștințe;

- e) *factorii emoționali și psihologici*, care se află în însăși natura omului și îi stimulează curiozitatea. Evident, acești factori care au condus la crearea unei industrii atât de puternice, denumită și „a patra putere”, care domină mințile umane – mass-media [94].

Desigur, comunicarea mediatică nu numai că influențează spațiul geopolitic informațional global, dar, la rândul ei, este determinată de particularitățile și trăsăturile mediului internațional. „Se vorbește, adesea, de caracterul sistemic al mediului internațional, dar acesta există, în fapt, doar la modul ideal. În practica internațională statele nu se comportă ca elementele unui sistem legate între ele prin structuri și relații predeterminate” [72, p. 77-78]. Aceasta are loc din motivul că „statele sau alt tip de actori au interese specifice, culturi politice diferite care în multe situații intră în contradicție cu normele etice, politice și juridice consacrate în dreptul internațional. Din această perspectivă, realiștii au dreptate când afirmă că principala caracteristică a politicii internaționale este anarhia” [182, p. 163-164]. Aceste idei, după noi, influențează și procesul de comunicare mediatică care stă în serviciul actorilor din câmpul geopolitic regional/global. Prin urmare, suntem de acord cu părerile specialiștilor în privința faptului că „un stat va comunica mai intens și mai eficient cu alți actori din regiuni geografice de interes pentru el și mai slab sau deloc cu actori din alte regiuni” [72, p. 78].

Conform logicii relațiilor internaționale, regulile și normele devin obligatorii în măsura în care statele și guvernele își asumă răspunderea să le respecte. În atare împrejurări, și comunicarea mediatică geopolitică, în calitatea ei de comunicare, ce se manifestă în mediul internațional, fiind determinată în mare parte de comportamentul actorilor clasici, state și organizațiile internaționale, are în centrul atenției un spectru larg de probleme majore, începând cu acțiunile ce vizează un vast perimetru – de la menținerea păcii pe Pământ și până la lupta de conciliere între părțile beligerante, în cazul unor conflagrații și dezastre regionale sau internaționale. În interiorul acestui perimetru, fluctuant și în permanentă schimbare, coexistă și alte forme ale comunicării mediatice, în funcție de natura actorilor implicați în acest proces, cum ar fi: politică, economică/de afaceri, culturală, ecologică, sportivă și spirituală.

Transformările care au avut loc în mediul geopolitic sub impactul globalizării, modernizarea mijloacelor de comunicare sub aspect tehnologic au influențat și au produs schimbări de proporții și în sfera comunicării mediatice. Astfel, în societatea informațională, în care principala bogăție este informația utilă din punct de vedere social, ia naștere un tip de spațiu informațional calitativ nou, determinat de globalizare. În acest context, sarcina geopoliticii constă în a se asigura că statul se află în posesia celor mai valoroase elemente ale spațiului social de interes strategic și pe această

cale să obțină acces nelimitat la cea mai importantă resursă a societății contemporane – informația [94].

Cronologic vorbind, după noi, în evoluția sa geopolitica ca știință, dar și ca metodă aflată în serviciul mass-mediei de investigare și cercetare a domeniului geografico-politic regional și internațional, a cunoscut, cel puțin, trei perioade semnificative de *repoziționare*, care au adus cu sine schimbări substanțiale și în ce privește strategiile și tacticile de abordare de către mass-media a problematicei geopolitice. *Prima* a fost determinată de „atragera” și „punerea”, prin concursul oamenilor de știință din domeniu, în serviciul ideologiei fasciste, care, așa cum remarcă specialiștii, a devenit catalizatorul începutului celui de Al Doilea Război Mondial.

Cea de *a doua perioadă* a repoziționării, dar și a declinului continuu al geopoliticii, este dictată de urmările conflagrației mondiale și de perioada Războiului Rece în contextul sistemului bipolar al lumii și al confruntării ideologice și geopolitice dintre țările „lagărului socialist” în frunte cu URSS, pe de o parte, și Statele Unite ale Americii, pe de altă parte. În acest segment de timp, repoziționarea geopoliticii a avut un impact major asupra mass-mediei, schimbând politica ei editorială, vectorul abordării și explicării de către presa scrisă, radio și televiziune a problematicei internaționale. La rândul său, și mass-media, prin reciprocitate, și-a lăsat amprentele asupra geopoliticii, antrenându-se în confruntări ideologice, acreditând drept metode de luptă în atingerea obiectivelor geostrategice scontate de către sistemele beligerante, propaganda politică, manipularea și dezinformarea opiniei publice. Aceste acțiuni au determinat încordarea relațiilor dintre cele două puteri nucleare ale lumii în anumite zone de interes militar și strategic pentru ele, conducând, în același timp, și la escaladarea goanei înarmărilor în lume.

A treia perioadă de repoziționare a geopoliticii a început în anii '90 ai secolului trecut, după colapsul URSS și destrămarea blocului militar al Tratatului de la Varșovia. De aici înainte, prin instalarea unei Noi Ordini Mondiale, unipolare, impusă de Statele Unite, războiul și comunicarea conduc omenirea spre *războiul informațional*, în urma cărui fapt specialiștii din domeniu, dar și politicienii din majoritatea țărilor lumii, intuind că un război armat de amploare pe glob este puțin probabil, dând uitării, teoriile și previziunile lui Samuel P. Huntington referitor la „ciocnirea civilizațiilor” [74] și ale lui Francis Fukuyama, privind „sfârșitul istoriei” [62], idei, rezultate din analize profetice asupra politicii mondiale. De fapt, marea provocare a secolului XXI era - cum să construim ordinea mondială, într-o epocă în care abundă perspectivele istorice divergente, conflictele violente, extremismul ideologic, iar tehnologia cunoaște un avânt fără precedent? - înaintată de autorul american H. Kissinger [80]. Și colegul său, Zbigniew Brzezinski, sublinia că „destrămarea și prăbușirea Uniunii Sovietice au fost ultima treaptă în ascensiunea rapidă a unei puteri din emisfera vestică – Statele Unite ale Americii – ca singura și de fapt unica putere cu adevărat globală” [18, p. 13]. Mai receptivă la toate aceste cataclisme la care a fost supusă geopolitica s-a

dovedit a fi mass-media. Acceptând aceste „jocuri pe scena lumii” [105], mass-media au hotărât să convingă că aceasta „nu este doar o metaforă teatrală shakespeariană sau una poetică eminesciană, atunci când contemplăm zilnic la televizor imagini din teatre de război sau din săli de negocieri diplomatice”, și că ea este antrenată plenar în „lupta în războiul informațional” [235].

Contrar faptului că transformările mediului geopolitic internațional au deschis calea omenirii către alte valori: pacea și apărarea, drepturile omului, mass-media tot mai frecvent acreditează în activitatea cotidiană, dar și în relațiile cu publicul noțiunea de „război”, apropiată geopoliticii, tot așa cum și specialiștii care investighează comunicarea mediatică adaugă la calificativul încetățenit *razboiul informational* și: *razboi cibernetice; razboi psihologic; razboi mediatic; razboi economic; razboi cosmic; razboi cultural* și, desigur, *război hibrid*. Este oarecum îndreptățită această manifestare a mass-mediei, dacă luăm în calcul că tot mai frecvent jurnaliștii și instituțiile media sunt puse față în față cu războaie în toată legea: războiul de la Nistru, războiul din Georgia, războiul din Irak, războiul din Siria și, desigur, războiul din țara vecină – Ucraina, și cel din Israel. Astfel, prin modul de abordare și tratare a războaielor, a actelor teroriste, a conflictelor și crizelor, mass-media modifică fizionomia conflictualității din arena globală a lumii, intrând în drepturile ei asumate de actor al spațiului geopolitic contemporan.

Mass-media tratează problematica geopolitică, utilizând în mod activ concepte care provin din științele militare, cum sunt: *frontieră, zonă-tampon, balanța forțelor, bloc continental, formațiune paramilitară, război hibrid*, precum și categoriile filosofice – *idee națională, civilizație, identitate națională*, însă principalul element în geopolitică rămâne a fi noțiunea de *interes național*, la care se circumscriu toate celelalte interese, inclusiv cele politice, din care face parte și securitatea spațiului informațional al țării [216].

Aceasta survine și din motivul că, spre exemplu, categoria geopolitică „extindere”, care ar însemna acapararea de noi teritorii sau crearea de sfere militare și politice de influență, poate fi materializată nu numai pe calea aplicării forței armate și pe cale economică, comercială, ideologică, dar tot mai des și pe cale informațională. Nu întâmplător comunicarea mediatică a împrumutat de la știința geopolitică unele categorii speciale, din numărul lor făcând parte și „geostrategia”, care denotă întregul spectru al analizei geopolitice: raportul de forțe și semnificația statelor pe arena internațională, posibilitatea unei ofensive strategice, dar și capacitatea de apărare strategică, strâns legate, de cele mai multe ori, de strategiile și tacticile de manipulare, dezinformare, propagandă mediatică etc.

Tradițional, actorii clasici ai *scenei internaționale* au dezvoltat de-a lungul timpului o comunicare, care, în mare parte, este de tipul „stimul-reacție”. Din această perspectivă, comunicarea poate avea două forme: *directă* și *indirectă*. „Comunicarea directă se realizează prin formele instituționalizate ale statelor sau actorilor nonclasici și acoperă toate domeniile de interes

de la politic la economic, de la cultură la sport și artă”, în timp ce „comunicarea indirectă apare frecvent prin discursul politic al șefilor de stat și de guverne, ale diplomaților cu rang superior sau, mai nou, prin „produsele PR”, ce funcționează în cadrul acestor instituții cu atribuții în politică externă. Acest tip de comunicare apare frecvent și prin intermediul mass-mediei. De multe ori, în situații de criză sau de conflict, mijloacele de informare în masă sunt primele care informează opinia publică nu numai despre ceea ce se întâmplă, dar și despre „poziția” pe care diferiți actori o au față de evenimente” [72, p. 87].

Profeția lansată cu ani în urmă de E. Morin cum că „lumea a căzut în mâinile mass-mediei” a devenit azi un adevăr, îngrijorător, firește, prin consecințe. Astfel, ca produs al mass-mediei, *masa planetară* la care face referință E. Morin, e o evidentă realitate; prin convergența piețelor și „eroziunea electronică” a planetei asistăm la instalarea unui perfid totalitarism media, care, cu suportul tehnologiilor, tot mai mult „colonizează sufletul uman” cu „mărfurile culturale pe care le afișează” [336, p. 15-16]. Oricum, chiar dacă globalizarea mass-mediei ne face să avem convingerea că „lumea din mediul internațional global” este la curent cu ce se întâmplă în acest mediu „în timp real”, politologii și specialiștii în comunicare atenționează că „predominanța mijloacelor de comunicare în masă și în special a televiziunii în societatea internațională contemporană nu înseamnă mai multă comunicare și mai ales mai multă informație”. Potrivit lui G. Sartori, „o cunoaștere prin imagini nu e o cunoaștere în sensul cognitiv al cuvântului”, deoarece aceasta, în loc să răspândească cunoașterea, mai mult îi erodează premisele”. Deși se spune că trăim într-un *sat global* „satul este global doar pe jumătate și deci nu e deloc global. Telecamera intră cu ușurință și în mod liber în țările libere; ea intră puțin și cu precauție în țările periculoase” (cu libertate moderată); „și nu intră defel în țările lipsite de libertate” [143, p. 69-70].

La etapa actuală, reprezentările și percepțiile, pe care le are opinia publică despre evoluțiile geopolitice, aproape în totalitate sunt produse ale comunicării mediatice [57, p. 294]. Instituțiile media sunt angajate în producerea, reproducerea și distribuirea informației și a cunoașterii în sensul cel mai larg al seturilor de simboluri, care își găsesc reflectare în experiența vieții sociale [115, p. 51]. După scopurile și interesele pe care autorii le urmăresc în procesul de comunicare, aceasta poate reprezenta aspecte diferite: propagandă, manipulare, dezinformare, înșelare etc. Sunt forme de comunicare care au coexistat cu alte tipuri de comunicare mai ales pe timpul crizelor și conflictelor [72, p. 90]. Din aceste considerente, este foarte dificil astăzi pentru consumatorul de informație să distingă între relatarea *mediatică*, cea *politică* sau *militară* concretă. De altfel, specialiștii în materie demult acreditează părerea că, de fapt, criza nici nu există în lumea reală, ci numai în discurs. „Ea prinde viață numai după ce a fost descrisă în cuvinte. O anumită situație devine o situație de criză doar după ce a fost etichetată astfel, iar această etichetare este făcută de către mass-media [169, p 21].

În secolul „comunicării planetare” [325, p. 10], se constată că se comunică mai puțin decât înainte, oamenii izolându-se din ce în ce mai mult. Un ziar din SUA, într-un articol intitulat „Izolarea crește prin folosirea Internetului”, sublinia acest paradox.

O eroare gravă este și aceea că se pleacă de la ideea că toți consumatorii de media înțeleg ceea ce li se transmite. Or, pe de o parte, imperativul vitezei circulației informațiilor face imposibilă funcționarea democratică a opiniei publice prin lichidarea judecății, în favoarea reflexului, iar pe de altă parte, oamenii, deși trăind în aceeași epocă, din punct de vedere intelectual nu sunt în mod necesar contemporani între ei, pentru a reacționa relativ unitar, astfel încât opinia publică se transformă într-un instrument în mâinile unor forțe de multe ori obscure. Dar ceea ce-i mai grav este încălcarea uneori a acțiunii profesionale prin trucaje de reportaje – de anchete prin care se scenarizează „o realitate” inexistentă în scopul obținerii unui efect spectacular, un rafinament artistic care să compenseze lipsa de sinceritate. Anumite *telerevoluții/conflicte armate interstatale* sunt considerate excelente cazuri de școală de propagandă reușită și au făcut obiectul a numeroase studii ale unor centre de cercetare specializată în politici de dezinformare.

Manifestându-se în momentul apariției ca știința activității politice într-un spațiu natural, geopolitica, contrar faptului că a fost supusă revizuirii critice, de unde și conceptul de „geopolitică critică”¹¹, a renăscut la începutul secolului XXI într-o știință analitică interdisciplinară. Mai mult: ea este la îndemâna mass-mediei ca instrument de bază privind analiza, interpretarea și prognozarea evoluției lumii. Pe această cale, geopolitica devine o parte integrantă a culturii generale pentru orice individ care aspiră să participe activ la viața social-politică a țării. De altfel, mass-media a fost cea care a înțeles înaintea politicianilor că fără reprezentările geopolitice despre lume nu pot fi explicate fenomenele social-politice, economice, culturale în spații multidimensionale extinse. Dacă până la apariția spațiului mediatic în câmpul geopolitic rivalitățile geopolitice erau de forma A-B, apoi acum între A și B a apărut un actor AB (media), care influențează rezultatul disputelor [72, p. 93].

În opinia unor cercetători ruși [268, p. 69-70], „fundamentul metodologic al celei mai noi geopolitici este geofilosofia” – filosofia spațiului Terrei, un spațiu multidimensional al naturii, al omului și al societății dominat de evenimente. Acest lucru face posibilă disputa despre folosirea creativă sau distructivă a energiei umane, adică și a mass-mediei, ca vehicul al transformării geopolitice și a ordinii mondiale. Spațiul geografic este finit, dar gândirea nelimitată a omului creează noi stări, viziuni și noi modalități de tratare a evenimentelor. Această descoperire a fost

¹¹ Geopolitica critică vede geopolitica având patru fațete legate: geopolitica populară, geopolitica formală, geopolitica structurală și geopolitica practică. Studiile geopolitice critice continuă să se implice critic cu întrebările legate de discursurile geopolitice, practica geopolitică (adică politica externă) și istoria geopoliticii.

făcută încă de grecii antici. Statul nu este geografie, ci o structură social-politică, bazată pe energia umană, unde se regăsesc elementele unei mari triade: natură/cosmos– polis – individ/sufletul omului.

Puterea de informare prin mijlocirea neinformării, subinformării și chiar a dezinformării devine o putere exorbitantă de care profită nu numai politicienii, dar și jurnaliștii care, se pare, acceptă ideea că 50 de persoane capabile să monteze o întâmplare transmisă timp de 5 minute la televiziune pot obține același efect politic ca acela ce l-ar produce 500.000 de manifestanți. Noam Chomsky se întreba chiar, ce tip de imagine a lumii au creat acești intelectuali și pentru ce? [32]. Notoriul autor american crede că se creează astfel imaginea unei mase stupide care poate fi cu ușurință dirijată de oameni inteligenți. Fiindcă noua eră comunicațională consacră triumful informației instantanee prin radio și televiziune, astfel încât viața politică și acțiunile de anvergură par a fi puse în scenă într-un stat-spectacol [334, p. 372].

Schimbările care au loc pe plan geopolitic sunt însoțite de crize și conflicte sociale care, de cele mai multe ori, schimbă datele problemei și în privința comunicării internaționale. Principalele caracteristici ale unei crize internaționale recunoscute în mediul cercetătorilor strategiei și geopoliticii și care o diferențiază de starea de normalitate sunt: existența unor interacțiuni generatoare de conflict între părți; amenințarea valorilor fundamentale ale unui stat; probabilitatea ridicată de apariție a unor acțiuni militare ostile; gradul înalt de surpriză și incertitudine; existența unui timp foarte scurt la dispoziție pentru pregătire și/sau răspuns.

În afară de crize, pe plan global/regional/local se manifestă și conflictele. Conflictul poate fi interpretat ca o relație interactivă și antagonistă a unor actori sociali – organizații și comunități. Așadar, pe plan social-politic, conflictele pot fi:

- *politice*, care se referă la administrarea puterii, ce atrage foarte multă lume;
- *militare*, care pot fi violente și sângeroase, ca o consecință a conflictelor politice;
- *etnice*, în care relația de identitate pe care o reclamă diferite grupuri și comunități devine foarte tensionantă, aducând în stare de alertă toată comunitatea, menținându-se pericolul de „război civil”;
- *religioase*, care sunt de lungă durată, asemănându-se, de multe ori după tensiune, cu conflictele etnice;
- *economice*, care se referă la competiția pentru resurse, deoarece omul este dependent de resurse, iar resursele sunt limitate.

Indiscutabil, anume crizele și conflictele de proveniență social-politică prezintă interes pentru presa scrisă și audiovizual, iar mai nou – și pentru Internet, în contextul abordării problematicei geopolitice. Din numărul lor fac parte:

- *conflictele militare internaționale*, unde alături de state se reproduc în calitate de actori și sursele mediatice, care iau în dezbatere problemele de interes major pentru public, vizând securitatea comunităților și a indivizilor;

- *mișcările de eliberare națională*, care sunt considerate legitime, având loc între armata unui stat, care ocupă teritoriile și administrează comunități ale altui stat sau părți ale altui stat;
- *revoluțiile anti- și postcomuniste*, care au loc între părți ale populației, comunități, grupuri sociale din interiorul unui sistem social, care sunt nemulțumite de modul de dezvoltare a societății. Subiecte pentru comunicarea mediatică sunt și alte crize și conflicte: loviturile de stat; crize ale politicii guvernamentale; conflicte interetnice și interconfesionale. În aceasta de la urmă, părțile care luptă sunt niște grupări armate care nu au altceva decât ideologie și arme.

Una din problemele de bază, asumată în ultimul timp de comunicarea mediatică, este combaterea acțiunilor și activităților teroriste. Practica contemporană demonstrează că terorismul este un flagel care lovește oriunde, oricând și pe oricine, orișicare stat, oricât de puternic sau de slab ar fi. Pot fi amintite în acest context atentatele teroriste din SUA, la 11 septembrie 2001, „când angajamentul mass-mediei privind promovarea fricii a devenit mult mai pronunțat” [185]. Această percepție și interpretare greșită poate fi pusă, în marea majoritate a cazurilor, pe seama mass-mediei și a modului în care aceasta reușește să influențeze publicul. Ne putem referi chiar la intoxicarea oamenilor prin abundență de informații în ceea ce privește terorismul sau de manifestații antiteroriste intens susținute de toate instituțiile mediatice.

Acțiunile teroriste sunt cele mai vizibile, pentru că ele solicită vizibilitate publică. Nimeni nu comite o acțiune teroristă în mod discret. Acțiunile teroriste sunt spectaculoase în sensul punerii în „spectacol”, regizate, bine gândite cu mult timp înainte. Sunt aduse într-o majoră vizibilitate publică de sistemul de comunicare mediatică, iar teroriștii știu acest lucru. Aici intervine un concept nou, acela de *ad-terorism*, care este reclama sau publicitatea terorismului, o formă de comunicare, făcută prin intermediul mediei de teroriști, cu intenția de persuasiune și teroare.

În acest context, se pune problema privind dubla misiune a jurnaliștilor: de a informa și de a menține o anumită conduită etică. În timp ce prima cerință este satisfăcută din plin printr-un „bombardament informațional”, a doua coordonată lasă de dorit. Astfel, comunicarea mediatică rămâne pentru teroriști una dintre armele cele mai de temut și mai puternice de sensibilizare a guvernelor care nu împărtășesc conceptele lor. În acest caz, este important ca publicul să poată filtra informațiile primite, să știe să discearnă între ceea ce este adevărat, ceea ce este fabricat și ceea ce este distorsionat, deoarece „un astfel de rău trebuie demască în mod constant” [185].

Concluzionând, reiterăm faptul că comunicarea mediatică dispune de un vast teren de activitate și afirmare în noile condiții ale repoziționării geopoliticii, privind informarea și explicarea maselor cu privire la transformările ce au loc în mediul internațional, modelându-le pe această cale oamenilor convingerile și comportamentul. Devenind tot mai tehnologizată, mass-media face ca spațiul geopolitic regional și global să se comprime, propunând publicului informații operative despre cele mai însemnate evenimente internaționale. În atare context, numai o colaborare strategică și la mai

multe niveluri de relație între mass-media și actorii geopolitici poate asigura informarea operativă și echidistantă a publicului interesat de procesele și fenomenele care au loc pe glob. Într-o societate informațională globalizată, multe dintre problemele de ieri rămân actuale pentru mass-media și azi, la începutul secolului XXI: apărarea păcii, eradicarea sărăciei, protejarea mediului ambiant, reducerea goanei înarmărilor nucleare în lume, asigurarea securității naționale și internaționale, apărarea drepturilor omului. Și în această activitate multidirecțională, mass-media urmează să ia în calcul caracterul transformărilor, care conduc la noi schimbări în ecuația geopolitică, lăsându-și amprente și asupra comunicării mediatice și a mass-mediei ca una din componentele ei de bază.

1.3. Metodologia și perspectivele cercetării factorului mediatic în contextul geopolitic

Odată cu acțiunile de informare și interpretare/explicare a proceselor social-politice, economice și culturale, locale și internaționale, mijloacele de comunicare în masă asigură în condițiile societății democratice interacțiunea dintre cetățeni/public și puterea statală, participând concomitent la transformarea structurii geopolitice a lumii. Or, factorul mediatic devine unul esențial în ce privește asigurarea informațională a societății cunoașterii în condițiile când transformările ce au loc în sistemul mondial modern se derulează într-un ritm alert, când instituțiile media și oamenii cu greu fac față fluxului informațional.

Pentru a fi la curent cu manifestările multiaspectuale din spațiul comunicării globale și a le pune operativ la dispoziția oamenilor, mass-media dezvoltă relația activă cu geopolitica, având în centrul preocupării sale permanente examinarea relației dintre puterea statului, teritoriu și resurse. Pe această cale, geopolitica încearcă să explice cum în baza potențialului său economic statul își materializează scopurile de politică externă, asigurându-și dezvoltare economică, tehnologică și inovatoare.

Repoziționarea geopoliticii în urma destrămării modelului bipolar și accelerarea proceselor globalizării lumii prin dezvoltarea tehnologiilor comunicaționale au impus schimbări substanțiale și în activitatea mass-mediei, odată cu extinderea spațiului informațional național și regional. Actualmente, în analiza proceselor geopolitice comunicarea mediatică tot mai mult se orientează către factorii socioculturali, civilizaționali și de rețea, care mai presupun și combinarea lor cu cei istorici și sociologici în reflectarea realității locale și a celei internaționale.

Așa cum geopolitica nu este doar o știință, relațiile ei de colaborare cu mass-media se regăsesc în acțiunile lor comune de angajament participativ, antrenarea maselor și a liderilor politici la soluționarea operativă a problemelor cu care se confruntă societatea modernă. Această colaborare a mass-mediei cuprinde toate segmentele geopolitice: local, regional și global.

Mediul geografico-politic și cel mediatic au multe afinități. Și factorul de mediu, și factorul mediatic pot influența (și influențează!) cursul oricăror evenimente ce se derulează într-un anumit spațiu geografic/țară/loc, determinate de anumite atribute: teritoriu, populație, condiții climaterice, calitatea guvernării ș.a., ajungând în atenția opiniei publice doar în urma interpretării lor jurnalistice în presă, la radio sau televiziune [108]. De aici și interesul instituțiilor mediatice de a avea în mediile geografice de sporit interes politic, economic sau militar, corespondenți proprii, care să relateze de la „fața locului”, menținând pe această cale viziunea lor editorială asupra fluxului informațional propus publicului.

Implicarea tot mai activă a mass-mediei în procesele și problematica politicii externe a statului nu este întâmplătoare. Acest lucru se întâmplă deoarece canalele mediatice au la dispoziție tot mai multe tehnologii noi, care le permit „să reducă timpul și să scurteze distanțele” în activitatea de prestare a serviciilor informaționale [91]. Prin extinderea posibilității de a transmite în timp real informația, dar și imaginea, mass-media, așa cum afirmă specialiștii, a instituit un fel de monopol în domeniul informațional. „Aici nu este vorba doar despre viteza de transmitere, ci despre ceva mult mai important... Un eveniment de la capătul lumii reflectat stăruitor în media devine mai apropiat chiar și pentru un locuitor al unui sat decât ce s-a întâmplat în satul vecin. Aceasta nu rămâne și nu poate rămâne fără urme în conștiința noastră, în felul nostru de a judeca și aprecia” [52, p. 382], deoarece astăzi „capitalismul global” și tehnologiile facilitează schimbul cultural prin mai multe fluxuri de informații și de imagine între țări prin intermediul știrilor internaționale, emisiunilor de televiziune, programelor radio, filmelor și muzicii.

Abordând relația mass-media și geopolitică, ce constituie baza comunicării geopolitice, ar trebui să cădem de acord cu cercetătorii care opinează că reflectarea vieții internaționale ține de „comunicarea internațională” care, „exprimând și promovând pregnant opțiunea umanității spre apropiere, cunoaștere și conlucrare, asigură schimbul informațional la scară planetară între state, entități și cetățeni”, fiind considerată „substanța și catalizatorul relațiilor internaționale, liantul parteneriatelor multinaționale și al proiectelor regionale, promotorul cooperării interumane” [108, p. 6]. Dar mai și adăugăm că pentru a asigura o eficientă și argumentată interpretare a problematicii relațiilor internaționale și a celor din domeniul științelor politice avem impetuos nevoie de geopolitică în această ecuație, acreditând ideea că „geografia nu predetermină”, dar „oferă oportunități”, iar „factorii spațiali” nu trebuie considerați „determinanți, dar condiționați” [242] în perspectiva cercetării factorului mediatic în context geopolitic, când oamenii de știință investesc mai multă încredere în potențialul militar și cel economic al țării, dar și în calitatea guvernării, ca surse de promovare a intereselor naționale în politica externă.

Problemele actuale ale omenirii nu pot fi studiate în cadrul unuiu dintre domeniile de cunoaștere și ar trebui să fie investigate printr-o abordare complexă, profundă, printr-o analiză cuprinzătoare, inclusiv prin aplicarea principiilor geopoliticii [271].

În opinia lui L. Ivașov, acțiunile celor trei Legi ale geopoliticii care determină caracteristica procesului politic actual sunt: legea fundamentală dualistă (veșnica confruntare a civilizațiilor „mării” cu cele „continentale”); legea privind controlul spațiului în toată diversitatea sa (nu există spații necontrolate; pentru cele mai importante spații se dau lupte înverșunate); legea predispoziției civilizate și a incompatibilității civilizațiilor (civilizațiile, cu sensuri opuse de viață și sisteme de valori nu pot fi aliați serioși). După cercetătorul rus, aceste legi au mai mult de un secol de când au fost elaborate ca bază teoretică a geopoliticii, dar ele rămân moderne și „lucrative” și în sec. XXI.

Pentru a percepe mai bine direcțiile de cercetare a fenomenului mass-media în context geopolitic, este necesar, în opinia noastră, de a determina, mai întâi, care sunt raporturile dintre geopolitică și relațiile internaționale. Menționăm faptul că o parte dintre cercetători identifică geopolitica drept parte componentă a relațiilor internaționale, de vreme ce o altă parte, consideră, pe bună dreptate, că „geopolitica acționează independent”, în calitatea ei de „școală a realismului politic”, când este vorba de abordarea problematicii „relațiilor de putere” dintre state.

Una din principalele categorii ale geopoliticii este „conceptul de «interes»”. Cunoscând interesele statului, este ușor să determinăm cursul strategic general al țării”... În acest context „cele mai mari probleme din lume sunt legate de interesele naționale ale statelor” [286, p. 20]. Geopolitica participă activ la determinarea sferei de interese externe ale unui stat. Ea contribuie la instaurarea relațiilor de colaborare cu statele prietene, vecine sau chiar rivale prin elaborarea strategiilor de asigurare a intereselor externe, realizarea cărora este determinată de resursele potențiale ale țării, de puterea militară și cea economică. Acești factori, dar și poziția geografică, și autoritatea/influența politică pe care un stat o are pe arena mondială, servesc drept fundament pentru elaborarea politicilor externe ale lui. Or, în condițiile actuale, geopolitica drept teorie și politică reprezintă un aspect important al vieții internaționale și unul din factorii-cheie al relațiilor internaționale.

„Conceptul de spațiu este unul cheie în știința geopolitică, deoarece nicio țară nu există în afara unui context spațial”. Distingem: a) dimensiunea teritorial-geografică a spațiului; b) dimensiunea aerospațială a spațiului; c) dimensiunea politică a spațiului; d) dimensiunea economică a spațiului; e) dimensiunea culturală și informațională a spațiului. Statalitatea este „localizată”, de regulă, „în cadrul tuturor dimensiunilor enumerate ale spațiului. Cel puțin, niciuna dintre ele nu pot fi considerate ne semnificative. Alta ar fi că putem vorbi despre importanța crescândă a influenței spațiului economic și cultural-informațional și despre exercitarea controlului asupra acestor dimensiuni spațiale” [310, p. 7-8].

Observăm că primatul în analiza geopolitică revine factorilor geografici, considerați cei mai constanți în activitatea de examinare a poziției, relațiilor și interacțiunii obiectelor în spațiu. Astfel, factorii spațiali (geopolitici) devin opuși celor temporali (cronopolitici), fapt ce schimbă opinia cu privire la locul geopoliticii în sistemul științelor despre relațiile internaționale. Dacă istoria relațiilor internaționale operează cu parametrii temporali ca variabile, iar teoria relațiilor internaționale – cu procesele social-politice și culturale, apoi geopolitica se bazează pe factorii spațiali. Or, anume o astfel de abordare evidențiază variabilele independente speciale pe care se bazează geopolitica în analiza sa și care devin primordiale în relațiile ulterioare pe care le stabilește cu mass-media în procesul reflectării vieții internaționale. La modul general, spațiul nu are valoare politică directă. Această proprietate el o capătă în urma analizei, descrierii și interpretării sale de către oamenii de știință și jurnaliști, prin prisma judecăților de valoare, în context cu anumite ideologii, interese și aspirații geopolitice [238, p. 19]. Aceste percepții, care dau valoare politică spațiului, ar putea fi integrate și exploatate în analiza rațională realistă și în teoria relațiilor internaționale.

Sunt câteva motive pentru care geopolitica ar trebui să fie acceptată drept suport la examinarea problematicii relațiilor externe: în studierea/cunoașterea istoriei relațiilor internaționale în context evolutiv; pentru examinarea condițiilor de divizare și redistribuire ale statelor lumii între puterile coloniale în secolul al XIX-lea; în determinarea motivelor/condițiilor apariției și ascensiunii celui de-al Treilea Reich, care a condus la Al Doilea Război Mondial și la reorganizarea globală a spațiului politic al lumii; pentru studierea și interpretarea obiectivă a cauzelor confruntării dintre lumea capitalistă și cea socialistă, care până la urmă s-a încheiat cu prăbușirea Uniunii Sovietice; pentru elaborarea unei strategii adecvate de politică externă a statului, în care „factorul geografic” rămâne în continuare unul semnificativ; în determinarea rolului culturii (imperialiste, americane) în abordarea problematicii relațiilor naționale în condițiile globalizării lumii; în înțelegerea și determinarea relevanței echilibrului de putere în timpul Războiului Rece, dar și a celui post-bipolar; pentru determinarea rolului paradigmei informaționale a geopoliticii în relațiile diplomatice actuale; pentru disecarea structurii și a componentelor de bază ale războiului informațional și ale războiului hibrid, ca părți componente ale politicii externe ale unui stat; pentru a preciza contribuția spațiului geografic/politico-geografic oferite statului în stabilirea unor relații trainice de colaborare cu țările vecine și cu cele localizate regional.

Pornind de la cele menționate *supra*, este cazul să ne întrebăm de ce geopolitica este suprasolicitată azi de mass-media? În opinia noastră, fără suportul teoriilor geopoliticii este anevoios de a examina și înțelege în concret și pe deplin atât aspectele teoretice, cât și cele practice ale relațiilor internaționale contemporane. Aceasta se explică prin faptul că geografia politică, teoriile ei și ale geopoliticii clasice s-au dezvoltat și s-au afirmat înaintea relațiilor internaționale, servind pentru domeniul respectiv baza teoretică în abordarea realistă a fenomenelor social-politice globale, dar și

pentru cristalizarea ei ca disciplină separată abia în perioada interbelică. Altfel spus, în abordarea în context istoric sau evenimential a realităților lumii, ziariștii nu uită să apeleze la geopolitică ca izvor de documentare și analiză a domeniului relațiilor internaționale, dar și ca parte componentă a lui. Or, mass-media în procesul reflectării politicii externe a statului recurge permanent la „valorile potențiale ale gândirii spațiale” foarte necesare „pentru teoria relațiilor internaționale”, bazele căreia au fost puse încă în anii '50 ai secolului trecut de către oamenii de știință din Statele Unite ale Americii [238, p. 18].

În opinia noastră, și oamenii de știință care studiază relațiile internaționale ar putea să urmeze calea jurnaliștilor, acceptând geopolitica drept parte componentă a teoriei relațiilor internaționale. În acest context, Ch. B. Hagan subliniază că încă F. Ratzel „considera geografia parte indispensabilă și indivizibilă a științelor sociale”. Pentru el, savanții, ignorând importanța geografiei, și-au „construit teoriile” ancorate „în aer”, scopul geopoliticii fiind să umple acest gol [201, p. 479].

Totodată, ar urma să ținem seama că geopolitica are două componente de bază: teoretică (geopolitologică) și practică (geostrategică), ambele părți ale căreia, dacă luăm în calcul „amploarea proceselor și fenomenelor, dar și statutul actorilor”, pot fi structurate în „geopolitică globală, de nivel regional-continental și de nivel regional-local” [277, p. 15], având un rol substanțial în examinarea problematicii privind relațiile internaționale. Importanța geopoliticii în ecuația relațiilor internaționale urmează să devină și mai evidentă în condițiile actuale, când au fost „dezghețate” după Războiul Rece, revenind pe agenda geopolitică mai multe probleme legate de globalizare (dar și de integrare și fragmentare), cultură a imperialismului, identitate, dar și de război informațional, a instaurării unei „Noi Ordini Mondiale”, unipolare, pentru care statele lumii, iar de rând cu ele și mass-media, nu au fost pregătite. Și în acest caz, cu atât mai mult avem nevoie de geopolitică – materia coagulantă, care face legătura dintre istorie și teoria relațiilor internaționale, deoarece anume la interferența ei cu celelalte două entități ia naștere paradigma spațială din domeniul dezbaterii relațiilor internaționale.

Într-o lume în proces de globalizare și a fluxurilor de informații în continuă creștere, a rivalității pentru spațiu și a conflictelor pentru posedarea bogățiilor naturale, care și ele sunt „legate” de un anumit teritoriu, vine să-și spună răspicat cuvântul geopolitica privind „reglementarea” acestor competiții și a „războaielor pentru resurse”. Mai mult: Ph. Le Billon subliniază că în această privință „discursurile geopolitice s-au manifestat nu numai la scară internațională, ci și la nivel subnațional” [215, p. 9-11]. Lumea azi a devenit mai vulnerabilă, mai agitată și complicată, mai mobilă și mai confuză, nu dispune de timp pentru a analiza, percepe și înțelege procesele care se derulează într-o regiune sau alta a globului. Iată de ce este important ca în activitatea sa media să se sprijine activ pe teoriile, dar și pe practica geopolitică în analiza și reflectarea/interpretarea proceselor și a fenomenelor din domeniul relațiilor internaționale. După noi, o contribuție

substanțială în înțelegerea teoretică a problemelor geopolitice din postura noilor realizări ale cunoașterii umane și ale progresului tehnologic are francezul P. Gallois, pentru care „geopolitica este studiul relației... de putere purtată la nivel internațional” [328, p. 37]. În opinia lui P. Gallois, fostele elemente ale geopoliticului, cum ar fi caracteristicile spațiale și teritoriale ale statului, sunt înlocuite de alți factori care influențează actualmente politica internațională. Astfel, odată cu apariția și răspândirea armelor nucleare, ce egalează puterea statelor care le dețin, fără a lua în calcul localizarea lor geografică, autorul remarcă spațiul cosmic, și, în mod special, „dezvoltarea mass-mediei și a telecomunicațiilor”.

Geopolitica îndeplinește rolul de strategie și tactică în relațiile internaționale și în politica externă a statului. Ea este un instrument și o călăuză în politica externă, permițând statelor să determine direcțiile prioritare de dezvoltare ale lor, în funcție de localizarea geografică și capacitățile națiunilor. O analiză mai atentă a acestor relații ne conduce la ideea că în reflectarea politicii externe dintre state, media și geopolitica rezolvă sarcini similare. Astfel, dacă la baza elaborării politicii unui stat sunt luați în calcul factorii geografici, politico-sociali, economici, militari, cultural-religioși, demografici și ecologici, apoi anume toți acești factori sunt în centrul atenției mediei. Acest lucru rezultă elocvent și din compararea funcțiilor ce revin mass-mediei și geopoliticii:

Tabelul 1.1. Funcțiile de bază ale mass-mediei și geopoliticii

Funcțiile principale ale mass-mediei, conform UNESCO³	Funcțiile de bază ale geopoliticii⁴
- funcția de informare - funcția de persuasiune/motivare/interpretare - funcția de educație, de transmitere a moștenirii sociale și culturale - funcția de socializare - funcția de loisir și de divertisment	- funcția cognitivă /de informare - funcția predictivă/de pronosticare - funcția de supervizare a lumii - funcția ideologică și de socializare politică - funcția managerială

Elaborat de autor

Evident, astăzi și cercetătorii mass-mediei în studiile lor nu mai țin seama doar de cele „cinci funcții principale ale mass-mediei”, propuse de UNESCO. Astfel, la nivelul studierii teoretice a acestor două discipline, ne întâlnim cu mai multe (și foarte diferite!) funcții ale mass-mediei și ale geopoliticii, care în mare măsură sunt complimentarea celor amintite mai sus, sau vin doar să completeze semnificația și importanța acestora. Așadar, concluzia de bază rămâne: similitudinile dintre funcțiile mass-mediei și cele ale geopoliticii sunt semnificative și incontestabile. Anume datorită legăturilor strânse de colaborare dintre mass-media și geopolitică privind reflectarea problematicei relațiilor internaționale, în condițiile dezvoltării substanțiale a tehnologiilor comunicațional-informaționale, „astăzi avem toate motivele să vorbim despre crearea unei infrastructuri a comunității mondiale”, în care „mass-media conectează oamenii în imense

comunități supranaționale”, transformând întreg globul într-o „unitate spațio-temporală” [310, p. 90].

Or, cea mai elocventă legătură dintre geopolitică și mass-media o regăsim în expresia enunțată acum 70 de ani de cercetătorul S. Jones: „Mi-e teamă că noi, geografi, extragem știința politică din ziare”, acesta revoltându-se că mulți politologi, din câte el știe, înțeleg prin geografie doar geografia fizică, iar geografia politică este prezentată de ei drept influență a mediului natural asupra politicii [205].

Comunitatea de interese mass-media–geopolitică o regăsim și la nivelul abordării științifice a celor două domenii. Ținând seama de cadrul evoluției și ale celui de afirmare a mass-mediei și a geopoliticii într-o lume globalizantă, dar și de creșterea ponderii lor în societatea contemporană, caracterizată de dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiilor informaționale și a cunoașterii, care a condus la o strânsă colaborare și conlucrare între cele două discipline, în așa măsură că oamenii de știință au dat fenomenului denumirea de „mass-media geopolitică”.

Teoriile mass-mediei au evoluat alături de dezvoltarea comunicării prin mass-media. Astfel, primele teorii, ca și cele ulterioare, au rezultat la începutul secolului XX din caracterul interdisciplinar și multidisciplinar de colaborare al mass-mediei cu sociologia, politologia, filosofia, culturologia și filologia. În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, Friedrich Ratzel a pus bazele geografiei politice (geopoliticii), științei spațiului și al controlului acestuia.

Concomitent cu dezvoltarea tehnologiilor în ansamblul mijloacelor de comunicare în masă, puterea încearcă să-și subordoneze instituțiile media, pe care le concepe nu numai ca surse de informare a populației despre „ce se petrece în lume”, dar și ca instrumente de influențare a populației.

O confirmare logică a ceea ce am afirmat anterior reprezintă, cum am mai accentuat, prima teorie a comunicării de masă vizând propaganda, elaborată de Harold D. Lasswell în baza studiului său *Tehnici de propagandă în războiul mondial* (1927) [210], care a fost și ea, după cum observăm, de sorginte geopolitică. Diapazonul politic al cercetărilor mass-mediei, propagandei și opiniei publice, întreprinse de acest autor se regăsește și într-o altă lucrare, *Politica mondială și insecuritate personală* (1935) [212], dar și în alte studii ale sale. În ele este pus accentul pe necesitatea „studierii conținutului mass-mediei” și identificarea unor indicatori pentru „determinarea elementelor care alcătuiesc „mediul simbolic mondial”.

Oricum, mass-media reprezintă o condiție necesară pentru funcționarea societății moderne, iar controlul fluxului de informații este o miză importantă în lupta geopolitică. În prezent, cele mai mari victorii pe arena internațională, dar și în context regional, sunt obținute nu cu ajutorul luptelor armate, ci prin concursul mediei clasice și a Internetului, care lansează adevărate războaie informaționale [89].

Pe aceste căi, mass-media are o contribuție substanțială și în ce privește atingerea obiectivelor geopolitice. Tot mai multe țări mari, cu interese de hegemonie în lume, dar și mai mici, care uneori devin jertfe ale intereselor celor care vor să domine lumea, încearcă să justifice pretențiile, succesele, dar și insuccesele lor, exploatând opiniile geopoliticienilor. Aceștia concep spațiul informațional, pe de o parte, drept o arenă de concurență geopolitică acerbă, pe de altă parte – una dintre cele mai importante sfere ale vieții comunității moderne, iar în al treilea caz – cel mai important instrument de influențare a opiniei publice mondiale, după cum au menționat mai mulți cercetători științifici, participanți la conferința internațională „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european” (Chișinău, 8 octombrie 2010) [150].

După noi, pe căile menționate mai sus, spațiul mediatic, susținut masiv de tehnologiile informaționale și comunicaționale, de mogulii politici și ai corporațiilor economice transnaționale se transformă într-un media megaspațiu care abordează într-un complex interacțiunea dintre mai mulți factori: geografico-politici, demografico-economi, cultural-istorici, care au impact crucial asupra potențialului strategic al statelor și comunităților umane privind interesele de securitate, pace și protejare a mediului ambiant [86].

Astfel, a devenit posibilă interpretarea de către mass-media a problematicei geopolitice ca mijloc de motivare ideologică a politicii externe și de justificare a priorităților în acest domeniu [44], în care fenomenul mediacrației se manifestă în calitate de componentă a factorului geopolitic. În această ordine de idei, chiar dacă mulți specialiști așteptau ca dezvoltarea vertiginoasă a Internetului să demonopolizeze substanțial spațiul informațional, acesta n-a fost capabil să țină piept monopolizării ce caracterizează rețeaua mondială contemporană, mass-media mogulilor reușind să pună în temelii stăpânire pe „lumea web”, obținând tot mai mult spațiu în lumea informațiilor și în mintea consumatorilor. Acest fapt ne convinge din nou că în sfera geopolitică nu puterea, ci informația și factorii ideologici au din ce în ce mai multă importanță în reglementarea problemelor și a conflictelor.

În contextul globalizării accelerate a lumii, care devine „un singur sistem social”, trăsăturile distincte ale geopoliticii contemporane sunt determinate prioritar de progresele tehnice și tehnologice, care au dinamizat dezvoltarea economică și militară a statelor, considerate și la etapa actuală drept actori principali pe scena mondială a geopoliticii începutului celui de al XXI-lea secol. Astfel, paradigma clasică a confruntărilor dintre *uscat* și *apă* a fost înlocuită cu paradigma explorării de noi spații fizice: aerian, acvatic și cel cosmic, cât și a spațiului cultural-informațional.

În scopul reflectării cât mai obiective a evenimentelor din domeniul geopolitic, mass-media intră în relație de colaborare cu mai mulți actori geopolitici. Rolul de actor geopolitic, în opinia noastră, poate fi atribuit tuturor oamenilor și structurilor/organizațiilor care se manifestă în anumite

teritorii și spații, enunțând idei, exprimând interese, cerințe, influențând pe aceste căi spațiile în cauză, inclusiv mediul social-politic și cel economic.

În condițiile democratizării și globalizării, dar și aplicării noilor tehnologii comunicaționale și informaționale, interacțiunea dintre mass-media ca exponent nou al spațiului geopolitic și ceilalți actori geopolitici se accelerează. Oricum, această interacțiune poate avea un caracter de cooperare sau confruntare. La etapa actuală, din categoria actorilor geopolitici care frecvent sunt în centrul atenției mass-mediei fac parte: actorii clasici – state, armate, biserici; organizații internaționale și regionale: ONU, UE, NATO, OSCE etc.; noii actori geopolitici: partide, corporații transnaționale, organizații neguvernamentale, grupuri militante dispuse spre violență, structuri economice regionale/continentale. Toate acestea au structurat geopolitica pe trei dimensiuni: globală, regională și locală, făcând în același timp ca și mass-media să se segmenteze/diferențieze pe aceleași criterii.

Gradul de libertate a mass-mediei, dar și eficiența activității ei, sunt direct proporționale cu nivelul de dezvoltare a democrației în societate. În țările cu democrația consolidată, libertatea mass-mediei și exprimarea opiniilor a devenit o regulă generală. Cu atât mai mult că, în condițiile mijloacelor contemporane de comunicare, monitorizarea activității mass-mediei, dar mai cu seamă a Internetului, prin care este vehiculată o cantitate tot mai mare de informație, devine, practic, dificilă.

Rolul geopolitic al mass-mediei își găsește exprimare în acțiunile presei scrise, a radioului, televiziunii și Internetului privind sprijinirea, promovarea și apărarea intereselor geopolitice. Pe această cale, mass-media revitalizează și încurajează toate tipurile de reprezentări naționale și sentimente teritoriale, care sunt în unison cu interesele publicului larg și reprezentările pe care acesta și le dorește, afirmându-se, în acest sens, drept un mijloc eficient de formare a opiniei publice [87].

De asemenea, mass-media este participant direct la promovarea diferitelor idei geopolitice și a practicilor spațiale. La etapa actuală, mass-media este folosită tot mai des pentru a justifica politicile desfășurate în țară și a explica necesitatea unei anumite alegeri politice făcute, acționând ca mijloc de comunicare între guvernanți și guvernați. Mass-media, în special televiziunea, a participat activ la revoluțiile de „catifea” și „portocalii” care au avut loc în Georgia, Ucraina, Republica Moldova, dar și în Cehoslovacia, România și Țările Baltice. După cum confirmă exemplul fostei RDG, mass-media a contribuit în mod activ la evoluția situației geopolitice din această țară, afirmând în mintea germanilor ideea revitalizării unei singure țări, restabilind unitatea teritorială a Germaniei pe baza reprezentărilor teritoriale ale populației celor două Germanii.

Desigur, mass-media poate îndeplini atât un rol distructiv, cât și unul semnificativ – de stabilizare și consolidare a situației politice din țară. Totul depinde de obiectivele stabilite de principalii actori geopolitici din țară, care interacționează cu mass-media.

Activitatea mediei, care promovează interese politice, economice sau comerciale ale diferitelor instituții și organizații naționale, regionale ori transnaționale este unul dintre vectorii de influență asupra comunității mondiale. Excelează în acest sens, în general, televiziunea. Acest fapt a ieșit în evidență și la noi. Prin aceasta și se explică faptul că Parlamentul Republicii Moldova a adoptat mai multe acte legislative privind contracararea propagandei ruse. Noile tehnologii transformă tot mai mult lumea într-un „singur sistem social”, ce se legitimează prin creșterea interdependenței dintre elementele societății, afectând fiecare cetățean prin legăturile lui politice, economice și social-culturale, garantate de sistemele de comunicații care nu percep frontiere. Actualmente, în procesul competițional mondial este dusă, afirmându-se tot mai mult, o nouă luptă, și anume, aceea pentru stăpânirea informațiilor [101, p. 21].

În condițiile accelerării proceselor geopolitice în lume, extinderii crizelor și a conflictelor la nivel regional și local, dezvoltării rapide a noilor tehnologii informaționale și de comunicații, se înregistrează schimbări semnificative și în activitatea jurnaliștilor și a instituțiilor mediatice: se simplifică accesul publicului la sursele mediatice; se diversifică conținuturile materialelor și căile de difuzare a lor; practic, toate formele de comunicare simbolică (cărți, artă, muzică, ziare, cinema etc.) sunt identificate cu o anumită locație și au diferite grade de „transmisie” care pot fi specificate geografic; schimbările pe harta geopolitică sunt pentru mass-media hegemonice un bun prilej de promovare a culturii statului metropolă, fapt ce conduce la promovarea imperialismului cultural și la mondializarea și unificarea culturii; mass-media au desființat distanța, spațiul virtual devine o extensie a spațiului real; nu există efectiv nicio restricție de timp referitor la informațiile care pot fi trimise sau primite. Tehnologii de stocare a informației și de acces permit să fie înlăturate toate impedimentele de comunicare; natura relației dintre mass-media și societate este tot mai mult determinată de circumstanțele de timp și de loc; mass-media este tot mai activă, ca un magazin de memorie pentru societate; comunicarea de masă se desfășoară într-o anumită locație și reflectă caracteristicile contextului; tot mai activ mass-media este utilizată pe post de propagandă și de manipulare în reflectarea relațiilor internaționale dintre state; mass-media nu numai că sunt afectate de multe ideologii, dar sunt și cele care promovează anumite ideologii; în mâinile unor jurnaliști și a mogulilor mass-mediei informația devine o armă de luptă interstatală; apar ziare electronice, conținutul cărora poate fi actualizat în mod constant; este în creștere tendința, dar și posibilitatea publicului de a alege independent programele preferate la nivel regional și internațional; are loc segmentarea și diversificarea mesajelor mass-mediei, mai cu seamă a celor care reflectă politica externă; obține noi caracteristici pozitive relația individuală dintre emițător

și destinatarul informațiilor; tot mai accentuat se profilează cristalizarea unui singur domeniu informațional global.

Probabil, luând în calcul aceste schimbări de proporții, Institutul de informare în masă al Organizației internaționale UNESCO încearcă să combine informația și educația mediatică prin identificarea unor concepte comune pentru ambele sfere, ca o combinație de cunoștințe și abilități necesare societății moderne. Pentru ca cetățenii să înțeleagă funcțiile mass-mediei, să evalueze în mod critic conținutul lor și să ia decizii informate atât pentru utilizatori, cât și pentru producătorii de conținut media și informații, UNESCO a elaborat cinci principii:

Principiul 1. Informațiile, comunicarea, bibliotecile, mass-media, tehnologiile și Internetul trebuie să fie utilizate de societate în mod critic. Aceste surse sunt egale în statut, nici una dintre ele nu trebuie să fie considerată mai semnificativă decât celelalte.

Principiul 2. Fiecare cetățean este creator de informații/cunoștințe. Fiecare are dreptul de acces la informații/cunoștințe și la libertatea de exprimare. Educația culturii media și a informației trebuie să fie asigurată tuturor – și bărbaților, și femeilor, fiind strâns legată de drepturile omului.

Principiul 3. Informațiile, cunoștințele și mesajele nu întotdeauna sunt neutre, independente și imparțiale. Orice conceptualizare, utilizare și aplicare a cunoștințelor în domeniul activității de educație media trebuie să fie aduse la cunoștința tuturor cetățenilor.

Principiul 4. Fiecare cetățean dorește să primească și să înțeleagă noi informații, cunoștințe și mesaje și să aibă posibilitatea de a comunica cu ceilalți, chiar dacă nu își exprimă această dorință. Dreptul lor în această privință nu trebuie niciodată încălcat.

Principiul 5. Cunoștințele în domeniul educației mass-mediei și a informației nu pot fi obținute instantaneu. Aceasta este o experiență și un proces continuu și dinamic. El poate fi considerat complet, dacă include cunoștințe, abilități și atitudini privind utilizarea, crearea și transmiterea informațiilor despre media și conținutul tehnologic [401].

Cercetările științifice în domeniul geopoliticii au cunoscut mai multe paradigme și concepte. Unele dintre aceste paradigme au dominat în mod constant cercetările geopolitice: 1) paradigma geografică sau conceptul dualismului Mării și a Uscatului; 2) paradigma națională-statală; 3) paradigma ideologică; 4) paradigma civilizațională; 5) paradigma ciclică; și 5) paradigma informațională, fiecare din ele în felul său lăsându-și urma pe harta geopolitică. Spre exemplu, paradigma informațională a geopoliticii acoperă problemele comunicării mondiale în acele aspecte care se referă la relațiile internaționale, informarea și educația maselor în materie de politică externă, „dezvoltarea, adoptarea și implementarea unor strategii politice de către principalii actori, așa-numiții actori ai sistemului internațional la nivel global, regional și local” [259, p. 3], unul dintre care se dovedește a fi mass-media.

Astfel, la anumite etape ale dezvoltării omenirii, aceste paradigme, dar și alte teorii din domeniile mediatic și al libertății de exprimare: determinismul tehnologic (Harold Innis și Marshall McLuhan), teoria „glonțului magic”, teoria comunicării în doi pași (Paul Lazarsfeld), teoria comunicării în pași multipli (van Cuilenburg, O. Scholten și G.W. Noomen), teoria agenda setting (Maxwell McCombs și Donald Shaw), teoria utilizărilor și recompenselor (Wilbur Schramm, Jack Lyle și Edwin Parker), modelul circular al mediei (Elihu Katz, M. Gurevitch și H. Hass), teoria convergenței culturale (Barnett și Kincaid) [99, p. 159-175, 274-275], dar și altele mai noi, au constituit nu numai subiectul dezbatelor științifice, dar și cel al descrierii și explicării lor de mass-media, care, asistată de noile tehnologii comunicaționale și informaționale în ascensiune, a contribuit substanțial la internaționalizarea lor, asigurând astfel continuitate în cunoașterea fenomenelor noi și în dezvoltarea teoriei geopolitice. Specialiștii au ajuns la concluzia că, în linii mari, toate aprecierile aduse geopoliticii până în prezent converg spre o dublă definire a disciplinei, ca știință a statului: atât din perspectivă externă, a mediului politic internațional și regional, a relațiilor dintre state, într-o lume din ce în ce mai globalizată și interdependentă, cât și din perspectivă internă, a dinamicii statului, privit ca rezultat al echilibrului dintre forțele centripete, coezive și cele centrifuge, secesioniste. Din această perspectivă, conform opiniei savanților care sunt preocupați de relațiile internaționale, putem deosebi o geopolitică generală, care se ocupă cu studiul relațiilor dintre state la nivel planetar și a marilor probleme geopolitice cu impact global, o geopolitică regională, ce abordează marile complexe supra-statale, conexiunile endogene și exogene ale acestora, dar și o geopolitică aplicată, orientată spre atenuarea disparităților interne la nivelul statului, prin intermediul politicilor de dezvoltare regională, după cum remarcă cercetătorii români [147]. La etapa actuală, arhitectura *Noii Ordini Mondiale* este construită pe principiile dictate de Vest și de SUA, iar secolul ce a început va fi „secolul american”, deoarece proiectele strategice ale ideologilor atlantiști au de partea lor o putere politică, militară și economică reală, desigur, dacă vor reuși să se folosească de aceste posibilități.

Uniformizarea geopolitică a lumii, aflată permanent în centrul mass-mediei, a accelerat și mai mult procesul globalizării ei, conducând la eroziunea frontierelor dintre state și chiar a formațiunilor tradiționale cum sunt statele naționale. Acest proces, menținând principalele tendințe geopolitice, s-ar putea să fie coordonat de o singură putere internațională, evoluând, astfel încât să fie o proiecție extinsă a SUA. Însă, în ultimii ani, tot mai mult ne deplasăm către o lume multipolară, dar, așa cum arată evenimentele recente pe arena politică internațională, reprezentate doar de SUA, Rusia și China, și mai puțin de alți actori internaționali.

Oricum, în legătură cu cercetarea factorului mediatic în context geopolitic, prezintă un interes sporit *paradigma ideologică* și *paradigma informațională*. În opinia noastră, acestea au legătură directă cu activitatea mediei. Astfel, în prima, categoria centrală de analiză a geopoliticii este

ideologia – un sistem de reprezentări despre viața politică, care reflectă interesele unei anumite clase. Din aceste considerente, chiar după primele decenii de existență, geopolitica a fost învinuită că a servit drept bază ideologică pentru fascism (fapt pentru care ea, în anii Războiului Rece, nu a fost recunoscută ca știință de către savanții și oamenii politici din URSS și din țările-sateliți ale ei). Pe parcurs, cele două Mari Puteri ale lumii – SUA și URSS, au dus lupta pentru dominație, URSS acceptând sloganul: „Proletari din toate țările, uniți-vă!”, iar SUA – doctrina „Drepturilor Omului”, ce i-a permis să extindă considerabil granițele „lumii libere”.

În prima etapă a confruntării ideologice în Războiul Rece, URSS, având o experiență teoretică și practică concludentă a luptei ideologice, elaborate de clasicii marxismului, ale căror sloganuri erau foarte atractive pentru oamenii oprimați și dezavantajați, a reușit să creeze rapid un *Sistem mondial al socialismului* – o tabără geopolitică a susținătorilor săi sub forma unor țări ale democrației populare. Cu toate acestea, SUA au reușit destul de repede să imprime *ideologiei „Drepturilor Omului”* trăsăturile unei doctrine ideologice pe care au folosit-o în lupta pentru extinderea „intereselor sale vitale”, obținând până la urmă victoria în confruntarea de idei cu URSS, care în prezent are continuitate prin lupta ideologică cu Federația Rusă, succesoarea imperiului sovietic. Astăzi multe din proiectele Federației Ruse au un resort ideologic din ce în ce mai pregnant în interiorul curentului eurasianist reprezentat de A. Dughin. Deși Rusia nu mai este în paradigma sovietismului, în prezent asistăm la o reîncadrare ideologică a acestei forțe în paradigma eurasianismului [75].

Astfel, doar simpla enumerare a problematicii expuse din domeniul ideologiei geopolitice, îmbinată fiind cu noua teorie americană privind excepționalismul (cum că „exista o misiune a Americii, un destin al națiunii”, ce a supraviețuit epocilor, identificându-și modalități diverse de manifestare...). Un sondaj realizat în Congresul american a arătat cum peste 32% din cei intervievați au răspuns pozitiv la întrebarea dacă „Dumnezeu a binecuvântat mai mult America decât alte națiuni”, în timp ce 7% dintre aceștia au considerat adevărată afirmația că Dumnezeu a ales America „să fie o lumină pentru lume” [104], denotă faptul că factorul mediatic câștigă tot mai mult teren de afirmare în contextul explicării fenomenelor geopolitice, rămânând în centrul preocupărilor științifice ale cercetătorilor. Aceasta se referă și la cea de a doua paradigmă, evidențiată mai sus, cea *informațională*, în centrul căreia se află ideea de informație ca factor esențial al dinamicii geopolitice moderne.

Gestionarea fluxului informațional devine una din principalele pârgii ale puterii în geopolitica postclasică, care își găsește expresie tot mai mult în formele virtuale, fapt ce a dus la schimbări semnificative în caracteristicile clasice ale spațiului și timpului. Dintre toate, cea mai dificilă problemă, în opinia specialiștilor, rămâne înțelegerea schimbărilor ce au intervenit în spațiul politic. Fenomenul accelerației *timpului politic*, și nu numai, a dus la „dispariția” spațiului

politic clasic: dezvoltarea lumii virtuale a contribuit la nivelarea și absorbția spațiilor reale, datorită „dezvoltării vitezei timpului politic”. Paradigma informațională în geopolitică subliniază faptul că în noul secol soarta relațiilor spațiale dintre state va fi determinată, în primul rând, de superioritatea informației în spațiul virtual. Astfel, problema rolului capitalului simbolic al culturii în spațiul informațional nu dobândește o semnificație teoretică abstractă, dar una de caracter strategic, geopolitic. Însă factorii socioculturali sunt activi numai datorită implicării elementului uman: în centrul tehnologiilor informaționale se află omul politic însuși în calitate de creator și interpret al istoriei politice contemporane.

Se confirmă faptul că cea mai importantă revoluție informațională, care a delegat geopoliticii dreptul să exploateze plenar noul spațiu infovirtual, este asociată cu apariția de informații și arme psihologice îndreptate împotriva maselor. Dacă în spațiile tradiționale – pământul, apa, aerul – limitele și regulile comportamentului civilizat au fost mult timp definite și reglementate prin documentele și acordurile internaționale, atunci în spațiul informațional domnește plinătatea fărădelegii. Deci, în opinia noastră, mass-media are un teren vast de activitate privind convingerea principalilor actori geopolitici din lume ca să-și unească eforturile pentru instituirea controlului asupra armelor informațional-psihologice, care pun sub semnul întrebării securitatea omenirii.

Cu atât mai mult că, începând cu noul secol, SUA s-au reorientat complet pe tehnologia războiului informațional, care se mai numește război centrat pe rețea. Conceptul de „război al informațiilor” a reprezentat baza programului contemporan de construcție militară americană. Acest concept permite utilizarea și circulația informării distructive: „axa răului”, „ciocnirea civilizațiilor”, „lupta împotriva terorismului”, „încălcarea drepturilor omului”. Fantomele în cauză devin parte a tehnologiilor geopolitice eficiente în lupta pentru controlul asupra spațiului, deoarece în era imaginilor, fotografia și materialul filmat lasă loc din ce în ce mai puțin unui efort de interpretare rațională a celor văzute, „raportarea publicului la evenimentul urmărit realizându-se de cele mai multe ori în funcție de receptare a versiunii de prezentare a acestuia, într-un anume context psihologic... De fapt, conflictul sângeros se transformă într-un adevărat spectacol mediatic, posibil prin conectarea oamenilor, prin intermediul televiziunii prin satelit, la o scenă desprinsă parcă dintr-un film de acțiune” [39, p. 99], în timp ce spațiul geopolitic modern este pătruns de structurile de rețea care traversează în mod arbitrar liniile geopolitice de putere, introducând noi accente în regulile jocului.

Este deja evident că, sub influența mediei abilitățile umane fundamentale se schimbă treptat, iar cea mai importantă dintre ele este abilitatea de a crea. Țările dezvoltate ale lumii, mizând pe faptul că resursele creative nu sunt catalogate drept mărfuri, procură talente și idei, amplificând fenomenul *fluctuației creierelor*, deoarece dezvoltarea producției de informații și tehnologii are nevoie de oameni creativi. Considerăm că managerii secolului actual vor fi „vânzători de idei”,

prețul cărora devine tot mai scump. Chiar dacă producția spirituală are legile ei paradoxale: inspirația și vocația nu pot fi vândute, mass-media, dar și cercetătorii lor urmează să țină sama de toate acestea, mai cu seamă în contextul dezbaterii problematicei geopolitice.

Datorită extinderii tipurilor de rețele de telecomunicații, care sunt puse în serviciul geopoliticii, aceasta devine tot mai importantă pe diferite meridiane ale globului la etapa contemporană, făcând în acest context posibilă înțelegerea strategiilor de influență, precum și diversitatea actorilor și rivalitățile puterii. Prin puterea de abordare multiaspectuală a realității și de diseminare a informației în rândurile publicului larg, presa tipărită, radioul și televiziunea devin esențiale în examinarea problematicei geopolitice, iar de aici și cercetătorii din domeniu acordă o atenție tot mai sporită studierii fenomenului.

Analiza literaturii din domeniu și a stării geopolitice de pe mapamond ne conduce la ideea că în abordarea și investigarea proceselor geopolitice pentru perioada apropiată, dar mai cu seamă de perspectivă, oamenii de știință și jurnaliștii urmează să țină seama de cinci factori majori:

Primul este legat de afirmarea tot mai convingătoare a Statelor Unite ale Americii ca unica supraputere în lume. Impunerea SUA ca unic pol al puterii pe glob în etapa contemporană a fost dictată de prăbușirea celui alt pol – URSS cu întreg „lagărul socialist”, existent până la sfârșitul anilor '80 secolul trecut. Această dezintegrare a sistemului internațional a condus la hegemonia SUA, care se pare că nu au fost pregătite pentru o atare răsturnare de situație, crezând că odată cu sfârșitul Războiului Rece toate țările lumii vor putea trăi în condiții de pace și bună înțelegere sub oblăduirea ONU, însă după ani buni de experiență și analiză s-a observat că lipsește o structură de reglementare, fapt ce a determinat impunerea SUA ca putere dominantă pe glob cu funcții de control și reglementare. În acest context, practica din ultimii ani a demonstrat că puterea de influență și de reglementare chiar și a unui stat cum sunt azi SUA nu poate avea aceeași intensitate pe toate meridianele globului. Mai mult chiar, în unele regiuni ale lumii, sistemul geopolitic se dovedește a fi hipermultipolar, neorganizat, compus din puteri, aproape toate fiind în esență distructive, cu spații de joc extrem de diferite de natură și dimensiuni foarte diferite, fapt ce ne face să ne întrebăm dacă nu a sosit timpul ca atât savanții cât și mass-media să regândească și să studieze conceptul de „putere” în raport cu schimbările care au intervenit în viața geopolitică de pe mapamond.

Cel de al doilea factor ține de impunerea tot mai activă a Chinei în calitate de putere regională în Asia, dar și o contraputere, care încearcă să înlocuiască URSS în privința menținerii bipolarismului cu SUA, aspecte ce urmează a fi luate în calcul de către oamenii de știință și jurnaliști în procesul analizei problematicei geopolitice.

Al treilea factor poate fi explicat prin faptul că după o hibernare de aproape două decenii Federația Rusă forțează revenirea și încearcă ca altădată să-și afirme puterea în regiune și în lume.

Revenirea Federației Ruse în geopolitica mare a fost catalizată de extinderea vertiginoasă, odată cu destrămarea imperiului sovietic, a UE și NATO către hotarele ei, conservându-i multe căi terestre și maritime după pierderea țărilor-satelit ce le-a avut aproape 50 de ani. Astfel, în analizele lor, experții în geopolitică și mass-media urmează să țină seama de erorile Occidentului atât în Europa de Est, cât și în Orientul Mijlociu, care în mare parte au impus Federația Rusă să-și revadă politica de vecinătate (apropiată și îndepărtată) și să manifeste tot mai activ interesul „de a-și aduna pământurile” de altădată și de a-și extinde influența geopolitică de dominație în aria fostului imperiu sovietic.

Cel de al patrulea factor ține de războiul informațional, care se desfășoară chiar sub ochii noștri prin selectarea și gestionarea informațiilor din spațiul geopolitic ce sunt aduse la cunoștința publicului prin intermediul canalelor clasice de diseminare a informației – presa scrisă, radio și tv, dar și mai nou – prin internet și multimedia, acestea de la urmă sporind substanțial cantitatea de informații, în difuzarea căreia sunt implicați nu doar specialiștii de meserie, ci și neprofesioniștii, care au schimbat esențial percepția de către destinatari a realității. Cu atât mai mult că rețelele Internet și multimedia s-au dovedit a fi extrem de fragile și vulnerabile la atacul așa-numitor „hakeri”, capabili, după cum demonstrează practica, de a deturna prin atacuri cibernetice conținutul mesajului transmis de către comunicatorul prim. Astfel, geopolitica își regăsește vocația prin aprecierea, dar și prin influențarea reprezentării relațiilor de putere sau a relațiilor internaționale de putere în spațiu. Geopolitica, dar și strategia ce o caracterizează sunt elemente ce configurează acțiuni, deoarece strategiile depind de reprezentările forțelor proprii și cele ale adversarului. Din aceste considerente, cei care analizează manifestările puterii în câmpul geopolitic local, regional sau în spațiul global – savanții, jurnaliștii – urmează să fie atenți și să dea dovadă de prudență ca să nu alunece, odată cu investigarea ce o întreprind, pe pista ideologiei politice, fenomen blamat des de-a lungul timpului de către cercetători pentru faptul că nu o dată prin modul de exprimare este discreditată geopolitica.

Cel de al cincilea factor, dar nu ultimul după importanță, ține de războiul antiterorist. În a doua jumătate a secolului XX și începutul secolului XXI pe plan mondial s-au afirmat mai multe organizații teroriste, mai mult sau mai puțin puternice, cu sfera de acțiune diversificată, cu caracter local, regional și chiar internațional, în funcție de scopurile și obiectivele urmărite. Perfecționarea armamentului și dezvoltarea rapidă a tehnologiilor în domeniul informațional au condus, inevitabil, la sporirea capacității de acțiune a grupurilor teroriste și la o mult mai bună pregătire a acțiunilor din partea acestora. Cei care investighează activitatea mass-mediei sau pledează pentru combaterea terorismului, care s-a transformat într-un fenomen internațional, urmează să realizeze că rețelele teroriste folosesc mass-media, Internetul și rețelele de comunicații pentru a-și face propagandă,

pentru a difuza știri legate de intențiile lor de a amenința ori a-și asuma anumite acte reprobabile sau cu consecințe tragice.

În contextul proceselor geopolitice contemporane, care țin, în primul rând, de cele integraționiste și de colaborare dintre țări, când statul continuă să-și păstreze rolul de principal actor al sistemului internațional, perspectiva cercetării factorului mediatic în interacțiune cu problematica geopolitică, capătă noi contururi, regăsindu-se în contextul precizării interesului național pe baza evaluării riscurilor reale sau potențiale, pe calea internaționalizării prin mediatizare a unor probleme de importanță majoră/strategică în scopul sensibilizării opiniei publice și unirii eforturilor maselor pentru anumite scopuri comune, cruciale privind interesele naționale ale unui stat sau a mai multora. În această ordine de idei, mass-media ar urma să țină seama că, așa cum constată experții, „cu cât interesele naționale sunt promovate mai flexibil, mai eficace și creator, prin intermediul instrumentelor de putere naționale, cu atât corelația dintre acestea – interese și instrumente de putere naționale – este mai strânsă”. Or, după noi, interesul național se bazează pe anumite necesități ale unei națiuni, percepute ca politică a statului, care pentru a pune stăpânire pe comportamentul cetățenilor trebuie, mai întâi, aduse la cunoștința acestora, activitate care revine în societate preponderent mass-mediei.

Problematica interesului național își găsește reflectare în cadrul cercetărilor întreprinse de V. Saca, V. Beniuc, V. Juc, S. Cebotari, V. Moșneaga, V. Moraru, C. Marin, G. Stepanov, D. Țurcanu, ș. a. Cercetătoarea A. Peru-Balan a consacrat aspectelor geopolitice articole, studii și cărți, venind cu concluzii pertinente și recomandări rezonabile [132]. În investigațiile lor, majoritatea autorilor evidențiază faptul că statele au patru mari instrumente de putere: diplomatic, informațional, militar și economic. Prin urmare, atunci când sunt analizate interesele naționale ale unui stat, trebuie de ținut seama de următorii factori: (a) caracteristicile generale ale mediului internațional de securitate; (b) nivelul de putere al statului în cauză (sursele de putere ce pot fi identificate în cazul respectivului stat); (c) poziționarea statului pe harta geopolitică a lumii; (d) instrumentele de putere de care statul beneficiază pentru a-și putea promova interesele pe plan internațional. Accentuăm, în context, faptul că până la moment În Republica Moldova n-a fost efectuat un studiu integral al aspectelor fundamentale ale structurii și funcționalității interesului național, care ar viza și determinarea rolului mass-mediei în promovarea lui în relațiile de politică externă a țării noastre, mai cu seamă în context regional [216].

Sintetizând opiniile contemporane în materie, se poate spune că puterea unui stat în relațiile internaționale poate fi prezentată de o manieră generală în funcție de următorii parametri: (1) poziția geografică și, în funcție de ea, potențialitatea geopolitică; (2) numărul și capacitatea populației, întinderea și particularitățile teritoriului; (3) nivelul dezvoltării economice, resursele financiare, baza industrial-tehnologică; (4) capacitatea inovațional-științifică; (5) activitatea

diplomatică, ca instrument al politicii externe – calitatea, capacitatea de inițiativă și de acțiune, abilitatea lui de a folosi conjunctura internațională, raporturile de forțe dintre marile puteri etc.; (6) forța militară și capacitatea de apărare [125]; (7) capacitatea serviciilor de informații; gradul în care un stat dispune de informații utile propriilor interese, informații pertinente, obținute, prelucrate și interpretate cu promptitudine; (8) calitatea și profesionalismul actului guvernării; (9) capacitatea de a influența centrele de putere internaționale în favoarea propriilor interese – prin lobby, mass-media etc.

Atunci când dezbatem relația dintre mass-media și geopolitică sub aspect metodologic, suntem puși față în față cu două entități, care prin interacțiunea lor asigură informarea și interpretarea politică a ceea ce înseamnă viață internațională, stare geografică a statului și relațiile lui externe. Or, metodologia cercetării legăturii dintre mass-media și geopolitică reprezintă un domeniu care include un set de strategii, reguli și metode de studiere a fenomenelor mediatice, chemate să formeze opinia publică și să influențeze societatea.

Desigur, parametrii unei țări nu sunt și nici nu rămân neschimbați odată și pentru totdeauna. Aceștia se schimbă, deoarece sunt vulnerabili la procesele geopolitice și geostrategice care au loc pe arena internațională, dictate de puterile mari ale lumii și nu numai. Adesea, statele au interese specifice, cunosc concentrări de interese în anumite regiuni, care pot fi considerate zone de interese. În cazul Republicii Moldova, pot fi considerate asemenea zone de interese: Uniunea Europeană, CSI, regiunea Mării Negre, evoluția evenimentelor din Ucraina, din Transnistria. În acest context, după mai mulți cercetători, interesul național este compus din necesitate, conștientizare și acțiune [317, p. 34-57]. Prin urmare, atât în plan internațional/regional, cât și în context național interesele și necesitățile urmează a fi promovate, ca masele, până a ajunge la atitudini și acțiuni concrete, să conștientizeze importanța și beneficiul manifestărilor lor. Iar activitatea de lămurire și conștientizare tot așa ca și ieri, și azi, dar cu atât mai mult pentru mâine, rămâne întâi de toate pe seama mass-mediei care, grație tehnologiilor informaționale și comunicaționale digitale are datoria și menirea de a informa corect și operativ publicul despre evoluția evenimentelor locale și internaționale.

Dezvoltarea accelerată a tehnologiilor informaționale a înlesnit substanțial, în ultimii ani, analiza și înțelegerea proceselor geopolitice care au loc în lume. În acest context, examinarea spațiului geopolitic de către mass-media nu înseamnă altceva decât abordarea lui din punctul de vedere al politicii și intereselor naționale ale statului sub presiunea evenimentelor și a proceselor politice mondiale.

În examinarea evoluției geopoliticii, care până la sfârșitul Războiului Rece a fost în mare parte influențată de relațiile internaționale, ce au propulsat în centrul dezbaterilor mai multe concepte și procese, care fac parte din cercul de probleme interspațiale comune, examinate multiaspectual de

presa scrisă, radio și televiziune: eliberare națională, război, Război Rece, lagăr socialist, lume capitalistă, politică externă. La aceste concepte și procese geopolitice s-au adăugat multe altele noi, care, rezultând din practica ce caracterizează dinamica geostrategică dintre state și dezvoltarea globală a fluxului de informații privind evenimentele și fenomenele ce se produc prin concursul actorilor spațiului politic (local, regional, internațional), au internaționalizat și au dat sens și valoare (pozitivă/negativă) și altor fenomene și procese. Îmbinate cu imagini, exemple concrete, interpretate și comentate frecvent de către jurnaliști, acestea au priză la public și sunt pe înțelesul lui pe orice meridiane ale globului: terorism și război informațional/hibrid/cibernetice/„în rețea”, mai nou – „operațiune militară specială”, război interstatal, vecinătate „apropiată” și „îndepărtată” dintre state, glocalizare. După sfârșitul Războiului Rece, odată cu dezvoltarea fluxului global de informații, statele tot mai mult își construiesc politica externă în baza proceselor, faptelor, evenimentelor, care sunt aduse în spațiul politic, în sensul plenar al acestui cuvânt de către media.

Problemele societății și interesele maselor pot fi examinate într-un amplu context. Interesul multiaspectual al individului de a se informa, de a-și forma anumite convingeri comportamentale orientate spre binele societății impune necesitatea examinării pertinente a relației mass-media – geopolitică. Numai cu ajutorul geopoliticii putem la etapa actuală să pătrundem în esența lucrurilor și a transformărilor globale, pe care mass-media le pune pe tapet.

Geopolitica se manifestă ca știința care sintetizează și sistematizează cunoștințele, cu ajutorul cărora putem studia mecanismele de bază ale sistemului social contemporan și mersul dezvoltării sistemului politic mondial.

În linii mari, conceptul de „metodologie” este descris multiaspectual în literatura de specialitate, fiind disputat, în temei, sub două aspecte. În primul rând, ca un ansamblu de tehnici de cercetare științifică, iar în al doilea rând, ca un conglomerat de metode aplicate la dezvoltarea cunoașterii și utilizate în dirijarea proceselor sociale. Astfel că, de rând cu alte științe, și geopolitica își sprijină investigațiile sale pe o gamă largă de metode și principii generaliste, dar și specifice, care, în temei, sunt înrudite cu cele ale mass-mediei, cum ar fi: analiza și prognozarea geopolitică într-o țară sau regiune, propunerea și descrierea de scenarii geopolitice ș.a. m. d., care invocă și respectarea anumitor principii: al obiectivității, al expertizei independente, al examinării multilaterale a problemei, principiul verificării și probității concluziilor.

„Diplomația” mediatică deschide pentru state posibilitatea să adopte diverse decizii privind cele mai relevante probleme din sfera geopolitică, care tot mai mult domină spațiul informațional. Din aceste considerente, mass-media a încetat în ultimul timp să mai împartă știrile în interne și externe. Materialele informative, și nu numai, cunosc în interpretarea jurnaliștilor mai degrabă o abordare „graduală” în raport cu importanța și interesul lor pentru public, fără a lua în calcul domeniul din care ele provin. Aceste produse mediatice sunt percepute de societate ca o

manifestare plenară a eforturilor comune în context geopolitic ale statului și organizațiilor obștești în colaborare cu structurile internaționale privind promovarea întregului „păienjeniș” de probleme și interese stringente, care cunosc o variabilă extinsă – de la război până la pace, sau viceversa.

În acest context, menționăm că războiul declanșat de Federația Rusă în Ucraina continuă să atragă atenția cetățenilor Republicii Moldova. Cu cât e mai mare interesul pentru starea lucrurilor în Ucraina, care apără democrația în Europa, cu atât este mai înverșunată împotrivirea unor formațiuni politice de la noi (proruse), dar și a unor politicieni pro-Kremlin. Tocmai problemele enumerate anterior și fac subiectul activității mass-media în domeniul geopolitic.

La elaborarea studiului, am pornit de la premisa că în ultimul timp mass-media se manifestă nu numai ca instrument, dar, odată cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale, și ca actor activ al spațiului geopolitic. În acest context, putem vorbi și despre suprapunerea spațiului informațional și câmpului geopolitic, unde regulile jocului sunt impuse de mass-media cu suportul resurselor informaționale și tehnologice de care dispune. Multivalentă și interdisciplinară, geopolitica în colaborare cu alte discipline încearcă mereu să-și extindă arealul investigațional. Prin urmare, mass-media, nimerind în contact cu geopolitica nu numai o influențează, dar, la rândul său, și ea este influențată, îmbogățindu-și conținutul.

Cum ar fi logic de așteptat, în abordările științifice din domeniul comunicării și a mass-mediei în interacțiune cu geopolitica, au fost puse în aplicare două sisteme care înlesnesc drumul cercetătorilor către concluzii reale: deducția și inducția, exploatate de la caz la caz pe tot parcursul cercetării temei. Deducția cere de la cercetător să pornească de la aspecte generale spre anumite fenomene concrete de investigație, în baza cărora își găsesc confirmare concluziile, iar cazul inducției este antipodul acestui proces logic.

În cercetarea legăturilor dintre media și geopolitică au fost aplicate mai multe metode operaționale, care au cunoscut aprobare practică la examinarea altor fenomene ale comunicării mediatice în relațiile cu viața internațională a Republicii Moldova. În numărul acestor metode se înscriu: ancheta statistică și interviul aprofundat, analiza de conținut, metoda experimentală. Amintim, în acest context, că investigarea problemelor interacțiunii dintre mass-media și geopolitică nu au putut lăsa în afara intereselor noastre aplicarea metodelor împrumutate de geopolitică de la alte științe, cum sunt geografia politică, politologia, istoria și sociologia, care au servit drept bază pentru cristalizarea metodei sistemice, celei istorice sau a celei cartografice. Majoritatea metodelor enumerate au fost aplicate în cele trei studii de caz întreprinse de autor.

În alegerea metodelor de analiză a contextului geopolitic actual al statului Republica Moldova, în ce privește promovarea politicii sale externe, s-a ținut seama de patru factori de bază: a) situația geopolitică internă; b) relațiile țării cu statele vecine; c) raportul de putere al statelor care se înscriu

în regiunea geopolitică a amplasării țării noastre; d) interesele comunității internaționale față de țara noastră. Or, anume toate aceste aspecte ale problemei sunt și în centrul atenției mass-mediei, care în analizele de politică externă, în urma examinării situației reale a lucrurilor la nivel local și regional cu implicarea activă a factorilor politici decizionali și de prognozare a modalităților de dezvoltare a țării în perspectivă fac să fie cunoscute interesele strategice ale ei pe arena internațională.

Paradigma informațională în geopolitică deschide perspectiva pentru a discuta și a analiza astăzi impactul informației și al mass-mediei asupra relațiilor internaționale. Când ne referim la mass-media și la politica externă a unui stat, avem în centrul atenției cuvântul, deoarece anume prin el sunt caracterizați parametrii geografici ai acestuia, care pot să se înscrie mai aproape de epicentrul unei puteri sau pot avea locația periferică față de aceasta. Tot în acest context, putem dezbate prin mass-media aspectele ce țin de conceptele „nord-sud”, „uscat-mare”, „pivotal geopolitic” ș.a.m.d. Or, constatăm că cercetătorii din domeniul geopoliticii au fost atenți în permanență la stilul și modul de exprimare și de descriere a fenomenelor și evenimentelor din domeniul relațiilor dintre state.

1.4. Concluzii la Capitolul 1

1. Mass-media este expresie creată în anii 1950, în Statele Unite, pentru a desemna acele mijloace de comunicare în masă, care pot atinge un public foarte larg și, deci, divers și neidentificabil. Până la încetățenirea în mediul științific a noțiunii de mass-media, cercetătorii timpului nu au ratat ocazia de a-i studia capacitățile. Dacă luăm în calcul ideea comunicării de masă ca agent al dezvoltării și civilizației, dar și când dezbatem geopolitica, putem observa și mai elocvent afinitățile dintre cele două discipline.
2. Propaganda politică s-a dezvoltat de rând cu tehnologiile informaționale și tehnicile de persuasiune și de manipulare, impuse de mass-media în perioada interbelică, dar mai cu seamă în cea postbelică. Însă și acum propaganda mediatizată este folosită de unele regimuri politice în scopuri meschine de a dezinforma și a manipula masele.
3. „Regândirea problematicei media” de către canadianul M. McLuhan a determinat întreprinderea mai multor investigații științifice de proporții în sectorul comunicării de masă și al tehnologiilor comunicațional-informaționale, apropiind și mai mult media de geopolitică în contextul unei societăți, supusă tot mai mult tirurilor războaielor informaționale, hibride și cibernetice. Noua Ordine Mondială pe care SUA o impune în ultima perioadă „în spațiul global”,

a condus la reînnoirea studiului raporturilor internaționale în materie de cultură și comunicare, fapt ce a consolidat și mai mult legătura dintre media și geopolitică.

4. Comunicarea mediatică a însoțit permanent toate procesele, uneori dramatice, prin care a trecut geopolitica și geostrategia de-a lungul anilor în context local, dar și internațional, implicând în acest sens reprezentanții publicațiilor periodice ale timpului, mulți geopoliticieni de marcă - unii ca jurnaliști profesioniști, alții după vocație, fiind corespondenți, autori, redactori sau editori ai revistelor și ziarelor pe teme geopolitice.

5. Pusă astăzi în serviciul examinării complexe a faptelor și evenimentelor din politica mondială, geopolitica, datorită dezvoltării accelerate a tehnologiilor comunicaționale digitale care au instaurat dictatura societății informaționale, este determinată și de paradigma *informațională*. Principalul mijloc prin care *geoinformația* este adusă la cunoștința oamenilor pe toate meridianele globului rămâne mass-media. Cercetarea influenței mediei și a factorilor geografici, în complexitatea lor sistemică, asupra geopoliticii reprezintă un obiectiv de anvergură, capabil să genereze răspunsul la multe întrebări ale dezvoltării societății.

2. DISCURSUL GEOPOLITIC AL MASS-MEDIEI: PARTICULARITĂȚI ȘI TENDINȚE

În linii mari geopolitica este și un *discurs*, un mesaj, care poate fi promovat pe întreg mapamondul, fără a ține seama de frontiere, prin intermediul mediei, care are ca suport tehnologiile comunicaționale și informaționale, ce au cunoscut, în ultimul timp, o dezvoltare vertiginoasă. Discursul este susceptibil pentru abordare interdisciplinară. Mai cu seamă atunci când este raportat la geopolitică. Dezbateră particularităților și tendințelor discursului geopolitic al mass-mediei impune, pentru început, definirea conceptului de „discurs geopolitic”, fenomen nou în arealul activității mass-mediei de la noi, care începe la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, odată cu obținerea independenței și purcederea Republicii Moldova pe făgașul democrației. Nu mai puțin important este faptul de a examina, totodată, și conceptul de „mass-media”, care rămâne un teren fertil pentru afirmarea discursului geopolitic, chemat de rând cu alte discursuri să dea sens activității atât sistemului interstatal, cât și celui internațional. În acest sens, discursul geopolitic al mass-mediei își are rostul în creșterea gradului de interdependență a actorilor antrenați în comunicarea politică internațională, „marcată de două fenomene pe cât de tangente, pe atât de adverse: globalizarea și glocalizarea” [108, p. 257]. Această creștere a interdependenței dintre cei antrenați în comunicarea internațională, datorită mediei, se manifestă atât cantitativ, prin densitatea sporită a relațiilor dintre actori, cât și calitativ, prin transformarea naturii actorilor și a relațiilor dintre aceștia. Astfel, colaborarea mass-mediei cu sistemul geopolitic internațional poate fi privită ca o rețea de reguli și norme care organizează și face previzibile dialogul politic și evoluțiile politicii mondiale/regionale, fiind concomitent și un izvor de noi paradigme în domeniu.

2.1. Specificul activității mediatice în condițiile globalizării

Determinarea specificului activității mediatice în condițiile globalizării urmează, în opinia noastră, să o începem cu reflectarea asupra noțiunii de activitate mediatică, ca mai apoi să stabilim legăturile sale cu fenomenul de globalizare. Clarificarea conceptuală a activității mediatice, trebuie să recunoaștem, este anevoioasă, deoarece dicționarele au puține resurse în explicarea și tratarea sintagmei „activitate mediatică”.

Puținele studii în domeniul de referință le putem explica prin faptul că, în ultimul timp, odată cu aplicarea tot mai pe larg a noilor tehnologii comunicaționale în activitatea mass-mediei, atestăm o asociere excesivă a cuvântului „mediatic,-ă” cu alte cuvinte, cum de exemplu: „impact mediatic”,

„discurs mediatic”, „război mediatic”, „pluralism mediatic”, „spectacol mediatic”, „atac mediatic”, „comunicare mediatică”, „corupție mediatică”, „manipulare mediatică” etc., care prind bine la public, dar în același timp sunt insuficient explicate, tot așa ca și noțiunea *activitate mediatică*.

În opinia noastră, acest ansamblu de operațiuni are scopul să producă materiale pentru sursele clasice de informare – presă scrisă, radio și televiziune. Respectivul produs mediatic reprezintă rezultatul mai multor tipuri de acțiuni pe traseul: jurnalist–redacție–patron–cititor/telespectator, combinat cu diverse tehnici jurnalistice și îndeletniciri, cum sunt: documentarea, redactarea și prezentarea produsului finit, denumite în comun *activitate mediatică*.

Sau, generalizând, putem spune că activitatea mediatică reprezintă un ansamblu de operațiuni organizatorice, de creație și de elaborare a materialelor, întreprinse de o instituție media, care sunt chemate să producă materiale finite în diferite genuri și specii jurnalistice pentru a fi transmise publicului prin intermediul surselor clasice de informare – presă scrisă și audiovizual, dar, mai nou, și prin Internet. Activității mediatică, după cum observăm, i se circumscrie și *discursul mediatic*, ca mesaj și finalitate a ei.

În societatea contemporană, discursul mediatic, mai mult ca alte discursuri, constituie însuși efectul dezvoltării tehnologiei și comunicațiilor. Din această perspectivă, el poate fi privit și ca un discurs general care descrie și specifică la timpul prezent cunoștințele și credințele care au fost, sunt și ar trebui să fie, fără a exclude trecutul și viitorul societății. Discursul mediatic cuprinde o serie de fenomene de mediere specifice: operațiile lingvistice de „transpunere” (schematizare, selectare, determinare, modalizare); instanță mediatoare (martorul, expertul, moderatorul); un suport de mediatizare; intenționalitate comunicativă (argumentare, precizare, explicare, narare [137]. În această ordine de idei, cercetătorul francez J.-C. Soulages amintește că până la sfârșitul anilor ‘70 ai secolului trecut „presa a fost cea care standardiza informația” adusă la cunoștința publicului, adică și discursul mediatic, dar după apariția televiziunii „lucrurile s-au inversat”, a luat naștere „expansiunea mediatică”/televizată [341, p. 11, 27].

Actualmente, în condițiile apariției de noi surse de informare, putem vorbi și despre „noi discursuri”, care „poartă amprenta respectivelor mijloace de comunicare” [13]. Prin intermediul discursurilor transmise publicului, mass-media fixează „agenda ordinii de zi publice”, aceasta fiind facultatea ei „de a ordona și a organiza mental lumea în locul nostru”, iar presiunea pe care aceasta o exercită asupra diferiților actori sociali face ca ea să fie cea care dictează atât subiectele ce intră în dezbateri, cât și pe cele pe care le „îngroapă” [53, p.260]. În acest context, avem în calcul întreg diapazonul tematic vehiculat în presa scrisă și în audiovizual, care se află în strânsă relație cu celelalte discursuri, cel mai activ fiind în acest context discursul politic. În epoca noilor tehnologii, a supervitezei și a mediatizării, comunicarea pe care politicul o stabilește cu mass-media este determinată de influența pe care o are una asupra celeilalte. Aflată la intersecția spațiului politic

cu cel public și comunicațional, comunicarea politică a devenit un câmp de studiu interdisciplinar, împărțit de semiologi, antropologi, lingviști, consilieri de imagine și comunicare, exegeți ai politicii care își propun să realizeze, gestioneze și să distribuie „realitatea politică”, „jocul politic” [137, p. 140].

Activitatea mediatică este cea care creează evenimentele „prin valorificarea procesului de creare a textelor media” [312, p. 34], deoarece nu există întrunire politică semnificativă fără ca aceasta să nu fie adusă la cunoștința publicului. Practica demonstrează că discursul politic, parte a activității mediatice, se află la intersecția a trei tipuri diferite de relații: al jurnaliștilor, al politicienilor și al publicului. Scopul său este reprezentat de crearea unei anumite interpretări a realității, care este mereu dependentă de câștigarea puterii sau de exercitarea ei, fie că evenimentele se derulează într-un stat, regiune sau continent. Interacțiunea ambivalentă dintre discursul mediatic, discursul politic/geopolitic au făcut ca geopolitica să obțină popularitate „ca metodologie a științelor sociale”, mai cu seamă, odată cu „proliferarea rapidă” a discursului critic în sfera relațiilor internaționale, susținătorii atitudinii critice fiind de părere că o atare analiză trebuie să țină cont de particularitățile politice și sociale, în care este încorporată puterea geopolitică [229]. În studiile lor teoretico-practice, reprezentanții geopoliticii critice evidențiază, cel puțin, trei domenii înrudite: geopolitica formală, domeniul academic; geopolitica practică, domeniul elaborării politicilor și raționamentelor de orientare diplomatică pentru justificarea acțiunilor de politică externă și geopolitica populară, domeniul tărâmului public și al mass-mediei, care poate acorda sprijin și legitimitate acțiunilor de politică externă a statului, sau, poate să nu facă acest lucru, luând atitudine critică față de agenda propusă de echipa diplomatică vizând relațiile cu alte țări. Tot geopolitica critică, prin unul dintre cei mai de seamă reprezentanți contemporani ai ei, Ó. Tuathail [233], a asigurat acoperire și geostrategiei, ca parte componentă a geopoliticii, introducând termenul de discurs geostrategic, chemat de a examina diverse tipuri de discursuri despre „interesele strategice” ale statului. Schimbările contextului geopolitic la nivel local, regional, care sunt aduse regulat în atenția publicului de către mass-media, cu timpul conduc la reformularea viziunilor geopolitice în societate, iar ulterior justifică schimbările care pot interveni în politica externă.

În opinia noastră, discursul geopolitic capătă autoritate și un ritm mult mai accelerat în contextul comunicării geopolitice sub impactul globalizării și al tehnologiilor informaționale, aflate în serviciul mass-mediei.

Mondializare, globalizare, regionalizare – sunt termeni ce constituie o realitate a lumii contemporane. În opinia specialiștilor, conceptele enumerate beneficiază de abordări diferite. Dacă uneori globalizarea și mondializarea sunt termeni abordați ca sinonime, alteleori analiștii consideră globalizarea drept o etapă în atingerea mondializării. Conceptul de globalizare este unul

multiaspectual, însemnând procesul de integrare internațională care rezultă din schimbul de opinii, produse, idei și din alte aspecte ale culturii la nivel mondial. Literatura de specialitate oferă conceptului respectiv o paletă largă de definiții. Dovadă este faptul că disciplinele economice tratează globalizarea din punctul de vedere al relațiilor financiare, dictate de cerere și ofertă; antropologia o examinează în raporturile ei cu individul, geografia și alte discipline înrudite ale acesteia o cercetează la nivelul cunoașterii filosofice, iar științele politice și cele sociologice examinează teoriile gestionării problematicii globalizării ca pe un proces de interconectare a subiecților, structurilor și culturilor în context internațional [120].

Cel mai des fenomenele legate de procesul de globalizare sunt explicate și definite ca reprezentând preponderent produsul revoluției contemporane a tehnologiilor informației și comunicării. Fenomenul globalizării în domeniul activității mediatice se caracterizează prin funcționarea unui proces multidimensional, bazat pe interacțiunea mijloacelor de creare și diseminare a informațiilor, care, prin concentrarea eforturilor comune, formează un nivel fundamental nou de impact informațional asupra societății. Pe baza acestei definiții, globalizarea este determinată, în primul rând, de prezența tehnologiilor moderne în activitatea mass-mediei care generează o diversificare a informațiilor produse și livrate consumatorului [308]. Paradigma în cauză, după cum remarcă specialiștii, trece cu vederea rolul fundamental jucat în producerea globalizării de către factorul uman. Afirmarea fenomenelor adiacente globalizării nu ar fi fost sortită izbânzii fără aportul deciziei politice, care a pus bazele unei infrastructuri în domeniu. Anume pe această cale a fost posibilă și globalizarea comunicațional-mediatică, care, împreună cu cea economică, stă în serviciul transformărilor din celelalte domenii. „Globalizarea este un concept utilizat frecvent, având conotații și implicații majore la nivelul culturii unei țări. Globalizarea nu poate avea loc în afara unei structuri culturale performante care să aibă capacitatea de adaptare, permițând transferul cultural, schimbul valorilor materiale și spirituale [38].

Activitatea mediatică, ocupație multidimensională privind elaborarea materialelor publicistice de diferite genuri și specii, permanent s-a aflat în serviciul globalizării. Această activitate a fost de-a lungul anilor periclitată de diverse evenimente de ordin politic și social, care și-au lăsat amprente atît asupra tematicii și calității materialelor, cât și asupra mesajului lor. În ultimele decenii, așa cum remarcă și teoreticienii, activitatea mediatică a devenit și mai receptivă la presiunile factorilor politici și decizionali, dar și a celor tehnologici și social-economici, culturali, aceștia de la urmă conducând la globalizarea mediatică.

Specialiștii disting două etape în evoluția globalizării, care este considerată un fenomen specific al ultimelor decenii ale secolului al XX-lea. Prima etapă a avut loc în anii '50, '60 și '70. Caracteristicile esențiale ale ei constau în faptul că a fost condusă de guverne și a fost ghidată de

decizii politice. Substanța procesului era asigurată de aranjamente comerciale menite să diminueze taxele și, astfel, și costurile produselor respective [51, p. 369].

Cel de-al doilea val al globalizării, afirmat cu putere în anii '90, se deosebește prin câteva caracteristici. El a avut la bază afirmarea unor tehnologii (microelectronica, computerele, robotica, telecomunicațiile). Este rezultatul „unei transformări tehnologice“, care a și generat un nou tip de economie bazată pe cunoaștere. În această ordine de idei, actorii noului val au fost nu numai guvernele, ci și corporațiile, care acționează la nivel global.

În această ordine de idei, prezintă interes examinarea legăturii dintre comunicare, mass-media și globalizare. Abordările în acest domeniu sunt diferite: unii autori afirmă că evoluțiile din sistemul mass-media sunt rodul prefacerilor radicale intervenite în baza tehnologică a acestei activități, iar alții susțin că avem de-a face cu tendințe deja existente, care intră într-un nou stadiu de afirmare. Cert rămâne faptul că există un mare interes de a surprinde corelațiile și influențele reciproce dintre aceste procese și globalizare.

Fenomenul de globalizare contemporană a apărut după cel de-Al Doilea Război Mondial, când: s-au creat condițiile polarizării lumii în două tabere diametral opuse; a apărut o nouă ordine politică mondială prin crearea Organizației Națiunilor Unite, care prin instituțiile și agențiile sale trebuia să asigure cadrul legal și instituțional al menținerii păcii și securității mondiale; procesul de decolonizare a condus la formarea unor state noi și independente în Africa, Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est și Pacific [47].

Sfârșitul Războiului Rece a determinat încheierea primei etape a globalizării contemporane, iar manifestarea globalizării în perioada ulterioară Războiului Rece s-a deosebit printr-un puternic grad de instituționalizare, înlocuind diviziunea rigidă și bipolară a lumii cu multipolaritatea/regionalizarea.

Globalizarea ca proces social-politic, după mai multe sinteze, se identifică prin faptul că: se manifestă prioritar la nivelul stabilirii anumitor caracteristici globale în domeniul politicii și guvernării statelor; permanent ține în raza sa de acțiune toate sectoarele vieții sociale de la economie – la cultură și sport; contribuie activ la schimbarea raportului de forțe în lume din bipolar în multipolar, puterea națională nemaiputând să-și impună propriile obiective de reglementare; stabilește o nouă ordine mondială în care conducătorii corporațiilor transnaționale și ai celor interstatuale prin acțiunile și puterea pe care le exercită asupra proceselor regionale și intercontinentale sunt recunoscuți ca actori politici, capabili să participe la mecanismul decizional mondial; explică problemele ținând cont de situația internațională și de condițiile de care dispune fiecare națiune, preponderent prin comunicarea politică mediatică, adoptând o atitudine activă care pornește de la valori și principii ce decurg din interesele și nevoile cu care se confruntă oamenii și națiunile.

O certă continuitate prezintă caracteristicile globalizării: globalizarea contemporană este rezultatul unor transformări tehnologice și economice; este indisolubil legată de modernizare; subiectul globalizării devine comunitatea internațională; globalizarea se clădește pe o extinsă democratizare politică; presupune și dreptul de contestare, ceea ce în plan practic se traduce prin acceptarea ei, sau nu [47].

Actualmente, globalizarea este văzută în două ipostaze: ca proces și ca scop, având menirea să ducă omenirea spre crearea unui *tot întreg* și la conștientizarea faptului că toți avem o soartă comună. Globalizarea, în opinia cercetătorilor [287], se distinge prin următoarele trăsături fundamentale: dinamizarea unor schimbări generale și complexe de proporții în procesul trecerii la o nouă etapă de nivel mondial. Însăși variabilitatea în acest sens devine principala latură pozitivă și valorizantă; dominarea valorilor și orientărilor globale asupra valorilor locale, inclusiv asupra factorului etnic; se produce hibridizarea culturii sau procedeul de asamblare rapidă (de multe ori, artificială) a unor fenomene culturale din elemente, în trecut incompatibile între ele, în special în domeniul culturii de masă; accentuarea „aprofundată” a fenomenelor (preculturale, precivilizaționale și arhaice), care au posibilitatea să se manifeste liber; recunoașterea societății civile ca singura formă de ordine socială într-o societate globală. Un set mozaical de „tipuri” sociale și de modele, uneori văduvit de principii raționale, care acreditează o imagine globalistico-modernistă asupra lumii.

Oricât ar părea de surprinzător, cercetătorii, în unele cazuri, în procesul descrierii globalizării, omit unul din elementele definitorii ale ei – rolul tehnologiilor comunicaționale și informaționale. În competiția pentru stăpânirea de teritorii și pentru posedarea și exploatarea materiilor prime și a forței de muncă ieftine se poartă o nouă luptă, și anume, aceea pentru stăpânirea informațiilor [101]. Prin urmare, la caracteristicile, expuse mai sus, vom aduce și altele noi, care să întregască conținutul fenomenului de globalizare, vast și multifacțat, cu o răspândire după cum îi spune și numele, considerat a fi „operă” a două „motoare” principale: inovația tehnologică și ideologia neoliberală [6, p. 21].

În opinia noastră, datorita implementării tehnologiilor, alături de media tradiționale apar instrumente noi de comunicare și informație: Internetul, rețelele sociale, multimedia, telefoanele. Drept urmare, piețele de capital și comerțul exterior sunt conectate la nivel global și operează permanent în timp real. Evenimentele, care au loc într-o parte a globului, datorită televiziunii asistată de sateliți, imediat sunt cunoscute spectatorilor de pe întreg globul, datorită mijloacelor electronice de comunicare, contactul dintre indivizi cunoaște aceeași rapiditate și eficiență cu care acesta se produce în micile comunități rurale [112].

Tot în această ordine de idei, experții, abordând fenomenul globalizării, remarcă faptul că noile realități survenite în peisajul media privind dinamica tensiunii dintre global și local, permit

a analiza globalizarea în sfera mediatică pe patru niveluri [244]: *Globalizarea formelor mediatice*. (răspândirea sistemelor de recepție media, care din varii motive diferă mult de la o țară la alta). 2. *Globalizarea instituțiilor* (luarea în considerare a piețelor globale și a corporațiilor multinaționale. Acestea descresc numeric, făcând ca o mică parte din ele să capete concomitent dimensiuni gigantice. În consecință, se produce omogenizarea programelor de televiziune, acestea având tot mai multe caracteristici comune – „știri, dar și bârfe mondiale, relatări din viața celebrităților lansate de aceleași grupuri de interese”). 3. *Globalizarea fluxurilor media* (fluxul mesajelor media a devenit (sau este pe cale de a deveni) liber și echilibrat, dar persistă anumite divergențe în această privință între SUA și Europa, care „impune anumite bariere producției media americane”); 4. *Globalizarea efectelor media* (susținătorii paradigmei imperialismului cultural tind să îmbrățișeze modelul atotputerniciei mass-mediei în mediul internațional: valorile americane sunt injectate în mințile receptorilor prin intermediul media, în acest context fiind acceptată ideea că înțelesul nu este exportat prin intermediul programelor de televiziune americane, ci „este creat de diferitele sectoare ale audienței în funcție de atitudinile culturale și percepțiile politice deja existente” [51, p. 387].

Schimbările provocate de globalizare se fac tot mai simțite și în sectorul mediei, preponderent la nivelul de producție mediatică și la cel de difuzare a informației. Toate acestea în mare parte sunt datorate progresului tehnic. În consecință, a apărut o oportunitate reală pentru crearea unei rețele mediatice globale. Progresul tehnologic a redus semnificativ costurile de acumulare, prelucrare și transmitere a informației la nivel global. Noile tehnologii au condus la restructurarea relațiilor de muncă, făcând să dispară unele specialități și să apară altele. Reducerea distanțelor și a timpului privind transmiterea operativă de informații a influențat, de asemenea, natura relațiilor de putere, atât în interiorul statelor, cât și la nivel interstatal/regional. În acest context, Zygmunt Bauman remarcă faptul că există optici care văd globalizarea ca o „condiție a fericirii”, de vreme ce altele pun nefericirea tocmai pe seama fenomenului în cauză. Este sigur însă pentru toată lumea că globalizarea reprezintă destinul implacabil spre care se îndreaptă lumea, un proces ireversibil care ne afectează pe toți în egală măsură [8]. Autorul vede în globalizare un veritabil „sfârșit al geografiei”, câtă vreme distanța fizică rămâne un simplu „produs social” a cărei mărime „variază în funcție de viteza cu care poate fi parcursă”.

Globalizarea nu poate fi imaginată în afara activității mijloacelor de comunicare în masă. Deosebit de promițătoare este utilizarea posibilităților digitale privind modul de transmitere a informațiilor. Transmisiunile digitale au semnalat o creștere bruscă a calității imaginii și a reducerii costurilor de producție, telespectatorii de rând având posibilitatea de a selecta canalul preferat din zeci, iar uneori și sute de programe. În afară de aceasta, alături de programele tv proprii sunt oferite, simultan, contra plată, canale suplimentare de sport, filme și arte.

Globalizarea economiei și a culturii, a tehnologiilor și a comunicațiilor nu au putut să nu aibă impact și asupra *globalizării mediei*. În opinia noastră, sunt două direcții de examinare a consecințelor sociale ale globalizării media. Prima direcție privind globalizarea mass-mediei are în prim-plan analiza bazei politico-economice a ei. Aici accentul este pus pe reprezentările privind globalizarea culturală ca sferă preponderent dominată de modele culturale contemporane, unde fenomenul globalizării este perceput, în primul rând, ca *occidentalizare*.

Cea de-a doua direcție de examinare a apărut ca o alternativă la prima. Ea vizează dezacordul teoreticienilor față de tezele privind consecințele negative ale globalizării, adepții acesteia încercând să-și justifice poziția pornind de la studiile asupra particularităților de percepție a textelor mass-mediei de către public și modul de interpretare a lor de către receptorii din diferite medii culturale.

Criticii care tratează globalizarea ca un proces al occidentalizării invocă faptul că este o manifestare a *imperialismului cultural*. Acest concept datează din prima jumătate a anilor '60, dar unele dintre ideile lui de bază își păstrează actualitatea și în zilele noastre. În el, împreună cu alți factori, sunt examinate schimbările ce au intervenit în ultimul timp în lume. De asemenea, este studiat fluxul de informații în condițiile de extindere a sistemului capitalist, dar și a legăturilor acestuia cu țările în curs de dezvoltare, subliniindu-se faptul că „globalizarea are un efect de uniformizare culturală” [3, p. 117]. Este subliniat faptul că poziția dominantă a țărilor industrializate în sfera tehnologiei de producere și de răspândire a producției mediatice a avut mai multe consecințe de ordin social. Astfel, valorile culturale ale vestului, adesea înțelese ca valori „ale modului de viață american”, în mod explicit și implicit exprimate în mass-media, au substituit valorile culturii tradiționale din țările în curs de dezvoltare. În esență, are loc un „export” unilateral a tot ceea ce este legat de cultura de masă în țările în curs de dezvoltare din partea celor dezvoltate, mai concret din țările occidentale. La nivel local, ca urmare a schimburilor internaționale, pătrund tot mai frecvent produse și idei străine comunității respective, care de obicei sunt asimilate și integrate, devenind obișnuite [146 p.38]. În prezent, nu există prea mulți susținători ai ideii de imperialism cultural într-o formă pură, dar influența acestei „paradigme” este încă destul de mare.

Cea de a doua direcție cu privire la globalizarea media are o atitudine critică față de imperialismul cultural. Drept bază pentru aceasta servește premisa că textele din media în diferite segmente de public pot fi percepute diferit. Prin urmare, este pusă sub semnul întrebării teza despre impactul unilateral al mass-mediei globalizate. De fapt, respingerea tezei imperialismului cultural este argumentată prin accentul pus pe laturile de natură calitativă a proceselor de elaborare și de consum ale produselor mediatice. Logica argumentelor se dovedește a fi următoarea: pe de o parte, este dificil de a nega rolul companiilor transnaționale în elaborarea și distribuirea de produse mediatice globale; pe de altă parte – un studiu mondial mass-media, cu accentul pe probleme de

proprietate și distribuție de putere și de resurse nu permite a da un răspuns adecvat la întrebarea cu privire la efectele sociale ale percepției textelor mediatice. În corespundere cu această perspectivă de cercetare, de fapt, în spatele camerei de filmat, rămâne întrebarea cum anume indivizii sunt influențați în procesul de interpretare a celor auzite și văzute. Un puternic susținător al acestei abordări este savantul englez J. Thompson [174]. În atare context, sunt lansate propuneri de a explora în detaliu modul de receptare și interpretare a produselor mediatice de către public. Așa a apărut noțiunea de *reziliență culturală*, în baza căreia sunt făcute încercări de a demonstra că procesul consumului de mass-media e complex și că el nu este de natură unidirecțională, iar tradițiile culturale locale, trecutul specific fiecărui popor sau fiecărei comunități își spune cuvântul și cu cât valorile locale sunt mai trainice, cu atât și conștiința apartenenței la acestea este mai puternică, favorizând exacerbarea unor tendințe antiglobalizare [146, p.31].

În opinia noastră, ideea de percepere a globalizării drept occidentalizare este o tratare greșită, deoarece conceptul de *occidentalizare* se referă la o gamă mai largă de fenomene și, astfel, ascunde o serie de aspecte complexe, de suprapunere a valorilor și tradițiilor promovate din vest către alte țări ale lumii. Dezacordul autorilor în ce privește stabilirea unei paralele între globalizare și occidentalizare este alimentat și de faptul că schimbul de informații în acest context este văzut exclusiv ca unidirecțional. Acest lucru mai denotă faptul că jurnaliștii/specialiștii antrenați în activitatea mediatică, atunci când vine vorba de tematica globalizantă, mai puțin sunt preocupați de independența și libertatea de creație, fiind mai degrabă dispuși la o cooperare internațională.

Direcțiile și intensitățile fluxurilor globalizante se concretizează în ceea ce specialiștii numesc vectori ai globalizării. Configurația lor este legată strâns de cea a nucleelor și ariilor de globalizare, dar și de caracterul pe care îl îmbracă procesele de globalizare. Astfel, dacă în faza inițială a globalizării, caracteristica dominantă era cea de difuzie prin expansiune și relocalizare, odată cu dezvoltarea tehnologiilor de vârf s-au impus tot mai mult fluxurile de globalizare difuză, prin intermediul telecomunicațiilor și al mass-mediei [146, p.29].

Există o mare varietate de manifestare a globalizării în activitatea mass-mediei. Acest lucru se face resimțit și în activitatea mediatică moldovenească. Pornim de la faptul că problemele mass-mediei de la noi, în mare măsură, sunt derivate de la cele legate de globalizare, în care Republica Moldova se confruntă cu vulnerabilități caracteristice statului național care de la 1991 înapoi a fost bântuit de mai multe conflicte interetnice, politice, militare și economice. Mare parte din aceste evenimente, care au influențat simțitor nu numai viața social-politică și activitatea mediatică, dar și sistemul mass-mediei în întregime, au fost de sorginte geopolitică, dar altele au avut ca motiv schimbările aduse de fenomenul globalizării. După noi, la examinarea acestei probleme, urmează să ținem seama de „suprapunerea” pe plan social-politic a două tendințe. Pe de o parte, este vorba de tendința de transformare a economiei postsovietice, obiectiv cerut de lansarea reformelor de

pieță și de privatizare, iar pe de altă parte, de manifestările radical-liberale, determinate de o parte dintre cei care erau reprezentanți ai forțelor politice și ale celor din eșalonul de vârf al puterii, preocupați mai mult de problemele sociale și politice, percepute, la acel moment, într-un anumit mod de către elita politică a statului și cu totul altfel înțelese de forțele politice noi. Aceste două tendințe ce se dezvoltă simultan, deși nu aveau un nucleu de comandă și dirijare comun, au inspirat și accelerat o serie de schimbări cardinale la nivel social-politic și economic în Republica Moldova, care au afectat substanțial și sistemul mass-media. În opinia noastră, putem vorbi aici despre două aspecte interconectate: primul aspect vizează influența relațiilor economiei de piață și a politicului asupra activității mediatice, iar al doilea se referă la rolul mass-mediei ca mijloc de diseminare a relațiilor economiei de piață și de reflectare a vieții social-politice.

În acest context, subliniem că inițial relațiile economiei de piață cu greu și-au făcut loc în mass-media de la noi, redacțiile ziarelor și revistelor, dar și IPNA „Teleradio-Moldova”, fiind păstrate sub tutela statului, dar fără a li se acorda ajutor financiar necesar pentru a-și putea desfășura normal activitatea. Experții au semnalat mai multe concepții ale statului de susținere a mass-mediei, dar acestea nu au fost implementate din cauza lipsei de bani. Între timp multe partide și formațiuni politice și-au înființat publicații periodice. Apariția acestor ziare era activată preponderent în perioada campaniilor electorale.

Privatizarea în domeniul mass-mediei a venit târziu. În momentul când ea a început, majoritatea instituțiilor media pierduseră și potențialii cititori, dar și jurnaliștii profesioniști. Confruntându-se cu serioase probleme de ordin financiar și economic, instituțiile media, mai cu seamă presa scrisă, deveniseră neviabile.

Marea majoritate a instituțiilor mediatice naționale, care se confruntă cu probleme financiare, țin cu greu piept mediei rusești, care mai are o influență substanțială în spațiul informațional al Republicii Moldova. În prezent, unul din principalele formate ale posturilor tv rusești, care emit la noi, sunt serialele. Canalele tv sunt dominate de seriale de producție americană/braziliană/italiană și rusească. În acțiunea de punere pe post a serialelor sunt antrenate și posturile private tv de la noi, dar și IPNA „Teleradio-Moldova”. Toate acestea duc la faptul că din grila de emisie sunt omise sau sunt trecute pe al doilea plan programele cu caracter economic, educativ, instructiv, de învățământ și de cultură. Programele posturilor private tv de la noi au un vădit conținut comercial, fapt ce determină goana după publicitate, iar ca urmare și omogenizarea emisiunilor.

Practica de extindere a numărului de posturi de televiziune comerciale nu înseamnă altceva decât posibilitatea de a viziona, în temei, același tip de programe, adică spectacole de divertisment, seriale (crime, războaie). Concurența de pe piața publicitară generează uneori un fel de control, fapt ce demonstrează că mass-media nu mai sunt interesate de opiniile și de relațiile necomerciale din societate, ci doar de reclamă și de anumite interese, pe care vor să le apere sau, după caz, să le

zădărnicească. Nu întâmplător, cercetătorii preocupați de problematica globalizării mediatice susțin că corporațiile implicate în promovarea globalizării, primul lucru pe care îl fac într-o regiune sau alta a globului – cumpără mijloace de comunicare în masă, cu ajutorul cărora încearcă să soluționeze celelalte probleme.

Actualmente, capacitatea și importanța mass-mediei în contextul globalizării se manifestă pregnant în modul de reflectare asupra evenimentelor și faptelor ce au loc pe mapamond. Anume datorită mass-mediei multe evenimente dobândesc statut real. Mass-media globală tot mai mult devin un instrument de mobilizare, care poate fi pusă în aplicare indiferent de granițele statelor naționale, influențând opinia publică și comportamentul social și politic al indivizilor. În mare parte, acțiunile acestora sunt dependente de politica simbolică a mass-mediei.

În ultimul timp, mass-media fortifică mai activ capacitățile sale în calitate de mijloc de legitimare externă de intervenție în treburile interne ale unor state, de motivare a războaielor, de implicare în anumite conflicte militare, făcând ca acțiunile întreprinse de către părțile beligerante să fie înțelese prin motivare și recunoscute de „comunitatea internațională”¹². În atare situație, mass-media este percepută de cetățeni drept *garant al legitimității* acțiunilor statelor sau a altor actori internaționali, întreprinse în diferite părți ale lumii. Mass-media este cea care participă la internaționalizarea crizelor, mai cu seamă atunci când în aceste crize sunt implicate structuri internaționale de reglementare a lor, care par să nu mai aibă sfârșit, dacă luăm în calcul că din 1945 până în prezent lumea a cunoscut doar o lună fără război [145, p.100].

Globalizarea nu este un proces „natural”. Ea nici nu vine de la sine. Chiar dacă progresul tehnologic accelerează schimbul de informații și amplifică nivelul de interdependență a populației planetei, tot adevăr rămâne că formele de manifestare a tendințelor de globalizare (inclusiv în domeniul mediatice) reflectă configurația existentă în prezent în lume, legată de puterea politică și economică. Liderii mass-media multinaționale au o influență decisivă privind producția și distribuția fluxurilor informaționale în plan mondial. Liberalizarea economiei, reducerea rolului statului în plan global, se resimt și în domeniul activității mediatice. Sistemul mass-media a devenit un puternic instrument de promovare a valorilor societății în context mondial. Și ar fi oportun să vorbim, mai degrabă, despre globalizarea mass-mediei de consum decât despre producția globală de texte mediatice. Oricum, globalizarea mediatică anunță multe provocări de ordin practic, dar și științific.

¹² *Comunitate internațională* sau *globală* este termenul folosit pentru a descrie țările lumii și guvernele lor ca un singur grup de acțiune în anumite momente cruciale pentru națiuni, acestea fiind chemate prin organizațiile internaționale și societăți, fondate din inițiativa lor: Organizația Națiunilor Unite (ONU), Fondul Monetar Internațional (FMI), Uniunea Europeană (UE) și multe altele, să acționeze ca o entitate unitară de putere și decizie. Cu toate acestea, la nivel global, semnalăm și critici cu privire la autoritatea morală a țărilor care alcătuiesc aceste organizații, unde deciziile sunt luate de o mână de puteri mondiale care decid ades într-un mod hegemonic „jocurile” geopolitice pe mapamond.

2.2. Spațiul geopolitic și spațiul mediatic: dinamica interacțiunii

Geopolitica, în calitatea sa de fenomen obiectiv ce se produce în mediul relațiilor internaționale, s-a manifestat, cel puțin, din timpul când un stat ca „un organism viu”, participant la procesul evoluției sociale, a avut forța și capacitatea de a-și impune controlul sau influența și în alt spațiu decât cel pe care s-a constituit ca entitate politică de sine stătătoare. Astfel, putem afirma că geopolitica, în linii mari, se manifestă drept o formă de control și putere asupra anumitor medii geografice (spații și câmpuri geopolitice). Iar mediul și structura lui îl constituie indivizii prin activitatea lor într-un anumit spațiu și context social-politic, ideologic, cultural, comunicațional și informațional.

În mentalitatea umană, de secole s-au încetățenit două modalități de a înțelege lumea, și, respectiv, două strategii geopolitice. În una din cele mai simple și schematice forme putem spune că avem de-a face cu geopolitica constructivă și geopolitica distructivă. Toate celelalte opinii, abordări, teorii, care, deși reflectă cu un anumit grad de plauzibilitate procesele geopolitice, sunt doar niște derivate ale acestor două forme dominante.

Spațiul este un concept important al geopoliticii, semnificând nu atât o categorie de ordin cantitativ, cât mai degrabă una de ordin calitativ. Specialiștii remarcă faptul că „spațiul și resursele intră în domeniul geopolitic, în sensul că noi trăim aici, pe pământul acesta, nu în altă parte. Geopolitica nu este numai o analiză pe spații a intereselor politice, ci și un adevărat *modus vivendi*, un mod de a trăi. Trăim în interconexiune, trăim împreună cu ceilalți și trebuie să gândim ce gândesc ei și să înțelegem care sunt relațiile noastre vizavi de spațiul în care trăim și de determinările lui [178, p. 184-185]. Un spațiu nu mai poate fi limitat de medii geografice sau geofizice. El are o structură socială și include, în primul rând, aspectul spiritual-cultural al spațiului, dar și alte componente, cum sunt cele de ordin economic, financiar, informațional etc. Deoarece „geopolitica, deși se ocupă de factori spațiali și geografici”, permanent, prin textele disciplinei ce ni le propune, manifestă „dorința de a releva fundamentele spirituale ale vieții spațiale și ale deciziilor politice”, fiind preocupată de una din „cele mai importante categorii ale sale – geostrategia” – direcția principală „de activitate a statelor pe arena internațională”. În contextul caracteristicilor care pot fi aduse spațiului geografic, „geostrategia poate fi examinată în raport cu uscatul și marea, cu spațiul aerian” și cu cel cosmic, având în vedere că „amploarea geostrategiilor poate fi globală, macroregională și națională” [309, p.16-22].

Oricum, „formarea spațiului geopolitic este determinată nu numai de condiții și factori strict obiectivi (mărimea teritoriului statelor, particularitățile locației lor geografice, resursele naturale, potențialul demografic, economic, militar etc.), dar și de starea spirituală a popoarelor și națiunilor din respectivele spații [289, p. 11]. În același timp, cunoscutul geopolitician englez D. Parker a

dezvoltat o concepție științifică a procesului geopolitic nu ca o interacțiune spontană a mai multor factori, ci ca un proces evolutiv datorat legilor obiective ale formării spațiului geopolitic, complicat de natura multifactorială a istoriei umane [234, p. 155-167].

La scară generală, spațiile concurează între ele, dar în același timp sunt sortite și la colaborare. Astfel, între spațiul geopolitic și cel geoeconomic remarcăm o împletire complexă de conflicte și contradicții, pe de o parte, și cooperare și conlucrare, pe de altă parte. Intensitatea acestor interacțiuni, ce vizează rezultate pozitive sau negative, este determinată în mare măsură de politica dusă de stat la nivel extern, dar și intern. De această concurență/colaborare nu este absolvit nici spațiul informațional, chemat să supervizeze și să analizeze toate procesele de excludere sau colaborare dintre spații, oferind statului instrumente și îndrumări în domeniul relațiilor internaționale/politicii externe, dar și pentru geopolitica lui internă.

În pofida faptului că geopolitica cunoaște două tipuri de cercetări: academice și practice, majoritatea lucrărilor elaborate în domeniu sunt dedicate aspectelor practice, având un pronunțat caracter ideologic. Caracteristicile în cauză, pe care le stăpânesc lucrările geopoliticii practice, sunt proprii și materialelor jurnalistice, fiind și aceasta o dovadă concludentă a comunității de interese dintre geopolitică și mass-media – ambele rămânând pe orbita intereselor naționale și statale prin activitatea lor. Din această perspectivă, cercetătorii consideră că „una dintre categoriile principale și caracteristice ale geopoliticii ca știință este categoria expansiunii, care reprezintă un derivat al categoriei intereselor statului”. Prin expansiune, se înțeleg nu doar agresiunile militare care au avut loc în istorie, ci și celelalte dimensiuni ale acestora: informațională, cultural-civilizațională, religioasă și etnoreligioasă, politică și mai ales economică [306, p.31-32].

Din perspectiva teoretică a spațialității, subliniem faptul că spațiul geopolitic al Republicii Moldova, altădată Moldova, de-a lungul istoriei, fie că a fost parte integrantă a României, ori s-a aflat sub stăpânirea rusă, a împărțit aceeași soartă cu Țara Românească și Transilvania, fiind, de la caz la caz, „spațiu-tampon” între cele trei mari imperii din vecinătatea României – Imperiul Țarist, Imperiul Otoman și Imperiul Habsburgic, deoarece „pentru a îndeplini condițiile de tampon sau de siguranță strategică, o zonă nu trebuie să fie nici prea mare, pentru a nu ridica pretenții de țară puternică și independentă sau pentru a pune probleme la granițele imperiului, dar suficient de mare pentru a permite apărarea înaintată sau manevra strategică pe direcții (linii) exterioare” [178, p.167-168]. Secole la rând, Moldova a îndeplinit perfect condițiile de „țară-tampon” pentru Imperiul Rus, apoi URSS, iar când, în 1991, țara noastră și-a obținut independența, Federația Rusă a rupt, pe cale de război, din spațiul nostru un teritoriu, nici mare nici mic, creând așa numita anclavă „rmn”, servind astăzi Rusiei, care încearcă furibund să reanimeze imperiul, urmărind utilizarea zonelor-tampon, în confruntarea ei cu UE, țările democratice ale lumii și NATO.

În structura multiaspectuală a spațiului geopolitic acționează personaje, stăpânite de anumite interese și scopuri bine determinate, care depind, în mare măsură, de parametrii spațiului respectiv. În structura spațiului putem distinge mai mulți subiecți, care influențează și modifică caracteristicile geopolitice ale lui cu scopul de a-l controla sau domina, de a-l influența sau pentru a-și promova anumite interese. Într-un cuvânt, intențiile pe care le au subiecții spațiului geopolitic pot fi pozitive sau negative. Condițiile de implementare a acestor interese în spațiul geopolitic sunt și ele variabile: de la problemele privind apărarea păcii sau soluționarea situațiilor de crize până la înlăturarea urmărilor catastrofelor sau inițierea desfășurării operațiilor militare.

Oricum, termenul de „spațiu” a fost folosit de toți gânditorii care s-au referit la impactul mediului geografic asupra vieții politice. Astfel, chiar unul dintre întemeietorii geopoliticii, Friedrich Ratzel, este cel care primul conceptualizează termenul *lebensraum* (spațiu vital), dezvoltând teoria conform căreia evoluția oricărei specii, inclusiv umane, depinde, în primul rând, de adaptarea acesteia la condițiile de mediu, subliniind faptul că spațiul nu este echivalent cu teritoriul unui stat. În viziunea acestuia, spațiul nu are o accepțiune fizico-geografică. Spațiul desemnează limitele naturale între care se produce expansiunea popoarelor, arealul pe care acestea tind să-l ocupe, considerând că acesta le revine în mod natural. Spațiul modelează adânc existența populației care îl locuiește. Spațiul condiționează, potrivit lui Ratzel, nu numai limitele fizice de extindere a unei comunități, ci și atitudinea ei mentală față de lumea înconjurătoare. Toate aceste idei le subliniază urmașul școlii lui Ratzel, savantul român Simion Mehedinți, mai cu seamă în studiul *Antropogeografia și întemeietorul ei Friedrich Ratzel*, scris în 1904¹³.

Autorul studiului amintește că Ratzel promova ideea că spațiul „reprezintă semnul cel mai edificator că un popor se află în ascensiune, dar el nu semnifică neapărat și forța statală, care se află mai degrabă în legătură cu populația, sau mai precis exprimă corelația celor doi factori: spațiul și populația. Puterea ca atare este totuși mai strâns legată de populație, întrucât „densitatea mare a poporului înseamnă cultură”. În contextul examinării problematicei amintite mai sus, Friedrich Ratzel folosește și termenul de *geospații*, prin acestea înțelegând extinderea forței civilizatoare a unei civilizații la nivelul unui continent (geospațiul american). O asemenea extindere poate fi și politică, în acest caz rezultând imperiile, care au viață trecătoare, pentru că ele nu zămislesc state propriu-zise. Ceea ce deosebește geospațiul de imperiu este prezența esențială a culturii și a forței sale modelatoare [116].

În circumstanțele actuale, geopolitica nu mai este preocuparea doar a unui sau câtorva state. Apare necesitatea atragerii majorității statelor la elaborarea unei geopolitici planetare, care ar

¹³ *Antropogeografia* – este cunoscută în prezent ca *Geografia umană*. Ea studiază în context spațial grupurile/ colectivitățile umane, mai precis activitățile și structurile sociale, economice, culturale sau politice, evidențiind, în același timp, modalitățile în care oamenii interacționează cu mediul natural.

urmări, întâi de toate, scopul păstrării civilizației. Această problemă a devenit una primordială după cel de-Al Doilea Război Mondial, când s-a constituit o nouă ordine mondială în legătură cu revoluția tehnico-științifică și inventarea armei atomice, fapt ce a condus la constituirea a două direcții de cercetare a geopoliticii: *atlantismul* și *mondialismul*.

Atlantismul ține de teoria „puterii maritime”, care devine o politică oficială a SUA. Autorul acestei teorii este savantul american A. Mahan, recunoscut a fi „cel mai important cercetător al geostrategiei din sec. al XIX-lea” [208, p.272]. Alfred Thayer Mahan, amiral al marinei americane, a fost inițiatorul conceptului de „sea power” care promova ideea că țara cu forțele navale cele mai puternice va putea deține supremația. Cea de-a doua teorie – mondialismul sau „teoria convergenței”, care îl are ca exponent pe ideologul și politicianul american Zbignev Brzezinski, presupune existența unei singure puteri dominante în întreaga lume. Ideea de bază a ei a constat în a împăca două lagăre – „atlantic și continental”. Anume SUA și URSS era de așteptat să renunțe la ambițiile și divergențele lor de ordin ideologic, și nu numai, dând naștere unei civilizații „mixte”, bazată pe idealurile umaniste, ale libertății și democrației [18].

La fel, în a doua jumătate a secolului trecut a mai luat naștere o teorie – cea a policentrismului geopolitic, care presupune existența mai multor centre de putere, ce ar urma să colaboreze între ele. Dar aceasta nici pe departe nu este o direcție pașnică a geopoliticii moderne. Dinamica timpului de azi presupune identificarea și cunoașterea factorilor care au putut eficient și real să rezolve problemele internaționale moderne și să exercite influență asupra statelor în condițiile globalizării [140].

Ținem să menționăm faptul că cu câțiva ani înainte de *Perestroika* sovietică, un proiect ce avea la bază policentrismul geopolitic a început să fie implementat în China, cu care reprezentanții Comisiei trilaterale au stabilit relații strâns legate de prin anii ’70 ai secolului trecut. Însă abordarea restructurării chineze și sovietice în contextul intereselor geopolitice era total diferită. China a insistat pe linia unei politici „dure” în această privință, în timp ce URSS a recurs la unele cedări, cum ar fi prefacerea structurală a spațiului sovietic în direcția „democratizării” și a „globalizării”, care au afectat inițial țările-membre ale Pactului de la Varșovia, iar apoi și republicile unionale ale Statului sovietic. Urmările sunt cunoscute. Interesant este faptul că NATO nu și-a sistat activitatea, nici reprezentanții lui nu au părăsit Europa sau Asia. Mai mult: între timp ideologia liberal-democrată și-a întărit substanțial poziția în lume.

Ca doctrină social-politică a sfârșitului de secol XIX, geopolitica promovează ideea că politica unui stat este determinată de situația sa geografică, concentrează atenția asupra lumii contemporane, aflată într-o mișcare accelerată, numită de mai mulți teoreticieni „o lume a schimbărilor prin confruntare”. În acest proces al „schimbărilor” lumii, este antrenată și mass-media, care tot mai mult convinge că bătăliile electronice și războaiele informaționale purtate de

ea pe câmpul geopolitic au un impact mai puternic asupra opiniei publice internaționale decât războaiele clasice cu vărsări de sânge și distrugerii de proporții.

Revoluția digitală a adus cu sine în sfera geopolitică dimensiunea virtuală a spațiului, dictând noi reguli ale „jocului politic” și comportând gândul că a trecut timpul când se putea de bazat doar „pe metodele clasice ale geografiei și geopoliticii” pentru a înțelege ce se întâmplă în lume. Și mulți experți pledează pentru elucidarea comportamentului actorilor în mediul internațional contemporan, atitudinii lor în raport cu spațiul, ca și a relațiilor spațiale în funcție de poziția pe care o ocupă în câmpul geopolitic centru/periferie. Deloc întâmplătoare, sublinierea anterioară, dacă luăm în calcul că în studiile clasice geopolitice accentul era pus pe spațiul geografic, cel al „activității vitale” a individului, determinarea valorii geopolitice a spațiului fiind întreprinsă în baza potențialului lui material, uman și economic (R. Rummel, J. Ray, C. Hlihor).

Astăzi, după cum remarcă mai mulți savanți, nu mai putem insista doar pe metodele clasice ale geografiei și ale geopoliticii pentru a înțelege ce se întâmplă în lume. În acest context, este important să cunoaștem atât mecanismele prin care aceste spații se structurează, formele în care ele se materializează, cât și modul în care sunt percepute de cercetători și oamenii politici. Cu atât mai mult că spațiul trebuie privit din triplă perspectivă: spațiul fizico-geografic, al realității materiale în care este posibilă acțiunea umană concretă; spațiul ca reprezentare a realității geografice sub formă de hărți, schițe, crochiuri, privit ca instrument logic în planificarea activității umane și, în al treilea rând, spațiul perceput prin intermediul conceptelor filosofice, sociale, politice sau religioase [239].

Desigur, acțiunea geopolitică nu este una abstractă, ci concretă. Ea se desfășoară, de regulă, într-un spațiu în care se manifestă mai mulți actori. Fiecare având interesele lor și comportamentul specific. Din acest punct de vedere, este foarte dificil de trasat granița dintre analiza geopolitică și propaganda geopolitică. În atare context, autorul român C. Hlihor mai amintește că „valoarea geopolitică dată de suma caracteristicilor fizico-geografice ale spațiului (resurse și bogății naturale, puncte strategice pentru controlul magistralelor de transport etc.) sau dobândită prin intervenția economică a omului sau chiar numai atribuită unui spațiu virtual, are un rol important în orientarea, ierarhizarea și intensitatea cu care actorii își dispută interesele la un moment dat, ca și în tipul de comportament adoptat, conflictual sau cooperant” [73, p.153].

Actorii fenomenului geopolitic clasic, în funcție de prioritatea intereselor pe care le promovau, erau atrași în mod diferit într-o regiune sau alta a lumii. Ion Conea atrăgea atenția, încă acum cincizeci de ani, că harta politică a lumii prezintă „puncte și regiuni de maximum și de minimum interes politic». El definea primele ca fiind „regiuni de intensă viață politică», iar ultimele, ca acele zone „în care ritmul politic al planetei e mai domol» [35, p.59]. Din punctul nostru de vedere, actualmente zonele de maximum interes geostrategic, pentru anumite state, dar și pentru mass-

media, pot fi identificate ușor. În acest context, amintim de războiul din Ucraina, de Siria și, cu atât mai mult, de regiunea de Est a Republicii Moldova sau de Caucaz.

Una din categoriile științifice de bază în cadrul abordării teoretice a problemicii geopolitice se referă la controlul asupra spațiului. Geopolitica studiază elementele de bază privind caracteristicile, mecanismele și formele de control al spațiului de către instituțiile politice ale unui stat sau de către o uniune de state. Zona pe care o controlează sau caută să o controleze statul este determinată, în primul rând, de gradul de valorificare a ei de către puterea centrală, aflată în interacțiune cu structurile de putere locală. Teritoriul, controlat de către stat sau de către o uniune de state, este numit spațiu geopolitic, iar altelei câmp geopolitic.

Geopoliticienii ruși au propus următoarea clasificare a câmpurilor geopolitice:

Câmpul endemic. Acesta este un teritoriu pe care trăiește o națiune o lungă perioadă de timp, formând un stat, iar apartenența acestui teritoriu națiunii titulare este recunoscută, fără îndoială, de către statele învecinate.

Câmpul de frontieră. Este teritoriul aflat în gestiunea unui stat, dar care nu e suficient de bine stăpânit din punct de vedere demografic, economic, etnic și politic¹⁴. Frecvent un atare câmp de frontieră este populat de minoritățile naționale, iar statele învecinate deseori pun sub semnul întrebării apartenența teritoriului dat acestei minorități¹⁵ [208, p. 272].

Câmpul încrucișat. Acesta reprezintă un spațiu, la care, de obicei, pretind două sau mai multe state.

Câmpul extins/deplin/total este constituit din mai multe teritorii controlate de o singură țară, precum și de alte țări, dar care în contextul gestionării relațiilor interne își coordonează toate acțiunile cu cea dintâi țară.

Metacâmpul geopolitic. Acesta este un teritoriu, valorificat de mai multe state în egală măsură și în același timp în diferite domenii: economic, politic, comunicațional-informațional, militar etc. Uneori, între aceste state apare concurența geopolitică [296].

Remarcăm faptul că referindu-se la contextul geopolitic regional, în care se înscrie Republica Moldova și din care face parte și bazinul Mării Negre, cercetătorul moldovean O. Serebrian propune să fie luată în calcul la clasificarea spațiilor și geopolitica *spațiului pontic* [153]. După O. Serebrian, „bazinul Mării Negre e o zonă predispusă de însăși structura geografică la instabilitate, mișcare și conflict, o zonă pentru liniștea căreia e nevoie de un hegemon geopolitic. *Pax pontica* – pacea pontică a fost posibilă doar atunci când un mare imperiu reușea să «înălțuiască» această

¹⁴ Un atare câmp al Republicii Moldova este zona ei de Est, care stârnește interesul țărilor vecine, dar și a unor state mai îndepărtate, dornice de a deveni stăpâne pe aceste teritorii, unde încearcă prin încurajarea separatismului să creeze formațiuni pseudostatate.

¹⁵ În acest context, drept exemplu poate servi Crimeea sau unele regiuni rupte din teritoriul Georgiei, unde în ambele cazuri a fost și este implicată Federația Rusă, care invocă apărarea intereselor și drepturilor etnicilor săi.

mare, să unească întreg spațiul pontic sub același acoperiș”. Conform dicționarelor, *spațiul pontic*, unde este și locația Republicii Moldova, înseamnă: spațiu, „care ține de Marea Neagră; propriu Mării Negre; din regiunea Mării Negre”. Considerăm propunerea autorului îndreptățită, dacă ținem seama că oamenii de știință de la noi în investigațiile lor geopolitice frecvent fac referință la *spațiul pontic*.

Câmpul geopolitic, de cele mai multe ori, are un punct strategic. Acest punct strategic se află în afara câmpului geopolitic total, controlat de către un stat, iar sistemul comunicațional-informațional în cazul dat este în gestiunea altui/altor state, care au anumite interese politice, economice sau strategice în regiunea respectivă.

Astfel, din cele expuse *supra*, rămânem la ideea că „actorii clasici își afirmă suveranitatea sau își instituie controlul într-un *spațiu politic*, sunt în competiție sau cooperează într-un *spațiu economic* și își pun amprenta sau impun propriul sistem de valori politice, morale, culturale și de civilizație într-un *spațiu spiritual*. În ultimă instanță, când arta compromisului este depășită și interesele nu mai pot fi materializate prin *soft power*, actorii recurg la *hard power* într-un *spațiu geostrategic*. În funcție de strategiile pe care actorii le adoptă pentru a-și impune interesele în câmpul geopolitic, spațiul poate să capete trăsături specifice și să fie perceput din, cel puțin, trei perspective: *spațiu de cooperare/politico-diplomatic*; *spațiu simbolic/mediatic*; *spațiu conflictual*” [73, p.156].

Schimbările de proporții pe mapamond în urma globalizării i-au făcut pe mulți specialiști să se alarmeze de așa-numitul „haos geopolitic”, care a dărâmat paradigmele de altădată privind lupta statului pentru spațiul politic. Actualmente, alături de stat, ca actor notoriu, pe scena geopolitică au apărut mai mulți actori nestatali. Clasificarea actorilor mereu a stârnit multe controverse în rândul teoreticienilor. Astfel, la moment, alături de stat în câmpul geopolitic se manifestă: organizații internaționale/regionale (interstatale și nestatale); corporații transnaționale și globale; organizații internaționale teroriste și radicaliste; popoare, națiuni, etnii; mass-media – actor al spațiului geopolitic.

Înțelegerea rolului pe care îl joacă asemenea spații sau elemente de spațiu în disputa de interese sau în rivalitățile de putere ce antrenează actorii câmpului geopolitic contemporan, dă posibilitatea mass-mediei să evalueze corect crizele politice și militare și să creioneze posibile soluții pentru gestionarea lor. „Spațiul în geopolitică este, prin definiție, unul al competiției între actori, însă aceasta nu presupune în mod automat și un comportament agresiv/conflictual. Recurgerea la forță, în forma sa clasică militară, este tot mai des repudiată și considerată un ultim argument în promovarea propriilor interese” [73, p. 156].

Cercetătorii din domeniul jurnalismului și al comunicării enunță părerea că spațiul mediatic este un element al geopoliticii postmoderne. Totul e un produs al activității media. „Instituțiile

media sunt angajate în producerea, reproducerea și distribuirea informației și a cunoașterii în sensul cel mai larg al seturilor de simboluri care își găsesc referința în experiența vieții sociale” [115, p. 51].

Pentru noi, prezintă interes sintagma *spațiu mediatic*, care este în strânsă colaborare cu mass-media, „expresie creată, în anul 1950, în Statele Unite, pentru a desemna acele mijloace de comunicare în masă, care pot atinge un public foarte larg și, deci, divers și neidentificabil”, care vizează, mai mult decât presa scrisă și radioul, televiziunea și cinematograful [46, p.198]. Asistată de noile tehnologii de comunicare și de informare digitale, care în ultimul timp au cunoscut o dezvoltare vertiginoasă, mass-media se transformă în unul din actorii principali ai spațiului geopolitic prin influența pe care presa scrisă și audiovizualul o au asupra structurilor/ orânduirilor statale, partidelor/formațiunilor politice și a opiniei publice. Mai mult, predominanța Internetului dă posibilitatea ca un actor să controleze un spațiu de interes fără a fi prezent „fizic”, dispunând concomitent de posibilitatea ca să-și concentreze atenția asupra țărilor principale de influență, ocupând în acest scop „spațiul mental” și al reprezentărilor aparținând colectivităților umane din regiunea/zona de interes [169, p.25-27].

Noțiunea de „spațiu” în contextul geopolitic, cu referință la activitatea mediatică, este discutată pe larg în ultimul timp. Mulți dintre specialiști sunt de părerea că acest cuvânt „trece” treptat din categoria geografică în cea a economiei, ideologiei și culturii [278]. În ultimii ani, în descrierea geopolitică, tot mai des este întrebuințată și sintagma „câmp geopolitic”, care, după dicționare, este: „Loc, spațiu, porțiune de teren în limitele cărora se desfășoară o anumită activitate”. Opinia publică, mulți politicieni, filosofi și militari au preluat deja, în limbajul lor, sintagme și idei specifice acestui tip de abordare. Și prefixul „geo” alăturat la cuvântul „politică”, apare, cu predilecție atunci când ne referim la câmpuri, dar și la spații mai întinse, când încercăm să abordăm problemele regionale/interstatale legate de politică și de economie cu metodele geografice.

Alături de spațiile/câmpurile geopolitice, pe care tradițional le scot în evidență specialiștii și despre care am discutat de acum, în ultimii ani, sub impactul postmodernismului, semnalăm apariția unui nou spațiu geopolitic – spațiu „construit”. Desigur, arhitectul acestui spațiu este mass-media. Realitatea mediatică este realitatea creată de mass-media. Mijloacele de comunicare de masă „construiesc” o nouă realitate, dar nu reflectă lumea așa cum ea este [281].

La „construcția” acestui spațiu participă activ atât sursele clasice: presa tipărită și audiovizualul, dar și Internetul, și multimedia. „Semnalele, stilurile, sistemele de comunicare rapidă, extrem de convenționale, sunt sângele vital al societății”, deoarece „nu poate exista o politică a spațiului independent de relațiile sociale. Acestea din urmă le conferă celor dintâi conținutul și sensul lor social” [203, p.6, 257].

În zilele noastre, natura geografiei lumii, dar și a tuturor celorlalte evenimente și fapte aduse la cunoștința publicului, este determinată de mass-media. Omul privește „lumea mai mult la nivel global, nu cu ochii, ci prin lentilele mass-mediei”, care „face toată treaba pentru noi: prelucrează informații în produsul finit” [320, p.56]. Desigur, imaginea lumii pe care o „construiește” mass-media diferă mult de cea reală. Deoarece, în context politic, jurnaliștii, mass-media au în centrul preocupărilor lor, întâi de toate, interesele politice ale elitelor politice și economice din țările de origine, orientările acestora referitor la relațiile internaționale/politica externă și problematica securității naționale. Astfel, în determinarea „punctelor fierbinți”, iar prin aceasta subînțelegem alegerea subiectelor și temelor prioritare de reflectare și analiză, mass-media, jurnaliștii vor lua în considerare, în mod deliberat sau fără să vrea, interesele/prioritățile politicii externe ale statului, precum și particularitățile percepției faptelor și evenimentelor de către public. Din această perspectivă, mass-media sunt chemate să formeze/construiască acea lume, care va fi una pentru fiecare persoană: ordonată și ușor de înțeles, având pe această cale posibilitatea să conducă cu oameni [112]. Același lucru rămâne valabil și pentru interpretarea problematicii geopoliticii interne. În acest sens, cercetătorul român, I. Drăgan subliniază că „influența asupra publicului se exercită prin modul de construcție și mediatizare” [53, p.244]. Deci, prin construcția realității și mediatizarea informației. Anume din aceste considerente, „realitatea mediatică”, determinată de atare factori subiectivi, inclusiv de poziția civică a jurnaliștilor, de elita politică a guvernării, dar și de liderii politici ai opoziției, se pliază doar parțial imaginii obiective a realității propriu-zise.

În contextul pluralismului de opinii, mass-media ajută forțele politice, sociale sau structurile ideologice să-și dezvolte propria imagine despre lume, în mare măsură mitologizată, ori, cum o numesc criticii geopoliticii clasice – geopolitică „populară”, propagată în mediul social de sistemul de învățământ, mass-media și propaganda oficială, pentru a o distinge de geopolitica „înaltă”/„superioară” sau formală, care este creată de diplomați, oameni de stat, politicieni și experți, găsindu-și expresie mai mult în studii științifice decât în mass-media. Oricum și geopolitica „populară”, și cea „superioară” contribuie la „dinamica teritorialității oamenilor și a grupurilor sociale” și la schimbările de pe harta politică a lumii. Observăm că sarcinile geografilor politici, precum și ale jurnaliștilor converg: atât unii cât și ceilalți operează cu aceleași concepte, care nu sunt date obiective și eterne, ci doar mijloace de clasificare a obiectelor și fenomenelor care se modifică în funcție de circumstanțe, inclusiv geografice.

Se modifică nu numai clasificarea obiectelor și a fenomenelor în raport cu circumstanțele geopolitice, dar și spațiul politic, spațiul mediatic și chiar poziția geografică a statului, sub impactul noilor tehnologii mediatice, militare și a rachetelor nucleare. Aceste componente luate împreună au „comprimat” spațiul și timpul, au adus în structura mediatizării realității spațiul virtual, războiul hibrid, amenințarea cu bomba atomică, făcând ca nicio țară de pe glob să nu se mai simtă azi în

siguranță. Astfel, spațiul nu mai poate fi considerat o categorie neutră: se transformă și el în categorie socială, politică sau geopolitică. Înclusiv spațiul construit de mass-media prin intermediul căruia privim cu toții la lume și lumea încearcă să privească la noi. Sunt toate acestea un dat? Posibil. Dar nu există alternativă.

Lumea de azi trece printr-o acută criză de identitate. Țările bogate nu se mai pot identifica cu cele sărace, minoritățile etnice sau religioase bânuite de separatism și autonomie, ignoră realitatea istorică și geografică, iar în zonele geostrategice tot mai des întâlnim focare generatoare de conflicte armate. Ca să nu plecăm departe, facem în acest context referință doar la câteva dintre conflictele din spațiul ex-sovietic. Astfel, odată cu destrămarea Uniunii Sovietice, patru entități geopolitice (ministate, pe care azi le numim și conflicte „înghețate”) au apărut în Caucazul de Sud: Abhazia, Osetia de Sud, Nagorno-Karabah, dar și la noi: Transnistria. În urma unor războaie/conflicte armate cu „guvernele-mamă”, nu fără suportul propagandistic al mass-mediei rusești și încurajarea și susținerea logistică a Kremlinului, aceste entități au reușit să mențină controlul asupra propriului teritoriu, dar nu au fost recunoscute de comunitatea internațională.

La conflictele amintite mai sus putem adăuga și războiul din regiunile Donețk și Luhansk ale Ucrainei, arhitecții căruia sunt tot oamenii Moscovei, care masiv acordă ajutor moral, ideologico-propagandistic și material elementelor teroriste din aceste teritorii ucrainene. În conflictele enumerate, și nu numai, după cum observăm, într-un mod sau altul este implicată Federația Rusă. La drept vorbind, acțiunile Federației Ruse au logica lor: pentru ea spațiul, unde are loc teatrul de operații sau în care conflictele au fost „înghețate”, sunt de importanță vitală din punct de vedere geostrategic. Rădăcinile acestei doctrine se trag încă de pe timpurile Imperiului rus. Astfel, „Imperiul țarist viza îndeosebi patru mari coridoare strategice: culoarul strategic baltic, care viza ieșirea la Oceanul Atlantic; culoarul central european, care începe undeva din zona Galiției și trece pe la nordul lanțului muntos european, ajungând până în Normandia, un fel de „bulevard strategic” al Europei, pe unde s-au dus majoritatea războaielor Est-Vest; culoarul strategic al Dunării; culoarul strategic maritim (Marea Neagră, Marea Egee, Marea Mediterană). Trei dintre aceste culoare se află în zona extinsă a Mării Negre. De-a lungul lor, au avut loc marile emigrații Est-Vest, marile mișcări de populații, marile drumuri comerciale etc. După unele date, acest spațiu era vizat și de anumite planuri de invadare intempestivă sau îndelungată, picătură cu picătură, a Europei de Vest, care devenise, în concepția celor interesați, îmbătrânită, individualistă, frustrantă și chiar agresivă” [179]. Mai mulți teoreticieni atestă că „aceste trei coridoare strategice afectează în mod direct spațiul românesc”. Ei consideră că prima rocadă strategică se află între Prut și Nistru. Ea asigură manevra strategică între cele trei mari culoare și, de aceea, atât în timpul țarismului, cât și în timpul puterii sovietice a fost pregătită foarte bine pentru o asemenea eventualitate.

După 2007, odată cu intrarea în NATO și UE a Statelor Baltice și Est-europene a fost eliminată aproape complet „zona-tampon”, care exista altădată între Europa și Federația Rusă. În această conjunctură, pe de o parte, s-a înregistrat un puternic curent pro-Occidental la Kiev, Chișinău și Minsk, iar pe de altă parte, statele „Noii Europe”, care au experimentat teroarea a două imperii – țarist și sovietic – au avut poziții dure la adresa Moscovei. Ele au început să manifeste o totală indiferență față de soarta CSI, în care Federația Rusă mai vedea un colac de salvare în scopul readucerii pe orbita intereselor sale geopolitice și geostrategice a statelor din acest spațiu ex-sovietic, care după independență și-au creat propriile lor structuri de colaborare economică și politică cum, spre exemplu, GUAM (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și Moldova), stârnind pe această cale și mai mult furia Kremlinului, care nu a ezitat să dea ripostă.

Astfel, de rând cu aprinderea scânteilor în spațiul conflictelor „înghețate”, Federația Rusă, în urma unei așa-numite operațiuni tactice „hibrid”, a „alipit” Crimeea, a regizat războiul din sud-estul Ucrainei, a instituit de-a lungul anilor mai multe embargouri la exportul de fructe, divinuri și vinuri pentru R. Moldova și a reanimat spiritul separatist la sudul țării – în Găgăuzia, a aplicat sancțiuni similare față de țara noastră, Ucraina și Georgia, ba chiar și față de Belarus, cu care are semnată, ca și cu Kazahstanul, o înțelegere de creare a Uniunii Vamale. Tot atunci oficialii de la Kremlin au stabilit noi prețuri la gaze naturale și carburanți pentru Republica Moldova, care s-au dovedit a fi duble față de cele precedente. Însă, toate manevrele de ordin geostrategic, întreprinse de Federația Rusă până la acel moment, au fost ulterior depășite de zeci de ori de acțiunile ideologice, propagandistice și de manipulare a opiniei publice, dezlănțuite în câmpul mediatic al țărilor amintite mai sus, în mod special în câmpul informațional al Republicii Moldova, considerat de ea unul de mare importanță geostrategică.

Atât timp cât a existat Statul sovietic, Moscova nu avea mari bătaii de cap în legătură cu desfășurarea acțiunilor informațional-propagandistice în Ucraina, Georgia sau Moldova. Deoarece spațiile acestor țări erau și ale ei, iar canalele rusești de radio și tv se simțeau în aceste state „la ele acasă”. Chiar dacă numărul așa-numitelor canale tv rusești, care emiteau la noi, nu era mare, ele toate aveau acoperire în proporție de 97% pe teritoriul țării. Deoarece despre sectorul privat în audiovizual nici nu se punea problema la acea vreme, la sursele rusești, mai putem adăuga Compania de Stat „Teleradio-Moldova”. După cum observăm, problema constă nu atât în numărul de canale, cât în aria de difuzare a lor. De altfel, și după obținerea independenței țării, canalele rusești au continuat să promoveze interesele lor geopolitice în regiune, încurajând separatismul în regiunea transnistreană și în Găgăuzia, pentru a putea pe această cale minimaliza riscurile de interes pentru integrare europeană a Republicii Moldova și a o menține pe orbita aspirațiilor ei imperiale. Astfel, de rând cu posturile/canalele tv rusești terestre, începând cu anii 1995-1998, când la noi cunoaște dezvoltare rapidă televiziunea prin cablu, dar și datorită televiziunii prin

satelit, numărul canalelor care emiteau în spațiul informațional moldovenesc în limba rusă depășise cifra de 20. Iar în anul 2014, când Federația Rusă a „rupt” din teritoriul ucrainean Crimeea și Donbasul, din numărul celor 140 de canale tv care operau în spațiul nostru informațional (multe prin cablu), 41 difuzau produse media doar în limba rusă, iar 76 – în română și în rusă. La aceste canale tv rusești, mai putem adăuga câteva duzine de ziare așa-numite „centrale” din Federația Rusă, cu subredacții în Republica Moldova.

Noile tehnologii și digitalizarea în domeniul comunicațional au condus la o acoperire informațională disproporționată și necontrolată, creând condiții pentru difuzarea materialelor propagandistice și de dezinformare. Se impuneau măsuri de redresare a situației, mai cu seamă odată cu războiul care a început în Ucraina la 24 februarie 2022. Autoritățile statului au adoptat un șir de măsuri privind protejarea spațiului informațional și combaterea dezinformării.

Remarcăm faptul că de la începutul „operațiunii militare speciale” a Federației Ruse în Ucraina, țările lumii, inclusiv UE și NATO, au aplicat instituțiilor mass-media și jurnaliștilor ruși 128 de restricții, 42 dintre care au fost impuse de Țările Baltice și Republica Moldova. De altfel, Republica Moldova a aplicat mass-mediei și jurnaliștilor ruși cele mai multe sancțiuni – 14. Această cifră este egală cu restricțiile impuse Federației Ruse în această privință de către UE și NATO, luate împreună. La cele 14 sancțiuni aplicate de Republica Moldova urmează să adăugăm și un număr impunător de interdicții de intrare în țara noastră a reprezentanților mass-mediei ruse după ocuparea, în 2014, a Crimeii de către Federația Rusă. Astfel, în legătură cu faptul că Federația Rusă trimite în Republica Moldova foarte mulți jurnaliști, care nu pot explica scopul vizitei lor, autoritățile statului au fost nevoite să informeze cu câțiva ani în urmă ONU și Consiliul Europei.

La jurnaliștii, care au fost trecuți în tabelul respectiv, mai pot fi adăugați politicieni ca Dmitri Rogozin, vicepremier al Federației Ruse, care în 2017 a fost anunțat persona nongrata, fiindu-i interzisă intrarea în țară noastră, dar și reprezentanții delegației moscovite, care venise în Republica Moldova cu scopul „consolidării relațiilor regionale”. Mai amintim că serviciul grăniceri al Republicii Moldova ulterior a reținut și deportat 9 politologi ruși, care sosiseră în calitate de „observatori” la alegerile prezidențiale din Transnistria, dar și o altă echipă de „specialiști” în tehnologii politico-informaționale, care aveau în plan să „cimenteze relațiile de colaborare” ruso-găgăuze.

O situație similară a caracterizat și starea lucrurilor din Ucraina, unde Federația Rusă s-a distins prin operațiuni informaționale și propagandistice clasice și neoclasice. Teoreticienii consideră că efectele acestei propagande, de multe ori, nu sunt mai mici decât efectele unui război tradițional, deoarece acțiunile ei vizează toate păturile sociale ale populației din Ucraina. Bineînțeles, Federația Rusă întreprinde acțiuni similare și asupra mediului informațional din Uniunea Europeană și, ca atare, scopul este „divizarea” comunității europene. Propaganda

rusească dusă prin mass-media în țara vecină cu noi vizează două direcții: prima își propune divizarea societății ucrainene în interior, iar a doua direcție urmărește discreditarea Ucrainei în plan regional și internațional. Pare-se că mass-media rusească a înțeles în ultimul timp că într-o lume tot mai mult supusă tratamentului informațional, îmbinat cu imaginile transmise „în timp real”, opinia publică poate fi lesne convinsă de „justețea” acțiunilor întreprinse, și nu neapărat de adevărul sau scopurile ce determină acțiunea propriu-zisă.

Impresionat de invazia informațională a Kremlinului împotriva Ucrainei, Igor Așmanov, expert în domeniu, sublinia că „nu soldații trimiși pe front fac cele mai multe victime, ci sursele mass-media”. I. Așmanov a considerat că „Ucraina a pierdut războiul informațional cu Rusia”. Spărgând „carapacea” suveranității informaționale a țării și substituind ideologia de stat, poți spune deja că a fost încălcată independența unui stat. Anume acest lucru s-a întâmplat în Ucraina, când „serviciile secrete rusești au reușit să pătrundă în spațiul informațional al Ucrainei” [393] și au plantat o ideologie imperială în conștiința locuitorilor din Crimeea și Donbas. În Crimeea exponenții propagandei au avut nevoie doar de câteva luni pentru a convinge locuitorii acestor regiuni să ceară să intre în componența Federației Ruse. Astfel, ne convingem din nou că în bătaia pentru „un loc sub soare” în spațiul informațional victoria nu se mai înregistrează prin eliminarea fizică sau supunerea adversarului și ocuparea spațiului său de suveranitate, ci prin „ocuparea minții lui” cu acele reprezentări și convingeri care să-l facă pe adversar părtaș de idei.

Și la noi propaganda mediatică rusă a provocat interes/indignare incitând masele. Mai cu seamă, după ce Crimeea a fost „alipită” la Federația Rusă. La acea perioadă, alături de mass-media, care și-a extins cu mult aria propagandistică și de manipulare, și-au făcut apariția în Transnistria „omuleții verzi”, care spuneau că au venit să-i ajute pe băștinași să organizeze un referendum ca tot să ceară „alipirea”.

Transnistria însă nu e singura vulnerabilitate de acest gen în Republica Moldova: mai este și Găgăuzia. Chiar dacă cele două regiuni au împreună doar cca 6.000 km p. și mai puțin de 700.000 de locuitori, anexarea lor de către Federația Rusă ar fi o lovitură pentru Republica Moldova, stat care încearcă să se înscrie pe un traseu european. Dar nu este ușor pentru țara noastră să se smulgă din îmbrățișările unei supraputeri regionale și mondiale, cum este Federația Rusă [348]. Ori de câte ori Chișinăul încearcă să se opună influenței, Moscova pune presiuni și sancțiuni economice. În septembrie 2013, vrând să convingă Chișinăul să renunțe la Parteneriatul Estic al UE, Federația Rusă a oprit importurile de vin și divin (aparent din cauza calității proaste). Sancțiunile au fost înăsprite prin impunerea în repetate rânduri a embargoului, după ce Republica Moldova a semnat Acordul de asociere cu UE.

În ultimul timp, sunt purtate multe discuții în legătură cu interesele actorilor în spațiul geopolitic. În opinia noastră, interesele actorilor pot fi clasificate, în primul rând, după scopurile

urmărite de ei în sistemul relațiilor internaționale. Dacă ne conducem, în această ordine de idei, de agenda propusă de mass-media, interesele lor pot fi: *naționale, economice, politice, teritoriale, ideologice* și, desigur, *strategice*. Rezultând din experiența Moldovei și Ucrainei în raporturile cu Federația Rusă, vom exemplifica:

Interese naționale – apărarea de către Moldova și Ucraina a securității naționale; protejarea spațiului lor informațional.

Interese economice – războiul gazelor; interzicerea unităților de transport din Federația Rusă și Belarus pe teritoriul ucrainean; războiul cerealelor, pornit de agricultorii din țările comunității UE împotriva Ucrainei; apărarea și menținerea în funcționalitate de către Ucraina a infrastructurii pentru exportul cerealelor din porturile de la Marea Neagră către Africa.

Interese politice – acțiuni concrete ale ambelor state pentru integrarea în UE; pași fermi întreprinși de Moldova pentru a se dezice de statutul de membru al CSI; lupta structurilor puterii de la Chișinău împotriva planurilor distructive ale Federației Ruse și ale unor partide de opoziție, care urmăresc scopul deturnării cursului european al Moldovei și Ucrainei și menținerea lor pe orbita intereselor geopolitice euro asiatice.

Interese teritoriale – lupta statului ucrainean, ca și a Moldovei, pentru integritatea teritoriilor lor; acțiuni militare de apărare și eliberare de către Ucraina a Crimeii și a altor teritorii ocupate pe cale de război de Federația Rusă; soluționarea pe cale pașnică a diferendului transnistrean.

Interese ideologice – lupta ucrainenilor pentru „statalitate”, împotriva propagandei ruse, care a lansat postulatul că teritoriul Ucrainei este parte a Lumii ruse și că statul Ucraina este unul fondat „artificial” de „bolșevicii lui Lenin”; rezistența opusă de militarii din țara vecină pe câmpul de luptă împotriva Federației Ruse, care sub pretextul denazificării și demilitarizării, dar și al apărării intereselor etnicilor ruși, urmăresc nimicirea și dispariția statului ucrainean; zădărnicierea de către ucraineni a intereselor revanșarde ale Federației Ruse de a crea de-a lungul coastei Mării Negre o nouă formațiune statală, denumită „Novorossia”, cu încorporarea în ea și a teritoriului transnistrean al Moldovei.

Interese geostrategice – înfrângerea Federației Ruse în război și revendicarea din partea ucraineană a contribuțiilor pentru distrugerile pricinuite, dar și tragerea la răspundere penală internațională a celor care au inspirat războiul ruso-ucrainean; menținerea statului ucrainean în hotarele sale de până la 1991 și aderarea la NATO; aderarea Ucrainei și a Republicii Moldova la UE.

Îndiferent de faptul care sunt interesele scontate de către actorii spațiului geopolitic, pentru ca ele să fie materializate, se impun strategii, care, de obicei, se înscriu în aria de interes a câmpului

geopolitic. Ele sunt elaborate de către instituțiile mediatice în colaborare cu alți actori interesați. De altfel, strategiile mass-mediei alături de strategiile de negociere (acestea fiind considerate cele mai sofisticate), tind să capete o importanță tot mai mare în procesul gestionării crizelor în câmpul geopolitic. Desigur, în funcție de natura interesului pe care un actor îl are într-un câmp geopolitic, de strategiile pe care acesta le poate adopta pentru a-și atinge scopurile, dar și de orizontul de timp în care dorește să-și satisfacă interesele, scenariile geopolitice pot să capete forme și caracteristici diferite.

Este un adevăr, Federația Rusă a fost și rămâne o putere mare la nivel regional și mondial. Ea își asigură un astfel de rol prin propria pondere politică, economică, militară, culturală și mediatică, dar și pentru că reușește să mențină în zona sa de influență un număr important de state. Pe unele din aceste țări le menține prin presiuni politice, pe altele – prin șantaj/ stimulare economică, iar multe dintre ele au parte și de una, și de alta. Însă un lucru este cert – asupra tuturor acestor state atarnă umbrela informațională și propagandistică a mass-mediei rusești – unul din cei mai importanți actori mediatice din spațiul geopolitic, la care se circumscrie și Republica Moldova. Acredităm astfel ideea că o supraputere ca Federația Rusă dispune de potențialul material, tehnologic, spiritual necesar pentru a dezvolta și o mass-medie pe potrivă, capabilă să-i apere și să-i promoveze interesele geopolitice. În această ordine de idei, teoreticienii afirmă că puterea de influență politică, economică și culturală pe care o poate exercita un stat asupra spațiului de interes geopolitic pentru el, va fi direct proporțională cu potențialul material și spiritual de care dispune acesta și, pe care este capabil/disponibil să-l investească pentru a-și atinge scopurile geopolitice râvnite. Potențialul, care face ca statul să rămână în continuare actorul principal în spațiul/câmpul geopolitic contemporan, are în structura sa următoarele elemente: politico-militar, militar, economico-militar, economic, energetic, demografic, tehnologic și informațional [267]. Federația Rusă deține aceste elemente de potențial, care o fac o putere, nu numai pe plan politic, economic și militar, dar și cultural, tehnologic și comunicațional.

Comportamentul Federației Ruse față de noile state, care s-au desolidarizat de URSS, alegând calea democrației și asigurarea drepturilor omului în țările lor, stârnește mai multe semne de întrebare. Mai mulți specialiști consideră că acesta s-ar putea să fie un scenariu care să aibă sorți de izbândă în ce privește zădărnicierea cursului de integrare în UE a acestor state și atunci Federația Rusă va câștiga noi membri ai Uniunii sale, dar alții sunt de părerea că s-ar putea ca planurile fostei mitropole să nu aibă sorți de izbândă Federației Ruse să rămână fără aliați, mai întâi în CSI, apoi și în Europa.

Actualmente, Federația Rusă, Ucraina, Republica Moldova și Georgia nu mai formează, ca în vremea Uniunii Sovietice, aceeași entitate, ci, dimpotrivă, își dispută multe dintre chestiunile complicate, create nu doar de vechiul statut și de istoria îndelungată a respectivelor ținuturi, ci și

de noile interese cu care se confruntă în spațiul geopolitic. Totuși, rămânem la ideea că problemele create prin sistemul sovietic sunt foarte delicate, nasc pasiuni și nedreptăți, „iar soluționarea lor, atunci când este posibilă, necesită foarte multă grijă” [179].

În zilele noastre, performanțele uimitoare ale tehnologiilor de comunicare, resimțite în toate domeniile, produc mutații spectaculoase și în potențialele de putere ale actorilor mediului internațional contemporan. În acest context, doar actorul care domină fluxurile informaționale reușește să-și impună valorile și propria sa opinie despre lume. Este greu de crezut că, spre exemplu, mass-media rusă, și nu numai ea, activând în spațiul/câmpul geopolitic, urmărește doar scopul de a informa imparțial masele despre evenimentele/fenomenele de rezonanță din cotidian. Scopul mass-mediei este și de a promova idei, gânduri, de a propune soluții și de a modela comportamente, iar acest lucru nu poate fi realizat fără materiale de analiză și de investigație, chemate să servească puncte de reper în acest context. Informația și cunoașterea mediatizată modelează percepțiile oamenilor despre lumea înconjurătoare, implicit despre evoluțiile geopolitice dintr-o regiune sau alta a lumii. Ele contribuie la înțelegerea de către public a transformărilor ce au loc în mediul internațional și, cum am mai spus, le modelează pe această cale atitudinea și convingerile.

În baza celor expuse anterior, urmează câteva concluzii:

1. La etapa actuală, în sistemul internațional se produc schimbări de proporții, dictate de globalizare și de apariția de noi actori nestatali în spațiul geopolitic, unul dintre ei fiind mass-media.
2. Federația Rusă a fost și rămâne o putere la nivel regional și mondial. Ea își asigură un astfel de statut prin propria pondere politică, economică, culturală și militară, dar și pentru că reușește să mențină în zona sa de influență un număr important de state, nu fără suportul mass-mediei, care se vrea veritabil actor în câmpul geopolitic.
3. Interesul Federației Ruse față de Ucraina și Republica Moldova este unul geostrategic. El se datorează întâi de toate faptului că aceste state se află în spațiul postsovietic, fiind considerate avanpostul din Vest al fostului Imperiu. Or, după destrămarea Imperiului sovietic și eliberarea Est-ului, Europa, dominată de marile puteri ale continentului, continuă scenariul ei de emancipare a țărilor independente din acest spațiu, ajungând tot mai aproape de frontierele Federației Ruse, fapt ce nu s-a mai întâmplat de aproape două secole, iar admiterea lui acum ar echivala cu o înfrângere politică și militară rușinoasă în fața propriului popor, dar mai cu seamă în fața partenerilor strategici internaționali, obișnuiți să trateze Federația Rusă ca pe o supraputere a lumii. Pentru aceasta și acțiunile propagandistice, și de manipulare a opiniei publice, dezlănțuite de mass-media rusească în spațiul de interes geopolitic, sunt tot mai intense.
4. Federația Rusă s-a implicat, masiv, uneori brutal, în afacerile interne ale statului nostru de la obținerea independenței încoace, mai cu seamă în timpul conflictului armat din Transnistria,

ca să apară apoi în rol de „pacificator” în regiune, aceasta reprezentând cea mai controversată misiune rusă „de menținere a păcii”. De fapt, Moscova și-a urmat permanent cursul spre dezintegrarea teritorială a statului nostru, ba prin Transnistria, ba prin Găgăuzia, principalul motiv scontat fiind păstrarea influenței sale geostrategice în regiune.

5. În urma șocului diminuării calității de centru gravitațional în Eurasia, Federația Rusă a intrat într-o perioadă turbulentă de adaptare la noul statut post-imperial. Cu China ea nu se prea împacă pentru moment, iar în Europa, în urma implicărilor în conflictul ucrainean, a fost sancționată economic și politic. Din acest punct de vedere, se cere o reabilitare în ochii lumii, unde mass-mediei i se atribuie un rol important. Urmările acestor interese neoimperiale în contextul regional au impact informațional și economic și asupra Republicii Moldova.

2.3. Rolul factorului mediatic în evoluția relațiilor geopolitice

În societatea contemporană, mass-media reprezintă o forță incontestabilă privind informarea populației, formarea atitudinilor personale ale cetățenilor, a opiniei publice, în promovarea pluralismului social-politic, dezvoltarea societății democratice și asigurarea securității naționale a statului. Astăzi, „democrația mass-mediei personalizează problemele și deschide posibilitatea publicului de a disemina liber sentimente și simpatii” [251, p. 60].

Noțiunea modernă de mass-media include tv, radio, publicații periodice, cărți, filme. Oamenii de știință subliniază faptul că în contextul globalizării aceasta continuă să se extindă în mod constant. „În societatea modernă mass-media nu mai joacă un rol pur auxiliar, ca înainte, ci devin un puternic factor geopolitic independent, capabil să exercite o influență puternică asupra destinului istoric ale popoarelor” [269, p. 28].

Acest tip de comunicare socială capătă o importanță deosebită în legătură cu dezvoltarea rețelei de internet și a celei de telefonie mobilă, reprezentată prin bloguri, forumuri, rețele sociale etc. „Activitățile de bază care modelează și controlează viața umană în fiecare colț al planetei sunt organizate în rețelele globale”: de la „piețe financiare” la „mass-media; rețele Internet de comunicare interactivă, multifuncțională; cultură; artă; divertisment; sport; instituții internaționale care gestionează economia globală și relațiile interguvernamentale” [189, p. 25].

În societatea contemporană factorul mediatic se impune tot mai activ ca unul din elementele esențiale care secundează sistemul politic, inclusiv, în legătură cu dezbaterile cercului de probleme ce vizează interesul național al unui stat și relațiile internaționale dintre state, deoarece judecând după subiectele abordate de mass-media în această privință ne convingem că „obiectivele și

politicile externe ale statelor sunt determinate în primul rând de interesele lor dominante sau a membrilor coaliției de guvernământ” [188, p.49], și o neglijare a acestor interese din partea mass-mediei ar putea periclita activitatea sistemului internațional. Incontestabil, în acest context, intervin mai multe motive, începând cu lupta geopolitică dintre state, care are drept suport mass-media moderne, influențând instituțiile politice statale, regionale sau internaționale, precum și companiile economice regionale și transnaționale. Pentru moment, „lumea, cu toate progresele imense în domeniul tehnologiei, civilizației și culturii, informației și economiei, este măcinată de mari contradicții, de mari provocări, de mari discrepanțe, în care formele de progres și cele de protest împotriva efectelor secundare ale acestui progres sunt vectori care, pe măsură ce se îndepărtează, măresc gradul de tensiune, zonele de criză și starea conflictuală... În aceste condiții, are loc o complexă luptă pentru reconfigurarea centrelor de putere, pentru cucerirea și menținerea inițiativei politice și strategice” [148, p.74]. Tot în acest context, specialiștii mai menționează că „demersul către o lume multipolară va fi de lungă durată”, iar comunitatea internațională va cunoaște, probabil, „o restructurare profundă, în care integrarea globală și regională va coexista” cu tendința contradictorie de fragmentare și ierarhizare a lumii. Remarcăm faptul că „Procesul de redimensionare a arhitecturii geopolitice regionale, pe de o parte, prin evenimentele din Ucraina, care au impulsat replierea intereselor geopolitice” ale NATO și Federației Ruse iar, pe de altă parte, „jocurile de putere marcate de eforturile statelor mici de a ieși din sferele de influență ale unor state și de a intra în altele, unde pot să-și promoveze pe deplin propriile interese..., a impulsat reconfigurarea mediului securității regionale... În pofida acceptării de către Republica Moldova a statutului de neutralitate permanentă, impus de Federația Rusă, marile puteri tratează Republica Moldova ca pe un element al unui joc geostrategic regional”, situația geopolitică a țării fiind condiționată și de „zona-tampon” în care se află [177, p.270-271].

Factorul mediatic găsește teren fertil de afirmare și în procesul de reflectare a aspectelor ce țin de politica externă, deoarece anume presa, radioul și televiziunea, iar în ultimul timp și internetul, sunt canalele care aduc la cunoștința publicului „tabloul” vieții internaționale, informând și comentând evenimentele de anvergură, care au loc în țară și pe mapamond.

În condițiile proceselor de globalizare, când, contrar faptului că se aștepta să se întâmple invers, sporește substanțial rolul statului ca subiect de drept internațional, dar și ca instrument al asigurării vieții social-politice, economice și culturale în unitatea teritorială pe care o deține, mass-media își vede rostul de a se implica plener în toate procesele vitale pentru societate.

Implicarea tot mai activă a mass-mediei în procesele și problematica de politică externă a statului nu este întâmplătoare. Aceasta survine deoarece canalele mediatice au la dispoziție tot mai multe tehnologii noi, care le permit „să reducă timpul și să scurteze distanțele” în activitatea de prestare a serviciilor informaționale. Prin deschiderea posibilității de a transmite în timp real

informația, dar și imaginea, mass-media, așa cum afirmă specialiștii, a instituit un fel de monopol în domeniul informațional. „Aici nu este vorba doar despre viteza de transmitere, ci despre ceva mult mai important. Deschizând televizorul, noi trăim cu realitatea lumii lângă noi, sistemele noastre de referință, criteriile de judecată, în fond substanța evaluărilor se schimbă, chiar fără să ne dăm seama. Un eveniment de la capătul lumii reflectat stăruitor în media devine mai apropiat chiar și pentru un locuitor al unui sat decât ce s-a întâmplat în satul vecin. Aceasta nu rămâne și nu poate rămâne fără urme în conștiința noastră, în felul nostru de a judeca și aprecia” [48, p. 381-382]. Din considerentele amintite mai sus, rezultă și interesul de a examina legătura dintre mass-media și geopolitică, „teorie” sau „doctrină social-politică, apărută la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX, care susține că politica unui stat este determinată de situarea sa geografică” [91].

Până la sfârșitul Războiului Rece și destrămarea URSS, în arealul ex-sovietic aproape că nu se discuta despre geopolitică. Oamenii de știință din Rusia interpretau geopolitica doar ca un mod exclusiv de sprijin în apărarea „intereselor ideologice agresive” ale imperialismului. Chiar și în Occident, unde geopolitica se afirmase ca domeniu științific, mulți savanți de asemenea pierduseră încrederea în geopolitică, recunoscând incapacitatea acestora de a explica în mod adecvat fenomenele și situațiile politice din lume și de a prevedea perspectiva evenimentelor viitoare.

Deseori, în Occident, *geopolitica* este numită *geografie politică*, prin aceasta fiind subliniată ideea generală referitor la cercul de probleme de care era preocupată inițial această știință – studierea influenței condițiilor fizice ale mediului asupra dezvoltării istoriei umane, inclusiv asupra politicii mondiale. Acum, geopolitica este considerată un domeniu de cunoștințe, care studiază în complex probleme geografice, demografice, economice, istorice, politice și alte aspecte de această speță, care interacționează între ele [152].

Mult timp, în accepțiunea autorilor sovietici, termenul „geopolitică” era interpretat ca o pseudoteorie, „ce a apărut și s-a dezvoltat în epoca imperialismului”, care susținea că dezvoltarea statului, raporturile sociale și economice sunt determinate exclusiv de condițiile geografice, fizice etc. [304, p.153]. O altă tratare are termenul „geopolitică” în studiile moderne de specialitate. În opinia unor cercetători români, geopolitica nu studiază statele în parte, ci jocul politic dintre state, oferind o imagine despre starea de lucruri planetară la un moment dat [172, p. 303]. În sursele rusești, termenul în cauză este interpretat de unii autori ca știința despre interacțiunea relațiilor politice și cele legate de spațiu, care examinează dependența comportamentului statului de factorii ce permit acestui stat să exercite controlul asupra spațiului. Este evident, constată autorii ruși, că tocmai influențele informaționale sunt capabile să schimbe principalul potențial geopolitic al statului – mentalitatea națională, cultura, starea morală a oamenilor [254, p. 13]. Acum, deși arma nucleară a modificat semnificațiile geopolitice ale multor situații de ordin geografic, geopolitica,

în interacțiune cu mass-media, rămâne un instrument important pentru înțelegerea raporturilor dintre state.

Pe parcursul ultimilor o sută de ani, esența confruntărilor geopolitice s-a transformat radical, iar rivalitatea interstatală s-a ridicat la nivel mondial. Apariția unor noi forme de control asupra spațiului transnațional schimbă radical relația dintre centru și periferie, dintre *Heartland* și *Rimland*, dintre țările și popoarele maritime și cele continentale [260]. Specialiștii consideră că în practică există două secțiuni în cadrul acestei științe – geopolitica fundamentală, care studiază dezvoltarea spațiului geopolitic al planetei, și cea aplicativă, care elaborează recomandări de politică în ceea ce privește linia de conduită generală a unui stat sau a unui grup de state pe arena mondială. Geopolitica aplicată mai este numită geostrategie, „care în sens restrâns vizează un control durabil asupra configurațiilor geografice, axelor de circulație, teritoriilor considerate mize majore în confruntarea dintre puteri” [172, p.119].

Cu ajutorul mass-mediei a devenit posibilă utilizarea geopoliticii în calitate de mijloc de motivație ideologică a politicii externe a statului și de justificare a priorităților pe care acesta le urmărește. Mai mult: geopolitica modernă, nu fără suportul presei scrise, radioului și tv, poate fi utilizată și în interese distructive în cadrul manifestărilor și tulburărilor de ordin etnic, național și de intoleranță religioasă. În această ordine de idei, jurnaliștii care reflectă aceste teme cerându-li-se „să-și amintească că în timpul nostru ei sunt cei care dețin în mâini o armă ideologică puternică – mass-media, care, mai mult decât altele, contribuie la construirea unor idei pozitive sau negative despre popoarele de diferite etnii”. Prin urmare, jurnaliștii „trebuie să participe în mod conștient la crearea unei societăți civile tolerante” [285].

Manifestând interes față de soarta acestei științe, savanții spun că, pentru a preveni starea reală de declin a geopoliticii tradiționale, urmează să fie extinsă aria obiectului de investigație, ca ea să fie capabilă să-și prelungească activitatea și să devină, în cele din urmă, o disciplină modernă și multistructurală, axată pe examinarea problematicii politicii globale a lumii multidimensionale și multipolare. Un rol important în „trezirea la viață” a geopoliticii revine „industriei mass-media, care este, în multe privințe, perfectă pentru globalizare și pentru răspândirea comerțului global, fără a ține seama de granițele politice tradiționale, dacă mai luăm aminte că „mass-media propune, în mare măsură, produse culturale” [218, p.597]. Pe baza acestor determinări, geopolitica ar putea analiza derularea evenimentelor, nu numai la nivel global, dar și la nivel regional, subregional, ba chiar și la nivel local, dacă acceptăm convingerile lui Yves Lacoste, care susține că „în contextul mondializării crescânde, națiunea nu își pierde semnificația” [332] și că „geopolitica este capabilă să acopere nu numai relațiile interstatuale”, subliniind că geopolitica (internă/aplicată) este în stare să evalueze și să studieze echilibrul de putere în cadrul statului și chiar în cadrul formațiunilor

teritoriale specifice ale statelor, dând concomitent o înaltă apreciere influenței mass-mediei asupra opiniei publice și dezvoltării proceselor geopolitice [87].

Oricum, cert rămâne faptul că geopolitica, cu toate componentele individuale ce o determină, are la etapa actuală o tot mai mare influență asupra cursului evenimentelor care au loc în lume. Este necesar să fie revizuite elementele de bază, parametrii lumii moderne și în baza acestei analize să fie modificat tabloul general al geopoliticii, fiind conștienți de faptul că lumea cu siguranță se va schimba sub influența noilor condiții. Schimbările ce urmează să fie întreprinse în structura geopoliticii tradiționale în niciun caz nu înseamnă neglijarea factorilor geografici în evaluarea evenimentelor mondiale. Este vorba doar de a adăuga la criteriile geografice existente elemente noi, care ar completa și întregi modelul geopolitic al lumii moderne, dându-i capacitatea să schimbe ierarhia acestor criterii.

Desigur, este evident faptul că până la destrămarea imperiului sovietic, timp în care geopolitica a fost considerată o cenușăreasă a regimului, este dificil a vorbi despre contribuția factorului mediatic în evoluția relațiilor geopolitice. Factorul mediatic începe să se manifeste ca unul de bază în relațiile cu geopolitica, odată cu democratizarea ce intervine la noi spre sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut. Factorul mediatic se impune și mai mult în viața social-politică, economică și culturală, după obținerea independenței și suveranității Republicii Moldova, adoptarea Constituției țării, conturarea noului cadru juridic privind activitatea mass-mediei, asigurarea accesului la informație și a libertății de exprimare în societatea moldovenescă în tranziție [344].

În opinia noastră, rezultând din practica dezvoltării social-politice și a evoluției mass-mediei, factorul mediatic a înregistrat ascensiune, devenind unul determinant în lupta informațională, în același timp și în context internațional, care este considerată uneori „război informațional”, iar alteori luptă ideologică și propagandă politică (propaganda, după cum constată cercetătorii, este înțeleasă ca „un tip de persuasiune organizat și planificat în a influența și dirija opinia” [68].

Confruntările informaționale în care sunt implicate activ mass-media au devenit parte integrantă a soluționării problemelor interstatale, nu numai în timp de război, ci și în timp de pace (în domeniile diplomatice, economice etc.), precum și o parte componentă a luptei puterii statale cu forțele politice/sociale interne, concepute drept adversari ai ei, cum se întâmplă și la noi în ultimul timp în urma acțiunilor informațional-propagandistice și subversive a unei țări-neprietene, care are mai multe canale mass-media în teritoriul nostru, dar și cu suportul partidelor proruse de la noi, care de mai mulți ani încearcă destabilizarea situației social-politice și returnarea Republicii Moldova din cursul ei democratic și al integrării europene.

Dezvoltarea confruntărilor informaționale se accelerează, deoarece au apărut tehnologii noi și performanțe în livrarea informațiilor, sub influența și pe baza cărora sunt adoptate de către

subiecții puterii diverse decizii. Pot fi stabilite patru etape istorice de dezvoltare a confruntărilor informaționale, pe baza acestor tehnologii: verbală, scrisă, tehnică și informațional-comunicațională. În acest context, fiecare etapă succesivă încorporează instrumentele și tehnicile precedente, dezvoltându-le în continuare. Specialiștii au observat că atunci când dezbaterea academică, dedicată geopoliticii, ajunge pe mâna mass-mediei, aceasta imediat scapă de rigorile discuției bazate pe argumente științifice. Așa cum demonstrează practica, în domeniul activității mass-mediei naționale, mai cu seamă a canalelor audiovizuale, numărul analiștilor și a participanților la emisiuni/discuții crește, sporește și numărul emisiunilor, în timp ce discursul media diferă semnificativ de cel susținut, la teme similare, de către oamenii de știință. Asemenea decalaje în tratarea problematicei geopolitice sunt caracteristice nu numai mass-mediei moldovenești. „Gândirea ideologizată, stereotipă”, a unor jurnaliști și analiști politici, plină de „scurtături mentale”, care „se bazează adesea pe intuiții superficiale, înlocuiește dezbaterile de fond”. Specialiștii propun de a stabili niște reguli de joc, conform cărora la dezbateri să fie admiși doar „participanții care au cunoștințe de bază, ce le asigură dreptul să analizeze critic și să formuleze păreri/poziții bine argumentate, bazate pe cunoștințe și experiențe practice [204]. Gradul sporit de responsabilitate socială, al angajamentului de a trata obiectiv și la un înalt nivel profesionist problematica geopolitică, lupta pentru pace și pentru asigurarea consensului social-politic și al liniștii în țară și în lume urmează să caracterizeze activitatea tuturor jurnaliștilor-analiști ai domeniului geopolitic/geostrategic, mai cu seamă acum, când amenințarea autodistrugerii cu arma atomică a devenit dominantă pentru omenire, când niciun stat nu se mai poate simți în siguranță, aceasta înseamnând că toți ceilalți factori care au determinat echilibrul de putere, existent în lume până acum, nu mai au relevanță. Politica a început să se bazeze pe strategie: „spațiul nu și-a pierdut sensul, ci s-a redus la numai doi factori: determinarea țintelor și direcțiilor optime pentru transfer al armelor nucleare” [335, p. 36].

Chiar și în cele mai vechi timpuri părțile aflate în conflict au încercat să folosească mijloacele de influență spirituală pentru a reduce potențialul moral și cel de luptă al adversarului, precum și pentru a ridica spiritul mobilizator al trupelor sale. Din punct de vedere istoric, aceasta a fost prima formă de confruntare informațională privind sprijinul moral și psihologic în asigurarea acțiunilor de luptă și revoltă populară. În prezent, principalele obiective de influență informațională sunt: mintea, voința și sentimentele indivizilor. În această ordine de idei, mass-media a devenit o arenă a confruntărilor și luptelor politice și ideologice, de afirmare a diferitelor interese și poziții ale părților beligerante, miza principală fiind dominarea politică și geopolitică. În secolul al XXI-lea, tot mai multe victorii sunt obținute nu cu arme și operațiuni militare, ci cu suportul informațional/propagandistic al mass-mediei. Informația „devine astfel o punte de legătură, prin care se efectuează o varietate de contacte/acțiuni, inclusiv în domeniul geopolitic” [315]. În această

ordine de idei, este adevărat că politica și mass-media „reprezintă în condițiile actuale două vase comunicante, cu toate consecințele respective” [122, p.8].

Profesorii americani, Fred Siebert, Theodore Peterson și Wilbur Schramm [303] evidențiază, în studiul lor, patru teorii ale presei, fiecare dintre acestea corespunzând acelor structuri politice sub care a funcționat mass-media. Ei stabilesc următoarele modele: autoritarist, liberal, comunist și modelul serviciului public. În acest context, acredităm ideea că relația mass-media – geopolitică de-a lungul existenței istoriei este fluctuantă: în funcție de politică internă a statului, precum și de caracteristicile relațiilor internaționale ale acestuia cu alte țări, întâi de toate cu cele vecine. În funcție de aceste condiții, mass-media poate fi obiect sau subiect al geopoliticii. În acest sens, teoreticienii tratează jurnalismul ca „a patra putere” în stat, sau ca un instrument al puterii. În analiza relațiilor politice mass-media – subiect-obiect, cercetătorii invocă conceptele: „politizarea mass-media” și „politica mediatizării”, care exprimă procesele în care factorul mediativ reflectă evenimentele și cursul lor, influențând pe această cale opinia publică [315]. Mediatizarea politicii este o extensie naturală a procesului de politizare a mass-mediei secolului trecut. Și în primul, și în al doilea caz, mass-media este un instrument în jocurile politice, iar mediatizarea politicii este mult mai puțin evidentă decât politizarea propriu-zisă a mass-mediei. Cu toate acestea, după cum specifică cercetătoarea rusă E. Vartanova, politica mediatizării devine tot mai evidentă: „dacă până nu demult era subliniat cu insistență faptul că mass-media în temei mobilizează masele, apoi astăzi sferele de influențare sunt împărțite între televiziune și Internet” [352].

La etapa actuală, oamenii politici, pentru a-și atinge obiectivele scontate, apelează întâi de toate la serviciile presei scrise și a audiovizualului. Actualmente, mai mult ca oricând este nevoie de o legătură puternică între politică și jurnalism. Rolul mass-mediei este tot mai mult examinat și în sistemul de coordonate: „teoria mass-media – geopolitică”, deoarece schimbările politice și socioeconomice radicale în țări luate aparte, dar și din lume, se reflectă în mod semnificativ în sfera informațională, deoarece în societatea modernă mass-media nu mai joacă un rol pur auxiliar, ca înainte, ci devin un puternic factor geopolitic independent, capabil să exercite o influență puternică asupra destinului istoric al popoarelor.

Dezvoltarea societății informaționale a contribuit la apariția în teoriile moderne ale comunicării a noțiunilor de „e-democrație” și de „gestionare a rețelei”, care reflectă „fenomenul de extindere” a relației reciproce dintre diferite grupuri sociale, precum și reprezentarea intereselor lor la diferite niveluri, care se înscrie în mod logic în modelul liberal-normativ. Mass-mediei îi revine un rol important privind formarea opiniei publice despre problemele internaționale. Acest aspect capătă o și mai mare importanță la etapa actuală, când are loc trecerea dinamică a omenirii la societatea informațională. În condițiile globalizării, crește simțitor importanța legăturii statului cu lumea, iar în acest context se amplifică și rolul mass-mediei, prin intermediul căreia este

realizată și comunicarea de ordin geopolitic. Un număr mic de megacorporații formează coloana vertebrală a rețelei globale de media rețele. Dominanța lor se bazează pe capacitatea de a face pârgă și conectare la organizații media locale și naționale de pretutindeni. În schimb, organizațiile media axate la nivel național și regional se bazează din ce în ce mai mult pe parteneriate cu aceste megacorporații pentru a-și facilita propria expansiune corporativă. Deși capitalul și producția sunt globalizate, conținutul mass-mediei este personalizat și ajustat la culturile locale și la diversitatea de audiențe segmentate. Deci, în moduri care sunt tipice altor industrii, globalizarea și diversificarea funcționează mână în mână. De fapt, cele două procese sunt împletite: numai rețelele globale pot stăpâni resursele globale de producția media, dar capacitatea lor de a cuceri cote de piață depinde de adaptarea conținutului acestora la cerințele publicului local [189, p.72].

Confruntările și contradicțiile politice internaționale au însoțit și însoțesc continuu omenirea. Informația cu privire la conflicte este oferită de mass-media. Astfel auditoriul e la curent cu evenimentele ce au loc în lume. Viteza de diseminare a informațiilor a crescut considerabil odată cu apariția presei electronice. Acoperirea mediatică totală a conflictelor internaționale este asociată cu apariția televiziunii. Revoluția digitală a accelerat și mai mult schimbul de informații. În pofida faptului că la apariția Internetului mulți specialiști preziceau „moartea” mass-mediei clasice, realitatea a demonstrat că „ambele lumi ale mass-mediei sunt destinate să meargă mână în mână. Internetul are nevoie de mass-media pentru a stimula atenția publicului, iar mass-media are nevoie de Internet pentru a stabili relații cu grupurile țintă” [251, p.9].

Aspectele privind rolul și responsabilitatea mass-mediei în reflectarea politicii externe devin în prezent foarte relevante. Deseori, ca argument la unele concluzii propuse publicului servesc materialele jurnaliștilor. Dar „tabloul” propus de mass-media nu întotdeauna corespunde realității. În fiecare an, în lume au loc numeroase conflicte internaționale, dar mass-media aplică o atitudine selectivă față de ele, acordând atenție numai unora, celelalte evenimente și conflicte geopolitice fiind trecute cu vederea. Astfel, geopolitica țărilor lumii socialiste după cel de Al Doilea Război Mondial era strâns legată de propaganda „obligațiunii internaționaliste a țărilor socialiste”, deciziile cărora „nu trebuiau să dăuneze nici socialismului în țara de origine și nici intereselor fundamentale ale celorlalte țări socialiste, dar nici mișcării muncitorești mondiale” [231, p.74]. După Războiul Rece, geopolitica a reapărut puternic în discursul liderilor de state și mass-media, folosind tot mai multe concepte pentru a analiza și interpreta evenimentele globale. Prin urmare, „cel mai evitat cuvânt – geopolitica, a devenit parte a vocabularului curent”. Recunoașterea rolului în creștere al geografiei în politica internațională solicită cercetări mai profunde și mai frecvente în geopolitică, dar și în ce privește interacțiunea ei cu mass-media ca suport de informare și interpretare a celor mai semnificative fapte și evenimente din politica externă a statelor. În acest

context, practica demonstrează că mass-media și cercetarea academică în geopolitica se concentrează mai ales pe marile puteri ale lumii, periferia și țările mici fiind nedreptățite, chiar dacă „marile competiții de putere se manifestă adesea aici...”. Oricum, evenimentele de sorginte geopolitică și nu numai, care au loc la periferie și în țările mici, iar în acest context se înscrie și Republica Moldova, sunt mai puțin vizibile în mass-media. Într-un fel lucrul acesta are explicațiile sale. „Periferiile au o capacitate mult mai slabă de a acumula și proiecta putere și sunt adesea privite ca un simplu teatru de operații... Numai atunci când o putere majoră identifică un stat sau o regiune din periferie ca fiind importantă din punct de vedere strategic pentru obiectivele sale, relevanța geopolitică a acestora crește” și ea imediat este adusă în atenția opiniei publice de către mass-media locală, dar și internațională [195, p.7-11]). Stat mic, periferic, cu aspirații europene, „țară-tampon”, aflată între Europa democratică și Rusia imperialistă, potrivit opiniei specialiștilor, „Moldova a devenit una dintre liderii luptei geopolitice a Europei de Est: grupurile politice orientate spre vest și pro-ruse au adăugat tensiuni în regiune. În ultimul deceniu, politica externă a Rusiei a avut ca scop sprijinirea unui sistem federal moldovenesc independent care include Transnistria”. În acest context, România și „partidele moldovenești sunt îngrijorate de o Moldova federală care ar fi și mai mult influențată de Moscova. România susține integrarea euroatlantică a Moldovei pentru a-și atinge obiectivele unioniste, chiar dacă aceste acțiuni subminează în continuare relațiile româno-ruse și riscă creșterea numărului de trupe rusești în Transnistria” [227]. Prin urmare, periferiile sunt și ele importante din punct de vedere geopolitic și este relevant de investigat dinamica lor. Or, și alegerea pentru cercetarea temei date este în cazul nostru un argument relevant.

În timpul conflictelor interstatale au loc nu numai lupte armate, dar și confruntări de concepte care degenerază până la urmă în „război informațional”. Uneori, chiar confruntările informaționale pot provoca începutul conflictelor interstatale. Cu toate acestea, reflectând crizele geopolitice internaționale, reprezentanții mass-mediei ar trebui să nu se limiteze la apărarea intereselor și pozițiilor statului lor – este necesar ca publicul să fie informat și referitor la problemele populației civile aflată în zona de conflict, precum și la soarta refugiaților și persoanelor strămutate. Aflându-se în epicentrul ciocnirilor interstatale, jurnaliștii, mai cu seamă cei străini, se confruntă cu problema evidentă a libertății de exprimare și a dreptului la informație, deoarece aceasta este limitată în mod direct de către părțile aflate în conflict. De obicei, o astfel de încălcare a libertății de exprimare este motivată de interesele de apărare a securității statului, dar motivul real constă anume în faptul că tot mai mult, în virtutea aplicării noilor tehnologii, sporește influența mass-mediei asupra evoluției conflictelor.

Ca urmare, jurnaliștii și mass-media, realizând materiale obiective, bazate pe fapte, devin prin esență, un factor potențial în soluționarea anumitor conflicte de natură teritorială și etnică. Cu toate

acestea, mass-media poate nu numai diminua, dar și inflama divergențele interstatale, disputele etnice și religioase. Doar un exemplu concret: mai multe probleme din anul 2015, în special cele legate de acțiunile militare din Siria, aflate în centrul opiniei publice internaționale, au fost evidențiate și accelerate datorită utilizării strategice a mass-mediei. Exploatarea mass-mediei este convenabilă atât în ceea ce privește mobilizarea de luptă cu inamicul sau de impunere de anumite condiții grupurilor minoritare. Execuțiile publice din ultimul timp s-au răspândit rapid pe rețelele sociale și site-uri din întreaga lume. Aceste crime odioase au fost pe larg reflectate de mass-media de opoziție din Siria, chiar dacă au fost multe voci care s-au pronunțat ca aceste fărâdelegi să nu fie aduse în mod documentar la cunoștința opiniei publice internaționale. Aceasta s-a produs datorită faptului că multe organizații nestatale/mișcări obștești, care simpatizează politica Statului islamic, susțin financiar și dezvoltă mass-media, dar și rețelele sociale locale anume pentru aceste scopuri propagandistice. În urmă la toate acestea, au apărut un șir de instituții audio-video, care îndeplinesc rolul de multiplicare a imaginilor tv și de tălmăcire în diferite limbi a materialelor produse de către grupările Statului islamic, chemate să bage frica în oameni, propulsându-le drept o forță de temut în contextul soluționării conflictului armat din țară.

Devine clar: un punct de vedere obiectiv nu pare absolut sigur, dacă mai ținem seama de partizanatul politic și manipularea, practicate de către mass-media, mai cu seamă în confruntările geopolitice. Din moment ce mass-media are un impact incontestabil asupra conștiinței publice, ea nu poate să nu influențeze și conflictele. Luând în calcul faptul că mass-media poate influența opinia publică atât în direcție pozitivă, cât și negativă, pentru ca evenimentele din zonele de conflict să fie aduse la cunoștința publicului în mod obiectiv, netendențios, neconjuncturist, instituțiile internaționale, dar și naționale de resort au elaborat reglementări juridice și profesionale la îndemâna jurnaliștilor, aflați în zonele de conflict. În acest context, în statele moderne sunt îngrădite prin lege formele deschise de promovare a ideilor rasiale, religioase și de pretenții teritoriale. Legile de stat care reglementează activitățile mass-mediei în aceste domenii, sunt elaborate pe baza standardelor și convențiilor internaționale. Astfel, activitatea mass-mediei moldovenești este întemeiată în baza izvoarelor legislației internaționale (*Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Convenția Europeană a Drepturilor și Libertăților Omului, Convenția Consiliului Europei privind accesul la informație, Convenția europeană privind televiziunea transfrontalieră ș.a.*), pe de o parte, și a legislației interne (*Constituția Republicii Moldova, Legea privind accesul la informațiile de interes public, Codul serviciilor media audiovizuale, Legea cu privire la libertatea de exprimare ș.a.*), pe de altă parte. Toate aceste legi, acte și recomandări din domeniu asigură mass-mediei din Republica Moldova un cadru legislativ suficient de bun pentru o activitate prodigioasă în condițiile societății democratice.

Mass-media este o importantă sursă de informare privind evenimentele internaționale, întâi de toate pentru liderii de opinie, pentru factorii de decizie, dar și pentru publicul larg, care în mare măsură nu este în contact direct cu evenimente de pe diferite meridiane ale globului. Din aceste considerente, specialiștii în comunicare și jurnalism, remarcând că știrile externe au o importanță deosebită pentru mediul social, mai subliniază faptul că în activitatea de producere și difuzare a informațiilor pe teme internaționale trebuie să fie atrași specialiști calificați și onești din sfera mediatică, buni cunoscători ai problematicii internaționale curente, dar și a istoriei relațiilor externe. Cu atât mai mult că începând cu 11 septembrie 2001 toată lumea pune preț pe jurnalismul internațional și nimeni nu se mai îndoiește de importanța și influența sa. În ultimul timp, se observă o tot mai mare discrepanță între jurnaliștii /producătorii de știri pe teme externe, și editorii/difuzorii acestui produs finit. Aceștia de la urmă, pentru a reflecta evenimentele internaționale cât mai operativ, tot mai des apelează la serviciile internet, specialiștii cărora în multe cazuri, voit sau nu (din lipsă de profesionalism sau din anumite interese politice), mimează realitatea, denaturează faptele și evenimentele, urmărind uneori pe această cale manipularea opiniei publice internaționale. Remarcăm faptul că revoluția în comunicare, impusă de tehnologii, „afectează modul în care oamenii simt, gândesc și se comportă”. Manuel Castells analizează transformarea industriei media globale de către această revoluție, respingând ideea că societățile se regăsesc „pe baza unor valori” mai degrabă decât în „relațiile de putere” [189, p.13-14].

Contribuția substanțială a mass-mediei la reflectarea evenimentelor internaționale a condus la faptul că la problemele care țineau de geopolitică, s-au mai adăugat și cele ale mediacrației, devenit un factor geopolitic de rezonanță. Unul din primii cercetători ai fenomenului mediacrație, M. McLuhan, a semnalat „puterea mijloacelor de comunicare” [112]. Neîndoielnic, mijloacele de informare și formele comunicării joacă un rol important în societate, în dezvoltarea socială, în viața spirituală și în activitatea practică a omului [53, p.254]. Însă, considerăm că nu ar urma să absolutizăm unul din factorii activi ai dezvoltării istorice – mijloacele și formele de informare și comunicare – atunci când periodizarea istorică este stabilită în funcție de schimbările și predominanța acestora. Chiar dacă, conform prognozei specialiștilor privind evoluția societății informaționale, este posibil ca sub controlul mass-mediei, să nimerească toate sferele – de la economie, odihnă, educație până la politică și relațiile internaționale. Unii specialiști în materie consideră că noțiunea de „mediacrație” este una utopică, deoarece are la bază absolutizarea rolului mass-mediei și că noțiunea a fost introdusă în sistemul comunicațional pentru a contribui la răspândirea concepției care ar stimula fetișizarea mass-mediei și activitatea ei de manipulare, privind crearea unor viziuni virtuale în raport cu realitatea.

Astfel, conform opiniei politologului I.N. Panarin, după sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial a fost înființat Noul Imperiu Britanic cu centre de dirijare, aflate la Londra și New York.

Capitalul transnațional americano-britanic a fost cel care încet, dar sigur a creat mediaerația. Cele mai mari structuri mass-media din lume, controlate de noul Imperiu Britanic, erau canalele tv: *CNN, ABC, BBC*; ziarele: *Wall-Street Journal, New York Times, Washington Post*; revistele: *Newsweek, Time, US News & World Report*, dar și concernele mediatice: *Walt Disney, News Corporation, Time Warner* [415].

În 1990 au început să se manifeste corporații transnaționale – noi subiecți geopolitici, care în mare măsură s-au eliberat de sub tutela unui anume stat. Pe această cale a apărut un tip specific de globalism – globalismul financiar-economic al elitelor transnaționale ce urmărește scopul de a păstra supremația noilor subiecți ai geopoliticii prin concursul dominant al noului Imperiu Britanic [415].

Sfârșitul secolului trecut s-a distins prin apariția de mari proprietari internaționali în domeniul mass-mediei. La ora actuală, cele mai mari concerne media sunt: „News Corporation” (SUA – Marea Britanie), „Bertelsmann”(RFG), „Time Warner” (SUA), „Walt Disney Company” (SUA), „Viacom” (SUA). Acestea și alte concerne media își ating scopurile scontate nu numai pe calea majorării de capital și orientării lor către clienți (cititori, telespectatori, radioascultători, consumatori). Corporațiile media transnaționale mai au capacitatea de a exercita presiune asupra politicii mulțumită faptului că produsele activității lor sunt cele mediatice, care au un impact direct asupra conștiinței maselor. În același timp, corporațiile media încearcă să îmbine dezvoltarea tehnologiilor cu mecanismele clasice ale dirijării sociale. Datorită unei politici iscusite, îmbinată cu noile tehnologii comunicaționale, mai multe concerne media au obținut nu numai sume fabuloase de bani, dar au reușit să ocupe poziții de frunte pe piața internațională de producere și de distribuție a produselor mediatice. În ultimul timp, corporațiile informaționale transnaționale, care își răsfrâng influența în tot mai multe state de pe diferite meridiane ale lumii, trezesc un interes sporit atât din partea cercetătorilor din țările de baștină, cât și a celor de pe mapamond [246; 252; 291]. Cele mai de seamă organe de presă din SUA se manifestă ca parte componentă a sistemului politic [123], deoarece, spre exemplu, așa ziare ca „NewYork Times”, „Washington Post”, „Wall-Street Journal” se află aproape de centrele puterii politice și economice, participă activ la toate etapele proceselor politice care au loc atât în țară, cât și peste hotarele ei, exercitând o influență majoră asupra opiniei publice naționale și internaționale.

Multe întreprinderi mass-media mari, care dețin rețele de comunicație, încearcă să obțină controlul asupra conștiinței și minții a milioane de cititori, ascultători, telespectatori. În secolul al XXI-lea, poziția acestor întreprinderi media se amplifică. Astfel, în opinia mai multor experți, extinderea Internetului trebuia să ducă la demonopolizarea spațiului informațional și la revigorarea concurenței loiale. Dar realitatea se dovedește a fi opusă: multitudinea de variante ce caracterizează rețeaua comunicațională la nivel mondial nu este o barieră în calea monopolizării

spațiului informațional. Mogulii media deja au cucerit „păienjenișul mondial” al rețelilor, asigurându-și prezența on-line prin ocuparea unui spațiu tot mai mare în lumea informației și în conștiința consumatorilor săi. Cele mai mari întreprinderi media la moment sunt în SUA. În calitate de exemplu poate fi adusă „News Corporation” – o corporație diversificată transnațională de comunicare, care dispune de posesiuni semnificative în Australia, dar și de mari ziare și edituri în Marea Britanie, SUA, Asia și America Latină.

Trebuie să remarcăm faptul că, astăzi, țările dezvoltate dispun de variate posibilități pentru a-și atinge scopurile geopolitice și de securizare a intereselor de stat, prin influența informațională și ideologică cu suportul corporațiilor media multinaționale privind dominarea opiniei publice internaționale. În sfera politică o tot mai mare importanță capătă nu atât forța, ci mai degrabă factorii informaționali și ideologici. „Informația și comunicarea au devenit o componentă importantă, deoarece noțiunile de «informație» și «forță» tot mai mult și mai mult se întrepătrund și devin indisolubil legate între ele” [249].

Putem afirma cu siguranță că astăzi corporațiile transnaționale globale din țările dezvoltate sunt principalii actori de pe scena mondială. Anume corporațiile transnaționale sunt forțele motrice de dezvoltare și de creștere a eficienței economiei în majoritatea țărilor. Aceste procese au cunoscut succese de amploare în ultimele trei decenii. În general, corporațiile media multinaționale sunt un fenomen complicat, în continuă evoluție în sistemul modern al spațiului de informare, care necesită o atenție constantă privind explorarea și controlul internațional.

În ultimele decenii, mass-media a devenit un actor geopolitic activ. Dar acești actori rar de tot sunt independenți. De cele mai multe ori, ei sunt sub influența/controlul unor alți actori mai puternici, cum sunt cei din domeniile economic (grupuri industriale sau financiare) sau politic (ai statului, ai unor partide).

Eficiența activității mass-mediei este determinată de gradul de libertate al ei, statornicit într-o țară sau alta. În țările democrației avansate, libertatea mass-mediei și a opiniei este un fapt împlinit. Cu atât mai mult că menținerea controlului asupra mijloacelor moderne de comunicare devine tot mai anevoioasă. Orice cetățean în țările cu democrația consolidată are posibilitatea să obțină o gamă largă de informații, nu numai din mass-media scrisă sau audiovizuală, dar, de asemenea, prin intermediul internetului, activitatea căruia este aproape imposibil de a o supune unui control riguros.

În activitatea sa cotidiană, mass-media, pe de o parte, poate acorda un sprijin semnificativ pentru traducerea în viață a anumitor deziderate politice într-o țară sau alta, fapt ce ne dă temei să afirmăm că aceste acțiuni ale presei scrise, a audiovizualului sau a internetului pot fi definite ca un element al geopoliticii. Pe de altă parte, mass-media poate susține sau trezi la viață tot felul de reprezentări și de atitudini statale/interstatale/regionale, făcând ca acestea să se răsfrângă asupra

comportamentului populației în plan general. Această capacitate a mass-mediei este determinată de faptul că ea are o mare eficiență în domeniul formării opiniei publice. Anume din aceste considerente mass-media se transformă de multe ori în instrument al actorilor geopolitici: state, organizații nonguvernamentale sau companii multi- ori transnaționale.

Pe termen lung, mass-media este implicată direct în crearea și motivarea diferitelor reprezentări geopolitice. În activitatea curentă, aceasta este folosită pentru a promova sau justifica politica dusă de un stat sau altul în plan intern și extern. În acest caz, ea servește ca mijloc de legătură între putere/partide politice, pe de o parte, și populație, pe de altă parte. „Mass-media constituie arena pe care, la nivel național și, într-o mare măsură, la nivel internațional se structurează jocul politic. Ea a devenit factorul de primă importanță al <...> impactului exercitat asupra modului de viață și reprezintă mecanisme de fortificare și de generare a noi forme simbolice” [122, p. 34].

Rolul geopolitic al mass-mediei se proliferază tot mai activ în ultimii ani. Mai cu seamă, după destrămarea URSS și așa-numitului „lagăr socialist”, în 1989. La acel moment, nu fără participarea directă a mass-mediei, au fost inspirate o serie de revoluții „de catifea” și „orange” în mai multe țări. Acest lucru s-a manifestat în evenimentele de la sfârșitul anilor 1980 în Germania Democratică, Ungaria și Țările Baltice, în Georgia și Ucraina. În aceste evenimente, un rol important a revenit televiziunii, care nu numai că a scos în vileag neajunsurile și deficiențele orânduirii politice, care a fost instituită în fostele țări socialiste, dar, de asemenea, a evidențiat în mod clar avantajele celui alt sistem – al celui capitalist. Nu întâmplător în mai multe țări au fost interzise antenele de televiziune prin satelit (în România – până în 1989; în Afganistan – în timpul aflării la putere a talibanilor; în Iran – de la mijlocul anilor 1990, iar în China – din 2006. Actualmente, în rândul structurilor puterii din mai multe țări se aud tot mai multe voci, care cer instituirea de îngrădiri în rețelele de internet. Federația Rusă este printre primele țări, unde activitatea rețelilor internet este parțial cenzurată).

Desigur, influența mass-mediei este în mare măsură mai mult politică decât geopolitică (în sensul teritorial al termenului). Cu toate acestea, după cum au demonstrat evenimentele din mai multe țări ale „lagărului socialist”, mass-media a contribuit activ la evoluția situațiilor geopolitice din țările lor, inoculând în conștiința cetățenilor necesitatea înfăptuirii proceselor democratice, care s-au și produs pe parcurs.

Nu dorim să se înțeleagă că mass-media joacă, într-un fel, un rol mai mult destabilizator sau distructiv în contextul geopolitic. Presa scrisă și audiovizualul sunt capabili să contribuie în mod substanțial la instaurarea „păcii” politice în țară. Totul depinde de obiectivele pe care le afișează în fața publicului principalii actori geopolitici. Iminent, în interesul asigurării stabilității politice în țară, la un anumit moment, mass-media poate fi utilizată în scopuri absolut nedemocratice.

Rivalitatea dintre mass-media este unul dintre vectorii de influență asupra comunității globale a statelor avansate din punct de vedere economic și politic. În centrul acestei rivalități se află televiziunea. Un exemplu, în acest sens, servește la moment competiția dintre canalele de televiziune CNN și Al Jazeera, privind modul de reflectare a evenimentelor din Orientul Mijlociu. Deloc întâmplător faptul că francezii consideră absolut necesar de a avea o versiune franceză a CNN, pentru a oferi cetățenilor mai multe informații obiective.

Putem presupune că acest tip de competiție va lua o și mai mare amploare în viitor, odată cu extinderea posibilităților tehnologiilor de comunicare și informare. Nu există nicio îndoială că aceste competiții dintre mass-media se vor răsfrânge și asupra modalităților de abordare a problematicii geopolitice.

Desigur, evoluția relațiilor geopolitice a unui stat depinde, în mare parte, de poziția lui politico-geografică. După cum remarcă oamenii de știință, poziția statului este determinată de raporturile lui față de anumite state „prietene” omogene din punctul de vedere al opțiunilor politice, sau state „neprietene”, cu care se află în anumite dispute teritoriale, etnice sau de altă natură. De asemenea, specialiștii atrag atenția că poziția politico-geografică mai are în calcul și raporturile statului cu anumite organizații politice regionale sau internaționale, centre politice internaționale, care reprezintă o sursă de securitate sau, dimpotrivă, un focar de instabilitate politică. În linii mari, *poziția geopolitică* a unui stat se exprimă prin intersecția localizării geografice, potențialului natural și demografic, pe de o parte, și raporturile politice, economice și militare cu statele vecine, cu puterile regionale/mondiale, pe de altă parte. Această poziționare se regăsește în orientarea relațiilor externe pe anumite axe de interes geopolitic.

În opinia noastră, intrând în relație cu geopolitica, mass-media încearcă să soluționeze un spectru larg de probleme, dintre care cele mai importante sunt:

- informarea cetățenilor asupra celor mai semnificative evenimente internaționale;
- asigurarea unui dialog civilizat între state, care ar permite rezolvarea tuturor conflictelor pe cale pașnică;
- informarea populației despre acțiunile desfășurate de instituțiile europene și internaționale, cu reprezentanțe într-o țară sau alta;
- consolidarea relațiilor interstatale (regionale, internaționale) în scopul soluționării unor probleme de securitate colectivă sau de luptă contra terorismului;
- inițierea de campanii mediatice (locale, regionale) privind protecția mediului ambiant;
- lansarea unor campanii sociale de ajutorare/asigurare materială/morală a oamenilor puși la grele încercări (calamități naturale, conflicte militare);
- reflectarea în presă, radio și la posturile tv a acțiunilor culturale și competițiilor sportive regionale sau internaționale.

Tot în ordinea de idei expuse mai sus, putem afirma că mass-mediei îi revine un rol esențial în privința educației politice internaționale a populației, promovării și implementării valorilor democratice în statele care sunt pe calea tranziției spre democrația consolidată. Temei pentru aceasta avem, dacă luăm în calcul faptul că în ultimul timp relațiile de colaborare dintre state, asistate de noile tehnologii comunicaționale și informaționale, devin tot mai laborioase în toate domeniile – social-politic, economic, cultural.

Comunicarea politică prin mass-media cunoaște mai multe teorii care varsă lumină asupra procesului de influențare a mass-mediei, asupra cetățenilor/populației atât în timpul campaniilor electorale, cât și în timpul altor acțiuni politice, sociale sau culturale de talie regională sau internațională. Aceste teorii au fost dezvoltate de diferiți oameni de știință în anumite perioade/etape ale dezvoltării sociale. În pofida faptului că ele aparțin diferitelor școli și orientări științifice, aceste teorii converg în multe privințe, acceptând ideea că mass-media reprezintă un institut fundamental al sistemului politic al societății, care determină orientarea politică și cea comportamentală a cetățenilor. De altfel, „problema influenței media vizează puterea pe care o exercită aceasta asupra fiecărui individ, asupra întregii societăți sau asupra vieții internaționale în general” [46, p. 169].

În favoarea celor afirmate *supra* vorbesc și rezultatele cercetărilor sociologice întreprinse la noi și peste hotare de către instituții de prestigiu din domeniu. Cu mici excepții, cca 50 procente dintre respondenții antrenați în sondajele de opinie subliniază faptul că au încredere în mass-media. După intensitatea influenței exercitate asupra opiniei publice și comportamentului maselor, locul de frunte, după biserică, revine televiziunii, urmată, la o distanță mai modestă, și de alte segmente mass-media [7, p.44].

În virtutea celor expuse anterior, putem concluziona că mass-media contemporane, inclusiv cele din Republica Moldova, sunt folosite, în primul rând, de către populație în calitate de sursă de informație, publicul fiind prioritar preocupat de problematica politică și cea socială. Mai mult: oamenii se interesează nu numai de viața politică din țara lor, dar și de evenimentele care au loc în lume. Conform sondajelor de opinie, rezultă că cca 44 la sută dintre respondenți confirmă faptul că urmăresc evenimentele vieții politice. Aceștia confirmă că doresc să citească mai multe știri, comentarii și articole despre activitatea unor așa actori politici importanți, cum sunt: Uniunea Europeană, Consiliul Europei și NATO.

La noi, participanții la mai multe sondaje de opinie privind evenimentele politice internaționale reiterează faptul că doresc mai multă informație despre viața social-politică din țările Uniunii Europene și Federația Rusă. Aceasta se explică prin faptul că atât în țările europene, cât și în Federația Rusă se află la muncă peste un milion de conaționali de ai noștri, de soarta cărora, cei ramași acasă, nu pot fi indiferenți. Interesul pentru soarta și securitatea conaționalilor plecați la

muncă peste hotare a sporit și mai mult în ultimii câțiva ani, odată cu intensificarea cazurilor de atentate teroriste în cele mai mari și prospere centre industriale și culturale din țările Uniunii Europene, acolo unde, în temei, sunt stabiliți cu traiul provizoriu, iar în multe cazuri pentru totdeauna, mulți foști și actuali cetățeni ai Republicii Moldova.

Desigur, acredităm ideea că posturile tv străine, care emit în Republica Moldova, mai cu seamă cele ale Federației Ruse, nu întotdeauna interpretează obiectiv faptele și evenimentele, mai cu seamă cele social-politice. Poate anume din aceste motive mass-media națională ar trebui să-și revadă politica editorială cel puțin în domeniul legat de modul de abordare și reflectare a evenimentelor politice internaționale. Prioritar, acest pas urmează să-l facă operativ posturile noastre de televiziune, recăpătând pe această cale încrederea publicului telespectator. Dar și presa scrisă trebuie să țină seama de interesele și preferințele cititorilor săi în reflectarea vieții internaționale.

După încheierea Războiului Rece și democratizarea societăților din fostele țări ale imperiului sovietic, se auzeau voci care anunțau că în scurt timp geoeconomia va înlocui geopolitica. Lucrul acesta nu s-a întâmplat, „chiar dacă, la începutul secolului XXI, granițele tradiționale dintre cele două au devenit indistincte“ Practica demonstrează că „comunitățile geografice și statele suverane vor continua să joace un rol major în politica mondială pentru mult timp. Dar ele vor fi mai puțin eficiente și vor deveni din ce în ce mai transparente“ [230, p. 7]. În aceste împrejurări, rolul factorului mediatic în dezvoltarea relațiilor geopolitice crește substanțial, întrucât contează din ce în ce mai mult nu creșterea exponențială a cantității de informație, ci calitatea ei (se pune preț pe informațiile exacte, prompte, cuprinzătoare, cele care conferă pondere în câmpul informațional). Mai mult: atuul într-o epocă de abundență informațională este conferit nu numai de calitatea informației, ci și de capacitatea instituțiilor mass-media de a o interpreta, prelucra și aduce operativ la cunoștința publicului.

2.4. Concluzii la Capitolul 2

1. Viața social-politică nu poate fi definită ca un ansamblu de sectoare izolate: în orice moment o problemă socială poate deveni politică/geopolitică. Problematika politică pune în prim plan conceptul de comunicare, deoarece la orice chestiune putem găsi soluții în urma discuțiilor și negocierilor. Activității mediatice i se circumscrie și discursul mediatic, ca mesaj și finalitate a ei. Definițiile terminului de discurs sunt numeroase, uneori complementare și chiar contradictorii, majoritatea dintre ele fiind realizate pentru a demonstra ceea ce nu este un discurs. Colaborarea mass-mediei cu sistemul geopolitic internațional poate fi privită ca o rețea de reguli și norme care organizează și fac previzibile dialogul geopolitic și evoluțiile politicii internaționale, fiind

concomitent și un izvor de noi paradigme în domeniu (cum este *paradigma informațională a geopoliticii*).

2. Discursul geopolitic, parte a activității mediatice, se află la intersecția a trei tipuri de relații: jurnaliști - politicieni - public. Scopul său este reprezentat de crearea unei anumite interpretări a realității, care este mereu dependentă de câștigarea puterii sau de exercitarea ei, fie că evenimentele se derulează într-un stat, regiune sau pe un continent. Interacțiunea ambivalentă dintre discursul mediativ și cel politic au făcut ca geopolitica să obțină popularitate ca metodologie a științelor sociale, mai cu seamă, odată cu „proliferarea rapidă a discursului critic” în domeniul relațiilor internaționale. Schimbările contextului geopolitic la nivel local, regional, care sunt aduse regulat în atenția publicului de către mass-media, cu timpul conduc la „redactarea”/reformularea viziunilor geopolitice în societate, iar ulterior justifică schimbările care pot interveni în politica externă. Discursul geopolitic capătă autoritate și un ritm mult mai accelerat în contextul comunicării mediatice sub impactul tehnologiilor informaționale.

3. Dezvoltarea fenomenului globalizării nu ar fi fost sortită izbânzii fără aportul intereselor politice ale statelor, care au pus bazele unei infrastructuri în domeniu. Anume pe această cale a fost posibilă și globalizarea comunicațional-mediativă, care, împreună cu cea economică, stă acum în serviciul transformărilor globale din celelalte domenii, precum cel politic, cultural sau social. Activitatea comunicațional-mediativă a fost periclitată de-a lungul anilor de diverse procese de ordin politic și social, care și-au lăsat amprente atît asupra tematicii și calității materialelor publicate, cât și asupra mesajului lor. În ultimele decenii, așa cum remarcă și teoreticienii, activitatea mediativă a devenit și mai vulnerabilă la presiunile factorilor politici și decizionali, dar și a celor tehnologici și social-economici, culturali, aceștia de la urmă conducând la globalizarea mediei.

4. Schimbările provocate de globalizare se fac tot mai simțite și în sectorul mass-mediei, preponderent la nivelul de producție și la cel de difuzare a informației. În consecință, a apărut o oportunitate reală pentru crearea unei rețele mediatice globale, deoarece progresul tehnologic a redus semnificativ costurile de acumulare, prelucrare și transmitere a informației în context mondial. Noile tehnologii au condus la reducerea distanțelor și a timpului privind transmiterea operativă de informații și a influențat, de asemenea, natura relațiilor de putere, atît în interiorul statelor, cât și la nivel regional interstatat. Consecințele globalizării le suportă și mass-media moldovenească. Multe problemele ale ei, în mare măsură, sunt derivate de la cele legate de globalizare, unde Republica Moldova se confruntă cu impedimente caracteristice statului național, care de la 1991 încolo a fost bântuit de mai multe conflicte interetnice, politice, militare și economice.

5. Asistată de noile tehnologii, media a devenit azi unul din actorii principali ai spațiului geopolitic. Este necesar ca în activitatea de producere și difuzare a informațiilor pe teme internaționale să fie atrași specialiști calificați și onești din sfera mediatică, buni cunoscători ai problematicii internaționale, dar și a istoriei relațiilor externe, capabili să promoveze activ interesele țării noastre pe plan regional și internațional. Conform agendei mass-mediei moldovenești, interesele sunt: naționale, economice, politice, teritoriale, ideologice și, desigur, strategice. Oricum, indiferent de faptul care sunt interesele scontate de către actorii geopolitici, pentru ca ele să fie materializate, se impun strategii, care, de obicei, se înscriu în aria de interes a câmpului geopolitic. Ele sunt elaborate de către instituțiile politice, mediatice în colaborare cu alți actori interesați. De altfel, strategiile mass-mediei alături de strategiile de negociere tind să capete o importanță tot mai mare în procesul gestionării crizelor în câmpul geopolitic.

3. PARTICULARITĂȚILE ABORDĂRII MEDIATICE A SPAȚIULUI GEOPOLITIC REGIONAL

În viziunea mai multor oameni de știință, noțiunea de „spațiu” exprimă ordonarea corpurilor materiale în raporturile lor reciproce, folosind ca suport real și concret omului și activităților sale. Geopolitica, disciplină ce analizează raporturile complexe, biunivoce, între activitatea umană politică și spațiu, vizează ca principal demers științific organizarea politică a spațiului [60, p. 88].

De-a lungul evoluției omenirii, lupta pentru spațiu a fost o preocupare de bază pentru toți subiecții geopolitici. Conform teoriilor științifice consacrate domeniului, spațiul poate fi structurat din punct de vedere geopolitic, aspect al examinării noastre în mod special, dar și geoeconomic. Elementul de bază al unui spațiu îl reprezintă statul. El este considerat în știința geopolitică și geoeconomică cea mai importantă unitate teritorială, deoarece în perimetrul hotarelor lui sunt amplasate toate structurile politice/administrative și economice ale țării, chemate să asigure buna lor funcționare. Sistemul de relații geoeconomice și geopolitice ale unui stat sunt definite de poziția geografică, care, după cum remarcă specialiștii, este cea mai importantă caracteristică a unei țări, a unui teritoriu.

Statul – subiect de drept internațional, reprezintă unitatea spațială aflată într-un anumit loc geografic, care pentru a exista și a prospera are necesitatea de a intra în relații atât politice cât și economice cu alte țări, întâi de toate cu cele învecinate, dând astfel naștere unui spațiu de interes geopolitic și geoeconomic mai extins, denumit regional, unde fiecare dintre statele care fac parte din acest nou spațiu geopolitic comun se manifestă și influențează evenimentele regionale în funcție de mai mulți factori ce-l caracterizează, principalii fiind: dimensiune teritorială, ca efectiv numeric al populației, ca potențial, ca nivel de dezvoltare social-politică și economică, și, nu în ultimul rând, tehnologică și informațională.

În capitolul ce urmează, vom examina modul de abordare mediatică a spațiului geopolitic regional din sud-estul Europei, în care se înscrie Republica Moldova, stat care și-a obținut independența națională după colapsul imperiului sovietic, ce a avut loc la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut. După noi, tendința răspândirii inegale a elementelor și fenomenelor geopolitice, diferențierile cantitative și calitative care se înregistrează în sud-estul Europei, unde geografic este situată și Republica Moldova, ne dă temei să acredităm ideea enunțată de savantul român D. Frăsineanu, că „regionarea geopolitică se conturează ca un proces obiectiv care urmărește delimitarea unor spații geopolitice cu condiții particulare de desfășurare a fenomenului geopolitic, ținând cont de calitatea (caracteristicile) elementelor geopolitice și de profilul geopolitic al diferitelor spații [60, p. 92]. Astfel, modelul domeniului geopolitic regional, spre deosebire de celelalte două – domeniul geopolitic global și domeniul geopolitic statal, ne va da posibilitatea să

determinăm mai lesne particularitățile abordării mediatice a spațiului geopolitic la care se înscrie țara noastră.

Până la obținerea independenței de către Republica Moldova, mass-media de la noi era preponderent preocupată de elucidarea evenimentelor și faptelor ce se derulau în spațiul teritorial-statal. RSSM intra în componența imperiului sovietic – URSS, care, în calitate de actor principal în relațiile externe cu statele lumii, avea grijă ca principalele sale agenții de presă – TASS și APN – să pregătească și să furnizeze toate materialele privind viața internațională, care apoi erau expediate la adresa unicei noastre agenții republicane de știri – ATEM, care, la rândul ei, le difuza, în original sau traduse, instituțiilor media republicane și locale.

Independența, democratizarea, dar și procesele de globalizare au adus modificări radicale în contextul geopolitic regional în care se manifestă la ora actuală statul Republica Moldova. Altele au devenit și particularitățile abordării mediatice a spațiului geopolitic regional în aceste împrejurări. Pe măsura accentuării procesului de globalizare, activitatea politică se desfășoară din ce în ce mai mult la nivel internațional, prin intermediul unor structuri politice integrate, precum Uniunea Europeană, sau organizații interguvernamentale, sau Fondul Monetar Internațional. De asemenea, activitatea politică a depășit granițele naționale prin mișcările globale, dar și prin interesele geopolitice pe care le are, spre exemplu, în spațiul geopolitic din regiunea noastră Federația Rusă, ca moștenitoare a imperiului sovietic, dar și alți actori internaționali, cum sunt UE, NATO sau SUA. Examinarea acestor aspecte ni se pare oportună și instructivă.

3.1. Doctrinile marilor puteri și acțiunea geopolitică în sud-estul Europei în viziunea mass-mediei moldovenești

Conform mai multor teorii, doctrina, luată în ansamblu, reprezintă o concepție încheată, care, pe baza anumitor principii, interpretează realitatea înconjurătoare, reflectă interesele și poziția unor grupuri și categorii sociale sau comunități umane. Doctrina politică este definită ca „sistem încheiat de concepte, idei și principii, care interpretează în mod coerent realitatea politică și recomandă o modalitate de acțiune în funcție de anumite opțiuni ideologice și scopuri [172, p. 89], care privesc organizarea și conducerea societății.

Doctrina politică promovează anumite valori și norme social-politice și umane, ce trebuie conservate sau realizate, modele de acțiune socială și politică și/sau proiecte asupra viitorului dezirabil al societății.

Procesele de internaționalizare a societății și a lumii din ultimele decenii au propulsat în centrul atenției mass-mediei problematica geopolitică globală, dar mai cu seamă cea de pe continentul european, unde în competiție cu Federația Rusă, care încerca să-și recapete rolul de supraputere, a intrat SUA, unicul colos mondial.

Înainte de a discuta despre interesele marilor puteri în regiunea sud-estică a Europei, așa cum a fost anunțat în titlul de mai sus, considerăm că este cazul să reflectăm asupra noțiunii propriu-zise de „mare putere”. În legătură cu aceasta, în teoria relațiilor internaționale există următoarea ierarhie: superputere, mare putere, putere regională, o mică putere. Există state care se apropie de cel mai înalt statut, precum și țări care pierd acest statut.

Astfel, China, care acum se îndreaptă vertiginos către statutul de cea mai mare putere din lume și care specialiștii prognozează că îl va atinge în curând, a dezvoltat un concept interesant care cuantifică statutul de „Mare Putere”. Acest index este obținut prin prelucrarea datelor ce țin de factorii economici, culturali și militari, determinând puterea unei țări: produsul intern brut, dezvoltarea tehnologică, numărul dispozitivelor militare, influența asupra mass-mediei la nivel mondial și instituțiile și organisme internaționale din care face parte. Conform acestui concept, SUA încă reprezintă marea superputere la nivel mondial, fiind acum urmată de China.

Federația Rusă este cea de-a treia mare putere mondială, datorită armei sale nucleare, capacității industriei militare și resurselor naturale de pe teritoriul său. Federația Rusă este autosuficientă la capitolul „energie” și minerale și are o armată îndeajuns de puternică pentru a-și apăra avantajele. Creșterea cerințelor mondiale de alimente și energie plasează Federația Rusă în centrul atenției. În plus, încălzirea globală topește zona Arcticii, deschizând noi rute maritime, surse de energie și spații locuibile [379]. Oricum, consideră specialiștii, pentru moment, Federația Rusă trebuie să renunțe la mitologia de mare putere. În realitate, Federația Rusă poate fi o putere regională, care să influențeze vecinii săi. Chiar pentru a realiza aceasta, Federația Rusă urmează să soluționeze mai multe probleme: eradicarea în conștiința colectivă a ideologiei despre marea putere, combaterea corupției, să realizeze reforma justiției, să asigure libertatea presei, implementarea programelor educaționale. Și conducerea Kremlinului recunoaște supremația SUA prin vocea liderului său V. Putin, care declară că „America este o mare putere, astăzi probabil singura superputere. Recunoaștem aceasta” [381], dar nu se vrea împăcată cu acest gând, încercând pe diferite căi să-și recapete statutul pe care îl deținea pe timpul URSS, având cum e și de așteptat și ea interese geopolitice în regiunea de Sud-Est a Europei.

Din regiunea de Sud-Est a Europei fac parte: Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, Kosovo, Macedonia, Republica Moldova, Muntenegru, România, Serbia, Slovenia, Turcia și Ungaria. În sens restrâns, recurgând ades la termenul de subregiune, mulți autori din România, Republica Moldova și Federația Rusă consideră că din regiunea de Sud-Est a

Europei fac parte România, Bulgaria, Moldova, tot aici adăugând, de la caz la caz, părți din Ucraina și sumar Balcanii.

O altă formulă a regiunii de Sud-Est a Europei, numită uneori și subregiune, propun cercetătorii români Ilie Bădescu, Ioan Mihăilescu și Ionel Nicu Sava, care includ în structura ei România, Bulgaria, Moldova, părți din Ucraina [2, p. 229]. În opinia noastră, mai argumentată și mai explicită ne pare viziunea asupra regiunii de Sud-Est a Europei aparținând autorului român C. Moștoflei, care subliniază că la modul general, „regiunea sud-estică a unei zone geografice este porțiunea delimitată la exterior de limita estică și de cea sudică a zonei respective, iar în interior – de axele mediane corespunzătoare direcțiilor vest-est și nord-sud. Algebric, este vorba de cel deal patrulea cadran [128, p.20]. Desigur, evenimentele politice de extindere spre Est a Europei¹⁶ pot aduce noi viziuni asupra problemei.

După cum mai remarcă C. Moștoflei, continentul nostru, din punct de vedere geografic, începe la Munții Ural din Federația Rusă, care definesc granița estică a Europei cu Asia. Granița sud-estică cu Asia nu este definită în totalitate. Munții Ural sau râul Emba pot servi ca granițe posibile. Granița continuă cu Marea Caspică și apoi cu creasta Munților Caucaz sau, alternative, cu râul Kura din Caucaz, și apoi către Marea Neagră; Bosforul, Marea Marmara și strâmtoarea Dardanele completează granița asiatică [128, p. 20]. Oricum, unii geografi consideră că granița sudică a Azerbaidjanului și Armeniei cu Iranul și granița estică și sudică a Turciei cu Siria, Irak și Iran este granița dintre Europa și Asia din motive politice și culturale.

Având ca premisă cele menționate, rezultă că sud-estul Europei (Fig.3.1) este delimitat la nord de paralela 55°N, la vest de meridianul 25°E, la est și sud de linia care definește granița cu Asia, pe care am menționat-o mai sus. „Rezultă că pot fi considerate țări situate în Sud-Estul Europei următoarele state: Republica Moldova și, eventual, Georgia, Azerbaidjan și Armenia, în întregime, iar parțial – Belarus, Federația Rusă, Ucraina, România, Bulgaria și Turcia” [128, p. 21].

Din punctul de vedere al amplasării sale geografice, dar și geostrategice, teritoriul dintre Nistru și Prut, Basarabia/Moldova, actualmente Republica Moldova, a fost în permanență „mărul discordiei” dintre marile puteri continentale: Rusia țaristă, Imperiul Otoman, mai târziu între Germania nazistă și URSS, care s-a soldat cu raptul Basarabiei, exprimat prin Tratatul „Ribbentrop-Molotov”, semnat la Moscova la 23 august 1939, unde în Protocolul adițional secret a fost pecetluită soarta a mii de băștinași, deoarece „în privința Europei Sud-Estice, partea sovietică accentuează interesul ce-l manifestă față de Basarabia”. De-a lungul secolelor pentru aceste teritorii și locutorii lor s-au dovedit a fi cruciale ocupațiile Rusiei țariste (1812) și ale

¹⁶ Până în prezent, nu există o variantă unanim acceptată privind centrul geografic al Europei. Din aceste motive, noi vom lua în considerare calculele mai recente (1989) de la Institutul Geografic Național din Franța, potrivit cărora „Centrul Europei” este satul Purnuskes, situat la nord de Vilnius (Lituania).

URSS (în 1940 și 1944), cum au subliniat participanții la Conferința internațională „Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia”¹⁷.

Acest fapt denotă încă o dată că interesul pentru trecutul istoric, dar și pentru soarta de azi a statului Republica Moldova, prin plasamentul său geografic și însemnătatea sa strategică, continuă să provoace interesul și să condiționeze acțiunile politice ale marilor puteri în această parte a lumii.

Există o corelație între nivelul de conceptualizare politologică și acțiunea politica a statelor în calitatea lor de actori politici pe arena internațională. Dimensiunea acțională a statului este dictată nu atât de interesele pe care le are, ci mai mult de puterea lui ca subiect politic internațional. Cu cât un stat e mai puternic din punct de vedere politic, economic, militar, tehnologic, având și un teritoriu pe potrivă, cu atât mai eficientă va fi influența sa asupra celorlalți parteneri de acțiune ori actori politici regionali sau globali. Interesele, iar ulterior și acțiunile geopolitice ale unui stat privind atingerea obiectivelor râvnite rezultă din doctrinele pe care acesta și le elaborează și propune ca politică externă, ce urmează a fi rezolvate la moment sau în perspectivă într-un anumit spațiu geopolitic.

Despre evenimentele ce au loc în această regiune a globului, în care prin diferite acțiuni politice își promovează interesele geostrategice marile puteri ale lumii, mass-media de la Chișinău, dar și din România scriu puțin, opinia publică fiind informată/formată, preponderent, în baza surselor media ale Federației Ruse, care domină spațiul mediatic de la noi. Majoritatea faptelor și a fenomenelor ce au loc în regiune în ultimii ani sunt interpretate de mass-media rusească în strânsă legătură cu războiul din sud-estul Ucrainei. În acest context, lipsește nu numai informația privind starea lucrurilor din această regiune, dar și cadrul geopolitic just, în care aceste evoluții să fie plasate și citite. Căci, dincolo de amprenta locală pe care aceste evenimente o au neîndoielnic, ele sunt parte a unor evoluții politice și geopolitice mai ample, care nu pot fi ignorate în nicio analiză. De prea multe ori, aspectele legate de Republica Moldova sunt abordate și de mass-media din România într-o grilă provincială, în care actorii principali sunt personajele politice de la Chișinău, iar evenimentele majore – alegerile locale sau parlamentare (vag, este pomenită și Rusia). În realitate, toate evenimentele de la Chișinău poartă, mai mult sau mai puțin, amprenta unor evoluții geopolitice globale. Ele sunt determinate de înaintarea frontierei NATO și UE spre Republica Moldova, de decizia acestor instituții de a fixa granița pe Prut și de reacția pe care aceste evoluții le generează [1]. Mai mult, Republica Moldova este astăzi un spațiu de frontieră euroatlantic. „Decizia politică (geostrategică) de a fixa granița înaintării frontierei euroatlantice pe Prut, cuplată

¹⁷ Conferința a avut loc la Chișinău în zilele de 26-28 iunie 1991. Organizată sub egida Parlamentului Republicii Moldova, conferința a întrunit istorici, politologi, cercetători din domeniile conexe și politicieni din 16 țări, printre care România, Statele Unite, Marea Britanie, Germania, Franța, Israel, Cehoslovacia, Polonia, Rusia, Ucraina, Țările Baltice, Georgia etc. În total, au luat cuvântul 64 de persoane, dintre care 15 – din Republica Moldova, evenimentul fiind reflectat de 80 de jurnaliști de la 6 agenții de presă, ziare și reviste, precum și mai multe televiziuni și posturi de radio de peste hotare.

cu refuzul majorității populației din Republica Moldova de a accepta această decizie sunt responsabile de evenimentele care au loc acolo” [54, p. 115].

Pentru a înțelege mai clar scopul și sensul derulării evenimentelor ce au loc în regiunea din sud-estul Europei, care servesc subiecte pentru știri și teme de investigație și interpretare pentru mass-media de la noi, urmează să expunem principiile, orientările și ideile fundamentale pe care cele două mari puteri – Statele Unite ale Americii și Federația Rusă le promovează în această zonă de interes vital pentru Republica Moldova.

Confruntarea dintre SUA și Federația Rusă în regiunea Europei de Sud-Est, dar și în alte regiuni, poate fi interpretată ca o rivalitate dintre Pământ și Apă, care este o luptă veche, tradițională dintre logica continentală europeană și logica insulară reprezentată în prezent de SUA, care odată cu dezmembrarea sistemului sovietic au reușit să polarizeze lumea în jurul propriei hegemonii, interpretată de savanți și politicieni drept „Noua Ordine Mondială”, impusă de „imperiul fără umbră”.

Încrezători în superioritatea tehnologică, în puterea lor militară, în beneficiile oferite de sistemul dolarului, SUA se pare că au crezut că va urma un „secol american” de hegemonie. Nu a fost să fie, deoarece dispariția imperiului sovietic „cel rău” amenință legitimitatea ideologiei hegemonice a SUA în fața aliaților. Asta înseamnă că SUA trebuie să-și găsească un nou inamic care să ofere o amenințare, reală sau imaginară, astfel încât să se poată autoproclama stăpâna Noului Ordin Mondial. Acest inamic la moment este islamismul radical, cel care a preluat atare rol în locul URSS-ului. Dar, în realitate, obiectivul fundamental al Americii este neschimbat. Și anume, să prevină apariția unui rival capabil să concureze cu sine și, mai important, capabil să controleze inima pământului, „insula globală”. Or, așa cum specifică teoreticienii, „Marea împotriva Pământului” acum este SUA împotriva „restului lumii,” și prima împotriva blocurilor Eurasiatic și European.

Imperativele geostrategice pe care SUA trebuie să le îndeplinească pentru a-și menține hegemonia globală vizează nenumărate zone de pe mapamond. Ceea ce ne privește este să alegem din noianul de interese politice ale SUA pe acelea care această supraputere mondială a momentului încearcă să le promoveze în euroregiunea din care face parte și Republica Moldova. În opinia noastră, la scară generală, obiectivul geostrategic al SUA poate fi rezumat în trei cuvinte: *încercuiește, destabilizează, balcanizează*, rezultând din documente oficiale, literatura de specialitate și, nu în ultimul rând, din problematica abordată în acest context de către mass-media de la noi, dar și de peste hotare. Aceste imperative geostrategice ale SUA pot fi formulate ca:

- Neadmiterea creării în Europa și în Asia a unor coaliții ce ar putea provoca supremația Americii.

- Interesul de a controla Eurasia prin încercuirea Rusiei și Chinei în scopul de a „controla lumea”.
- Încercuirea Federației Ruse include și plasarea unor baze militare noi în Europa de Est, instalarea de sisteme antirachetă în Polonia, Republica Cehă și România, susținerea aderării Ucrainei și a Georgiei la NATO, și continuarea unei politici agresive având ca scop dislocarea influenței Rusiei în zone cheie din jurul Mării Negre, Mării Caspice și Caucazului.
- Încurajarea și dezvoltarea rețelei de conducte în Marea Caspică, care să nu implice Federația Rusă și să facă legătură cu Turcia, dar și limitarea accesului, pe cât este posibil, a tancurilor petroliere rusești în Bosfor și Dardanele.
- În paralel și simultan – extinderea masivă a NATO în Europa de Est și în Balcani până la granița cu Federația Rusă, chiar și în interiorul fostei Uniuni Sovietice.
- Crearea unui NATO extins de la Marea Baltică până la Marea Neagră pentru a „pava” drumul de la Marea Caspică și Marea Neagră.

În afară de obiectivele geostrategice primordiale, amintite mai sus, ale SUA, dacă examinăm atent și conținutul tematic al mass-mediei, conchidem că acestea au și interese geopolitice, mai mult sau mai puțin, personalizate în raporturile cu Republica Moldova, țară, granițele căreia semnifică piatra de hotar a extinderii NATO pe continentul european către Est, dar, după cum am mai menționat, și a Uniunii Europene extinse. Printre acestea sunt:

- Menținerea unui echilibru de forțe (politice, militare) între țările ce fac parte din această euroregiune, capabile să conducă la asigurarea securității țărilor-parte ale Blocului Atlantic, a Republicii Moldova ca țară-tampon între Vest și Est și păstrarea păcii în această zonă.
- Neadmiterea escaladării conflictului armat din partea de Est a Ucrainei în zonele de Sud-Est ale acestei țări, care ar putea duce la noi focare de separatism în Ucraina și în partea de sud a Republicii Moldova, care ar dezlega mâinile Federației Ruse să pună în aplicare planul său geostrategic de creare a așa-numitei *Novorosii* de-a lungul litoralului Mării Negre, idee pe larg „trâmbițată” și promovată de mass-media din Federația Rusă și din regiunile separatiste ale Ucrainei și Moldovei.
- Acordarea de ajutor material și logistic forțelor militare ale țării noastre în scopul sporirii potențialului de apărare și de securitate națională.
- Extinderea colaborării dintre NATO, UE și Armata Națională, în corespundere cu Acordul între Republica Moldova și Uniunea Europeană de stabilire a cadrului pentru participarea Republicii Moldova în operațiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor și la Programul „Parteneriat pentru Pace”.

- Neadmiterea reactivării conflictului „înghețat” din zona separatistă transnistreană, retragerea armamentului și a forțelor armate rusești de menținere a păcii din zona din stânga Nistrului prin înlocuirea lor cu forțe pacificatoare mandatate de OSCE.
- Încurajarea colaborării dintre RM și UE în domeniul securității și apărării prin participarea în proiectul Politicii de Securitate și Apărare Comună, care oferă posibilități de implicare pentru acele state care nu sunt membre ale UE sau NATO.

Dacă interesele SUA privind promovarea doctrinelor sale în regiunea de Sud-Est a Europei au început practic odată cu destrămarea URSS și obținerea suveranității țării noastre, ca parte a acestei regiuni, apoi nu putem spune același lucru despre interesele ce le are, dacă mai luăm în calcul și politica pe care o duce Federația Rusă în relațiile cu Republica Moldova. Voit sau nu, interesele geopolitice ale acestei mari puteri în regiunea respectivă au vechime de secole, dovadă, în acest sens, fiind și numărul mare de războaie purtate de Rusia țaristă împotriva Imperiului Otoman pentru dreptul de a stăpâni gurile Dunării și Balcanii, sau, acum mai noi, de la independență încoace – dezlănțuirea conflictului separatist în partea de Est a Republicii Moldova și impunerea înverșunată a Federației Ruse, ca „moștenitoare a intereselor” URSS pe arena mondială, refuzul de a-și retrage trupele și munițiile din partea stângă a Nistrului. Conștientă de faptul că încalcă toate prevederile internaționale și Acordul semnat la Istanbul încă în 1999, prin menținerea în continuare a armatei sale în Republica Moldova, Federația Rusă invocă noi și noi motive pentru a păstra la Nistru așa-numiții „pacificatori”, care sunt pentru ea principalul pilon în menținerea regimului separatist și a instabilității geopolitice din regiune [93; 217].

Analizând evoluția istorică a „teritoriului românesc locuit de moldoveni”, cercetătorul C. Moștoflei subliniază că „cel mai mare interes pentru acest teritoriu locuit de moldoveni a manifestat, mai cu seamă începând cu sfârșitul secolului al XVIII-lea, Rusia sub toate formele sale statale pe care le-a adoptat:

- în jocul intereselor marilor puteri, cele ale populației din zonă și-au găsit o rezolvare favorabilă numai în situațiile asocierii lor, pe plan acțional, cu cele ale adversarilor rușilor;
- în toate perioadele cât luau sub control porțiuni ale teritoriilor locuite de români, rușii au acționat pentru lichidarea legislației naționale, scoaterea limbii române din instituțiile de stat, școli, biserici, viața socială, prin deportarea în cele mai îndepărtate colțuri ale URSS;
- s-a aplicat permanent politica de colonizare excesivă cu populații din teritorii, cu găgăuzi, bulgari, dar și cu ruși și ucraineni, urmărind separarea românilor în zone distincte, așa cum înainte austrieicii încercaseră să despartă Bucovina de celelalte părți ale Moldovei, din stânga și dreapta Prutului, cu ruteni (de fapt, tot slavi);
- interesul manifestat pentru teritoriul moldovenesc este justificat de importanța sa, menținută de-a lungul veacurilor și determinată de următoarele caracteristici:

- se află pe căile de acces ce pleacă de pe teritoriile rusești, bieloruse și ucrainene către țărmul nord-vestic al Mării Negre, către pururi ademenitoare arteră comercială a Europei – Dunărea, și către Balcani;
- stăpânirea sa permite controlul navigației din bazinul nord-vestic al Mării Negre și pe fluviul Dunărea, dar și ca factor de presiune în relațiile cu alte puteri ce ar manifesta interes în această zonă a Europei;
- are unul dintre solurile cele mai fertile și mai bogate în cernoziom, nu numai din Europa, ci chiar din lume;
- este locuit de un popor dintre cele mai harnice și cele mai blajine” [128, p. 26].

După 1997, Federația Rusă a elaborat geopolitica sa internațională, menirea și poziția ei în lume, trasându-și mai multe scopuri, principalul fiind promovarea „doctrinei neoimperialiste”: cine are putere, acela decide, care urmărește scopul de a restabili controlul Rusiei asupra statelor independente care s-au format în urma destrămării URSS prin formarea unei noi Uniuni cu denumirea de „Uniunea Eurasiatică”.

În acest context, au suferit schimbări și relațiile ruso-moldovenești, atât în plan politic cât și economic, și cultural. Astfel, Federația Rusă, dacă e să judecăm după acțiunile concrete și din ceea ce reflectă mass-media afiliată Kremlinului, duce o politică care, în linii generale, vizează următoarele:

- duritate și fermitate privind zădărnicierea acțiunilor de integrare europeană a țării noastre;
- interes sporit pentru dominarea vectorului informațional al Federației Ruse în Republica Moldova;
- seamănă „panică și neliniște”, manifestând interes sporit pentru „soarta” rusofonilor, aflați în „dalnee zarubejie”, cărora, indiferent de locul aflării lor pe fostul teritoriu al URSS, Rusia le-a promis protectorat;
- amestecul diplomației rusești de la Chișinău în mod arogant și agresiv în procesul de predare a istoriei în școală, precum și susținerea fățișă a ideii privind punerea în drepturi a limbii ruse cu limba de stat;
- tratarea Republicii Moldova din partea conducerii de vârf a Federației Ruse ca „ocină” a ei;
- sancționarea economică a Republicii Moldova prin impunerea embargourilor în legătură cu exportul fructelor, cărnii, vinurilor și divinurilor;
- menținerea în Republica Moldova a conflictului armat „înghețat” din zona nistreană în calitate de „instrument politic” în caz de nesupunere și neloialitate față de puterea moscovită;
- susținerea și stimularea morală și materială a grupărilor conducătoare proruse aflate la guvernare/în opoziție și menținerea spiritului separatist în rândul populației din regiunea nistreană și sudul țării în scopul zădărnirii intențiilor Republicii Moldova de a se apropia tot mai mult de România, de alte structuri europene și internaționale.

Democratizarea și tranziția spre economia de piață a pus populația Republicii Moldova, dar și mass-media, față în față cu o stare confuză. Până la acel moment părea că toate au mers bine. Jurnaliștii din presa scrisă și audiovizualul, adunați sub umbrela gorbaciovistă „glasnosti”, reușise să demonteze parțial bastioanele totalitarismului, impuse de regimul comunist, care a dominat la noi circa cinci decenii. Astfel, pe parcurs, atât societatea moldovenească, cât și mass-media, urmau să se bucure deopotrivă de germenii democrației, de pluralismul de opinii și libertatea de exprimare. Într-un cuvânt, odată cu procesele de restructurare a sistemului social-politic al societății în Republica Moldova, a luat startul și dezvoltarea mass-mediei pe principii democratice.

Se spune, pe bună dreptate, că mass-media se aseamănă întru totul cu societatea în care funcționează și pe care o reflectă. În anii de tranziție a societății moldovenești spre democrație și economia de piață, presa scrisă și audiovizualul au traversat, după părerea noastră, câteva etape, care i-au marcat substanțial activitatea sub toate aspectele: economic, financiar și ideologic. Ținând seama de acești factori interni de care a depins funcționarea sistemului mediatic, dar și de factorii externi care au influențat acest domeniu, propunem o periodizare a evoluției mass-mediei în acest context: prima perioadă, considerată cea a *restructurării mass-mediei*, cuprinde anii 1989-1993; cea de-a doua perioadă – anii 1994-2000, considerată a *reglementării activității mass-media*, când a fost elaborat cadrul ei legislativ; a treia perioadă, ce cuprinde anii 2001-începutul 2009, este a *regăsirii și reorientării mass-mediei*; cea de-a patra perioadă, care vizează anii 2009-2014, este una a *reangajării mass-mediei pe făgașul european*, iar ceade-a cincea perioadă, care începe de la sfârșitul anului 2014 și continuă până în 2020, o putem califica drept una a *rivalității neloiale a mass-mediei*. Din 2021, odată cu venirea la putere a Partidului Acțiune și Solidaritate, care a câștigat majoritatea parlamentară, în activitatea mass-mediei începe a șasea perioadă, care poate fi denumită convențional – a *apărării spațiului informațional al țării*.

Luând în considerare diversitatea de teme și idei, de probleme aflate în centrul atenției mass-mediei de la noi pornită pe calea restructurării și afirmării, vom întreprinde *infra* caracterizarea fiecărei din cele șase perioade de activitate ale mass-mediei, menționate *supra*.

În evoluția sa pe calea restructurării și democratizării, din 1991 până în 2024, mass-media de la noi a cunoscut multe momente oportune și de succes, la fel cum și insuccese și dezamăgiri, legate în același rând și de reflectarea problematicei geopolitice, care, odată cu dezvoltarea tot mai activă a tehnologiilor, încearcă să domine spațiul informațional privind interpretarea evenimentelor și a fenomenelor „de peste hotare”, dar și pe cele „de acasă”. Or, anume abordarea cotidianului prin prisma geopolitică dă posibilitatea maselor să cunoască și să înțeleagă mai clar totul ce se petrece în lume, dar și în țara lor.

Asupra activității de zi cu zi a mass-mediei moldovenești în reflectarea problematicii internaționale planează nu numai dilema privind selectarea a tot ce este mai interesant și mai semnificativ pentru public, ci și conjunctura politică. Aceasta determină relațiile externe ale țării noastre cu celelalte state învecinate sau mai îndepărtate, fapt ce impune, dacă putem spune așa, de la caz la caz, o abordare mai echilibrată a evenimentelor de sorginte geopolitică ce caracterizează relațiile dintre țări în context extern, dar și intern, pe care presa și audiovizualul le au în centrul atenției lor la o anumită perioadă de timp. Din aceste considerente temporale, periodizarea pe care am propus-o, sperăm, să ne ofere posibilitatea să analizăm și să determinăm mai bine starea mass-mediei și modul de activitate a ei privind viziunea asupra acțiunilor geopolitice ale marilor puteri ce încearcă să-și implementeze doctrinele lor în Europa de Sud-Est. Europei.

Deloc întâmplătoare este periodizarea proceselor mediatice, pe care am propus-o mai sus. Fiecare perioadă, cu denumire concretă, vizează anumiți ani în care s-au produs mai multe evenimente politice, care au influențat activitatea mass-mediei.

Astfel, în anii **restructurării** mass-mediei (1989-1993), aceasta cu adevărat s-a aflat în reformare de ordin structural, social-politic și economic. Cum mass-media era pe picior de refacere, câmpul informațional de la noi a fost dominat de mass-media rusească, care promova nestingherit interesele sale strategice în regiune. Cu atât mai mult că, în primii ani de democratizare, infrastructura mediatică de la noi continua să rămână în mâinile Federației Ruse, ca succesoare a URSS, prin controlul rețelelor de difuzare a posturilor teleradio în regiune, dar și prin publicațiile periodice – ziare și reviste de limbă rusă, care erau tipărite la Tipografia editurii de partid din Chișinău, după machete originale primite de la redacțiile moscovite. Publicațiile periodice în cauză aveau tiraje extrem de mari, ca să satisfacă nu numai cerințele populației de la noi, dar și a cititorilor din regiunile Odesa și Cernăuți ale Ucrainei.

Între timp, mass-media din Republica Moldova continua să se restructureze în circumstanțe dificile, impuse de conflictul de la Nistru, sau sub manifestările separatiste din regiunea de Sud a țării, dar și sub aplauzele prilejuite de recunoașterea independenței țării noastre la nivel internațional la 25 decembrie 1991 sau confirmarea la 2 martie 1992 a statutului ei de stat-membru al Organizației Națiunilor Unite.

Sub influența polarizărilor social-politice, publicațiile periodice de atunci s-au împărțit în două grupe cu atitudine diferită față de conducerea republicii: prima – de opoziție: „Literatura și arta”, „Țara”, „Glasul Națiunii”, „Făclia”, „Tinerimea Moldovei”; a doua – de colaborare: „Moldova Suverană”, „Viața Satului”, „Молодежь Молдавии”, „Советская Молдавия”, „Cuvântul” și „Politica”, iar după 1991 – „Независимая Молдова”, „Patria Tânără”, „Деловая газета”, „Curierul de seară”, „Săptămâna”, „Moldovanul”. Compania „Teleradio Moldova” continua să rămână la cheremul statului.

Fondarea mai multor partide și formațiuni social-politice a condus la apariția în această perioadă a presei de partid: „Observatorul de Chișinău” (Partidul Reformei); „Dreptate” (Partidul socialist); „Mesagerul” (Partidul Forțelor Democratice); „Pământ și Oameni” (Partidul Democrat Agrar) [97].

Atât ziarele generaliste, cât și cele ale partidelor și mișcărilor social-politice aveau viziuni diferite atât asupra numeroaselor probleme de ordin intern, cât și față de evenimentele ce se derulau în regiune. Iar de aici și confruntările/învinuirile reciproce dintre publicațiile periodice care, stăpânite de ambiții și discuții sterile, nu prea aveau timp pentru discursuri serioase privind problemele majore din țară și din viața internațională.

Concluzia pe care o tragem constă în faptul că în perioada de *restructurare* mass-media nu a reușit deocamdată să se impună în calitate de oglindă veridică a evenimentelor din realitatea națională și internațională.

Perioada a doua, numită a *reglementării* mass-mediei (anii 1994-2000) este și ea determinată de mai mulți factori social-politici. Odată cu venirea la putere a Partidului Democrat-Agrar (1994), controlul asupra presei scrise și asupra audiovizualului a fost reinstaurat. Pare neverosimil, dar odată cu purcederea țării pe calea democrației, contrar așteptărilor, a început procesul *etatizării* presei. În context, C. Marin sublinia că „acest proces a fost declanșat la începutul anilor '90, când cca 40 la sută dintre publicații, inclusiv cele centrale („Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, „Moldova Suverană”, „Nezavisimaia Moldova”, „Viața miliției” („Scutul legii”), „Moldova și lumea” etc.), toate ziarele raionale, o serie de publicații specializate au trecut în proprietatea statului [Mass-media. În: *Republica Moldova*. Ediție enciclopedică. Chișinău: EM, 2009, pp. 674-778. ISBN 978-9975-9520-0-2.].

În pofida opreliștilor de ordin statutar, politic și financiar în acești ani a continuat să crească numărul publicațiilor periodice de partid. Între anii 1994-1997, sunt lansate: „Moldovanul” (Partidul Republican); „Albina” (Partidul Democrat al Muncii); „Libertatea” (Partidul Liberal); „Luceafărul” (Partidul Renașterii și Concilierii); „Dialog” (Mișcarea pentru o Moldovă Democrată și Prosperă); „Comunistul” (Partidul Comuniștilor din Moldova); „Furnica” (Mișcarea social-politică „Alianța civică pentru reforme”) [97]. Astfel, după primii ani ai tranziției, aproape jumătate din numărul total al titlurilor, dar și al tirajelor publicațiilor periodice, care apăreau relativ stabil la Chișinău, „reveneau presei de partid. La scară largă starea a fost următoarea: dacă în 1990 în republică apăreau 86 de publicații periodice, apoi în 1991 – deja 200, iar în 1996 numărul lor era de 248. Tirajul total al ziarelor tipărite în 1995 la Chișinău a constituit cca 260 de milioane, iar al revistelor și buletinelor – aproape 500 de mii de exemplare [31, p. 385].

Primii ani de tranziție spre democrație au fost marcați de instabilitate social-politică și de probleme de ordin financiar. În 1995 Parlamentul a sistat finanțarea publicațiilor de cultură, apoi

în 1998 a început criza financiară din Federația Rusă, care a afectat substanțial situația economică a Republicii Moldova. De rând cu lipsa unei economii de piață funcțională, motiv obiectiv, care frâna dezvoltarea mass-mediei, se profilează și câteva aspecte concrete: lipsa transparenței în domeniul proprietății mass-media; lipsa unor prevederi clare privind publicitatea; monopolul de stat în domeniul distribuției presei; lipsa investițiilor străine din partea concernelor internaționale mass-media [97].

De menționat că, în tot acest răstimp, a continuat dezvoltarea presei: „căutarea unor modalități originale de a prezenta realitatea, apelând la multiplele genuri și specii ale profesiei, care au dispărut sau sunt pe cale de dispariție din paginile de ziare, reviste sau emisiunile audiovizuale” [176, p. 41].

Este important că perioada în cauză rămâne una a **reglementării** mass-mediei. În 1994 este adoptată Constituția Republicii Moldova, în care își găsesc reflectare pluralismul de opinie, dreptul la informație și libertatea de exprimare, apoi în toamna aceluiași an este adoptată „Legea Presei”, ca la începutul anului următor să fie adoptată „Legea Audiovizualului”. Șirul documentelor privind reglementarea activității mass-media în anii de referință se încheie cu adoptarea, în 2000, a „Legii privind accesul la informație”. De rând cu aceasta, alături de Uniunea Jurnaliștilor din Moldova (UJM) sunt fondate mai multe structuri, care vin să lucreze pentru afirmarea mass-mediei în plan național, dar și internațional, cum sunt: „Asociația Presei Independente” (API); „Asociația Presei Electronice” (APEL); „Centrul de Jurnalism Independent” (CJI), „Centrul „Acces-Info”, „Comitetul pentru Libertatea Presei” ș.a. Aceste organizații, ca și UJM, care între anii 1993-1995 devine membru al Confederației Jurnaliștilor a țărilor Comunității Statelor Independente, a Confederației Jurnaliștilor țărilor Balcanice și Federației Internaționale a Jurnaliștilor, colaborează cu organizații de profil internaționale, obținând experiență, suport legislativ, dar și strategic privind abordarea evenimentelor și a fenomenelor realității.

Ulterior, aceste organizații neguvernamentale cu activitate vizând media au avut un rol substanțial în aducerea la cunoștința autorităților a mai multor inițiative din partea societății civile: reformarea Audiovizualului public și a Consiliului Audiovizualului, deetimizarea presei și promovarea politicilor de stimulare a dezvoltării presei independente, dar și a reformei legislative în mass-media.

Tot aceste organizații neguvernamentale au contribuit activ la lansarea unui șir de reforme legislative pentru a stimula dezvoltarea presei în Republica Moldova și pentru a crea condiții economice egale tuturor redacțiilor: asigurarea accesului egal și transparent la „publicitatea de stat” și scutirea ziarelor de plata TVA din veniturile provenite din activitatea lor editorială etc. Iar o altă organizație neguvernamentală – Consiliul de Presă din Republica Moldova, în parteneriat cu API,

CJI și APEL, susținut financiar de Programul Mass-Media al Fundației Soros-Moldova, desfășoară cu regularitate în fiecare an, Forumul mass-mediei din Republica Moldova.

Inițiativele ONG-urilor din sectorul mediatic au avut și au continuitate. Astfel, la mijlocul lunii martie 2024, Parlamentul țării a votat proiectul de lege *Cu privire la Fondul de subvenționare în domeniul mass-mediei*. Proiectul, care va intra în vigoare după trei luni de la publicarea în „Monitorul Oficial”, timp în care vor fi elaborate și aprobate actele normative conexe, va contribui, potrivit autorităților, la dezvoltarea pluralismului mediatic, va fortifica independența editorială și economică a instituțiilor mass-media și va încuraja abordarea subiectelor și problemelor din domeniile de interes social, precum și realizarea investigațiilor jurnalistice în problemele de interes public.

Contribuția organizațiilor neguvernamentale la înlesnirea activității mass-media la acea vreme a fost cu atât mai importantă, cu cât marea majoritate a instituțiilor mediatice naționale, se confruntau cu probleme financiar-economice, ținând cu greu piept mass-mediei rusești, care continua să aibă influență în spațiul informațional al Republicii Moldova.

Rămânând la capitolul *reglementărilor*, de notat că în procesul afirmării sale ca stat, Republica Moldova a devenit parte a Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO), document important, care decretează mai multe drepturi și pentru activitatea democratică a mass-mediei.

La fel, pe parcurs, s-a produs un eveniment de mare însemnătate în contextul geopolitic regional: crearea la 10 octombrie 1997, de către patru state: Georgia, Ucraina, Republica Azerbaidjan și Republica Moldova, a forumului consultativ GUAM. În documentul semnat, președinții statelor-fondatoare au remarcat „necesitatea dezvoltării cooperării cvadrilaterale pentru întărirea stabilității și securității în Europa”, bazându-se pe principiile de drept internațional. GUAM este singura structură regională, din spațiul CSI, din care Federația Rusă nu face parte, iar intenția anunțată a GUAM de a coopera pentru asigurarea stabilității în Bazinul Mării Negre și în regiunea Marea Neagră – Marea Baltică, regiuni în care s-a extins NATO și UE, doar alimentează suspiciunile Federației Ruse că noii membri ai NATO și UE ar putea deveni avocați puternici ai intereselor țărilor GUAM în raporturile cu Washington și Bruxelles. Nemulțumită de cele ce se întâmplă, Federația Rusă a ripostat cu critici dure la adresa conducerii țării, folosind masiv instituțiile mediatice pe care le deținea (care văd lumina tiparului și care emit) pe teritoriul țării noastre. În legătură cu aceasta, unele surse mediatice au anunțat că Federația Rusă susține și încurajează inițiativa Transnistriei, Abhaziei și Osetiei de Sud de a constitui o alianță militară pentru a contracara eventualele efecte integraționiste din GUAM.

În cea de a treia perioadă, considerată a **regăsirii și reorientării** mass-mediei (2001- începutul lui 2009) la guvernare în Republica Moldova a fost PCRM. În primul mandat, acest partid a dus o

politică de apropiere de Federația Rusă, CSI și Uniunea „Rusia–Belarus”, ulterior considerată de guvernare și tratată de mass-media ca una a *regăsirii*. Activitatea guvernării comuniste, dar și a mass-mediei, a fost dominată în acești ani de Federația Rusă care, cu experiența și tehnologiile informaționale de care dispunea, și-a promovat permanent interesele strategice, urmărind scopul de a controla geopolitic regiunea de Sud-Est a Europei.

Etapă respectivă culminează cu refuzul președintelui V.Voronin, sub presiunea formațiunilor politice de orientare democratică din țară și a reprezentanților ambasadelor țărilor occidentale, de a semna planul „Kozak”, propus de Federația Rusă, care prevedea federalizarea Republicii Moldova, ca o condiție de soluționare a conflictului transnistrean.

Regăsirea, revenirea conducerii de la Chișinău, dar și a mass-mediei, la opțiunea europeană, care are loc după 2003, nu a fost ușoară. Valul urii din partea Federației Ruse pentru „neascultare” a cuprins aproape toate domeniile relațiilor moldo-ruse: politic/geopolitic și economic. Paralel cu instituirea primelor embargouri la fructele și vinurile moldovenești, mașina propagandistică a Kremlinului își sporește și influența sa ideologică în spațiul informațional regional. Soluționarea la acea vreme, așa cum a fost, a problemei Kosovo, a făcut ca separatiștii tiraspoleni din nou să revendice recunoașterea „ca stat” de către instituțiile internaționale și să le fie luată în seamă dorința de a se alipi la Federația Rusă [121].

Mass-media rusească nu a încetat să susțină revendicările separatiștilor tiraspoleni, în timp ce presa scrisă și audiovizualul moldovenesc parcă luaseră apă în gură: timid de tot pătrundeau în esența concretă a relațiilor moldo-ruse și a adevăratelor interese ce le urmărea „fratele mai mare” în regiune.

Totuși, o anumită înviorare a activității mass-media în această etapă observăm pe segmentul susținerii clasei politice în promovarea vectorului european și dezvoltarea relațiilor de bună vecinătate a Republicii Moldova cu România și Ucraina, chiar dacă planul „Iușcenko” de reglementare a conflictului transnistrean, propus în 2005, se deosebea de cel al strategilor din Kremlin doar prin denumire, determinând mai multe semne de întrebare din partea puterii de la Chișinău, inflamând disputele jurnalistice față de acest subiect.

Însă discursurile mediatice la acest subiect, ca și la multe alte probleme, au fost umbrite de un alt eveniment mai important: semnarea de către Republica Moldova în 2005 a „Planului de Acțiuni UE-RM”. Statele vecine Republicii Moldova, aflate și ele pe calea integrării europene nu au făcut decât să se bucure, de vreme ce Federația Rusă a supus la nivel diplomatic și prin mass-media unui tir de critici inițiativele Chișinăului.

Semnarea „Planului de Acțiuni UE-RM” a proliferat și mai mult aspirațiile proeuropene ale țării noastre, dar mai cu seamă disponibilitatea guvernării comuniste de a urma acest drum, înțelegând că numai menținerea vectorului european le poate garanta victoria în alegerile

parlamentare din 2005, fapt care s-a și împlinit, iar V. Voronin a fost ales președinte al țării pentru al doilea mandat. Bucuroasă de victoria obținută, clasa politică aflată la guvernare a rămas consecventă cursului european pe durata mandatului său, demonstrând aceasta prin multe acțiuni concrete [96].

Cursul european al țării a fost continuat și în perioada următoare, când la putere s-a aflat „Alianța pentru Integrare Europeană” (AIE). Această perioadă, a patra, care cuprinde anii 2009 - 2014, am numit-o una *a reangajării* mass-mediei pe făgașul european. Chiar dacă AIE nu a urmat consecvent drumul său, putem afirma că în acest răstimp au fost întreprinși pași concreți de apropiere a Republicii Moldova de UE, care au culminat cu parafarea, în noiembrie 2013, și apoi semnarea, în iunie 2014, a Acordului de Asociere la Uniunea Europeană.

Succesele înregistrate de Republica Moldova, care erau pe larg mediatizate la noi în plan pozitiv, în toți acești ani au fost supuse criticilor dure în mass-media rusă. Aceste critici erau însoțite și de amenințări la adresa conducerii de vârf a țării și poporului moldovenesc. Perioada respectivă pe plan mediatic este caracterizată și de adoptarea „Legii cu privire la libertatea de exprimare”(2010).

Din păcate, după semnarea Acordului de Asociere cu UE, dar mai cu seamă după alegerile parlamentare din toamna lui 2014, cum am mai spus, a început o nouă perioadă ce a *rivalității neloiale* sau a dușmăniei dintre mass-media deținută de un singur partid de la guvernare și bruma de instituții ale presei libere, care rămasese la acel moment. Interminabilele confruntări de ordin politic, ideologic și moral dintre instituțiile media democratice și cele aservite puterii oligarhice nu lasă timp jurnaliștilor pentru abordări serioase privind viața internă a țării, dar mai cu seamă a celei externe.

Astfel, în această perioadă, a cincea, a *rivalității neloiale*, ce cuprinde anii 2014-2020, mass-media națională independentă s-a pomenit în stare de dizgrație. Ea era neglijată și marginalizată politic și financiar atât de stat, cât și de instituțiile mass-media ce aparțineau formațiunilor oligarhice-mafiote aflate la guvernare, care dețineau la acea vreme aproximativ 70% din sectorul publicitar mediatic din țară. Peste toate, mass-media independentă și cea de opoziție duceau o luptă inegală în context intern și extern nu numai cu presa aservită puterii, dar și cu cea de limbă rusă, cu largă circulație în Republica Moldova. Concurența neloială dintre instituțiile media s-a întesit și mai mult după acapararea Crimeii de către Federația Rusă, la începutul anului 2014. Însă și mai înverșunată a devenit lupta cu propaganda și dezinformarea, impuse în spațiul regional de către mass-media din Federația Rusă, după raptul de către aceasta, tot în același an, a altor teritorii ucrainene. Ca urmare, primul canal tv rusesc, retransmisia căruia a fost sistată în Republica Moldova de Consiliul Audiovizualului din 4 iunie 2014 până la 1 ianuarie 2015, a fost *Russia-24*. Apoi, la 27 mai 2015, CA a suspendat repetat, pe termen nelimitat, redifuzarea

canalului tv *Russia-24*, pentru „încălcarea Codului Audiovizualului, Convenției Europene a Drepturilor Omului, Regulamentului Comisiei Electorale Centrale pentru desfășurarea campaniilor electorale și a Constituției Republicii Moldova...”. Decizia în cauză a fost luată după proiecția de către acest canal tv a documentarului „Crimeea: drumul către Patria-mamă” și interpretarea părtinitoare a alegerilor bașcanului autonomiei Găgăuze, ce a avut loc în martie 2015, dar și pentru nerespectarea pluralismului de opinie în reflectarea evenimentelor din Ucraina.

La 7 decembrie 2017, la inițiativa Partidului Democrat, aflat la guvernare (considerăm, mai degrabă în scopul de a-l apăra pe oligarhul V. Plahotniuc, care avea deschis dosar penal în Federația Rusă privind *laundromat-ul rusesc* – schema de spălare, în anul 2014, a 70 mld. dolari, facilitată de elitele politice din Moldova, despre desfășurarea căruia mass-media rusă anunța regulat), a fost adoptată *Legea privind combaterea propagandei străine*, fiind concomitent întreprinse modificări și în Codul Audiovizualului în această privință. Președintele țării Igor Dodon a refuzat să aprobe documentul în cauză, deoarece el viza activitatea posturilor tv rusești care emiteau în spațiul nostru informațional. Drept urmare, prin decizia Curții Constituționale, controlată tot de V.Plahotniuc, I.Dodon a fost revocat temporar din funcție, documentul fiind semnat de președintele Parlamentului Andrian Candu. Legea în cauză a fost abrogată de Igor Dodon abia în 2020, după schimbarea puterii la Chișinău și fuga din țară a lui V.Plahotniuc și a coalițiilor săi, cărora le-au fost deschise dosare penale pentru furtul miliardului de dolari din vistieria statului Republica Moldova în timpul când s-au aflat la putere.

În perioada la care ne referim, când la guvernare s-a aflat predominant PDM în coaliție cu alte formațiuni politice, micile eforturi privind „reforma mediatică în Republica Moldova a fost „caracterizată prin: 1) ingerința politică care a subminat reforma la nivelul tehnic al domeniului, 2) re-prioritizarea problemelor tehnice odată cu diminuarea influenței politice și, respectiv, 3) re-apariția ingerinței politice sub guvernarea actuală dominată de PSRM. (...) Reformele inițiate în perioada guvernării Partidului Democratar fi putut să îmbunătățească reziliența mass-mediei, dar PDM nu s-a arătat predispus să soluționeze problema fundamentală – să renunțe la propriul control asupra mass-mediei”. Guvernul Sandu, investit în funcție de coaliția parlamentară ACUM, PSRM și PCM, „singurul care a arătat un interes legitim și deschidere față de o mass-media independentă, din păcate, a fost copleșit de rămășițele vechiului sistem disfuncțional, problemele tehnice și revenirea politicului în mass-media, neavând astfel capacitatea de a promova schimbări substanțiale” [183, p. 4]. Cu toate acestea, perioada respectivă a avut și un indiciu benefic pentru mass-media audiovizuală. La finele anului 2018, a fost adoptat de către Parlament *Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova*.

Mai bine de 30 de ani, Republica Moldova încearcă a fi, deoarece nu putem spune că este, stăpână a câmpului informațional național. Și acest moment prielnic pentru țară avea să vină în urma alegerilor prezidențiale din 2020 și a celor parlamentare anticipate din vara lui 2021, când la putere s-a instalat Partidul Acțiune și Solidaritate. Președinta țării, Maia Sandu, dar și majoritatea parlamentară PAS, au demarat un șir de acțiuni pentru protejarea spațiului informațional al țării. Toate acestea ne dau temei să numim cea de a șasea perioadă a evoluției activității de informare a maselor, începând cu 2021, drept una a **apărării spațiului informațional al țării**.

Acțiunile întreprinse de putere în această privință au fost amplificate substanțial odată cu începerea, la 24 februarie 2022, a așa-numitei „operațiuni militare speciale” a Federației Ruse în Ucraina, în Republica Moldova fiind declarată stare de urgență. În acest context, a fost limitată difuzarea programelor de televiziune din Federația Rusă, iar site-ul de știri *Sputnik Moldova* și o serie de alte resurse Internet au fost blocate.

La 22 iunie 2022 a intrat în vigoare *Legea cu privire la securitatea informațională*, iar în perioada 16 decembrie 2022-30 octombrie 2023, Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova (CSE), la propunerea Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova, a retras licențele a 12 canale tv, multe dintre care se prezentau ca niște replici ale televiziunilor din Federația Rusă, cum ar fi Primul în Moldova, NTV Moldova, RTR Moldova, Prime ș.a., dar a blocat în acest răstimp și peste 50 de portaluri web, jumătate dintre care ar fi gestionate direct de Federația Rusă. Referindu-se la posturile suspendate, șefa CA Liliana Vițu a declarat în cadrul unei conferințe de presă că posturile de televiziune nominalizate „au încălcat în mod constant Codul Audiovizualului și principiile informării corecte. Au favorizat persoanele supuse sancțiunilor internaționale, au manipulat informațiile cu privire la evenimentele naționale, dar și cu privire la războiul din Ucraina” [402]. Desigur, decizia CSE trebuie implementată uniform pe întreg teritoriul țării, însă în Găgăuzia, spre exemplu, sunt operatori care preiau integral unele posturi de televiziune rusești care dezinformează și justifică agresiunea militară a Federației Ruse asupra Ucrainei. De aici și interesul sporit al statului pentru apărarea spațiului informațional național, în situația când așa-numita „operațiune militară specială” a Federației Ruse în Ucraina nu dă semne că se poate incheia în timpul apropiat. Anume din aceste considerente la inițiativa Președintei Republicii Moldova a fost susținută de majoritatea parlamentară, fiind adoptată la 31 iulie 2023 *Legea privind Crearea Centrului pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative* [85].

Trebuie de menționat: în Republica Moldova, un anumit timp, a fost posibilă existența canalului tv „Mir”. După destrămarea URSS, de-a lungul anilor, acesta (Compania Interstatală de Televiziune și Radio „Mir” a Comunității Statelor Independente) a fost un instrument important

de promovare a imaginii Republicii Moldova în spațiul Eurasiatic, din care făcea parte și Republica Moldova. Despre creșterea autorității acestui canal tv privind mediatizarea activității multilaterale a Republicii Moldova vorbește următorul fapt: la început nimeni nu avea în plan să creeze o reprezentanță a CITR „Mir” în Moldova. Mai bine de patru ani, serviciile informaționale aici au fost prestate doar de un singur reporter [409]. Dar în 2010, au intervenit schimbări de proporții în activitatea canalului, fiind fondată Reprezentanța moldovenească a Companiei Interstatale de Televiziune și Radio „Mir”. În ultimii ani, ea dispunea de un buget de 3,5 mil. de lei și 16 angajați. În 2022 și 2023, echipa reprezentanței din Moldova a CITR „Mir” a lucrat permanent la o serie de proiecte ciclice, precum „Cinci motive pentru a vizita Moldova”, „Eurasia. Cultural”, „Eurasia. Regiuni”, „Vremea în lume”, „Povești de succes”. Numai în acest răstimp, reprezentanța națională a CITR „Mir” a pregătit 300 de materiale informative pentru programul „Știri” și peste 50 de reportaje pentru programul „Împreună”. În 2021, pe posturile „Mir-TV” și „Mir 24” a fost difuzat un film documentar „Independența. Misiune posibilă”, despre aniversarea a 30 de ani de la independența Republicii Moldova, iar în 2022 a fost pregătit un alt film documentar, dedicat aniversării a 50 de ani de la nașterea Maiei Sandu, Președintele Republicii Moldova [411].

În anii de activitate, dezinformarea și propaganda, impuse de Federația Rusă, erau deseori destul de pronunțate în emisiunile canalului „Mir”, deopotrivă cu acțiunile de denigrare a calității producției viniviticole expediate de țara noastră în centrele industriale rusești. Dar cunoscând metehnele mass-mediei rusești, care reacționa bolnăvicios, atunci când nu-și putea impune interesele geopolitice în regiune, mulți nici nu dădeau însemnătate acestor acțiuni de răzbunare. Starea lucrurilor a luat cu totul o altă turnură odată cu invazia armată a Federației Ruse în Ucraina. „Operațiunea militară specială” începută de Federația Rusă în Ucraina, dar, pe de altă parte, interesul menținerii vectorului integrării europene au făcut ca Republica Moldova să inițieze desolidarizarea treptată de cele 282 de tratate și acorduri din cadrul Comunității Statelor Independente, care urma să se încheie pe 8 februarie 2024. Mai mult, în calitate de membru al Convenției Europene pentru televiziune transfrontalieră, Republica Moldova nu are dreptul să difuzeze emisiuni tv din țările, care nu au ratificat Convenția în cauză, Federația Rusă fiind anume una din aceste țări. În scopul securității naționale și al protejării spațiului informațional al țării, unul din primele acorduri care a fost denunțat de către Republica Moldova a fost cel de retragere din calitatea de fondator al Companiei Interstatale de Televiziune și Radio „Mir” al CSI.

Lucru straniu: după sistarea oficială a retransmiterii în Moldova la posturilor „Mir TV” și „Mir 24”, Federația Rusă aproape încă un an de zile a finanțat activitatea reprezentanței moldovenești, recurgând la acțiuni de șantaj față de puterea de la Chișinău [407]. În replică, reprezentanții guvernului și ai altor organe de stat au acuzat postul de televiziune „Mir” în

diseminarea de „propagandă” și „îndemn la război”. În consecință, autoritățile moldovenești au încetat finanțarea postului de televiziune „Mir”.

În felul acesta, se observă pregnant o reorientare geoculturală a Republicii Moldova către Europa. De la 1 ianuarie 1993, Radioteleviziunea Națională a Republicii Moldova a devenit membru al Uniunii Europene de Radioteleviziune (UER), iar peste patru luni, în aprilie, a fost pusă în funcțiune Stația de recepție și de emisie a televiziunii prin satelit, de altfel prima de acest tip în spațiul postsovietic. Realizatorii programelor informative și ale celor sportive au obținut posibilitatea de a recepționa subiecte de actualitate din toată lumea. În același timp, Televiziunea Națională a obținut posibilitatea de a propune zilnic subiecte din realitatea țării pentru alte canale tv din țările-membre ale UER. Acest eveniment a adus un aspect important în politicile editoriale ale Televiziunii Naționale – cel de deschidere spre lume, de intensificare a relațiilor cu alte posturi de televiziune și de un schimb sporit de informații. În programele săptămânale de emisie ale Televiziunii Naționale și-au găsit loc buletinele informative de la BBC (Marea Britanie), TRT (Turcia), DW (Germania), CFI (Franța), s-a început un schimb intens de programe culturale, de filme documentare, de teleduplexuri cu TVR (România).

Colapsul Uniunii Sovietice a reconfigurat axele regionale pontice, acestea activând în contextul unei lumi multipolare – instaurată în urma dispariției confruntării bipolare – și (re)activarea noilor proiecte geopolitice [45, p.29].

În ansamblu, metamorfozele produse își găsesc o explicație. Cercetătorul român Dan Dungaciu menționa, în această ordine de idei: „Marea Neagră este *un spațiu de frontieră euro-atlantică*. Toate evenimentele geopolitice semnificative – evoluții sau stagnări – derulate în jurul Mării Negre poartă, mai mult sau mai puțin, amprenta unor evoluții geopolitice globale. Mai concret, ele sunt determinate de *întărirea frontierei euroatlantice spre Asia Centrală*, de indecizia instituțiilor occidentale de a fixa granița suficient de amplu, încât să includă popoare și state care vor să fie parte a acestui spațiu. Republica Moldova este unul dintre ele” [54]. Afirmațiile date, de fapt, trasează o eventuală perspectivă pentru cercetările viitoare ale acestei problematice.

Vizita de stat a Președintelui turc Süleyman Demirel în Republica Moldova, în iunie 1994, a marcat o nouă conjunctură geopolitică privind zona găgăuză din sudul republicii. Ankara a încercat prin intermediul Agenției Turce pentru Cooperare și Dezvoltare (ATCD) să aibă o prezență cât mai activă în acest areal [79, p.224].

Or, imediat după căderea regimului sovietic, atât Ucraina cât și Republica Moldova, ambele devenind de curând independente, au fost nevoite să se confrunte cu propriile mișcări secesioniste alimentate de vectorii de interes ai Rusiei și Turciei. Dacă principalele ținte de influență ale Turciei, aliatul SUA, în spațiul nord-pontic erau Bugeacul, Crimeea, Karaceaevo-Cerkesia, Kabardino-Balkaria și Daghestanul – toate formând împreună un lanț eterogen cu minorități turcice – în cazul

Federației Ruse axele de interes au fost orientate spre regiunile din sudul și estul Ucrainei (bazinul carbonifer Donbas, peninsula Crimeea) și estul Republicii Moldova (Transnistria) – acel triunghi de încercuire a Ucrainei pentru a o menține în poligonul rusesc – CSI.

Acordul de la Almatî, prin care 11 foste republici sovietice (cu excepția Estoniei, Letoniei, Lituaniei și Georgiei) au aderat la CSI, trebuie să fie înțeles ca un proiect geopolitic rusesc de a recupera aria de influență sovietică. Federația Rusă își percepe în mod diferit vecinii, modelul apare sub forma unor cercuri concentrice care gravitează în jurul Moscovei. Fiecare țară membră CSI ocupă un loc special în ceea ce Federația Rusă denumesc *vecinătatea sa imediată* [27, p.155].

Se consideră că Elțin, înaintea lui Putin, a trasat conturul geopolitic al conflictelor înghețate. Acestea de facto rămân „înghețate” atât timp cât coincid cu interesele Federației Ruse, încercând totodată să convingă Occidentul că Federației Ruse trebuie să i se acorde „puteri speciale, în calitate sa de garant al păcii și stabilității în fostele regiuni ale U.R.S.S.”, declara președintele rus Boris Elțin cu scopul de a se asigura că trupele străine nu vor staționa în CSI [74].

Federația Rusă a avut o abordare geopolitică specifică în raport cu Republica Moldova: pe lângă faptul că a sprijinit deschis regiunea separatistă transnistriană în 1992 prin logistică și armament, între 20.06.1992 - 10.08.1992, Federația Rusă a permis închiderea gazoductului ce alimenta cu gaze naturale mai multe localități din dreapta Nistrului, între 3-10 iulie 1992 aceasta a cerut regimului separatist să întrerupă livrarea energiei electrice către consumatorii din Republica Moldova. La 19 iunie 1992, a fost blocată calea ferată Tiraspol-Chișinău și a asigurat transportul voluntarilor cazaci de pe teritoriul Federației Ruse. În timpul conflictului, Banca Centrală a Rusiei și-a deschis propria filială la Tiraspol, blocând sistemul bancar al întregii republici [160, p.155].

Republica Moldova, noul stat apărut, a fost recunoscută mai întâi de România, apoi de majoritatea statelor occidentale. Frontierele statului moldovenesc rămân cele stabilite de Stalin imediat după cel de-Al Doilea Război Mondial, în februarie-august 1944, prin crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM). Republica a inclus 6 județe din fosta regiune istorică a României – Basarabia (fără extremitatea nordică și fără partea de sud a regiunii, alipite Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene), și Transnistria. Astfel încât, din punct de vedere juridic, între Republica Moldova de astăzi și Principatul Moldovei (întemeiat în 1359), nu există o legătură de succesiune [156, p.78]. Declarația de independență, adoptată în unanimitate în 1991 de legislativul din Chișinău, trebuie să fie citită prin prisma impasului identitar. Sociologul Dan Dungaci remarcă „existența a două interpretări geopolitice a acestui act: pe de-o parte, cei care citeau Declarația de Independență ca independență față de Moscova, pe de altă parte, cei care o vedeau ca independență față de România. Pentru cei din prima tabără era o oportunitate pentru apropierea treptată față de București [...]. Cea de a doua tabără vedea Declarația ca pe o blocare a oricăror referințe la 1918 sau la situația de dinaintea Pactului Molotov-Ribbentrop. Se includ aici adepții

CSI de ieri și de azi, moldoveniștii primitivi de extracție sovietică sau cei care doreau aderarea Republicii Moldova la eventuala uniune Rusia-Belarus” [55, p.102-103]. Chiar și Bucureștiul a reacționat într-un sens de catalizator al acestei „independențe”, prin recunoașterea Republicii Moldova de legislativul român la 3 septembrie 1991 (singurul vot „împotriva” a aparținut deputatului Claudiu Iordache).

În ajun de an nou 2021, trei televiziuni controlate de Partidul Socialiștilor (prorus) din Republica Moldova, au luat o decizie: acestea nu vor transmite mesajul de anul nou al Președintelui în funcție, Maia Sandu, ci un mesaj înregistrat al fostului președinte Igor Dodon, învins în alegeri. Astfel, telespectatorii posturilor NTV Moldova, Accent TV și TNT Moldova, deținute formal de parlamentarul PSRM Corneliu Furculiță, nu aveau să vadă mesajul de revelion al Președintelui țării, Maia Sandu [372].

Este justificat, astfel, faptul că încă în decembrie 2021 Președinta Maia Sandu într-un interviu pentru postul de televiziune TVR Moldova, a subliniat necesitatea de a lupta cu „propaganda rusă”, transmisă prin intermediul canalelor tv [417].

În 2021, în Moldova, conform datelor Centrului pentru jurnalism independent, 65% dintre respondenți au folosit Internetul în fiecare zi, iar 52% în mod regulat priveau televizorul. În top 5 cele mai populare posturi tv intrau NTV Moldova (17%) și Primul în Moldova1 (15%).

Cele mai mari trei posturi-replici ale canalelor tv rusești în Moldova au fost pe parcursul anilor: „Россия 1” – RTR Moldova (2012), „HTB” – NTV Moldova (2016), și „Первый канал” – Primul în Moldova (2019), care aveau în grila de emisie buletine de știri și emisiuni analitice și în limba română. În acest context, este relevant faptul că studiul „Pluralismul extern al mass-mediei din Republica Moldova în anul 2015”, realizat de Asociația Presei Electronice (APEL), constata „o concentrare excesivă a proprietății și a audienței, ceea ce favorizează crearea unor poziții dominante în formarea opiniei publice și duce la uniformizarea conținutului media, punând astfel în pericol pluralismul și diversitatea în mass-media”.

În rețeaua Sun TV, raportul dintre canalele de limba română și cele de limbă rusă este de 1:3; la Moldtelecom și la Starnet – de 1:2; la Satelit-TV – de 1:7. Producția mediatică de limba rusă este, de departe, pe primul loc în topul preferințelor de consum și în regiunile țării. În UTAG, bunăoară, peste 90% din populație preferă să urmărească programe de știri tv în limba rusă și doar ceva mai mult de 2% – în limba română, potrivit unui studiu realizat la finele anului 2015. Mass-media rusească se bucură de încrederea a 83% dintre cei chestionați, iar cea din RM – de 43%. Mass-media din România, UE și Ucraina se bucură de cote de încredere care variază între 6 și 14% .

În temei, în acești ani comportamentul mass-mediei a fost aidoma guvernărilor care s-au perindat pe scena politică moldovenească. Ele au încercat nu atât să analizeze spațiul geopolitic,

ci au îndeplinind rolul de simplu statist lângă totul ce se întâmplă actorilor geopolitici mari și mici – de la organizații internaționale până la cele regionale, de la Uniunea Europeană până la Uniunea Vamală, de la Federația Rusă până la Transnistria, de la CSI la GUAM [95]. Tot în această ecuație se înscriu și, nu în ultimul rând, SUA și NATO care, cu înaintarea lor spre Est, au ajuns să facă hotar la modul direct cu țara noastră pe Prut. La ora actuală, Republica Moldova este prinsă între ciocan și nicovală, mai având în teritoriul ei legitim o enclavă separatistă și o armată de ocupație. Această stare de lucruri face ca mass-media, ca și clasa politică de la noi, să-și limiteze acțiunile la gesturi de apărare în raport cu manifestările actorilor geopolitici în această regiune, încercând să reacționeze doar în situațiile când observă că sunt atrase „în cursă” din care nu pot scăpa. Așa s-a comportat mass-media de la noi în conflictul transnistrean, fiind depășită strategic și ideologic de mass-media rusească, de cea din regiunea rebelă și de unele surse mediatice din Ucraina, până la înghețarea acestui focar de instabilitate. Același comportament a caracterizat activitatea mass-mediei și în legătură cu planul „Kozak” de federalizare a țării, când ea a fost totalmente depășită de evenimente, reacționând post-factum la pericolul ce plana asupra țării, atunci când politicienii, structurile statului, diplomația occidentală, dar și opinia publică națională – cu toții înțeleseră urmările catastrofale ale cursei întinse Republicii Moldova de către Federația Rusă. Nu întâmplător, unii politicieni și experți din țară și de peste hotare sunt de părere că marea tragedie a Republicii Moldova constă în faptul că este atrasă în jocuri geopolitice periculoase, pe care nu le poate gestiona în mod suveran și conform interesului său național.

Deseori, când se discută despre contribuția mass-mediei la reflectarea vieții externe, despre rolul ei în internaționalizarea unor evenimente geopolitice regionale, se încearcă a opera cu date statistice care demonstrează că la noi atât presa scrisă, cât și emisiunile radio și tv sunt transmise în română, dar și în rusă, menționându-se titluri de publicații periodice, posturi și emisiuni audiovizuale, care vin să confirme sau să infirme concluziile la care se dorește a ajunge: cu suportul mass-mediei de limbă rusă putem internaționaliza orice problemă politică/geopolitică de importanță strategică pentru țara noastră.

Așa stând lucrurile, ne complacem de a jongla cu datele statistice, fără a ne întreba și a afla cine sunt adevărații stăpâni și cine face politica editorială a publicațiilor periodice și a posturilor de radio și tv de limbă rusă de la noi, majoritatea lor cu difuzare republicană. Publicațiile periodice de limbă rusă, care văd lumina tiparului la noi, aici și acum, au subredacții ale ziarelor și revistelor centrale din Federația Rusă, care nu fac altceva decât să promoveze interesele geopolitice pe care aceasta le are de secole în această regiune. Cât privește posturile de radio și tv rusești, care sunt propuse publicului nostru, din start devine clar că nu de dragul internaționalizării și informării echidistante aceste media, aflate ca și întreaga țară într-o

apocaliptică criză economică, vin să facă investiții solide în tentativa vizibilă de a domina câmpul informațional al Republicii Moldova.

3.2. Impactul intereselor strategice ale Federației Ruse și ale țărilor învecinate asupra transformărilor câmpului informațional

Stabilitatea social-politică și economică din țară, în mare parte, este determinată de relațiile pe care le are Republica Moldova cu Federația Rusă, ca unul dintre cei mai mari actori politici regionali și internaționali. Un rol mare au și statele învecinate – România și Ucraina. Fiecare din aceste țări au anumite interese strategice în țara noastră și în regiune, pe care încearcă să le promoveze atât pe cale diplomatică, politică, economică, dar și prin intermediul mass-mediei, influențând și impunând pe această cale schimbări în câmpul informațional național.

Pentru ca să ne fie mai clar cum se manifestă interesele strategice ale țărilor amintite mai sus în câmpul nostru informațional, considerăm că se cere să explicăm conținutul conceptelor respective: *interes strategic* și *câmp informațional*.

O lămurire expres referitor la ce înseamnă *interes strategic* nu avem. Dicționarele explică fiecare din aceste cuvinte aparte. Astfel, *interes*, în prima și cea mai potrivită variantă în cazul nostru, înseamnă „preocupare de a obține un succes, un avantaj; râvnă depusă într-o acțiune pentru satisfacerea anumitor nevoi”, iar *strategic/strategie*, după aceeași sursă (*DEX*), prevede: „care ține de strategie” și „are însemnătate pentru acțiunile militare de război” sau „foarte important, esențial din punctul de vedere al strategiei”, sau pentru realizarea unui proiect. Termenul *strategie* a provenit din practica militară, dar este folosit și pentru alte domenii (politic, economic, management etc.) pentru a denumi modul de a acționa, astfel încât să obții reușita într-o competiție în care se înfruntă două sau mai multe voințe, fiecare urmărind același țel, în condițiile în care nu pot fi câștigatoare toate părțile implicate” [172, p. 40]. Teoreticienii din domeniul științelor politice vorbesc și despre așa-numita „*strategie politică majoră* (marea strategie) – linie de acțiune elaborată de forța politică ce deține puterea în stat, menită să promoveze interesele majore ale națiunii pe plan intern și mai ales pe plan internațional” [172, p.240].

Cât privește noțiunea de *câmp informațional*, nici aceasta nu a fost definită teoretic la noi în raport cu activitatea mass-mediei, preferabilă fiind cea de *spațiu informațional*. Astfel stând lucrurile, considerăm de datoria noastră să explicăm care este deosebirea dintre aceste două noțiuni și de ce în titlul subcapitolului în cauză insistăm asupra noțiunii: *câmp informațional*.

În această ordine de idei, de accentuat faptul că, în sens larg, termenul de *spațiu informațional* poate fi folosit ca echivalent al termenului de *câmp*. Însă din punct de vedere științific interpretarea

conceptului de *spațiu informațional* este mult mai extins ca volum, dar și în conținut. *Spațiul informațional* este o formă specială/specifică a spațiului social, în care activitatea de a comunica este văzută ca proces. Subiecți ai spațiului informațional sunt absolut toate instituțiile politice, sociale și obștești, dar și fiecare individ. În acest context, după noi, *câmpul informațional* nu este altceva decât o parte a spațiului informațional, cuprins în anumite chingi istorice, geografice, politice, economice, naționale și culturale, unde la o anumită perioadă de timp se manifestă mai mulți subiecți, care sunt implicați în producția, prelucrarea, stocarea și distribuirea de informații, destinate unui public larg.

Câmpul informațional, dacă acceptăm metodologia lui Pierre Bourdieu, teoreticianul noțiunii (științifice) de „câmp”, care l-a consacrat, fiind descris drept „spațiu social structurat, un câmp de forțe – există dominanți și dominați, există raporturi constante, permanente de inegalitate ce se exercită în interiorul acestui spațiu – care este, totodată, și un câmp de lupte, ce urmăresc transformarea sau menținerea acestui câmp de forțe” [14, p.66] – reprezintă un spațiu social bine încheiat, care se distinge prin specificitatea resurselor informaționale, a fluxurilor, tehnologiilor, necesităților, intereselor, dispozițiilor și atitudinilor. Subiecții de bază ai lui sunt mijloacele de informare în masă și publicul lor. De aici, câmpul informațional reprezintă un set stabil de relații și raporturi sociale, în care informația acționează ca o resursă socio-politică, iar mass-media ca instituție socială și politică. Fără analiza concretă a câmpului informațional, fără a elabora un pronostic de dezvoltare a lui, la ora actuală este anevoios de determinat principiile de funcționare a societății moderne [93].

Înaintând pe făgașul democratizării, Republica Moldova se confruntă des cu cataclisme de ordin social-economic și financiar, cu interese și dispoziții de ordin interetnic și de separatism în raioanele de Est și de Sud ale țării, procese influențate, în mare parte, și de „bombardamentul informațional”, dezlănțuit de Federația Rusă împotriva țărilor învecinate, care au interese geostrategice în acest spațiu regional.

Sub influența factorilor amintiți anterior, dar și a altor evenimente și fenomene interne și externe, politica, iar de rând cu ea și geopolitica, prin suportul mass-mediei se transformă tot mai mult într-o sferă autonomă de activitate socială. Acest proces multiaspectual este asigurat pe baza dezvoltării active a proceselor comunicaționale și informaționale, care în definitiv determină rolul social-politic al mass-mediei ca producător de bază și distribuitor de informație. Când tradițional afirmăm că presa este „puterea a patra”, nu facem altceva decât să subliniem legătura specifică a mass-mediei cu sfera politică. În prezent geopolitica este de neconceput fără mijloacele de influențare a minții oamenilor și a stării de spirit în societate, deoarece acestea sunt „întruchiparea și instrumentul ei cel mai puternic” [279, p.3].

Ca și toate sferele de activitate vitală a țării, domeniul mass-mediei este în continuă evoluție și schimbare. Sub influența mass-mediei naționale, dar și a celei internaționale, apar modificări atât cantitative, cât și calitative și în câmpul informațional al țării noastre. Acest fapt condiționează necesitatea investigării particularităților de funcționare a lui, în condițiile când se află permanent sub presiunea intereselor strategice ale țărilor învecinate și a Federației Ruse, noi păstrând în titlu anume noțiunea *câmp informațional*, care exprimă mai concret și mai exact atât esența luptei geopolitice, cât și atmosfera încordată în care aceasta se desfășoară.

Privind atent, de observat că în cele două sintagme menționate, așa cum atestă și dicționarele, avem câte un cuvânt din domeniul militar, mai cu seamă, atunci când facem referință la strategie, care chiar și în sens extins este „știința și arta utilizării forțelor politice, economice, psihologice și militare ale unui stat sau grup de state pentru a obține suportul maxim și a asigura reușita politicilor adoptate în timp de pace sau de război” [172, p. 240]. Și câmpul informațional de la noi se aseamănă adesea cu un câmp de luptă în care au loc evenimente și fenomene dintre cele mai neașteptate, multe din care se desfășoară contrar intereselor de securitate națională, conducând la bulversarea opiniei publice și la tensionarea relațiilor Republicii Moldova cu țările învecinate și în mod special cu Federația Rusă, care promovează față de țara noastră o politică a „vecinătății apropiate”.

Geopolitica Federației Ruse a fost întotdeauna axată pe „vecinătatea apropiată”, un spațiu cu multiple semnificații istorice și culturale pentru ruși. Și în prezent Rusia „consideră că fostele republici sovietice ar fi profund instabile intern, expuse influențelor din exterior, aflate în confruntarea între ele, cu propriul separatism sau cu Rusia însăși. Din acest punct de vedere, marea dilemă a Rusiei este cum să evite crearea unei vecinătăți ostile în jurul său (sau oricărui fel de „cordon sanitar”) din fostele state sovietice și să împiedice transformarea lor în sfere de influență economică și politică și, posibil, de prezența militară a altor mari puteri și alianțe regionale și globale” [175, p.3]. Încercăm în continuare să determinăm, cum Federația Rusă influențează câmpul informațional al Republicii Moldova în procesul promovării intereselor sale geostrategice în regiunea din sud-estul Europei.

În virtutea factorilor geostrategici și a politicilor promovate de statele mari în regiunea de Sud-Est a Europei, Republica Moldova rămâne pe harta lumii unul dintre cele mai mici state nu numai în raport cu Federația Rusă, dar și cu cele două state învecinate. Din aceste considerente, și politica pe care o pot avea acestea față de țara noastră este pe potrivă. Deloc întâmplătoare această stare, deoarece conceptul fundamental în studiul relațiilor dintre state este acela de putere. „Prin urmare, puterea este înțeleasă drept capacitate de a influența capacitatea ce derivă din existența și valorificarea unor resurse de putere”. Referindu-se la pace și stabilitate, teoreticienii relațiilor internaționale vorbesc despre echilibrul de putere, având rolul de a conduce și reglementa relațiile dintre state, a căror principală caracteristică este suveranitatea. „Conceptul de «echilibru de

putere» se poate referi fie la distribuția puterii în cadrul sistemului internațional (descriind o stare de fapt), fie la o stare dezirabilă a distribuției echitabile a puterii, fie la un surplus de o parte sau alta a părților de echilibrat” [61]. Totodată, puterea este cea care stă în centrul relațiilor internaționale, dat fiind că interesul statelor este definit în termeni de putere. Vorbind în acest context de politica statelor mari față de cele mici, și echilibrul de putere, care ar urma să existe între state într-o anumită regiune, autorul român C. Moștoflei spune că „echilibrul de putere este un principiu pe care îl cunosc bine politicienii și îl aplică cu sprijinul consilierilor militari. Dacă aceasta nu se realizează în urma unui conflict armat dintre ele, se poate obține doar în urma unui proces de durată ce va cuprinde mai multe etape. Obligatorietatea existenței lor, succedarea ori simultaneitatea, precum și ordinea parcurgerii acestora nu constituie un imperativ. Acestea ar putea fi: a) creșterea potențialelor militare naționale proprii și ale aliaților fermi/luarea de măsuri ce conduc la diminuarea potențialelor militare naționale ale statelor considerate ca posibili adversari; b) atragerea de noi membri în alianța politico-militară al cărei lider este (crearea alianțelor, în cazul absenței acestora)/diminuarea cantitativă și calitativă (destructurarea) a alianței adverse; c) modificarea spectrului geopolitic al zonei de interes prin destrucerea statală a țărilor din regiune/refacerea, chiar și parțială și sub alte forme, a structurilor statale anterioare [128, p.2 4-25]. În linii mari, anume de pe aceste poziții abordează Federația Rusă politica „vecinătății apropiate” cu țara noastră.

Interesele geostrategice ale Federației Ruse în regiunea de Sud-Est a Europei sunt dictate de obiectivele ei de apărare națională, odată cu înaintarea spre hotarele sale a UE și NATO, pe perimetrul: Țările Baltice – Marea Neagră și mai departe spre Caucaz. Astfel, la o întrunire care a avut loc la Moscova încă în 2005 cu genericul: „Rusia și Moldova: perspectivele colaborării dintre municipii, regiuni și state”, reprezentantul administrației de la Kremlin, întrebându-se: ce vrea Rusia de la Moldova?, a răspuns: „...vrem o democrație stabilă și conservarea suveranității statelor suverane, apărarea drepturilor minorităților în acest spațiu, pe Arcul: Transcarpatia, Bucovina, Moldova, Transnistria, Găgăuzia, Basarabia de Sud, Crimeea și, mai departe. Adică în spațiu, care acum se află între România, Turcia și Ucraina. Dacă Moldova luptă împotriva prezenței ruse, dacă „guvernarea moldovenească a făcut alegerea sa anti-rusească”, în cazul în care „elita moldovenească are o alergie permanentă față de Rusia” și față de federalizare ca mecanism de protecție a drepturilor minorităților, și dacă „Rusia trebuie să explice de ce nu-i este pe plac politica antirusească”, apoi această problemă trebuie lăsată pe seama elitei naționale.

Anume din aceste considerente, Federația Rusă este pregătită pentru a-și apăra interesele vitale, prevăzând în aces scop în noua sa doctrină „dreptul” de a se amesteca în afacerile interne ale altor state independente, cum se întâmplă din 1991 în cele cinci raioane ale Republicii Moldova din stânga Nistrului, unde Federația Rusă conlucrează foarte mult cu populația rusofonă. Mai mult:

Federația Rusă a pus stăpânire și pe câmpul informațional din Republica Moldova, unde de acum în 2009 controla 20 de stații tv, 10 stații radio, care emiteau în 24 de ore peste 368 de ore în limba rusă, având interesul să deturneze R.Moldova de la drumul european în favoarea Uniunii Vamale/Eurasiatice cu scopul de a păstra CSI ca punte de trecere la o politică expansionistă și de refacere a vechiului Imperiu Rus sau a așa-numitei URSS-2. Potrivit mai multor sondaje realizate în Republica Moldova, postul principal de televiziune al Federației Ruse (la noi – „Prime TV”), care avea în acea perioadă în Moldova acoperire națională, este sursa media cu cea mai mare credibilitate la cetățenii noștri – peste 70%, adică cu cca 30% mai mare decât „Moldova-1”. Drept urmare, politicienii cei mai populari din Republica Moldova, conform datelor sondajelor de atunci, se dovedeau a fi V. Putin, președintele Federației Ruse și D. Medvedev, premierul acestei țări.

Impactul posturilor de televiziune rusești, de altfel ca și a presei scrise cu subredacții ale instituțiilor media din Moscova la Chișinău, este atât de mare asupra câmpului informațional al Republicii Moldova că cetățenii noștri de vârstă medie, dar mai cu seamă oamenii de vârstă a treia, nici nu au observat oarecare schimbări de principiu în difuzarea posturilor tv rusești în teritoriile noastre. Drept mărturie în acest sens este și publicarea în octombrie 2010, în cotidianul rus „Независимая газета”, a unei scrisori deschise, semnată de 500 de veterani de la noi și adresată conducerii Federației Ruse și postului tv rus „Первый канал”, în care aceștia acuzau conducerea „Prime TV”, pentru faptul că din produsul autentic rus, pe post ar fi puse doar 40%. Semnatarii scrisorii se revoltau că „Prime TV” pune pe post show-uri cu politicienii antirusi” [5].

Deschis sau voalat, Federația Rusă încearcă să se opună înaintării Republicii Moldova pe drumul european, încercând pe toate căile să folosească nu numai mașinăria sa propagandistică bine ținută în acest scop, dar și pârgurile economice. Ea vrea să înrăutățească dezvoltarea social-economică a Republicii Moldova, ca mai apoi s-o șantajeze și să controleze politica ei externă. În 2003, când conducerea Republicii Moldova a renunțat la „planul Kozak” de federalizare a țării, Moscova a introdus un embargo la exportul vinului moldovenesc în Federația Rusă. Ca rezultat al acestei politici discriminatorii, Republica Moldova pierde anual peste 250 mil. de dolari. Ulterior, tot pentru „nesupunere”, Federația Rusă a instituit și alte embargouri: la fructe, legume, carne.

Peste toate, numai în 1991-2012 pe teritoriul fostului imperiu sovietic, Federația Rusă a organizat și a declanșat mai mult de 60 de acte teroriste, intervenții militare, care erau apreciate drept „conflicte interetnice și războaie civile”. În aceste intervenții teroriste, au fost uciși sau lichidați circa 100 000 de oameni. Aproape 5 mil. de oameni au devenit migranți, refugiați. Pe parcursul celor aproape 30 de ani de la obținerea statalității de către țara noastră era așteptată o consolidare a câmpului informațional, dar n-a fost să fie: el și azi se află într-o perpetuă schimbare

ca structură și conținut (calitativ și cantitativ), ca și societatea noastră, care așa și nu poate trece Rubiconul, ca să se poată bucura de democrația consolidată.

Câmpul informațional de la noi a suferit schimbări din primii ani de independență, în urma proceselor democratice politice și sociale, dar și în legătură cu evenimentele de la Nistru, fiind de cele mai multe ori dominat de mass-media rusească, uneori chiar înfrânt. La această „operă” a participat activ, de rând cu mass-media din regiunea separatistă, și cea din Ucraina, care ducea la acel moment o politică duplicitară față de conflictul armat nistrean. Războiul a prins nepregătită țara noastră, ca stat ce a fost obligat să-și apere suveranitatea pe cale armată. Și acest război a fost pierdut pe câmpul de luptă, dar și în câmpul informațional [88]. În anii care au urmat, câmpul informațional a fost influențat masiv și de alte evenimente și fenomene care au constituit subiectul unor dispute controversate în mass-media de la noi – problema statutului limbii ruse în Republica Moldova și predarea istoriei în școală. Aceste două probleme majore, nu fără concursul mass-mediei Federației Ruse și a celei de limbă rusă de la noi, au fost politizate până la exces, bulversând și divizând opinia publică. Sciziunea pe principii etnice pro și contra statutului limbii ruse a trecut din mediul dezbaterilor protestatate în mass-media, continuând și azi, în contextul ideii de „realizare către 2018 a Unirii Republicii Moldova cu România”, promovată activ de unele formațiuni social-politice, lideri politici din cele două țări și prin multe ziare, posturi tv și radio de pe ambele maluri ale Prutului. Desigur, ideea nu este una nouă. În funcție de contextul evenimentelor, de la caz la caz, această opțiune revine pe agenda politică a mass-mediei de la noi și din România, ca apoi să provoace dispute aprinse între sursele media „unioniste” și „proruse”. De cele mai multe ori, atare enunțuri sunt făcute publice de politicieni, savanți, jurnaliști, experți și analiști politici la diferite conferințe și foruri naționale și internaționale sau în cadrul dezbaterilor la posturile tv sau în paginile ziarelor. Astfel, în cadrul unei dezbateri publice „Sfârșitul iluziilor. Republica Moldova între România și Rusia”, organizată de Fundația Universitară a Mării Negre (FUMN) în colaborare cu ziarul „Adevărul” și revista „*Foreign Policy România*”, la 29 aprilie 2015, la care au participat oameni de știință, analiști politici și jurnaliști de la București și de la Chișinău, Dan Dungaciu, presedintele Fundatiei, remarcând că „Republica Moldova se confruntă cu o profundă criză politică, economică și socială, iar dacă până nu demult o mare parte din societate mai credea într-un viitor luminos, numit integrare europeană, acum au fost împrăștiate și ultimele rămășițe de iluzii”, avea să mai remarce că există în RM, ca urmare a evoluțiilor politice, trei mesaje, trei tipuri de discurs, care merită comentate: primul discurs „ține de integrarea europeană a RM. Acest tip de discurs, indiferent cât de bine poate să sune, ajunge să fie tot mai puțin credibil în ochii populației și nu doar”. Al doilea tip de discurs, pe care îl auzim la Chișinău, „ține de insistența cu care se vorbește sau se sugerează că dacă RM ratează integrarea în UE, ar

trebui să se orienteze spre alt tip de proiect, cel al reintegrării regiunii transnistrene”, iar al treilea tip de discurs „vizează un concept numit «Unire inteligentă» a Republicii Moldova cu România”.

La sfârșitul primului deceniu al tranziției spre democrația consolidată și economia de piață, țara noastră, iar de rând cu ea și mass-media, au trecut, în opinia noastră, prin una din cele mai mari încercări – lupta pentru păstrarea integrității teritoriale a Republicii Moldova prin respingerea pe ultima sută de metri de către conducerea țării a planului de federalizare a țării (+planul „Kozak”) propus de Federația Rusă. Dacă pentru clasa politică, aflată atunci la guvernare, acest pas a fost unul al maturității, apoi nu același lucru putem spune despre mass-media, care s-a dovedit a fi mai mult indiferentă decât activă față de această problemă de importanță crucială și vitală pentru Republica Moldova, dând câmpul informațional autorilor planului de federalizare, care secundați de mass-media de limbă rusă de la noi, din Găgăuzia și din Transnistria au purces la o adevărată răfuială cu clasa politică „neascultătoare” față de politica promovată de Kremlin în soluționarea conflictului de la Nistru [88].

Oricum, în urma eșecului planului „Kozak”, Moscova nu a acceptat nici scuze, și nu a crezut nici lacrimilor comuniștilor, cât timp această formațiune s-a aflat la guvernare. Cum formațiunea politică în frunte cu V. Voronin nu se dădea dusă de la putere, zădărniciind așteptările și interesele Federației Ruse, aceasta a hotărât să aplice avantajele noilor tehnologii pentru a-și promova interesele sale geopolitice în câmpul informațional de la noi: conform unei versiuni a evenimentelor, vehiculate mai târziu, s-a reușit într-un timp record, prin intermediul sms-urilor adresate publicului larg, să fie mobilizați în Piața Marii Adunări Naționale un număr record de contestatari ai rezultatelor alegerilor Parlamentare, câștigate la 5 aprilie 2009 de comuniști (nu deținem documente concrete, dar autorii unui film documentar, care se tem sau nu vor să își divulge numele adevărate, plasat pe *Youtube*, „Triada din 6-7 aprilie 2009”, aduc secvențe inedite despre așa-numita revoluție *twitter* din Republica Moldova, pusă la cale de Moscova, cu acordul Chișinăului. Protestele luaseră amploare. Manifestările mulțimii care ieșise la 7 aprilie în PMAN „pentru a apăra democrația și statalitatea Republicii Moldova”, nu au mai putut fi controlate, totul degenerând în conflicte stradale, care au condus și la jertfe omenești.

Rămânând la acest subiect, amintim că în 2012 a mai fost realizat un film documentar anonim cu titlul „Adevărul despre 7 aprilie”. Coincidență sau nu, dar anume atunci când acest film urma să fie demonstrat publicului, de către comuniști, pe canalul „NIT”, acestui post i-a fost retrasă licența de emisie. Oricum, accentuăm faptul că timp de trei ani, până în 2012, telespectatorii acestui canal erau victimele unei mari manipulări și dezinformări. Dovadă este și faptul că documentarul în cauză făcea să se înțeleagă că protestele împotriva fraudării alegerilor nu sunt altceva decât „tentativa unei lovituri de stat” pusă la cale de partidele ulterior revenite la guvernare, la comanda

Bucureștiului. „Justificarea” comuniștilor nu a avut loc, aceștia fiind privați de tradiționala lor „jucărie” propagandistică.

Astfel, prin utilizarea noilor tehnologii de comunicare și informaționale, bloggerii ruși au penetrat și au influențat câmpul informațional, reușind pe această cale să destabilizeze la 7 aprilie 2009 situația social-politică din țară, fapt ce a dus la anularea rezultatelor scrutinului din 5 aprilie și inițierea unor noi alegeri parlamentare.

Ulterior, câmpul informațional de la noi a cunoscut noi transformări, mai cu seamă odată ce au apărut noi posturi tv rusești, ce au contrabalansat posturile tv românești, care după un răgaz de câțiva ani au primit din nou „viză de reședință” în țara noastră [150].

România și Ucraina au și ele interese strategice în acest spațiu comun de conviețuire și activitate socială, influențând și transformând câmpul informațional al țării noastre. Natura și direcția de dezvoltare a câmpului informațional, la rândul său, este în același timp un indicator și un factor determinant de dezvoltare a societății. În scopul de a înțelege mai clar cauzele transformărilor câmpului informațional, vom încerca să expunem succint care sunt interesele strategice ale acestor două țări în câmpul informațional de la noi.

Ucraina, chiar dacă încă nu și-a revenit după șocul pierderii Crimeii, fiind concomitent măcinată de războiul din Donețk și din Luhansk de alte probleme interne, cum sunt: menținerea integrității țării, combaterea corupției și a criminalității, nu a uitat în contextul politicii sale externe nici de Republica Moldova, nici de Transnistria, deoarece s-a considerat că ambele, într-o anumită măsură, continuă a fi un „pericol” pentru integritatea sa. De aici, „conservarea Moldovei ca stat de sine stătător este unul din interesele strategice de politică externă pentru Ucraina”, remarcă politicianului Serghei Tighipko, care sublinia că acest obiectiv „trebuie apărut prin orice mijloace”. Astfel, Kievul, cu sprijinul mass-mediei, a încercat să modeleze diferite situații, convenabile Ucrainei, pe care să le facă publice în ziare și la tv, făcând aceasta în așa mod ca ele să pară de acum realizate, pentru a-și asigura liniștea și confortul pentru moment, uitând că propaganda și dezinformarea fac rău nu numai celor la adresa cărora sunt îndreptate, ci și celor care manipulează opinia publică. Pentru confirmarea celor afirmate mai sus, venim cu două exemple concrete, rod al imaginației „visătorilor” de la Kiev: a) ucrainenii au constatat că politicienii din Republica Moldova, „promovând o politică pro-europeană, susțineau tacit integrarea Moldovei în UE prin România, cu posibilitatea ca Moldova din dreapta Nistrului să se unească, eventual, cu România, iar stânga Nistrului (Transnistria) să revină la Ucraina; b) în loc să fie absorbită de România, Moldova din dreapta Nistrului s-ar putea uni cu România într-o structură supranațională, *Romanova* [387].

De ce presa de pe ambele maluri ale Prutului să fie nevoită să comenteze atare ineptii ale unor oameni politici și jurnaliști rătăciți în spațiu și timp? Toate acestea sunt provocate de frica țării

vecine privind adevărul istoric în urma căruia, eventual, ar fi pusă în fața faptului de a retroceda ce nu-i aparținea – regiunea Cernăuți și sudul Basarabiei. Astfel, considerau la acel moment politicienii ucraineni, scopul scuză mijloacele! Din materialele vehiculate în legătură cu aceste subiecte, transpar și obiectivele pe care le-a urmărit conducerea de la Kiev: „Ucraina trebuie să dezvolte colaborarea cu noile autorități ale Moldovei, dar, totodată, trebuie să se opună categoric oricărei tentative de încorporare a acestei țări în componența României”; trebuie cultivată permanent falsa diferență dintre români și moldoveni; Kievul nu trebuie să cedeze nimic în dialogul cu Bucureștiul, unde singurul răspuns trebuie să fie: „Nu!”. Abia după un an de la invazia Federației Ruse în Ucraina, se pare că țara vecină și-a mai temperat intențiile. Astfel, în cadrul Declarației Trilateralei România-Republica Moldova-Ucraina, la București, în primăvara lui 2023, semnată de miniștrii de Externe și ai Apărării din cele trei țări, se arată că România, Republica Moldova și Ucraina așteaptă „cu nerăbdare” decizia de a începe negocierile de aderare la UE a Ucrainei și Republicii Moldova „încă în cursul acestui an”. De notat că este pentru prima oară când Kievul vorbește despre aderarea la UE în comun a Ucrainei și Moldovei [356].

Una din problemele larg disputate în mass-media din Ucraina și la noi a fost și rămâne cea legată de Transnistria. În momentul inițial al apariției acestui conflict, inspirat atât de problemele interetnice și cele legate de separatism din interior, cât și din exterior, prin susținerea activă și directă a acestui focar de instabilitate de către conducerea de la Kremlin, fiecare dintre cele două țări aveau poziții diametral opuse în legătură cu această problemă, dar și în raport cu evenimentele care au avut loc ulterior în acest context. Motivul constă în faptul că la acea vreme Ucraina era de partea Federației Ruse și chiar saluta politica dusă de ea în conflictul care luase amploare la hotarul ei cu Moldova, care ulterior avea să ducă la crearea așa-numitei *rmn*, o zonă gri, o gaură neagră a corupției și a traficului de arme și de ființe umane.

Au trebuit să treacă mai mulți ani de la acest conflict, azi „înghețat”, ca autoritățile de la Kiev să înțeleagă adevărata politică și adevăratele scopuri pe care le urmărește în această regiune Federația Rusă. Numai după alipirea de către Federația Rusă a Crimeii și declanșarea unui război hibrid în regiunile Donețk și Luhansk, Ucraina a simțit pe propria piele povara acestui conflict, în mare parte, tras parcă la indigo cu cel care a fost provocat în anii '90 ai secolului trecut, în partea de Sud-Est a țării noastre.

Pe parcurs, Ucraina a fost unul dintre cei mai importanți jucători activi, care s-a implicat în soluționarea conflictului transnistrean. Deloc întâmplător acest fapt, deoarece rezultând din specificitatea confruntării dintre Federația Rusă și Ucraina și luând în considerare prezența ilegală a trupelor ruse pe segmentul corespunzător al frontierei de sud-vest a Ucrainei, Transnistria devine zonă de interes strategic. S-ar părea că în atare situație Kievul ar trebui să fie cointerestat tot atât de mult ca și Republica Moldova în soluționarea diferendului, dar în

realitate, și acest lucru ni-l demonstrează modul de abordare a problemei de către mass-media din Ucraina, țara vecină nu are o poziție și strategie concretă. În această privință, ea a privit un timp cu un ochi la Federația Rusă, iar cu celălalt – la Occident, urmărind să-și rezolve doar niște interese politice și economice pe termen scurt, ceea ce convenea întru totul intereselor geopolitice ale Federației Ruse, care mai păstrează speranța revenirii „cu țara” până la gurile Dunării. Și aceasta în situația când Kievul și Chișinăul sunt membre ale CSI și formal – aliați în blocul GUAM și împreună au semnat Acordul de Asociere la UE. De nehotărârea de care dădea dovadă în acea perioadă Kievul se foloseau atunci o serie de organizații politice liberal-naționaliste cu orientare de dreapta, care susțineau ideea integrării Transnistriei în Ucraina, exercitând presiune asupra conducerii de la Chișinău.

Aflată între două focuri: pe de o parte, Federația Rusă, care i-a adus „în casă” separatismul și tentativa de dezintegrare ca stat, iar pe de altă parte, cuprinsă de panica, cum că, într-o bună zi România sau, de ce nu, Republica Moldova, va cere să le fie retrocedat ce le-a fost „furat” în 1940, conducerea de la Kiev, iar de rând cu ea și mass-media, s-a debusolat atunci în legătură cu politica sa externă, punând pe jar tot mai multă lume, atunci când vine vorba de menținerea păcii și stabilității geopolitice în această regiune, unde astăzi au interese strategice bine determinate fiecare din cei trei actori majori – Federația Rusă, SUA și UE. În acest context, puterea politică a Kievului, dar și mass-media din țara vecină urmau, în opinia noastră, să se determine cu hotărâre, unde sunt dușmanii, cine îi sunt prietenii și care, în definitiv, rămân a fi interesele sale strategice, și nu numai în regiune.

Cât privește Republica Moldova, aceasta ar dori să simtă că are la estul hotarelor sale un prieten, o țară de vocație europeană ca și ea, și un hotar „bine păzit”, prin faptul îndepărtării geografice, dar și geopolitice a hotarului dintre ea și Federația Rusă, chiar dacă prezența rămășițelor armatei de ocupație a acestei țări, dislocate în Transnistria, sugerează vigilență și conciliere, lucru ce și-l doresc și UE, și NATO, care, de acum, și ei sunt vecinii noștri, prin hotarul ce-l are țara noastră cu România, ca parte a acestor două importante structuri, la Prut.

În legătură cu interesele României în Republica Moldova [98], una din problemele sensibile, pe larg disputată în mass-media de pe ambele maluri ale fluviului Prut, este cea a reîntregirii celor două state. Alte probleme larg mediatizate: politica activă, dusă de România privind susținerea aderării Republicii Moldova la UE, stabilirea unor relații de bună vecinătate în cadrul mai multor acorduri și parteneriate, regionale și europene, la care, de rând cu România, este parte și Republica Moldova. Aceste probleme, aflate permanent pe agenda mass-mediei din cele două state, care au și adepți, dar și contestatari, lasă și ele urme în spațiul informațional, influențând și modul de a gândi „geopolitic” al maselor. Însă, aceste aspecte, care vizează relațiile specifice

dintre România și Republica Moldova, le vom dezbate pe larg în subcapitolul următor, aici, rezervându-ne dreptul de a veni cu concluzii în urma celor examinate până acum.

Concluzionând, putem afirma că sub influența acțiunilor politice/ideologice și propagandistice ale țărilor-actori în regiunea de Sud-Est a Europei, din care face parte și Republica Moldova, câmpul informațional este supus unor mari schimbări de ordin structural și comportamental. Aceste schimbări au devenit mai evidente odată cu procesele de democratizare, care au început la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, revoluționând harta geopolitică a Europei.

La etapa inițială a proceselor de democratizare a țării (Mișcarea de deșteptare națională; declararea suveranității și a independenței; adoptarea „Legii cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină”; alegerile pe principii democratice etc.), câmpul informațional s-a dezintegrat, însă nu în măsura în care să putem afirma că el a fost construit pe un fundament nou, ferit de „buruienile” totalitarismului. Construit mai degrabă pe ruinele trecutului, câmpul nostru informațional a continuat să fie dominat de presa de limbă rusă și de canalele audiovizuale dirijate de la Moscova sau de interpuși, de unde putem afirma că procesul de constituire a noului câmp informațional decurge anevoios, într-o luptă înverșunată cu reminiscențele trecutului propagandistic și imperial, de care acesta nu poate să se despartă atât de ușor.

Asupra câmpului informațional exercită influență nu numai factorii externi, impuși de actorii geopolitici „tradiționali”, dar și mulți factori interni, care se manifestă în mediul social-politic al țării, cum sunt: problema conflictului „înghețat” de la Nistru, coliziunile de ordin politic din Găgăuzia și din municipiul Bălți, ultimul denumit prin importanța sa „capitala de nord a țării”. Evenimentele social-politice, economice și culturale, care au loc în aceste regiuni, fiind mediatizate, contribuie la formarea unor curente de opinii, care de multe ori au impact atât asupra spațiului informațional local, cât și al republicii.

Într-un câmp informațional concret, nu întotdeauna poziția dominantă revine celui mai important din punct de vedere tehnologic și profesional canal de informare sau sursă mediatică. Rolul decisiv în acest context le revine acelor mass-media care reușesc să perceapă și să înțeleagă mai bine interesele și doleanțele maselor, să țină seama de gradul de cultură al oamenilor și modul cum aceștia sunt informați și de celelalte canale media din zonă.

Starea câmpului informațional, după noi, reflectă nu numai orientările și acțiunile subiecților lui, dar, în același timp, ne dă posibilitate să întreprindem măsuri pentru a contracara elementele nedorite din structura sa. De aici, conceptul de „câmp informațional” trebuie aplicat pe larg în calitate de instrument de cercetare metodologică a spațiului informațional în cel mai larg sens al cuvântului. Rezultând din analiza practică a lucrurilor, putem afirma că în ultimul

timp câmpul informațional devine tot mai dependent de situația social-politică și economică din țară, dar, pe de altă parte, și el, la rândul său, dictează orientarea și caracterul acestor schimbări.

3.3. Republica Moldova și România în spațiul geopolitic tradițional: dinamica comunicării politice mediatizate

Înainte de a iniția elucidarea problematicii enunțate în titlu, se cer, în opinia noastră, clarificate două întrebări: 1) de ce în contextul relațiilor dintre Republica Moldova cu România vorbim despre spațiul geopolitic *tradițional* și 2) care este sensul expresiei: „comunicare politică mediatizată”?

Literatura de specialitate explică doar îmbinarea de cuvinte *spațiu geopolitic*, pe care am definit-o la începutul acestui capitol, aici subliniind faptul că „noțiunea de spațiu geopolitic poate fi atribuită oricărui teritoriu, cu condiția analizei complexe și integrale a tuturor relațiilor dintre componentele geografice, social-economice și politice” [60, p. 89].

Împărtășind ideea specialiștilor care spun că adoptarea acestei noțiuni implică o schimbare generală de optică privind apropierea geopoliticii de alte discipline care se ocupă cu organizarea spațiului și creșterea aportului acesteia la rezolvarea unor probleme de interes practic, am considerat că ar fi potrivit să întregim expresia *spațiu geopolitic* cu determinativul *tradițional*, însemnând „care s-a păstrat prin tradiție; întemeiat prin tradiție”. Când vorbim despre Republica Moldova și România în spațiul geopolitic tradițional, ne referim la determinarea clasică a spațiului geopolitic regional, „unde scara de mărime descrie spații suprastatale, cu o geometrie variabilă ordonată de diverse funcționalități politice, economice, sociale, militare etc.”. „Regiunile geopolitice, deosebit de operaționale în analiza geopolitică, au un evident caracter de obiectivitate, fiind ansambluri teritorial-funcționale care există independent de optica de identificare” [60, p. 92].

După obținerea independenței, Republica Moldova, ca și celelalte foste republici unionale ale statului sovietic, a purces pe calea tranziției către democrația autentică. La 27 august 1991, în Declarația de Independență, Parlamentul Republicii Moldova accentua faptul că „Parlamentele multor state în declarațiile lor consideră înțelegerea încheiată la 23 august 1939, între Guvernul URSS și Guvernul Germaniei, ca nulă”, cerând „lichidarea consecințelor acestuia”, gest salutat de Guvernul României care într-o declarație sublinia că „Proclamarea unui stat românesc independent pe teritorii anexate cu forța în urma înțelegerilor secrete stabilite prin pactul Ribbentrop-Molotov reprezintă un pas decisiv spre înlăturarea pe cale pașnică a consecințelor nefaste...”, iar în declarația Parlamentului României din 3 septembrie 1991, se sublinia că decizia Parlamentului Moldovei

consacră aspirația profundă de libertate și independență a românilor de dincolo de Prut și că „în noile condiții create de declararea independenței, se deschid perspective favorabile dezvoltării colaborării și legăturilor multiple dintre cele două state vecine, ce descind din trunchiul unic al poporului român, așa cum acesta s-a format istoricește”.

România a fost prima țară care a recunoscut independența Republicii Moldova, la 27 august 1991, și primul stat care a stabilit relații diplomatice la nivel de ambasadă cu Guvernul de la Chișinău.

Între anii 1991 și 2015, raporturile dintre cele „două state românești” în tratarea Bucureștiului și dintre „două state vecine”, în interpretarea Chișinăului, au cunoscut de toate: „poduri de flori”, dar și „poduri cu spini” (Nicolae Dabija), de îmbrățișări frățești și de ieșiri hazardate.

Avalanșă de evenimente, fapte și fenomene care au avut loc în acest spațiu geopolitic tradițional s-au răsfrânt totalmente și asupra comunicării politice mediatizate din și dintre Republica Moldova și România.

Comunicarea politică mediatizată este complicată din cauza problemelor politice și social-economice cu care se confruntă Republica Moldova, dar și de comportamentul imprevizibil, nediplomatic al personajelor din piramida de vârf a puterii, precum și din motive de incultură politică și încălcare a deontologiei profesionale de către jurnaliști.

De-a lungul anilor de tranziție a țării spre democrația consolidată, spațiul social-politic este permanent bulversat de trei curente: două diametral opuse – unionist (proromân) și filorus, iar al treilea – independent. În această situație curentul, care la o anumită perioadă reușește să domine spațiul public, acela și impune în momentul oportun principiile politicii interne și externe, pe care încearcă să o facă auzită și văzută cu ajutorul mass-mediei. Cum încă spațiul public este fragmentat, iar partidele și ele sunt împărțite pe toate cele trei eșichiere: stânga, centru și dreapta, statul Republica Moldova se confruntă cu o stare social-politică instabilă și fluctuantă în context intern și extern, care dezvoltă mai multe carențe și lacune în dialog cu Bucureștiul, ca și cu ceilalți doi parteneri bilaterali fundamentali – Moscova și Kievul.

Aceleași principii au caracterizat și activitatea mass-mediei în perioada de referință. Ca „oglină a realității”, aceasta, indiferent dacă a fost „pro” sau „contra” clasei politice aflate la guvernare, s-a impus în mediul social-politic în măsura în care actualmente ne dă posibilitate să o examinăm și periodizăm. Această segmentare temporală ne dă posibilitatea să întreprindem o analiză mai amplă a comunicării politice mediatizate în spațiul geopolitic tradițional moldo-român.

Cronologic vorbind, prima perioadă a relațiilor dintre Republica Moldova și România se înscrie între anii 1989 și 1994, fiind identificată de politologul O. Serebrian drept „romantică” (nu trebuie uitat că anume în această perioadă pe teritoriul de drept al țării noastre a izbucnit un sângeros conflict de ordin separatist, sprijinit de Armata a 14-a rusească). Oricum, în linii mari,

subscriem la calificativul perioadă „romantică”, deoarece, cu adevărat, aceasta prin concursul mai multor factori a început destul de bine pentru Mișcarea democratică din Moldova, trezind conștiința națională a maselor: revenirea la grafia latină și la limba română; obținerea suveranității și independenței. De asemenea, această perioadă a fost una de stabilire a relațiilor diplomatice cu România. Au fost, astfel, perioade, când, nu fără suportul mass-mediei, „identitatea de limbă și cultură, originile comune și tradiția istorică s-au transformat treptat și imperceptibil din atuuri” în subiecte de polemici oficiale și surse de tensiune” [98]. De exemplu, în 1992 au demarat negocierile „între cele două state românești” pentru încheierea unui tratat politic de bază, părțile nereușind să ajungă la un acord asupra denumirii documentului și a limbii în care acesta să fie redactat. Autoritățile de la București au insistat ca tratatul să se numească „de fraternitate”, motivând că documentul trebuie să oglindească relațiile speciale dintre România și Republica Moldova. Experții români au cerut, de asemenea, ca tratatul să fie redactat în limba română, în timp ce Chișinăul susținea că limba oficială a Republicii Moldova este „limba moldovenească” [385].

În perioada „romantică”, marile priorități ale diplomației moldovenești, dar și ale mass-mediei de la noi, ca exponent al libertății de exprimare și democratizării societății au fost: recunoașterea independenței Republicii Moldova; consolidarea securității și stabilității țării noastre prin recunoașterea și respectarea de către statele lumii a statutului său de neutralitate permanentă; afirmarea Moldovei ca actor internațional prin integrarea sa „cu pași mici” în cadrul principalelor organizații internaționale; stabilirea și dezvoltarea relațiilor bilaterale cu țările lumii și, în primul rând, cu principalii săi parteneri strategici; asigurarea și menținerea sprijinului comunității internaționale în vederea soluționării favorabile a problemei transnistrene, precum și pentru determinarea Federației Ruse să-și retragă trupele de pe teritoriul țării noastre; și, desigur, integrarea europeană a Republicii Moldova, prin filiera Europei de Sud-Est [56, p. 8].

Unele din prioritățile menționate mai sus au fost, evident, îndeplinite. Dar odată cu înaintarea pe calea democrației puterea politică de la Chișinău tot mai mult s-a convins că în calea dezvoltării unei colaborări trainice și multilaterale cu România apar mai multe obstacole imprevizibile.

În perioada „romantică” cele mai importante teme ale mass-mediei, care au marcat în mare parte relațiile moldo-române, au fost: mediatizarea pe larg a acțiunilor legate de mișcarea democratică și militarea pentru menținerea în societate a spiritului luptei de eliberare națională; afirmarea suveranității și independenței țării în contextul dezvoltării relațiilor de „fraternitate” cu România, care au dus la polarizarea mass-mediei în: *naționale* (proromâne) și „*inter-frontiste*” (proruse) față de problema identității naționale, față de alfabetul latin și limba română; lupta inegală a mass-mediei democratice de la noi cu mașina propagandistică a altor țări, cu interese

politice în regiune, care au inspirat și susținut mișcarea separatistă în țară, urmărind pe această cale zădărnicierea apropierei Republicii Moldova de România.

Cuvintele-cheie privind mediatizarea relațiilor Republicii Moldova cu România, în prima perioadă considerată „romantică”, erau: suveranitate și independență națională; „pod de flori” peste Prut; relațiile româno-române; două state românești; „să ne ținem de neamuri!”; „Înterfront/„Unitate-Единство”; Frontul Popular; Marea Adunare Națională; pactul „Ribbentrop-Molotov”; amestecul României în afacerile interne ale Republicii Moldova; frate/soră mai mare.

Cea de-a doua perioadă legată de dezvoltarea relațiilor bilaterale moldo-române, în opinia noastră, cuprinde anii 1994-2000. În acest răstimp, după Mircea Snegur, președinte al țării a devenit Petru Lucinschi, ales în 1996, iar PDAM s-a menținut la putere pe durata întregului mandat până în 1998, când în urma alegerilor parlamentare au fost învinși de democrați, perioada în cauză, vine după cea „romantică”, fiind calificată „a parteneriatului privilegiat”.

În acești ani, a fost modificat și sistemul politic din Republica Moldova. Între anii 1994-2000 în sistemul mixt, președintele țării era ales prin vot direct, iar începând cu anul 2000 s-a trecut la sistemul de republică parlamentară, președintele fiind ales prin votul deputaților. În spiritul sistemului politic modificat, s-a dovedit a fi fluctuantă nu numai politica internă și externă a tânărului stat, dar și activitatea mass-mediei.

În acest răstimp statul român încearcă o apropiere de Chișinău, transmite pe cale diplomatică și prin mass-media mai multe semnale „vizând dorința de a colabora”, care, din păcate, nu erau luate în seamă de autoritățile moldovenești. Trecuse primii ani de euforie și clasa politică de la noi devenise „mai precaută” în acțiuni și declarații, având la acea perioadă de rezolvat mai multe probleme ce țineau de tranziția către democrația consolidată și economia de piață. După perioada „romantică”, Republica Moldova ajunsese la o răscruce importantă (a dezamăgirii și neîncrederii) în evoluția sa de mai departe ca stat suveran și democratic. Această dispoziție domina la acel moment întreaga societate, făcând ca și mass-media să parcurgă același traseu istoric, fiindcă și ea a fost supusă unor transformări profunde dictate de noile realități geopolitice din regiune.

În cea de a doua perioadă, „a parteneriatului privilegiat”, după noi, temele majore privind relațiile moldo-române, care au cunoscut o largă reflectare în mass-media au fost: oscilarea mass-mediei de la dragoste „de soră” până la dușmănie și ură în relațiile cu România, care era impusă de politica imprevizibilă dusă de către guvernarea de la Chișinău, dar și de cea de la București, ca reacție la „ieșirile” necalculate ale politicianilor de la noi; schimbarea direcției discursului mass-mediei moldovenești din zona politicului în cea a relațiilor comercial-economice dintre cele două țări, care se disting prin caracterul lor pragmatic; abordarea în contradictoriu (pro/contra) de mass-media de pe cele două maluri ale Prutului a problematicii legate de semnarea „Tratatului de fraternitate” și a „Tratatului (regimului) de frontieră” între cele „două țări/state românești”(viziune

a politicianilor și a mass-mediei din România) și: „între două state/ țări vecine/învecinate” (viziune a oamenilor politici și a presei moldovenești).

În acest segment de timp, cunoaște dezvoltare dialogul politic dintre cele două țări la nivelul puterii centrale: președinții de țară s-au întâlnit de patru ori, iar președinții de parlament/senat – de trei ori, evenimente oglindite pe larg de mass-media. Tot în acest context amintim despre contribuția substanțială a mass-mediei de pe cele două maluri ale Prutului în aducerea la cunoștința publicului a celor 22 de acorduri bilaterale, semnate în această perioadă între părți, în diverse domenii de interes comun, dar și elucidarea altor probleme: deschiderea a celor trei puncte de control vamal unic, negocierea documentelor de bază privind zona economică specială Iași–Ungheni, precum și a zonei economice libere Galați–Giurgiuilești–Reni, sprijinul acordat de România țării noastre privind includerea ei în Pactul de stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Mediatizarea problematicei relațiilor geoeconomice dintre Republica Moldova și România, precum și buna evoluție a relațiilor dintre România și Ucraina au contribuit activ la crearea a două euroregiuni: Dunărea de Jos (1998) și Prutul de Sus (2000).

Mai mult decât atât, după aproape șapte ani de tratative dificile, Chișinăul și Bucureștiul au reușit să negocieze și să parafeze, la 28 aprilie 2000, „Tratatul de parteneriat și colaborare între Republica Moldova și România”. Acest Tratat a fost rezultatul unui compromis atins de ambele părți. În consecință, s-a reușit elaborarea unui document politic prin care, pe de o parte, Chișinăul și Bucureștiul recunoșteau caracterul special al relațiilor lor bilaterale, caracter întemeiat pe „legături cu rădăcini în trecutul istoric și comunitatea de cultură și limbă, iar pe de altă parte, ambele părți stabileau obiectivele și principiile directoare ce urmau să ghideze viitorul parteneriat privilegiat”. Conform Tratatului, „parteneriatul privilegiat moldo-român ar fi urmat să se axeze pe sprijinul reciproc al eforturilor de integrare în structurile europene în cadrul unei Europe unite și pe angajamentul României de a sprijini activ pe plan internațional acțiunile pe care le va întreprinde Republica Moldova pentru păstrarea unității și integrității sale statale ca subiect de drept internațional” [56, p. 14].

Cuvintele-cheie privind mediatizarea relațiilor Republicii Moldova cu România, în perioada a doua, considerată „a parteneriatului privilegiat”, erau: comisiile pentru politică externă ale parlamentelor Republicii Moldova și României; Consiliul Interdepartamental Republica Moldova–România; parteneriat privilegiat; „Tratatul de parteneriat și colaborare”; limbă de stat/moldovenească/română; relațiile dintre cele două țări în noul spațiu geopolitic; cooperare economică regională; frontiera moldo-română; acord de frontieră; conflictul transnistrean-conflict înghețat; spațiu geopolitic regional.

În perioada „parteneriatului privilegiat”, cele două state au renunțat la „marea politică”, acordând, cum am mai menționat, atenție sporită problemelor economice, pe care încearcă să le

rezolve prin politica „pașilor mici”, dar siguri. Oricum, contrar așteptărilor, relațiile moldo-române, care și-au găsit o largă reflectare în mass-media, au dezvoltat în această perioadă două tendințe bine conturate: una liberal-unionistă, iar cealaltă – statalist-prorusă. În acest context, perioada în cauză cu adevărat a fost a „pașilor mici”, deoarece clasa politică de la Chișinău, din guvernarea agrară a anilor 1994-1998, dar și cea a democraților, care a urmat-o până în 2001, era alcătuită în mare parte din foști nomenclaturiști ai perioadei comunist-totalitariste, care destul de greu, ba chiar anevoios, încercau să se distanțeze de trecutul totalitarist, privind cu un ochi la Est, iar cu celălalt la Vest, în încercarea nu atât să împace așteptările României sau ale Federației Ruse, ci mai degrabă să nu supere „prea mult” nici una din părți.

Prin aceasta și se explică faptul că multe din realizările menționate mai sus au fost umbrite de probleme nesoluționate sau rezolvate parțial, cum ar fi: nesemnarea „Tratatului de parteneriat privilegiat și cooperare între Republica Moldova și România”; eșuarea lansării unor proiecte infrastructurale comune sau de descurajarea investitorilor din România să inițieze proiecte investiționale de lungă durată în Republica Moldova; punerea în legalitate a Mitropoliei Basarabiei.

Principala cauză care a predeterminat nesemnarea „Tratatului politic de bază” a fost lipsa unui consens politic, atât la București, cât și la Chișinău, vizavi de conținutul respectivului acord. Partide politice influente din Republica Moldova și România s-au opus semnării „Tratatului de parteneriat privilegiat și colaborare” pe motiv că ar fi lăsat nesoluționate mai multe chestiuni de importanță majoră: nu a denunțat în mod direct Pactul Ribbentrop-Molotov din 1939; a amânat pentru o perioadă nedefinită rezolvarea problemei frontierei între cele două state; a lăsat nerezolvată problema persoanelor cu dublă cetățenie; iar caracterul privilegiat al Tratatului a fost formulat ambiguu. Peste toate, acest din urmă deziderat nu coincidea nicidecum cu viziunea PCRM, care câștigă alegerile parlamentare din februarie 2001, iar în aprilie 2001 își propulsează liderul său în funcția de șef al statului și formează noul executiv al Republicii Moldova. În consecință, transformările politice de la București din toamna anului 2000 și de la Chișinău din februarie-aprilie 2001 pun începutul unei noi perioade în relațiile moldo-române [56, p. 14].

Cea de a treia perioadă a relațiilor moldo-române debutează în 2001, odată cu reinstaurarea la putere în Chișinău a comuniștilor. Această perioadă ce cuprinde anii 2001-2008, cum ne vom convinge pe parcurs, avem toate motivele s-o numim drept una „a dublelor standarde”. Cât despre activitatea mass-mediei moldovenești în acești ani, ea a fost aidoma politicii, promovată la acea vreme de guvernare. Or, altfel spus, schimbările ce au intervenit pe scena politică au impus transformări privind contextul abordării și interpretării relațiilor moldo-române în mass-media.

Afirmația în cauză are temeii în contextul geopolitic/politic în care se pomenise Republica Moldova după reinstaurarea la putere a comuniștilor, care nu încetau să enunțe mesaje și obiective preponderent nostalgice, de glorificare a trecutului socialist/comunist, dând la momentul revenirii

la putere tot mai mult predilecție vectorului estic al politicii externe a Republicii Moldova. Temele de afiș ale presei moldovenești din această perioadă rezultă din politica și simpatiile servile pe care le-au avut/adoptat tradițional politicienii-comuniști în raporturile lor cu „fratele mai mare” în perioada când teritoriul țării noastre s-a aflat sub stăpânirea imperiului sovietic.

În a treia perioadă, după noi, temele majore privind relațiile moldo-române, care au cunoscut o largă reflectare în mass-media, au fost: menținerea liniei de suveranitate și independență a țării, ce se manifestă prin reacții dure, uneori inadecvate situației, din partea reprezentanților conducerii de vârf a puterii de la Chișinău, privind „amestecul” țării vecine în „treburile” Republicii Moldova. Promovarea în acest context a unei politici editoriale moderate de către mass-media chișinăuiană în încercarea de a nu deteriora definitiv relațiile moldo-române în primul mandat de aflare la putere a comuniștilor; abordarea relațiilor politice moldo-române, în context ba „cald”, ba „rece” sub presiunea unor actori geopolitici regionali, care încearcă să debusoleze mass-media în scopul reorientării țării, până la 2003, spre integrarea în Uniunea Rusia-Belarus și consolidarea pozițiilor geopolitice ale Federației Ruse în regiune; promovarea necondiționată de către mass-media națională a ideii de integritate teritorială a Republicii Moldova și a luptei pentru soluționarea conflictului transnistrean și a problemelor de menținere a stabilității social-politice în sudul țării. Dezvoltarea relațiilor de colaborare cu mass-media din România privind reflectarea problematicii integrării europene a țării noastre și mediatizarea corectă și activă a evenimentelor geopolitice/politice din Sud-Estul Europei.

Dacă până la această perioadă chiar și presa rusă, editată în Republica Moldova, nu mai spera într-o instaurare în forță a perioadei de apoi, fiind oarecum rezervată față de făgăduințele comuniștilor, acum nu numai ea, dar și o parte din presa națională, democratică, se întâmpla să publice materiale ce elogiau și salutau acțiunile conducerii „roșii” privind: semnarea strategiei cu Federația Rusă; intensificarea integrării în spațiul CSI; motivarea necesității aderării Republicii Moldova la Uniunea Rusia-Belarus și a legiferării limbii ruse drept „a doua limbă de stat”.

Aceste mesaje ale comuniștilor, de care ei făcuseră uz pe larg în campania electorală, începuse a fi materializate, având efectul „șubrezirii vectorului european al politicii externe a țării noastre”, cum remarcă mass-media de la București, care de rând cu puterea de acolo, surprinși de comportamentul politic al autorităților Chișinăului, nu mai credeau în „continuarea cursului de reforme democratice”, început de Republica Moldova.

Astfel, după aprilie 2001, observăm cum în mass-media de pe un mal și celălalt ale Prutului se profilează abordări diametral opuse privind relațiile moldo-române, politica externă și cursul reformelor democratice. La acel moment, nici guvernarea de la Chișinău, nici cea de la București nu aveau o strategie de dezvoltare în continuare a relațiilor bilaterale. Replicile și observațiile

venite din ambele părți pe cale diplomatică privind clarificarea stării de lucruri au complicat și mai mult dialogul dintre părți, discuția problemei în cauză ajungând să fie pe larg mediatizată/politizată.

Chiar dacă puterea politică din ambele capitale, vrând să iasă din contextul incertitudinilor, se reorientează, optând pentru pragmatism în dezvoltarea relațiilor bilaterale de cooperare comercial-economică, mass-media chișinăuiană rămâne prizonierul „viforului roșu” instalat la putere, fără a renunța la problemele „spinoase”, precum: identitatea românească a populației majoritare din Republica Moldova; denumirea limbii de stat (moldovenească *versus* română) și divergențele de ordin politic și ideologic dintre noile guvernări de la Chișinău și București.

În primii ani de aflare la putere a comuniștilor, colaborarea țării noastre cu România s-a axat pe lansarea mai multor proiecte din domeniul învățământului și culturii, din cel rutier și feroviar. Din păcate, unele dintre ele însă nu au fost duse la bun sfârșit, deoarece între București și Chișinău apar divergențe privind lansarea „teoriei existenței unei limbi moldovenești”, diferită de cea română, mass-media românească exprimându-și dezacordul și în legătură cu „întărirea rolului și statutului limbii ruse în Republica Moldova”.

Manifestând îngrijorare de cele ce se întâmplă, la 20 septembrie 2001, prim-ministrul român Adrian Năstase declară că Guvernul României nu mai este dispus să accepte duplicitatea autorităților de la Chișinău, atât în probleme de ordin economic, cât și în cele de ordin politic. În viziunea sa, „oficialii moldoveni una zic la București și alta fac la Chișinău” [98, p. 49].

După cum remarcă la acea vreme reprezentanții Guvernului de la București, dar și mass-media, devenea tot mai evident faptul că Republica Moldova își reorientează interesele strategice spre Federația Rusă și CSI, ducând în raporturile cu România o politică duplicitară. Încercăm să dedublăm perioada „dublelor standarde”, amintind că acest fenomen se proliferază mai clar din toamna lui 2001. Îndepărtarea Republicii Moldova de România se manifestă și prin învinuirile aduse țării vecine de către ministrul justiției Republicii Moldova, Ion Morei, în cadrul audierii la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a dosarului Mitropoliei Basarabiei, acesta subliniind că România se amestecă „direct în treburile statului suveran și independent Republica Moldova”. Acestea și alte acțiuni similare din partea conducerii de la Chișinău, la care clasa politică de la București nu a putut găsi răspuns, au făcut ca dialogul politic moldo-român să fie înghețat. În definitiv, s-a produs, în acest context, până și avizarea pozitivă de către Guvern, în toamna lui 2003, a proiectului „Concepției Politicii Naționale de Stat”, conform căreia „moldovenii sunt naționalitatea fondatoare a statului”, iar „pentru Moldova este caracteristic bilingvismul moldo-rus și ruso-moldovenesc”.

Eșecul planului „Kozak” din noiembrie 2003 a fost urmat de înrăutățirea relațiilor Republicii Moldova cu Federația Rusă și, în paralel, de reorientarea bruscă a guvernării de la Chișinău spre aprofundarea relațiilor cu UE. Noua conjunctură regională oferă Chișinăului și Bucureștiului o

nouă oportunitate pentru depășirea blocajelor existente. În consecință, pe parcursul anului 2004 ambele capitale renunță la discursul ostil, iar veștile pozitive vin să ia treptat locul celor negative în relațiile moldo-române. De exemplu, la 1 aprilie 2004, la Chișinău și Iași sunt organizate, în paralel, seminare comune în cadrul cărora reprezentanții Republicii Moldova și ai României se pun de acord asupra elaborării Programului de Vecinătate, ce s-ar înscrie în contextul extinderii spre Est a UE.

Datorită (în mare parte) susținerii acordate de România, în 2004 Republica Moldova este acceptată în calitate de observator la Procesul de Cooperare din Europa de Sud-Est (PCESE). De asemenea, România sprijină inițiativa președintelui moldovean Vladimir Voronin cu privire la semnarea de către Federația Rusă, Ucraina, România, OSCE, SUA și UE a unui pact de stabilitate și securitate pentru Republica Moldova.

Alegerea lui Traian Băsescu în calitate de președinte al României în decembrie 2004 este urmată de impulsivitatea dialogului moldo-român, V.Voronin mulțumind omologului său „pentru susținerea constantă a Chișinăului de către București în cadrul organizațiilor internaționale și regionale”, dar și pentru „dezghețarea relațiilor la nivel politic”. Integrarea europeană a Republicii Moldova și a României devine platforma politică care facilitează apropierea dintre nou alesul președinte al României și președintele Vladimir Voronin, aflat la sfârșit de mandat. De altfel, la acea etapă, guvernarea de la Chișinău era preocupată de asigurarea condițiilor necesare, atât pe plan intern cât și extern, în vederea câștigării alegerilor parlamentare din februarie 2005 de către PCRM, precum și a realegerii lui V.Voronin în funcția de președinte al Republicii Moldova.

Vectorul european devine o opțiune strategică pentru Republica Moldova, mai cu seamă, după aderarea României la UE, țara noastră semnând în februarie 2005 „Planul de acțiuni UE-RM”, acțiuni ce au condus la creșterea autorității PCRM în rândurile maselor și obținerea de către această formațiune a majorității parlamentare în alegerile din 6 martie 2005, V.Voronin devenind președinte al Republicii Moldova pentru al doilea mandat.

Pe parcursul următorilor patru ani comuniștii, sprijiniți în acțiunile lor de România, au rămas, în temei, consecvenți aspirației de integrare europeană a Republicii Moldova, spre aceasta fiind orientată și activitatea mass-mediei.

Cuvintele-cheie privind mediatizarea relațiilor Republicii Moldova cu România, în perioada a treia, considerată „a dublelor standarde”, erau: campanie antiromânească declarată de Chișinău; PCM – partid comunist cu „năravuri staliniste”; cooperare bilaterală moldo-română; parteneriat strategic; Uniunea vamală Rusia-Belarus; Republica Moldova – membru asociat al UE; pragmatism moldo-român; Concepția Politicii Naționale de Stat.

Cea de a patra perioadă, la care facem referință în plan cronologic al cercetării noastre, cuprinde anii 2009-2020, pe care fără echivoc o putem nominaliza drept perioada „pașilor de melc” ai Republicii Moldova în relațiile/raporturile ei cu România.

La drept vorbind, această perioadă poate fi divizată în două părți. Împărțirea ei în două segmente o facem pentru a înțelege mai clar starea de lucruri privind dezvoltarea de către Republica Moldova a platformei europene, având permanent sprijinul României și al mass-mediei. Analizând de pe aceste poziții mesajele mass-mediei, dar și discursurile oamenilor politici de la noi, ale celor de la București, și nu numai, putem spune că în prima parte, care are o întindere de la evenimentele din 7 aprilie 2009 până la alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014, toată problematica privind integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană era soluționată conform logicii dezvoltării evenimentelor, țara noastră fiind considerată la acea vreme „o poveste de succes” în realizarea obiectivelor de integrare europeană. Pentru performanțele obținute, în raport cu Ucraina și Georgia, semnate și ele ale Acordului de Aderare la UE, țara noastră în această subperioadă este susținută și financiar, și politic, și moral de către țările vecine și partenerii europeni, având și o „presă pozitivă” în acest sens, atât acasă, cât și peste hotare. Însă, imediat după alegerile parlamentare, Republica Moldova se prăbușește brusc în „gaura unui miliard furat” de reprezentanți ai clasei politice corupte, aceștia mimează lupta cu corupția și promovarea reformelor, mai cu seamă în justiție. În urma tuturor acestora, în numai un an de zile țara noastră nu mai are timp pentru dezvoltarea în continuare a relațiilor strategice cu UE și cu România, devenind astfel o „poveste a insuccesului”, transformându-se, dacă e să dăm crezare mass-mediei de la noi [388], dar și celei de peste hotare, „într-un stat eșuat”, „capturat politic și economic de oligarhi”, cu o „mass-media aflată în proporție de 80% în mâinile unui singur partid – Partidul Democrat din Moldova”.

Aflarea la putere a PD-ului în alianță cu socialiștii și comuniștii, perioada nominalizată de noi, a „pașilor de melc”, privind relațiile moldo-române, s-a răsfrânt și asupra dezvoltării interne a țării, conducând la corupție în eșaloanele de vârf ale puterii, în special în domeniul justiției, în activitatea parlamentară, manifestată prin traseismul politic al deputaților mituiți de către terțe formațiuni politice guvernante, la încurajarea activității de muncă tenebră în sectoarele prioritare ale economiei naționale, la degradarea intenționată din partea structurilor mafioate-oligarhice ale multor întreprinderi de importanță strategică ale statului în intenția de a fi privatizate pe bani mărunți, dar și la „capturarea mass-mediei și a altor mijloace de comunicare publică în Republica Moldova” și la încurajarea fenomenului de manipulare informațională prin intermediul mass-mediei controlate de grupuri de interese [102, p.4].

Oricum, chiar și în perioada „pașilor de melc”, relațiile economice moldo-române, în raport cu cele politice, au cunoscut ascensiune. Astfel, la sfârșitul anului 2018, în cadrul celei de a XI-a

reuniuni a Comisiei interguvernamentale moldo-română de colaborare economică au fost discutate multe proiecte sociale și economice de importanță strategică: „construcția unei linii de cale ferată de ecartament european de la Ungheni până la Chișinău, implementarea roaming-ului la tarife naționale între Republica Moldova și România și proiectul privind construcția podului rutier peste râul Prut în regiunea Ungheni”. Reprezentanți ai celor două state din Comisii interguvernamentale au mai accentuat că investițiile române de capital în țara noastră sunt pe locul doi, în timp ce în 2017 erau pe locul trei, preconizând ca în 2019 „cele mai multe investiții de capital în Republica Moldova să vină de la investitori români”, fiind lansată și inițiativa ca „Autostrada Unirii Târgu Mureș–Iași–Ungheni să fie prelungită până la Chișinău”, dar și gazoductul Iași–Ungheni. La întrunirea în cauză au fost aduse și alte date relevante ce caracterizau relațiile dintre ele: „România se situează pe locul 1 între partenerii cu care Moldova are relații comerciale, atât la exporturi, precum și la importuri, deținând o pondere de 19,3%, dintre care la exporturi – circa 28,7% din totalul exporturilor moldovenești, iar la importuri – 14,9%” [382].

Cum am mai menționat, nu același lucru putem spune și despre relațiile geopolitice dintre cele două state. Astfel, amintim că în prima jumătate a anului 2020, prim-ministrul moldovean Ion Chicu, infuriat de criticile aduse de europarlamentarul Siegfried Mureșan, care a scris că „Guvernul actual al Republicii Moldova a eșuat în implementarea reformelor”, a postat un text ofensiv la adresa acestuia și a statului român, utilizând calificative și un limbaj non-diplomatic, agresiv, subliniind că România „geme de cea mai mare corupție din Europa”, asta în condițiile în care „Guvernul de la București a oferit o donație de aproape 3,5 milioane de euro pentru Republica Moldova în lupta cu COVID-19” [384]. Practica demonstrează că manifestări similare, hazardate, nesăbuite și agresive la adresa statului român au avut mai mulți diplomați, deputați și politicieni de la noi, până la cazul Chicu, dar și ulterior care, de cele mai multe ori, s-au soldat cu scuze și „regretul că declarațiile lor au fost interpretate de mass-media în mod eronat drept denigratoare la adresa României”, au fost contraproductive în ecuația relațiilor politice dintre cele două state.

În prima parte a perioadei „*pașilor de melc*”, după noi, temele majore care au cunoscut o largă reflectare în mass-media, au fost: discutarea problemelor legate de incapacitate fizică și morală a clasei aflate la guvernare de a stopa criza politică în eşaloanele de vârf ale puterii; calificarea țării drept „stat eșuat”, incapabil de a se gestiona și dezvolta de sine stătător; investigarea mai multor cazuri de corupție și de delapidări de fonduri publice, de abuz de putere a cadrelor de conducere, de luare de mită, investigații, care nu pot fi duse la bun sfârșit din cauza implicării politicului și ale oligarhilor în activitatea mass-mediei și a puterii judecătorești, reprezentanții acestor structuri urmărind interese de clan și de grup în anumite domenii de activitate vitală ale statului; crearea de „fronturi comune”, „pro” sau „contra” prin înregimentarea, după caz, a mass-mediei din Republica Moldova și din România în atingerea unor scopuri mafioate și de clientelă; trucarea imaginilor și

„găsirea”/cumpărarea de „martori oculari” a anumitor evenimente bine „regizate”, cu scopul de a acoperi urmele crimelor politice sau economice, în mare parte comise cu participarea reprezentanților formațiunilor politice aflate la guvernare.

Din 2014 și până nu demult, clasa politică aflată la guvernare, ori mai bine zis, unele segmente ale ei, cu regularitate și nu fără ajutorul mass-mediei, a folosit vectorul european, anunțat de țara noastră, sugerând structurilor europene cum că „dacă ea (clasa politică) nu va fi acceptată așa cum este (adică putred de coruptă, cum e), atunci ea (din mare supărare!) imediat poate schimba vectorul european pe cel al Uniunii Vamale.

În cea de a doua parte a perioadei la care ne referim, cele mai importante teme pentru mass-media au fost: încercările de eliminare a corupției și de gestionare a mersului cercetării „furtului secolului”; elaborarea de diferite scenarii și materiale privind necesitatea reunificării Republicii Moldova cu România de centenarul Marii Uniri; exploatarea mass-mediei de la noi și din România pe post de „sperietoare” și în scopuri de „răfuială politică”, prin falsificarea datelor și a faptelor sau prin interpretarea eronată a evenimentelor; explicare „cu lux de amănunte” a motivelor arestării prim-ministrului Vlad Filat, dar și a discreditării imaginii fostului premier Iurie Leancă; „deconspirarea” de către serviciile speciale a așa-numitor „atentate” la viața și integritatea fizică a oligarhului Vlad Plahotniuc, cu invocarea de „urme” ale făptașilor, care își ispășeau ani buni de detenție în închisorile din România; exploatarea Curții Constituționale pe post de „argument” politic în soluționarea confruntărilor dintre ramurile puterii: președintele țării – președintele parlamentului; invocarea luptei cu propaganda și dezinformarea mass-mediei ruse, cu circulație largă la noi, în scopul neadmiterii ponegririi reputației oligarhului Vladimir Plahotniuc și a „colegilor” săi de afaceri cu droguri și anabolizante, care au deschis dosare penale în Federația Rusă; „descoperirea martorilor” a așa-numitor „explozii” dirijate a unor diguri pe teritoriul României, care au provocat inundații de proporții în lunca Prutului, aducând mari pagube mai multor localități din țara noastră.

Cuvintele-cheie privind mediatizarea relațiilor Republicii Moldova cu România, în perioada a patra, denumită de noi a „pașilor de melc”, au fost: Republica Moldova – stat eșuat/capturat; „poveste de succes ratată”; Moldova - stat mafiot; statul înghite mafia; jurnaliști „angajați”; România – ultimul imperiu al Europei; mass-media aservită puterii; unionism; una sută ani de la Marea Unire; persoană nongrata; legături/relații tradiționale moldo-române; oligarhi-fugari.

Câștigarea de către Maia Sandu a alegerilor prezidențiale de la sfârșitul anului 2020, iar apoi câștigarea în alegerile din vara lui 2021 a majorității fotoliilor de deputat în Parlamentul de la Chișinău de către reprezentanții Partidului Acțiune și Solidaritate au readus încrederea poporului pentru vectorul european al Republicii Moldova. Invazia militară a Federației Ruse în țara vecină cu noi a accelerat și mai mult acest proces, Ucraina și Republica Moldova fiind acceptate la pachet

pentru negocierile de aderare la Uniunea Europeană. Toate aceste acțiuni și evenimente, care au loc aici și acum, analizate și interpretate pe larg de mass-media și în Internet, ne dau temei să afirmăm că din 2020 pentru Republica Moldova a început a cincea perioadă, pe care convențional o putem numi perioada „pașilor accelerați ” pe calea integrării europene și consolidării relațiilor ei cu România.

Mai mult convențională, periodizarea propusă de noi configurează niște însemne ale realității relațiilor moldo-române de-a lungul anilor în viziunea mass-mediei. Anii, care încap în aceste perioade, vin să sublinieze comportamentul formațiunilor politice ce s-au perindat la guvernare, cu președinți de țară „aleși de popor” sau „de parlament”, relațiile social-politice, economice și culturale cu țara vecină fiind dictate, în opinia noastră, nu atât de „cei mulți”, ci, cum ne demonstrează practica, de o singură persoană – președintele țării, fiecare dintre „cei aleși” promovând o politică de colaborare și vecinătate pe potrivă timpului pe care l-am trăit.

Fiind în anii de independență martor și cronicar fidel al evenimentelor ce au stat la baza relațiilor moldo-române, mereu sub presiunea actorilor geopolitici internaționali/regionali, mass-media din Republica Moldova, dar și o parte a celei din România, prin tot ce a făcut, ne-a „împins” ba în brațele estului asiatic, ba în brațele vestului european, adresând cu periodicitate critici dure vecinului de peste Prut, alteori, cu frică de amenințările „fratelui mai mare”, construind împreună cu „sora de sânge” poduri de flori.

Atitudinea României față de Republica Moldova, în acești ani, a avut o motivație geopolitică: de a o reorienta pe făgaș european. O altă motivație a fost cea identitară, adică solidaritatea cu „al doilea stat românesc”. Cea de a doua motivație, mediatizată pe larg peste Prut, nu a fost recunoscută de conducerea și mass-media de la Chișinău. Astfel, vrem noi sau nu, motivația geopolitică a Republicii Moldova, invocată de România, revine în actualitate.

3.4. Aspecte ale comunicării geopolitice a mass-mediei din Republica Moldova privind stimularea dialogului social-politic în relațiile de colaborare cu România (Studiu de caz)

Alegerea acestei teme pentru studiu de caz a fost dictată de subiectul în discuție. De-a lungul istoriei, relațiile interstatale au cunoscut mai multe tratări și clasificări. În acest context, amintim de relațiile de vasalitate, care existau între state în Evul Mediu. Acest tip de relații, ori mai bine zis de supușenie și dependență politică și economică a unui stat față de alt stat, îl întrevădem proiectat în toată plinătatea lui în relațiile de azi dintre Belarus și Federația Rusă. La ora actuală, cele mai răspândite tipuri de relații interstatale, după cum a fost menționat în cadrul dezbaterii

publice „Paleta cromatică a relațiilor moldo-ruse și moldo-române: afinități, deosebiri, motive, procese, soluții” la 29 noiembrie 2021 (IPN), sunt în general: a) relațiile pragmatice; b) relațiile speciale/specifice; c) relațiile clientelare, d) relațiile tensionante; parteneriatele strategice ș.a. Cât privește relațiile moldo-române, acestea, conform specialiștilor în materie, se încadrează perfect în categoria relațiilor speciale, care sunt neapărat caracterizate de anumiți factori deosebiți, cum ar fi cel etnic, de comunitate, de limbă, tradiții și obiceiuri.

Examinarea dinamicii relațiilor dintre cele două state românești poate fi interpretată ca o provocare, ridicând mai multe semne de întrebare în condițiile actuale de instabilitate geopolitică regională. Invadarea armată a Federației Ruse în Ucraina și-a lăsat amprenta asupra colaborării politice, economice și culturale dintre România și Republica Moldova. Războiul, dus astăzi de Federația Rusă a accelerat procesul de aderare a Republicii Moldova și Ucrainei la Uniunea Europeană, care în condiții geopolitice neordinare a simplificat procedurile de acceptare a noilor state în marea familie europeană. Actualmente, țara noastră își „face lecțiile pentru acasă” sub îndrumarea României, avocatului și aliatului ei în parcursul european.

Oricum, relațiile de comunicare mediatică dintre cele două state românești au trăsături deosebite. Prutul, care desparte România de Republica Moldova, nu este doar o linie de demarcație simbolică. Frontiera estică a României pe râul Prut este, totodată, granița UE și NATO, pe care „Lumea rusă”, alias Federația Rusă, nu le vede cu ochi buni, încercând să zădărnicească înaintarea lor către hotarele sale. Federația Rusă se opune aspirațiilor de integrare a țării noastre în Uniunea Europeană prin impunerea războiului hibrid, prin mituirea și coruperea unor politicieni și oligarhi locali, aserviți Kremlinului, prin menținerea forțelor sale armate de ocupație în raioanele de est ale Republicii Moldova.

După referendumul privind integrarea europeană, Federația Rusă își intensifică acțiunile de dezinformare, manipulare, îndreptate spre destabilizarea social-politică de la noi, mai cu seamă în partea de sud a țării – Găgăuzia, cu banii și prin eforturile unor oligarhi-criminali moldoveni, cărora, ca să nu fie arestați, le-a fost oferită cetățenia rusă.

Or, problematica menționată, dar și comunitatea de neam, cultură și limbă dintre cele două state românești (aflate pentru moment în diferite sfere geopolitice) reprezintă un motiv important pentru a nu lăsa în umbră aspectele comunicării geopolitice în relațiile dintre ele, de fapt caracterizate de-a lungul anilor de „urcușuri” și „coborâșuri”, acestea, în mare parte, fiind determinate de coloratura formațiunilor politice și a liderilor lor aflați la guvernare.

Din această perspectivă, am formulat ipoteza studiului că *mass-media tratează relațiile moldo-române în funcție de interesele geopolitice ale formațiunilor politice și ale liderilor lor de la guvernare, acestea devenind mai mult fluctuante decât stabile, cunoscând fluxuri și refluxuri în albia relațiilor bilaterale.*

Metodologia cercetării. În societatea democratică, mass-mediei îi revine un rol primordial în comunicarea geopolitică dintre state, mai cu seamă dacă acestea au la bază tradiții istorice comune, care le conturează aspirațiile actuale și cele de viitor. Respectiv, constatăm că în contextul avântului tehnologic actual unul din cele mai influente segmente ale comunicării mediatice în Republica Moldova rămâne în continuare televiziunea. Din aceste considerente am dat prioritate monitorizării posturilor de televiziune care au acoperire națională și s-au afirmat ca cele mai importante surse de informare despre problemele interne ale țării, dar și despre evenimente de rang internațional.

Pentru asigurarea unui echilibru investigațional, au fost alese două posturi de televiziune publice și două posturi private: *Moldova 1* al Instituției Publice Naționale a Audiovizualului; *TVR Moldova*, un canal public al Societății Române de Televiziune pentru Republica Moldova, cu viză de reședință în Chișinău din 2013; *Jurnal TV* și *PRO TV* (ambele posturi sunt private și emit mai bine de 10 ani). Reieșind din sarcinile studiului, au fost selectate pentru cercetare cele mai importante buletine de știri de la aceste posturi televizate: Mesager – *TV Moldova 1*; Telegazeta la ora 18:00 – *TVR Moldova* și Știrile de la ora 19:00 și, respectiv, ora 20:00 ale posturilor televizate *Jurnal TV* și *PRO TV*.

În scopul cuprinderii unei perioade mai extinse de examinare a evoluției comunicării geopolitice televizate privind stimularea dialogului social-politic în relațiile de colaborare moldo-române, au fost alese pentru examinare perioadele cuprinzând a doua jumătate a anului 2019 și cea a anului 2023 pentru toate cele patru posturi TV. Cele două jumătăți de an 2019 și 2023 nu au fost alese întâmplător, urmărind fenomenul comportamentului mass-media și a tendințelor mediatizării relațiilor dintre Republica Moldova și România în perioada când pe scena politică a țării au avut loc mai multe evenimente: abdicarea de la putere a regimului oligarhic în frunte cu V.Plahotniuc și instaurarea în parlament, după alegerile din 2021 a majorității parlamentare a Partidului Acțiune și Solidaritate. A doua jumătate a anului 2019 a încheiat cel de-al treilea an al activității în calitate de președinte a lui Igor Dodon, ales în 2016, iar cea de a doua jumătate a anului 2023 a încheiat cel de-al treilea an de exercitare a funcției de președinte a țării de către Maia Sandu, aleasă în urma scrutinului din 2020.

Pentru determinarea dinamicii comunicării geopolitice și a tendințelor de reflectare de către posturile TV a tematicii de colaborare dintre cele două state românești au fost alese pentru o analiză la obiect buletinele de știri televizate de la cele patru posturi din prima și ultima zi de vineri a fiecărei luni.

Astfel, au fost examinate, prin vizualizare directă cap-coadă câte 12 buletine de știri de la fiecare dintre cele patru posturi tv pentru anul 2019 și câte 12 buletine de știri din anul 2023.

Perioada de analiză a cuprins un an de zile (0,5 ani + 0,5 ani) pentru fiecare dintre cele patru posturi tv, analizei au fost supuse (24x4) 96 de buletine de știri.

Știrile selectate au fost examinate conform următoarelor criterii:

1. Tematica știrilor: a) relații interstatale; b) integrare europeană; c) colaborare economico-financiară; d) aspecte social-culturale; e) ajutor geostrategic; f) alte teme.
2. Sursa de proveniență a știrii: a) de redacție ; b) de agenție; c) alt izvor.
3. Durata de emisie a subiectelor/ min.
4. Domeniul la care se raportează știrea: a) social-politic; b) economic; c) cultural; d) sport.
5. Modul de tratare a subiectului: a) operativitate; b) pluralism de opinie; c) imparțialitate.
6. Actorii evenimentelor: a) guvernanți; b) simpatizanți ai guvernării; c) lideri de opoziție; d) alții.

- În total, în cele 96 de buletine de știri au fost puse pe post 90 de știri la temă cu o emisie de 201 min din durata totală a buletinelor de știri de 48 de ore, ceea ce reprezintă 7% din spațiul informațional de știri analizat. Din ele în perioada de analiză a anului 2019 – 38 de știri cu durata de emisie de 77,2 min, iar în perioada de analiză a anului 2023 – 52 de știri cu durata de 123,5 min.

- Perioada de analiză a anului 2019: număr de știri: durata difuzării – Mesager, *Moldova 1* – 10 știri/ 18,5 min; Jurnalul orei 19:00, *Jurnal TV* – 8 știri/12 min; Știrile orei 20:00, *PRO TV* 1 – știre/1 min; Telegazeta orei 18:00, *TVR Moldova* –19 știri/45,2 min.

- Perioada de analiză a anului 2023: număr de știri: durata difuzării – Mesager, *Moldova 1* – 17 știri/ 36,2 min; Jurnalul orei 19:00, *Jurnal TV* – 9 știri/24,5 min; Știrile orei 20:00, *PRO TV* – 7 știri/13,5 min; Telegazeta orei 18:00, *TVR Moldova* –19 știri/49,2 min.

- Domeniile la care se raportează știrile (2019): Mesager, *Moldova 1* – 10 știri: 7 la social-politic și 3 – la cultură; Jurnalul orei 19:00, *Jurnal TV* – 8 știri: 4 la social-politic, 2 – la economie și finanțe și 2 la cultură; Știrile orei 20:00, *PRO TV* – 1 știre: la crime umane; Telegazeta orei 18:00, *TVR Moldova* – 19 știri: 12 la social-politic, iar 7 la cultură.

- Domeniile la care se raportează știrile (2023): Mesager, *Moldova 1* – 17 știri: 11 la social-politic, 2 – la economie și finanțe, 4 – la cultură; Jurnalul orei 19:00, *Jurnal TV* – 9 știri: 4 la social-politic, 1– la economie și finanțe și 4 la cultură; Știrile orei 20:00, *PRO TV* – 7știri: 3 la social-politic, 1 – la economie și finanțe, 2 la cultură și 1 la sport. Telegazeta orei 18:00, *TVR Moldova* – 19 știri: 10 – la social-politic, 2 la economie și finanțe, 6 la cultură și 1 la sport.

- Din numărul total de 90 de știri la temă, incluse în buletinele informative ale celor patru posturi TV – 54 de știri au fost de autor, iar restul – 36 au fost preluate de la agenții.

- În perioada de examinare din anul 2019 cele 4 posturi au transmis 25 de știri producție originală și 13 preluate de la agenții, iar în perioada de examinare din anul 2023 – 28 de știri producție proprie și 24 de știri au fost de la agenții. Pentru fiecare din posturile TV, raportul știri

proprii: știri de agenție în anul 2019 a fost următorul: Mesager, *Moldova 1* – 5: 5 știri; Jurnalul orei 19:00, *Jurnal TV* – 5:3; Știrile orei 20:00, *PRO TV* – 1 și la Telejurnalul orei 18:00, *TVR Moldova* – 1:4 știri. În anul 2023 raportul a fost următorul: mesager, *Moldova 1* – 9: 8 știri; Jurnalul orei 19:00, *Jurnal TV* – 6 : 3; Știrile orei 20:00, *PRO TV* – 4:3 și la Telejurnalul orei 18:00, *TVR Moldova* – 10 : 9.

- Toate cele 90 de știri la temă, incluse în buletinele informative monitorizate, ne conving că jurnaliștii-știriști de la posturile tv, amintite mai sus, respectă principiile de bază ale „fabricării” lor, acestea distingându-se prin operativitate, veridicitate, imparțialitate și obiectivitate.

În știrile de referință, care vizează relațiile moldo-române, cel mai des sunt prezente primele persoane din cele două state românești, care se remarcă prin declarații și discursuri, miniștri ai culturii, ai educației și ai afacerilor externe, europarlamentarii din partea României, deputați și politicieni de la București și Chișinău, lideri ai formațiunilor politice care simpatizează guvernarea, conducători de comune, directori ai instituțiilor de învățământ și grădinițelor, ai lăcașelor de cultură și cultelor, mai puțin, reprezentanți ai opoziției și oameni de rând. Remarcăm că în cca 25% din știrile la temă, care au fost transmise la cele patru posturi, a fost înregistrată implicarea activă a ambasadorului României, Daniel Ioniță.

Analiza demonstrează o creștere a numărului de știri între cele două perioade de monitorizare cu 16%. Ele toate au fost incluse în buletinele informative la orele de cea mai mare audiență a celor patru televiziuni. În acest răstimp crește cu cca 65% și durata de emisie a știrilor. Această metamorfoză în amplificarea substanțială a dialogului social-politic moldo-român prin mass-media se datorează în mare parte, după noi, eliberării, în acest segment de timp, a țării și a mass-mediei de sub „regim oligarhic” și reluării și accelerării dialogului politic dintre Republica Moldova și România. La baza acestui proces, au stat inițiativele de relansare a cursului european al țării noastre, promovat de Președinta Maia Sandu și susținute de majoritatea parlamentară, formată din deputații Partidului Acțiune și Solidaritate. Oricum, chiar și în atare condiții de favorizare a activității mass-mediei, o bună parte a mass-mediei/jurnaliștilor au rămas încă o bună perioadă de timp, lipsiți de inițiativă în ce privește stimularea dialogului social-politic moldo-român, așteptând poate, în mod tradițional, indicații „de sus” pentru a activa activitatea în domeniu.

Atât în prima, cât și în cea de a doua perioadă de examinare a buletinelor informative au prevalat știrile social-politice, care au constituit 61% din numărul total de știri puse pe post în perioada de examinare din anul 2019 și, respectiv 54% din numărul total de știri din a doua jumătate a anului 2023. Din cele 61 de știri social-politice se evidențiază tema ce ține de suportul logistic acordat de puterea politică de la București Republicii Moldova în procesul de integrare europeană, în care țara vecină este concepută „avocatul” ei potențial. Alte teme care se înscriu pe

segmentul determinat de știrile social-politice sunt relațiile interstatale moldo-române și păstrarea memoriei eroilor români, căzuți pe câmpul de luptă în cele două războaie mondiale și înmormântați în Basarabia (perioada de timp 2019), și starea geopolitică turbulentă impusă celor două state românești de războiul de cucerire al Federația Rusă împotriva statului vecin Ucraina (perioada de timp 2023). Sub aspect temporal, evenimentele social-politice vehiculate în buletinele de știri a celor patru posturi de televiziune examinate în a doua jumătate a anului 2019 au avut o durată de emisie de peste 45 min, în raport cu 77,2 min, care au revenit tuturor știrilor transmise. Examinarea buletinelor din a doua jumătate a anului 2023 demonstrează o creștere a duratei de emisie a știrilor social-politice, care au ocupat 64 min .din cele 123,5 min, care au revenit tuturor știrilor transmise.

Sub aspect numeric, locul al doilea în cele două perioade de examinare revine știrilor pe teme culturale, respectiv – 12 și 16 știri. Dacă în ultimul timp se întâlnesc în buletinele de știri ale celor patru posturi televizate tot mai multe știri sportive, apoi nu același lucru poate fi spus despre știrile economice, numărul cărora e în descreștere. De reținut faptul că jurnaliștii-știriști de la posturile tv examinate, sunt preocupați permanent de producerea știrilor proprii, numărul acestora fiind cu 18 știri mai mare decât al celor preluate de la agențiile de presă sau din alte surse.

Concluzii:

1. Monitorizarea, celor mai importante buletine de știri de la posturile tv ce emit la noi: *Mesager – Moldova 1*, *Telejurnalul orei 18:00 – TVR Moldova* și *Știrile de la ora 19:00* și, respectiv, ora 20:00 ale posturilor *Jurnal TV* și *PRO TV*, care a fost întreprinsă în a doua jumătate a anului 2019 și, respectiv, în a doua jumătate a anului 2023, demonstrează că ele toate includ în programele lor informative noutăți, relatări și reportaje consacrate relațiilor moldo-române. Pe această cale, principalele surse mediatice audiovizuale de la noi participă activ la informarea și educarea social-politică și culturală a populației din cele două state românești, la extinderea dialogului interstatal și asigurarea unei colaborări economice fructuoase pe mai multe segmente de activitate între părți.
2. Înșuși faptul că cele două posturi de televiziune românești – *TVR Moldova* și *PRO TV Chișinău* emit nestingherit, fără restricții alături de posturile tv publice, demonstrează cu prisosință comunitatea de valori, interese și tradiții, atât în rândul breslei jurnalistice, cât și la nivel geopolitic, interstatal, unde România, țară-membru UE și NATO, îndeplinește asiduu și dezinteresat misiune de avocat al Republicii Moldova în procesul de integrare europeană.
3. În același timp, monitorizarea dezvoltă faptul că tematica relațiilor moldo-române nu este reflectată multiaspectual și plenar în buletinele de știri ale celor patru canale televizate. Această tematică nu are o consecvență bine determinată în buletinele de știri. Majoritatea știrilor la această temă au un caracter neutru, fiind consacrate, în temei, problematicei ce ține

de tradițiile și relațiile culturale dintre cele două state românești, de păstrarea memoriei eroilor neamului și a personalităților remarcabile comune, a evenimentelor memorabile și de anvergură din istoria de secole, care îi leagă pe trăitorii de pe ambele maluri ale Prutului. În buletinele de știri ale celor patru posturi televizate sunt anunțate și demonstrate în majoritatea cazurilor întrunirile oficialilor de prim rang, ședințele comisiilor și grupurilor de lucru pe anumite direcții de activitate și colaborare interstatală, însă fără a demonstra și comenta importanța și utilitatea acestor evenimente pentru omul de rând.

4. Privite în evoluția lor firească, buletinele informative de la cele patru televiziuni monitorizate, de la o perioadă de monitorizare (2019) până la cea de a doua perioadă (2023) au sporit numărul de știri la temă de la 38 la 52, diversificând în acest răstimp și aria subiectelor lor. Aceste schimbări structurale și de conținut în buletinele de știri ale celor patru posturi televizate se datorează, în mare parte, conducerii democratice instaurate definitiv la Chișinău în anul 2021, fapt care a readus populației din Republica Moldova spiritul fratern cu poporul român și speranța de integrare a Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Nu întâmplător, peste 20% din știrile incluse în buletinele informative vizează, direct sau tangențial, această problematică. Or, anume deblocarea și dinamizarea relațiilor de integrare europeană a Republicii Moldova a făcut ca și România să se întoarcă cu fața spre Republica Moldova, conducerea de vârf a căreia între 2016-2020, o reprezentau socialistul Igor Dodon și oligarhii corupți și mafioți ai Partidului Democrat și ai Partidului „Șor”. În patru ani de președinție Igor Dodon nu s-a întâlnit nici cu un oficial din statele vecine cu Republica Moldova – România și Ucraina, și a promovat interesele Federației Ruse și integrarea în Uniunea Euroasiatică – Belarus, Federația Rusă și Kazahstan.
5. Toate cele patru televiziuni nu au o politică editorială bine determinată în privința reflectării tematicii relațiilor moldo-române. Aceasta și îi determină adesea pe jurnaliști să reflecte sporadic și la întâmplare evenimentele și problemele ce țin de relațiile social-politice dintre cele două state românești, care ar trebui să constituie piatra de temelie a buletinelor informative. Cercetarea întreprinsă demonstrează că, în viziunea jurnaliștilor, relațiile moldo-române nu ar fi adumbrite de nicio problemă sau pericol. Marea majoritate a reportajelor și interviurilor la temă sunt elaborate având la bază elementul triumfalismului și faptului împlinit. Starea lucrurilor devine explicabilă dacă luăm în calcul faptul că peste 35% din știrile tematice, incluse în buletinele informative, sunt scrise în urma evenimentelor festive, prilejuite de Ziua Independenței Republicii Moldova, Ziua Limbii Române sau Ziua Națională a României și Ziua Armatei Române, pe când problemele vieții curente și critica nu-și pot găsi loc alături de reportajele, interviurile și noutățile de la parade militare, inaugurări de expoziții tematice sau concerte.

6. Cercetarea dovedește că agresiunea armată (operație militară specială), declanșată de Federația Rusă în Ucraina și războiul hibrid cu componentele sale mediatice aplicate din plin în Republica Moldova au găsit mass-media investigată de noi total dezorientată în activitățile ei libere de luare a deciziilor și de acțiuni strategice și tactice pe cont propriu în câmpul informațional autohton în contextul integrării europene a Republicii Moldova, dar și al relațiilor ei cu România. Relațiile de durată cu România, pe care și le dorește Republica Moldova, nu pot fi întemeiate doar în baza declarațiilor făcute în mass-media referitor la prietenie „seculară”, la conlucrare „ca între frați”, la colaborare „între două state românești”, sau, mai nou, la relații „româno-române”. Relațiile de durată urmează a fi statornicite și pe un fundament trainic de afinități comercial-economice, de participare colectivă la realizarea proiectelor de infrastructură lansate de UE pentru cele două țări, care și ele urmează să-și găsească reflectare în buletinele informative televizate.

În legătură cu subiectul discutat, pot fi propuse câteva recomandări:

1. În activitatea de reflectare a relațiilor moldo-române, cele patru posturi televizate, care au fost monitorizate, urmează să țină seama de specificul acestor relații, stabilindu-și strategii concrete de promovare a acțiunilor întreprinse și demonstrare a rezultatelor înregistrate de cele două state românești pe multiple segmente de colaborare. Este binevenit faptul că trei din cele patru posturi tv includ sistematic în buletinele informative de bază știri care vizează colaborarea și suportul logistic politic acordat de România în rolul ei de avocat pentru Republica Moldova în procesul de integrare europeană, dar care nu ar trebui să conducă la o neglijare a altor domenii de activitate în acest context, cum este colaborarea economică. Doar după abandonarea de către Republica Moldova a pieței comercial-economice ruse și reorientarea exportului, în mod prioritar a producției agricole și a cele viniviticole către țările Uniunii Europene, principalul partener comercial-economic al Republicii Moldova este astăzi România.
2. Producătorii buletinelor informative de la cele patru televiziuni, și nu numai, urmează să țină în vizor de rând cu aspectele colaborării economice și problematica ce s-a stabilit în relațiile dintre cele două state românești ca urmare a războiului pornit de către Federația Rusă împotriva Ucrainei, cum ar fi: conlucrarea în ce privește ajutorarea refugiaților ucraineni. Mulți dintre refugiați sunt de origine română și rămân să trăiască la noi sau în România, astfel că problemele în această privință sunt comune, tot așa cum comune devin pentru toți preocupările pentru mamele cu copii, pensionarii care nu cunosc limba română și care trebuie ajutați ca să-și găsească un acoperiș deasupra capului, iar altora – un loc la grădiniță, școală sau de muncă. Despre aceste griji și preocupări zilnice, aflate de mai bine

de doi ani în centrul atenției instituțiilor ambelor state și a administrațiilor publice locale, mass-media audiovizuală scrie tot mai rar.

3. Este binevenită, dar și necesară, în opinia noastră, demonstrarea și popularizarea în buletinele informative televizate a beneficiilor pe care le-a obținut România în urma aderării la UE și a avantajelor pe care le-a deschis drumul european pentru omul de rând. A povesti și a demonstra în cadrul buletinelor informative aceste probleme înseamnă a curma zvonurile, răspândite de neprietenii aderării europene a Republicii Moldova, în privința „colonizării” ei de către UE în intenția de a o transforma în „gunoiște”. Or, anume demonstrarea avantajelor aderării la UE prin exemple concrete și veridice din realitatea românească, după noi, ar putea contribui substanțial la concilierea socială.
4. În definitiv, știriștii de la posturile tv monitorizate urmează să sporească mai bine calitatea informațiilor privind reflectarea relațiilor moldo-române, ținând în centrul atenției lor mai multe probleme politice și comercial-economice care își așteaptă rezolvare, pentru ca relațiile româno-române să fie în beneficiul ambelor state de pe cele două maluri de Prut.

3.5. Concluzii la Capitolul 3.

1. Procesele de internaționalizare a societății și a lumii din deceniile de la îngemănarea secolelor XX și XXI au propulsat în centrul atenției mass-mediei problematica geopolitică globală, dar mai cu seamă a celei de pe continentul european, unde în competiție cu Federația Rusă, care încearcă să-și recapete rolul de supraputere, a intrat SUA. Independența, democratizarea, dar și procesele de globalizare au adus modificări radicale și în contextul geopolitic unde se manifestă la ora actuală statul Republica Moldova. Altele au devenit și particularitățile abordării mediatice a spațiului geopolitic regional în aceste împrejurări. Pe măsura accentuării procesului de globalizare, activitatea politică se desfășoară din ce în ce mai mult la nivel internațional, prin intermediul unor structuri politice integrate, precum Uniunea Europeană, sau organizații interguvernamentale, Fondul Monetar Internațional. De asemenea, activitatea politică a depășit granițele naționale prin mișcările globale, dar și prin interesele geopolitice/geostrategice pe care le au și alți actori, cum sunt UE și NATO.

2. Jurnaliștii din presa scrisă și audiovizual, adunați sub umbrela gorbaciovistă „glasnosti”, reușise să demonteze parțial bastioanele totalitarismului, impuse de regimul comunist, care a dominat la noi cca cinci decenii. Pe parcurs, atât societatea moldovenească, cât și mass-media, urmau să se bucure deopotrivă de germenii democrației, de pluralismul de opinii și libertate de exprimare. Odată cu procesele de restructurare a sistemului social-politic în Republica Moldova, a luat startul și dezvoltarea mass-mediei pe principii democratice. Mass-media a

traversat, după părerea noastră, câteva perioade, care i-au marcat substanțial activitatea sub toate aspectele: economic, financiar și ideologic. Ținând seama de acești factori, propunem o periodizare a evoluției mass-mediei în acest context: prima perioadă, considerată cea a *restructurării mass-mediei*, cuprinde anii 1989-1993; cea de-a doua perioadă - anii 1994-2000, considerată a *reglementării activității mass-media*, când a fost elaborat cadrul ei legislativ; a treia perioadă, ce cuprinde anii 2001-începutul lui 2009, este a *regăsirii și reorientării mass-mediei*; cea de-a patra perioadă, care vizează anii 2009-2014, este una a *reangajării mass-mediei pe făgașul european*, iar cea de-a cincea perioadă, care începe de la sfârșitul anului 2014 și continuă până în 2020, o putem califica drept una a *rivalității neloiale a mass-mediei*. Din 2021, odată cu venirea la putere a Partidului Acțiune și Solidaritate, care a câștigat majoritatea parlamentară, în activitatea mass-mediei începe a șasea perioadă, care poate fi denumită convențional – a *apărării spațiului informațional al țării*.

3. Din punct de vedere al amplasării sale geografice, dar și geostrategice, teritoriul dintre Nistru și Prut, actualmente Republica Moldova a fost permanent „mărul discordiei” între marile puteri continentale. Despre evenimentele ce au loc în această regiune a globului, în care prin diferite acțiuni geopolitice/ politice își promovează interesele lor geostrategice mai marile puteri ale lumii, mass-media de la Chișinău, dar și din România scriu puțin, opinia publică fiind (in)formată în baza surselor media a Federației Ruse, care domină spațiul mediatic de la noi. Majoritatea faptelor și fenomenelor ce au loc în regiune în ultimii ani sunt interpretate de mass-media rusească în strânsă legătură cu conflictul, actualmente - războiul, din Sud-Estul Ucrainei. În acest context lipsește nu numai informația privind starea lucrurilor din această regiune, dar și cadrul geopolitic just, în care aceste evoluții să fie plasate și citite. Căci, dincolo de amprenta locală pe care aceste evenimente o au, ele sunt parte a unor evoluții (geo)politice mai ample, care nu pot fi ignorate în nicio analiză.

4. Dacă interesele SUA privind promovarea doctrinelor sale în regiunea de Sud-Est a Europei au început, practic, odată cu destrămarea URSS, apoi interesele geopolitice ale Rusiei în această regiune au o vechime de secole. Dovadă stă și numărul mare de războaie purtate de Rusia țaristă împotriva Imperiului Otoman pentru dreptul de a stăpâni gurile Dunării și Balcanii, sau, mai nou, de la independentă încoace, dezlănțuirea conflictului separatist în partea de Est a Republicii Moldova și opunerea înverșunată a Rusiei de a-și retrage trupele și munițiile din partea stângă a Nistrului, care rămân în continuare teme majore ale mass-mediei naționale. În perioada de referință, comportamentul mass-mediei a fost aidoma guvernărilor care s-au perindat pe scena politică moldovenească, oscilând de la Uniunea Europeană către Uniunea Vamală. Același comportament a caracterizat activitatea mass-mediei și în legătură cu planul „Kozak” de federalizare a țării, când a fost totalmente depășită de evenimente, reacționând post-factum la

pericolul ce plana asupra țării, atunci când politicienii, structurile statului, diplomația occidentală, dar și opinia publică națională - cu toții înțelegea urmările catastrofale ale cursei întinse Republicii Moldova de către Federația Rusă.

5. Spațiul informațional regional și câmpul informațional local au suferit schimbări din primii ani de independență, în urma primenirilor democratice, rămânând dominat de mass-media rusească. La această „operă” a participat activ, de rând cu mass-media din regiunea separatistă și cea din Ucraina, partea ei care avea atunci o abordare duplicitară față de conflictul armat nistrean. Războiul a prins nepregătită țara noastră. Și acest război a fost pierdut pe câmpul de luptă, dar și pe câmpul informațional. În anii care au urmat, câmpul informațional a fost influențat masiv și de alte evenimente și fenomene: coliziunile de ordin politic din Găgăuzia, problema statutului limbii ruse în Republica Moldova și predarea istoriei în școală. Aceste probleme majore, nu fără concursul mass-mediei rusești și a celei de limbă rusă au fost politizate până la exces, bulversând și divizând opinia publică.

6. În anii de tranziție a țării noastre spre democrația consolidată spațiul social-politic a fost permanent bulversat de trei curenți: două diametral opuse - unionist (proromân) și filorus, iar al treilea - independentist. Ca „oglină a realității”, mass-media, indiferent dacă a fost „pro” sau „contra” clasei politice aflate la guvernare, s-a impus în mediul social-politic în măsura în care actualmente ne dă posibilitate s-o examinăm și periodizăm și în situația când o raportăm la spațiul geopolitic tradițional moldo-român: evenimentele anului 1994 au marcat sfârșitul primei etape, *romantice*, a relațiilor bilaterale; a urmat perioadă numită convențional *a parteneriatului privilegiat*, ce s-a menținut până în 2000; a treia perioadă, *a dublelor standarde*, debutează în 2001, cu reinstaurarea la putere în Chișinău a PCRM și continuă până în 2008; cea de a patra, cuprinde anii 2009-2014, nominalizată drept *perioada „pașilor de melc”* a Republicii Moldova, atât în relațiile ei cu România, cât și în legătură cu integrarea europeană. Dar din 2021 încoace, remarcăm o nouă etapă, pe care am putea-o califica drept perioada „pașilor accelerați” pe drumul european al Republicii Moldova, inspirat de linia consecventă, dusă de Partidul Acțiune și Solidaritate pentru acest vector.

4. FACTORUL MEDIATIC ÎN CONFRUNTĂRILE INFORMAȚIONALE CONTEMPORANE

Societatea informațională, după cum ne sugerează și denumirea ei, se bazează pe informație și tehnologia informațiilor. De aceste avantaje ale ei se folosește pe larg mass-media, care prin activitatea sa devine o punte de legătură de la putere către guvernați (și viceversa), manifestându-se astfel ca institut politic, vehicul de informație din diferite domenii de activitate socială, economică și culturală, contribuind pe această cale la socializarea și educarea maselor.

Astăzi, factorul mediatic devine unul determinant în confruntările informaționale privind asigurarea dialogului politic în țară și dezvoltarea sectoarelor vitale ale societății, manifestându-se concomitent și ca un instrument important de influențare a opiniei publice naționale și internaționale.

În această ordine de idei, factorul mediatic are un rol important privind determinarea priorităților concurenței geopolitice în spațiul informațional, una din cele mai principale dintre ele fiind dezvoltarea relațiilor de bună colaborare cu alte țări ca un factor de asigurare a stabilității interne și securității statului.

Geopolitica mereu a fost legată de asigurarea securității statului, deoarece procesele pe care le impune au fost și sunt determinate de lupta dintre subiecții geopolitici pentru a exercita influență asupra unui anumit spațiu. Aceste confruntări dintre subiecții geopolitici sunt secundate de mass-media, ca factor important privind motivarea din partea actorilor politici „în fața întregii lumi” (și a poporului său), a politicii purtate și a acțiunilor sale față de alte state în scopul atingerii unor obiective strategice mai mari sau mai mici.

Societatea informațională, propulsând informația în prim-plan, a minimalizat simțitor importanța unor astfel de resurse strategice, cum sunt zăcămintele subterane, populația și teritoriul unei țări. Rețelele globale de informații și de telecomunicații, inclusiv Internetul, au schimbat nu numai atitudinea față de factorul de deschidere relativă a țărilor, dar a „scurtat” extrem de mult, ca distanță, și procesul de comunicare dintre ele.

Odată cu apariția rețelilor informaționale de telecomunicații, hotarele dintre state au devenit transparente pentru transportarea celei mai mari resurse a societății informaționale – a informațiilor. Corporațiile transnaționale, inclusiv cele mediatice, au devenit și ele actor al relațiilor geopolitice. În aceste confruntări, alături de tradiționalele lupte politice, economice și armate, au luat naștere *războaiele informaționale* (cu caracteristici variate), care au schimbat tactica, abordările militar-strategice, dar și echilibrul de forțe, format în lume după cel de Al Doilea Război Mondial, fapt ce impune reevaluarea, cel puțin, a potențialului politico-militar al marilor puteri, care nu încetează lupta în scopul dominării spațiului geopolitic.

4.1. Războiul informațional ca formă particulară a ostilităților geopolitice

Informația domină societatea, datorită cărui fapt de acum de câteva decenii trăim și activăm în condițiile societății informaționale. Oamenii de știință au atribuit conceptului de „societate informațională” multe caracteristici, dar cert rămâne că aceasta este societatea în care producerea și consumul de informație reprezintă activități economice, politice și culturale având ponderi semnificative, scopul primordial al ei fiind dobândirea de avantaje competitive pe plan internațional, prin utilizarea tehnologiilor informației, în mod creativ și productiv [338].

Astfel, subliniind că noile tehnologii determină îndepărtarea barierelor geografice și contribuie la crearea unei societăți globale, savanții scot în evidență și o serie de aspecte negative ale informației, mai bine spus, ale utilizării acesteia, atât în mod intenționat cât și neintenționat, cu scop de manipulare informațională; dezinformare; date false.

Oricum, societatea informațională, care a condus la globalizarea comunicațiilor, a devenit un fapt împlinit. Aceasta s-a dezlănțuit și a cuprins întreg mapamondul, planetarizând viața socială și a comunicării. De aici, este de înțeles preocuparea tot mai mare pe care țările o acordă securității informaționale, ca parte componentă a politicii statului, atât pentru promovarea, cât și pentru protejarea intereselor naționale. În acest context, tot mai mult în mediile științifice și în cele politice se discută și despre războiul informațional, care este „o acțiune întreprinsă pentru obținerea superiorității informaționale prin deteriorarea sistemelor informaționale inamice și protejarea celor proprii”. Astfel, „momentul istoric ce a marcat amploarea deosebită luată de tehnologia informațională l-a reprezentat pregătirea și desfășurarea operației militare, cunoscută sub nume de cod „Furtuna în deșert”, executată asupra armatei și a regimului lui Saddam Husein din Irak, în anul 1991. Acest moment a pus bazele implementării în cadrul acțiunilor militare a noului concept numit ulterior: război informațional [29].

Confruntările informaționale reprezintă, în context geopolitic (regional, mondial), lupta dintre diferite sisteme politice în sfera informațională, cu scopul de a influența anumite aspecte ale relațiilor sociale prin instaurarea controlului asupra surselor naționale și resurselor strategice, în urma cărora partea învingătoare obține avantaje privind dezvoltarea sa politică, social-economică, culturală și spirituală. În această ordine de idei, ea marchează lupta dintre instituțiile media, aparținând unor tabere aflate în conflict, inclusiv armat, pentru a impune opiniei publice internaționale propria viziune privind motivele și consecințele confruntării în sine. Metodele alese în acest sens de părțile beligerante sunt și ele adecvate specificului confruntării: informație, cuvânt, imagine.

În funcție de intensitatea și amploarea cu care se desfășoară luptele în plan politic și ideologic, dar și luând în calcul instrumentele utilizate pentru atingerea obiectivelor râvnite de părțile

antrenate, distingem trei tipuri de confruntări: expansiunea informațională, agresiunea informațională și războiul informațional [345, pp. 87-120].

Expansiunea informațională semnifică extinderea dominației, a sferei de influență politică și economică a unei țări asupra altei țări, prin pătrunderea în spațiul informațional treptat și fără violență, cu scopul de: a schimba lent și imperceptibil pentru societate sistemul relațiilor sociale după modelul sistemului promovat de sursa de expansiune; a reduce cât mai mult posibil aria de influență a ideologiei naționale și a sistemului național de valori prin substituirea lor cu principii ideologice și valori morale proprii; a majora gradul de influență și prezență prin impunerea controlului strategic asupra resurselor informaționale, a canalelor audiovizuale și a presei scrise naționale; a intensifica prezența instituțiilor mass-media proprii în spațiul geopolitic de interes strategic pentru sursa de expansiune [345, pp. 87-120].

Agresiunea informațională presupune acțiuni ilegale întreprinse de una dintre părți în domeniul informațional îndreptate împotriva inamicului cu scopul de a-i provoca un rău mare și concret în anumite domenii de activitate, recurgând pentru aceasta chiar și la contingente reduse șe ostași. Conform mai multor opinii, probate științific, semnele distinctive ale agresiunii sunt: excluderea din numărul mijloacelor de influențare informațională pe acelea, pe care agresorul le consideră periculoase, în scopul de a nu permite folosirea lor la determinarea concretă a daunelor provocate; limitarea dimensiunilor spațiului, a obiectelor de infrastructură informațională și a grupurilor sociale țintă supuse agresiunii, interesul urmărit fiind de a le distruge pe cele de importanță vitală și de a paraliza acțiunile de rezistență ale inamicului; reducerea la minimum a acțiunilor agresiunii informaționale determinată de scopuri și timp, cât și a forțelor și mijloacelor folosite pentru aceasta [345, pp. 87-120].

În situația când una dintre părțile implicate în confruntare începe aplicarea pe scară largă a armei informaționale împotriva adversarului său, agresivitatea se transformă în *război informațional*. Încă în anii '70 ai secolului trecut, când nevoia de informații a fost acoperită operativ cu suportul tehnologiilor informaționale, oamenii politici și militarii, apoi și jurnaliștii au recunoscut acest nou tip de război „la fel de important ca cel terestru, maritim, aerian și spațial”.

Din perspectivă geopolitică, epoca informațională, care a fundamentat războiul informațional, creează un paradox. Pe de o parte, poate încuraja statele să se implice mai mult și mai rapid în crize, conflicte, dispute, indiferent de poziția geografică. Interesele statelor capătă cuprindere globală, pe măsură ce schimburile culturale, financiare și economice se intensifică. Trimiterea trupelor într-o zonă de conflict poate fi o acțiune controversată și costisitoare. Puterea bazată pe informație oferă șansa ca statele să se implice în conflicte, să influențeze evenimentele fără prezența directă. Pe de altă parte, conștientizând faptul că sunt vulnerabile în fața operațiunilor de

natură informațională, statele ar putea deveni mai reticente în a se implica, ar putea urma o traiectorie izolaționistă.

Revoluția informațională modifică relațiile de interdependență prin faptul că are drept rezultat creșterea exponențială a numărului de canale de comunicare accesibile indivizilor, grupurilor, statelor; noua revoluție are loc într-o structură politică preexistentă, ceea ce va avea drept efect o diferențiere a fluxurilor informaționale de la un stat la altul, de la o regiune la alta sau în funcție de tipul de informație. Procesul de unificare a fluxurilor și de circulație a unei informații identice sau asemănătoare este însoțit și de o diferențiere a acestor fluxuri de la o regiune la alta, de la un spațiu la altul [51, p. 395].

Era informațională a adus războiului informațional noi avantaje, avându-se în vedere faptul că în baza Internetului informația colectată și prelucrată a devenit un bun de care se poate folosi orice om care deține un simplu calculator.

Termenul „război informațional” a fost întrebuințat pentru prima dată în 1985 în China. Abordările teoretice ale specialiștilor chinezi în domeniul războiului informațional s-au bazat pe opiniile fostului lider militar chinez Sun Tzu, care primul a rezumat experiența influenței informațiilor asupra inamicului [345, p. 88]. Iar prima definiție a războiului informațional a fost publicată, în 1995, de Departamentul Apărării al SUA: „Războiul informațional reprezintă acțiunile întreprinse pentru a obține superioritate informațională, prin afectarea informațiilor adversarului, a proceselor și sistemelor informaționale în paralel cu acțiunile întreprinse pentru a apăra propriile informații, procese și sisteme informaționale” [167, p. 8]. În ceea ce privește partea tehnică a problemei, există o condiție prealabilă: desfășurarea războiului informațional să fie rezultatul activității concertate privind utilizarea informației ca armă de război în orice sferă a vieții. Dacă în condițiile desfășurării unui război convențional, scopul principal este distrugerea fizică a inamicului și lichidarea forțelor sale armate, atunci în condițiile desfășurării unui război informațional, se mizează pe întreruperea pe scară largă a activității financiare, a rețelilor și sistemelor de transport și comunicații. Războiul informațional mai poate urmări distrugerea infrastructurii economice și subjugarea populației țării, care a fost atacată, prin substituirea liniilor directoare ale viziunii asupra lumii, răspândirea îndoielii cu privire la necesitatea și oportunitatea existenței statului național și a instituțiilor sale. În prezent, termenul de „război informațional” este utilizat sub două aspecte: în sens larg – pentru determinarea opoziției în sfera informațională a mass-mediei în atingerea diverselor scopuri politice; în sens restrâns – pentru a determina confruntarea militară, în sfera informației militare și pentru a obține avantaje unilaterale privind colectarea, prelucrarea și utilizarea informațiilor pe câmpul de luptă [345, p. 94].

Războiul informațional reprezintă cel mai înalt grad de confruntare informațională, care vizează soluționarea problemelor social-politice, ideologice, naționale, teritoriale și a altor

conflicte între state, popoare, națiuni, clase și grupuri sociale prin punerea în aplicare la scară largă a mijloacelor și metodelor de violență informațională. De la formele violenței „la vedere” s-a trecut la alte forme de violențe „ascunse”, care urmăresc scopul de a distruge inamicul „prin «narcotizarea» opiniei publice interne și internaționale ș.a.” [110, p. 40].

Războaiele informaționale pot fi purtate atât în timp de război, cât și în timp de pace. Analiza arată că tocmai în timp de pace războaiele informaționale capătă caracterul cel mai sofisticat, deoarece fac posibilă rezolvarea multor probleme geopolitice fără intervenție armată. Acestea sunt următoarele:

- 1) consecințele lor nu sunt mai puțin distructive pentru țara – țintă decât cele convenționale;
- 2) ele nu au bariere sub forma granițelor de stat, sunt transfrontaliere;
- 3) războiul informațional este economic, deoarece nu necesită costuri pentru arme, uniforme, echipament tehnic, aprovizionare cu alimente pentru armate uriașe;
- 4) războiul informațional este fără sânge, deoarece se desfășoară fără vre – o lovitură, fără victime și distrugerii, dar consecințele sale pot fi sângeroase, ca urmare a haosului realizat în sistemul de management al țării – țintă;
- 5) el nu implică introducerea de forțe armate pe teritoriul țării inamice și, prin urmare, elimină pierderile de luptă pentru inițiatorul războiului;
- 6) într-un război informațional, se folosește un tip special de „arme” – arme de informare, care, spre deosebire de tipurile tradiționale de arme, și în special chimice, bacteriologice, nucleare, geofizice, nu provoacă daune mediului;
- 7) războaiele informaționale sunt de natură secretă și pot rezolva orice problemă geopolitică oriunde pe planetă;
- 8) războaiele informaționale sunt „lupte fără reguli”, deoarece nu sunt reglementate de nicio normă legală [258, pp. 12-13].

Războiul informațional găsește teren fertil de manifestare în conflictele care s-au înmulțit în ultimul timp în spațiul geopolitic al fostului „lagăr socialist” și în Orientul Apropiat. Dacă până nu demult erau cunoscute doar câteva tipuri de conflicte: interstatal; confruntare armată internaționalizată în care luptă forțele guvernamentale cu grupări secesioniste, paramilitare sprijinite de alte state la care se mai adăugau și conflictele armate interne, conflictualitatea de astăzi nu mai este cea pe care o știam imediat după încheierea Războiului Rece. Acum, alături de stat au apărut și mulți actori nestatali, unii dintre ei fiind capabili de a pune în pericol securitatea țărilor, cum ar fi organizațiile teroriste, care au luat amploare internațională, dar și cele separatiste. Tehnologiile informaționale au facilitat teroriștilor posibilitatea de a manevra și de a comenta în fața întregii lumi comportamentul și acțiunile lor. Ceea ce îi satisface cel mai mult pe teroriști este posibilitatea de a fi în prim – planul atenției mass - mediei și a opiniei publice.

Mai mult: globalizarea la care este supusă lumea a făcut ca multe conflicte de importanță locală, care au fost pe larg mediatizate, să capete rezonanță de focare de criză internațională. Crizele și conflictele din fostul spațiu iugoslav sau din cel al fostului imperiu sovietic (Georgia, Moldova, Ucraina), afectează nu numai zona unde au loc, ci au impact asupra sistemului regional/internațional. Conflictualitatea actuală are ca suport războiul informațional, care vizează spulberarea rezistenței unei națiuni fără a face uz de arme și a aplica forța fizică, ci prin atacul simbolurilor și al tradițiilor poporului.

Fragmentarea politică și integrarea regională, fenomene care au început după consumarea Războiului Rece, au adus cu sine un alt gen de conflicte – cele interetnice, care au servit motiv pentru inițierea de noi războaie informaționale. La început, presa democratică întru susținerea revitalității etnicității aplica activ în confruntarea cu mass-media adversă două forme ale războiului informațional-mediatic și psihologic, apreciind pozitiv multe din inițiativele căutării identității, dar, pe parcurs, când aceste deziderate au degenerat și au afectat drepturile altor identități, fiind totodată măcinate de interese politice și geopolitice râvnite de alte state, care tot ele uneori sprijineau această luptă, războiul informațional a escaladat și mai mult. Numai că de data aceasta, spre exemplu, el purta un caracter de demascare vizavi de interesele pe care, spre exemplu, le urmărea în regiune țara cu care ne aflăm în „vecinătate apropiată”.

Diferit cu mult de cel clasic, războiul informațional se manifestă prin subversiune, fiind o tehnică de slăbire a puterii unui stat și de demoralizare a populației, a structurilor lui de forță și de apărare. Această tehnică, având ca orientare de bază opinia publică, inclusiv puterea și forțele armate, face pe larg uz de avantajele psihologiei, dar și de mijloace subtile.

Internaționalizarea schimbului de informații a deconspirat și a scos, în temei, „la vedere” tot ce se întâmplă în lume, făcând ca statele să privească cu alți ochi și la noul tip de război, considerându-l de multe ori un război politic și tratându-l ca parte componentă a geopoliticii statului atât pentru promovarea, cât și pentru protejarea intereselor naționale.

Acum, când a devenit clar că nici cantitatea de informații și nici timpul nu vor mai fi un factor determinant în procesele geopolitice și militare de luare a deciziilor, războiul informațional devine tot mai atractiv pentru state, dar și pentru mulți actori nestatali ai spațiului geopolitic. Incontestabil, în situațiile de criză adversarii vor avea acces simultan la cantități enorme de informații, dar câștig de cauză va avea cel care va dispune de capacitatea de a gestiona cât mai eficient și cât mai operativ cumulumul de informații și să adopte în baza acestora hotărâri judicioase și corecte în orice domeniu de activitate/luptă geopolitică, militară, economică, financiară sau culturală.

Și conflictul militar a evoluat rapid în ultimele decenii. Acesta s-a dezvoltat în strânsă legătură cu societatea, ajutat fiind și de războiul informațional. Conflictul militar, însoțit de războiul informațional care are mai multe forme, poate fi considerat produsul simultan al elementelor

acestor forme: tehnologice, intelectuale, politice, mediatice, economice, logistice, psihologice. În aceste condiții, tot mai mulți specialiști încearcă să determine caracteristicile „războiului viitorului”, pe care îl văd, unul desfășurându-se într-un spațiu multidimensional.

Componentă importantă a războiului clasic, războiul informațional, după cum remarcă specialiștii în materie și mulți oameni de știință, odată cu dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiilor militare și informaționale, se manifestă de la caz la caz, prin mai multe forme:

- războiul privind comanda și controlul (care urmărește neutralizarea comenzii și a sistemelor de comandă – control al adversarului, lovind, după mai mulți specialiști, „capul și gâtul inamicului”);
- războiul supremației informațiilor (care vizează proiectarea, protecția și anihilarea sistemelor ce funcționează pe baza informațiilor obținute în timp real sau aproape real cu scopul de a domina spațiul geostrategic);
- războiul electronic (care face uz de tehnici de cercetare, neutralizare și distrugere a sistemelor electronice legate de informații);
- războiul psihologic (care folosește informația pentru a modifica comportamentul prietenilor, neutrilor și inamicului);
- războiul hackerilor (care atacă sistemele informatice și de computere prin utilizarea de software distructiv);
- războiul informațiilor economice (care blochează informația sau o canalizează pentru obținerea dominației economice);
- războiul spațiului cibernetic (care reprezintă alte forme conflictuale bazate pe informații, desfășurate într-un spațiu virtual).

Formele războiului informațional, menționate mai sus, nu sunt unicele. Specialiștii în materie evidențiază și alte forme, precum: războiul extra – atmosferic; războiul financiar; războiul cultural; războiul religios etc. Tot mai insistent, strategii politico-militari afirmă că în viitor, pe câmpul de luptă, confruntările violente „se vor manifesta în câmpul informațional și al tehnologiilor avansate, ale războiului în toate mediile”. Astfel, acest război nu mai are o esență militară. El este preponderent folosit în cadrul luptelor politice pentru promovarea și apărarea intereselor naționale, dar și internaționale, pentru descurajarea entităților generatoare de amenințări și conflicte.

O formă nouă a războiului informațional este războiul mediatic. Chiar dacă prin denumire putem lesne înțelege că în sens larg războiul mediatic cuprinde „întreg spectrul de confruntări, purtate exclusiv de mass-media, atât între presa provenind din taberele adverse aflate în conflict, cât și cele dintre diferitele organe ale mass-media aparținând aceleiași părți, referitoare la războiul în cauză, pentru impunerea propriilor puncte de vedere” [70, p. 24], unii cercetători, fără a face oarecare explicații, atribuie acestei forme de război doar rețeaua web.

Războiul mediatic are anumite mijloace prin care își atinge scopurile. Acestea ar fi: relațiile publice, grupurile de lobby, limitarea accesului la informații, cenzura, dezinformarea, intoxicarea cu informații, propaganda, manipularea. Actualmente, un război mediatic care are la bază majoritatea mijloacelor enumerate *supra* este cel purtat de mass-media din Ucraina, UE și SUA, pe de o parte, și Federația Rusă, pe de altă parte, legat de conflictul armat din sud-estul țării vecine. În acest război, audiovizualul și presa scrisă din Federația Rusă au ca orientir mult prea cunoscutul postulat privind protecția etnicilor ruși din regiunile de conflict. Atacatorul folosește mass-media pentru a transmite diferite tipuri de mesaje: false, curate, parțial adevărate, eronate, inventate etc. [90].

De fapt, pentru scopul războiului, sunt folosite toate mijloacele posibile ale politicii simbolice. În acest sens, este oportun a ne referi la o mostră indicativă din arsenalul războiului informațional – expresia inventată de Kremlin pentru războiul inițiat de Federația Rusă la 24 februarie 2022 în Ucraina, „operațiune militară specială”, vehiculată mai bine de doi ani de zile la nivel oficial, în mod evident, pentru a crea o liniște aparentă pentru cetățenii săi, cum că Federația Rusă nu a declanșat război, dar desfășoară o operațiune de eliberare în Ucraina. Cetățenii ruși, care intenționat sau din greșeală, calificau agresiunea armată a Federația Rusă în Ucraina „război” erau arestați și aspru sancționați.

Abia la 22 martie 2024 purtătorul de cuvânt al președintelui Federația Rusă, D. Peskov, într-o conversație cu jurnaliștii de la ziarul „*Argumenti i Fakti*” a subliniat: „Suntem în război. Da, a început ca o „operațiune militară specială”, dar acum, „din cauza intervenției occidentale, Rusia se află în război”. Ce-i drept, D. Peskov nu a explicat, de ce „Rusia se află în război”, la acest subiect pronunțându-se, s-ar putea spune, într-un mod arogant și cinic, D. Medvedev, ex-președinte al Federației Ruse, care, echipat în „uniformă Mao”, postat pe fundalul celebrei hărți în culoare roșie a fostei URSS, a citat afirmația actualului președinte kremlinez că „hotarele Rusiei și ale Lumii ruse nu se termină nicăieri!”. Trebuie să înțelegem aceste cuvinte ca o dezvoltare a scopului urmărit de Federația Rusă în primele zile ale invaziei în Ucraina, anunțat tot de purtătorul de cuvânt al lui Putin: „demilitarizarea și denazificarea Ucrainei”, explicat, la fel de trufaș: „în mod ideal, Ucraina ar trebui eliberată și curățată de poporul pro-nazist”, „nu se vorbește despre ocuparea Ucrainei”, „acest cuvânt nu este aplicabil în cazul dat”.

O sursă informațională de vibrație toxică, utilizată în războiul informațional, se arată a fi și administrația tiraspoleană, mai cu seamă, după începutul războiului în Ucraina. Astfel, în primăvara anului 2022 (martie), „toate școlile din regiunea transnistreană au trecut temporar în regim online”, urmare a faptului că pe adresele instituțiilor de învățământ au parvenit mesaje în limba rusă, în care persoane necunoscute au anunțat că școlile ar fi minate și s-a cerut „scoaterea armatei ruse din regiunea transnistreană”. Tot atunci au fost *identificate* (inventate) „două explozii”

în satul Maiak din raionul Grigoriopol, în urma cărora au fost deteriorate două antene de telecomunicații. Au mai fost anunțate la acea vreme și alte explozii: la sediul așa-ziselor Servicii de securitate de la Tiraspol, apoi pe aerodromul local.

Recent, în primăvara lui 2024, administrația tiraspoleană, ca să aprindă spiritele, a acționat mai subtil, publicând în presa locală o înregistrare video, însoțită de următorul comentariu: „În urma unui atac cu drone kamikaze asupra unei unități militare din Tiraspol, un elicopter a fost lovit și a ars complet”. Înregistrarea video cu elicopterul distrus a fost plasată în Internet, adunând multiple vizionări. Constatarea Biroului politic de reintegrare, după ce au fost consultate autoritățile publice ale Republicii Moldova care au examinat imaginile video, a fost: „incidentul în cauză este o tentativă de a provoca frică și panică în regiune”, deoarece „tehnica militară din imagini nu funcționează de câțiva ani”, iar „partea ucraineană” nu a confirmat vreun atac asupra regiunii transnistrene.

Se poate de conchis că administrația rmn duce în regiune un război informațional, acționând după principiul: „scopul scuză mijloacele”, intoxicând sistematic (și cu viclenie) mediul social-politic cu știri false și asumându-și rolul de victimă a situației, când de fapt este victima ambițiilor geopolitice pe care le are Federația Rusă în această regiune, dezvoltându-și intenția de a reedita URSS-ul, de a reface imperiul. Pentru atingerea scopului râvnit, oamenii Kremlinului au pus în acțiune întreg arsenalul propagandistic și ideologic de destabilizare a situației regionale și din Republica Moldova.

Federația Rusă folosește pentru aceasta toate mijloacele pe care le deține, proprii războiului informațional:

- acaparea și controlul (informațional) al spațiului public al țării de referință;
- lansarea acțiunilor de propagandă, manipulare și dezinformare bine camuflate;
- difuzarea informațiilor care induc frica socială și creează emoții colective în rândul maselor;
- elaborarea unor acțiuni psihologice care vizează publicul-țintă;
- limitarea accesului la informație;
- cenzurarea activității mass-mediei, a Internetului și multimediei
- înregimentarea formațiunilor politice de opoziție și a oligarhilor corupți în scopul destabilizării situației geopolitice din țară;
- atragerea în acțiunile de propagandă și manipulare a opiniei publice a fostelor persoane de conducere, destituite din funcție pe motive de corupție sau ideologice;
- folosirea în acțiunile de manipulare și dezinformare a grupurilor de lobby.

Pentru moment, astfel vedem parametrii războiului informațional, în care este antrenată Republica Moldova, în paralel cu războiul, desfășurat de Federația Rusă împotriva Ucrainei, UE și SUA.

De fapt, războiul informațional/mediatic, păstrându-și natura comunicățională, tot mai mult, sub impactul tehnologiilor informaționale, se îngemănează cu politica militară a statului, crescându-și pe această cale ponderea și importanța în lupta pentru soluționarea problemelor social-politice și militare. În acest context, agresiunea, utilizând mijloacele războiului informațional, își extinde formele sale acționale. Astfel, războiul informațional, lansat de Federația Rusă, vizează întreaga lume.

În ordine de discuție, accentuăm că mulți cercetători științifici consideră toate manifestările „războaielor” amintite anterior drept elemente complementare ale formelor de bază ale războiului informațional. La scară mare, opiniile specialiștilor converg: războiul informațional, ca element principal al războiului continuu, se manifestă prin operațiuni informaționale. Întrucât operațiunile informaționale sunt asociate cu utilizarea informațiilor și a tehnologiilor informaționale pentru a influența sistemele militare și civile în vederea obținerii superiorității informaționale asupra inamicului, mulți experți consideră că „o operațiune informațională este un ansamblu de activități și acțiuni interconectate în scop, loc și timp, care vizează inițierea și gestionarea proceselor de manipulare a informațiilor în scopul atingerii și menținerii superiorității informaționale prin influențarea proceselor informaționale din sistemele informaționale inamice [282, pp. 270, 256].

Cugetând asupra celor menționate *supra*, referitor la războiul informațional, și, respectiv, la operațiuni informaționale, observăm că, într-adevăr, primatul revine războiului informațional, în timp ce celelalte derivate de la forma lui de bază (atât cele șapte forme pe care le-am caracterizat deja, dar mai cu seamă: războiul extraatmosferic; războiul financiar; războiul cultural; războiul religios etc., pe care numai le-am numit), sunt toate mai aproape de operațiunile informaționale cu anumite elemente de strategie, și nu de războaie. Nu întâmplător, în scopul de a sublinia importanța primordială, pe care o joacă războiul informațional în raport cu celelalte forme ale lui, mulți specialiști îl supranumesc „război informațional fundamental”, fiind și aceasta o confirmare a faptului că, într-adevăr, acest nou război sintetizează și exprimă prin denumirea sa derivatele lui posibile. Aceasta, în mare măsură, se explică prin faptul că războaiele informaționale, după cum remarcă mai mulți cercetători, „au multe elemente comune din punctul de vedere al obiectivelor urmărite”, al mijloacelor și metodelor folosite, al instrumentelor cu ajutorul cărora ele își ating scopul.

În această ordine de idei, principiile războiului informațional par să îmbine și acele aspecte care definesc fiecare din formele lui posibile de manifestare, deoarece în context extins informația înseamnă nu numai capacitatea umană și tehnică de a aduna date, ci și capacitatea de a le interpreta, de a le transforma în informații utile. O astfel de capacitate este esențială în războiul informațional, care se bazează inclusiv pe înșelăciune, dezinformare și manipulare. Or, informația este o armă. Fronturile operațiunilor de luptă au trecut pe paginile cărților, revistelor, ecranelor tv, gadgeturilor

și monitoarelor. În fața noastră se desfășoară un experiment global, terenul de încercare pentru care îl constituie preludiul ucrainean [313].

Cum vom vedea pe parcurs, războiul informațional, în mare parte, își păstrează autonomia „fundamentală” chiar și în raport cu războiul hibrid, excepție făcând conflictele concrete și complicate (luptele armate cu strategiile respective), când el poate să se plieze acestei noi forme de război. Pe această cale am elimina „zeci de războaie” care împânzesc azi zările și eterul, rămânând cu războiul informațional „fundamental” și poate cu încă două: războiul antiteror și războiul hibrid, două forme noi, la moment insuficient studiate la noi.

Cu atât mai mult, cu cât „militarii au fost și sunt primii, care.. s-au ferit, din rațiuni ideologice și politice, de cuvântul „război”, ale cărui conotații belicoase, amenințător-terifiante, datorate memoriei recente, nu mai corespundeau intențiilor și configurațiilor demersurilor lor și, mai ales, limitelor ce le erau impuse de către factorul politic conducător” [71, p. 292].

Opiniile oamenilor de știință, militari și politici, par să-și gasească confirmare în modul de derulare a acțiunilor în conflictele din ultimii ani, „care vor fi non-clausewitziene”¹⁸, adică nu vor implica forțele armate regulate ale unui stat într-o stare de război distinctă, reprezentând aplicarea unei politici definite, acesta „ducându-se omnidirecțional și fiind o confruntare a tuturor contra tuturor” [167, p. 6].

O fizionomie cu „ingredientele” unui război hibrid, în opinia noastră, are războiul purtat de Federația Rusă cu Ucraina, mai întâi – în Crimeea, acum – în regiunile Donețk și Luhansk. Războiul hibrid este o nouă formă de conflict, care seamănă însecuritate nu numai în locul în care se desfășoară, dar și în întreg spațiul regional/global. Despre aceasta ne conving și caracteristicile războiului hibrid legate de evenimentele militare care au loc în Ucraina, unde au fost folosite pe larg strategii informaționale, toate acestea creând impresia unor schimbări esențiale, atât în arta războiului, cât și în arta militară.

Analiza situației din partea de Sud-Est a Ucrainei ne conduce cu gândul la asemănarea ei cu manevrele de ocupare a Cehoslovaciei, pe timpuri, de către Germania nazistă, unde prin acțiuni propagandistice masive în combinație cu revoltele populației germane majoritare din zonă s-a reușit anexarea unei regiuni a acestei țări fără nicio împușcătură, întocmai cum s-au derulat evenimentele de ocupare de către Federația Rusă, în 2014, a Crimeii, cu o simplă deosebire că în ultimul caz au fost folosite mai multe mijloace pentru desfășurarea dezirabilă a războiului informațional (televiziune, Internet și altele).

În lupta mediatică pentru satisfacerea intereselor sale geopolitice în Ucraina, dar și în regiune, Federația Rusă nu cruță nici Republica Moldova și nici România, fiind, conform experților, „deja

¹⁸ Se are în vedere celebra definiție clausewitziană a războiului drept „o continuare a politicii cu alte mijloace”.

în război cu ele”. Desigur, aici nu este vorba de războiul clasic, ci de cel hibrid, incluzând în el, de la caz la caz, și războiul informațional. Și noi, și România, rezistăm cu greu pe baricadă. Mai mult, neglijăm conflictul din Ucraina, îl prezentăm simplist, exploatăm surse nesigure; România are doar doi jurnaliști în zona de conflict din Ucraina, iar Republica Moldova – niciunul. Rușii și occidentalii au interpretări total diferite despre criza din Ucraina, fiind în mare parte prizonierii canalelor oficiale de informații. Sondajele arată că opiniile cetățenilor influențează decizia politică și că mașinăria de propagandă este tot mai greu de controlat, intrându-se într-o spirală periculoasă. Paradoxal, dar și azi, conform sondajelor de opinie, numai 5% dintre ruși cred că Moscova efectuează o agresiune în Ucraina. Specialiștii afirmă că este greu de știut ce cred cu adevărat oamenii atât timp cât trăiesc într-o lume imaginară, unde evenimentele din Ucraina sunt asemeni unui film în care ești influențat să ții cu o anumită tabără. În același timp, pentru mulți dintre ruși, informațiile prezentate de presa deținută de stat le oferă o anumită doză de confort. Sprijinind poziția guvernului, oamenii nu au sentimentul că trebuie să acționeze. Astfel, în mare parte, prin inițierea războiului „hibrid”, în care se înscrie și războiul informațional, administrația de la Kremlin pare că și-a atins scopul scontat, cel de a sustrage atenția majorității populației de la problemele grave cu care se confruntă la ora actuală Federația Rusă.

Războiul așa și a rămas o continuare a politicii prin mijloace violente. Noțiunea de „război hibrid”, atât de frecvent promovată astăzi, rămâne a fi o acțiune strategică mai veche, reactivată astăzi de niște actori geopolitici în scopul atingerii unor obiective geostrategice în zonele sale de interes [353].

În opinia noastră, elementele definitorii ale războiului hibrid sunt:

- folosirea sub formă combinată a mijloacelor convenționale și neconvenționale de luptă;
- ștergerea granițelor dintre militar și civil prin transformarea luptelor: „toți împotriva tuturor”;
- utilizarea măsurilor politice, social-economice, umanitare și informaționale, coroborate cu implicarea populației autohtone în conflictele din zonele de frontieră;
- îmbinarea unei arii extinse de acțiuni ostile, în care forța militară reprezintă doar o mică parte, și care sunt executate concertat, ca parte a unei strategii flexibile, cu obiective pe termen lung;
- aplicarea tacticilor de luptă asimetrice și a acțiunilor de natură psihologică și manipulare mediatică;
- riscurile mari în ce privește determinarea caracterului transfrontalier al războiului, care generează situații de insecuritate dificil de gestionat la nivel regional și internațional.

Rezultând din experiența războaielor hibrid, care s-au manifestat în ultimii ani pe mapamond, dar în mod special a celor din spațiul geopolitic din Sud-Estul Europei (Transnistria, Abhazia, Osetia, Nagorno-Karabah, Crimeea, Donețk, Luhansk), putem concluziona că războaiele

informaționale, ca parte componentă a războiului hibrid, dar și ca „formă Fundamentală” în acest context, își sprijină potențialul său pe:

- fluxul informațional neîntrerupt, exercitat de mass-media proprii (în țara de origine), dar și de către cele care emit/penetrează spațiul geopolitic de interes strategic prin marginalizarea în același timp a adversarului și obținerea încet, dar sigur, a controlului asupra spațiului informațional al acestuia;
- fondarea în teritoriile de interes strategic a ziarelor și revistelor cu coordonare centralizată din țara de origine, aplicând propaganda și manipularea opiniei publice pentru a ascunde intențiile râvnite;
- elaborarea și aplicarea unei logistici concertate între politicile media și strategiile structurilor de forță, inclusiv militare, cu scopul de a obține libertatea, de a demoraliza și de a ataca decisiv adversarul. Întreprinderea unor acțiuni concrete de racolare în structuri paramilitare a părtașilor de idei și mercenarilor remunerați, înarmați și conduși din umbră de profesioniști ai serviciilor speciale;
- asigurarea unor avantaje privind controlul spațiului de interes geostrategic prin dezvoltarea capacităților de colectare, prelucrare și diseminare a unui flux continuu de știri „de pe câmpul de luptă”, cu îmbinarea reușită a elementelor preluate din diferite forme ale războiului informațional;
- menținerea inițiativei și a controlului în toate operațiile informaționale, desfășurate în spațiul de interes geopolitic, privând, concomitent, adversarul de acest lucru;
- utilizarea capacităților umane și tehnico-materiale, a celor de propagandă și dezinformare, în scopul exploatării oportunităților și vulnerabilităților inerente ale statului-țintă de moment, în scopul destabilizării situației social-politice din țara-țintă prin demoralizarea populației și canalizarea în direcția dorită a opiniei publice.

Crizele și conflictele din spațiul nostru geopolitic, care au fost mediatizate după Războiul Rece și pe care opinia publică le-a „consumat” mediatic ne arată că un „bombardament mediatic” bine pus la punct și profesional făcut determină reacții și comportamente dinainte proiectate în laboratoarele războiului informațional [72, p. 234].

Războiul informațional este una dintre formele războiului continuu, se bazează pe controlul vectorilor de informație. A căpătat o dimensiune mondială. În viziunea americană, este unul de apărare, în timp ce francezii consideră că el are trei dimensiuni: războiul pentru informație, lupta pentru obținerea informațiilor; războiul contra informației, protecția informației și războiul prin informație, care înseamnă intoxicarea informațională a inamicului.

Prin intermediul mass-mediei, se pot manipula cetățenii, încât atitudinea acestora față de anumite probleme să fie favorabilă manipulatorului. Acțiunile militare clasice presupun

desfașurarea de operațiuni în plan terestru, naval, aerian și spațial și în același timp costuri mari. Astfel, războiul informațional poate asigura succes în plan geopolitic/geostrategic cu costuri minime și, uneori, mult mai operativ și fără pagube materiale decât în urma războaielor de tip clasic. Din această perspectivă, războiul informațional include orice activitate ostilă îndreptată împotriva informațiilor, cunoștințelor și credințelor de orice natură și este purtat din cele mai vechi timpuri. Utilizarea tehnologiilor informaționale oferă o creștere semnificativă a puterii și viabilității sistemului de securitate națională, dar și un factor de risc în situația neprotejării infrastructurii informaționale. Informația a devenit o adevărată materie primă, strategică, indispensabilă autonomiei deciziei și succesului oricărei geopolitici. Dincolo de ceea ce politicienii și militarii lasă a fi cunoscut de către marele public, referitor la dramaticul subiect al „războiului”, are loc un fascinant proces de schimbare, un fenomen ce se derulează cu o viteză atât de mare încât, adesea, nici actorii geopolitici nu reușesc să-i înțeleagă sensul și rostul. La fel ca și viața, războiul merge înainte, văzându-și de treburile lui, potrivit timpurilor în care se desfășoară. Desigur, în pas cu el, iar uneori chiar înaintea lui pășește războiul informațional, care are menirea de a pregăti terenul și lumea pentru confruntările (geo)politice de perspectivă.

4.2. Noile media ca atribut indispensabil al confruntărilor geopolitice

Informația, care până nu demult era considerată greu de obținut, astăzi este la îndemâna oricui pe un site de știri. Astfel, trăim într-o revoluție a informației și, prin urmare, a rolului pe care aceasta îl joacă în societatea contemporană. Anume informația asistată de noile tehnologii este cea care, așa cum remarcă specialiștii, este în stare, după scopul propus, să „facă” ce dorește cu lumea. Oricum, până a ajunge la extreme, Internetul, mass-media, globalizarea în sine, fac ca informația să transforme lumea, aceasta fiind și principala trăsătură a ei.

Pentru a fi adunată operativ, prelucrată și diseminată tot fără întârziere și la distanțe intercontinentale, informația are nevoie de suport tehnologic. Aceste priorități îi sunt acordate informației de „new media”. Chiar dacă până în prezent nu există o definiție unanim acceptată pentru noile media, opiniile specialiștilor converg spre argumentul forte – elementul definitoriu al lor sunt tehnologiile, în baza cărora „noile media” devin mai credibile și mai accesibile pentru „noua lume” pentru care devorarea de informație echivalează cu propria existență. „Am ajuns să trăim, simultan, în două lumi – una reală și una virtuală – iar acest lucru a devenit atât de firesc, încât a nu o accepta înseamnă un gest de frondă ori de ignoranță”, remarcă Dorina Guțu, autoarea primei cărți ce contextualizează România în noile media globale [67]. Tot în acest context, autoarea subliniază că noile forme online de colaborare și interacțiune dintre oameni și tehnologie

se referă la relația dintre indivizi și instrumente de comunicare folosite în mod creativ pentru a îndeplini nevoi elementare de informare, comunicare și relaționare.

Între „noile” și „vechile” media sunt foarte multe deosebiri, ca să evidențiem cele mai importante: noile media sunt mai operative decât cele vechi; sunt deschise, iar cele vechi – mai conservative; au consumatori, iar cele vechi – public; sunt concise, iar cele vechi – extinse; propun imagini, cele vechi – texte; sunt active, cele vechi – pasive; asigură beneficiarului posibilitatea generării de conținuturi, iar cele vechi fac acest lucru posibil doar pentru producător. Experții au remarcat: „Noile media oferă infinite posibilități de informare și explorare a diverselor surse ce pun la dispoziția utilizatorilor date din variate domenii și dimensiuni tematice” [171, p. 52].

Apariția Internetului a revoluționat comunicarea mediatică. În linii mari, comunicarea mediatică include operațiile de transmitere, primire, păstrare și actualizare a informațiilor atât de necesare publicului larg. Comunicarea mediatică influențează aspectele social-politice, dar și relațiile dintre grupuri de diferite niveluri: cultural/profesional, de jurnaliști și cele din rândul publicului cititor. Nivelul de dezvoltare a relațiilor mediei cu grupurile sociale este determinat, în mare măsură, de specificul sistemului social în care se desfășoară comunicarea de masă. Din momentul apariției mass-mediei, între redacții și audiență exista un model al comunicării pe verticală. Însă acest model, după cum remarcă specialiștii, a început să sufere schimbări majore de prin anii ‘80 ai secolului trecut, schimbări, care au fost impuse de dezvoltarea vertiginosă a sistemelor electronice de paginare, odată cu exploatarea Internetului. La începutul mileniului trei, tehnologiile informaționale devin în Europa un bun al maselor largi. Aceasta a avut loc în urma reducerii prețurilor la calculatoare și a sporirii considerabile a vitezei Internetului, precum și a simplificării condițiilor de conectare la el. În atare împrejurări, o bună parte din populație a început să folosească noul canal de comunicare pentru receptarea informațiilor, dar și în calitate de instrument pus pe picior egal cu cel al profesioniștilor - producători de știri. Noile forme mediatice – blogurile, se impun și ele tot mai mult ca forme de alternativă a mass-mediei tradiționale. Tendința generală a acestei perioade se remarcă prin trecerea de la modelul vertical de comunicare la cel orizontal, redacțiile ziarelor și revistelor obținând versiuni electronice ale publicațiilor lor, iar la multe posturi tv au fost puse în funcție primele site-uri și portaluri de știri. Astfel, avântul dezvoltării tehnologiilor comunicaționale a dus, în mare parte, la nivelarea hotarelor dintre producătorii și consumatorii de știri. La ora actuală, piața mediatică noi este alcătuită din două tipuri mass-media: cele care au un alt canal de comunicare (televiziunea, radioul și formele tipărite), dar sunt reprezentate în rețeaua Internet de portaluri proprii; cele care exploatează Internetul în calitate de canal de bază pentru comunicarea cu auditoriul [274].

Ca urmare, drept noi forme ale mediei înțelegem formatele media, apărute în urma includerii Internetului în lanțul canalelor de comunicare. Cum am menționat deja, acesta contribuie la

extinderea conceptului de media, care include noi și noi fenomene. Deci, mass-media, care în ultimii ani este tot mai mult prezentă în rețeaua Internet, poate fi împărțită în câteva tipuri: agenții de presă; bloggerism; mass-media de orientare generală pe Internet; mass-media tematice pe Internet; site-uri ale mass-mediei tipărite.

Decenii la rând, singura sursă de informare a oamenilor erau ziarele și televiziunea, iar în ceea ce privește divertismentul și socializarea nu existau foarte multe opțiuni. Astfel, cert rămâne că dilema de azi a noilor media este Internetul [58]. Internetul, dacă e să sintetizăm opiniile mai multor cercetători ai domeniului, condensează un întreg proces de dezvoltare a omului, a condiției umane, sociale, culturale, tehnologice și științifice.

Asemănător altor termeni de referință pentru Internet, noile media sunt definite diferit de categorii diferite de utilizatori. Definiția cea mai generală pornește de la un consens asupra faptului că noile media se referă la formele inovatoare de interacțiune dintre oameni și tehnologie. Alte definiții pedalează pe faptul că noile media nu se referă la tehnologii complet noi, apărute recent, ci la tehnologii care existau de ceva vreme și care, printr-un mod creativ de utilizare și prin multiple îmbunătățiri, au intrat în atenția opiniei publice, captând popularitatea uriașă de care se bucură astăzi, „având ca scop: difuzarea informației către un număr, teoretic, infinit de receptori, în moduri personalizate, în funcție de specificul categoriilor vizate; deținerea unui control egal asupra informației atât al emițătorilor, cât și al receptorilor“ [67, pp. 16-17].

Schimbând modul de comunicare și cel al relațiilor publice, noile media se află în continuare și ele în perpetuă schimbare. Dacă până nu demult noile media erau reprezentate de televizor și radio, în prezent, prin noțiunea „noile media” subînțelegem Internetul și mediul virtual. Termenul „new”, atributul care, pe parcursul istoriei, a consacrat numeroase tendințe, curente artistice sau de gândire, aproape de fiecare dată prezentat în opoziție cu „vechiul”, urmând ca, odată cu trecerea timpului și cu epuizarea dezbaterii, să devină, la rândul său, „vechi” [30].

Astfel, chiar dacă sunt multe abordări ale teoreticienilor și practicienilor din domeniul comunicării care susțin că noile media sunt reprezentate de toate canalele mediatice (televizor, radio, presa scrisă, Internet), în opinia noastră, acest termen are relevanță doar în cazul în care este folosit atunci când se face referința la Internet, la mediul virtual. Acest mediu a căpătat tot mai multă popularitate, câștigând teren în fața canalelor mass-mediei clasice.

Chiar dacă între noile și vechile media nu există o concurență directă, devine evident că Internetul are tot mai mulți simpatizanți în raport cu televizorul. Nu mulți se așteptau la acest lucru. Cel puțin, nu domeniul relațiilor publice, unde grupurile sociale sunt dispersate nu numai de nivelul cultural, dar și de posibilitățile materiale diferite privind accesarea la valori. Oricum, noile media tot mai insistent impun replanificarea spațiului de comunicare publică și politică atât în

mediul urban, cât și în cel rural. Datorită noilor media, fiecare acțiune a politicienilor are un ecou mai mare decât s-ar fi putut obține vreodată prin mass-media tradiționale.

În 2011, un studiu emis de o companie internațională de hosting, plasa Republica Moldova în topul celor 10 țări cu cea mai mare viteză de Internet. Pentru comparație, SUA se plasa pe locul 29. Scepticii pun performanțele noastre tehnologice pe seama companiilor internaționale de telecomunicații. Important este că și locuitorii au avut de profitat. Concurența a generat pentru ei servicii de Internet la viteză înaltă, calitativă și la prețuri cu mult mai accesibile decât în alte țări europene (spre exemplu, în Moldova prețul mediu per MB era de 0,81 dolari, față de Regatul Unit cu 2,58\$, Germania cu 3\$, Franța și Spania cu peste 6\$).

Un salt notabil s-a produs și în domeniul ariei de acoperire. Dacă în 2012 rata de penetrare a Internetului pentru țara noastră era de 43,3%, în 2014 procentajul total era de 58,9%. Marja de utilizare a Internetului în zona rurală față de cea urbană constituia atunci 52% la sat vs 69% la oraș.

În 2022, Republica Moldova ocupa locul 13 din 117 țări la capitolul accesibilitate la Internet [396]. Totuși, conform rezultatelor unui alt sondaj realizat de Institutul de Marketing și Sondaje IMAS-INC Chișinău, sursa principală de informație politică rămâne televiziunea, pentru 2/3 dintre moldoveni. Pe locul doi se clasează știrile politice de pe Internet, 23%; locul trei, cu 5%, revine radioului, iar locul patru – ziarelor cu doar 2%, celelalte patru procente din sută revenind informațiilor pe teme politice primite de la cunoscuți, rude și din alte surse. La întâlnirea cu jurnaliștii, sociologii de la IMAS au menționat că „ponderea Internetului este în continuă creștere. Cu câțiva ani în urmă, Internetul abia depășea 10% ca pondere de influență de știri politice, iar astăzi această cifră a crescut de două ori. Astfel, oricum, devine evident că actorii politici nu trebuie să ignore Internetul”. De precizat că, pe lângă cei 50% care folosesc des sau foarte des Internetul, mai sunt alte 19% care utilizează mediul virtual cel puțin o dată pe săptămână sau de mai multe ori pe lună.

Mediul online a cunoscut în ultimii ani o evoluție deosebit de spectaculoasă la nivel mondial. Astfel, toate mijloacele de comunicare în masă au fost nevoite să se racordeze la noile mijloace tehnologice pentru a putea rămâne pe piață. Atât instituțiile media, partidele politice, cât și cetățenii obișnuiți au fost beneficiarii direcți ai noului trend comunicațional, astfel încât a devenit necesară studierea mecanismelor de funcționare ale noilor media, în condițiile când „media nu trebuie să devină platformă de promovare sau agenție de publicitate a partidelor, ci să caute adevărul, căci știrile pot informa, dar și dezinforma ori manipula” [20, p. 34]. Astăzi „Internetul și social media” fac parte din categoria „mijloacele moderne de comunicare politică” și nu numai [173, p. 90].

Redefinirea spațiului și a timpului, dezvoltarea și reinventarea tehnologiei și a fluxului de informație – toate acestea reprezintă în același timp atât efectele, cât și elementele de bază ale

procesului de globalizare. Ne confruntăm astăzi cu tot ce presupune un sistem complex, o societate globală; evenimente care se desfășoară și decizii care se iau departe de spațiul în care existăm, ne afectează și ne influențează viața. Astfel, principalele schimbări economice, politice și chiar culturale, sociale, la nivel internațional se petrec conform unor reguli specifice procesului de globalizare.

Noile media s-au dezvoltat foarte mult în ultimul timp prin apariția și dezvoltarea unor redacții întregi de ziare, reviste, canale de radio și tv și multitudinea de site-uri, dezvoltarea blogosferei – toate acestea reprezintă canale de furnizare a informației, astfel încât numărul indivizilor care au acces la cunoaștere a crescut vizibil în fiecare an. Așadar, noile media reprezintă instrumente esențiale în procesul de globalizare, care este definit de un flux continuu de informații, și nu numai. Dezvoltarea sistemului de comunicare a primit noi conotații, era globală a comunicării implicând și influențând toate statele mapamondului.

Ținând cont de perioada pe care o traversăm, o perioadă de criză și confuză, generând avalanșa angoaselor postmodernității, „hibridarea culturală a omului global”, cum scria Z. Bauman, nu ni se pare o alarmă falsă în contextul proliferării haotice a comunicării mediate [8, p. 106]. Mai ales că purtăm o dublă ereditate, codul natural fiind, după cum observa cândva E. Morin, echivalentul sociologic al codului genetic [126, p. 181].

Teoriile clasice ale mass-media constată că „media nu poate să spună oamenilor ce să gândească, dar reușesc să le spună la ce să se gândească”. Într-un astfel de mediu, manipularea poate fi făcută cu mult mai ușor ca în mediul real. Deși o condiție a relațiilor publice este să fii etic, atunci când știi că este mai profitabil să nu ții cont de principiile etice, îți permiți să manipulezi prin minciună sau folosind alte metode. Un lucru despre care nu se vorbește mai deloc, când vine vorba de noile media, este moralitatea acestora. În spațiul virtual, nu mai este pusă problema moralității. Totuși, în domeniul relațiilor publice există reguli, una dintre ele este să fii moral.

În secolul XXI, forma convențională de a purta un război în care trebuie să distrugi fizic forțele militare și infrastructura oponentului a ajuns doar una din multele forme de atac. Acum statele au început să crească tot mai mult numărul de atacuri nonletale împotriva sistemelor informatice ale inamicului, întărindu-și poziția într-un război al informației. Acest război al informației este un război format din atacuri electronice, cibernetice și psihologice, măsuri folosite atât pentru a ataca, cât și pentru apărare. Războiul informațional este format dintr-un război electronic și unul cibernetic, la care se adaugă și așa-numitele „psy-ops”, adică operațiuni psihologice, care constă în diseminarea unor informații inamicului, cu scopul de a-i modela comportamentul și de a-l influența. Aceste operațiuni vor constitui o parte importantă din toate războaiele care vor avea loc în viitor. Dacă televizorul oferă informația dozată, Internetul se

transformă într-un adevărat tsunami informațional, în care omului îi vine tot mai greu să se orienteze.

Implicată aproape în toate conflictele ce au loc în spațiul ex-sovietic după destrămarea imperiului, Federația Rusă folosește activ noile media, în special Internetul, în războaiele informaționale. Posturi precum *Russia Today* și site-uri precum *Sputnik*, ori *trolii* mobilizați pe Facebook și Youtube, sunt abil utilizați pentru a promova antiamericanismul, scepticismul față de democrație și politica statelor occidentale, ori a dezinforma cu privire la ce se petrece în lume și a prezenta Federația Rusă într-o lumină pozitivă, de opozant al unei forțe expansioniste și oculte. Există indivizi, bloggeri, care fac (conștient sau inconștient, după caz) activități de propagandă și dezinformare în folosul Federației Ruse.

Sursele deschise joacă azi un rol major. Ele sunt utile nu doar pentru a obține informații, ci și pentru a le disemina către public. Serviciile de informații sunt obligate să lucreze cu ele și să se adapteze la necesitățile impuse. Activitatea de diseminare a informațiilor ori a valorilor, a propagandei ori a dezinformării prin intermediul surselor deschise nu trebuie ignorată, din contra, trebuie să se afle în atenția serviciilor de informații, iar în noile războaie informaționale acestea trebuie să fie capabile de o bună colaborare cu societatea civilă în scopul apărării intereselor naționale.

În confruntările informaționale Federația Rusă se străduie să-și apere propriile rețele de comunicații electronice, urmărind în același timp să le distrugă pe cele ale adversarilor. Semnificativă în acest sens este spargerea site-urilor Guvernului și a Parlamentului georgian în timpul conflictului armat ruso-georgian din vara anului 2008. Aceste acțiuni au dat de înțeles multor oameni politici și specialiști din Occident că Federația Rusă se pregătește în mod activ pentru război electronic în viitor, sublinia într-un studiu cercetătorul rus E.S.Priporov. Tot el mai menționa că georgienii au răspuns la acest atac prin blocarea canalului tv al Federației Ruse în limba engleză „Russia Today”. Acesta era unicul canal rusesc ce transmitea reportaje din Osetia de Sud, în limba engleză. În același timp, partea georgiană a blocat canalele de televiziune rusești, apoi și site-urile. În seara zilei de 8 august site-urile Ministerului Afacerilor Externe al Georgiei și ale altor organizații de dreapta – guvernamentale au fost supuse atacului hacker-ilor. A fost plasat un colaj de fotografii ale lui Adolf Hitler și președintelui Saakashvili pe pagina de start a site-ului ministerului. Funcționarea normală a site-urilor oficiale a fost reluată în termen de câteva zile. Lupta informațională a continuat prin creare de către fiecare din părțile implicate în conflict a clonelor de site-uri cu scopul de a dezinforma și manipula opinia publică [298].

La ora actuală, Internetul tot mai activ se implică în elaborarea agendei publice în raport cu mass-media tradiționale, devenind izvor de teme pentru știri, se include fără apel în cotidian, aducând transparență asupra a ceea ce se întâmplă în viața de toate zilele.

Mulți experți atestă următoarea corelație: protestele, care au avut loc în țările în care noile media s-au manifestat activ, au decurs după scenarii „mai puțin violente”. Unii experți cred că un astfel de rezultat se datorează „rolului umanizator al Internetului”. În realitate însă, legătura cauză-efect mai degrabă comportă un caracter invers: cu cât o țară este mai dezvoltată din punct de vedere social-economic și cu cât mai liberală este atitudinea regimului față de sistemul de comunicare, cu atât este mai înalt gradul de penetrare a noilor media [236].

Noile media au posibilitatea să exercite controlul asupra războiului. Mai mult: frecvent, anume ele sunt de vină de escaladarea conflictelor, a terorii și urii. Pericolul acestui control mediatic asupra evenimentelor se manifestă prin antrenarea în mod nechibzuit în multe acțiuni ale maselor largi. Virtualizarea evenimentelor conduce la o creștere bruscă a numărului de participanți. Dar, cu cât mai mulți oameni își împart între ei responsabilitatea, cu atât mai redus este nivelul de responsabilitate în această privință. Pe această cale gradul de anonimat crește și nu mai putem descoperi și afirma cu siguranță pe umerii cui cade responsabilitatea. Cu toate că ar fi mult mai bine să recunoaștem că responsabilitatea pentru evenimentul la care suntem complici ne revine, în primul rând, nouă înșine.

Viteza cu care este transmisă informația a făcut ca Internetul să revoluționeze modul de comunicare între oameni, marcând era unei societăți supraindustrializate, statele devenind dependente de cyberspace în privința unor acțiuni vitale pentru buna lor funcționare, referindu-ne aici la domeniul bancar, comercial, transporturi, lista putând continua, domenii a căror întrerupere ar cauza disfuncții de sistem în cadrul societății ce ar putea duce la proliferarea unor riscuri și amenințări privind securitatea națională. Totodată, impactul social al Internetului poate fi cel mai bine observat în evenimentele din aprilie 2009 petrecute în Republica Moldova.

Libera circulație a informațiilor între națiuni este esențială pentru afaceri, relații internaționale și coeziune socială, la fel de mult pe cât este de importantă informația pentru o forță militară care luptă într-un război. Comunicarea în ziua de astăzi se bazează mult pe folosirea Internetului sau a diferitelor părți din spectrul electromagnetic (cum ar fi undele radio), prin rețele de comunicare terestră sau prin rețelele satelit, plasate în spațiu. Telefonie mobilă și Internetul au fost exploatate pe larg de către organizatorii evenimentelor din 7 aprilie 2009, care au reușit să adune în centrul Chișinăului într-un timp record zeci de mii de oameni, în special tineri, pentru a protesta împotriva „fraudării” alegerilor parlamentare. Dar ca să vezi, în plină democrație mai avem structuri care încearcă să îngreuească accesul la libera informare și exprimare, negăsind altă soluție decât să blocheze Internetul din Republica Moldova în perioada 7-9 aprilie 2009. Nici serviciile speciale, nici comisia parlamentară așa și nu au putut determina concret cine se face responsabil de blocarea Internetului în acele zile de revoltă populară. În opinia noastră, acest caz se cere examinat cât mai concret și cât mai operativ posibil, deoarece blocada Internetului face parte din tabloul evenimentelor din aprilie 2009, reprezentând un element important al lor. Iar populația/cetățenii

țării sunt în drept să cunoască adevărul despre aceste evenimente nu din auzite, ci din documente oficiale, verificate și veridice.

Paradoxal, dar de multe ori, atunci când se vorbește despre un atac în câmpul nostru informațional, îl supranumim război informațional, în timp ce războiul de la Nistru, provocat și susținut pe toate căile de Federația Rusă, îl numim cu sfială „conflict”. Tot din timiditate, în linii mari, istoria războiului a fost lăsată în seama apărătorilor lui Smirnov și a național-extremiștilor ruși.

De atunci încolo, mai multe generații de tineri din Transnistria au crescut cu poveștile despre „atrocitățile” comise de poliția și armata Republicii Moldova în 1992. Nici până astăzi, din păcate, mass-media nu dă o replică serioasă acestor lucruri murdare despre noi.

Timp de mai bine de trei decenii, Federația Rusă, de fapt, ocupă un teritoriu al Republicii Moldova, calificând contingentul său militar drept „forțe de pace”. Totodată, din zi în zi, Moscova nu încetează, din 1990, să acuze statul nostru de „agresiune” prin intermediul mijloacelor sale media puternice. Tiraspolul, cu asistență financiară și organizatorică masivă, în mii de pagini electronice și de ziar își propagă teza principală: chipurile, războiul a dat mulți eroi transnistreni și a scos la iveală fața hâdă a „fascismului moldo-român”, evoca într-un interviu generalul de divizie, fost ministru de interne și al apărării din Republica Moldova Ion Costăș [403]. Despre războiul de la Nistru, de autorii de la Moscova a fost scrisă și „Cartea albă”, în care, de asemenea, se pune accent pe cunoscuta versiune precum că, chipurile, evenimentele din anii 1990-1992 au fost „un genocid împotriva oamenilor care nu doreau să trăiască în România”. Mai mult decât atât, autorii „Cărții albe” au cerut Chișinăului să-și recunoască greșeala, care, chipurile, a comis „un act de agresiune sălbatică” – culmea obrazniciei, dar nu au suflat o vorbă despre rolul Tiraspolului și al Moscovei în dezbinarea țării și în declanșarea acțiunilor militare.

Dar „Cartea albă” încă nu e totul. Deja de mai mulți ani, Internetul este inundat de zeci de născociri fanteziste despre războiul în cauză. Cel mai departe a mers, cu minciunile sale sfruntate și nerușinate, un oarecare jurnalist moscovit, Efim Berșin, originar din Tiraspol, autorul cărții „Дикое поле” („Câmp sălbatic”), publicând un timp îndelungat în rețelele sociale fragmente „fanteziste”, pretins documentare, despre „genocidul împotriva trăitorilor din Transnistria”.

Ca urmare, împărtășim ideea enunțată de mulți specialiști și teoreticieni, care afirmă că războiul informațional a început demult. Astfel, Federația Rusă este suspectată că a lansat mai multe atacuri sofisticate nonletale asupra vecinilor săi, spre exemplu, împotriva Estoniei, a Georgiei și a Ucrainei, care s-au confruntat cu mai multe atacuri cibernetice și electronice violente și au fost supuse la operațiuni psihologice.

4.3. Rolul presei scrise și al audiovizualului în mediatizarea problematicei securității naționale a Republicii Moldova

De-a lungul întregii sale istorii, omul a simțit nevoia de stabilitate și s-a preocupat să-și asigure agoniseala, proprietatea, hrana și propria viață. După cum se știe, piramida trebuințelor, formulată de Abraham Maslow, plasează nevoia de securitate pe al doilea nivel de importanță, din cele cinci „tipuri de nevoi specifice”.

Pornind de la schimbările ce au intervenit, după 1990, pe plan internațional și de la transformările care au avut loc în țară, în urma proceselor de tranziție spre democrația consolidată, securitatea tinde spre acumularea de aspecte noi, importante pentru însăși existența țării/statului de drept.

Deși utilizat frecvent în domeniul relațiilor internaționale, conceptul de securitate nu are o definiție unanim acceptată. Dictionarele definesc *securitatea* ca fiind „faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol”. Conceptul însă are o accepție mult mai extinsă, care exprimă interdependența accentuată a factorilor militari, politici, tehnologici, informaționali, geografici, problema securității dobândind tot mai multe dimensiuni: dimensiunea economică, dimensiunea socioprofesională, dimensiunea educației, dimensiunea protecției sociale și a sănătății [65, p. 172], iar competiția pentru afirmarea și consolidarea noilor actori în jocul puterii mondiale ocupă „locul central în determinarea evoluției lumii și stabilirii noii ordini internaționale [37, pp. 13-30]. Potrivit unui studiu al Organizației Națiunilor Unite, „există securitate atunci când statele estimează că pericolul de a suferi un atac militar, presiuni politice sau constrângeri economice este nul și că ele pot, din această cauză, să-și urmeze liber dezvoltarea” [Concepts of Security, p. 52 / *Disarmament Study Series*. New York: UN, 1986. 60 p. ISBN 978-9210585057].

Cronologic, conceptul de *securitate națională* a fost introdus în 1945 de James Forrestal, secretar american al Apărării, ca principiu de bază al politicii externe a SUA. De atunci încolo, țările lumii adoptă strategii de securitate națională în scopul asigurării unei activități normale social-politice a cetățenilor lor. Această activitate este orientată să asigure apărarea țării atât pe plan intern, dar și mai mult geopolitic.

Extinderea NATO și UE spre Estul continentului european, conflictul transnistrean, ocuparea Crimeii de către Federația Rusă – toate acestea sunt oportunități importante pentru autoritățile Republicii Moldova de a remodela abordarea față de sectorul național de securitate și de a întreprinde reformarea acestui domeniu vital pentru asigurarea condițiilor propice de dezvoltare a statului și a societății. Tot așa a procedat statul nostru și până acum, când a adoptat documentele strategice în domeniu în 1995, 2008, 2011 și 2023.

Strategia Securității Naționale din 2011 a fost adoptată cu prevederea ca să fie actualizată în 2015, ținând seama de situația geopolitică regională. Deloc întâmplătoare această prevedere, dacă luăm aminte că țara noastră se confruntă cu riscuri și amenințări la adresa securității sale atât de ordin extern, cât și intern. Printre amenințările externe majore figurează instabilitatea regională, conflictul din estul Ucrainei și riscul extinderii acestuia în Republica Moldova, implicarea cetățenilor străini în susținerea regimului din stânga Nistrului, iar principala amenințare de ordin intern este corupția în organele de stat, precum și instabilitatea din sectorul bancar.

Din punct de vedere teoretico-metodologic, cadrul normativ de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova a evoluat considerabil în ultimii ani. De la o abordare politico-militară a securității în *Strategiile Securității Naționale* din 1995 și din 2008, la definirea unei accepții multisectoriale a securității în *Strategia Securității Naționale* din 2011, dar mai cu seamă în proiectul ei din 2015. Strategia, considerată după mai mulți cercetători, drept arta și știința dezvoltării, aplicării și coordonării instrumentelor de putere ale unui stat (diplomatice, economice, militare și informaționale), preia o abordare identică cu cea din *Strategia Securității Europene*, conform căreia „securitatea națională a unui stat european nu mai poate fi privită în izolare” și ține cont de abordarea cuprinzătoare a securității naționale, caracterul multidimensional și interdependent al acesteia, determinat atât de starea de lucruri din domeniile politic, militar și al ordinii publice din țară, cât și de situația din sfera economică, socială, ecologică, energetică etc. [196].

Documentul din 2015, în fază de proiect, recunoaștea că un loc aparte în contextul securității îi revine participării Republicii Moldova la eforturile globale, regionale și sub-regionale de promovare a stabilității și securității internaționale prin cooperarea în cadrul ONU, OSCE, cu NATO, precum și participarea la misiunile în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună a UE (PSAC). Cu părere de rău, proiectul acestui document, pregătit de a fi discutat și aprobat de Parlament, odată cu instaurarea lui Igor Dodon la cârma statului, a fost respins în 2016. Din aceste motive, atunci a fost întârziată și adoptarea *Concepției securității informaționale a Republicii Moldova*, care urma să fie o continuare logică a transpunerii în practică a problematicii legate de securitatea țării.

În 2021, Partidul Acțiune și Solidaritate a câștigat în alegerile parlamentare majoritatea fotoliilor de deputat. Venirea acestei formațiuni politice la putere a coincis în timp cu înțepirea agresiunii Federației Ruse în Ucraina, care se făcea tot mai simțită și în țara noastră, dacă nu prin acțiuni militare deschise, apoi prin propagandă, dezinformare și manipulare a opiniei publice. Războiul hibrid, dezlănțuit de Federația Rusă în regiune, are scopul de a destabiliza și situația social-politică. A fost evident că se impunea adoptarea unei noi Strategii de Securitate Națională, în care să-și găsească reflectare starea „la zi” în domeniu. Ca urmare, la 15 decembrie 2023,

Parlamentul a adoptat cu votul a 59 de deputați *Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova*. Strategia de Securitate este inițiativa legislativă a Președintei țării, Maia Sandu. În Nota informativă a documentului se menționa că „adoptarea Strategiei este necesară în contextul geopolitic actual, care este caracterizat de instabilitate și imprevizibilitate”. În context, noua Strategie avea drept obiective creșterea capacității statului de a preveni și de a contracara materializarea riscurilor la adresa securității naționale, precum și de a asigura procesul de integrare europeană și cooperare cu statele partenere. În document se evidențiază că războiul Federației Ruse în Ucraina a impus „nevoia de o strategie de securitate actualizată”.

Documentul conține viziunea strategică pe șase ani. El definește clar obiectivele și principiile de securitate, stabilește metodele și direcțiile de acțiune în domeniile respective. În numărul obiectivelor de securitate, incluse în document, se regăsesc consolidarea, dezvoltarea și modernizarea sistemului național de apărare pentru garantarea suveranității și integrității țării; creșterea rezilienței naționale la amenințările hibride și fortificarea culturii de securitate; întărirea instituțiilor și consolidarea mecanismelor de combatere a corupției; extinderea parteneriatelor strategice cu UE, România, SUA, NATO și colaborarea la nivel internațional pentru securitate și stabilitate ș.a.

La scară largă, securitatea înglobează trăsăturile esențiale ale mediului geopolitic și geostrategic în care se derulează, cum ar fi: tranziția către sistemul internațional multipolar; competiția dintre puteri în spațiul euroatlantic; extinderea NATO și a Uniunii Europene; tentativele Federației Ruse de a-și reafirma statutul de mare putere. Aceste procese se desfășoară în condițiile menținerii unor riscuri și amenințări la adresa stabilității și securității regionale și mondiale la modelarea, amplificarea/diminuarea cărora a contribuit și contribuie substanțial mass-media, dar și Internetul.

De la Declarația sa de Independență din 1991, Republica Moldova s-a confruntat cu mai multe provocări la adresa securității sale naționale, în același număr și informaționale, fiind nevoită să adopte măsuri de contracarare a lor. În acest context, referindu-se la starea de securitate a unui stat, autorul român Gheorghe Nicolaescu remarcă: „O națiune se află în stare de securitate dacă dezvoltă capacități eficiente de gestionare a necesităților sociale și este capabilă să prevină implicarea excesivă a ideologiilor în procesele sociale organizate” [130, pp. 12-13].

În linii mari, discuții privind necesitatea protejării spațiului informațional al Republicii Moldova sunt purtate periodic la cel mai înalt nivel. O dezbatere aprinsă în rândul jurnaliștilor și a politicienilor a iscat această problemă cu ani în urmă, când Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA) a manifestat interesul pentru a introduce licența de acces în spațiul informațional al țării, plus licența de retransmisie a unor posturi de radio și tv straine pentru operatorii de cablu. După o îndelungată campanie a titularilor de licență, sprijinită și de Ambasada Federației Rusă, amendamentul la Legea Audiovizualului de atunci nu a mai fost promulgat de

presedintele țării. Iar de acum în octombrie 2002, la Summitul șefilor de guvern din țările membre ale Comunității Statelor Independente (CSI), conducerea de la Chișinău s-a grăbit să declare că susține inițiativa Federației Ruse în aspirațiile sale de a crea un „spatiu informational comun al CSI”. În legătură cu această declarație conjuncturistă a clasei politice de la noi, Radio Europa Liberă remarca la acel moment că „țările membre ale CSI doresc să facă parte din spațiul informațional mondial ... și nu să se pomenească înțărcaute în vreun spațiu informațional CSI”.

Problema protejării spațiului informațional al Republicii Moldova a revenit în actualitate, în anul 2015, la alegerile locale, când politicienii au conștientizat că, în baza alegerilor din Găgăuzia, acestea „au fost câștigate nu de candidata Irina Vlah, ci de televiziunile rusești”, cum remarca mai mult ca alarmat într-o conferință de presă liderul comuniștilor V. Voronin, concluzionând că există o sumedenie de canale tv retransmise în Republica Moldova, care au un singur scop – să manipuleze opinia publică. Este adevărat, jurnalismul rusesc a acumulat o bogată experiență în această privință. În Rusia sovietică întâi radioul, apoi și televiziunea au fost cooptate de către guvernarea autoritară ca instrumente de propagandă din „sentimentul răspândit în rândurile politicienilor, al specialiștilor în științe sociale și al intelectualilor, că audiovizualul reprezintă un mediu extrem de puternic” [113, p. 74].

Este adevărat că, de-a lungul anilor, mulți experți media naționali și internaționali au cerut autorităților de la Chișinău să stopeze difuzarea propagandei și dezinformării rusești. Și societatea civilă a cerut, în repetate rânduri, protejarea spațiului audiovizual autohton, accentuând faptul că anume „televiziunile propagandistice ale unui stat au jucat un rol distructiv enorm în cazul conflictului din Ucraina” și „să ținem cont” că acestea au influențat și continuă să influențeze și opinia publică din Republica Moldova. De altfel, în Strategia de Securitate Națională a Republicii Moldova este specificat clar că instituțiile statului trebuie să ajusteze cadrul normativ relevant, să fie instituite mecanisme eficiente de monitorizare, de control în vederea protejării societății de eventuale tentative „de dezinformare și manipulare din exterior”. După ce Consiliul Superior de Securitate a constatat că „spațiul informațional moldovenesc se află în pericol”, faptul fiind datorat mai cu seamă războiului din Ucraina, din care motive la noi a fost aproape doi ani menținută stare de urgență în țară, timp în care au fost adoptate acțiuni concrete în legătură cu combaterea propagandei, dezinformării și a stirilor false. Drept punct de pornire pentru aceasta a servit *Concepția securității informaționale*, adoptată de Parlament la sfârșitul anului 2017, în vigoare din februarie 2018. Concepția avea ca scop protecția intereselor persoanelor, a societății și a statului în domeniul informațional, precum și asigurarea securității informaționale a societății. Totodată, documentul asigură o abordare complexă și eficientă a mecanismelor de prevenire și combatere a criminalității informatice, fără a leza drepturile fundamentale ale omului. Oricum, este important faptul că, până la urmă, și societatea civilă, și politicienii au înțeles că incapacitatea gestionării de

facto a spațiului informațional din propria țară „duce la limitarea semnificativă a suveranității sale” și chiar pune sub semnul întrebării posibilitatea existenței în continuare a statului în forma sa clasică.

Spre deosebire de noi, Federația Rusă a înțeles demult că spațiul ex-sovietic este unul foarte important pentru ea din punct de vedere geopolitic și geostrategic și îi acordă permanent o atenție deosebită. Astfel, Concepția securității naționale a Federației Ruse, adoptată în 2016, prevedea că „prioritatea politicii externe a Rusiei este spațiul postsovietic”, unde alături de Republica Moldova intră Ucraina, Georgia și Țările Baltice. Concepția mai sublinia obligația „de a apăra” drepturile concetățenilor ruși peste hotare. Aceasta, după cum remarcă specialiștii, este o noțiune foarte abstractă care poate fi interpretată chiar absurd. Și deseori chiar este interpretată în așa mod de posturile tv apropiate Kremlinului, ce sunt prezente în spațiul nostru informațional.

Noua *Concepție de politică externă a Federației Ruse* a intrat în vigoare la 31 martie 2023, când trecuse mai bine de un an de la inițierea de către ea a așa-numitei „operațiuni militare speciale” în Ucraina. Deloc întâmplătoare, de altfel, a fost apariția acestui document. În condițiile când a eșuat ideea de a „ocupa Kievul în trei zile”, era nevoie de o interpretare politico-propagandistică a stării lucrurilor la zi, înmănunchiate, după cum se arată în articolul 1, într-un „document de planificare strategică”, care „reprezintă un sistem de opinii cu privire la interesele naționale ale Federației Ruse în domeniul politicii externe”. Dar și mai important, considerăm, devenise pentru administrația Kremlinului ca în condițiile de izolare și de sancționări din partea țărilor lumii pentru focarul dezlănțuit în centrul Europei să amintească, așa cum o face prin articolul 5 al acestei Concepții, că „locul Federației Ruse în lume este determinat de resursele considerabile de care ea dispune în toate sferele de activitate, de statutul de membru permanent al Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite (ONU), de cel de participant de frunte în organizații și asociații interstatale”, că „este una dintre două cele mai mari puteri nucleare, stat succesor de drept al Uniunii RSS”, că are „un aport decisiv la victoria în Al Doilea Război Mondial și, de asemenea, „în crearea unui sistem modern de relații internaționale și de lichidare a sistemului mondial al colonialismului”, acționând ca unul dintre centrele suverane de dezvoltare din lume și îndeplinind „din punct de vedere istoric o misiune unică de menținere a echilibrului de forțe pe glob”, de dezvoltare a sistemului internațional multipolar, de asigurare a condițiilor de pace și de dezvoltare durabilă a omenirii.

În cel de al doilea capitol al Concepției, strategii Kremlinului, direcționând către capitolul trei al Concepției, care vizează interesele naționale ale Federației Ruse, declarau drept unul din obiectivele strategice „dezvoltarea în condiții de siguranță a spațiului informațional, protecția societății ruse de impactul distructiv informațional-psihologic străin” (art. 15 (5)). În același fâgaș este conceput compartimentul din capitolul patru al Concepției cu titlul „Asigurarea

informațională a domeniului politicii externe a Federației Ruse”, unde cele 7 alineate ale art. 48 desemnau un întreg arsenal de principii, obiective strategice și direcții prioritare ale activității mass-mediei: „prestarea informațiilor veridice cu privire la politica internă și cea externă” a Federația Rusă; „difuzarea în străinătate a informațiilor ce contribuie la întărirea păcii și înțelegerii reciproce, la dezvoltarea și la stabilirea relațiilor de prietenie între state, asigurarea protecției împotriva discriminării în străinătate a conaționalilor...”; „perfecționarea instrumentelor și a metodelor de asistență informațională a politicii externe a Federației Ruse” și a „mecanismelor internaționale și normelor de reglementare și de protecție a activității mass-mediei”; „crearea condițiilor favorabile pentru activitatea mass-media străine de pe teritoriul Federației Ruse pe baza de reciprocitate”, cât și „formarea unui spațiu informațional comun al Federației Ruse și a statelor – membre ale CSI”.

Prevederile de mai sus, referitor la asigurarea informațională a domeniului politicii externe, extrase din *Concepția de politică externă a Federației Ruse*, proiectat la activitatea mass-mediei ruse în Republica Moldova, în anii de la obținerea independenței și suveranității ei, sunt un pretext ambiguu, deoarece dezideratele anunțate nu și-au găsit aplicare concretă în practica presei ruse, dar mai cu seamă a audiovizualului, în spațiul nostru informațional.

De constatat, că manifestările imprevizibile ale politicii externe ale Federației Ruse au început să-și găsească loc odată cu venirea la putere a președintelui V. Putin. Astfel, în Concepția adoptată în iunie 2000, a fost anunțată necesitatea „regândirii” ei de viitor „în baza întreselor rusești”, deoarece lumea unipolară, dominată de SUA, „nu poate să ducă la pace și progres social”. În Concepția de politică externă a Federației Ruse, adoptată în 2008, cu doar câteva zile înainte de invadarea de către ea a Georgiei, când președinția o deținea D. Medvedev, interesele „regândite” impuneau „o politică multivectorială” cu determinarea Federației Ruse ca „putere euroasiatică”. Și versiunea Concepției, semnată de V. Putin în noiembrie 2016, a fost adoptată după evenimente scandaloase – anexarea Crimeii, războiul din Donbas și primele sancțiuni ale Occidentului impuse Federației Ruse. Însă, niciuna din versiunile anterioare ale Concepțiilor nu pot fi comparate cu cea adoptată în anul 2023, care emană multă agresivitate și duritate din partea Federației Rusă față de statele lumii, mai cu seamă prin extinderea cazurilor de „utilizare” a forțelor sale armate: pentru „a se proteja de eventuale atacuri”, pentru „soluționarea crizelor”, pentru „protecția cetățenilor săi”, aflați în străinătate ș.a.m.d. Mai mult: după cum menționa într-o conferință de presă analistul politic A. Țăranu, „în construcția noii ordini mondiale, la care își pune umărul politica externă rusă, Occidentul, statele democrației liberale nu mai sunt percepuți de către Moscova prin prisma partenerilor de dialog internațional, ci prin optica unor comunități neprietene”.

Alături de termenul *vecinătate apropiată*, care și-a găsit reflectare încă în prima *Concepție de politică externă a Rusiei*, adoptată în 1993, când, după destrămarea URSS, a fost nevoită să-și

construiască relațiile cu fostele republici sovietice, prin inventarea CSI-ului, acum numărul sintagmelor din Concepția adoptată în 2023, s-a extins prin utilizarea altor expresii: *lumea rusă; stat-civilizație, hegemonia Vest-ului; geopolitică de expansiune; fobie rusă; lume multipolară* ș.a.

În noua *Concepție de politică externă a Federației Ruse* din 2023, Republica Moldova, regiunea transnistreană nici nu sunt amintite, iar Ucraina, țara invadată de armata rusă, este citată doar o singură dată în următorul context: „...măsuri pentru a proteja interesele vitale [ale Rusiei] pe dimensiunea ucraineană”. Aceasta însă, nici de departe nu înseamnă că Federația Rusă nu ar avea interese geopolitice pronunțate în regiune: în Ucraina ea poartă un amplu război, iar Republica Moldova este amenințată cu „recunoașterea independenței” Transnistriei și alipirea ei la Rusia, cum s-a procedat cu regiunile ucrainene Donețk și Luhansk. Mai mult: în spațiul Republicii Moldova, cu suportul mass-mediei pro-ruse și al surselor Internet, prin sprijinul reprezentanților „coloanei a cincea” sunt desfășurate nenumărate „războaie” de dezinformare a opiniei publice, dar și acțiuni de masă, care au scopul de a destabiliza situația social-politică din țară, în mod special în Transnistria și Găgăuzia, pentru a deturna Republica Moldova din drumul ei european. Toate aceste acțiuni au loc sub umbrela *Concepției de politică externă a Federației Ruse* din 2023. De aici – oportunitatea măsurilor antipropagandă, întreprinse în ultimii doi ani de conducerea Republicii Moldova.

De fapt, G. Sartori afirma că, producând și difuzând cu preponderență imagini, televiziunea anulează conceptele și, prin aceasta, „atrofiză capacitatea noastră de abstragere și, odată cu aceasta, întreaga noastră capacitate de a înțelege”. Cauza principală a unei astfel de percepții evenimentțiale notoriul politolog o identifică în reușita submediocrității de a deține acces la gestionarea mass-mediei. Incultura culturii exclusiv vizuale e cea care creează gândirea *zeamă-lungă*, trădând „un climat cultural de *melasă mentală* și armate crescânde de reduși mintal”. Fiecare dintre acești indivizi, constată autorul, este „incapabil de reflecție abstractă și analitică”, e „tot mai bâlbâit în demonstrația logică și în deducția rațională” [143, pp. 34, 112, 122]. Atare indivizi, „înrobiți” de imaginile tv rusești, pe care îi întâlnim tot mai des la noi, adoptă punctul de vedere al Moscovei asupra evenimentelor din Ucraina, dar, ce e mai dureros și de neînțeles, și asupra evenimentelor din Republica Moldova.

În virtutea celor amintite *supra*, mulți analiști politici de la noi, dar și oficiali din structurile europene, tot mai des constată că Republica Moldova întârzie cu reacțiile la acele oportunități pe care i le oferă configurația geopolitică regională și contextul procesului de integrare europeană.

Referindu-se la rolul televiziunii în societatea de azi, Adrian D. Rachieru a remarcat faptul că ea, „ca partea cea mai reprezentativă a postmodernității, este și cea mai vinovată de lipsa de educație și de reacție a societății. Cultura televizată, în goană după audiență, cultivă cei 4S – sânge, sex, senzațional, spectacular” [135]. Nu fac excepție în acest sens nici posturile de televiziune

rusești, care emit în țara noastră. Efectul pe care-l au tv-urile și radiourile de limbă rusă, este important în țări precum Republica Moldova. Deoarece este vorba de obișnuința oamenilor de a privi emisiuni tv în limba rusă, de comoditate, pentru că ai acces la mai toate televiziunile rusești, e vorba de limbă, pentru că majoritatea o cunosc. Înțelegând importanța audiovizualului privind formarea opiniei publice, mai cu seamă în contextul campaniilor electorale, multe formațiuni politice își fondează posturi de televiziune și de radio proprii sau încearcă să controleze diferite grupuri mediatice (de exemplu, cazul firmei „Exclusiv media”, al cărei fondator, oficial, era unul din deputații Partidului socialist, a solicitat CA o licență de emisie pentru postul „NTV Moldova”, ce va difuza emisiunile „NTV din Rusia”, un post apropiat Kremlinului, retransmis până acum pe teritoriul Moldovei de „TV 7”).

De-a lungul anilor, din termenul *securitate* au derivat o serie de noțiuni și concepte: securitate internațională/mondială, securitate multiregională/regională, securitate colectivă, și nu în ultimul rând, securitate națională, securitate informațională. Conceptul are însă o accepție mult mai extinsă. La nivel regional, persistă stări de tensiune determinate de vechi dispute de natură etnică sau religioasă, separatiste ori de contestare a frontierelor existente, precum și de criminalitatea transfrontalieră în creștere; multe dintre aceste tensiuni au potențial exploziv. Mediul de securitate la nivel zonal și regional [350] este conturat preponderent de o serie de tendințe majore: accelerarea proceselor de globalizare și de integrare regională, concomitent cu proliferarea acțiunilor având ca scop fragmentarea statală; convergența rezonabilă a eforturilor consacrate structurării unei noi arhitecturi de securitate, în condițiile accentuării tendințelor anarhice; revigorarea eforturilor statelor vizând preservarea influenței lor în cadrul relațiilor internaționale, în paralel cu multiplicarea formelor și creșterea ponderii intervenției actorilor nestatali în relațiile internaționale. La tendințele sus-menționate, mai adăugăm: exploatarea factorului mediativ în tratarea fenomenelor internaționale în interacțiune cu cele regionale și locale privind lupta pentru pace și pentru securitate națională cu aplicarea întregului arsenal de *securitate informațională* ca parte componentă a securității naționale.

În linii generale, securitatea informațională, în orice sens obiectiv, se referă la absența amenințărilor informaționale la adresa unor valori dobândite și în sens subiectiv, la absența temerilor că aceste valori vor fi supuse unor atacuri informaționale. Înțelegerea adecvată a sintagmei „securitate informațională” este posibilă doar în condițiile conceptualizării termenului de „securitate”. În general, acest concept cunoaște, așa cum atestă literatura de specialitate, varietate largă de definiții. Astăzi este recunoscut, practic, unanim că securitatea este un concept actual care, în circumstanțele determinate de spiritul democratic, reprezintă „o realitate sistemică, înglobând securitatea economică, socială, cibernetică, siguranța alimentară, protecția drepturilor și libertăților cetățenești etc. Tocmai de aceea este nevoie ca cetățenii să aibă acces la informații,

să conștientizeze nevoia de securitate, deoarece cultura de securitate nu este apanajul unui grup de interese, al unei instituții birocratice, de tip închis, cum era înainte” [148].

În actualul mediu geopolitic și geostrategic, date fiind amenințările interne, externe și cele transnaționale, statul, prin activitățile informaționale, tinde să protejeze cetățeanul și națiunea, contribuind la menținerea stabilității interne și la consolidarea mediului internațional de securitate [19]. Într-un articol, „Mass-media din Republica Moldova și Pactul de stabilitate”, jurnalista Ludmila Barbă menționa că există două modalități de a asigura securitatea informațională: prima – când cetățenii „practic, nu știu nimic”, și cea de-a doua – când cetățenii „știu totul”. De prima s-a beneficiat pe parcursul a șapte decenii, fiind, cum se spunea pe atunci, „cel mai predispus pentru citit popor din lume”. Deși în ultimii ani în societatea noastră au intervenit schimbări evidente, este oarecum dificil să vorbim de o politică conturată în domeniul securității informaționale. Situația se complică și din motivul că Republica Moldova se află la răscruce de culturi: între tradițiile informaționale ale României și cele ale Federației Ruse. În prezent țara noastră este o adevărată arenă de luptă între presa de limbă română și cea de limbă rusă. Autoarea mai sublinia, la zece ani de la independența Republicii Moldova, că deși populația vorbitoare de limbă română constituie 65%, raportul dintre ziarele de limbă română și cele de limbă rusă comercializate în republică este respectiv de 40% la 60%. Starea lucrurilor nu s-a schimbat aproape cu nimic până în prezent. Situația, într-un fel, este datorată faptului „că Moldova a fost parte a spațiului informațional al URSS” și consumatorii de informație solicită în continuare presă rusească. Întreprinzători în acest sens au fost și managerii autohtoni care au recurs la editarea suplimentelor cu informație locală la ziarele centrale din Federația Rusă, care au priză la cititori. În același timp, presa din România, cu excepția magazinelor săptămânale, a avut și are o prezență redusă pe piața informațională moldovenească [347, pp. 14-15]. Și la capitolul presă electronică, cea de limbă rusă o depășește cu mult la numărul canalelor (frecvențelor) și, respectiv, la volumul de emisie pe cea de limbă română. Este absolut inexplicabil faptul cum a putut să fie înregistrat în Moldova postul de televiziune cu denumirea „Общественное Российское Телевидение Молдовы”?, se întreba mai mult retoric jurnalista L. Barbă.

Odată cu obținerea independenței, retransmiterea posturilor rusești de radio și televiziune a provocat mai multe probleme legate de folosirea audiovizualului, tot așa ca și a presei scrise rusești, exploatată în interese ideologice [351]. Chiar dacă oficial Moscova declară că respectă integritatea și independența Republicii Moldova, în realitate, ziarele, posturile de radio și televiziune rusești, care au undă de emisie la noi, promovează și susțin separatismul în stânga Nistrului, discreditează conducerea oficială a Moldovei, interpretând eronat evenimentele, astfel incitând spiritele, aducând discordie în rândurile jurnaliștilor și a cetățenilor țării. Ca urmare la toate acestea, mass-media este împărțită pe diferite baricade: prorusă și proromână, dar și centristă, din ultima făcând

parte atât ziare și reviste de limbă rusă, cât și de limbă română care sunt pentru statalitatea și dezvoltarea independentă a țării.

Republica Moldova e o țară mică. Dar în virtutea problemelor de ordin social și economic cu care ea se confruntă în anii de tranziție spre democrația consolidată, presa scrisă ajunge cu întârziere de două-trei zile la abonații din centrele raionale și satele republicii. În acest context e de așteptat să sporească rolul audiovizualului ca sursă operativă de informare a populației. Însă, cât n-ar părea de straniu, o problemă stringentă pentru Republica Moldova rămâne în continuare identificarea zonelor geografice neacoperite sau acoperite insuficient cu servicii de programe audiovizuale. Din aceste considerente, CCA a acordat o tot mai mare atenție ofertei solicitanților de frecvențe, ținând seama de necesitățile informaționale ale zonei geografice în care urmează să fie repartizate. În acest sens, prezintă importanță atât departajarea frecvențelor radio, cât și a canalelor tv mai cu seamă din localitățile învecinate cu Transnistria [389, p. 11].

În perioada 18-24 aprilie și 14-20 iulie 2014, CCA a monitorizat principalele buletine informative ale posturilor de televiziune transmise din Federația Rusă: „Prime” („Время” – ora de difuzare 21:30); „TV7” („Сегодня” – ora de difuzare 18:00); „RTR Moldova” („Вести” – ora de difuzare 19:00); „REN Moldova” („Новости 24” – ora de difuzare 19:30); „Russia 24” („Вести” – orele part-time serale 19:00-23:00). În această perioadă, în cadrul buletinelor informative ale celor cinci posturi de televiziune supuse monitorizării, un subiect de bază a fost conflictul armat din Ucraina. Analiza a demonstrat că atât în buletinele informative, cât și în emisiunile informativ-analitice, posturile de televiziune „Prime”, „TV 7”, „REN Moldova” și, în special, „RTR Moldova” și „Russia 24” promovau insistent zvonuri neconfirmate, manipula prin text și imagini, recurgeau la etichetări față de administrația de la Kiev și structurile ei armate, dezinformând și manipulând opinia publică internațională, inclusiv cea din Republica Moldova, privind evenimentele din Ucraina, susținând mascat, iar uneori și deschis, structurile separatiste din regiunea Donbas. Astfel, doar într-un singur subiect, difuzat la 18 aprilie 2014, au fost utilizate, de 6 ori, prim-planurile următoarelor lozinci: „Луганск, вставай! Время пришло”, „Донбасс не поставит на колени! Все на защиту родины”, „Все на референдум!”, „Свободу политзаключенным!”. Marea majoritate a știrilor și reportajelor difuzate de „Russia 24” în perioada de referință au fost unilaterale, în ele a fost mimat pluralismul de opinii, acestea prezentând preponderent punctul de vedere al Moscovei și al adepților federalizării Ucrainei [391, pp. 50-51].

Pe parcursul anului 2015, ca urmare a nerespectării obligațiilor legale, CCA „a sancționat 83 de titulari de licențe de emisie/autorizații de retransmisie, aplicând 115 avertizări publice, 33 de amenzi, suspendarea unei autorizații de retransmisie și retragerea unei autorizații de retransmisie”. Dar cea mai drastică sancțiune, nemaiîntâlnită până atunci în practica acestei instituții audiovizuale, a fost suspendarea retransmisiei postului de televiziune „Russia 24” pe

teritoriul Republicii Moldova [392, p. 10]. Tot în 2015 (9-15 martie), postul de televiziune „Prime” s-a axat, în temei, pe denigrarea autorităților ucrainene, având ca reper nerespectarea armistițiului de la Minsk, în timp ce Federația Rusă a fost prezentată ca unica parte cointerесată de a respecta acest armistițiu. În materialele difuzate de mass-media rusească, autoritățile ucrainene au fost denigrate, prin aducerea unor serii de acuzații: că nu respectă armistițiul de la Minsk și că în unele zone continuă acțiunile militare; că se fac responsabile de distrugerile din regiunile de est, de moartea localnicilor, de lipsa asigurării acestor regiuni cu energie, alimente, medicamente, locuri de muncă etc.; că tolerează și stimulează criminalitatea și susțin forțele radicale, extremiste de dreapta; că au o armată incapabilă și nepregătită, că sunt slabi, dar că au intenții de război, că sunt agresori și că s-ar deda acțiunilor de nimicire a populației; că împiedică deplasarea ajutoarelor umanitare și acordarea ajutorului militar; că armata e pe picior de război și oricând există pericolul de declanșare a unor noi operațiuni militare; [392, p. 60].

Prin aceste mesaje se promova consecvent și continuu un discurs care incită la ură (art. 2, *Legea cu privire la libertatea de exprimare*). Aceleași încălcări ale legii au fost comise de mass-media din Federația Rusă și în situația când, Federația Rusă și forțele separatiste ale autoproclamatelor regiuni au fost prezentate din perspectivă pozitivă: că sunt singurele interesate de pace și respectarea armistițiului; că sunt preocupate de restabilirea vieții pașnice în regiune și poartă de grijă populației, îi ajută să-și restabilească gospodăriile; că aduc ajutoare umanitare; că se ocupă de dezamorsarea minelor și de menținerea păcii; că înarmarea și pregătirile de luptă sunt justificate prin dreptul și datoria de a-și apăra patria și pământul [392, p. 61]. În urmă la toate acestea, poporul ucrainean se alegea cu imaginea de dușman, agresor, criminal, războinic, responsabil de „dezastre și de omorul oamenilor pașnici, astfel, fiind justificate violențele și acțiunile militare ale separatiștilor”.

Și subiectele difuzate de postul de televiziune „RTR Moldova” s-au axat pe multiple acuzații aduse părții ucrainene privind nerespectarea angajamentelor Acordului convenit la Minsk și semnat, la 12 februarie 2015, între Kiev și separatiștii pro-ruși, unde „singura parte cointerесată de a milita pentru pace și de a respecta acest armistițiu” era prezentată Rusia [392, p. 65].

Manipularea opiniei publice se efectuează nu doar în buletinele informative, ci și în cadrul emisiunilor de autor sau prin filmele documentare și documentar-artistice, cum ar fi emisiunile: „Наркотики террора”, „Территория заблуждений” și „Военная тайна”, prezentate de „REN Moldova”, unde au fost aplicate tertipuri de montaj și făcute comentarii tendențioase, care proliferau mesaje denigratoare și incriminatoare la adresa autorităților ucrainene și a lumii occidentale, cum, spre exemplu, reportajul „Меж двух огней”, difuzat de postul de televiziune „Russia 24”, ce avea un caracter propagandistic, prin care a fost denigrată imaginile Republicii Moldova și a Ucrainei, acestea fiind prezentate drept state ostile și războinice. „Pe de o parte,

Republica Moldova ține cursul „sinucigaș” spre Europa, iar pe de altă parte, Ucraina își întărește forțele la hotar cu Transnistria, folosind mijloace de autoapărare precum „săparea unui șanț”. De aceea, intervenția armatei ruse în conflictul armat de la Nistru este prezentată ca „misiune pacificatoare și absolut necesară” [392, p.70].

Membrii CCA au monitorizat și filmul documentar „Крым. Путь на Родину”, difuzat de postul „RTR Moldova”. Filmul a fost bazat pe un interviu amplu cu președintele Federației Ruse, Vladimir Putin, cu inserții video, care conțineau: imagini de arhivă filmate în timpul evenimentelor care au avut loc în Ucraina în perioada februarie 2014 - martie 2015; imagini de ficțiune cu pretenția de „reconstituire documentară a unor evenimente” (autorii documentarului afirmă că la filmări au participat protagoniștii evenimentelor reale); interviuri curente cu localnici din Crimeea; interviuri cu funcționari și oficiali din Crimeea (primarul orașului, guvernatorul regiunii, procurorul).

Prin conținutul său, filmul documentar la care ne referim, a constituit un instrument propagandistic și de manipulare a opiniei publice. Structura lui este bazată pe reconstituirea unor evenimente prin intermediul tertipurilor de montaj, a comentariilor și etichetărilor agresive și antistatale, îndreptate împotriva Ucrainei. Astfel, filmul în cauză a reprezentat un atentat direct la integritatea statului ucrainean. Iar pe fondul tabloului absolut negativ și denigrator pe care a fost prezentată Ucraina, Federația Rusă era conturată ca un vector glorios și pacificator, și o forță militară de temut [392, p. 66].

În perioada de după ocuparea Crimeii de către Federația Rusă, conform raportului anual al CCA, în Republica Moldova erau înregistrate 218 licențe audiovizuale. În ansamblu, indiferent de modalitățile de transmitere a semnalului, aceste licențe erau deținute de 72 de posturi tv, 58 de posturi radio și 88 de distribuitori de servicii. Astfel, din totalul serviciilor audiovizuale de pe teritoriul Republicii Moldova, 40% reveneau distribuitorilor de servicii, 33% – posturilor de televiziune, iar 27% – posturilor de radio [391, p.9]. Actualmente, la noi sunt difuzate sau retransmise, prin intermediul operatorilor prin cablu, dar și prin satelit și Internet, un număr enorm de posturi și canale tv. Între acestea, prevalează canalele tv din Federația Rusă sau care sunt traducerî în rusă din alte limbi. Multe din aceste canale de televiziune nu-și văd rolul în a informa și distra, dar mai mult de a face propagandă, a dezinforma și manipula opinia publică, fapt ce duce la polarizarea societății. Aceste activități sunt desfășurate nu numai de canalele de televiziune. Posturile de radio, care emit în rusă: „Russkoe radio”, „Radio șanson”, „Radio auto”, „Hit FM”, „Retro FM”, „Serebreanîi dojdî” și multe altele nu au niciun fel de concurență în peisajul mediatic de la noi, luând în calcul, cel puțin, dotarea tehnică excepțională a studiourilor și salariile mari pe care le primesc reporterii, analiștii, realizatorii și formatorii de opinie. Dar se întâmplă lucruri stranii: CCA (redenumit mai târziu CA) – rar de tot aplica sancțiuni

televiziunilor monitorizate pentru nerespectarea echilibrului sociopolitic, a echidistanței și a obiectivității. Operatorii din domeniul audiovizualului nu respectau legislația mass-media, indicațiile și cerințele impuse de CA.

Totuși, atare eșecuri ale CA nu ar trebui să uimească. La drept vorbind, CA, practic, nici nu prea are pârghii de a impune tele- și radiodifuzorii să respecte legea. Singurele prerogative ale CA în prezent sunt să aplice niște amenzi derizorii de câteva mii de lei și să interzică plasarea publicității timp de câteva zile. Spre exemplu, în anul 2014, pentru încălcarea normelor legale din domeniu, CCA a aplicat: 156 de sancțiuni, dintre care 105 avertizări publice, 50 de amenzi și o sancțiune de retragere a dreptului de difuzare a anunțurilor publicitare pentru o perioadă de 72 de ore [391, pp. 10-11]. Dacă ne raportăm la activitatea audiovizualului din UT Găgăuzia, printre cele mai grave derogări de la legislația în domeniul audiovizualului se numără: activitatea ilicită fără licență de emisie și autorizație de retransmisie eliberată de CA; retransmisia canalelor tv fără contracte; difuzarea canalelor tv din Federația Rusă, a căror retransmisie încalcă prevederile legale referitor la drepturile de autor și conexe; implicarea neautorizată în campaniile electorale; difuzarea materialelor cu conținut indecent.

Și autoritățile din regiunea transnistreană gestionează audiovizualul local în absența unei coordonări cu instituțiile de profil din Republica Moldova. Acțiunile administrației separatiste creează o serie de probleme, printre care: concurența neloială față de distribuitorii de servicii de pe malul drept al Nistrului; perturbarea serviciilor de programe ale radiodifuzorilor prin difuzarea pe frecvențe neautorizate, incompatibile din punct de vedere tehnic cu cele eliberate de CCA în bază de concurs. Problema în cauză se referă și la televiziunile digitale, inclusiv la cele din regiunea transnistreană.

Astfel, în baza motivelor expuse anterior, se cereau întreprinși pași concreți privind securizarea spațiului informațional al țării. Cu atât mai mult, Republica Moldova avea în această privință experiența Ucrainei, care pentru a stăvi propaganda rusă, la vremea sa a interzis difuzarea pe întreg teritoriul său a unui număr impunător de canale de televiziune rusești: „Pervii kanal”, „RTR Planeta”, „Russia 24”, „NTV-Mir”, „Russia 1”, „NTV”, „TNT”, „Zvezda”, „REN TV”, „Life News”, „Russia Today”.

Mai mult: Republica Moldova urma să facă acest pas imediat după semnarea și ratificarea Convenției Europene cu privire la televiziunea transfrontalieră, ce impune țărilor semnatare „interzicerea radiodifuzorilor și distribuitorilor de servicii transmiterea și retransmisia posturilor tv, care au programe de știri, emisiuni analitice ce nu sunt produse în state ale UE și în state care nu au ratificat acest document”.

De notat, Convenția Europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră nici până azi nu a fost ratificată de Federația Rusă și de SUA, astfel că pe lângă buletinele de știri rusești,

telespectatorii au fost lipsiți și de cele ale posturilor americane „CNN”, „History”, „Geographic” etc. Pe aceste motive, au fost tot atunci respinse integral și alte posturi de televiziune „democratice și pluraliste” din est sau din vest. Unii reprezentanți ai ONG-urilor, calificând interdicția neadecvată, au condamnat „secretomania” proiectului de lege, cerând expunerea lui dezbaterii publice. Și ziariștii de la „Moldova Suverană” s-au văzut nevoiți să sublinieze că inițiativa legislativă „este o perdea de fum, o metodă perfidă”, căci „aceasta nu înseamnă nici pe departe eliminarea posturilor de televiziune rusești din spațiul teritorial al Republicii Moldova” [370].

Oricum, la sfârșitul anului 2017 (22 decembrie), parlamentarii au votat proiectul de *Lege cu privire la completarea Codului Audiovizualului al Republicii Moldova nr. 260/2006*, care urmărea apărarea spațiului informațional și asigura un standard european de prezentare a informației politice.

Decretul de promulgare a legii, semnat de către președintele Parlamentului la 10 ianuarie 2018, și varianta finală a documentului în cauză au fost publicate la 12 ianuarie același an în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”. Scopul legii era combaterea propagandei străine dusă de canalele audiovizuale retransmise. Interdicția se referea la programele informative, analitice și militare. Inițiativa nu prevedea închiderea unor televiziuni. Ea avea drept obiectiv contracararea propagandei și manipulării din exteriorul țării, care putea aduce grave prejudicii securității informaționale, statului și cetățenilor săi. Această inițiativă a deputaților se referea strict la limitări ce țin de emisiunile informativ-analitice fără să afecteze retransmiterea pe teritoriul Republicii Moldova a „programelor de televiziune și radio cu conținut informativ, informativ-analitic, militar și politic care sunt produse în statele membre ale Uniunii Europene, SUA, Canada, precum și în statele care au ratificat Convenția Europeană cu privire la televiziunea transfrontalieră”. Însă, după cum am mai menționat, existau, totuși, unele nuanțe în legătură cu adoptarea acestei legi, întrevăzându-se aici și unele interese obscure ce au determinat luarea deciziei respective. Or, „condiționarea produsului informațional în urma pactizării realizate de sfera informațională cu totalitatea forțelor corporative, instituționale, financiare, industriale, politice – în interesele acestora – limitează libertatea de expresie și, în definitiv, privează instituțiile democratice de substanțialitate”. Această opinie au împărtășit-o experți internaționali și ambasadori din mai multe state, care s-au arătat îngrijorați de „încălcarea libertății mass-mediei” în Republica Moldova, specificând că „trebuie de luptat cu propaganda rusească prin metode democratice, dezvoltând competența mediatică a populației”, dar nu „prin interzicerea retransmiterii știrilor”. Legislativele din Federația Rusă și Republica Moldova au făcut un schimb de declarații pe marginea documentului. Duma de Stat a Federației Ruse în declarația specială privind inadmisibilitatea „discriminării mass-mediei ruse în Moldova”,

adresată ONU, Consiliului Europei și OSCE, cerea de a da o „apreciere acțiunilor” autorităților moldovene. La rândul său, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat o declarație de răspuns privind „Condamnarea atacurilor Federației Ruse asupra securității informaționale și a imixtiunii ofensatoare în activitatea politică a Republicii Moldova”. *Legea cu privire la completarea Codului Audiovizualului al Republicii Moldova nr. 260/2006*, fiind adoptată, în opinia mai multor experți, „în mare grabă”, a provocat și probleme de ordin operațional. Anterior intrării ei în vigoare, jurnaliștii din Găgăuzia au refuzat s-o respecte, motivând că posturile lor audiovizuale activează în baza licențelor eliberate de Comitetul Executiv al Găgăuziei. Nici canalele audiovizuale ale Companiei „Mir”, al cărei cofondator, de rând cu alte țări ale CSI, era și Guvernul Moldovei, deși transmiteau în spațiul nostru informațional buletine de știri și emisiuni analitice rusești, nu puteau fi sancționate de CCA, deoarece „Mir” este o structură audiovizuală interstatală și se bucură de un statut special. Oricum, legea la care ne referim este importantă prin faptul că a servit bază pentru introducerea noțiunii de „securitate informațională”, care prevede „starea de protecție a resurselor informaționale, inclusiv un ansamblu de măsuri pentru asigurarea protecției persoanelor, societății și statului de eventuale tentative de dezinformare și/sau de informare manipuloare din exterior și pentru neadmiterea provocărilor cu caracter mediatic îndreptate împotriva Republicii Moldova”.

Este un fapt comun că mass-media produce o comprimare spațio-temporală, întrucât în special televiziunile și radiourile de știri sunt preocupate să adune evenimente de pe întreg cuprinsul globului, pe care le difuzează apoi, în timp real, pretutindeni. Unele posturi de televiziune și de radio își îndeplinesc onest funcțiile ce le revin în raport cu publicul său, iar altele, urmărind scopuri geopolitice și geostrategice, recurg la propagandă directă și agitație. Pentru a contracara aceste idei propagandistice și manipuloare, considerăm că este cazul să preluăm, cel puțin, experiența Lituaniei, care a înființat un Departament specializat pentru analiza informațiilor și, în urma monitorizărilor, specialiștii de acolo au identificat zece domenii care sunt prioritar atacate din punct de vedere informațional de Federația Rusă. Acestea sunt: istoria Lituaniei, urmată de încercările de a discredita forțele armate, apoi UE și NATO, ca instituții. A patra țintă este calitatea Lituaniei de membru al NATO, fiind accentuat faptul „cât de rău este asta și cât de mult costă”. Al cincilea subiect îl reprezintă relațiile, nu fără probleme, dintre Lituania și Polonia. Alte ținte sunt cultura, sportul, sistemul energetic. Se mai speculează, de asemenea, „oprimarea vorbitorilor de limbă rusă”. Încă o temă foarte populară, care este exploatată de pe vremea conflictelor din Cecenia, este faptul că „teroriștii se antrenează în Lituania”.

În acest context, instituțiile mass-media din Lituania manifestă prudență maximă privind selectarea filmelor care sunt transmise de posturile tv rusești, dar și în preluarea știrilor din mass-

media din Federația Rusă. Ar fi bine să preluăm și noi această experiență, deoarece, în linii mari, multe din „țintele” atacate în Lituania sunt caracteristice și pentru țara noastră .

Nimeni nu e împotriva suveranității reale a spațiului informațional național și pentru respectarea demnității umane. Da, există și prevederi discutabile, precum cele ce țin de intenția de a-i responsabiliza pe moderatorii emisiunilor, dar și instituțiile media în cazul în care promovează sau permit promovarea unor informații acuzatoare neprobate. Republica Moldova, o țară mică, aproape fără armată, trebuie să se apere, cel puțin, prin metodele pe care le deține. Rămâne să vedem dacă va exista voința politică necesară pentru a urni carul din loc.

Câteva ani în urmă, Asociația „Arena Civică”, în parteneriat cu Asociația pentru Jurnalism European și Academia Antreprenorului, cu suportul U.S. Embassy Moldova, a organizat la Chișinău Conferința internațională „Războiul informațional și rolul mass-media”. Subiectul discuțiilor l-au constituit componentele și riscurile unui nou tip de confruntare între sistemele civilizatoare, precum și posibilitatea elaborării și aplicării unor strategii de contrapropagandă. Mai mulți specialiști internaționali, participanți la conferință – cunoscuți jurnaliști, specializați în identificarea falsurilor din presă, au specificat că, „în mare parte, campaniile de propagandă ale Federației Ruse aduc prejudicii reale securității multor țări europene, în special celor din est”, fiind direcționate spre „consolidarea puterii politice și militare a Federației Ruse”. În același timp, mai mulți specialiști au menționat că „în era actuală a dominării informaționale este crucial să fim consumatori conștiincioși de produs”. Experții au accentuat că problema securității informaționale în Republica Moldova poate fi soluționată „cu ajutorul Guvernului, ONG-urilor și structurilor donatoare”. Pentru aceasta, țara noastră trebuie să asigure producția propriilor filme și cărți, ziare, scenarii și materiale de televiziune și „să nu lase instituțiile mass-media pe mâini străine”.

4.4. Accentele geopolitice ale dezbaterii televizate în condițiile stării de criză (Studiu de caz)

La etapa actuală, tot mai des evenimentele ce se derulează în lume – politice, militare, economice, sociale, culturale – sunt examinate de către mass-media prin prisma intereselor geopolitice pe care le urmăresc statele în context regional sau internațional. Dovadă a faptului este și reflectarea multiaspectuală a realității noastre în context cu așa-numita „operațiune militară specială”, pe care o desfășoară Federația Rusă în Ucraina, un război în toate legile, inspirat de ambițiile geostrategice pe care le-a avut și le are statul rusesc.

Luând în calcul că Republica Moldova este afectată de acest context de criză fără precedent, remarcăm că Guvernul Republicii Moldova este nevoit să activeze în niște condiții complicate,

reuşind, în temei, să facă faţă intereselor geopolitice regionale şi internaţionale ale statului, dar şi problemelor raportate la geopolitica internă a lui. Oricum, geopolitica, ce „reprezintă o modalitate de studiere a determinărilor geografice care intervin în politica internă şi externă a statului şi mai ales a posibilelor efecte” [128, p. 17], fiind la sfârşitul secolului trecut propulsată în actualitate de către mass-media în urma democratizării ţărilor Europei de Est şi a destrămării imperiului sovietic, s-a impus în mediul comunicaţional prin conceptele sale, de reală utilitate în examinarea şi explicarea evenimentelor derulate pe glob. În această ordine de idei, geopolitica, reprezentând analiza, sau cum remarcă cercetătorii, „metodă de analiză”, ce se „face în funcţie de spaţiul geografic, de resurse, de populaţie, de infrastructuri, de condiţii geoclimatice şi cosmice, de dinamica intereselor oamenilor, de cauze şi efecte, dar mai ales de dinamica efectelor” [128, p. 17], se pliază perfect pe aspiraţiile şi interesele urmărite de media în relaţiile cu publicul său.

În contextul Republicii Moldova, raporturile media – geopolitica devin mai degrabă un câmp al confruntărilor de interese şi al luptei pentru putere, în care fiecare din părţile implicate (partide, mişcări politice, lideri de opinie, demnitari), încearcă să-şi atingă scopurile râvnite, recurgând, după cum remarcă specialiştii din domeniu, la propagandă, dezinformare, manipulare a opiniei publice şi ştiri false. Pe această cale, pentru mulţi dintre cei „avântaţi” în lupta pentru putere, geopolitica devine instrumentul forte cu ajutorul căruia îşi pot promova şi afişa, prin intermediul mass-mediei, ambiţiile şi preferinţele lor în raport cu o formaţiune politică sau alta.

În peisajul mediatic autohton, problematica geopolitică face subiectul discuţiilor în toate cele trei segmente clasice: presă scrisă, radio şi televiziune. Preponderent, ea se regăseşte în programe tv speciale: *În profunzime* (ProTV), *Unghiuri de vedere* (Moldova 1), *Obiectiv comun* (TVR Moldova), *Cabinetul din umbră* şi *Secretele puterii* (Jurnal TV), *Новая Неделя* (TV-8), dar şi în buletinele de ştiri ale emisiunilor tv şi radio. Desigur, în unele programe audiovizuale, problematica geopolitică are o arie de abordare mai extinsă, iar în altele mai redusă, mult depinzând aici de timpul acordat pentru difuzare şi profilul emisiunii.

Interesele regionale ale Republicii Moldova sunt examinate şi în raport cu geopolitica internă a ţării, orientată către transpunerea în practică a obiectivelor de integrare europeană. Este un demers firesc, căci criza geopolitică regională impusă de războiul ruso-ucrainean, pe de o parte, a accelerat procesul integrării Republicii Moldova, de rând cu Ucraina, în Uniunea Europeană, iar pe de altă parte, a scos în evidenţă mai multe probleme şi neajunsuri, care urmează a fi depăşite în scopul continuării drumului european. În această ordine de idei, are perfectă dreptate cercetătorul Victor Moraru, care afirmă că multipartidismul şi pluralismul politic şi-au lăsat amprenta şi „asupra reperelor esenţiale ale politicii externe a ţării. De aici, confruntările neîntrerupte de poziţii, interpretările în contradictoriu ale acţiunilor politice, reprezentând, de

fapt, fațetele unui proces politic complex” , tot el subliniind că „ceea ce preocupă la moment clasa politică și elita mediatică moldovenească este... „problema sărăciei de rând cu problema teritoriilor estice ale țării și problema corupției”, care „sunt acele noduri gordiene fără soluționarea cărora este imposibilă modelarea și edificarea de mai departe a societății”[119].

Ținând seama de cele menționate mai sus, dar și de circumstanțele în care se află țara noastră din cauza războiului ruso-ucrainean, face să credem că atât actorii politici, cât și mass-media înțeleg prea bine că urmează să pună umărul și să conlucreze în privința consolidării societății și formării unei opinii publice capabile să depășească toate intemperiiile și situațiile de criză în care a ajuns Republica Moldova. În această ordine de idei, formațiunile politice și actorii lor, dar și mass-media, jurnaliștii, comentatorii și analiștii politici urmează să manifeste tact și îngăduință pentru a nu aprinde spiritele și a tensiona societatea prin acțiuni de propagandă, manipulare și dezinformare a publicului și prin răspândirea știrilor false. Dar să vedem ce unghiuri de abordare și de combatere a viciilor și metehnelor menționate mai sus aplică în activitatea lor moderatorii programului tv *Unghiuri de vedere*, de la Moldova 1.

Comparând presa scrisă și radioul cu televiziunea, specialiștii confirmă că aceasta din urmă este o instituție mult mai complexă datorită caracterului ei industrial, care exercită asupra societăților și indivizilor o veritabilă dictatură a imaginii. Și nu numai a imaginii, ci și a cuvântului și sunetului, deoarece în continuare, așa cum am menționat, vom examina multiaspectual emisiunea *Unghiuri de vedere*, propusă de postul TV Moldova 1 a Instituției Publice Naționale a Audiovizualului. În urma noului proiect, inițiat de Moldova 1 la 16 octombrie 2022, a devenit istorie emisiunea de analiză politică „Cronica Săptămânii” cu Tăbârță și Țăranu. În schimb, protagoniștii ei in-corpore se regăsesc la noua emisiune pe post de comentatori politici, alături de Veaceslav Berbeca, comentator politic – moderator. De aici încolo, autorii noii emisiunii anume că au de furcă nu atât cu „dictatura imaginii” televizate, dar și cu cea a cuvântului și sunetului, deoarece, după cum menționa moderatorul, în momentul inaugurării noului proiect, emisiunea își propunea să pună în discuție „cele mai importante subiecte, care au scopul de a crea opinii false în societate și de a manipula sau de a dezinforma opinia publică”. Până la 16 octombrie 2022, în cadrul emisiunii cu vechiul titlu erau analizate principalele evenimente de ordin politic și geopolitic, din timpul săptămânii, dar, susțin comentatorii politici, „timpurile de criză vin cu noi provocări” și din aceste motive analiza politică pe care ei o făceau anterior, nu va dispărea la propriu, ci doar vor fi schimbate accentele dezbaterii în cadrul emisiunii. În acest context, Anatol Țăranu motiva că turnura pe care o ia noua emisiune este impusă de „războiul din vecinătatea noastră” și că el consideră că odată cu „terminarea acestui război” lucrurile pot reveni la normalitate.

Dacă analizăm în concret starea lucrurilor, rămânem de acord cu realizatorii emisiunii că războiul pornit de Federația Rusă împotriva Ucrainei a împins țările Europei, dar și întreaga lume într-o criză fără precedent, care s-a răsfrânt asupra tuturor domeniilor de existență ale popoarelor de pe diferite meridiane ale globului. Așa stând lucrurile, pentru a aduna date și fapte concrete necesare la subiectul temei de studiu (cantitative, calitative, de content), au fost supuse analizei cap-coadă, toate cele 10 emisiuni *Unghiuri de vedere*, puse pe post de Moldova 1 în perioada 2022. Emisiunile au fost transmise duminică, la ora 19:15 min. Durata emisiunilor oscilează, de la caz la caz, menținându-se între 45 și 53 min. Astfel, având o medie per emisiune 48 min., au fost examinate în total 8 ore de material video. În cadrul fiecărei emisiuni, comentatorii politici au discutat câte două subiecte, primul fiind anunțat de moderator, după cuvântul de salut, la începutul emisiunii, iar cel de al doilea – uneori după anunțarea primului subiect, iar alteori – în momentul examinării lui. Astfel, în cele 10 emisiuni *Unghiuri de vedere* au fost examinate în total 20 de subiecte, care au fost dezbătute de către comentatorii politici din perspectiva combaterii propagandei, a informațiilor false și a dezinformării opiniei publice.

Subiectele menționate confirmă faptul că scopul de bază al emisiunii consistă în a fi receptivă la cele mai subtile manifestări de propagandă, falsuri și informații manipulatorii, lansate în spațiul public prin diferite platforme. Comentatorii politici au dezmințit cu date și fapte concrete, cu informații corecte și în mod echidistant fiecare fals, făcând „lumină” asupra chestiunilor de interes public în condițiile stării de urgență, impusă în mare măsură de invazia rusească în Ucraina. Ei au venit să convingă că azi noțiunile și sensurile cuvintelor – „politic” și „geopolitic”, „pace” și „război”, „luptă ideologică” și „război hibrid” și-au schimbat conținuturile și sensurile, dar și valoarea, ponderea lor morală și cea etică, fiind acum percepute și tratate de auditoriu altfel.

După cum observăm, peste 70% din subiectele dezbătute în cele 10 emisiuni au un pronunțat caracter geopolitic sau geoeconomic. În funcție de subiectul dezbătut, în cadrul emisiunilor sunt publicate și comentate interviuri cu oameni politici, de stat și specialiști de rang înalt din diferite domenii de activitate, abilitați de a da răspunsuri corecte și argumentate la întrebările care frământă societatea. Pentru exemplificare, menționăm că pe post de intervievați sau consultanți au fost prezenți în secvențe video: ministrul Apărării, ministrul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Parlamentar european, fost membru al Curții Constituționale, director executiv al Asociației Presei Independente, expert în energetică.

Din câte putem deduce, fiecare emisiune este înregistrată din timp, prezentându-se ca una hibrid, structura și dinamica ei fiind determinată de selectarea cu migală a subiectelor pentru examinare. Apoi la aceasta se adaugă și pregătirea din timp a interviurilor cu politicieni/funcționari/specialiști, capabili să pună în 2-3 minute punctul pe „i”, în legătură cu problema dezbătută. În fond, emisiunile de felul acesta îmbracă uneori haina „discursului

instituțional (având o temă fixă, o anumită distribuție a rolurilor, loc de desfășurare, durată etc.), cu promptitudinea tradițională pentru dezbateră curentă”.

Remarcăm faptul că emisiuni tv de așa factură încă n-au fost, așa că *Unghiuri de vedere* și-a făcut prezența în mediul nostru televizat în momentul oportun. Tocmai acum, când în contextul situației de criză este nevoie cel mai mult de a contracara hotărât dezinformarea, manipularea și știrile false, care sunt lansate în mediul social de neprieteni din afara țării (dar, din păcate, și din interiorul ei) care, în intenția lor de a destabiliza situația social-politică, profită din plin de problemele de ordin geopolitic intern și extern cu care se confruntă Republica Moldova.

Dacă se ține seama că criza este dată de apariția bruscă, neașteptată a unui eveniment major care afectează societatea, o atare situație critică, greu de depășit, reprezintă războiul ruso-ucrainean. În condițiile generate de criză, societatea devine mult mai expusă la acțiunile de dezinformare și manipulare. Știrile false și propaganda își fac și ele mai lesne lucrul lor subversiv, de scindare a societății, atunci când, tot din cauza războiului, masele se confruntă cu probleme de ordin social-economic. Un rol important în explicarea problemelor cu care se confruntă societatea, dar și în educarea maselor și organizarea lor pentru depășirea crizei, revine mediei, inclusiv televiziunii. Acest fapt îl confirmă și TV Moldova 1, care prin lansarea proiectului *Unghiuri de vedere*, a reușit numai în cele 10 ediții, puse pe post în anul 2022, să plaseze în centrul atenției publice 20 de subiecte, majoritatea dintre care țineau de problematica geopoliticii regionale. Subiectele în cauză, dezbătute multiaspectual și argumentat, au contribuit nu numai la informarea publicului, dar și la contracararea situațiilor de dezinformare și manipulare a opiniei publice. Este primul proiect tv de această speță. Și ar fi bine să nu fie și ultimul, deoarece situația social-politică din țară, dar și cea geopolitică arată că numărul subiectelor care așteaptă să fie dezbătute – crește.

De aici și propunerile, pe care le facem în urma examinării emisiunilor în cauză, să se renunțe la modalitatea de abordare didacticistă a unor fapte și evenimente; e timpul ca producătorii emisiunii *Unghiuri de vedere* să identifice publicul-țintă al ei; din respect pentru telespectatori și pentru ca emisiunea să aibă priză la public, urmează ca ea să fie difuzată permanent la una și aceeași oră; după noi, ar fi bine ca la selectarea subiectelor pentru emisiuni să fie atras activ auditoriul; aceasta ar asigura dinamism emisiunilor și ar fortifica legăturile interactive cu telespectatorii, rezervând 10-15 minute pentru blitz-răspunsuri la întrebări.

4.5. Concluzii la capitolul 4

1. Confruntările informaționale reprezintă, în context geopolitic (regional, mondial), lupta dintre diferite sisteme politice, cu scopul de a influența anumite aspecte ale relațiilor sociale prin instaurarea controlului asupra surselor naționale și resurselor strategice, în urma cărora partea

învingătoare obține avantaje privind dezvoltarea sa politică, social-economică, culturală și spirituală. În această ordine de idei, ea marchează lupta dintre instituțiile media, aparținând unor tabere aflate în conflict, inclusiv armat, pentru a impune opiniei publice internaționale propria viziune privind motivele și consecințele confruntării în sine. Metodele alese în acest sens de părțile beligerante sunt și ele adecvate specificului confruntării: informație, cuvânt, imagine. În dependență de intensitatea și amploarea cu care se desfășoară luptele în plan politic și ideologic, dar și luând în calcul instrumentele utilizate pentru atingerea obiectivelor râvnite de părțile antrenate, distingem trei tipuri de confruntări: expansiunea informațională, agresiunea informațională și războiul informațional, caracteristice și pentru regiunea în care este localizată Republica Moldova.

2. O formă nouă a războiului informațional este *războiul mediatic*. Războiul mediatic are anumite mijloace prin care își atinge scopurile. Acestea sunt: relațiile publice, grupurile de lobby, limitarea accesului la informații, cenzura, dezinformarea, intoxicarea cu informații, propaganda, manipularea. Un război mediatic cu majoritatea mijloacelor enumerate mai sus a fost cel din Transnistria, iar acum este cel purtat de mass-media din Ucraina, UE și SUA, pe de o parte și Federația Rusă, pe de altă parte, legat de conflictul armat din Sud-Estul țării vecine. În acest război audiovizualul și presa scrisă din Rusia au ca țintă tradiționalul postulat privind „protecția etnicilor ruși” din regiunile de conflict. Atacatorul folosește mass-media pentru a transmite diferite tipuri de mesaje: false, parțial adevărate, eronate, inventate etc.

3. În opinia noastră, războiul purtat de Rusia cu Ucraina (mai întâi în Crimeea, apoi - în regiunile Donețk și Lugansk), are toate caracteristicile unui război hibrid, deoarece acest tip de război reprezintă o nouă formă de conflict, care aduce insecuritate nu numai în locul în care se desfășoară, dar și în întreg spațiul regional. În lupta mediatică pentru satisfacerea intereselor sale geopolitice în Ucraina și în regiune, Rusia nu cruță nici Moldova, nici România, fiind, conform experților, „deja în război cu ele”. Spre deosebire de războiul clasic, cel hibrid, include în el și războiul informațional. Federația Rusă și Occidentul au interpretări total diferite războiul din Ucraina, publicul rus fiind în mare parte prizonierul canalelor oficiale de informații.

4. Din punct de vedere teoretico-metodologic, cadrul normativ de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova a evoluat considerabil în ultimii ani. De la o abordare politico-militară a *Strategiei Securității Naționale* din 1995 și a celei din 2008, la definirea unei concepții multisectoriale a securității în *Strategia* din 2011, dar mai cu seamă - în actuala, adoptată în 2023. *Strategia Securității Naționale* din 2023 preia o abordare identică cu cea din *Strategia Securității Europene*, conform căreia „securitatea națională a unui stat european nu mai poate fi privită în izolare” și „ține cont de abordarea cuprinzătoare a securității naționale”. *Strategia de Securitate Națională*, în care și-a găsit reflectare starea „la zi” în domeniu a fost adoptată la 15 decembrie

2023. Documentul conține viziunea strategică pe șase ani. În Nota informativă a documentului se menționează că „adoptarea Strategiei este necesară în contextul geopolitic actual, care este caracterizat de instabilitate și imprevizibilitate”. În context, noua Strategie are drept obiective creșterea capacității statului de a preveni și de a contracara materializarea riscurilor la adresa securității naționale, precum și de a asigura procesul de integrare europeană și cooperare cu statele partenere. În document se evidențiază că, în prezent, războiul Federației Ruse în Ucraina a impus „nevoia de o strategie de securitate actualizată”.

5. De la începutul războiului, Federația Rusă devenit și mai activă în ce privește preocupările ei de impunere a propriilor interese geopolitice în spațiul ex-sovietic. Astfel, *Concepția securității naționale a Federației Ruse*, adoptată la sfârșitul anului 2015, prevedea că „prioritatea politicii externe a Rusiei este spațiul post-sovietic”, unde alături de Republica Moldova intră Ucraina, Georgia și Țările Baltice. Concepția mai sublinia obligația „de a apăra” drepturile *concetățenilor ruși* peste hotare. Această prevedere, după cum remarcă specialiștii, este o noțiune foarte abstractă, care lasă loc pentru interpretări. Și adesea chiar este interpretată în așa mod de către posturile TV rusești, ce sunt prezente și în spațiul nostru informațional. Noua *Concepție de Politică externă a Federației Ruse* a intrat în vigoare la 31 martie 2023, când trecuse mai bine de un an de la inițiere de către ea a așa-numitei „operațiuni militare speciale” în Ucraina. În condițiile în care ajunsese Rusia în urma „aventurii” eșuate de a „ocupa Kievul în trei zile”, era nevoie de o evaluare și interpretare politico-propagandistică a stării lucrurilor la zi, înmănunchiate, după cum se arată în articolul 1, într-un „document de planificare strategică”, care „reprezintă un sistem de opinii cu privire la interesele naționale ale Federației Ruse în domeniul politicii externe”.

6. Și după obținerea independenței, influența geopolitică a Federației Ruse a provocat în spațiul nostru mai multe probleme privind difuzarea posturilor sale audiovizuale, tot așa ca și a presei scrise, folosite ca armă ideologică întru apărarea intereselor *vorbitorilor de limbă rusă* și de îndoctrinare în mintea populației a ideilor de separatism. Chiar dacă, oficial, Moscova declară că respectă integritatea teritorială și independența Republicii Moldova, în realitate, ziarele, posturile de radio și TV ale ei, care au undă de emiterie la noi, promovează și susțin separatismul din stânga Nistrului, discreditează conducerea oficială a Moldovei, interpretează tendențios evenimentele, astfel promovând discordia. Paradoxal, dar de multe ori, când vorbim despre un atac în câmpul nostru informațional, îl supranumim război informațional, în timp ce războiul de la Nistru este numit de mass-media de la noi, cu sfială, *conflict*. Tot din timiditate, scrierea istoriei acestui războiul a fost lăsată în seama separatiștilor.

5. COMPORTAMENTUL GEOPOLITIC AL MASS-MEDIEI DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN CONTEXTUL PROVOCĂRILOR ACTUALE

Domeniul de studiu al comportamentului politic are o istorie de cca 80 de ani, termenul căpătând utilizare largă în a doua jumătate a secolului trecut. Comportamentul este, conform dicționarilor, „modalitate de a acționa în anumite împrejurări sau situații; conduită, purtare, comportare”. În linii mari, comportamentul politic este o reacție a individului la evenimente și fenomene politice ce au loc în cotidian. El este un „barometru” al vieții social-politice, reprezentând nu altceva decât transpunerea în practică a valorilor politice, a conștiinței indivizilor și a normelor ce structurează activitatea politică a unei societăți. Specialiștii sunt de părere că, în mare parte, comportamentul politic primează în fața instituțiilor: înseamnă a conduce înainte de a guverna, a te supune înaintea autorității, a lupta înaintea conflictului, a crede înaintea ideologiei [63].

Interesul față de comportamentul politic se explică prin faptul că în prezent comunitatea internațională este marcată de dezvoltarea rapidă a tehnologiilor informaționale, care au condus la noi forme și metode de comunicare și de percepere a fenomenelor vieții politice și activității umane. În așa fel, totalitatea valorilor, procedeele, normelor de comportament ale mass-mediei, colectivelor redacționale își găsesc reflectare concretă și necondiționată în modalitățile de abordare și mediatizare a vieții social-politice, acestea devenind o dominantă a gândirii colective a maselor în urma efectelor de lungă sau scurtă durată pe care le produce mass-media.

Datorită importanței lor pentru viața social-politică, practic, orice acțiune valoroasă a puterii începe și se încheie cu lupta pentru controlul total asupra surselor mass-media. Este recunoscut, de fapt, în mediul științific, că acțiunile pentru exercitarea unei influențe sau chiar control asupra activității mass-mediei sunt caracteristice pentru presa din întreaga lume]. În temei, nu există putere care nu ar încerca să influențeze mijloacele de informare: radioul, televiziunea, presa. Aceste încercări se fac nu doar prin forță politică, dar și prin manipularea economică. Mass-media este considerată modelatoarea (într-o mai mică sau mai mare măsură) comportamentului civic, agendei publice, a procesului de ierarhizare nu numai a priorităților populației, dar și a comportamentului politic al conducerii de vârf a unui stat în relațiile lui cu alte state, dictate și de evenimentele geopolitice ce au loc în regiunea respectivă, dar și în lume.

Mai mult: schimbările în sistemul de valori care are loc acum constituie condiția primordială a succesului tranziției unei societăți spre democrația consolidată, care nu poate fi realizată fără comunicarea politică asigurată de mass-media. În acest context, soluționarea problemelor de comportament urmează a fi începute de la mass-media, de la colectivele redacționale, de la

fiecare jurnalist, care trebuie să-și vadă rolul lor de bază în elaborarea unor principii comportamentale și de activitate privind reflectarea/interpretarea realității, chemate să sporească responsabilitatea puterii politice privind soluționarea operativă și pe cale pașnică a tensiunilor geopolitice ce pot apărea în regiune, menținerea unor relații de bună vecinătate și colaborare cu țările învecinate, dar și a amplificării rolului motivațional de participare a maselor la viața social-politică atât internă cât și externă.

În activitatea mass-mediei, distingem un comportament politic individual, reprezentat prin fiecare dintre jurnaliști, dar și un comportament politic colectiv, manifestat de către departamentele sau colectivul redacțional, aflat sub interese și politică editorială comună. Pe această cale, comportamentul politic al mass-mediei este determinat atât de partidele și formațiunile ce îmbrățișează diferite doctrine politice, cât și de influența pe care o exercită asupra ei organisme și instituțiile politice/societale. Astfel, comportamentul social, cel politic în mod special, nu este un dat al societății, al indivizilor, ci este rezultatul unei intense și permanente activități a comunității, în același număr și al mass-mediei, care, „ținând mâna” pe pulsul muncii oamenilor, se străduie să fie receptivă la toate manifestările și interesele de care este ghidată societatea.

5.1. Schimbarea paradigmei comunicaționale a mass-mediei în condițiile escaladării tensiunilor geopolitice

În întreaga sa istorie și evoluție, societatea umană a fost și este marcată, la o scară temporală sau spațială mai mare (războaie) sau mai mică (conflicte locale), de anumite tensiuni, contradicții, conflicte, acumulări de divergențe dereglatoare [66, p. 20]. Receptivă la aceste fenomene și evenimente, mass-media în procesul interpretării lor nu numai că influențează starea lucrurilor și opinia publică, dar, într-o anumită măsură, este și ea vulnerabilă sub presiunea proceselor ce se derulează în țară, regiune sau în lume.

Trecerea, la începutul anilor 90 ai secolului trecut, de la sistemul bipolar al relațiilor internaționale la cel multipolar, care se profilează tot mai convingător, a adus cu sine un număr mai mare de tensiuni interetnice și conflicte interstatale. În plus: sistemul multipolar nu poate asigura încheierea unor alianțe traince (militare/de menținere a păcii/de asigurare a securității) într-o regiune. Din contra, încercările de a încheia anumite alianțe în condițiile multipolarității, când fiecare dintre actorii politici/geopolitici manifestă pretenții exagerate de importanță, poate duce la creșterea probabilității de tensiuni și conflicte politice/geopolitice.

Într-o interpretare explicativă, expresia „tensiune geopolitică”, așa cum atestă și dicționarele, poate fi interpretată ca *situație geopolitică încordată* sau *nervozitate geopolitică*. Cauzele tensiunilor, ca și cele ale crizelor (interne, regionale, globale) „sunt multiple și ele își au originea într-un summum de contradicții politice, ideologice, economice, religioase, culturale, militare, etnice, teritoriale etc.” [106, p. 85]. În ultimii ani, măcinate de instabilitate și de interminabile schimbări invocate de tensiuni și crize politice, interetnice și economice, dar și de „reșezarea sferelor de influență și a parteneriatelor” [404] sunt mai multe regiuni de pe glob, în același număr și din spațiul european.

Tensiunile și reasezările de pe scena mondială – de pe „marea tablă de șah”, cum foarte inspirat a numit-o cunoscutul analist american Zbigniew Brzezinski [18, p. 43], și, mai cu seamă, „Eurasia este tabla de șah pe care se dă în continuare lupta pentru supremație mondială”, constituie elemente care trebuie luate în calcul, atunci când discutăm despre schimbările paradigmei comunicaționale a mass-mediei. În această ordine de idei, specialiștii menționează că „în contextul geopolitic și geostrategic actual, națiunile nu mai sunt preocupate de pericolul unei agresiuni de amploare, ci mai degrabă de tensiunile și antagonismele generate de conflictele și disputele etnice, de terorism și crima organizată, de proliferarea armamentelor, migrarea neautorizată și disputele economice [106, p. 83]. Desigur, pentru a preveni aceste pericole și pentru a reduce riscurile pe care le pot produce, mass-media urmează să mențină o capacitate de reacție efectivă și constantă privind reflectarea evenimentelor naționale și internaționale.

În literatura de specialitate despre *tensiunile geopolitice* se discută mai puțin. În această ordine de idei, sunt invocate mai mult crizele, care așa cum specifică oamenii de știință sunt aduse pe tapet de către „tensiunile care nu sunt rezolvate” în momentul potrivit. Vorbind despre fenomenul de criză, calificat drept o cauză a acumulării tensiunilor nerezolvate, specialiștii spun că „în derularea sa, o criză poate avea două etape distincte: escaladarea și regresul/revenirea la normalitate, acestea, la rândul lor, fiind caracterizate de anumite stări. Etapa de escaladare „cuprinde stările de pace, diferend, confruntare și conflict armat” [66, p. 43]. În prezent, nu există definiții unanim acceptate pe plan internațional asupra conceptului de criză. Într-o accepțiune foarte largă, prin „criză” poate fi înțeleasă o situație națională sau internațională în contextul căreia se creează o amenințare la adresa valorilor, intereselor sau obiectivelor prioritare ale părților implicate, prin urmare, o stare de anormalitate [66, p. 20]. Crizele, înțelese ca o continuare a tensiunilor, sunt diferite, dar toate au multe caracteristici comune: reprezintă o surpriză în plan geopolitic, evenimentele se desfășoară mai repede decât reacția organizată, cursul evenimentelor tinde spre escaladare, existența unor interese geostrategice în zonă, monitorizarea atentă și intensă din exterior, organizația gestionară a crizei își concentrează atenția spre planificarea acțiunilor pe termen scurt, prevederea controlului situației în unele stări ale crizei. În contextul fiecărei crize,

mass-media și grupurile interesate reacționează în mod asemănător concentrându-se asupra următoarelor probleme: cine este de vină, când a fost identificată criza, ce măsuri a luat sistemul, aprecieri privind evoluția crizei, consecințele asupra populației din zona de interes, cum pot fi protejate interesele aflate în joc [106, p. 87]. Din aceste perspective, deloc întâmplător faptul că mass-media își schimbă paradigma comunicațională sub influența tensiunilor și crizelor politice/geopolitice.

Tehnologiile informaționale, de ultimă generație, fac din comunicare o dimensiune specifică a acestui deceniu, un „concept universal și atotcuprinzător” [53, p. 7].

În scopul studierii unor astfel de opinii teoretice, cum cele privind comunicarea, cercetătorii comunicării mass-mediei elaborează și aplică diferite scheme și metode, care în filosofia științei sunt numite paradigme. Or, așa cum remarcă părintele conceptului de paradigmă, istoricul și sociologul științelor Thomas Kuhn, acestea „sunt acele realizări științifice universal recunoscute care, pentru o perioadă, oferă probleme și soluții model unei comunități de practicieni” [81, p.58], deoarece paradigmele comunicării se caracterizează prin continuitate, prin dinamism și prin capacitatea de adaptare la noile structuri comunicative, specifice lumii moderne, prin „coexistență pașnică” a lor chiar și în momente tensionate, solicitând permanent noi modele comunicaționale, alias și noi paradigme privind cercetarea proceselor comunicării, a relației dintre mass-media, societate și, nu în ultimul rând, a problematicei geopolitice. În știința comunicării de astăzi, conform opiniei specialiștilor, termenul de paradigmă „combină ideea unui model pentru comparație cu ideea mai complexă a unui set de supoziții fundamentale despre natura unui aspect al realității” [42, p. 41].

Entuziasmați de avântul tehnologic în domeniul comunicării, unde calculatorul „nu mai poate fi gândit separat de rețea”, tot așa cum este imposibil „să trăiești în societate și să fii liber de societate”, după cum remarca la vremea sa V. I. Lenin, mulți cercetători contemporani numesc începutul mileniului trei drept „Planeta Internetului”. Calculatorul a revoluționat comunicarea la modul general și mass-media clasică în mod particular, dând prin toate acestea naștere societății informaționale, unde, după cum spuneam, lupta pentru spațiu se desfășoară în câmpul informațional, ce aparține geopoliticii moderne, în care rolul de bază revine azi factorilor spirituali, celor civici și culturali, importanța cărora crește direct proporțional cu fiecare nouă rundă a revoluției informaționale.

În această ordine de idei, de rând cu faptul că revoluția informațională se desfășoară în contextul când ia o amploare tot mai mare procesul de globalizare ce are menirea de a „apropia” cât mai mult statele și continentele, acesta mai constituie și o bază pentru lansarea războaielor informaționale, care periclitează substanțial securitatea internațională, cea regională, dar, într-o măsură, și a fiecărui stat în parte. Prin aceasta, probabil, și se explică faptul că în pofida așteptărilor

multora ca NATO, în calitate de alianță politico-militară, să dispară (după disoluția URSS-ului și a Pactului de la Varșovia), realitatea a demonstrat că alianța își poate continua existența justificată de apariția altor riscuri la adresa securității statelor europene [61]. Astfel, atât timp cât lumea era bipolară, SUA și URSS în lupta lor pentru menținerea păcii și securității mondiale erau preocupate de păstrarea echilibrului forțelor de putere, întâi de toate a celor militare, străduindu-se să reducă pericolele dezlănțuirii unui nou război mondial prin adoptarea acordurilor de limitare și de reducere a înarmărilor, în schimb, la ora actuală, mai marile puteri ale lumii au pe primul plan lupta cu amenințări neordinare și nemaîntâlnite, cum sunt: crizele și tensiunile de natură etnică; naționalismul extremist; criminalitatea organizată transnațională; diversiunile informaționale; terorismul internațional; migrația ilegală a populației; răspândirea narcomaniei.

Dacă în perioada Războiului Rece drept acțiuni de importanță strategică erau considerate cele de securizare a țării și de contraspionaj, la etapa actuală acestea sunt substituite de activități care vizează examinarea minuțioasă și detaliată a fluxului informațional, fapt ce permite de a ține sub control riguros informațiile de sorginte agresivă, care, potențial, pot periclita securitatea și integritatea unui stat sau a grupurilor de interese. Noile realități ale societății informaționale au pus în fața cercetătorilor geopolitici o sarcină neordinară : examinarea modului schimbării paradigmei mediatice sub influența problematicii de interes geopolitic. În această ordine de idei, putem afirma că în prezent și influența informațională, la rândul ei, este în stare să modifice potențialul geopolitic de bază al statului, cultura și starea moral-spirituală a maselor.

Într-o lume globalizată, în care tehnologiile informaționale capătă tot mai mult teren de afirmare, impunându-se ca sursă cardinală și reală în menținerea și dezvoltarea relațiilor între state, între corporații și indivizi, alături de evoluțiile evidente în domeniul militar, factorul vecinătate, când ne referim la relațiile dintre state și problemele geopolitice ce pot apărea între ele, devine unul primordial în contextul „reorientării” discursului geopolitic al mass-mediei. Deci, factorul proximitate este prezent în orice tip de amenințare identificabilă. Vorbim despre atacuri cibernetice, despre dependența energetică a statelor membre ale alianței de alte state, despre atacuri teroriste, despre criminalitate organizată. Sursa tuturor acestor amenințări se află adesea departe de granițele statului vizat, dar îmbunătățirile din domeniul tehnic și al infrastructurilor, favorizate de globalizare, fac ca termenul proximitate să fie mereu prezent în ecuația amenințărilor [61].

Oricum, influențând sau fiind supusă, la rândul său, impactului din partea mediului geopolitic controlat de multe ori de grupări extremiste violente și state ce ades neglijează normele internaționale și încurajează spiritul separatismului sau de corporații transnaționale, care iau în calcul doar avantajele economice, mass-media din Republica Moldova, ca și cea din țările învecinate ei, dar chiar și mai îndepărtate, își modifică de la caz la caz paradigma comunicațională. Toate acestea au loc cu scopul ca mass-media, asistată de noile tehnologii informaționale, să

reuşească să descrie şi să interpreteze cât mai profesionist evenimentele din ţară, dar şi să ţină în vizor problemele internaţionale, inclusiv cele de sorginte geopolitică, care în anii de independenţă a Republicii Moldova capătă o legitimitate tot mai mare nu numai în audiovizual şi presa scrisă, dar şi în Internet.

Cercetătorii ştiinţifici, care sunt preocupaţi de activitatea mass-mediei de la noi, remarcă faptul că hărţuită politic şi controlată economic aceasta în situaţii cruciale pentru Republica Moldova, şi nu numai (puciul de la Moscova din 1991; lupta pentru deşteptarea naţională, independenţă şi democraţie; războiul din Transnistria şi conflictele din Găgăuzia; relaţiile economice şi politice cu Federaţia Rusă; procesele de integrare europeană a ţării), mereu a fost împărţită în două tabere mari: una, care îmbrăţişează ideea proeuropeană, iar cealaltă – pledând pentru o comuniune cu Federaţia Rusă, Belarus şi Kazahstan. În ultimii ani, numărul platformelor politice pe care s-a postat atât audiovizualul cât şi presa scrisă de la noi s-a extins. A apărut mass-media susţinătoare a ideii unirii cu România sau care pledează pentru federalizarea ţării în scopul dezlegării conflictului transnistrean. Suntem de părere că mass-media ar fi făcut dovada unui pluralism mult mai real privind abordarea problematicii geopolitice regionale, care face obiectul intereselor Republicii Moldova, dacă libertatea ei nu ar fi fost periclitată de înregimentare politică, trustizare şi de colapsul economic.

Noua paradigmă informaţională a geopoliticii vine să sublinieze faptul că pe viitor soarta relaţiilor spaţiale interstatale va fi determinată, în primul rând, de superioritatea informaţională în spaţiul virtual. În această ordine de idei, elaborarea strategiilor geopolitice nu înseamnă altceva decât crearea de concepte bazate pe superioritatea informaţională capabilă de a spori potenţialul de apărare a statului, prin suportul tehnologiilor informaţionale.

Astăzi, geopolitica doar abia s-a apropiat de valorificarea paradigmei informaţionale în evaluarea relaţiilor spaţiale dintre state. Cercetătorul O. Serebrian remarca faptul că „geopolitica se manifestă în două moduri: inconştient, când evenimentele politice sunt influenţate de relaţiile spaţiale, fără ca elitele politice să conştientizeze acest lucru, şi conştient, când realităţile spaţiale sunt mai mult sau mai puţin simţite, politica unei naţiuni aducându-se la conjunctura spaţială, adică se constituie o doctrină geopolitică” [155, p. 18]. Geopolitica de astăzi a extins nespus de mult sfera relaţiilor spaţiale dintre state, transferând centrul de intensitate a luptei din spaţiul real în cel virtual.

La etapa actuală, în baza unei sinteze a opiniilor unor cercetători francezi şi ruşi din domeniu, paradigma informaţională în geopolitică este chemată să realizeze trei obiective principale în scopul înţelegerii dinamicii geopolitice a lumii contemporane:

- să clasifice şi să sistematizeze transformările geopolitice ce au loc în lume în aşa mod ca ele să poată fi percepute cum evoluează în perspectivă;

- să explice motivele transformărilor politice, care au loc în lume, și să prezică unde, când și cum se vor desfășura evenimentele în viitor;
- să ofere o concepție pentru înțelegerea globală în ce direcție și cum trebuie să se dezvolte dinamica geopolitică a lumii contemporane.

Imaginea geopolitică a lumii contemporane se distinge prin complexitatea și dinamismul proceselor globale. Din aceste considerente, multor geopoliticieni le vine greu în acest „haos geopolitic” să evalueze obiectiv și corect evenimentele vieții internaționale. Mai mult: acest context are proprietatea de a masca iscusit săgețile pe care le țin în dinamică geopolitică statele mari, în lupta lor informațională pentru spațiu.

Mulți specialiști din domeniul mediatic consideră, în opinia noastră întemeiat, că la etapa actuală principala pârghie de putere și de dirijare a proceselor geopolitice se regăsește anume în managementul fluxurilor informaționale. Noile tehnologii comunicational-informaționale au supus accelerării virtualizarea acestor fluxuri și au dus la dispariția instituțiilor internaționale depășite de timp, care se preocupau de gestionarea proceselor geopolitice, devenite un impediment în calea dezvoltării proceselor comunicării informaționale de nouă generație.

În cadrul paradigmei informaționale privind gestionarea geopoliticii într-un mod nou, sunt rezolvate multe probleme de control asupra spațiului. Revoluția informațională a condus la schimbări semnificative privind caracteristicile clasice ce țin de spațiul politic/geopolitic și de timp, dezvoltând o serie întreagă de noi probleme actuale. Una din cele mai dificile dintre ele a fost înțelegerea modificărilor structurii și calității spațiului geopolitic. Internetul și rețelele de comunicare au făcut să dispară spațiul politic/geopolitic în sensul său clasic. Lumea virtuală nivelează și absoarbe ca un burete spațiile reale în același număr și pe cel de proveniență geopolitică.

De vreme ce noua paradigmă informațională privind geopolitica găsește tot mai multă afirmare și superioritate în spațiul virtual, problema despre rolul simbolic de capital cultural în spațiul informațional devine nu una abstract-teoretică, ci una de importanță strategică pentru geopolitică. Dar factorii socio-culturali pot fi activați numai prin intermediul activității umane: în centrul tehnologiilor informaționale se află omul politic în calitate sa de creator și actor politic al istoriei politice moderne. Din aceste considerente, paradigma informațională în geopolitică consideră principala țintă a tehnologiilor geopolitice omul, căruia încearcă să-i schimbe viziunile asupra lumii și identitatea. Din punctul de vedere al paradigmei informaționale, problema antropologică centrală a geopoliticii constă în efectul exercitat de realitatea virtuală asupra formării mentalității omului politic din societatea informațională. Războaiele informaționale folosesc avantajele distructive ale tehnologiilor informaționale în scopul amplificării acțiunilor distructive asupra omului.

Astăzi, este evident că cea mai importantă revoluție informațională a avut loc după culisele scenei, ferită de mass-media. Ea a fost legată de apariția armei informațional-psiho-logice, capabilă să influențeze eficient mintea, emoțiile și starea de spirit ale oamenilor. Operațiunile militare din Iugoslavia, Afganistan, Irak, și mai nou cea camuflată ca „militară specială” din Ucraina – toate acestea nu sunt altceva decât „plasarea dezastrului umanitar din realitatea virtuală pe teren”. Geopolitica a început în mod activ să pună stăpânire pe spațiul informațional virtual și rezultatele acestei valorificări, fără exagerare, pot fi numite revoluționare.

Problema utilizării armei psihologice în spațiul informațional rămâne astăzi una deschisă. Dacă în spații tradiționale: sol, apă, aer - limitele și regulile de comportament civilizat de mult timp au fost identificate și sunt controlate de către Consiliul de Securitate al ONU, fiind reglementate de acorduri și documente internaționale, în spațiul informațional la moment s-a instaurat o fărâdelege. Mai mult: experții militari tratează arma informațional-psiho-logică drept „armă neletală”, dar capabilă să asigure un avantaj strategic crucial asupra adversarului potențial. Principalul ei avantaj față de celelalte mijloace de leziune constă în faptul că aceasta nu se încadrează în normele internaționale adoptate cu privire la noțiunea de agresiune. Geopolitica modernă, de comun acord cu mass-media, mai are de rezolvat încă o problemă complexă, cea a controlului asupra armelor informaționale, care pune sub semnul întrebării însăși existența omului.

Desigur, de rând cu paradigma informațională, geopolitica mai cunoaște și alte paradigme de bază cum sunt cea național-statală, cea ideologică sau cea civilizațională. Aceste paradigme, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate fac și obiectul paradigmei comunicării mediatice, care, în virtutea funcțiilor pe care le are, urmează să țină în vizorul său multitudinea de factori care se regăsesc, se confruntă sau conlucrează în câmpul geopolitic.

Noile tehnologii informaționale contribuie substanțial nu numai la mediatizarea pe larg a problemicii geopolitice, dar în același timp reprezintă un reper crucial în arsenalul oamenilor de știință în perspectiva examinării eficienței mass-mediei și conlucrării ei cu actorii câmpului geopolitic contemporan. Actualmente, pot fi analizați și toți indicii potențialului geopolitic, capabili să influențeze paradigma informațională. Avantajele tehnologice dau posibilitatea de a întreprinde aceste cercetări cu mare exactitate, separat, pentru fiecare dintre segmentele mass-mediei, care, influențând în măsura posibilităților cursul evenimentelor geopoliticii regionale sau mondiale, sunt totodată și influențate din partea acestora.

Politologul O. Serebrian, care este preocupat de tensiunile geopolitice și influența lor, remarcă faptul că Republica Moldova se află „între tensiuni politice și presiuni geopolitice”, confruntându-se cu multe pericole, deoarece este plasată „între două zone destul de turbulente”: pe de o parte, se află Europa de Sud-Est, care este o zonă destul de fragilă din punctul de vedere al securității. Pe de altă parte, Europa de Sud-Est este bântuită de o criză economică fără precedent și de o vecinătate

destul de problematică, cum ar fi, la ora actuală, Ucraina și spațiul Mării Negre, în general. Când vorbim de conflictul din estul sau sudul Ucrainei, putem spune că este un conflict continuu novorus, care conține câteva dosare mai mici. Este vorba de Donbas, dar și cel al Crimeii, Transnistriei sau cel din Bugeac, care nu sunt fișiere separate, dar fac parte din același dosar de conflicte [374].

În opinia noastră, în ultimii ani paradigma informațională a mass-mediei a fost și este influențată nu numai de tensiuni și crize de ordin extern și regional, dar și intern/local. Din numărul factorilor interni/locali cei mai semnificativi, după noi, sunt:

- conflictul înghețat de la Nistru, care este activat periodic sub influența așa-numitor campanii electorale, dar și a referendumurilor de alipire a Transnistriei la Federația Rusă ori mai nou – de „vizitele” în regiune ale oficialilor ruși. Aceștia de la urmă prin declarațiile lor iresponsabile privind „apărarea intereselor cetățenilor ruși din regiune”, nu fac altceva decât să aprindă din nou fitilul separatismului și al instabilității în această parte a țării noastre;
- tulburările interetnice de la sudul țării – Gagauz-Yeri și Taraclia, care nu pot fi nici ele neglijate, deoarece arhitecții separatismului de la Kremlin îi susțin deschis pe oligarhii-fugari de la noi în încercările lor de a transforma această zonă într-un nou nod conflictual din Republica Moldova;
- invadarea spațiului informațional național de către mass-media rusă, în special de posturile tv și radio prin satelit și Internet, cu epurarea, în același timp, din peisajul mediatic de la noi a mai multor posturi audiovizuale, dar și ziare din România;

Factorii amintiți mai sus, dar și alții similari, se răsfrâng asupra activității mass-mediei, ducând la:

- cutremure în domeniul politicii editoriale din mass-media națională, care sunt dictate de colapsul economic al instituțiilor media, de trustizarea și oligarhizarea excesivă a lor;
- discordii între jurnaliști, iar în urma acestora și între instituțiile media în dilema pro-UE sau pro-Federația Rusă prioritar în campaniile electorale, care, în mare parte, îi dispersează pe alegători, făcându-i să voteze în context geopolitic;
- lipsa unui dialog mediatic civilizat cu Tiraspolul și accentuarea confruntărilor ideologice dintre CA și instituția audiovizuală a Găgăuziei, care sistematic încalcă legea, incluzând în grila de emisie posturi tv și radio din Federația Rusă;
- polarizarea mass-mediei, iar de rând cu ea și a alegătorilor pe criterii geopolitice, aceasta, în esență, fiind o eroare pornită de la politicieni și partide politice, care în campaniile electorale și în discursurile lor mediatice pun în prim-plan orientarea de politică externă a Chișinăului;

- împotmolirea mass-mediei în discuții politice sterile, din care motive jurnaliștii mai mult mimează lupta privind combaterea corupției, asanarea situației în justiție și redresarea sectorului economic al țării.

Mai mult. Mass-media, dar și clasa politică de la noi urmează să înțeleagă un adevăr real: cu o comunitate rusă importantă în țară, în jurul căreia atunci când apar anumite probleme de ordin geopolitic se adună, făcând front comun și cu alte etnii „vorbitoare de limbă rusă”, puțin probabil ca în următoarea perioadă de timp Republica Moldova să reușească să se debaraseze de influența geopolitică a Federației Ruse, dacă luăm în calcul că și administrația transnistreană, și cea din Găgăuzia continuă să „caute dreptate” în cabinetele din Kremlin, dovadă fiind Congresul așa-zisilor „deputați de toate nivelurile”, convocat la 28 februarie 2024 la Tiraspol, care, în opinia Președintei Republicii Moldova, Maia Sandu, a fost organizat pentru a solicita bani Moscovei și organizațiilor internaționale, propaganda rusă „amplificând acest eveniment pentru a panica societatea”, „în an electoral” pentru țara noastră [359] sau mai nou – deplasarea la Moscova la 1 martie curent, a bașcanei Găgăuziei, E. Guțul, unde s-a plâns că „Chișinăul încalcă drepturile locuitorilor din Găgăuzia”, și că vrea „în continuare sprijin din partea Federației Ruse” [349].

Subliniem faptul că de la obținerea independenței Republicii Moldova și până în prezent majoritatea tensiunilor și confruntărilor din regiunea noastră au la bază vectorul geopolitic. Nimic deosebit în aceasta, deoarece „într-o societate ca a noastră, aflată la frontiera spațiilor geopolitice, e firesc să existe pro estici și pro vestici”. Provoacă nedumerire altceva: „antagonism care a ajuns până la isterizare”, de multe ori provocat sau inspirat, în opinia noastră, nu atât de oamenii politici, cât de mass-media națională, dar și de canalele tv străine care emit în spațiul nostru. „Adică, pe de o parte, adepții unei apropieri de Moscova mai că nu cheamă la eliminarea fizică a celor ce optează pentru apropiere de România sau UE și, pe de altă parte, viceversa” [374]. Ca să asigurăm pacea și liniștea pentru toată lumea, urmează ca și clasa politică, și mass-media să ducă o politică internă de unificare/coagulare a societății. Să facem ordine mai întâi în propria casă și abia după – să facem declarații privind interesele noastre în context regional și internațional. Tensiunile și crizele social-politice/geopolitice nu trebuie să devină pentru mass-media prilej de a scandaliza toată lumea pe linie internă, și, cu atât mai mult, de a ne pune în poară cu țările învecinate și unele din „vecinătatea apropiată” cu interese geopolitice în regiunea din Sud-Est-ul Europei.

5.2. Mass-media și specificul votului geopolitic în campaniile electorale

Prin participarea în alegeri, indivizii sau grupurile de indivizi își exprimă interesul pentru scrutinul electoral, decizia lor de a participa la jocul politic și de a susține un partid politic sau un candidat. Participarea politică prin practica votului poate fi definită ca „ansamblul activităților prin care cetățenii sunt abilitați să intre în contact cu sacrul universal al puterii întotdeauna într-o manieră superficială sau efemeră și respectând anumite constrângeri rituale”, se remarcă într-un studiu [43].

Luând în calcul faptul că dezvoltarea și perfecționarea proceselor democrației duce la „lărgirea drepturilor politice”, urmărind scopul de a avea „un cetățean educat, virtuos, capabil de a emite o opinie și dominat de un real sentiment de angajare” [69, p. 70], putem afirma că actorii campaniilor electorale sunt interesați de a cunoaște intențiile de vot ale alegătorilor. Dorind să afle preferințele și interesele alegătorilor cu scopul de a-și reorienta campania în direcția ce le-ar asigura un succes maxim, concurenții electorali apelează la investigații solide. În acest context, la comanda formațiunilor politice sau a candidaților independenți, sunt întreprinse de către experți, servicii și organizații specializate sondaje și testări ale opiniei publice.

Sondajele de opinie au mai multe funcții: informativă, strategică pentru staff-urile de campanie electorală, manipulativă. Însă ce funcție nu ar îndeplini, cert rămâne faptul că ele pot avea un efect politic doar în măsura în care sunt făcute publice în mass-media. Numai pe această cale sondajele electorale pot influența rezultatele alegerilor. Au fost elaborate mai multe teorii și studii consacrate rolului și efectelor comunicării mediatice asupra opiniilor politice și a comportamentului alegătorilor. Una din primele teorii este cea a „efectelor minime”, care subliniază faptul că publicul nu acordă prea mare atenție mesajelor mediatice, care uneori sunt contradictorii, ba chiar și se anulează reciproc, având efect redus asupra deciziei de vot a alegătorilor.

Modelul „efectelor minime” ale mass-mediei a adus și câteva observații foarte importante: alegerile democratice permit, chiar încurajează, articularea punctelor de vedere alternative și atestă importanța expunerii selective la mass-media. Cetățenii nu sunt doar niște receptori pasivi ai mesajelor media, ci ei sunt capabili să discearnă între mesajele pe care le receptează, ascultând sau citind numai ceea ce îi interesează.

Ideea expunerii selective la mass-media a fost mai târziu dezvoltată într-un nou model al influenței media: modelul „*utilizării și satisfacției*”. Acest model consideră consumatorii de media ca fiind participanți activi în procesul de comunicare și că nu este suficient să aflăm dacă ei „s-au expus” la un anumit mesaj politic transmis prin mass-media, ci este necesar să aflăm *de ce* s-au expus la acel mesaj și *ce anume așteptau* să câștige din această experiență [170, p. 301]. Modelul

descriș *supra* se deosebește de modelul „efectelor minime”, prin faptul că nu exclude posibilitatea efectelor mediatice, însă cu mențiunea că: 1) mass-media, prin ele însele, nu sunt de obicei, cauze suficiente pentru efecte asupra audienței și 2) mesajul mediativ este numai una din sursele de influență, alături de alte surse. Efectele media sunt explicate aici „în termenii scopurilor, funcțiilor și utilizărilor controlate de patternurile de selecție ale receptorilor” [198, p. 159].

Studiile și teoriile contemporane sau ulterioare axate asupra efectelor comunicării de masă au condus la noi dezvoltări ale modelului consumatorului. Dintre cele mai importante astfel de studii face parte *Teoria agenda setting a mediei*, dezvoltată de McComb și Shaw prin studiul campaniei electorale americane din 1972, conform căreia în decursul campaniilor electorale „programul” (agenda) dezbaterilor publice este fixat de media. Această teorie abordează interacțiunea dintre mass-media și opinia publică, fără însă a lua în considerare conținutul propriu-zis al mesajelor. Ea este centrată pe rolul comunicatorilor în acțiunea și procesul de mediatizare. În acest context „mediile nu sunt doar producătoare de „agendă”: ele sunt un barometru al așteptărilor și nevoilor publicului și un senzor care răspunde semnalelor lansate de clasa politică” [53, p. 269]. În același timp, autorii arată că receptivitatea față de agenda mass-media depinde de cei care primesc mesajele, de preocupările și preferințele personale ale oamenilor. Această ultimă observație este deosebit de importantă pentru că vine în sprijinul unei tendințe noi din sociologia politică – interesul pentru intersecția dintre informația oferită de mediu și preferințele individuale ale cetățenilor.

Un alt studiu notoriu este Teoria „*spiralei tăcerii*”, formulată de Elisabeth Noelle-Neumann, conform căreia opinia publică se formează pe baza observării și evaluării de către indivizi a mediului lor social, prin gruparea opiniilor în două categorii: *opinie majoritară* și *opinie minoritară*. Această teorie susține că, atunci când își exprimă opțiunea, oamenii încearcă să se identifice și să se alinieze opiniei pe care o consideră majoritară, din temerea de a nu rămâne izolați de ceilalți și de a nu fi respinși social. În acest proces, mass-media constituie principalul element de referință în exprimarea și distribuirea opiniilor” [53, p. 280]. Mijloacele media sunt concepute ca niște „martori” ai distribuirii „opiniilor legitime”, utilizate de indivizi ca indicatori selectivi pentru a determina cine este în drept să vorbească public (opinii legitime) și cine trebuie să rămână tăcut.

O altă teorie pleacă de la ipoteza că votanții care au sprijinit un candidat la începutul campaniei electorale își vor menține opțiunea de vot pe tot parcursul acesteia, până la alegeri, iar campania nu determină o schimbare în opțiunea și actul de vot, ci „întărește” hotărârile deja existente.

Încercările de a anticipa conduita alegătorilor prin intermediul mediatizării sondajelor electorale, după cum remarcă specialiștii, au pus în evidență trei puncte de vedere importante: 1.

Sondajele de opinie influențează electoratul atât în favoarea învingătorului, cât și a învinsului, cu un efect minim; 2. Electoratul se aliază învingătorului din sondaje; 3. În mod cert, sondajele de opinie au efecte asupra finanțatorilor partidelor și asupra militanților de partid (cei care finanțează activitatea politică își ponderează sprijinul în funcție de cotația în sondaje a respectivelor partide).

Un model explicativ al influenței sondajelor de opinie asupra comportamentului electoral este și cel centrat pe „alegătorul captiv” și identificarea partizană a lui. Alte modele includ serii întregi de poziții variabile: caracteristicile sociodemografice ale alegătorului, trecutul și personalitatea acestuia, evenimentele politice și economice recente, condițiile actuale de viață, influențele recente ale familiei sau obiceiurile de vot. Astfel, în ultimul timp se discută mult despre așa-numitul „efect asupra persoanei a treia”, constând în tendința de a aprecia că mass-media are o influență scăzută asupra propriei persoane, dar o influență majoră asupra altor indivizi, în același număr și asupra electorilor: 1. Considerând că alții sunt manipulați de mass-media prin modul în care prezintă „sondajele de opinie sau pseudosondaje”, aceștia se abțin de a participa la scrutin, sau 2. Credința că alții sunt manipulați determină o participare masivă la vot, pentru a contrabalansa influența mass-mediei.

În Republica Moldova, din 1994 încoace, examinarea multiaspectuală a procesului electoral a mers mână în mână cu cele 10 scrutine parlamentare, ba și cu toate campaniile electorale pentru alegerile locale. În acest răstimp, de fiecare dată când se ajunge în pragul unor noi alegeri, cu datele obținute în baza sondajelor de opinie în mână, sociologii, liderii formațiunilor politice participante la scrutin, mass-media, toți au explicația că din nou „au făcut alegerea geopolitică”. Apoi vine o altă campanie electorală, și povestea se repetă. În linii mari, geopolitica promovează ideea că politica unui stat este determinată de situația sa geografică, și tocmai ea „analizează raporturile dintre factorii geografici și opțiunile politice în termenii de posibilități și condiționări impuse de factorii opțiunilor” [*Revista GeoPolitică*, 2003, nr. 1].

În acest context, amintim, că alegerile din 27 februarie 1994 au fost primele alegeri libere organizate pe bază de pluripartidism. În cursa electorală s-au avântat treisprezece formațiuni social-politice, partide politice și blocuri electorale din totalul celor 26 înregistrate. Pe listele electorale au fost înscrși 1018 candidați [33, p. 41]. Obiectivele platformelor electorale ale candidaților au vizat, în principal, stabilitatea noului stat Republica Moldova și soarta de mai departe a acestuia, strategia reformelor, urgentarea adoptării noii Constituții, soluționarea problemelor litigioase (Transnistria și Găgăuzia), lupta contra crimei organizate, a mafiei și a economiei tenebre [159].

Forțele separatiste din Transnistria și Găgăuzia au ignorat prevederile legislației în vigoare, refuzând să organizeze pregătirea și efectuarea alegerilor parlamentare, astfel împiedicând exercitarea liberă de către cetățeni a dreptului de a alege și de a fi ales. Scrutinul electoral și

campania preelectorală s-au desfășurat cu încălcări ale legislației în domeniu. Au fost semnalate cazuri de denigrare a unor concurenți electorali, a simbolurilor statale, a limbii de stat, se făceau aluzii denigratoare referitor la independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova [26].

Și alegerile parlamentare din 2001 au fost dominate de problematica transnistreană și rolul Noii Rusii la granița cu Noua Europă, reîntregită. Mai mulți experți aminteau la acel moment că alegerile din 2001 reprezintă cel mai important eveniment din ultimul deceniu de existență a statului independent Republica Moldova, atenționând opinia publică și clasa politică de la București că „valul frontierei rusești, comuniștii lui Voronin și celelalte unelte ale Moscovei din vârful ierarhiei politice de la Chișinău, vor aduce curând frigul Razboiului Rece și în casele românilor din România”. În principiu, așa și s-a întâmplat, înregistrându-se în perioada imediat următoare cea mai joasă cotă a relațiilor româno-„moldovenești”. Comuniștii rusofili au asigurat un respiro prelungit al Moscovei, care se afla la termenul final de evacuare a armamentului și trupelor sale de pe teritoriul Moldovei ca urmare a convenției OSCE de la Istanbul din 1999. Pe această cale, în plan regional, pe continentul european, Federația Rusă a reușit crearea și menținerea unor enclave pe linia fundamentală de demarcație geopolitică a istmului ponto-baltic, în Kaliningrad și în sud, pe teritoriul Republicii Moldova, în Transnistria. Moldova, „în pofida dimensiunilor sale mici și a posibilităților corespunzătoare, va fi pentru Rusia unul din punctele- cheie în CSI”, o „portavoce a forurilor speciale rusești”, scria „Nezavisimaia Gazeta”, în august 2000. Obiectivul major urmărit de Federația Rusă a fost și este reținerea Republicii Moldova sub tutela politică a fostului centru decizional post-sovietic, utilizând regiunea Nistreană, Tiraspolul, ca pe un fitil amorsat, care poate fi oricând reaprins. Or, la o distanță de peste 30 de ani de la așa-numitul „război de la Nistru”, Rusia din nou, în 2024 – anul referendumului privind integrarea europeană a Republicii Moldova, cerut insistent de opoziție în frunte cu socialiștii lui Ig. Dodon, dar și a alegerilor prezidențiale, punând miză pe oligarhii-criminali fugiți din țară și pe o parte din populația prorusă din Transnistria și Găgăuzia, prin propagandă deschisă și război hibrid încearcă destabilizarea situației social-politice din țară pentru a ne menține în zona Uniunii Vamale și a celei Eurasiatice.

Problema Transnistriei este declarată o problemă fundamentală a securității Federației Ruse, definită explicit printr-o rezoluție a Dumei de Stat a Federației Rusă. Nistrul este linia strategică care desparte cele două mari spații geopolitice, spațiul slav de restul lumii europene.

Amestecul Federației Ruse în alegerile din Republica Moldova, mai cu seamă în cele prezidențiale și parlamentare a fost mereu. Ca exemplu, campania în parlamentarele din 2005 a fost coordonată de Moscova prin Gleb Pavlovski, consilier al lui Vladimir Putin, șef al echipei rusești implicată mai mulți ani și în alegerile din Ucraina.

Unii politicieni și experți de la Chișinău și Moscova sunt de părere că marea tragedie a Republicii Moldova constă în faptul că este atrasă în jocuri geopolitice periculoase, pe care nu le

poate gestiona în mod suveran și conform interesului său național. Cel puțin acest fapt îl subliniau specialiștii în materie, participanți la Conferința științifică ce a avut loc în luna februarie a anului 2016 la Chișinău cu tema „Opoziția moldovenească iese iarăși la mitinguri și proteste de masă: sarcini și scopuri”. Participanții la eveniment au dezbătut o serie de aspecte interne și externe vizând soarta Republicii Moldova. Au fost puse în discuție reformele din țară, protestele opoziției, cheștiunea unionismului și riscul dispariției statului, influențele externe, problemele de ordin social-economic și altele. „Marea tragedie a Republicii Moldova constă în faptul că este pusă în fața alegerii: cu noi sau împotriva noastră, iar Vestul excelează în acest sens”, au concluzionat participanții la dezbateri. Pe de altă parte, participanții la discuții au exprimat opinia că și conducerea țării face o mare greșală, lăsându-se atrasă în astfel de jocuri geopolitice. Experții de la Moscova au declarat că moldovenii nu ar trebui să fie pro Rusia, pro Europa sau pro România, ci pro Moldova. Cetățenii țării noastre, în opinia mai multor experți ruși, ar trebui să pledeze pentru păstrarea neutralității, să rămână acasă pentru a contribui la dezvoltarea propriei țări și să aleagă conducerea care ar conveni tuturor locuitorilor.

S-au remarcat prin caracterul lor pronunțat geopolitic și alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014. Numai că de data aceasta cetățenii Republicii Moldova, cu adevărat, au avut de ales între: drumul european al țării și cel al revenirii ei la nesiguranța și ceața geopolitică. Dar oare are rost să revenim de unde am fugit? Pe tot parcursul istoriei sale, această „palmă de pământ” a fost și este zdruncinată de cataclisme geopolitice, impuse de țările mai mari, care permanent au influențat masiv relațiile interstatale din regiune. Mulți analiști politici consideră, pe bune, că alegerile de la noi servesc, deopotrivă cu alegerea deputaților, și *referendum* privind stabilirea vectorului integraționist al Republicii Moldova. Și misiunea de observatori ai Adunării Interparlamentare a Comunității Statelor Independente (CSI), și observatorii internaționali care au monitorizat alegerile din partea Consiliului Europei, a Parlamentului European, dar și a Oficiului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului au calificat alegerile parlamentare, din 2014, drept un scrutin dominat de „aspirații geopolitice”. Majoritatea reprezentanților structurilor amintite mai sus, care au monitorizat alegerile, au declarat că rezultatele preliminare conduc la ideea că, în linii mari, cetățenii optează pentru relații bune atât cu Estul, cât și cu Vestul. De această părere sunt și analiștii politici: dreapta e a proeuropenilor, iar pe eșichierul stâng lor li se opun comuniștii și socialiștii. Mai mult, socialiștii pledează pentru denunțarea Acordului de Asociere cu UE și ca Moldova să adere la Uniunea Vamală: Federația Rusă-Belarus-Kazahstan. Comuniștii sunt mai moderați: la asocierea cu UE, nu au de gând să renunțe la ea.

Aspectul geopolitic al votului a fost accentuat și discutat în repetate rânduri de către mass-media de la noi, din România, din Federația Rusă, dar și de multe agenții de presă și canale audiovizuale: *Euronews*, *BBC*, *Europa Liberă*, *Reuters*, *Al Jazeera*. Concludente în acest sens sunt

și titlurile materialelor din care cităm doar câteva: „Alegerile din Moldova: între Est și Vest”, „Moldova alege drumul european”, „Alegerile din Moldova: între Vest și Federația Rusă”, „Surprinzător: Rusia câștigă Moldova de la țările Vest-ului”, „Alegerile din Republica Moldova: «mână» Moscovei, «urechile» de la Washington și «nasul» din București”.

Amestecul Federației Ruse politic, economic, ideologic, în alegerile din statele postsovietice este alimentat de strategia Kremlinului, care, pe termen scurt, urmărește scopul să înconjoare Federația Rusă cu o centură de state măcinate de conflicte interne și slabe din punct de vedere militar. Altfel, de ce până acum nu a fost rezolvat diferendul transnistrean? Sau conflictele din regiunile separatiste din Abhazia și Osetia de Sud? Sau conflictul armean-azer din Karabahul de Munte? Răspunsul este simplu: UE și NATO nu pot admite în structurile lor țările care au conflicte și dispute teritoriale cu vecinii. Pentru Federația Rusă, și Ucraina se înscria în lista „fostelor republici sovietice”, slăbită economic și dispersată politic, fiind la mâna intereselor geopolitice ale Kremlinului. Că agresorul s-a înșelat și „operațiunea militară specială”, de „trei săptămâni”, cum considera el, a devenit un război ce continuă al treilea an, asta e problema lui.

Cunoscând planurile Federației Ruse, care dorește să devină stăpână pe fostele teritorii ale URSS, și luând în calcul evenimentele din Ucraina, care inițial erau o copie fidelă a conflictului transnistrean, mulți politicieni și cetățeni de la noi și-au dat seama că Republica Moldova poate deveni următoarea zonă activă a confruntărilor geopolitice. Doar în condițiile actuale, după cum remarcă și unii politologi ruși, Transnistria este un „cap de pod” strategic pentru Federația Rusă în intențiile realizării intereselor sale geostrategice în Ucraina, Moldova, Europa de Est și în regiunea Dunării. Însă există și alte motive, care îi determină pe votanți să facă alegerea geopolitică. Absența reformelor, situația dificilă în economie și sfera socială, scandalurile de corupție în care sunt implicați oligarhii locali, i-au dezamăgit mult pe cetățeni. O parte dintre ei au încetat să mai creadă promisiunilor politicienilor proeuropeni, renunțând să-și mai axeze alegerea pe programul de reformare a țării, fiind preocupați mai mult de vectorul geopolitic al ei, care ar urma să ducă, în opinia lor, la redresarea stării social-politice și economice.

Practica demonstrează că unul dintre principalii exponenți ai alegerilor geopolitice din Republica Moldova este „alegătorul nostalgic”. Acesta s-a stabilit cu traiul aici încă în perioada sovietică. Când s-a destrămat URSS, nu a plecat în patria de origine, fiindcă „așa l-a prins vremea”. Căderea imperiului și parada statelor independente nu l-au alarmat, deoarece a considerat că CSI-ul va fi continuatoarea fidelă a URSS. Vrând-nevrând, s-a pomenit cetățean al Republicii Moldova. El și acum tot mai așteaptă timpurile de altădată. Spre deosebire de alegătorul „băștinaș”, care „uită” uneori să se prezinte la urna de vot, *nostalgicul* este disciplinat, participă permanent la alegeri, dându-și votul pentru formațiunile politice care pledează în favoarea integrării Republicii Moldova în spațiul eurasiatic. În mare măsură, anume *alegătorului nostalgic* i se datorează faptul

că statisticile sociologice scot în relief existența unei majorități relative, dar stabile, a cetățenilor din Republica Moldova, care susțin afilierea la Uniunea Vamală. Retrograd din fire, *nostalgicul*, prin comportamentul său îi influențează mult pe votanții *dezamăgiți* și *nehotărâți*, care în mare parte decid câștigătorul. Nu sunt puțini nici cei care ar prefera o situație indecisă, nedefinită, de balansare între Uniunea Europeană și spațiul Estic, hrănindu-se cu iluzia că aceasta ar fi cea mai bună soluție pentru Republica Moldova. Aceștia, în mare, se pliază la categoria „alegătorului conjuncturist”, care își folosește votul, de obicei, pentru satisfacerea intereselor proprii. Într-o țară, unde corupția e la ea acasă, ar fi fost straniu să nu-l întâlnim la urna de vot pe *alegătorul conjuncturist*. Acesta a fost propulsat pe orbita electorală de la noi de către conducătorii-oligarhi ai formațiunilor politice antrenate în alegeri. Politicienii în cauză nu se sfîlesc să se dea bine pe lângă potențialii votanți: îi „stimulează” material, le facilitează activitățile de afaceri, le propun posturi în administrația locală sau în organizațiile de partid, pentru tinerii alegători organizează concerte de zeci de milioane de lei, la care invită vedete ale muzicii din alte țări.

Alegerile, oricare ar fi ele, sunt o luptă politică, o luptă pentru putere. Această luptă, de la caz la caz, se deosebește doar prin intensitatea modului de derulare a ei, dar scopul final rămâne același – obținerea victoriei în scrutin. Pentru a aduna cât mai multe voturi și a-și atinge scopurile lor electorale, politicienii-candidați recurg la cele mai diverse tehnici de manipulare a alegătorilor, folosind în acest interes pe larg și posibilitățile care le sunt deschise și de mass-media.

Un mare număr dintre mesajele adresate cetățenilor în alegeri, prin intermediul presei scrise și audiovizualului, au la bază factorul geopolitic. Nu vom greși afirmând că factorul geopolitic, pe larg mediatizat pro sau contra – în funcție de scopurile urmărite de formațiunile politice, a stat la baza majorității destabilizărilor din țară și a fost, în marea măsură, elementul esențial în lupta partidelor și formațiunilor politice pentru accederea la putere, iar de multe ori, și pentru a-și asigura longevitatea aflării lor la cârma țării. Cronologic vorbind, doar Parlamentul din 1990 poate fi numit cu adevărat unul ales pe principii democratice la noi, dar și după instaurarea lui în țară au luat amploare mari tulburări, care au scindat societatea din nou pe principii geopolitice, conducând la crearea Autonomiei Găgăuze și a așa-numitei Republici Moldovenești Nistrene.

Această polarizare a maselor, inspirată de formațiunile politice din țară cu susținerea activă a mass-mediei în campaniile electorale, se pare că e la îndemâna nu numai a concurenților electorali, dar și a cetățenilor-alegători, pentru care trecerea dintr-o tabără în alta și acceptarea opțiunilor geopolitice diametral opuse – sau cum ne-am deprins a spune a vectorului european în defavoarea celui prorus ori viceversa, a devenit un lucru obișnuit, care nu mai uimește pe nimeni.

De altfel, o parte dintre politicieni, dar și mulți experți converg în opinia că așa-zisul conflict transnistrean „nu este un conflict intern dintre populația de pe malul stâng și cel drept al râului Nistru. Acesta este un conflict dintre proiectul Republicii Moldova de edificare a statului în

interiorul frontierelor sale recunoscute la nivel internațional și interesele geopolitice ale Federației Ruse” [34, p. 24].

În ultima perioadă, biserica noastră tot mai mult se proliferază pe post de „propagandist și agitator” al intereselor Mitropoliei Federației Ruse în teritoriile noastre, aceasta implicându-se uneori deschis în activități de promovare a imaginii unor lideri politici de la noi, convenabili și agreeți de conducerea Kremlinului. Prin modul cum se implică în politică, cum promovează interesele altui stat în teritoriile noastre, Mitropolia Moldovei se transformă tot mai mult „într-o divizie spirituală a armatei Federației Ruse”, în timp ce repunerea în drepturi depline a Mitropoliei Basarabiei se amână. Probabil, acestui fenomen urmează să-i acorde pe viitor o asistență tot mai mare atât formațiunile politice, cât și sociologii, deoarece ținând seama atât de conjunctura geopolitică din regiune, cât și de interesele unei țări nu prea îndepărtate, căreia i se subordonează și Mitropolia Moldovei, ne putem aștepta și în continuare la implicarea bisericii în politică.

Semnalele date de sondajele de opinie, fie în campania electorală sau în afara perioadei concurenței electorale, conduc mereu la dispute și confruntări politice de tot felul. Discuțiile politice controversate în urma alegerilor ne dau de înțeles că la noi este dificil de estimat cu adevărat aranjarea postelectorală a scenei politice. În acest context, mulți politicieni și experți internaționali, analiști politici de la noi consideră că și clasa politică, și „societatea moldovenească încă nu au atins gradul de modernitate europeană”, care le-ar da posibilitate să conștientizeze importanța opțiunii geopolitice pentru țara noastră, dar și pentru întreaga regiune europeană de Sud-Est.

Un rol important în campaniile electorale de la noi revine *mass-mediei alolingve*. Acest termen este împrumutat de noi, după analogie, cu cel de *școală alolingvă*, des folosit în mediul curent în Republica Moldova, dar care este discutabil, deoarece determinativul *alolingv* nu-i înregistrat în acte juridice și, într-o certă măsură, nu are fundamentare științifică. Termenul nu este înregistrat nici de *DEX*, care conține însă cuvintele *alofon* și *alogen*, nici de Marele dicționar de neologisme al lui F.Marcu (2002), care înregistrează cuvântul *aloglot* – (cel) care vorbește o altă limbă.

Formație internă din „alo”- diferit și sufixul „-lingv”, după modelul cuvântului *bilingv*, termenul *mass-media alolingvă* face referință la ziarele, revistele și la emisiunile audiovizuale, care sunt editate/transmise în spațiul informațional autohton în altă limbă decât limba română. Or, și presa notează cu referință la cuvântul *alolingv* că „statul Republica Moldova îi face „alolingvi” pe toți cei care vorbesc o altă limbă decât a băștinașilor” [397].

Nu este întâmplătoare abordarea vectorului geopolitic al *mass-mediei alolingve*, dacă luăm în calcul că „Republica Moldova este un stat multiethnic, cu un teritoriu și o populație relativ mică. Astfel, problematica privind limba vorbită sau limba de instruire, aleasă de minoritățile naționale,

relațiile etnopolitice și culturale, care includ și accesul la mass-media, dreptul la informație și libertatea de exprimare, capătă o actualitate aparte, raportate fiind la realitățile politice și geopolitice în care se manifestă țara noastră de la obținerea independenței încoace. O analiză a situației politice predominante din ultimii douăzeci și cinci de ani ne permite să evidențiem trei etape principale în evoluția relațiilor etnopolitice din Republica Moldova: inițială, însoțită de un val de creștere spontană a sentimentelor naționaliste și amplificarea tensiunii interetnice care a dus la scindarea etnopolitică a societății (sf. aa. 1980 - sf. aa. 1990); intermediară, marcată de o scădere accentuată a interesului față de politica identitară (primul deceniu al secolului XX); modernă, conjugată cu o nouă rundă de actualizare a politicii etnoculturale din societatea moldovenească, strâns legată de agravarea unor aspecte geopolitice în contextul dezvoltării proceselor de globalizare [40, p. 77].

De altfel, problema-cheie „ce a consolidat forțele radicale ale societății moldovenești de la intersecția ultimelor decenii ale secolului trecut, care tindeau spre schimbări politice cardinale, a fost problema limbii materne a etniei ce alcătuiește statul și denumirea limbii (moldovenească/română), care ulterior a devenit simbolul principal în lupta poporului moldovenesc pentru independență, pentru autodeterminare și schimbări democratice. De aceea, aprobarea Legii cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul RSSM în anul 1989 [84], care a dat limbii moldovenești/române statutul de limbă de stat cu trecerea la grafia latină, a intrat în istoria Statului moldovenesc drept prima și cea mai semnificativă victorie a democrației pe pământul Moldovei. Adoptarea legii privind limba de stat a devenit, pentru forțele patriotice ale țării, un simbol de o importanță istorică care certifică „adevărata identitate” a etniei majoritare [79, p. 156].

În această ordine de idei, mai mulți specialiști în materie remarcă faptul că „ghidați de euforia victoriei și, în același timp, pledând pentru restaurarea deplină a adevărului istoric, liderii Mișcării de renaștere națională au apelat la măsuri drastice cu caracter revanșard vizavi de populația vorbitoare de limba rusă, asociind-o cu forțele ocupante. Limba rusă, care era limba oficială în condițiile regimului sovietic, a devenit un simbol al puterii totalitare, iar populația vorbitoare de limbă rusă – un bastion al totalitarismului, care urma să fie supusă unei transformări radicale în concordanță cu noile standarde culturale sau izgonită cu totul din țară. Această tendință s-a manifestat la nivel de stat în chiar primii ani de independență a Republicii Moldova. Or, în opinia savanților, anume abordarea la acea perioadă a problemei limbii într-o formă dură, „fără compromisuri”, dar și a proceselor culturale și politice din ultimele decenii ale secolului XX în Republica Moldova, a divizat societatea în grupuri etnopolitice beligerante: „ai noștri” și „ai voștri”, radicali și conservatori [40, pp. 78-81].

Desigur, în amplificarea proceselor de divizare a societății „în grupuri etnice beligerante” a participat activ și mass-media nu numai cea națională, dar și cea alolingvă, fiecare dintre părți încercând să demonstreze propriul „adevăr”. Suspectându-se reciproc de „neadevăr” în interpretarea realității, cât și în promovarea unor politici diametral opuse intereselor unei sau altei părți, segmentele mass-media s-au confruntat reciproc pe parcursul anilor cu și fără motive, subiectele de bază fiind nu numai cele legate de limbă, istorie, cultură și politică internă, dar și cele privind problematica geopolitică. Or, se știe că „în atmosfera globalizată a timpului nostru mass-media nu este doar arena spațiului public. În conexiunile dintre electorat și politic mass-media apare ca factor formator”, cum a observat, cu perspicacitate, cercetătorul Andrei Dumbrăveanu în cadrul conferinței „Rolul mass-mediei în procesul electoral” (12 aprilie 2017).

Prin ani, cele mai semnificative teme disputate în contradictoriu de mass-media națională și de cea alolingvă, cea din urmă în proporție de 90 de procente editată în limba rusă, au fost: deșteptarea națională și lupta pentru independența țării; necesitatea însușirii de către alolingvi a limbii de stat; disputa, privind denumirea limbii – moldovenească sau română; atitudinea autorităților locale privind predarea limbii de stat și a istoriei românilor în școlile alolingve, staționarea nelegitimă a armatei rusești pe teritoriul țării noastre din partea stângă a Nistrului; relațiile economice și politice moldo-ruse; amestecul Kremlinului în procesul electoral din Republica Moldova, în special în Găgăuzia; invadarea de către posturile tv rusești a spațiului informațional național. Marea majoritate a temelor enunțate mai sus rămân actuale și azi pentru mass-media alolingvă de la noi, dar și pentru cea națională, ce consideră de datoria ei „să lupte cu insinuările și cazurile de manipulare ale părții adverse”.

Cu toate că la recensământul din 2014, în Republica Moldova (fără Transnistria), băștinașii-moldovenii (75,07%) și românii (7%), alcătuiau în total 82,07% din populație, restul fiind grupurile etnice minoritare: ucrainenii (6,57%), găgăuzii (4,57%), rușii (4,06%) și bulgarii (1,88%), mai mult de o jumătate din numărul cotidianelor apareau în limba rusă. În 2014, starea publicațiilor săptămânale, editate în limba română, era și mai vulnerabilă: predominau cele de limbă rusă cu eca 60% față de 40%, ponderea revenindu-le în acest context săptămânalelor editate în Federația Rusă, cu subredacții la Chișinău. Din ele faceau parte: „Argumentî i Faktî – Moldova”, „Trud – Moldova”, „Komsomoliskaya pravda” etc. În șirul publicațiilor periodice alolingve, care erau difuzate pe teritoriul republicii, se înscriau și cele editate în zona de est a țării (Transnistria) – peste 25 la număr, dar și cele vreo 20 de ziare și reviste lansate de UTA Găgăuzia. Atât în Transnistria, cât și în Găgăuzia numărul de publicații periodice editate în limba rusă era de cca 80%.

Tot în această ordine de idei, menționăm faptul că instituțiile de distribuire a presei mulți ani la rând întocmeau contracte de colaborare numai cu cele de resort din Federația Rusă, în timp ce

ziarele din România, precum și cele din țările occidentale lipseau cu desăvârșire în chioșcurile noastre, unul din motivele esențiale invocându-se prețurile inaccesibile pentru majoritatea publicațiilor periodice. Astfel, constatăm că presa alolingvă s-a afirmat mulți ani la noi, impunând pe această cale un anume tip de gândire și comportament populației în campaniile electorale, dar influențând concomitent în mare măsură și viața social-politică din țară. Nu întâmplător în ultimul timp, mai cu seamă după ce Federația Rusă a lansat „operațiunea militară specială” în Ucraina, statul nostru, serviciile lui specializate, mass-media națională au sporit vigilența în legătură cu apărarea spațiului informațional al țării, elaborând și impunând acțiuni concrete de combatere a propagandei și manipulării opiniei publice. În acest scop, a fost adoptată de către parlament în iunie 2023 *Legea privind Centrul Național de Apărare Informațională și Combatere a Propagandei*.

Mass-media alolingvă, cum am mai spus, reprezentată la noi în proporție de 90% de cea de limbă rusă, abordează plenar viața social-politică, discuțiile vizând cele mai stringente probleme. Luând în considerație influența pe care o exercită aceste publicații periodice în societate, nu putem fi indiferenți în ce mod fac ele acest lucru. Realitatea ne conduce la ideea că mai este mult până presa alolingvă va abandona partizanatul politic în favoarea pluralismului de opinie, va renunța la etichetări și confruntări în numele unui dialog civilizat și onest, canalizându-și eforturile nu numai pentru a critica și a se indigna de cele ce se întâmplă, dar și pentru a conlucra cu instituțiile democratice din țară și a propune soluții în scopul redresării situației din societatea căreia îi aparțin. Or, o presă ruptă de interesele vitale ale celor pentru care se editează încetează a mai fi o oglindă a realității, alunecând pe făgașul propagandei și angajării politice.

Desigur, odată cu trecerea timpului, suferă schimbări atât contextul politic al problemelor cu care se confruntă populația alolingvă de la noi din țară, cât și mass-media ce o deservește. Se schimbă atât modul de tratare/abordare a problemelor ce apar și sunt luate în dezbatere de presa scrisă și de audiovizual, cât și soluțiile/propunerile care sunt enunțate de mass-media alolingvă privind eradicarea sărăciei, lupta cu corupția, excluderea monopolului oligarhic de pe piața informațională etc. Astfel, „în pofida faptului că la început reformele democratice se desfășurau sub stindardul luptei pentru suveranitate și independență națională, în momentul actual nu doar politicienii, ci și oamenii simpli consideră că dezvoltarea de mai departe a țării este legată de aderarea la una dintre cele două puteri: Uniunea Europeană sau Uniunea Eurasiatică. Fiind condiționată de o creștere a confruntărilor internaționale, alegerea poartă un caracter exclusiv alternativ. De altfel, este absolut limpede că această situație de a alege este dictată nu doar de criza din interiorul țării, dar și de jocurile geopolitice în care sunt implicate interesele celor mai influente puteri ale lumii, cum sunt SUA, Federația Rusă și mai marile țări ale UE [40, p. 96]. Astăzi luptele din mass-media, națională și alolingvă, de la mici conflicte de ordin etnic, de la postarea ziarelor

și a posturilor tv pe diferite baricade în problemele ce țin de politica regională în care s-a pomenit după primii ani de independență Republica Moldova în urma conflictelor ce au avut loc în Transnistria și Găgăuzia, în urma furtului secolului din băncile moldovenești, a acaparării în proporție de 85% din instituțiile media de către structurile oligarhice, a declarațiilor și reacțiilor nesăbuite ale unor politicieni și ale unor formațiuni politice de opoziție, dar și a unei părți din populație, la evenimentele din Ucraina, nu fără ajutorul mass-mediei alolingve, devin tot mai cunoscute în regiune și în lume pe fundalul unor interese tot mai mari pe care le au în zona de Sud-Est a Europei mai marile puteri ale lumii, inclusiv NATO și Uniunea Europeană. Din aceste considerente, dar și din alte motive ce țin de situația geopolitică din regiune, vectorul comunicării mass-mediei alolingve din Republica Moldova nu ne poate lăsa indiferenți, ci mai degrabă ne sugerează să căutăm căi concrete de eliminare a divergențelor și neînțelegerilor dintre cele două segmente ale sistemului mediatic de la noi, întru asigurarea unui climat social-politic neconflictual, ce ar conduce la conlucrarea laborioasă dintre toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate sau etnie.

Alegerile pe criterii politice au caracterizat viața politică a Republicii Moldova din momentul obținerii suveranității și independenței sale. Mai bine de 30 de ani nu numai alegerile prezidențiale și cele parlamentare, dar și cele din regiunea Găgăuziei, și cele locale au iz geopolitic pronunțat. Aceasta datorită faptului că încă la începutul luptei pentru deșteptarea națională, dar mai cu seamă și în primii ani de suveranitate, partidele, formațiunile politice, atât cele aflate la guvernare, cât și cele din opoziție, de la un scrutin la altul au dus permanent o luptă aprigă pentru a-și asigura victoria în alegeri, mizând în atingerea scopului râvnit pe dezbinarea electoratului pe criterii geopolitice, bine determinate, invocând și inventând în acest scop cu suportul activ al televiziunii, dar și al presei scrise, pentru soliditatea victoriei, diferite „sperietori”: pro-rușii, cum că drumul european înseamnă „pierderea independenței țării” sau „dispariția” Republicii Moldova ca stat, care va fi „înghițit” de România; „atragera” asupra țării a „pericolelor de război” în urma impunerii ei să „adere” la NATO; integrarea europeană va transforma Republica Moldova în „cenușăreasa” UE, deoarece aici vor fi „aduse și depozitate” toate deșeurile („toxice, radioactive”) din statele cominitare; odată cu „ruperea” relațiilor de colaborare politică și economică cu Federația Rusă vom rămâne fără „marea piață” de desfacere a producției agricole și vitivinicole moldovenești, fiind comcomitent lipsiți și de „surse” energetice ieftine ș.a.m.d.

La rândul lor, proeuropenii erau și ei inventivi în invocarea „argumentelor”, făcute publice prin intermediul mass-mediei în timpul campaniilor electorale, privind avantajele continuării de către Republica Moldova a drumului european, pe care ea îl declarase încă în primele zile ale obținerii independenței și suveranității. Menționăm faptul că polarizarea câmpului geopolitic moldovenesc pe criteriile Est-Vest a devenit și mai pronunțată după înființarea, în 1997, a Uniunii

„Federația Rusă-Belarus”, salută și onorată cu mult fast de mai multe formațiuni politice de la noi: Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, Partidul Socialist, Mișcarea Unitate-Edinstvo, dar și de administrația separatistă tiraspoleană.

Ținând seama că această divizare a electoratului avea peste toate un pronunțat caracter geopolitic, alimentat de interesele Federația Rusă în regiunea locației Republicii Moldova, dovadă fiind și staționarea pe malul stâng al Nistrului a armatei ruse de ocupație, și că celălalt vector – cel european abia începea să prindă rădăcini, până a deveni unul al catalizării acestei opțiuni, balanța în alegeri înclina spre prorușii moldoveni, la care se mai adăugau și votanții moderați, că stataliști adevărați nu prea am avut de-a lungul anilor în rândul alegătorilor. Or, anume alegătorii moderați, la care se mai adaugă și cei „indecisi” până nu primesc „pomeni electorale” din partea partidelor/formațiunilor politice proruse, au adus frecvent la guvernare în țară președinți și fracțiuni majoritare de deputați în parlament aserviți puterii moscovite.

Numai victoria în alegerile prezidențiale a Maiei Sandu, în 2020, și câștigarea majorității parlamentare în alegerile anticipate din 2021 de către Partidul Acțiune și Solidaritate au readus Republicii Moldova speranța în vectorul european de dezvoltare. La propulsarea ei pe acest drum a contribuit substanțial și așa-numita „operațiune militară specială”, dezlănțuită de către Federația Rusă în Ucraina. De solidaritatea comunității europene cu Ucraina, supusă tirului bombardamentelor barbare, am profitat și noi, și Georgia, care la „pachet” am devenit candidate pentru aderare la Uniunea Europeană, de vreme ce am fost invitați de acum și la masa tratativelor. S-ar părea că apele prind a se liniști și că votul geopolitic într-un fel a pierdut din importanță. Însă nu e chiar așa, deoarece partidele și mișcările politice proruse prin revolte publice în mass-media și acțiuni stradale de masă cer guvernării de la Chișinău să organizeze în țară un referendum în problema integrării europene. Or, elementele proruse din realitatea noastră consideră că prin votul geopolitic pe care îl vor da, vor reuși, ca altădată, returnarea Republicii Moldova din drumul ei european. Guvernarea, pentru a liniști spiritele a acceptat ideea, propunând desfășurarea referendumului în toamna anului 2024. Mulți analiști politici și jurnaliști susțin că acesta e un risc asumat de actuala putere de la Chișinău, deoarece prin acest referendum din nou revenim la votul pe criterii geopolitice. În ecuația votului geopolitic pro-european, un rol important revine diasporei, de activismul căreia în alegeri depinde tot mai mult „instalarea” la putere/guvernare a unui partid sau altul și în influențarea echilibrului de puteri în țară. La aceasta au contribuit activ și noile tehnologii de comunicare, care au conectat diaspora occidentalizată la procesele și interesele politicii moldovenești. Dacă la alegerile parlamentare anticipate din 2009, au mers la urne 36.429 de cetățeni ai Republicii Moldova, aflați peste hotare, apoi la alegerile parlamentare anticipate din 2021 numărul celor prezenți la votare a constituit 211.830 de alegători din diasporă. Însușind cele spuse, considerăm că **votul geopolitic reprezintă opțiunea alegătorului moldovean, exercitată sub**

impactul propagandei și a agitației electorale, impuse de concurenții în alegeri (partide politice și candidați independenți) prin intermediul mass-mediei, pentru unul din cei doi vectori – Vest sau Est de orientare geopolitică și geostrategică a țării, cu toate consecințele de ordin economic, militar, social și cultural, care rezultă din această alegere.

În orice caz, atât timp cât Republica Moldova face „anticamera” în intenția integrării în UE, iar Federația Rusă este prezentă în spațiul nostru geopolitic prin regiunea transnistreană, unde are și un efectiv armat staționat ilegal, dar și o autonomie găgăuză la sudul țării, votul geopolitic va figura permanent la alegeri. O analiză la rece a prevederilor statutare a 50 de formațiuni politice, care la ora actuală au drept de a participa în alegeri, rezultând din prevederile lor statutare examinate, au viziuni diferite privind contribuția lor în soluționarea problemelor politice și economice interne, a rolului mass-mediei și a activității presei și audiovizualului în contextul geopolitic, dar, după cum am mai spus, și în ce privește soluționarea diferendului transnistrean, integrarea europeană, politica externă și cea internă a țării. Amintim că doar prevederile statutare a 7 partide politice din cele 57 cu drept de a participa în campaniile electorale, nu au fost consultate din varii motive: unele pentru calitatea indescifrabilă a textului, altele – din cauza deficiențelor tehnice de redactare. Însă formațiunile politice, care nu au încăput în monitorizarea noastră, desfășoară mai mult „activitate” politică pe hârtie decât în realitate, astfel că impactul acestor partide în campaniile electorale, dar și în procesele geopolitice din țară este minimă.

5.3. Diapazonul comunicațional al mass-mediei în reflectarea priorităților geopolitice ale Republicii Moldova

Una din temele cardinale ale mass-mediei moldovenești, de la obținerea independenței încoace, a fost și rămâne a fi cea legată de aspirațiile de integrare europeană a Republicii Moldova. Desigur, problematica integrării europene a țării noastre nu a fost mediatizată în aceste câteva decenii permanent și cu aceeași intensitate.

Modul de reflectare a integrării europene, dar și rolul mass-mediei de la noi în acest context, a fost determinat în mare parte de coloratura politică a partidelor aflate într-o perioadă sau alta la cârma țării, de interesele și strategiile naționale, dar și de cele ale unor oligarhi, lideri ai formațiunilor politice, care alcătuiau marea majoritate în Parlamentul țării sau aveau reprezentanții lor la posturile-cheie ale statului.

Desigur, intensitatea dezbaterii problematicei integrării europene în mass-media de la noi este determinată nu numai de factori politici interni, dar și de mai mulți factori externi, în același număr și de cei geopolitici, alimentați de interesele pe care le urmărește în regiunea noastră Uniunea

Europeană, precum și alte state de „vocație” geopolitică regională sau internațională. Din acești factori au făcut parte inițial conflictul separatist din Transnistria, în care a fost implicată nemijlocit armata Federației Rusă, dar și alte manifestări de această speță din alte republici și regiuni ale fostului imperiu sovietic – Georgia, Țările Baltice, Karabahul de Munte, Cecenia, Osetia și Abhazia, cât și războiul din regiunea Kosovo (Serbia). Aici, ulterior s-a adăugat extinderea spre est a UE și NATO, făcând ca țara noastră să devină vecină cu aceste două structuri, dar și modelul de război hibrid dezvoltat de Federația Rusă întru sprijinirea separatismului inițiat de proruși în Peninsula Crimeea și regiunea Donbas din Ucraina, cât și războiul din Siria, unde au fost implicate direct Federația Rusă și Statele Unite ale Americii.

Evident, cea mai mare influență asupra modului de reflectare de către mass-media de la noi a problematicii la care ne referim o are întâi de toate chiar Uniunea Europeană, care este concepută de către cetățenii țării ca un „teritoriu al făgăduințelor”, capabil de a-i izbăvi pe toți și fiecare de corupție și sărăcie, asigurându-le un trai decent și respectarea drepturilor și a libertăților în conformitate cu democrația consolidată.

Republica Moldova, în calitate sa de membru al Consiliului Europei, este semnatară mai multor documente regionale care fac nu numai obiectul relațiilor social-politice, economice și culturale, dar și al activității mass-mediei. Din ele fac parte Convenția Europeană a drepturilor și libertăților omului (CEDO), un șir de Rezoluții și Directive ale CoE și Parlamentului European privind libertatea de exprimare a mass-mediei și a condiției activității de creație a jurnalistului.

În linii mari, UE influențează asupra sistemului mass-media din țările-membre, preacum și asupra celor asociate din regiunea noastră, pe trei căi: prin respectarea cerințelor/standardelor privind libertatea cuvântului în presa scrisă și în audiovizual, elaborate și adoptate de Consiliul Europei și de către OSCE; prin aplicarea obiectivelor și normelor recomandate de Directiva „Televiziunea fără frontiere”, chemate să asigure libera circulație a producțiilor de televiziune în spațiul Comunității, dezvoltând și perfecționând continuu piața ei informațională; prin crearea condițiilor favorabile de atragere a investițiilor în domeniul activității presei, radioului și televiziunii, din partea noilor membri ai UE [386].

Diapazonul activității mass-media privind promovarea integrării europene a fost influențat masiv, în anumite perioade, și de relațiile directe pe care le-a avut de-a lungul anilor Republica Moldova cu Uniunea Europeană, relații, oficiale prin semnarea de diferite acorduri și planuri de colaborare bilaterală. Chiar dacă relațiile Republicii Moldova cu Uniunea Europeană au debutat după obținerea independenței de către țara noastră, primul document bilateral – Acordul de Parteneriat și Cooperare între UE și RM a fost semnat aproape peste 4 ani, la sfârșitul lui 1994. Subliniem însă faptul că etapa de debut a relațiilor Republica Moldova – Uniunea Europeană, care a prins contur real odată cu intrarea în vigoare la 1 iunie 1998 a Acordului de Parteneriat și Cooperare, chiar dacă

anunța mai multe obiective, cum ar fi dialogul politic, promovarea comerțului și a investițiilor, până la cooperarea pe domenii, privind consolidarea relațiilor social-economice și finalizarea tranziției la economia de piață, problematica în cauză nu a cunoscut o reflectare amplă în mass-media de la noi, clasa politică, dar și jurnaliștii fiind mai mult preocupați de tematica ce ținea de construcția internă a țării și „înghețarea” conflictului de la Nistru.

Doar odată cu semnarea de către Republica Moldova, la 22 februarie 2005, la Bruxelles, a Planului de Acțiuni cu Uniunea Europeană, ce urma a fi implementat pe parcursul a trei ani de zile, mass-media a intensificat, dar și și-a diversificat tematica și modul de abordare privind integrarea europeană. Prin semnarea recomandării pentru implementarea PA UE – RM, ușile UE s-au deschis pentru Moldova, fapt ce îi oferea posibilități largi de cooperare. Acest eveniment avea o mare importanță pentru populația țării noastre, dat fiind că adoptarea respectivei decizii „oferea Moldovei posibilitatea unei colaborări mai largi cu UE prin participarea la diverse proiecte în domeniul social, economic, de îmbunătățire a infrastructurii, de promovare a reformelor cu respectarea normelor și standardelor europene” [361].

Dar și în acest caz, dacă presa guvernamentală a găsit timp și spațiu nu numai de a publica operativ Planul de Acțiuni și a face comentarii pe marginea lui, apoi presa de partid și cea independentă parcă luaseră apă în gură. Or, dacă și au informat despre aceasta, au procedat, ca și unele publicații de limbă rusă de la noi, menționând că Planul de Acțiuni „e un document fleșcăit și confuz” [419].

Această atitudine de „puricare” a Planului de Acțiuni UE–RM din partea unor mass-media de limbă rusă din țară și din afara ei, se explică prin faptul că mai există oameni, cărora nu le convine că „autoritățile Ucrainei și Moldovei promovează astăzi o politică coordonată în problema reglementării transnistrene, că țara noastră și poporul nostru au ales calea spre Europa, calea spre o nouă calitate a vieții” [362].

De-a lungul anilor, politicile privind integrarea europeană a Republicii Moldova au avut nu numai adepți și susținători înflăcărați, dar și opozanți și dușmani inveterați. Toate acestea transpar și din materialele vehiculate de către mass-media. Dacă la început mass-media naționale nu prea erau atacate în legătură cu această problemă de către presa de limbă rusă editată la noi și de posturile radio și tv ale Federației Ruse, care emit în spațiul nostru, acestea calificând interesul țării noastre în această privință mai mult „un foc de paie” și irealizabil din cauza conflictului transnistrean și a tulburărilor de ordin interetnic, apoi după semnarea Planului de Acțiuni UE–RM această problematică devenise o provocare pentru mass-media de pe ambele părți ale baricadei.

Opoziția dintre părți a devenit și mai accentuată după alegerile parlamentare din 2009, când a fost creată Alianța pentru Integrare Europeană (AIE), fapt ce dădea de înțeles că drumul european al Republicii Moldova devine unul ireversibil. Ascensiunea țării noastre pe calea europeană era pe

larg mediatizată. În opinia noastră, modul și principiile de abordare a problematicii în cauză era determinat, în parte, de ritmul intens al evenimentelor ce se derulau pe scena politică privind integrarea europeană a Republicii Moldova. Începând cu 2010-2011, mass-media a fost depășită de agenda evenimentială a vectorului european. Mai mult. Chiar dacă instituțiile mediatice se așteptau la o creștere a ritmului derulării evenimentelor de „importanță istorică” pentru Republica Moldova, acestea, cum s-a întâmplat de mai multe ori, au fost surprinse nepregătite, nefiind în stare să reacționeze prompt și să inițieze o mediatizare amplă și masivă atât în presa scrisă, cât și la radio și tv, a suitei de evenimente prilejuite de „prologul” semnării Acordului de Asociere UE–RM.

În acest context, provoacă nedumerire faptul că și clasa politică, și mass-media încă din primii ani ai anunțării vectorului european al țării noastre se arătau conștiente de importanța evenimentelor ce aveau să vină, ba chiar așteptau avalanșa lor. Astfel, încă în *Declarația Parlamentului Republicii Moldova cu privire la parteneriatul politic pentru realizarea obiectivelor integrării europene*, din 24 martie 2005, citim: „Noi pornim de la faptul că dezvoltarea de mai departe a Republicii Moldova nu poate fi asigurată decât prin promovarea consecventă și ireversibilă a cursului strategic spre integrarea europeană, spre soluționarea pașnică și democratică a problemei transnistrene, spre funcționarea eficientă a instituțiilor democratice și garantarea drepturilor minorităților naționale. Realizarea acestor sarcini este posibilă în condițiile unei cooperări responsabile a puterii și opoziției, ale stabilității vieții politice interne, ale unor garanții democratice pentru dezvoltarea liberă a mijloacelor de informare în masă și ale unei asigurări riguroase a independenței Republicii Moldova în relațiile ei reciproce cu statele vecine” [133, p. 5]. Nu numai parlamentarii, dar, cum spuneam, și majoritatea jurnaliștilor din instituțiile mass-media naționale înțelegeau clar rolul lor în asigurarea parcursului european al țării.

Imediat după semnarea Planului de Acțiuni UE–RM și momentele privind dezvoltarea proiectelor de integrare erau favorabile: exista un cadru instituțional intern cuprinzător pentru realizarea obiectivului în cauză, iar peste 60% dintre cetățenii RM se pronunțau în favoarea aderării RM la UE [133, p. 11].

În linii mari, din momentul intrării în vigoare a Acordului de Parteneriat și Cooperare cu UE până în anul 2006, dinamica opțiunii pro-UE a cetățenilor RM, potrivit Barometrului de Opinie Publică, a fost următoarea: 1998 – 32%; 2001 – 51% ; 2004 – 66%; 2006 – 62%. În același timp, Planul de Acțiuni UE–RM, conține o serie de referințe nu doar la conținutul politicilor interne, ci și la modul de realizare a acestora. El face referință la necesitatea conlucrării dintre autorități și societatea civilă, la transparența autorităților în relațiile cu mass-media, la transparența și previzibilitatea politicilor regulatorii etc. [133, p. 11]. Desigur, în implementarea cu succes a Acordului de Parteneriat și Cooperare între UE și RM și a Planului de Acțiuni UE–RM un rol

important a avut și mass-media. Anume la această perioadă au prins contur, ulterior afirmându-se în peisajul mediatic de la noi emisiunile săptămânale „Vector European” (Moldova 1), un proiect televizat conceput inițial pentru a oferi răspunsuri la întrebările despre opțiunea europeană a Republicii Moldova, care din 2011 este un videomagazin, ce oferă o informație mai vastă despre istoria și politicile UE, dar și despre apropierea țării noastre de comunitatea europeană și „Dimensiunea Europeană” (Radio Moldova), ce dezbate problemele de politică externă ale țării noastre cu participarea ambasadurilor țărilor acreditate la noi și ai ambasadurilor Republicii Moldova peste hotare, care au fost urmate de: „ABC-ul integrării europene” și „UE pe înțelesul tuturor” (Moldova 1), campania „Moldova pe calea europeană” și talk-show-ul săptămânal „EuroDicționar” (Publika TV), despre Moldova proeuropeană, despre avantajele integrării europene și efectele acestui proces; Campania „Fa-ți Europa acasă” (Pro TV Chișinău). De rând cu emisiunile audiovizuale, o activitate susținută privind promovarea integrării europene a țării noastre au desfășurat și desfășoară ziarele „Timpul”, „Ziarul de Gardă”, „Jurnal de Chișinău”, „Moldova Suverană” ș.a.

Oricum, în opinia noastră, până la 2009, în condițiile când aproape 10 ani la guvernare s-au aflat structuri de orientare comunistă și proceseistă, anume mass-media a fost cea care a lucrat asiduu pentru a menține vie flacăra aspirațiilor de integrare europeană a Republicii Moldova. În această perioadă, mass-media au fost cele care, din dorința de a accelera procesul integrării și a lăsa impresia afirmării actului libertății presei și a dreptului la libera exprimare în societatea noastră, a dat încredere și siguranță în fața structurilor și oficialilor europeni mai mult vorbelor decât faptelor clasei politice aflată la guvernare.

Accelerator al procesului de integrare europeană a țării la prima etapă de democratizare a societății și dezvoltării relațiilor economiei de piață, mass-media, odată cu venirea la guvernare a Alianței pentru Integrare Europeană nu a mai fost în stare să mențină pasul cu ritmul intens, acceptat de conducerea statului în această direcție. Iar evenimentele după 2009 luaseră, cu adevărat, o turnură neașteptată pentru mass-media, deoarece AIE a înregistrat un salt calitativ în ce privește integrarea, trecând de la vorbe la fapte concrete, care se doreau nu numai contabilizate și anunțate, dar mai degrabă explicate în scopul materializării lor. Conștienți de aceasta, parlamentari și oameni politici reprezentați de AIE aveau să sublinieze că „Dincolo de promisiuni este vorba despre lucruri vitale pentru fiecare dintre cetățenii Republicii Moldova. Realizarea lor ar pune țara noastră pe un drum ireversibil către Europa. Vom pune punct speculațiilor sterile privind direcția spre care se îndreaptă R. Moldova. Moldova nu merge nicăieri, Moldova rămâne acolo unde îi este locul, în Europa. Noi suntem europeni, geografic, cultural, istoric. Mai mult decât atât, suntem singura țară latină care se mai află în afara granițelor Uniunii Europene. Cetățenii R. Moldova au așteptat prea mult ca viața lor să se normalizeze. Înțeleg reacția de nemulțumire și, mai ales, de nerăbdare a societății. În acest

răstimp a fost alterat nucleul cel mai sensibil al unui popor, încrederea.<...> Dincolo de libertăți și principii democratice, oamenii au nevoie de ceva concret, care să le ușureze și îmbunătățească traiul cotidian” [399].

La sfârșitul anului 2009, la Bruxelles, a avut loc cea de-a XI-a reuniune a Consiliului de Cooperare RM–UE. În cadrul ei reprezentanții UE au recunoscut aspirațiile europene ale RM, propunând pași concreți în vederea creării Zonei de liber schimb cuprinzător și aprofundat, cât și în domeniul liberalizării regimului de vize. Pașii concreți de la finele anului 2009 au avut continuare și în anul 2010, deoarece au fost lansate negocierile privind Acordul de Asociere cu UE. Cele 15 runde de negocieri, în baza cărora a fost elaborat Acordul de Asociere, au luat sfârșit după parafarea lui la 29 noiembrie 2013 în cadrul celui de-al 3-lea Summit al Parteneriatului Estic de la Vilnius.

Entuziasmat de ritmul pozitiv al proceselor de integrare europeană, înregistrat la acea vreme de Republica Moldova, președintele Comisiei Europene, Jose Manuel Barroso, remarcă: „Moldova a ales o cale curajoasă, cea de asociere politică și integrare economică cu Uniunea Europeană. Aș dori să vă felicit pentru acest lucru. <...> Tranziția necesită timp și implică reforme profunde. Astfel de reforme nu sunt niciodată ușoare în nicio țară, iar acest lucru este valabil mai ales în perioadele dificile din punct de vedere economic. Tot din experiență, știu cât de importantă este interacționarea cu publicul, cu tinerii și cu societatea civilă într-o perioadă de reformă și schimbare profundă. O politică ce nu este suficient de bine explicată nu are nicio șansă de a fi acceptată de cei pe care îi vizează: oamenii” [400].

Au urmat apoi și alte evenimente: la 28 aprilie 2014 cetățenii Moldovei au obținut liberalizarea vizelor; la 26 iunie 2014 – Consiliul UE a aprobat Agenda de asociere UE–Republica Moldova – un document de bază care indică prioritățile cooperării între cele două părți.

Semnarea, la 27 iunie 2014, a Acordului de Asociere este calificată drept o zi istorică pentru Republica Moldova și pentru întreaga Europă: statul nostru s-a angajat ferm pe calea reformelor democratice și a cooperării europene, iar europenii și-au manifestat încrederea că dorința noastră pentru a respecta aceste angajamente este una ireversibilă. Și acest eveniment important a fost urmat de altele: la 28 iunie 2014, Cabinetul de miniștri a aprobat proiectul de lege pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, semnat pe 27 iunie 2014 la Bruxelles; în iulie 2014 a avut loc ratificarea Acordului de Asociere de către Parlamentul Republicii Moldova. Conform procedurilor legale, acesta urma să fie ratificat și de către legislativele tuturor statelor membre ale UE [418].

Începând cu 1 septembrie 2014, au intrat în vigoare Prevederile Acordului de Asociere UE–RM; la 7 octombrie Guvernul Republicii Moldova aprobă Planul național de acțiuni pentru

implementarea AA RM–UE în perioada 2014-2016, iar la 13 noiembrie 2014 Parlamentul European în cadrul ședinței plenare a ratificat Acordul de Asociere UE–RM. Pentru a intra în vigoare, acordul a fost ratificat de parlamentele naționale ale statelor membre UE.

Desigur, după aceste evenimente de importanță epocală pentru R. Moldova, care au cunoscut reflectare largă în mass-media, relațiile bilaterale dintre țara noastră și Uniunea Europeană au trecut într-o altă etapă, care anunță eforturi sporite din partea structurilor de vârf ale puterii de la Chișinău privind traducerea lor în practică pentru binele și viitorul cetățenilor. Și la această etapă un rol important era rezervat mass-mediei, care urma să aducă la cunoștința maselor avantajele integrării europene pentru omul de rând, desfășurând totodată lupta pentru contracararea opiniilor și insinuărilor neprietenilor integrării, preponderent ai mass-mediei de limbă rusă de la noi, dar și naționale, care se distingeau prin radicalismul lor atitudinal față de această problematică, răspândind zvonuri și mituri manipulative și propunând în acest sens un proiect geopolitic de alternativă – Uniunea Vamală Federația Rusă-Belarus-Kazahstan.

Instabilitatea politico-militară din Estul Europei, dar și din țara noastră după alegerile parlamentare din 2014, urmate de vestea-trăsnet a furtului miliardului din băncile noastre, precum și alegerile prezidențiale cu mult iz geopolitic, inclusiv compromiterea deplină a coaliției parlamentare AIE privind promovarea reformelor democratice și lupta cu corupția, au condus la situația în care atât UE, cât și guvernarea de la Chișinău au încercat să găsească scuze pentru oportunitățile ratate în continuarea „poveștii de succes”. În acest context, și unele mass-media au fost nevoite să-și schimbe atitudinea față de procesul de comunicare cu societatea în raport cu problema integrării europene [394].

Astfel, nu numai guvernarea, dar și mass-media de la noi aveau teme de a-și face griji privind vectorul european al țării, dacă luăm în calcul că între anii 2003-2011, potrivit rezultatelor Barometrului de Opinie Publică, pentru direcția europeană pledau constant 60-70% din populație, în timp ce în continuare, a fost observată diminuarea datelor respective. Aceasta, în mare parte, se datorează și faptului că, începând cu a doua jumătate a anului 2011, PCRM, iar odată cu el și electoratul său de cca 40% de alegători din țară și-au reorientat vectorul extern în favoarea Uniunii Vamale.

Dorind să îmbunătățească starea privind comunicarea cu masele în promovarea vectorului european, Guvernul Republicii Moldova încă la sfârșitul anului 2007 a adoptat *Strategia de comunicare cu privire la integrarea europeană a Republicii Moldova*, care avea următoarele caracteristici:

- *informativă* – distribuirea extensivă a materialelor informative publicate, folosind diverse canale de distribuție – rețeaua de transport urban, bănci, biblioteci, calea ferată națională,

poșta națională, școli, centre de informare, pagina web a organelor centrale de specialitate ale administrației publice;

- *educațională* – organizarea atelierelor de lucru, instruirea periodică, organizarea de lecții etc. pentru anumite grupuri-țintă;
- *explicativă* – detalierea informațiilor prin programe educaționale de televiziune, radio și alte mijloace de informare în masă, prezentări, întâlniri cu publicul etc.;
- *cognitivă* – organizarea discuțiilor, meselor rotunde, conferințelor, atelierelor de lucru, întâlnirilor în regiuni etc.;
- *multiaspectuală* – furnizarea de informații cu privire la integrarea RM în UE în context cu alte subiecte europene [165].

În documentul amintit mai sus, se mai subliniază că scopul Strategiei este de a asigura distribuirea adecvată și sistematică a informației despre Uniunea Europeană, accesul publicului larg la mai multe surse de informație, cu referire la UE. Strategia mai prevede că „Activitățile organelor de presă, de informare și culturale în Moldova și în străinătate vor fi realizate, implicând următoarele grupuri-țintă:

- distribuitorii de informație: organele de presă, organele centrale de specialități ale administrației publice, autoritățile administrației publice locale, rețelele de agenții centrale la nivel local, organizațiile pedagogice, profesorii, ofițerii locali de informare, bibliotecile, asociațiile studențești, asociațiile oamenilor de afaceri etc.;
- formatorii de opinie: jurnaliști moldoveni și străini, politicieni, academicieni, reprezentanți ai ONG-urilor; alte grupuri-țintă etc.;
- publicul larg: persoanele tinere de vârsta 15+, persoanele interesate/neinteresate, consumatorii mijloacelor de informare etc.

Chiar dacă Republica Moldova a înregistrat progrese în domeniu, încrederea populației în vectorul european s-a redus. Considerăm că o parte din vină pentru aceasta o poartă și mass-media, care înainte de a revedea politica editorială privind reflectarea subiectului dat, urmează să contabilizeze și să analizeze motivele, să încerce să dea răspuns la întrebările inerente: „Care ar putea fi, așadar, căile ce ar permite optimizarea politicii de integrare europeană? Care variante și scenarii ale integrării ar fi cele mai rezonabile? Cum ar trebui valorizată integrarea europeană? Cum pot fi asimilate lecțiile și experiența deja existente în acest domeniu? Ce rol ar avea în această ordine de idei colaborarea cu NATO? Și ce reacții ar trezi aprofundarea acestei colaborări în contextul strategiilor politice și geopolitice ale Federației Ruse?” [119, pp. 10-11]. Acestea, menționează cercetătorul V. Moraru, sunt câteva din întrebările la care societatea moldovenească trebuie să găsească un răspuns neîntârziat. Considerăm și noi, în consens, că la ele, dar și la alte întrebări similare, urmează să ofere răspuns și jurnaliștii din presa scrisă, și din audiovizual. Afirmăm aceasta,

fiind conștienți de faptul că mass-media, chiar dacă astăzi a devenit o afacere, este și trebuie să rămână în continuare în serviciul publicului. Altfel, cu trecerea timpului, cetățenii vor ajunge să nu cunoască nici ceea ce cunosc acum despre integrarea europeană a țării.

Dacă la primii pași, făcuți de țara noastră pe calea europeană, erau puțini jurnaliști preocupați de această tematică, apoi de acum, la începutul lui 2000, numărul jurnaliștilor pentru care această problemă devenise una prioritară a crescut simțitor. Oricum, și atunci, și acum, cetățenii Republicii Moldova cunosc prea puține despre integrarea europeană. Atât guvernarea, cât și mass-media nu au acordat la timpul respectiv atenția cuvenită problematicii legate de particularitățile integrării europene și avantajele pe care le aduce aceasta țării noastre. Nu putem afirma că tematica în cauză a lipsit cu desăvârșire în mass-media. Atât presa scrisă, cât și posturile radio și tv de la noi au publicat cu regularitate materiale la temă. Dar multe materiale din ziare și reviste, precum și emisiuni audiovizuale, abordează superficial tematica în cauză. Subiectele ce țin de vectorul european al Republicii Moldova mai mult au în centrul atenției vizitele înalților demnitari europeni la Chișinău, în timp ce altor evenimente la subiect le sunt consacrate în temei știri sporadice. În mare parte, aceasta se datorează și lipsei de profesionalism și de principialitate, dar și atitudinii superficiale a jurnaliștilor față de elucidarea acestei problematice. În alegerea și tratarea temelor, jurnaliștii nu țin seama de interesele publicului-țintă și de beneficiile integrării europene pentru cetățeni.

Din cauza incompetenței jurnaliștilor, care nu-și dau străduința să cunoască în profunzime subiectele integrării europene, cetățenii adesea sunt bulversați, greu înțeleg procesele care au loc în țară, anevoios se orientează și nu știu cum să reacționeze la ele. Astfel, problema constă nu numai de a găsi subiecte/evenimente privind integrarea europeană, dar mult mai important este de a le trata profesionist și a informa corect publicul. Jurnaliștii, după cum arată practica, se încurcă nu numai în interpretarea subiectelor, dar și în ce privește termenii-cheie ce țin de integrarea europeană.

Atenția și insistența jurnaliștilor în materie de integrare europeană îi va ajuta să renunțe la unele stereotipuri privind modul de reflectare și interpretate a tematicii, dar și să ducă o luptă activă cu mituri, născocite de opoziții integrării europene. În opinia noastră, cele mai caracteristice „mituri” și stereotipuri întâlnite în mass-media de limbă rusă de la noi, dar și de peste hotare, sunt cele care bat alarma și atenționează că:

- Acordul de Asociere cu UE va fi pentru țara noastră un impediment în ce privește dezvoltarea relațiilor economice cu Federația Rusă și cu țările-membre ale CSI;
- asocierea va transforma Republica Moldova într-un „depozit” de produse ieftine, dar necalitative, importate din țările Comunității Europene.

- peste un an-doi, producătorii moldoveni nu vor avea unde să-și comercializeze produsele și vor falimenta;
- liberalizarea regimului de vize reprezintă o amenințare la adresa culturii și valorilor tradiționale ale Republicii Moldova;
- după semnarea Acordului de Asociere cu UE, Republica Moldova va fi obligată să adere la NATO;
- Republica Moldova va trebui să renunțe la regiunea transnistreană în favoarea UE.

Într-o măsură, reducerea numărului adepților vectorului european are la bază nu numai mituri și stereotipuri de tipul celor amintite mai sus, dar și alte motive, vehiculate masiv în mass-media, cum ar fi: identificarea procesului de integrare europeană cu formațiunile politice autodeclarate pro-europene, care în opinia majorității absolute a cetățenilor țării au compromis această idee; conturarea în regiunile din sudul și nordul țării a unor grupuri ostile integrării europene, reprezentate de unele partide, lideri ai administrațiilor locale sau ai organizațiilor neguvernamentale.

Mass-media de la noi, în loc să combată aceste porniri hazardate ale neprietenilor integrării europene mai mult se dedau descrierilor patetice și comentariilor privind activitatea cetățenilor noștri, care, plecând din țară, au reușit să se afirme în mediul de afaceri, ducând o viață fericită și fără griji, în loc să promoveze experiența și activitatea oamenilor de afaceri prosperi, care peste ani revin în țară „pentru a construi Europa acasă”. În urma unei atare atitudini, mass-media educă publicului mai degrabă orientări consumeriste, bazate pe „puterea banului”, nicidecum interese ce ar viza dezvoltarea relațiilor culturale intereuropene și însușirea valorilor democratice. De aici, n-ar trebui să uimească faptul că, întrebați care sunt avantajele ce le deschide pentru ei integrarea europeană, cetățenii noștri vin cu aceeași măsurătoare în aprecierea acestui fenomen, ca și mass-media. Majoritatea dintre ei, ca și clasa politică de la noi, consideră UE o organizație care trebuie să ofere țării noastre doar beneficii și mai puțin „un instrument/ o cale de a ne moderniza țara”, reducându-și, în linii mari, răspunsurile la faptul că integrarea europeană le dă posibilitatea: de a circula/călători liber în Europa și de a lucra în țara în care doresc; de a studia peste hotare și de a găsi ulterior un loc de muncă bine plătit; de a scăpa de sărăcie și a se căpătui cu pensii „bune”; de a trăi în condiții cu adevărat democratice.

Cum am mai menționat, primele documente, semnate de țara noastră cu UE, au fost Acordurile de Parteneriat și Cooperare (APC), care au intrat în vigoare în 1998. Concepția politicii externe a Republicii Moldova, din anul 1995, consideră anul semnării acestor Acorduri drept un prim pas pe calea *integrării europene*. De atunci acest concept continuă să fie în centrul atenției mass-mediei sub mai multe forme: „Moldova europeană” ; „un prim pas pe drumul european”; „cale europeană” ; „pro-Europa”, „procesul integrării europene”, „politici europene”, „strategii

europene”, simplu „integrare” ș.a.m.d., dar și exploatat abuziv de politicieni și formațiuni politice în scopul de a-și mai adăuga „un vot” pozitiv din partea alegătorilor, însă acțiunile concrete, adică „integrarea” ca atare se lăsa așteptată, cetățenii noștri având posibilitatea de a migra peste hotare pentru un loc de muncă bine plătit.

Numai după ce Președintele Republicii Moldova V. Voronin, inspirat de ambasada SUA, a respins, în anul 2003, „memorandumul Kozak” de federalizare a țării, devenind pe această cale indezirabil pentru președintele rus V. Putin, acesta, în căutarea unui „punct de sprijin” în Occident, a semnat, în februarie 2005, Planul de acțiuni: Uniunea Europeană–Republica Moldova.

În pofida faptului că ulterior V. Voronin s-a „răzgândit”, venind cu ideea că urmează să „construim Europa acasă” și că PCR-ul se pronunță „pentru aderarea Moldovei la Uniunea Vamală, faptul a rămas fapt: Planul de acțiuni: UE–RM intrase în vigoare. Or, anume Planul în cauză pune bazele unui prim pas modest, întreprins de Republica Moldova pe calea europeană [96].

În această ordine de idei, Planul de acțiuni UE–RM este considerat de noi drept prima perioadă de integrare europeană – anii 2005-2009, cea de a doua perioadă cuprinde anii 2009-2020. (Unii cercetători împart în două subperioade perioada dată: până la semnarea, de către RM, în 2014, a Acordului de Asociere cu UE, și – după semnarea lui. Perioada în sine, o mai putem supranumi una a „paradelor Alianțelor pentru integrarea europeană”. În anii 2016-2020 Președintele țării, Ig. Dodon, a încercat pe toate căile să „oprească” drumul european al Moldovei, pentru care obținuse dreptul de „țară-observator” în cadrul Uniunii Vamale.). A treia perioadă, una a renașterii și accelerării proceselor integraționiste a Republicii Moldova cu UE, a început după alegerile prezidențiale din 2020 și a celor parlamentare din 2021, când la guvernare, prin vot majoritar, s-a instalat Partidul Acțiune și Solidaritate.

De remarcat faptul că atât în cazul Planului UE–RM, care reprezintă un document politic, încheiat între autoritățile moldovene și Uniunea Europeană și care a stabilit „programul, obiectivele strategice și prioritățile relațiilor” dintre părți pentru 2005-2007, fiind calificat și „fereastră de oportunități” pentru realizarea obiectivului de integrare europeană a RM, dar și în alte cazuri similare de semnare a altor documente în domeniu, luptele pentru realizarea lor s-au dat permanent, pe de o parte, între mass-media națională, care în linii mari agreea „drumul european” al Moldovei și sursele media alolingve și cele din Federația Rusă, pe de altă parte, care până nu demult se simțeau în spațiul nostru informațional ca acasă, optând propagandistic pentru vectorul euroasiatic de integrare a Republicii Moldova. Luptele între mass-media națională și cea de limbă rusă, editată la noi, au caracterizat plener toate cele trei perioade anunțate mai sus, că astăzi devine anevoios să distingem care din ele s-a evidențiat în această privință. Totuși, în opinia noastră, mai

dificilă a devenit această luptă odată cu lansarea de către Federația Rusă a „operațiunii militare speciale” în Ucraina.

În această situație critică, UE a întins Moldovei și Ucrainei o mână de ajutor, acceptându-le accelerat ca țări-candidate la integrare. Cu atât mai mult că propunerea înaintată de UE a coincis cu aspirațiile de integrare a celor două state, care la „pachet” au fost acceptate pentru inițierea negocierilor de aderare.

În acești ani, activitatea mass-mediei de la noi a fost influențată și determinată de mai mulți factori geopolitici și de mai multe evenimente legate de lupta pentru putere și afirmare a vectorului de integrare europeană a țării. Multifățetă a fost și politica editorială a instituțiilor media, variate au fost interesele și preferințele jurnaliștilor pentru un subiect sau altul, dezvoltând pe această cale un grad slab de pregătire a ziariștilor pentru a dezbate profesionist problematica în cauză. Pentru a determina diapazonul comunicațional al mass-mediei tipărite și audiovizuale la capitolul integrării europene, am selectat câte zece grupe de subiecte și acțiuni activ mediatizate în fiecare din cele trei perioade de promovare a vectorului integrării europene a Republicii Moldova: anii 2005-2024. Aceasta pentru a ne forma o opinie de sinteză despre proces și a determina modul de selectare a subiectelor și lansare a acțiunilor de către mass-media, dar și pentru a înțelege actualitatea și importanța lor pentru drumul european al Republicii Moldova.

Monitorizarea întreprinsă a demonstrat multiaspectualitatea și importanța integrării europene pentru țară și pentru fiecare cetățean, a permis detalizarea cunoașterii concrete a celor mai importante subiecte, puse de mass-media în serviciul publicului în diferite genuri și specii gazetărești. Totodată, s-a produs evidențierea neajunsurilor și problemelor care mai persistă în activitatea mass-mediei pe segmentul vectorului european. Pentru selectarea subiectelor și acțiunilor, au fost examinate publicații periodice republicane, care au văzut lumina tiparului prin ani, sau, pe parcurs, au trecut la varianta on-line, dar și emisiuni ale posturilor tv și radio, cu acoperire națională. În Tabel au fost incluse și unele concluzii extrase din studiile de caz realizate de către autor în baza activității unor publicații periodice sau emisiuni/cicluri de emisiuni radio și tv, care au avut în centrul atenției reflectarea problematicii privind integrarea europeană a Republicii Moldova.

Este cazul să ne întrebăm ce ar urma să întreprindă mass-media pentru ca să trateze mai intens și mai profund subiectele ce vin să educe populația privind „procesele complexe de integrare europeană” și de a opune rezistență forțelor care încearcă să influențeze o parte a mass-mediei și a societății civile, pentru a le manipula, în detrimentul obiectivelor proeuropene? Acestea, pe lângă faptul că ar trebui să dea dovadă de profesionalism, urmează să se ghideze de *Strategia de comunicare cu privire la integrarea europeană a Republicii Moldova*, care la compartimentul „Îmbunătățirea respectării de către mass-media a tematicilor europene”, expune un set de priorități-

cheie la subiect: „Pentru îmbunătățirea reflectării de către mass-media a tematicilor europene, vor fi luate următoarele măsuri:

- eficientizarea activității Serviciului de presă al Guvernului și al Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene;
- atribuirea unui rol proeminent mass-mediei audiovizuale prin colaborări strânse și întâlniri regulate cu operatorii și mediatorii;
- crearea unei imagini pozitive a UE pentru populație prin plasarea politicilor și activităților într-un cadru „de interes uman”, permițând astfel cetățenilor să înțeleagă mai bine importanța și relevanța acesteia;
- abordarea afacerilor europene într-un context național și local. Actualizarea cu regularitate a fluxului de informație privind relațiile Republica Moldova–UE (vizite oficiale, întruniri, participare a oficialilor moldoveni la conferințele europene, implementare eficientă a documentelor bilaterale Republica Moldova–UE);
- susținerea posturilor naționale tv și radio – căutarea surselor financiare și susținerea proiectelor europene;
- promovarea calității înalte a paginilor Internet proeuropene;
- organizarea unor întruniri de bază cu tematici europene, dezbateri neoficiale cu jurnaliștii;
- instruirea jurnaliștilor în domeniul administrării în mod european a afacerilor;
- organizarea de vizite ale jurnaliștilor la instituțiile europene;
- implicarea directă a jurnaliștilor naționali în procesul de integrare în UE și de implementare a prezentei Strategii;
- publicarea Buletinului informativ european – știri din cadrul administrației publice locale;
- utilizarea publicațiilor referitor la Uniunea Europeană și a altor surse de informare europeană;
- cooperarea cu diverse asociații de jurnalism din Moldova pentru elaborarea unei strategii orientate spre dezvoltarea mass-mediei naționale” [165].

5.4. Parametrii activității mass-mediei în procesul integrării europene a Republicii Moldova (Studiu de caz)

Activitatea mass-mediei, ori, așa cum am mai spus, diapazonul comunicațional al ei, în orice domeniu al manifestării și dezvoltării umane, inclusiv și în reflectarea procesului integrării europene a Republicii Moldova, depinde în mare parte de pregătirea profesională a jurnaliștilor, de modul lor de a vedea lucrurile și de a le interpreta onest, obiectiv și echidistant. Numai pe această cale jurnaliștii, instituțiile media își pot atinge obiectivul râvnit de a informa corect masele,

de a forma o opinie publică sănătoasă în societate, orientată către realizarea proiectului de țară – integrarea europeană.

Conflictele geopolitice, generate în regiunea extinsă a Bazinului Mării Negre de Federația Rusă, chemate să zădărnicească aspirațiile europene ale Ucrainei, Republicii Moldova și Georgiei, au avut un efect de bumerang. Reculul bumerangului a lovit dur în interesele geopolitice ale Federației Ruse, mai cu seamă după dezlănțuirea războiului din regiune, țările Alianței NATO și cele ale UE, dar și multe alte state din lume, susținând lupta de rezistență a Ucrainei în războiul neprovocat, atât politic cât și militar, iar UE s-a grăbit să accelereze procesul de aderare a celor trei țări, enumerate mai sus, în Comunitatea Europeană.

Dacă în Ucraina, Federația Rusă, în semn de argument, se face uz de bombe pentru a stăvili drumul european al acestei țări, apoi la noi, cu complicitatea oligarhilor și a hoților fugari din țară, reprezentanții imperiului de altădată recurg la războiul hibrid care are drept componentă de bază media aservită puterii de la Kremlin cu întreg aparatul șovino-propagandistic moștenit de la defuncta URSS.

Așa cum de rând cu Ucraina țara noastră este acceptată la masa de inițiere a negocierilor de aderare la Uniunea Europeană, iar lupta, prin exponenții liderilor și formațiunilor de sorginte prorusă cunoaște și un alt deziderat – al aderării la Uniunea Vamală Eurasiatică, rolul mass-mediei și al fiecărui jurnalist în informarea corectă a populației, combaterea dezinformării și a știrilor false vizând problematica integrării, dar, și ce e mai important, în activitatea ei de a explica oamenilor de rând avantajele multiple pe care le deschide pentru fiecare dintre ei apartenența la marea familie europeană, crește substanțial.

În virtutea celor expuse mai sus, ni s-a părut oportun de a elabora un studiu de caz pentru a cunoaște mai concret nuanțele spectrului tematic ale jurnalismului politic autohton, motivațiile și perspicacitatea autorilor și analiștilor politici în câmpul mediatic contemporan la tema: *Diapazonul comunicațional al mass-mediei în procesul integrării europene a Republicii Moldova*.

Metodologia cercetării. Dacă luăm în calcul că Republica Moldova, încă din primii ani de independență, a anunțat despre aspirațiile ei de aderare la UE, atunci putem afirma că țara noastră, dar și mass-media, s-au aflat permanent sub influența sloganului *integrării europene*. Firește, numărul jurnaliștilor și analiștilor politici, care scriu, comunică/vorbesc și dezbat problematica integrării europene nu poate crește în proporție geometrică. Numărul experților din mass-media națională care își consacră munca domeniului integrării europene a rămas la o cotă constantă de 25-30 de persoane.

În scopul cunoașterii și analizei aspectelor și nuanțelor motivaționale și profesionale ale jurnaliștilor în câmpul geopolitic contemporan privind reflectarea procesului integrării europene a Republicii Moldova, au fost trasate următoarele obiective:

- de a determina cota interesului jurnaliștilor față de problemele interne și externe ale Republicii Moldova în contextul geopolitic contemporan și de aderare la Uniunea Europeană;
- de a identifica sursele de documentare de bază pentru jurnaliști la scrierea materialelor pe teme de politică externă și integrare europeană a țării;
- de a constata în ce măsură interesele pe care le au și le promovează Marile Puteri în regiunea unde e situată Republica Moldova influențează activitatea mediei autohtone;
- de a stabili impactul mass-mediei naționale la adoptarea deciziilor în spațiul politic al țării;
- de a aprecia cât de veridice sunt opiniile unor lideri politici, lansate și discutate în arena mediatică privind libertatea de exprimare a jurnaliștilor;
- de a afla, dacă anume mass-mediei îi revine vina cea mare în privința divizării societății, atunci când în Republica Moldova sunt adoptate decizii politice și economice de importanță strategică statală, inclusiv în domeniul integrării europene;
- de a înțelege ce scopuri urmăresc jurnaliștii/instituțiile media, când în multe situații turbulente din societate preferă să acționeze pe cont propriu;
- de a percepe dacă în condițiile de război al Federația Rusă în Ucraina și al celui hibrid, impus la noi, jurnaliștii consideră corecte și suficiente acțiunile de contracarare întreprinse de guvernare, inclusiv în combaterea dezinformării și a știrilor false privind drumul european al țării;
- de a fixa, cum văd jurnaliștii noștri viitorul Republicii Moldova și al mass-mediei după referendumul din toamna anului 2024 privind integrarea europeană.

Astfel, pentru cercetarea întreprinsă, am elaborat un chestionar aprofundat la temă, care conține zece întrebări deschise, cu o durată medie de expunere a răspunsurilor de 45 min. Interviuul în cauză a fost expediat *online* la sfârșitul lunii aprilie 2024 la adresa a 20 de experți – jurnaliști din presa scrisă, din audiovizual și analiști politici. Experții au fost rugați să răspundă la întrebările interviului până la 10 mai, fiindu-le promisă confidențialitatea informațiilor (nu vom folosi numele persoanelor în acest interviu nici în cercetarea noastră).

Către 15 mai 2024 am reușit să adunăm 14 răspunsuri. Am determinat că din numărul experților-respondenți fac parte 6 bărbați și 8 femei. Dintre ei – cu vârsta cuprinsă între: 66-75 de ani – 3 persoane; 56-65 de ani – 1 persoană; 36-45 de ani – 3 persoane; 26-35 de ani – 4 persoane și cu vârsta 16-25 de ani – 3 persoane. 8 experți-respondenți sunt angajați în mass-media clasică, 2 – în redacții online, iar 4 – în domeniul public. Ei toți au studii superioare, marea majoritate – în domeniul jurnalismului. Toate interviurile au fost realizate în limba română. Acestea au și constituit baza empirică a cercetării calitative.

O privire de sinteză ne conduce la ideea că la majoritatea întrebărilor interviului am primit răspunsuri ample. Aceasta denotă faptul că jurnaliștii sunt preocupați de politică, geopolitică și,

desigur, de integrarea europeană. Experții au fost mai puțin dispuși să explice anumite fenomene și să prezinte argumente în anumite situații.

1. Jurnaliștii și integrarea europeană: interesul, informarea și interpretarea (mediatică)

Examinarea răspunsurilor arată că pe jurnaliști îi „interesează în mare măsură politica internă și externă” – tot „ce este legat de Republica Moldova” (Exp. 3), chiar dacă unii experți, de vârstă a treia, insistă că interesul lor este raportat „la grija pentru destinul copiilor și nepoților” (Exp. 2). Majoritatea respondenților consideră că „implicarea activă” în viața social-politică „și informarea corectă a cetățenilor sunt esențiale pentru dezvoltarea democratică și stabilitatea țării noastre”. În acest context, „este important să ținem cont de: problemele de politică internă – combaterea corupției și reforma justiției; problemele de politică externă – atitudinea față de acțiunile ostile ale Federației Ruse în regiunea noastră, dar și de procesul de integrare europeană; colaborarea strategică cu partenerii internaționali și, nu în ultimul rând, implicarea activă a societății civile” în toate domeniile menționate. Un număr mare din experți remarcă: „Ne mai interesează și situația de pe frontul din Ucraina, țară vecină cu noi. Desigur, că pentru noi astăzi integrarea europeană este un vis realizabil, dar accelerarea acestui proces depinde și de mass-media” (Exp. 9). Aproape toți respondenții sunt conștienți de faptul că societatea noastră „trece prin niște schimbări esențiale, în toamnă de exemplu, dacă e să vorbim de integrarea europeană, ne așteaptă un referendum, astfel cetățenii trebuie să fie la curent cu toate subtilitățile acestui scrutin, care va decide viitorul Republicii Moldova”. În același timp, mai mulți respondenți remarcă faptul că la noi „Nu prea se iau în seamă părerile care diferă de politica partidului de guvernământ”. Acest impediment persistă atât la nivelul clasei politice, cât și la compartimentul activității mass-mediei.

Dacă interesul pentru politica internă și cea externă, dar și pentru procesul integrării europene a Republicii Moldova este „important” și „foarte important” pentru majoritatea respondenților, care propun produse mediatice în aceste domenii, apoi sursele de documentare ale jurnaliștilor sunt foarte diversificate: de la „documentarea din prima sursă” sau „consultarea directă a documentului la temă” și urmărirea oricărei „surse, ce furnizează o informație cât de cât veridică – fie din Uniunea Europeană sau reprezentantul UE în Moldova, din România, din sursele oficiale și ale opoziției din Chișinău, dar și din surse din Federația Rusă, din SUA și Germania” etc., până la accentuarea faptului că pentru documentare „alegerea surselor este deosebită”, deoarece pe respondenți îi „interesează anumite tratări, comentarii, studii fundamentale ale unor cercetători, lideri de opinie, persoane publice, savanții, care tratează un subiect sau altul al integrării”.

În timp ce unii respondenți invocă sumar: „exploatarea surselor oficiale” (Exp. 1), alții consideră că „accesul la documente oficiale și comunicate de presă, emise de guvern, ministere și instituții sunt relevante pentru a prezenta o perspectivă factuală” (Exp. 3, Exp. 5), incluzând aici

și utilizarea de „rapoarte și analize ale organizațiilor internaționale, precum ONU, Uniunea Europeană și OSCE, pentru a obține o imagine de ansamblu a contextului geopolitic global și regional”.

O parte dintre respondenți mai „consultă frecvent experți independenți și analiști politici pentru a obține opinii diverse și analize aprofundate ale evenimentelor”, alții mai invocă în calitate de surse de informare în problema integrării, Instituții europene (de la Strasbourg și Bruxelles) , Agenții de presă din diferite țări, dar și organizații internaționale neguvernamentale, care „publică rapoarte și analize despre securitatea transatlantică și operațiunile NATO... sau oferă materiale și analize pe probleme globale și de politică externă”. Respondenții spun că: „Există foarte multe instituții, structuri internaționale, care actualmente sunt cu ochii pe Republica Moldova și deseori „dau note” țării noastre în tot ce facem” (Exp. 10), fapt ce le facilitează abordarea subiectelor privind integrarea. Aceste surse, după ei, „sunt completate de portalul Guvernului și site-ul oficial al Parlamentului Republicii Moldova”, dar și de „portalul oficial al Președinției”, cele din urmă reprezentând „...o resursă valoroasă pentru a obține declarațiile și discursurile președintelui, esențiale pentru a reflecta poziția oficială a țării în diverse subiecte geopolitice”, inclusiv de integrare.

Desigur, referindu-se la sursele informaționale autohtone, respondenții încearcă o comparație între „ieri,” și „azi” în această privință. Ei spun că „pe vremuri”, până la numirea „unui vicepremier pentru integrare” (Exp. 14), sursele de informare în domeniu erau mult mai variate.

Ei puteau primi informații la temă de la reprezentanții „unor structuri statale”, în timp ce astăzi „toți arată cu degetul spre viceministru pentru integrare”... După ei, această „concentrare a informațiilor” pe segmentul integrării europene, oarecum a condus la „politizarea problemei” și la îngustarea variantelor „atitudinale” privind abordarea ei. Or, „uniformizarea” în domeniul informării privind integrarea, conduce până la urmă la „standardizarea” știrilor și a relatărilor jurnaliștilor.

După răspunsurile jurnaliștilor, din motivele invocate mai sus, a avut de suferit și pluralismul de opinie pe direcția integrării europene: informația (din prima sursă) adesea „ocolește abil” problemele din domeniu, creând impresia realității „fără obstacole” în calea integrării. În viziunea unor respondenți, „concentrarea informației integrare” a absolvit pe multe persoane de răspundere din alte sectoare conexe integrării europene de „bătaia de cap” de a mai „cântări” și analiza lucrurile din domeniu, de a „vedea” problemele existente și de a propune soluții pentru contracararea lor.

Din câteva răspunsuri rezultă și faptul că jurnaliștii în loc să lămurească oamenii ce înseamnă procesul integrării europene pentru societatea noastră, au devenit „captivii neprietenilor integrării” – oligarhi-criminaliși lideri politici aserviți intereselor altei țări, care „dorește

instaurarea haosului în țara noastră”, pentru ca aceștia să ne poată „duce” din Europa spre Asia. Respondenții reclamă faptul că de „penalii și trădătorii de țară” (Exp. 7) urmează să se ocupe activ justiția, mass-media făcându-și datoria de informare și educare a maselor prin intermediul unor materiale jurnalistice de calitate.

2. Jurnaliștii în spațiul geopolitic regional: interesul (marilor puteri), impactul (mass-mediei asupra jocului politic) și independența (editorială și libertatea de exprimare)

Grila de apreciere din partea respondenților/expertiilor a influenței Marilor Puteri, care au interese geopolitice în regiunea noastră, este foarte variată: de la „influențează într-o oarecare măsură” sau „sigur că influențează”, până la „influențează în mare măsură” cursul evenimentelor, inclusiv „activitatea mass-mediei autohtone”.

O mare parte dintre respondenți consideră că „la ora actuală, ca și cu sute de ani în urmă, statele mici sunt nevoite să se împace cu destinul de vasali ai unor puteri din regiune sau lume. Ei mai adaugă: „Canalele, metodele, procedeele, tacticile, manevrele sunt diferite, dar scopul este unul – de a impune Republicii Moldova, poporului ei, standardele, valorile și modul de a viețui”, și „Atâta timp cât în Republica Moldova va exista mass-media finanțată din exterior va exista și imixtiunea editorială în activitatea acesteia”. Specialiștii înțeleg că „Pericolul persistă însă și în faptul că până la ora actuală unii „experți media” sunt plătiți pentru a apăra interesele imperiale ale altui stat în regiunea noastră”.

Respondenții sunt conștienți de faptul că „influența unor state ca Rusia se manifestă nu numai prin corupere financiară a mass-mediei, dar și prin campanii de dezinformare sau propagandă”. Ei se întreabă retoric: „cum alte țări mari să nu aibă interese în regiunea noastră? ...Geopolitic suntem situați așa, că mereu Marile Puteri vor avea interese în acest teritoriu. Exemplu e și războiul din țara vecină, care a fost pornit de Federația Rusă pentru interesele geopolitice ce le urmărește, acelea de refacere a URSS-ului, dar aceste planuri au fost date peste cap de SUA, care ajută Ucraina... În aceste condiții presa națională e între ciocan și nicovală”. Această presiune „o simțim toți: și cei din presa scrisă, și cei din audiovizual. Mai cu seamă, în ultimii trei ani, de când Rusia a intensificat războiul hibrid în regiunea noastră, inclusiv în România”.

Majoritatea respondenților sunt de părerea că mass-media poate influența luarea deciziilor în spațiul politic național privind integrarea europeană a Republicii Moldova, dar, remarcă ei: „Numai să nu fie strangulată, lichidată...”. Sunt și din cei, care pun la îndoială „posibilitățile mass-mediei” de a influența „prea mult” adoptarea „deciziilor în spațiul politic al țării”. Ei argumentează: „Procesul de integrare europeană este deja declarat ca fiind prioritar pentru actualul guvern. Țara noastră are și o strategie națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”. La 20 octombrie 2024, urmează să se desfășoare, odată cu alegerile prezidențiale și referendumul constituțional privind aderarea la UE”. Oricum, o parte din respondenți admite influența luării deciziilor de către

mass-media „prin informarea publicului. Mass-media are responsabilitatea de a informa publicul cu privire la beneficiile și provocările integrării europene, prezentând o imagine echilibrată și obiectivă”. În opinia respondenților, „populația bine informată poate exercita presiune asupra factorilor de decizie politică pentru a accelera reformele necesare integrării”. Ei accentuează că presa și audiovizualul au capacitatea de a crea și de a amplifica dezbaterele publice. Prin emisiuni de dezbatere, interviuri și articole de opinie, mass-media poate aduce în prim-plan subiecte legate de integrarea europeană, evidențiind atât argumentele pro, cât și contra. Aceste dezbateri sunt esențiale pentru o democrație sănătoasă și pot influența direct agenda politică”.

Câțiva dintre respondenți sunt de părerea că „mass-media poate servi platformă pentru vocile proeuropene din societate, inclusiv politicieni, experți și activiști. Anume prin promovarea acestor voci, ea poate contribui la consolidarea unei viziuni comune privind viitorul european al țării”. Unii intervievați consideră că „Mass-media independentă, echidistantă, nepărtinitoare, care activează în interesele țării poate influența luarea deciziilor politice, economice. Drept exemplu – instituțiile de investigație de la noi RISE Moldova, Centrul Tânărului Jurnalist, Europa Liberă Moldova, materialele cărora au impact asupra deciziilor luate de autorități”. Tot ei remarcă faptul că „mass-media poate influența cu succes doar dacă exprimă opinii argumentate, criticând oponenții direcției proeuropene care practică dezinformarea”, specificând că, din păcate, „o bună parte a publicul cititor cade pradă acestor fake-uri”.

Drept starea libertății de exprimare și a presei. Majoritatea respondenților sunt de acord că „datele din clasamentul anual al libertății presei, publicat de organizația internațională Reporters sans frontières (RSF), unde Republica Moldova ocupă locul 31 din 180 de țări este o poziție mai mult decât onorabilă pentru ea”. În baza acestor date, experții mai concluzionează că „Este important de reținut că opiniile liderilor politici cu privire la restricționarea libertății de exprimare și a presei în Republica Moldova pot fi subiective și motivate politic”. Tot ei mai subliniază că e necesar „de analizat obiectiv contextul pentru a determina adevărul acestor afirmații, deoarece pot exista cazuri izolate de cenzură sau presiune asupra jurnaliștilor, dar este important să evaluăm amploarea și frecvența acestor cazuri pentru a forma o opinie corectă”.

Mai bine de jumătate dintre respondenți sunt de acord că libertatea de exprimare în Republica Moldova „constituie un subiect de discuție constant în ultimele decenii, atât din partea organizațiilor internaționale de monitorizare a drepturilor omului, cât și a mass-mediei”. Unii din ei mai remarcă: „Deși există progrese semnificative de aliniere la standardele europene privind libertatea de exprimate, există totuși și provocări majore, cum este concentrarea proprietății mass-mediei în mâinile câtorva oameni politici și oligarhi, „ceea ce duce la influențarea conținutului editorial și limitarea pluralismului de opinie”.

Oricum, în privința libertății de exprimare și a mass-mediei, opiniile respondenților sunt mai pestrice decât ne așteptam. Astfel, unul dintre ei afirmă categoric că la noi „sunt îngrădite libertatea de exprimare și accesul la informație”, adăugând: „Presa „hrănită de putere”, se simte bine-merci, iar cea „strangulată” vrea puțin aer ca să supraviețuiască...”. Un altul, „răscolind” în amintiri, constată: „Personal, pe perioada activității mele am avut parte de hărțuire și tentative de a pune presiune pentru a renunța la anumite subiecte din partea unor oficiali de stat. De asemenea, frecvent autoritățile restricționează accesul la informații prin refuzul acordării interviurilor, tergiversarea răspunsurilor la solicitările de informații, dar și lansarea de falsuri în spațiul mediatic”. Un al treilea se întreabă mai mult retoric: „Oare putem vorbi de independență editorială, în situația când Parlamentul tutează IPNA-ul? De ce partidele politice trebuie să primească anual bani de la stat, iar presa nu? Cel care umblă cu mâna întinsă, poate fi și independent?!”. Ghemul problemelor și întrebărilor, continuă cu constatarea altui respondent: „Atunci când se întreprind măsuri restrictive față de instituțiile mass-media (închiderea în timp de un an a 13 canale tv și a peste 40 de site-uri informative și analitice), se cere un suport juridic adecvat, argumente pertinente, care, spre regret, n-au fost prezentate de autorități ”... Or, interesul marilor puteri, impactul mass-mediei asupra jocului politic – toate câte se întâmplă astăzi în spațiul geopolitic regional – nu pot fi redată și explicate publicului în afara libertății de exprimare și cea a mass-mediei.

3. Jurnaliștii și vectorul european al țării: responsabilitate (socială și de opinie), război (dezlănțuit de Federația Rusă în Ucraina) și război hibrid (în Republica Moldova)

În linii mari, respondenții consideră că drumul european, ales de Republica Moldova, este unul corect. Și că „evaluarea corectitudinii căii de dezvoltare” este o problemă complexă, „cu o multitudine de perspective și opinii”. Ea urmează a fi examinată în perspectiva evoluției statului. Pentru a trage concluzii în această privință, sunt necesari ani buni de muncă. În acest context, „noi, jurnaliștii urmează să manifestăm responsabilitate socială” în privința consolidării eforturilor cetățenilor de a „construi Europa acasă”. Rezolvarea acestui obiectiv strategic al Republicii Moldova va aduce „beneficii semnificative în domenii, precum economia, democrația și statul de drept”, dar și va asigura accesul la piețele europene, la investiții străine și fonduri pentru dezvoltare.

Mai mulți respondenți afirmă: „Calea e corectă! Dar ea nu e pe placul tuturor. Ea nu convine niciunor jurnaliști și analiști politici de la noi”. Oricum, „suntem o țară europeană și în UE ne este locul”, mai cu seamă după ce Federația Rusă a dezlănțuit războiul de ocupație în Ucraina, armata căreia apără în prezent nu numai libertatea și independența ei, dar și a noastră.

În condițiile când situația ne obligă pe toți să accelerăm ritmul integrării, profitând de nișa deschisă de UE pentru Ucraina și pentru noi, provoacă îngrijorare faptul când unul dintre respondenți manifestă ezitare în privința corectitudinii căii politice alese de Republica Moldova și declară: „Chiar nu știu răspunsul la această întrebare, rămâne să vedem ce va urma”. Acesta este

răspunsul unui jurnalist, care are obligațiunea să explice oamenilor ce ar însemna integrarea europeană pentru Republica Moldova. Cum în asemenea caz să nu-i dăm dreptate altui respondent, poate pesimist, care remarcă: „N-are cine alege «calea corectă»... Niște inși delegați în anumite structuri pe bază de ce? De profesionalism?”. Când un alt respondent, jurnalist, chemat să manifeste responsabilitate socială în formarea opiniei publice privind integrarea, se ascunde în spatele omului de rând ...

Despre război. Majoritatea respondenților împărtășesc ideea că războiul din Ucraina, dar și cel din Transnistria (1992), și cel din Georgia (2008), și nu numai, au fost pregătite de Federația Rusă cu ajutorul propagandei, dezinformării și manipulării opiniei publice, adică prin război informațional și război hibrid. Cel din urmă a fost pus pe fază de Federația Rusă preponderent în Georgia și în perioada ocupării Crimeii. În acest context, aproape toți respondenții admit cu îngrijorare faptul că „războiul (din Ucraina – *n.n.*) poate lua locul celui hibrid, dus de mai mulți ani în țara noastră de Federația Rusă”. Drept argument, jurnaliștii amintesc de atenționările unor servicii speciale de peste hotare, referitor la interesele Federația Rusă de a folosi blocul politico-diversionist „Победа”, înjghebat la Moscova cu participarea oligarhului-penal Șor, pentru „a semăna discordie socială în Moldova, în ajunul referendumului privind integrarea europeană și alegerile prezidențiale din toamna anului curent”.

Marea majoritate a respondenților încuviințează acțiunile întreprinse de structurile statului cu privire la combaterea dezinformării și știrilor false, dar la acest capitol unii dintre ei vin și cu reflecții critice cum că „nu pot accepta felul cum se acționează, inclusiv, privind dezinformarea și manipularea, când este închisă gura instituțiilor media”... E dreptul jurnaliștilor să-și etaleze opiniile în public, însă majoritatea respondenților încuviințează acțiunile guvernării, fiind conștienți că „Fenomenul știrilor false nu poate fi eradicat peste noapte, este nevoie de educație mediatică”.

O mare parte dintre respondenți sunt de acord că „impactul evenimentelor din Ucraina este major”. Dar mass-media autohtonă, își recunosc jurnaliștii greșeala, „când este vorba de integrare, trebuie să coboare de la tribuna propagandistică, de agitație, la terenul real, la explicații, comentarii, exemple, prin care viitorul european să fie înțeles de către majoritatea populației”.

În disonanță cu celelalte voci ale intervievaților, ni se pare opinia separată a unui respondent, care remarcă fără drept de apel, că „teritoriul Republicii Moldova este arena de confruntare între două tipuri de propagandă, cu mijloace și instrumente murdare. La fel cum războiul din Ucraina are loc între Federația Rusă și blocul NATO”.

De luat seama și de opinia unui alt respondent, cum că „acțiunile guvernării de combatere a dezinformării în societate sunt corecte, dar acțiunile au venit cam târziu, când ne-a deschis ochii războiul din Ucraina”. Dar merită să accentuăm faptul, așa cum o fac mai mulți respondenți, că

„lupta cu dezinformarea, manipularea și știrile false urmează a fi desfășurată pe toate direcțiile, mai cu seamă acum, în ajunul alegerilor parlamentare și a referendumului privind integrarea europeană.

4. Jurnaliștii și viitorul european al Republicii Moldova: confruntare (de idei), comportament (politic) și colaborare (cu țările UE)

Confruntările de idei pe diferite segmente ale activității jurnalistice sunt acceptate de marea majoritate a respondenților, deoarece numai prin discuții și dezbateri, oamenii pot afla adevărul în legătură cu aspecte ce țin de integrarea europeană a țării. Dar, în același rând, confruntările de idei în plan extins conduc la divizarea societății, așa cum arată cercetările sociologice, mai cu seamă în contextul adoptării unor decizii de importanță strategică statală.

Specialiștii consideră că de subminarea coeziunii sociale se face vinovată, în mare parte, mass-media. Marea majoritate a respondenților noștri nu neagă acest lucru: „Evident că mass-media influențează publicul. Până nu demult, subminarea coeziunii sociale era alimentată în mare parte de posturi tv străine, retransmise în spațiul nostru”. Dar tot ei remarcă: „Nu este de vină doar presa! De vină sunt toate conducerile din Republica Moldova de la declararea independenței până în prezent, care nu și-au dat străduința să înțeleagă specificul țării noastre, aspectele istorice, demografice, naționale și socioculturale, nu au elaborat și promovat ideologia statului independent și suveran”.

Respondenții se pronunță pentru apărarea mass-mediei, „care are datoria de a prezenta informații veridice și imparțiale, de a facilita dezbateri constructive și de a contribui la consolidarea coeziunii sociale”. La rândul lor, jurnaliștii „se obligă să fie receptivi la criticile societății și să depună eforturi pentru a-și îmbunătăți activitatea”.

Oricum, conchid câțiva respondenți: „Nu putem pune toate mass-media într-o oală. Presa scrisă și audiovizualul național își fac lucrul cinstit în majoritatea cazurilor”. Alții admit că „Unele instituții media pot fi partizane, favorizând anumite partide politice. Acest lucru poate accentua polarizarea societății”, încurajând divizarea societății în loc de stimulare a instaurării dialogului constructiv. De exemplu, „posturile de televiziune sau ziarele care promovează activ una din cele două agende: prorusă sau proeuropeană, pot alimenta conflictul dintre susținătorii acestor direcții”.

Mass-media joacă un rol esențial în modelarea opiniei publice și în formarea percepțiilor sociale și politice. În Republica Moldova, unde societatea este divizată pe criterii politice, etnice și socioeconomice, putem observa și o polarizare accentuată a mass-mediei. Se discută tot mai mult despre comportamentul mass-mediei. Acest lucru se face pentru a nu compromite nume concrete de jurnaliști, deoarece, în definitiv, comportamentul oricărei instituții media este determinat de oamenii scrisului pe care ea îi are. Oricum, multe semne de întrebare stârnește

faptul că mass-media noastră acționează din cont propriu și pe cont propriu. Peste o jumătate dintre respondenți consideră că dedesupturile acestei probleme pot avea „mai multe motive și scopuri: independență editorială, concurență și sustenabilitate economică, influență externă”. Acest lucru se prodice, în opinia participanților la sondaj, din mai multe motive. În primul rând, „independența mass-mediei este esențială pentru a asigura libertatea de exprimare. Multe instituții mass-media aleg să activeze independent pentru a nu fi învinuite de partizanat politic, pentru a-și menține integritatea și credibilitatea jurnalismului, dar și a jurnalistului”. Trebuie de menționat că sintagma „cont propriu” cunoaște mai multe interpretări din partea respondenților: „Multe instituții media sunt nevoite să acționeze independent pentru a supraviețui economic. Aceasta implică atragerea de publicitate, abonamente și alte forme de venituri fără a depinde de subvenții sau de alte surse de finanțare”; „Instituțiile media din țară activează din «cont propriu» pentru că presa nu își acoperă cheltuielile din produsul său mediatic”; „Cred că mass-mediei din Republica Moldova mai bine i s-ar potrivi principiul: Cine arvonește, acela plătește!.

Dacă unii consideră că pe linia „contului propriu” mass-media independentă urmărește scopul fundamental de a furniza informații obiective și verificate publicului larg, alții consideră că „e o greșeală a statului că s-au creat astfel de condiții pentru activitatea mass-mediei, fiindcă aici nu avem în vedere doar problemele financiare, dar și de obținere a informației pe cont propriu”.

Deci, aplicarea „contului propriu” permite mass-mediei „să furnizeze cititorului informații veridice și să prezinte realitatea așa cum este, să îmbunătățească starea lucrurilor în țară fără a face interesele politice ale cuiva”, dar există și o altă latură, la care ei nu s-au referit – intenția unor mass-media și a unor jurnaliști de a compromite actuala guvernare prin informații false, răspândite în mod intenționat pentru a induce în eroare publicul și pentru a susține interese străine cursului de dezvoltare a statului nostru.

Despre viitorul Republicii Moldova și a mass-mediei după referendumul privind integrarea europeană, respondenții subliniază că „trebuie să facem tot posibilul ca să obținem un «Da» major pentru integrarea europeană!” Opiniile multor respondenți converg și în privința viitorului european al țării „care trebuie construit de către noi toți”. În acest context, jurnaliștii recunosc că „mass-media urmează să-și identifice, să-și determine politica editorială, tactica și mijloacele de a promova, a explica și a reflecta realitățile noastre, orientate spre aceste obiective”.

Pentru câțiva dintre respondenți este important ca „mass-media trebuie să acționeze ca un catalizator al dezbaterii publice și al implicării cetățenilor în procesul de integrare europeană”. Alții consideră că „prin intermediul mass-mediei și a unei educații adecvate, putem construi o societate informată, implicată și pregătită să facă față provocărilor și oportunităților pe care le aduce integrarea europeană”.

În definitiv, unii dintre respondenți mai remarcă: „Un angajament clar față de reforme și o mass-media independentă și responsabilă vor fi esențiale pentru atingerea obiectivului de integrare europeană”. În același timp, ei consideră că „sprijinul și colaborarea internațională vor juca un rol vital în facilitarea acestui proces complex și ambițios”.

Unii dintre participanții la interviu totuși consideră că „referendumul privind integrarea europeană a fost anunțat în pripă” și atenționează că „trebuie să vedem ce vor decide cetățenii și abia după vom putea vorbi și despre viitor...”.

Examinarea interviurilor la tema studiului de caz ne-a permis să cunoaștem mai îndeaproape specificul tematic și multitudinea intereselor jurnaliștilor și analiștilor politici față de procesul integrării europene a Republicii Moldova. Din răspunsurile obținute putem concluziona că jurnaliștii înțeleg importanța acestui proces, care odată cu acceptarea cererii de aderare a Republicii Moldova a devenit pentru structurile statului, pentru mass-media, dar și pentru fiecare cetățean un important proiect de țară. Prin concursul jurnaliștilor, care își fac conștiincios datoria, tematica integrării își găsește reflectare largă și multiaspectuală atât în presă, cât și în audiovizual și internet. Acțiunile guvernării, dar și a mass-mediei, pot fi considerate corecte, dacă luăm în calcul că după mai bine de doi ani de război în țara vecină, situația la noi este una stabilă, care ne asigură liniștea și pacea. În atare context, experții nu uită că aceste avantaje ne sunt asigurate, în mare parte, de armata ucraineană, care luptă pe front și pentru independența noastră.

Răspunsurile experților la întrebări denotă nu numai direcțiile de activitate ale mass-mediei în domeniul integrării, dar și grija jurnaliștilor față de problemele nereflectate de mass-media și cele nerezolvate de către stat. Oricum, „Eforturile de combatere a dezinformării și a știrilor false sunt esențiale pentru menținerea unui spațiu informațional sănătos și pentru sprijinirea parcursului european al țării”, și mass-media „va trebui să fie un participant activ în acest proces, promovând dezbateri publice, oferind informații corecte și echilibrate și combătând dezinformarea”. De altfel, consideră respondenții, „nu este corect de a învinui mass-media în divizarea societății. Mass-media doar reflectă procesele politice, sociale, economice, culturale din societate. Divizează societatea, forțele politice cu ideologii diferite, cu politici în interesul altor state...”.

În ultimul timp, structurile statale au întreprins unele acțiuni pentru a contracara amenințările de securitate și dezinformare, provenite din Federația Rusă și din alte surse. Aceste acțiuni includ îmbunătățirea capacității de analiză și monitorizare a informațiilor, consolidarea cooperării internaționale pentru contracararea dezinformării și promovarea educației media și a alfabetizării digitale.

Este evident faptul că integrarea europeană constituie mai mult o chestiune de reforme interne, nu una de politică externă, de acest lucru urmează să țină neapărat seama și mass-media.

Un alt punct foarte important este ca mass-media să promoveze o politică de colaborare pentru a menține o relație strânsă, pe baze bilaterale, cu toate țările UE.

5.5. Concluzii la Capitolul 5

1. În activitatea mass-mediei distingem un comportament politic individual, reprezentat prin acțiunile fiecăruia din jurnaliști, dar și un comportament politic colectiv, manifestat de către departamentele sau colectivul redacțional, aflat sub influența intereselor și politicii editoriale comune. Pe această cale, comportamentul politic al mediei este determinat de partidele și formațiunile ce îmbrățișează diferite doctrine politice, cât și de influența pe care o exercită asupra ei organisme și instituțiile politice/societale. Astfel, comportamentul social, cel politic în mod special, este rezultatul unei intense și permanente activități a comunității, în același număr și a mass-mediei, care, „ținând mâna” pe pulsul activității oamenilor, se străduie să fie receptivă la manifestările și interesele de care este ghidată societatea.

2. Despre tensiuni geopolitice se discută mai puțin în mass-media. În această ordine de idei, sunt invocate mai mult crizele, care sunt aduse pe tapet de către „tensiunile care nu sunt rezolvate” la momentul oportun. Crizele, înțelese ca o continuare a tensiunilor, sunt diferite, dar toate au multe caracteristici comune: reprezintă o surpriză în plan geopolitic, evenimentele se desfășoară mai repede decât reacția organizată, cursul evenimentelor tinde spre escaladare și existența unor interese geostrategice în zonă, are loc monitorizarea atentă și intensă din exterior.

3. Dacă în perioada Razboiului rece drept acțiuni de importanță strategică erau considerate cele de securizare a țării, la etapa actuală acestea sunt substituite de activități care vizează examinarea minuțioasă fluxului informațional, fapt ce permite de a ține sub control riguros informațiile de sorginte agresivă, care, potențial, pot periclita securitatea și integritatea unui stat sau a grupurilor de interese. Societatea informațională a pus în fața cercetătorilor geopoliticii o sarcină neordinară: examinarea modului schimbării paradigmei mediatice sub influența problematicei geopolitice. În prezent influența informațională este în stare să modifice potențialul geopolitic de bază al statului, cultura și starea moral-spirituală a maselor. Într-o lume globalizată, în care tehnologiile informaționale capătă tot mai mult teren de afirmare, impunându-se ca sursă cardinală și reală în menținerea și dezvoltarea relațiilor între state, între corporații și indivizi, alături de evoluțiile evidente în domeniul militar, factorul proximitate/vecinătate devine unul primordial în contextul „reorientării” discursului (geo)politic al mass-mediei.

4. Influențând sau fiind supusă la rândul său influențării din partea mediului (geo)politic, controlat de multe ori de grupări extremiste violente și state ce ades neglijează normele internaționale și încurajează separatismului sau al corporațiilor transnaționale, care iau în calcul doar avantajele

economice, media din Republica Moldova, ca și cea din țările învecinate ei, dar și mai îndepărtate, își modifică de la caz la caz paradigma mediatizării.

5. Mass-media din Republica Moldova, în situații cruciale pentru țară mereu a fost împărțită în două tabere mari: una, care îmbrățișează ideea pro-europeană, iar cealaltă - pledând pentru o comuniune cu Rusia, Belarus și Kazahstan. Au apărut mass-media susținătoare a ideii unirii cu România sau care pledează pentru federalizarea țării în scopul dezlegării conflictului transnistrean. Există argumente care susțin că mass-media ar fi făcut dovada unui pluralism mult mai real privind abordarea problematicei geopolitice regionale, dacă libertatea ei nu ar fi fost periclitată de înregimentarea politică și de colapsul economic. Paradigmă informațională a geopoliticii vine să sublinieze faptul că pe viitor soarta relațiilor spațiale interstatale va fi determinată în primul rând de superioritatea informațională în spațiul virtual. Astfel, elaborarea strategiilor geopolitice nu înseamnă altceva decât crearea de concepte bazate pe superioritatea informațională, capabilă de a spori potențialul de apărare/luptă a statului, prin suportul tehnologiilor în domeniu.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Activitatea mass-mediei din Republica Moldova în condițiile generate de schimbările ce au avut loc în lume la nivel geopolitic, la răspântia dintre secolele XX și XXI, nu a fost cercetată la noi. Problema n-a fost dezvoltată nici în context teoretic și nici în studii practice.

Examinarea problematicei în cauză demonstrează că de la obținerea independenței și suveranității țării noastre, sistemul mediatic și cel geopolitic ale ei s-au manifestat deopotrivă drept active, impulsive și sensibile la schimbările turbulente care s-au derulat în context regional sub impactul intereselor geostrategice ale marilor puteri ale lumii.

Rezultatele noi care au fost obținute în urma investigației științifice multiaspectuale a temei au condus la crearea unei noi direcții științifice în domeniul cercetării interacțiunii mass-media - geopolitică: *paradigma informațională a geopoliticii*, marcată de progresul tehnologic, dictată de necesitățile științifice și practice de examinare și de explicare a *Noii ordini mondiale*, dominată plenar de cea mai mare și convenabilă bogăție politică și economică a lumii contemporane - *informația*.

În rezultatul investigației s-au profilat o serie de tendințe principale în relația media - geopolitica, în abordarea problematicei vieții internaționale: creșterea exponențială a volumului de informație geopolitică în media națională; interpretarea tot mai activă de către mass-media a evenimentelor social-politice prin optica geopolitică; aplicarea pe larg a narativelor geopolitice în calitate de instrument al războului informațional ș. a.

Ideile și concluziile științifice ale lucrării reprezintă rezultatul activității autorului, fiind elaborate de sine stătător și elucidate în mai multe articole și studii științifice, inclusiv într-o monografie, fiind de asemenea discutate și aprobate la diferite foruri științifico-practice naționale și internaționale. În baza cercetării materialului empiric privind activitatea mass-mediei din Republica Moldova în circumstanțele determinate de contextul geopolitic contemporan, corelat cu tema, ipoteza de cercetare, scopul și obiectivele trasate am ajuns la următoarele **concluzii**:

1. Procesele și evenimentele geopolitice de pe mapamond, dar în mod special cele din spațiul post-sovietic, care au culminat cu destrămarea URSS, din care a făcut parte și Republica Moldova - conflictul transnistrean, cele din Nagorno-Kapabakh, Abhazia, Osetia de Sud, din Crimeea, Donbas și Luhansk, războiul ruso-georgian, înaintarea frontierelor UE și NATO tot mai apropiate de Federația Rusă și invazia armată a acestei țări în Ucraina la începutul anului 2022 - au sporit substanțial interesul mass-mediei, iar de rând cu aceasta și al cetățenilor pentru politica externă și relațiile internaționale. Or, informația, marcată de progresul tehnologic, a devenit astăzi hrana spirituală a societății contemporane.

2. Apelând la geopolitică în calitate de știință și practică a studierii evenimentelor și fenomenelor din punct de vedere al semnificației lor pentru țara noastră în relațiile cu alte state în context regional, jurnalismul se îmbogățește cu abordări geopolitice multiple, cu noi noțiuni, concepte și teorii privind domeniul de investigație și cercetare la care se raportează. În același timp el însuși devine un factor geopolitic, deoarece „jocul” politic dintre state se desfășoară acum preponderent în mass-media, prin informațiile transmise de jurnaliști și prin poziția pe care o adoptă aceștia față de problematica relațiilor externe și a intereselor naționale în context regional și internațional [Cap. I. Sursa: 86; 89].

3. Cercetarea relației mass-media – geopolitică în baza ziarelor, posturilor TV și radio naționale, dar și a celor din Federația Rusă, care, până nu demult au avut difuzare liberă în spațiul nostru informațional ne dă temei să afirmăm că mass-media la ora actuală a devenit unul din cei mai importanți actori ai relațiilor internaționale. Modul de percepere și înțelegere a evenimentelor care au avut și au loc în spațiul locației Republicii Moldova, este determinat de puterea geopolitică a informației, vehiculată de jurnaliști în presa scrisă, radio, televiziune, Internet și multimedia [Cap. II. Sursa: 87; 92].

4. Investigația a confirmat postulatele ipotezei generale: la etapa actuală a accelerării globalizării, dezvoltării tehnologiilor informaționale, a mass-mediei și a Internetului a luat naștere o nouă paradigmă – *paradigma informațională în geopolitică*, în care ideea informației devine una dominantă. Mass-media din Republica Moldova, impunându-se tot mai mult ca actor al jocului geopolitic la nivel local și regional, rezolvă, cel puțin, următoarele obiective esențiale: supervisează, analizează, clasifică și explică dinamica transformărilor geopolitice; oferă publicului o înțelegere multiaspectuală a formelor de luptă geopolitică, a metodelor și tehnicilor de dominare geoinformațională în spațiul și timpul politic [Cap. II. Subcapitolul 2.1; 2.3. Sursa: 94].

5. Materialul empiric acumulat susține pe deplin ideea: media și geopolitica sunt interdependente și se află într-o relație de schimb reciproc. Conceptul de *paradigmă informațională în geopolitică* poate fi definit ca fiind tranziția societății moderne la stadiul informațional (post-industrial) de dezvoltare. Paradigma informațională reinterpretează echilibrul de putere în lume și politica mondială. Elementul cheie al paradigmei este *geoinformația*, iar cercetarea ei constituie o direcție nouă în teoria geopolitică actuală [Cap. IV. Sursa: 95; 96; 98].

6. La etapa actuală paradigma geoinformațională a mass-mediei din Republica Moldova, după noi, trebuie să fie centrată pe realizarea a, cel puțin, trei obiective strategice: clasificarea, sistematizarea și pronosticarea evenimentelor din viața internațională; explicarea /interpretarea a ceea ce se întâmplă în lume și oferirea de raționamente privind dinamica geopolitică în context mondial, regional și local, dar și pe elaborarea de lucrări și studii științifice și științifico-practice în domeniu [Cap. V. Subcapitolul 5.2; 5.3. Sursa: 88; 91].

7. Spațiul informațional național, element al geopoliticii moderne, din varii motive: politice, economice, oligarhice, de interese de grup, este insuficient protejat de statul nostru, dovadă fiind cazurile frecvente de manipulare și dezinformare a opiniei publice prin intermediul informațiilor false promovate de unele surse media și social-media naționale și internaționale. Astfel, sub impactul unor factori externi, generați de statele ce domină spațiul informațional din regiune, mass-media națională, ca și cea din alte state mici, post-sovietice, devine adesea jertfă a intereselor geopolitice și ale globalizării, exprimate prin fenomenul *imperialismului cultural*, caracteristic tot mai mult și spațiului informațional al Republicii Moldova [Cap. II. Subcapitolul 2.2. Sursa: 94].

8. Prin diversificarea problematicii geopolitice în presa scrisă și audiovizual, prin menținerea unui dialog permanent cu audiență în scopul conștientizării de către aceasta a schimbărilor ce au loc în regiune, poate fi asigurată modernizarea spațiului geopolitic al țării sub aspect social-politic, economic, militar și de protejare a spațiului informațional cu tot cu sistemul de valori democratice de integrare europeană, deși invazia Rusiei în Ucraina demonstrează că încă nu sunt premise pentru a menține un dialog pașnic între statele din regiune, unde este evidentă întâlnirea intereselor (geo)politice ale SUA, NATO și UE, pe de o parte, și ale Rusiei și Belarusiei, pe de altă parte [Cap. III. Subcapitolul 3.3. Sursa: 90, 98].

9. Participarea activă a mass-mediei la construcția sferei politice naționale și a celei geopolitice poate pune bazele trainice de unificare a țării, de protejare a intereselor naționale, de asigurare a păcii și de menținere de către guvernare a vectorului european de dezvoltare. Această legătură a mass-mediei moldovenești cu sfera politică/geopolitică este bivalentă: din spațiul internațional spre cel național și, invers: din spațiul național către cel internațional, ultima fiind una incipientă pentru presa scrisă și audiovizual, dat fiind că media republicane internaționalizează insuficient evenimentele locale, doar epizodic promovând imaginea Republicii Moldova în exterior [Cap. IV. Subcapitolul 4.3. Sursa: 95].

10. Nu s-a confirmat doar ultima prevedere a ipotezei generale referitor la faptul că mass-media estimează modul de evoluare a evenimentelor în perspectivă, în acest context fiind mai multe motive de ordin profesional al jurnaliștilor [Cap. III. Sursa: 87; 92; 93; 96]. În schimb au obținut confirmare deplină sau parțială și marea majoritate a ipotezele de lucru : activitatea mass-mediei și modul de abordare a problematicii geopolitice sunt determinate de amplasarea geografică a Republicii Moldova și de politica dusă de ea în mediul geopolitic; operativitatea și frecvența mediatizării subiectelor pe teme geopolitice depind în mare măsură de nivelul de dezvoltare a tehnologiilor comunicaționale și informaționale în țară și de cadrul legislativ privind asigurarea libertății de exprimare în societate, totodată, și de pregătirea și capacitățile profesionale ale jurnaliștilor care abordează această tematică; unghiul de abordare și frecvența setării materialelor despre viața internațională pe „agenda” atenției publice sunt determinate de politica editorială a

instituțiilor media, de interesul jurnaliștilor de a contribui la soluționarea situațiilor geopolitice, în circumstanțele când apare evident decalajul substanțial în modul cum reflectă problematica geopolitică mass-media autohtonă, pe de o parte, și posturile de televiziune moscovite, care transmit în Republica Moldova, împreună cu redacțiile mass-media rusești cu filiale în Moldova, pe de altă parte ș. a.

În baza rezultatelor obținute în urma investigațiilor întreprinse, propunem unele **recomandări**, chemate să îmbunătățească situația în domeniul de cercetare nu numai în context teoretic, dar și sub aspect aplicativ, contribuind pe această cale la cunoașterea, explicarea și înțelegerea unor probleme care țin de relațiile mass-media-geopolitică, de caracterul dominant și determinant al paradigmei informaționale a geopoliticii și de dictaturii informației în domeniul comunicațional-mediatic, asistat de tehnologiile contemporane:

a). Pentru domeniul Administrația Publică Centrală și de Securitate a Statului:

1. În condițiile relațiilor geopolitice globale/regionale, bânuite de turbulență geostrategică se impune ca guvernarea să întreprindă măsuri eficiente ca instituțiile media beligerante, să stopeze războaiele informaționale, confruntările violente, dezinformarea și manipularea opiniei publice, care destabilizează situația social-politică, conducând la agravarea amenințărilor de securitate a țării, să orienteze activitatea mass-mediei către o cooperare egală și reciproc avantajoasă cu a celei din țările vecine, dar și cu a celor mai îndepărtate, dezvoltând în acest scop un jurnalism cu adevărat independent prin intermediul căruia să reflecte imparțial starea de lucruri în regiune și provocările globale ce o afectează. Luând în calcul faptul că semnificația Republicii Moldova, ca țară mică, este una modestă pe arena internațională, urmează că politica statului, a instituțiilor sale specializate și a mass-mediei să fie axată preponderent asupra problematicii securității naționale și a celei regionale.

2. În scopul consolidării capacităților de depistare și de contracarare a acțiunilor extremiste, teroriste și de altă natură ce periclitează securitatea informațională, instituțiile statului urmează să aducă la ordinea zilei legislația națională din domeniul mediatic, canalizând eforturile instituțiilor mass-media, și a jurnaliștilor în așa mod, ca toți să manifeste un interes deosebit pentru perfecționarea profesională în domeniu și pentru asigurarea cooperării geopolitice regionale în sectorul securității informaționale în cadrul PASE, GUAM, dar și în cadrul trilateralei România-Moldova-Ucraina.

3. În condițiile unei instabilități globale crescânde pentru Republica Moldova, pericolele ce țin de factorii externi sunt majore. În aceste circumstanțe geopolitice extrem de complexe, stabilitatea internă, solidaritatea națională și clarviziunea mass-mediei și a liderilor politici sunt vitale pentru supraviețuirea statului. Însă tocmai aceste elemente încă mai sunt deficitare la noi. Instituțiile specializate ale Statului din domeniu urmează să acorde o atenție sporită

protejării spațiului informațional al țării, dar să întreprindă aceste acțiuni în conformitate cu prevedere legale, fără a admite elemente de cenzurare a activității mass-mediei.

b). Pentru Comisia culturală, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media a Parlamentului:

4. Ajustarea cadrului legal funcțional în scopul reglementării juridice a raporturilor dintre reprezentanții mass-mediei care difuzează în Internet, pe de o parte, și societate și autoritățile cu atribuții de asigurare a securității informaționale, pe altă parte, în conformitate cu recomandările Comisiei Europene și bunele practici europene, dar și a celor provenite din asocierea în perspectivă a Republicii Moldova la Centrul European de Excelență pentru Combaterea Amenințărilor Hibride și la Centrul de Excelență pentru Comunicare Strategică al NATO.

c). Pentru domeniul educațional preuniversitar și universitar

5. Așa cum omul mediatic/geopolitic este dependent totalmente de ambianța mediatică, se impune extinderea diapazonului de reflectare asupra realității, atrăgând, în baza profesionalismului și diversificării genurilor materialelor jurnalistice, un auditoriu cât mai extins la dezbaterea problematicei geopolitice și acordând în permanență o atenție sporită activității de educație mediatico-geopolitică a publicului, în special a tinerii generații prin introducerea în toate instituției de învățământ preuniversitar a unei discipline de *analiză critică a mass-mediei*.

6. În circumstanțele în care mai mulți ani influența jurnalismului a fost în primul rând de natură locală, în prezent, datorită tehnologiilor informaționale, influența sa a depășit granițele. De aici - responsabilitatea socială sporită a jurnaliștilor și necesitatea pregătirii lor profesionale în domeniul geopoliticii, în care tabloul modern al lumii se caracterizează prin complexitatea extremă a dezvoltării relațiilor, atât la nivel global, cât și în raport cu regiunea locației Republicii Moldova. În acest context, Facultățile de jurnalism din instituțiile de învățământ superior urmează să conștientizeze că țara noastră, stat neutru, ce urmează drumul european, are nevoie de propriul său concept geopolitic, care trebuie orientat către pregătirea de cadre calificate, profesioniste, și spre găsirea stării de echilibru pe termen lung, într-o lume geopolitică mereu în schimbare, neadmițând profanarea pregătii cadrelor de jurnaliști în cadrul unor instituții neguvernamentale, care chiar dacă activează în sectorul mediatic au cu totul alte interese și domenii de activitate într-o societate democratică.

d). Pentru Centrul privind Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării:

7. Să acorde o atenție sporită problematicei legate de statutul juridic al publicațiilor periodice, al agențiilor de presă și al altor subiecți care activează în spațiul media / Internet în scopul protejării spațiului informațional. Planificarea acțiunilor în domeniu ar trebui axată nu atât pe principiul combaterii dezinformării, ci preponderent pe cel al preîntâmpinării acestui fenomen prin elaborarea acțiunilor de profilaxie în domeniu și de educație media a populației. În toate acțiunile

întreprinse de Centru urmează a fi antrenați pe larg studenții de la FJȘC a USM, care pe această cale nu numai ar fi utili la cercetarea fenomenului manipulării, dar ar fi acumulat experiență practică în combaterea acestui flagel.

e). Pentru instituțiile media, organizațiile specializate și neguvernamentale din domeniu: (UJM, CA, API, APEL, CJI și altele):

8. Pe măsura tehnologizării domeniilor informaționale și a celor comunicaționale, mass-media se internaționalizează, iar odată cu aceasta problemele locale, abordate de ziare sau dezbătute în emisiunile radio și TV, pe platformele Internet și multimedia, sunt substituite, voit sau nu de către jurnaliști cu subiecte regionale și internaționale. Din aceste motive deseori, evenimentele locale/republicane sunt examinate prin prisma contextului regional sau al factorilor geopolitici externi, pe care mass-media națională îi acreditează excesiv. Astfel, multe probleme locale geopolitice și geoeconomice de importanță majoră nu-și au loc în presa scrisă și în cea audiovizuală.

9. Să realizeze că dezvoltarea unei strategii geopolitice eficiente la nivel național presupune crearea unui concept operațional bazat pe superioritatea paradigmei geoinformației și a tehnologiei informației, care ar viza, după noi, următoarele: a. promovată unei politici informaționale nediscriminatorii, care să țină cont de interesele tuturor participanților pieței informaționale; b. acțiunile de bază ale politicii informaționale privind relațiile externă ale statului să vizeze asigurarea intereselor social-politice și spirituale ale tuturor cetățenilor țării; c. activitățile principale ale politicii informaționale, inclusiv cele ce țin de geopolitică, să fie discutate în mass-media în mod deschis de întreaga societate, în deplină transparență și în contextul unui proces democratic, cu antrenarea jurnaliștilor, societății civile, organizațiilor pentru Drepturile Omului în scopul de a exclude situațiile de tensionare a opiniei publice, alarmate de soarta de viitor a libertății de exprimare prin mass-media.

BIBLIOGRAFIE

În limba română

1. BADESCU, Ilie, DUNGACIU, Dan. *Sociologia și geopolitica frontierei*. Vol. I. București: Editura Floare Albastră, 1995. 357 p. ISBN 9739730515.
2. BĂDESCU, Ilie, MIHĂILESCU, Ioan, SAVA, Ionel-Nicu (coord.). *Geopolitică, integrare, globalizare*. București: Editura Mica Valahie, 2011. 401 p. ISBN 978-973-7858-81-8.
3. BĂDESCU, Ilie. *Geopolitica Noului Imperialism*. București: Editura Mica Valahie, 2010. 413 p. ISBN 9737858514.
4. BALABAN, Delia. *Comunicare mediatică*. București: Tritonic, 2009. 176 p. ISBN 973-733-313-1.
5. BARBĂ, Ludmila. Securitatea spațiului informațional – componentă a securității statului. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2010, nr. 3 (154), pp. 86-90. ISSN 1957-2294.
6. BARI, Ioan. *Globalizare și probleme globale*. București: Editura Economică, 2004. 464 p. ISBN 973-590-568-X.
7. *Barometrul de Opinie Publică*. Republica Moldova. August 2023. Chișinău: Institutul de Politici Publice, 2023. 86 p.
8. BAUMAN, Zygmunt. *Globalizarea și efectele ei sociale*. București: Antet, 1999. 144 p. ISBN 9739241913.
9. BECIU, Camelia. *Sociologia comunicării și a spațiului public: concepte, teme, analize*. Iași: Polirom, 2011. 301 p. ISBN 978-973-46-1807-1.
10. BECK, Ulrich. *Ce este globalizarea?* București, Editura Trei, 2003. 180 p. ISBN 973-8291-49-6.
11. BENIUC, Valentin. Dimensiunea securității naționale în aspectul consolidării statului moldovenesc. În: *Apărarea și securitatea națională a Moldovei*. Anul 2001. Studiu elaborat de Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2001. pp. 12-14.
12. BONDREA, Aurelian. *Sociologia opiniei publice și a mass media*. București: Editura Fundației „România de Măine”, 1997. 309 p. ISBN 973-582-024-2.
13. BOUGNOUX, Daniel. *Introducere în științele comunicării*. Iași: Polirom, 2000. 150 p. ISBN 978-683-582-0.
14. BOURDIEU, Pierre. *Despre televiziune*, București: Art, 2008. 176 p. ISBN 9789731240473.
15. BRĂTESCU, Constantin. Hotare răsăritene: valea Nistrului. În: *Geopolitica – Geoistoria*, 1941, nr. 1, pp. 66-70.
16. BRĂȚIANU, Gheorghe I. Geopolitica, factor educativ și național. În: *Geopolitica – Geoistoria*, 1941, nr. 1, pp. 13-17.
17. BRUCAN, Silviu. *Îndreptar-dicționar de Politologie*. București: Nemira, 1993. 300 p. ISBN 973-9144-97-7.
18. BRZEZINSKI, Zbigniew. *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*. București: Univers enciclopedic, 2000. 238 p. ISBN 973-9436-24-2.
19. BUCUR-MARCU Hari. Organizații ale societății civile și dezbateri publice ce țin de reforma sectorului de securitate. În: *Arhitectura securității în vecinătatea estică a UE: provocări și realități*. Chișinău: Cuvântul-ABC, 2011, pp. 203-208. ISBN 978-9975-106-72-6.
20. BULICANU, Victoria. Relația jurnaliști - comunicatori. Aspecte comportamentale. În: *Creativitatea în jurnalism: Conferința științifică națională, 23 februarie 2018, Chișinău*. Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 29-34. ISBN 978-9975-142-34-2.
21. BURIAN, Alexandru. *Geopolitica lumii contemporane*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003. 456 p. ISBN 9975-78-251-5.
22. BUȘE, Constantin. O carte necesară. În: Constantin Hlihor. *Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane: considerații teoretice și metodologice*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005. 326 p. ISBN 978-9736633041.
23. CASTELLS, Manuel. *Comunicare și putere*. București: Comunicare.ro, 2015. 608 p. ISBN 978-973-711-521-8.
24. CĂLDARE, Gheorghe. Aspecte de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în contextul agravării situației geopolitice din regiune. În: *Administrarea Publică*, 2015, nr. 3, pp. 99-106. ISSN 1813-8489.
25. CEBOTARI, Svetlana. Dimensiunea strategiilor hard și soft power ale Federației Ruse de menținere în sfera de influență Republica Moldova. În: *Moldoscopie (probleme de analiză politică)*, 2015, nr. 3 (LXII), pp. 126-144. ISSN 1812-2566.
26. CERTAN, Ion. *Activitatea partidelor de stânga în Republica Moldova, 1989-2001*: 07.00.02. Teză. Chișinău: CEP USM, 2008. 199 p.
27. CIOROIANU, Adrian. *Geopolitica Matrioșkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*. București: Curtea Veche Publishing, 2009. 389 p. ISBN 978-973-669-782-1.
28. CHELCEA, Septimiu. *Opinia publică. Strategii de persuasiune și manipulare*. București: Editura Economică, 2006. 445 p. ISBN 973-700-196-5.

29. CHIFU, Iulian, NANTOI Oazu, ARGHIR, Radu (Eds.). *Războiul informațional: tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse*. București: Editura ISPRI, 2016. 544 p. ISBN 978-606-8656-36-6
30. CHIOREAN, Luminița. Despre New Media. O abordare teoretică. În: *Studia Universitatis Petru Maior. Philologia*, 2015, vol. 19, pp. 51-62. ISSN 1582-9960.
31. Chișinău. *Enciclopedie*. Chișinău: Muzeum, 1997. 569 p. ISBN 9975-906-16-8.
32. CHOMSKY, Noam. *Intervenții*. București: Editura Vellant, 2008. 336 p. ISBN 978-9738839229.
33. CIMPOEȘU, Dorin. *Regimul post-totalitar din Republica Moldova (1990-2012)*. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2012. 381 p. ISBN 978-606-537-125-5.
34. *Concurența intereselor geopolitice în spațiul post-sovietic: perspective pentru țările Parteneriatului Estic*. Chișinău: IPP, 2013. 33 p.
35. CONEA, Ion. Geopolitica – o știință nouă. În: E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu. *Geopolitica*. Iași: Glasul Bucovinei, 1994. 572 p. ISBN 973-96260-9-2.
36. CONEA, Ion, GOLOPENȚIA, Anton, POPA-VEREȘ, Martin I. (coord.). *Geopolitica. O știință nouă*. În: *Geopolitica*. Craiova: Ramuri, 1940. 136 p.
37. COȘCODARU, Paul, V. *Centrele de putere ale lumii: de la unipolaritate la multipolaritate*. București: Editura Științelor sociale și politice, 2003. 248 p. ISBN 973-85405-1-8.
38. CREȚU, Vasile, SOCHIRĂ, Elena. Globalizarea și identitatea culturală în lumea contemporană. În: *Materialele Conferinței Republicane a Cadrelor Didactice: Psihopedagogie și incluziune școlară*. Ed. 5, 26-27 februarie 2022, Chișinău. Chișinău, UST, 2022, vol. 5, pp. 23-27. ISBN 978-9975-76-387-5.
39. CUCU, Irina. Media și războiul din Iraq. În: *Impact strategic*, 2004, nr. 1, pp. 99-102. ISSN 1841-5784
40. CUȘNIR, Valeriu et al. *Procesul electoral în Republica Moldova: realități, tendințe și perspective*. Chișinău: Princeps, 2015. 287 p. ISBN 978-9975-3037-4-3.
41. Cuvânt înainte. În: *Geopolitica – Geoistoria*, 1941, nr. 1, pp. 3-6.
42. DeFLEUR, Melvin, L., BALL-ROKEACH, Sandra. *Teorii ale comunicării de masă*. Iași: Polirom, 1999. 368 p. ISBN 973-683-134-5.
43. DENNI, Bernard, LECOMTE, Patrick. *Sociologia politicului*. Vol. 1. Cluj-Napoca: Eikon, 2004, 272 p. ISBN 973-7987-24-1.
44. DIACON, Maria. *Prevederi de politică externă în documentele programatice și activitatea partidelor politice din Republica Moldova*. Autoreferatul tezei de doctor în științe politice. Chișinău: ICJP, 2015. 32 p.
45. DIACONESCU, Costin. *Geopolitica axei mărilor: Marea Neagră – Marea Caspică – Marea Mediterană*. Teză de doctorat, Universitatea București, 2010.
46. *Dicționar de Media*. București: Univers Enciclopedic, 2005. 367 p. ISBN 973-637-081-X.
47. DINICU, Anca. Globalizarea contemporană și formele sale de manifestare. În: *Revista Academiei Forțelor Terestre* (Sibiu), 2004, nr. 4, pp. 79-86. ISSN 2247-840X.
48. DOBRESCU, Paul, BĂRGĂOANU, Alina. *Geopolitica*. București: Comunicare.ro, 2008. 423 p. ISBN 978-973-711-109-8.
49. DOBRESCU, Paul, BĂRGĂOANU, Alina. *Mass-media și societatea*. București: Editura Comunicare.ro, 2003. 300 p. ISBN 973-8376424.
50. DOBRESCU, Paul, BĂRGĂOANU, Alina. *Geopolitica*. București: Editura Comunicare.ro, 2001. 215 p. ISBN 973-99986-5-8.
51. DOBRESCU, Paul, BĂRGĂOANU, Alina. *Geopolitica*. București: Editura Comunicare.ro, 2003. 417 p. ISBN 973-8376-59-9.
52. DOBRESCU, Paul. *Globalizarea*. București: Comunicare.ro, 2003. 424 p. ISBN 973-8376-42-4.
53. DRAGAN, Ioan. *Paradigme ale comunicării de masă*. București: Șansa, 1966. 304 p. ISBN 9739167543.
54. DUNGACIU, Dan. Întărirea frontierei NATO și UE și criza din Republica Moldova. În: *Geopolitica*, 2003, anul I, nr. 2-3, pp. 105-122. ISSN 2601-8535.
55. DUNGACIU, Dan. *Cine suntem noi? Cronici de la Est de Vest*. Chișinău: Cartier, 2009. 580 p. ISBN 9789975795395.
56. *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008)*. Chișinău: Cartdidact, 2009. 192 p. ISBN 978-9975-4001-6-9.
57. *Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*. 1956. București: Editura Enciclopedică, 1996. 468 p. ISBN 973-9243-08-8.
58. FIDLER, Roger. *Mediamorphosis: Să înțelegem noile media*. Cluj-Napoca: Editura Idea Design & Print, 2004. 236 p. ISBN 9737913302.
59. FISICHELLA, Domenico. *Știința politică: probleme, concepte, teorii*/ Trad. din limba italiană de Victor MORARU. Chișinău: USM, 2000. 378 p. ISBN 9975780849.
60. FRĂSINEANU, Dragoș. *Geopolitica*. București: Editura Fundației România de Măine, 2007. 332 p. ISBN 978-973-725-917-2.
61. FRUNZETI, Teodor. Echilibrul amenințării și echilibrul de putere. În: *Echilibrul de putere și mediul de securitate*. Vol. 1 / coord. Petre Duțu. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011, pp. 11-25. ISBN 978-0-8155-1540-1.

62. FUKUYAMA, Francis. *Sfârșitul istoriei și ultimul om*. București: Paideia, 1997. 352 p. ISBN 973-9131-33-6
63. GARBUR, Olesia. Comportamentul politic de masă ca formă a comportamentului politic (Cazul Republicii Moldova). În: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe sociale*, 8-9 noiembrie 2018, Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 63-66.
64. GHILIC-MICU, Bogdan, STOICA, Marian. *Activitățile în societatea informațională*. București: Economica, 2012. 272 p. ISBN 973-590-589-2.
65. GORUN, Adrian. *Geopolitică, Geostrategie, Globalizare*. Târgu-Jiu: Academica Brâncuși, 2010. 181 p. ISBN 978-973-144-359-1.
66. GRIGORIU, Marian-Valentin. *Crizele și conflictele contemporane*. București: Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2006. 327 p. ISBN 978-973-745-019-7.
67. GUȚU, Dorina. *New Media*. București: Tritonic, 2008. 240 p. ISBN 978-973-733-275-2.
68. GUZUN, Mihail. Despre propagandă în presă la modul serios. În: *Creativitatea în jurnalism: Conferința științifică națională*, 23 februarie 2018, Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 67-74. ISBN 978-9975-142-34-2.
69. HASTINGS, Michel. *Abordarea științei politice*. Iași: Institutul European, 2000. 119 p. ISBN 973-611-111-3.
70. HENTEA, Călin. Noi dimensiuni ale războiului contemporan. În: *Revista Română de Sociologie*, 2008, nr. 3-4, pp. 289-306. ISSN 1224-9262.
71. HENTEA, Călin. *Propaganda fără frontiere*. București: Nemira, 2002. 320 p. ISBN 9735695162.
72. HLIHOR, Constantin, CĂPĂȚĂNĂ, Ecaterina. *Comunicarea în conflictele și crizele internaționale*. București: Editura Comunicare.ro, 2007. 284 p. ISBN 978-973-711-236-1.
73. HLIHOR, Constantin (Ed.). *Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale contemporane: considerații teoretice și metodologice*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005. 326 p. ISBN 978-973-663-304-1.
74. HUNTINGTON, Samuel P. *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*. Chișinău: Litera, 2018. 672 p. ISBN 978-6063332937
75. IONUȚ, Constantin. *Rusia. Paradigma eurasiatică - Între teorie și realități geopolitice*. București: TOP FORM, 2014. 170 p. ISBN 9786068550114.
76. IOVĂNUȚ, Simona. *Comunicarea*. Timișoara: Walpress, 2001. 56 p. ISBN 973-85302-4-5.
77. JUC, Victor. Reconfigurarea ordinii mondiale după încheierea Războiului Rece: aspecte teoretico-metodologice. În: *Revista de filosofie, sociologie și științe politice*, 2009, nr. 3, pp. 44-60. ISSN 1957-2294.
78. JUC, Victor. *Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem post Război Rece*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, 2015, 200 p. ISBN 978-9975-53-530-4.
79. KING, Charles. *Moldovenii (România, Rusia și politica culturală)*. Chișinău: Editura Arc, 2002. 274 p. ISBN 9975-61-213-X.
80. KISSINGER, Henry. *Ordinea mondială*. București: Editura: RAO, 2021. 456 p. ISBN 978-606-006-523-4.
81. KUHN, THOMAS S. *Structura revoluțiilor științifice*. Ediția a 2-a / Trad. Radu J. BOGDAN; pref. Mircea FLONTA. București: Humanitas, 2008. 278 p. ISBN 978-973-50-2030-9.
82. LAVRIC, Aurelian. Orientarea geopolitică a Republicii Moldova și importanța factorului extern. În: *Geopolitica*, 2012, anul X, nr. 1 (44-45), pp. 208-214. ISSN 2601-8535.
83. LAZARFELD, Paul F., BERELSON, Bernard, GAUDET, Hazel. *Mecanismul votului*. București: Comunicare.ro, 2004. 243 p. ISBN 973-711-010-2.
84. *Lege cu privire la statutul limbii de stat a RSS Moldovenești*, nr. 3464 din 31.08.1989. *Lege cu privire la revenirea limbii moldovenești la grafia latină* nr. 3462 din 31.08.1989. În: *Monitorul Oficial*, 1989, nr. 009 din 31.08.1989.
85. *Lege privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative* nr. 242 din 31-07-2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2023, nr. 318-321, din 18-08-2023.
86. **LESCU, Mihai**. Cultura media și globalizarea. În: *Creativitatea în jurnalism*. Vol III. Chișinău: CEP USM, 2020, pp. 53-62. ISBN 978-9975-152-31-0.
87. **LESCU, Mihai**. Mass-media și geopolitica internă a Republicii Moldova. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. USM, 10-11 noiembrie 2020. Chișinău: CEP USM, 2020, pp. 128-132. ISBN 978-9975-152-48-8.
88. **LESCU, Mihai**. Aspecte privind abordarea mediatică a conflictului din estul Republicii Moldova (Transnistria). În: *Convergențe spirituale Iași-Chișinău*, 2015, nr. 8-9, pp. 150-157. ISSN 2343-9661.
89. **LESCU, Mihai**. Componenta mediatică a confruntărilor geopolitice: zona Mării Negre. În: *Moldoscopia (Probleme de analiză politică)*, 2020, nr. 4, pp. 127-143. ISSN 1812-2566.
90. **LESCU, Mihai**. Confruntări informaționale în triunghiul geopolitic din regiunea Mării Negre. În: *Convergențe spirituale Iași-Chișinău*, 2020, nr. 16-17, pp.199-212. ISSN 2343-9661.
91. **LESCU, Mihai**. Factorul mediatic și geopolitica. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe socioumanistice*. Chișinău: CEP USM, 2016, Vol. 1, pp. 274-278. ISBN 978-9975-71-812-7.

92. **LESCU, Mihai.** Homo Geopoliticus în universul informațional. În: *Integrare prin cercetare și inovare.* Conferința științifică națională cu participare internațională, USM, 07-08 noiembrie 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, Vol. 2. Științe sociale, pp. 10-14. ISBN 978-9975-149-51-8.
93. **LESCU, Mihai.** Mass-media, actor al câmpului geopolitic regional. În: *Pregătim viitorul promovând excelența.* Ediția a XXVI-a a Congresului Internațional al Universității „Apollonia”. Iași, 2016, pp.102-114. ISBN 978-606-8410-74-6.
94. **LESCU, Mihai.** Mass-media și informația geopolitică. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2020, nr. 2 (89), pp. 156-168. ISSN 1812-2566.
95. **LESCU, Mihai.** Mediatizarea campaniilor electorale în contextul geopolitic al Republicii Moldova. În: *Rolul mass-media în procesul electoral.* Chișinău: Princeps, 2017, pp. 83-89. ISBN 978-9975-3110-4-5.
96. **LESCU, Mihai.** Planul de Acțiuni UE – Moldova și mass-media. În: *Moldova și Lumea*, 2005, nr. 2, pp.18-20. ISSN 0130-2396.
97. **LESCU, Mihai.** Presa din Republica Moldova în primii ani de tranziție către democrație. În: *Mass-media din Republica Moldova: între document și interpretare.* Chișinău: USM, 2012, pp. 290-298. ISBN 978-9975712378.
98. **LESCU, Mihai.** Republica Moldova și România în spațiul geopolitic: dinamica comunicării politice. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2016, nr. 3 (LXXIV), pp. 43-51. ISSN 1812-2566.
99. LESENCIUC, Adrian. *Teorii ale comunicării* (ed. a 2-a, reviz.). Brașov: Editura Academiei Forțelor Aeriene „Henri Coandă”, 2017. 305 p. ISBN 978-606-8356-46-4.
100. LIPPMANN, Walter. *Opinia publică.* București: Editura Comunicare.ro, 2009. 368 p. ISBN 978-973-711-204-0.
101. LYOTARD, Jean-Francois. *Condiția post modernă.* București: Editura Babel, 1993. 114 p. ISBN 978-73481012X.
102. MACAES, Bruno. *World Builders: Technology and the New Geopolitics.* Cambridge: Cambridge University Press, 2025. 274 p. ISBN 978-1009397384.
103. MAINGUENEAU, Dominique. *Analiza textelor de comunicare.* Iași: Institutul European, 2008. 300 p. ISBN 9789736115417.
104. MAIOR, George Cristian. *Incertitudine: gândire strategică și relații internaționale în secolul XX.* București: RAO, 2014. 301 p. ISBN 978-6066096508.
105. MALIȚA, Mircea. *Jocuri pe scena lumii. Conflicte, negocieri, diplomație.* București: Editura: C.H.BECK, 2007. 362 p. ISBN 978-973-115-053-6.
106. MANDU, Petrișor. *Curs de Geopolitică.* Brașov: Editura Universității Transilvania, 2007. 251 p.
107. MATELLART, Armand, MATELLART, Michele. *Istoria teoriilor comunicării.* București: Polirom, 2001, 176 p. ISBN 973-683-652-5.
108. MARIN, Constantin. *Comunicarea internațională.* Chișinău: CEP USM, 2017. 369 p. ISBN 978-9975-71-922-3.
109. MARIN, Constantin. *Mass-media în postcomunism. Cazul Republicii Moldova.* Chișinău: CEP USM, 2021. 345 p. ISBN 978-9975-158-75-6.
110. MARIN, Vasile. Aspecte fiziologice ale relației dintre polemologie și geopolitică. În: *GeoPolitica*, 2004, nr. 7-8, pp. 40-46. ISSN 2601-8535.
111. McLUHAN, Marshall. *Galaxia Gutenberg.* București: Politica, 1975. 453 p.
112. McLUHAN, Marshall. *Să înțelegem media. Extensiile omului.* București: Curtea Veche, 2011. 488 pag. ISBN 978-9736697487.
113. McNAIR, Brian. *Introducere în comunicarea politică.* București: Polirom, 2007. 318 p. ISBN 978-973-46-0813-3.
114. McQUAIL, Denis, WINDAHL, Sven. *Modelele comunicării pentru studiul comunicării de masă.* București: Editura Comunicare.ro, 2010. 185 p. ISBN 978-9737112569.
115. McQUAIL, Denis. *Comunicarea.* Iași: Institutul European, 1999. 272 p. ISBN 973-586-168-2.
116. MEHEDIȚI, Simion. *Introducere în geografie.* Opere complete. Vol. I. București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943. 278 p.
117. MEHEDIȚI, Simion. România în marginea continentului. O problemă de geopolitică românească și europeană. În: *Geopolitica – Geoistoria*, 1941, nr. 1, pp. 59-66.
118. MOHOREA, Efim, CIOBANU, Elvira, CAPCELEA, Valeriu. *Introducere în știința comunicării.* Bălți: Indigou Color, 2018. 192 p. ISBN 978-9975-3156-8-5.
119. MORARU, Victor (Coord.). *Europenizarea: fațetele procesului.* Chișinău: IIEȘP, 2013. 336 p. ISBN 978-9975-57-064-0.
120. MORARU, Victor, LESCU, Mihai. Impactul globalizării asupra activității mass-mediei. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2016, nr. 2, pp. 161-168. ISSN 1857-2294.
121. MORARU, Victor. Conflictul transnistrean și impactul acestuia asupra imaginii Republicii Moldova. În: *Studia Securitatis* (Sibiu), 2014, nr. 1, pp. 92-101. ISSN 2821-5966.
122. MORARU, Victor. *Mass-media vs politica.* Chișinău: CEP USM, 2001. 206 p. ISBN 9975-70-025-X.

- 123.MORARU, Victor. Mecanismele acțiunii politico-mediatic: tentația demistificării. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2015, nr 1, pp. 136-144. ISSN 1957-2294.
- 124.MORARU, Victor. Puterea, mass-media și construcția spațiului public. În: Victor MORARU (Coord.). *Societatea și comunicarea în tranziție*. Chișinău: CCRE „Presa”, 2008, pp. 6-18. ISBN 978-9975-934-58-9.
- 125.MORGHENTAU, Hans. *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*. Iași: Polirom, 2007. 735 p. ISBN 978-9734605484.
- 126.MORIN, Edgar. *Paradigma pierdută: Natura umană*. Iași: Ed. Univ. Al. I. Cuza, 1999. p. ISBN 973-9312-55-1.
- 127.MOȘTOFLEI, Constantin, DUȚĂ, Petre, SARCINSCHI, A. *Studii de securitate și apărare*. Editura Universității Naționale de Apărare București, 2005. 115 p. ISBN 973-663-146-X.
- 128.MOȘTOFLEI, Constantin. Securitatea statelor mici din Sud-Estul Europei. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2010, nr. 3, pp. 20-27. ISSN 1857-2294.
- 129.NEGUȚ, Silviu. *Introducere în geopolitică*. București: Meteor Press, 2015. 288 p. ISBN 978-9737280626.
- 130.NICOLAESCU, Gheorghe. *Gestionarea crizelor politico-militare*. București: Top Form, 2003. 254 p. ISBN 973-86174-6-4.
- 131.NOELLE-NEUMAN, Elisabeth. *Spirala tăcerii. Opinia publică - învelișul nostru social*. București: Editura Comunicare. ro, 2004. 370 p. ISBN 9737110293.
- 132.PERU-BALAN, Aurelia. Spațiul informațional al Republicii Moldova sub presiunea potențialului manipulativ al propagandei străine. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. Chișinău: CEP USM, 2024, pp. 278-285. ISBN 978-9975-62-799-3.
- 133.*Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova*: Ghid. Chișinău: ADEPT- Gunivas, 2006. 77 pag. ISBN 978–9975–908–05–4.
- 134.POP, Adrian. *Geopolitica*. București: Sylvi, 2003. 258 p. ISBN 973-628-069-1.
- 135.RACHIERU, Adrian-Dinu. *Globalizare și cultură media*. Iași: Institutul European, 2003. 148 p. ISBN 973-611-261-6
- 136.RIEFFEL, Remy. *Sociologia mass-media*. Iași: Polirom, 2008. 244 p. ISBN 978-973-46-1017-4.
- 137.ROVENȚA-FRUMUȘANI, Daniela. *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*. București: Editura Tritonic, 2012. 256 p. ISBN 978-606-8320-97-7.
- 138.RUNCAN, Miruna. *Introducere în etica și legislația presei*. București: ALL Educațional, 1998. 223 p. ISBN 9739392261.
- 139.RUS, Flavius Calin. *Introducere în știința comunicării și a relațiilor publice*. Iași: Institutul European, 2002. 102 p. ISBN 978-9736112188.
- 140.RUSNAC, Gheorghe, MORARU, Victor. Globalizarea ca emblemă a realității. În: *Moldoscopie (Probleme de analiză politică)*, 2018, nr. 2(81), pp. 133-140. ISSN 1812-2566.
- 141.RUSNAC, Gheorghe, SACOVICI, Vasiliu. *Globalistica: Globalizarea și integrarea, problemelor globale ale contemporaneității, antiglobalismul*. Chișinău: CEP USM, 2007. 330 p. ISBN 978-9975-70-095-5.
- 142.SACA, Victor. *Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii*. Chișinău: USM, 2001, 472 p. ISBN 9975-70-044-6.
- 143.SARTORI, Giovanni. *Homo videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea*. București: Humanitas, 2006. 170 p. ISBN 973-50-0976-5
- 144.SAVA, Ionel Nicu. *Geopolitica. Teorii și paradigme clasice. Școala geopolitică germană*. București: Editura Info-Team, 1997. ISBN 973-97239-9-3.
- 145.SAVA, Ionel Nicu. *Studii de securitate*. București: Editura Centrului Român de Studii Regionale, 2005. 303 p. ISBN 9738761905.
- 146.SĂGEATĂ, Radu. *Globalizare culturală și cultura globală. Global și local în geografia culturală*. București: Editura Universitară, 2009. 256 p. ISBN 978-973-749-585-3.
- 147.SĂGEATĂ, Radu. *Geopolitică*. Sibiu: Universitatea „Lucian Blaga”, 2008. 304 pag. ISBN 978-973-739-602-0.
- 148.SÂRBU, Sebastian. Reconfigurarea strategică a centrelor de putere. În: *Revista Militară (AOȘR)*, 2014, nr. 3, pp. 73-78. ISSN 1582-7410.
- 149.SCHIFIRNEȚ, Constantin. *Europenizarea societății românești și mass-media*. București: Comunicare. ro, 2011. 280 p. ISBN 978-973-711-333-7.
- 150.Securitatea informațională a Republicii Moldova în contextul proceselor geopolitice actuale. În: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2020, nr. 2 (183), pp. 87-103. ISSN 1857- 2294.
- 151.Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, 2010, nr. 3. ISSN 1857- 2294.
- 152.SEREBRIAN, Oleg. *Dicționar de geopolitică*. Iași: Polirom, 2006. 344 p. ISBN 978-9734602377.
- 153.SEREBRIAN, Oleg. *Geopolitica spațiului pontic*. Chișinău: Cartier, 2006. 208 p. ISBN 978-997579009.
- 154.SEREBRIAN, Oleg. *Politică și geopolitică*. Chișinău: Cartier, 2004, 160 p. ISBN 978-9975-79-558-6.
- 155.SEREBRIAN, Oleg. *Va exploda Vestul? Geopolitica spațiului pontic*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1998. 132 p. ISBN 973-35-0759-8.
- 156.SEREBRIAN, Oleg. *Despre geopolitică*. Chișinău: Cartier, 2009. 176 p. ISBN 978-9975-79-558-6.

157. SFEZ, Lucien. *Comunicarea*. Iași: Institutul European, 2002. 136 p. ISBN 973-611-181-4.
158. SIMILEANU, Vasile, NAE, Cătălin. *Razboi hibrid la Marea Neagra: de la fake-news la confruntare militară*. București: Editura Topform, 2019. 362 p. ISBN 978-6068550923.
159. SOLOMON, Constantin. *Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002)*. Chișinău: CEP USM, 2002. 266 p. ISBN 9975-70-161-2.
160. STAFI, Ion. *Spovedaniile Basarabiei*. Ed. a treia, revăz. și adăug. Chișinău: Bons Offices, 2007. 364 p. ISBN 978-9975-928-92-2
161. STĂNCIULESCU, Mihaela. *Geostrategie și geopolitică post-Război Rece în Balcani*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2013. 151 p. ISBN 978-973-595-519-9.
162. ȘTEFĂNESCU, Simona. *Sociologia comunicării*. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2009. 360 p. ISBN 978-606-537-016-6.
163. STEPANOV, Georgeta. Câmpuri și acțiuni strategice ale războiului informațional. În: *Moldoscopia (Probleme de analiză politică)*, 2017, nr. 4 (LXXIX), pp. 160-167. ISSN 1812-2566.
164. STEPANOV, Georgeta. Roluri reale și virtuale ale mass-media în societatea în tranziție. În: *Valori ale mass-media în epoca contemporană*. Vol. 2. Chișinău: CEP USM, 2003. 147 p. ISBN 9975-70-233-3.
165. Strategia de comunicare cu privire la integrarea europeană a Republicii Moldova. Hotărârea Guvernului nr. 1524 din 29 decembrie 2007. În: *Monitorul Oficial* din 18.01.2008, nr. 11-12, art. 66.
166. STRĂINU, Emil. *Războiul geofizic: tehnici de modificare a mediului înconjurător în scopuri militare*. București: Phobos, 2008. 367 p. ISBN 978-9737683106.
167. STRĂINU, Emil. *Războiul informațional. Mică enciclopedie*. București: Solaris Print, 2014. 512 p. ISBN 978-973-88853-9-4.
168. ȘERB, Aurel et al. *Securitatea informatică în societatea informațională*. București: Editura Pro Universitaria, 2013. 546 p. ISBN 978-606-647-592-1.
169. ȘTEFĂNESCU, Simona. *Media și conflictele*. București: Editura Tritonic, 2004. 232 p. ISBN 973847906.
170. ȘTEFĂNESCU, Simona. *Mutații în structura electoratului românesc*. Profiluri și tipologii în anul electoral 1996. În: *Revista Română de Sociologie*, 1997, nr. 3-4, pp. 295-318. ISSN 2392-8549.
171. TACU, Mariana. New media: cunoaștere, creativitate și multitasking. În: *Creativitatea în jurnalism: Conferința științifică națională, 23 februarie 2018, Chișinău*. Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 46-54. ISBN 978-9975-142-34-2.
172. TĂMAȘ, Sergiu. *Dicționar politic*. București: Șansa, 1996. 414 p. ISBN 973-9167-57-8.
173. TASENȚE, Tănase, CIACU, Nicoleta. *Jurnalism și comunicare în epoca Noilor Media*. București: Editura Universitară, 2014. 148 p. ISBN 978-606-591-920-4.
174. THOMPSON, John B. *Media și modernitatea - o teorie socială a mass-media*. București: Antet, 2002. 279 pag. ISBN 9738203023.
175. ȚĂCU, Octavian. Rusia și integritatea teritorială în spațiul post-sovietic: realitate nouă, paradigmă veche. În: *Buletin de Politică Externă a Moldovei*, 2014, mai, nr. 78.
176. ȚURCANU, Dumitru. Modernitate vs mass-media: tradiții și emancipare. În: *Creativitatea în jurnalism: Conferința științifică națională, 23 februarie 2018, Chișinău*. Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 37-46. ISBN 978-9975-142-34-2.
177. UNGUREANU, Veaceslav. *Redimensionarea arhitecturii geopolitice a sistemului internațional: Postrăzboi Rece: adversități geostrategice și replieri de securitate*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2020. 236 p. ISBN 978-9975-3430-0-8.
178. VĂDUVĂ, Gheorghe. *Geopolitica. Teorii. Areale. Falii. Confluențe*. București: Societatea Scriitorilor Militari, 2013. 446 p. ISBN 978-973-8941-61-8.
179. VĂDUVĂ, Gheorghe. Sinapsă strategică, pivot sau margine? În: *Univers strategic*, 2010, nr. 4, pp. 98-111. ISSN 2067-7464.
180. VARZARI, Pantelimon. *Istoria politică a Republicii Moldova*. Chișinău: Pontos, 2019. 201 p. ISBN 978-9975-72-343-5.
181. VASILESCU, Grigore. Geopolitica. În *Relații internaționale în curriculumul universitar: bazele teoretico-metodologice*. Chișinău: CEP USM, 2016, pp. 212-226. ISBN 978-9975-71-828-8.
182. WALTZ, Kenneth N. *Omul, statul și războiul*. Iași: Institutul European, 2001. 295 p. ISBN 9736111776.
183. ZGHIBARȚA, Laura. Puterea a patra în devenire: reglementarea și reforma mass-media în Republica Moldova. În: *Media Forward*, 2020, N 11. 6 p.

În limba engleză

184. AGNEW, John. *Geopolitics: Re-Visioning World Politics* (Second Edition). London: Routledge, 2004. 168 p. ISBN 978-0203413739.
185. ALTHEIDE, David L. The mass media and terrorism. In: *Discourse and Communication*, 2007, Vol. 1, Issue 3, pp. 287-308. ISSN 1750-4813.

186. ARCHETTI, Cristina. *Explaining News: National Politics and Journalistic Cultures in Global Context* (The Palgrave Macmillan Series in International Political Communication). London: Palgrave Macmillan, 2010. 271 p. ISBN 978-0230622821.
187. BRZEZINSKI, Zbigniew. *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*. Basic Books, 2012. 224 p. ISBN 978-0465029549.
188. BURCHILL, Scott. *The National Interest in International Relations Theory*. New York: Palgrave Macmillan., 2005. 224 p. ISBN 9781403949790.
189. CASTELLS, Manuel. *Communication Power*. London: Oxford University Press, 2009. 592 p. ISBN 978-0-19-956704-1.
190. COHEN, Saul. *Geography and Politics in a World Divided*. Oxford: Oxford University Press, 1973. 334 p. ISBN 978-0195016956.
191. DAVIS, Cristina. *Discriminatory Clubs: The Geopolitics of International Organizations*. Princeton: Princeton University Press, 2023. 472 p. ISBN 978-0691247786.
192. DALBY, Simon (Editor). *Rethinking Geopolitics*. London: Routledge, 1998. 346 p. ISBN 978-0203058053.
193. DRUCKER, Peter F. *Post-Capitalist Society*. Oxford: Butterworth Heinemann, 1993. 204 p. ISBN 0-7506-0921-4.
194. ESPOSITO, Fernando, BECKER, Tobias. The time of politics, the politics of time, and politicized time: an introduction to chronopolitics. In: *History and Theory*, 2023, nr. 0, pp. 1-21. ISSN 0018-2656.
195. ESZTERHAI, Viktor. The Return of Geopolitics and Global Peripheries. In: Viktor ESZTERHAI (Ed.). *Stuck Between Great Powers: The Geopolitics of the Peripheries*. Budapest: Corvinus University of Budapest, 2020. 139 p. ISBN 978-9635037810.
196. *European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World*. Brussels: Council of the European Union, 2009. 43 p. ISBN 978-92-824-2421-6.
197. FALK, Richard. *On Humane Governance: Toward a New Global Politics – The World Order Models Project*. Report of the Global Civilization Initiative. Dallas: Penn State University Press, 1995. 288 p. ISBN 978-0271015118.
198. FISHER, B. Aubrey. *Perspectives on Human Communication*. New York: Macmillan, 1978. 356 p. ISBN 0023379901.
199. GRAY, Colin S. *The Geopolitics of Super Power*. Lexington: University Press of Kentucky, 2014, 288 p. ISBN 978-0813158051.
200. GRAY, Colin S. *The Geopolitics of the Nuclear Era*. New York: Crane Russak, 1977. 70 p. ISBN 978-0844812571.
201. HAGAN, Charles B. Geopolitics. In: *The Journal of Politics*, 1942, Vol. 4, no. 4, pp. 478-490. ISSN 0022-3816.
202. HAMELINK, Cees. *World Communications: Disempowerment and Self Empowerment*. London: Bloomsbury Academic, 1995. 168 p. ISBN 9781856493932.
203. HARVEY, David. *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. London: Wiley-Blackwell, 1992. 392 p. ISBN 978-0631162940.
204. HÉJJ, Dominik. Geopolitics as a media phenomenon in Poland. In: Wit PASIERBEK, Bogdan SZLACHTA. *Social Dictionaries. Geopolitics*. Krakow: Jesuit University Ignatianum in Krakow, 2021, pp.153-171. ISBN 9788376144986.
205. JONES Stephen B. A Unified Field Theory of Political Geography. In: *Annals of the Association of American Geographers*. 1954, Vol. 44, nr 2. pp. 111–123. ISSN 0004-5608.
206. KATZ, Elihu M., GUREVITCH, Michael, HASS Hadassah. On the uses of mass media for important things. In: *American Sociological Review*, 1973, Vol. 38, No 2, pp. 164-181. ISSN 0003-1224.
207. KATZ, Raul Luciano. *The Information Society: An International Perspective*. New York: Praeger, 1988. 168 p. ISBN 0-275-92659-1.
208. KEEGAN, John. *The American Civil War*. New York: Alfred A. Knopf, 2009. 396 p. ISBN 9780307263438.
209. KLINKE, Ian. Chronopolitics: A conceptual matrix. In: *Progress in Human Geography*, 2012, Vol. 37, Issue 5, pp. 673–690. ISSN 0309-1325.
210. LASSWELL, Harold D. *Propaganda Technique in the World War*. Connecticut: Martino Fine Books, 2013. 244 p. ISBN 978-1614275060.
211. LASSWELL, Harold D. The Structure and Function of Communication in Society. In: *Mass Communications* / Ed. by Wilbur Schramm. Second edition. Urbana: University of Illinois Press, 1960, pp. 85-99.
212. LASSWELL, Harold D. *World Politics and Personal Insecurity*. New York: McGraw-Hill Book Company, 1935. 285 p.
213. LAZARSFELD, Paul F. Remarks on Administrative and Critical Communications Research. In: *Studies in Philosophy & Social Science*, 1941, nr. 9, pp. 2-16.
214. LAZARSFELD, Paul F., BERELSON, Bernard, GAUDET, Hazel. *Mecanismul votului*. București: Comunicare.ro, 2004. 243 p. ISBN 973-711-010-2.
215. Le BILLON, Philippe (Ed.). *The Geopolitics of Resource Wars: Resource Dependence, Governance and Violence*. London-New York: Frank Cass, 2005. 284 p. ISBN 0714656046.

- 216.LESCU, Mihai. The information security of the Republic of Moldova in the current geopolitical processes. In: *International Journal of Communication Research*, 2020, Vol. 10, Issue 2, pp. 155-166. ISSN 2246-9265.
- 217.LESCU, Mihai. Media clashes in the ex-soviet geopolitical space of the Black Sea basin. In: *International Journal of Communication Research*, 2021, Vol. 11, Issue 4, pp. 281-294. ISSN 2246-9265.
- 218.LULE, Jack. *Understanding Media and Culture. An Introduction to Mass Communication*. Minneapolis: University of Minnesota, 2010. 746 p. ISBN 978-1453385258.
- 219.MACKINDER, Halford. *Britain and the British Seas*. New York: Cosimo Classics, 2020. 402 p. ISBN 978-1945934971.
- 220.MACKINDER, Halford. The Geographical Pivot of History. In: *The Geographical Journal*, 1904, Vol. XXIII, nr. 4, pp. 421-444. Retipărit în decembrie 2004, în Vol. 170 al colecției revistei The Geographical Journal, pp.298-321.
- 221.MACKINDER, Halford. *The Round World and the Winning of the Peace*. In: *Foreign Affairs*, 1943, Vol. 21, nr. 4, pp. 595-605.
- 222.MAHAN, Alfred. *The Interest of America in Sea Power: Present and Future*. Boston: Little, Brown & C°, 1897. 314 p.
- 223.MAINGUENEAU, Dominique. Analysis of an academic genre. In: *Discourse Studies*, 2002, Vol. 4, Issue 3, pp. 319-341. ISSN 1461-4456.
- 224.MASUDA, Yoneji. *The Information Society as Post-Industrial Society*. Washington: World Future Society, 1983. 171 p. ISBN 978-0930242152.
- 225.McALISTER, L. *Spain and Portugal in the New World, 1492-1700* (Europe and the World in the Age of Expansion, vol. III). Minnesota: University of Minnesota Press, 1984. 620 p. ISBN 78-0816612161.
- 226.MCLUHAN, Marshall, FIORE, Quentin. *The Medium is the Message: An Inventory of Effects*. N.Y.: Random House, 1967.
- 227.MEGYESI, Zoltan, COREY, Eva. A Pragmatic Buffer State Between East and West. In: Viktor Eszterhai (Ed.). *Stuck Between Great Powers: The Geopolitics of the Peripheries*. Budapest: Corvinus University of Budapest, 2020, pp.69-87. ISBN 9789635037810.
- 228.MINIX, Dean A., HAWLEY, Sandra M. *Global Politics*. Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1997. 550 p. ISBN 978-0314067678.
- 229.MÜLLER, Martin. Doing Discourse Analysis in Critical Geopolitics. In: *L'espace politique*, 2010, Vol. 2, nr. 3, pp. 1-21. ISSN 1958-5500.
- 230.NYE, Joseph Jr. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. New York: Oxford University Press, 2022. 222 p. ISBN 0195150880.
- 231.Ó' TUATHAIL, Gearóid, DALBY, Simon, ROUTLEDGE, Paul (Eds.). *The Geopolitics Reader*. London and New York: Routledge, 1998. 342 p. ISBN 0-203-75317-8.
- 232.Ó. TUATHAIL, Gearoid. *About Critical Geopolitics. The Politics of Writing Global Space*. London: Taylor & Francis 2005. 250 p. ISBN 0-203-97305-4.
- 233.Ó. TUATHAIL, Gearóid. *Critical Geopolitics*. London: Routledge, 1996. 320 p. ISBN 978-0415157018.
- 234.PARKER, G. *Geopolitics. Past, Present and Future*. London and Washington: Pinitier, 1998. 199 p. ISBN 9781855673977,
- 235.PAYNE, Kenneth. The Media as an Instrument of War. In: *Parameters (US Army War College Quarterly)*, 2005, Vol. 35, no. 1, pp. 85-93. ISSN 0031-1723.
- 236.REPEZ, Filofteia, POPESCU, Maria-Magdalena. Social media and the threats against human security: deepfake and fake news. In: *Romanian Military Thinking*, 2020, no. 4, pp. 44-55. ISSN 1841-4451.
- 237.ROBERTSON, Roland. *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: SAGE Publications Ltd, 1992. 224 p. ISBN 978-0803981874.
- 238.ROSENBOIM, Or. The Value of Space: Geopolitics, Geography and the American Search for International Theory in the 1950s. In: *International History Review*, 2020, Vol. 42, Issue 3, pp. 639-655. ISSN 0707-5332.
- 239.RUMMEL, Rudolph J. RAY. *Understanding Conflict and War*. Vol. 1. The Dynamic Psychological Field. Hoboken: John Wiley & Sons, 1975. 342 p. ISBN 978-0470745014.
- 240.SIEBERT, Fredrick S., PETERSON, Theodore, SCHRAMM, Wilbur. *Four theories of the press: the authoritarian, libertarian, social responsibility, and Soviet communist concepts of what the press should be and do*. Urbana: University of Illinois Press, 1978.168 p.
- 241.SPYKMAN, Nicholas J. *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*. Routledge, 2007. 534 p. ISBN 978 141280631-2.
- 242.SPYKMAN, Nicholas J. Geography and Foreign Policy I. In: *American Political Science Review*. 1938, Vol. 32, Issue 1, pp. 28-50. ISSN 0003-0554.
- 243.SPYKMAN, Nicholas J. *The geography of the peace*. New York: Archon Books, 1969. 66 p. ISBN 978-0208006547.
- 244.SREBERNY, Annabelle. The Global and the Local in International Communications. In: James CURRAN, Michael GUREVITCH (Eds.). *Mass Media and Society*. London: Edward Arnold, 1991, pp. 118-38. ISBN 9780340559475.

245. THUSSU, Daya. *Changing Geopolitics of Global Communication*. London: Taylor and Francis, 2024. 274 p. ISBN 978-1351985853.

În limba rusă

246. АНДРУНАС, Елена Ч. *Информационная элита: корпорации и рынок новостей*. Москва: МГУ, 1991. 209 с. ISBN 978-5211022034.
247. АННЕНКОВ, Владимир И. *XXI век: перекрестки мировой политики*. Москва: Канон+, 2014. 423 p. ISBN 978-5-88373-396-2
248. АРИСТОТЕЛЬ. *Соч. в 4 т.* Т. 4. Москва: Мысль, 1983. 830 с.
249. БАЙЧИК, Анна В. *Политические стратегии транснациональных корпораций СМИ в процессе глобализации информационного пространства*: автореферат дис. ... кандидата политических наук: 10.01.10. Санкт-Петербург: С.-Петербург. гос. ун-т, 2005. 18 с.
250. БОДЕН, Жан. *Метод легкого познания истории*. Москва: Наука, 2000. 412 с. ISBN 5-02-008714-9.
251. БОЛЬЦ, Норберт. *Азбука медиа*. Москва: Европа, 2011. 136 с. ISBN 978-5-9739-0194-3.
252. ВАРТАНОВА, Елена Л. *Медиаэкономика зарубежных стран*. Москва: Аспект Пресс, 2003. 335 с. ISBN 5-7567-0298-9
253. ВАРТАНОВА, Елена Л. *Энциклопедия мировой индустрии СМИ*. Москва: Аспект Пресс, 2013. 480 с. ISBN 978-5-7567-0683-3.
254. ВАСИЛЕНКО, Ирина А. *Геополитика современного мира*. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2023. 320 с. ISBN 978-5-534-00218-8.
255. ВЕРШИНИН, Михаил С. *Политическая коммуникация в информационном обществе*. СПб., 2001. 252 с. ISBN 5-8016-0250-X.
256. ВЛАДИМИРОВА, Татьяна В. *Социальная природа информационной безопасности*. Москва, Изд. Дом Науч. обозрение, 2014. 239 с. ISBN 978-5-9905764-0-7
257. ВОЛКОВСКИЙ, Николай Л. *История информационных войн*. В 2 ч. СПб: ООО «Издательство «Полигон» 2003. 736 с. ISBN 5-89173-200-9.
258. ВОРОНОВА, Ольга Е. *Современные информационные войны: типология и технологии*. Рязань: Ряз. гос. ун-т. имени С. А. Есенина, 2018. 188 с. ISBN 978-5-906987-47-1.
259. ГАДЖИЕВ, Камалудин. С. *Введение в геополитику*. 2-е изд. Москва: Логос, 2002. 432 с. ISBN 5-94010-015-5.
260. ГАДЖИЕВ, Камалудин С. *Геополитические горизонты России: контуры нового миропорядка*. Москва: Экономика, 2011. 479 с. ISBN 978-5282031010.
261. ГЕЙДЕН, Гюнтер. *Критика немецкой геополитики*. Москва, Изд. ин. литературы, 1960. 307 с.
262. *Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины*. Москва: Советская Энциклопедия, 1988. 432 с.
263. ГИППОКРАТ. *Сочинения*. Избранные книги. Том 1. Москва: Госбиомедгиз, 1936. 736 с.
264. ГРУШИН, Борис А. *Массовое сознание*. Москва: Политиздат, 1987. 368 с.
265. ДАНИЛЕВСКИЙ, Николай Я. *Россия и Европа*. Москва: Институт русской цивилизации, 2008. 816 с. ISBN 978-5-902725-25-1.
266. ДАНИЛЕВСКИЙ, Николай Я. *Россия и Европа*. Москва: Книга, 1991. 577 с. ISBN 5-212-00482-9.
267. ДЕРГАЧЕВ, Владимир А. *Геополитический словарь-справочник*. Киев: КНТ, 2009. 592 с. ISBN 9789663734996.
268. ДЕРГАЧЕВ, Владимир А. *Цивилизационная геополитика (Геофилософия)*. Киев: ВИРА-Р, 2004. 672 p. ISBN 978-9667807177.
269. ДЗЯЛОШИНСКИЙ, Иосиф М. *Современное медиапространство России*. Москва: Аспект Пресс, 2015. 312 с. ISBN 978-5-7567-0774-8.
270. ДУХИНА, Т. Н. *Геополитика*. Ставрополь: АГРУС, 2013. 168 с. ISBN 978-5-9596-0852-1.
271. ИВАШОВ, Леонид Г. *Геополитика и современный политический процесс*. В: *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. Образование и педагогические науки, 2016, №. 10 (749), сс. 153-166. ISSN 2500-3488.
272. ИЛЬИН, Виктор В., МАШИНЦЕВ, Алексей В. *Философия в схемах и комментариях*. СПб.: Питер, 2005. 304 с. ISBN 5-469-00566-6.
273. ИНОЗЕМЦЕВ, Владислав Л. *Перспективы постиндустриальной теории в меняющемся мире*. В: *Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология*. Москва: Academia, 1990. 640 с. ISBN 5-87444-067-4.
274. *Интернет и современное общество: сборник тезисов, докладов / Труды XXV Международной объединенной научной конференции Интернет и современное общество (IMS-2022)*, Санкт-Петербург, 23–24 июня 2022 г. СПб: Университет ИТМО, 2022. 53 с. ISBN 978-5-7577-0684-9.
275. ИСАЕВ, Борис А., ИГНАТЬЕВА, Ирина Ф. *Структура геополитики*. В: *Вестник Томского государственного университета*. История. 2019, №. 59, сс. 66-74. ISSN 1998-8613.
276. ИСАЕВ, Борис А. (сост.). *Геополитика: Хрестоматия*. СПб.: Питер, 2007. 512 с. ISBN 5-94807-016-6.
277. ИСАЕВ, Борис А. *Геополитика*. СПб.: Питер, 2006. 384 с. ISBN 5-469-00651-4.

278. КОМЛЕВА, Наталья А. Идеологическая мощь: сущность, структура, акторы. В: *Известия Урал. Федерального гос. ун-та*, серия 3: Общественные науки, 2011, Вып. 1 (88), сс. 71-84. ISSN 1817-7174.
279. КЕРАШЕВ, Асланбек Т. *СМИ и политика. Средства массовой информации Северного Кавказа и современные проблемы совершенствования межнационального сотрудничества*. Майкоп: Меоты, 1999. 318 с.
280. КОРОБЕЙНИКОВ, Валерий С. *Эффективность средств массовой информации*. Минск: Наука и техника, 1986. 157 с.
281. КРАСИКОВА, Татьяна Р. Проблема конструирования социальной реальности в теории массовой коммуникации. В: *Современный дискурс-анализ*, 2013, Выпуск 8, №. 1, сс. 27-45. ISSN 2687-0975.
282. МАКАРЕНКО, Сергей И. *Информационное противоборство и радиоэлектронная борьба в сетевых войнах начала XXI века*. Санкт Петербург: Научные технологии, 2017. 546 с. ISBN 978-5-9909412-1-2.
283. МАККИНДЕР, Хэлфорд. Географическая ось истории. В: *Политика*. Политические исследования, 1995, № 4, сс. 162–169. ISSN 1026-9487.
284. МАККИНДЕР, Хэлфорд. Демократические идеалы и реальность. В: ГРАЧЕВ М. Н. *Хрестоматия по геополитике*. Москва & Берлин: Директ-Медиа, 2019, сс. 100-102. ISBN 978-5-4499-0022-7.
285. МАЛЬКОВА, Вера К. Некоторые рекомендации журналистам, освещающим этничность в СМИ. В: *Диагностика толерантности в средствах массовой информации* / Под редакцией МАЛЬКОВОЙ В.К. Москва: Институт этнологии и антропологии РАН, 2002, сс. 267-270. ISBN 978-5201146122
286. МАРИНЧЕНКО, Анатолий В. *Геополитика*. Москва: ИНФРА-М, 2009. 429 с. ISBN 978-5-16-003530-7
287. МЕЛЬНИК, Галина С., ТЕПЛЯШИНА, Алла Н. *Актуальные проблемы современности и журналистика*. 3-е издание. Москва: Флинта, 2017. 241 с. ISBN 978-5-9765-3420-9.
288. МЕЧНИКОВ, Лев И. *Цивилизация и великие исторические реки*. Москва: Издательство Айрис-Пресс, 2013. 320 с. ISBN 978-5-8112-5112-4.
289. МИРОНЕНКО, В. А., КОЛОСОВ, Н. С. *Геополитика и политическая география*. Москва: Аспект Пресс, 2001. 479 с. ISBN 5756701435.
290. МИХАЙЛОВ, Вячеслав А. (коорд.). *Геополитика*. Москва: Изд-во РАГС при Президенте РФ, 2007. 367 с. ISBN 978-5-7729-0254-7.
291. МОВСЕСЯН, Александр Г., ОГНИВЦЕВ, Сергей Б. Транснациональный капитал и национальные государства. В: *Мировая экономика и международные отношения*, 2005, № 6, сс. 45-57. ISSN 0131-2227.
292. МОНТЕСКЬЕ, Шарль. *О духе законов*. Москва: РИПО Л Классик, 2019. 840 с. ISBN: 978-5-386-10459-7.
293. МОРОЗОВ, Е.Ф. Последний фельдмаршал. В: *Русский геополитический сборник*. Москва, 1996, № 2, сс. 30-36.
294. МЭХЭН, Альфред. *Влияние морской силы на историю. 1660–1783*. Москва: Издательство АСТ, 2002. 634 с. ISBN 5-17-011974-7.
295. НАРТОВ, Николай А. *Геополитика*. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. 639 с. ISBN 978-5-238-01816-4.
296. ПЛЕШАКОВ, Константин В. Геополитика в свете глобальных перемен. В: *Международная жизнь*, 1994, №10 сс. 30-39. ISSN 0130-9625.
297. ПОЧЕПЦОВ, Георгий Г. *Теория коммуникации*. Москва - Киев, 2001. 656 с. ISBN 966-543-048-3.
298. ПРИПОРОВ, Евгений С. Роль традиционных и «Новых СМИ» в освещении грузино-южноосетинского конфликта в августе 2008 года. В: *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*, 2013, Том 5, № 1, сс. 326-329. ISSN 1993-1778.
299. ПРОХОРОВ, Евгений П. *Журналистика и демократия*. Москва, Аспект Пресс, 2004. 352 с. ISBN 5-7567-0343-8.
300. ПУЮ, Анатолий С. и др. *Медиакратия: современные теории и практики*. СПб: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2013. 352 с. ISBN 978-5-288-05407-5,
301. САВИЦКИЙ, Петр Н. Географические и геополитические основы евразийства. В: *Континент Евразия*. Москва: Аграф, 1997, сс. 39-42. ISBN 5-7784-0024-1.
302. СЕМЕНОВ-ТЯН-ШАНСКИЙ, В.П. О могущественном территориальном владении применительно к России. Очерк политической географии территориальном владении применительно к России. Очерк политической географии. Петроград: Известия РГО, 1915, т. 51, вып. 8, сс. 425–458.
303. СИБЕРТ, Фред, ШРАММ, Уилбур, ПИТЕРСОН, Теодор. *Четыре теории прессы* / Национальный институт прессы. Москва: Вагриус, 1998. 223 с. ISBN 5702705505.
304. *Словарь иностранных слов* / под ред. И.В. Лёхина и Ф. Н. Петрова. – Москва: Госуд. изд-во иностранных и национальных словарей, 1949. 803 с.
305. СОБОЛЕВ, Дмитрий А. *Русская авиационная эмиграция*. Биографические очерки. Москва: Русское авиационное общество (Русавиа), 2008. 168 с. ISBN 987-5900078-58-8.
306. СОРОКИН, К. Э. *Геополитика современности и геостратегия России*. Москва: Рос. полит. энцикл., 1996. 167 с. ISBN 5-86004-040-7.

307. СПИКМЭН, Николас Дж. География и внешняя политика. В: *Известия Тульского государственного университета. Гуманитарные науки*, 2014., Вып. 4, ч. 1, сс. 171–182. ISSN 2071-6141.
308. СТРОВСКИЙ, Дмитрий Л. Глобализация информационного пространства и ее влияние на журналистику. *Россия и Европейский союз: стратегия взаимодействия: Материалы междунар. науч. конф.*, Екатеринбург, 17-19 апр. 2002. Екатеринбург: Изд-во УрГУ, 2003, сс. 186-196. ISBN 5-86037-051-2.
309. ТИХОНРАВОВ, Ю.В. *Геополитика*. Москва: ИНФРА-М, 2000. 269 с. ISBN 5-16-000130-1.
310. ТУЗИКОВ, Андрей Р. *Основы геополитики*. Москва: КНОРУС, 2004. 272 с. ISBN 5-94761-033-7.
311. ТУРАЕВ, Вадим А. *Глобальные проблемы современности*. Москва, 2001 192 с. ISBN 5-94010-118-6.
312. ФАТЕЕВА, Ирина Ан. *Медиаобразование: теоретические основы и практика реализации*. Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2007. 270 с. ISBN 978-5-7271-0853-6.
313. ФИЛИМОНОВ, Георгий, ДАНИЮК, Никита. *Информационный террор. Тактика и стратегия информационной войны*. Москва: Книжный мир, 2017. 253 с. ISBN 978-5-9909785-0-8.
314. ФИРСОВ, Борис М. (коорд.). *Массовая коммуникация в условиях научно-технической революции*. Ленинград: Наука, 1981. 166 с.
315. ФРОЛОВ, Дмитрий Б. *Информационное противоборство в сфере геополитических отношений: дис. д-ра полит. наук: 10.01.10*. Москва: МИФИ, 2006. 438 с.
316. ХАУСХОФЕР, Карл. *О геополитике*. Работы разных лет. Москва: Мысль, 2001. 426 с. ISBN 5–244–00885.
317. ХРУСТАЛЕВ, Марк А. *Анализ международных ситуаций и политическая экспертиза. Очерки теории и методологии*. Москва: Аспект Пресс, 2019. 224 с. ISBN 978-5-7567-0860-8.
318. ЧЕЛЛЕН, Рудольф. *Государство как форма жизни*. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2008. 319 с. ISBN 978-5-8243-0947-8.
319. ЧЕРНАВСКИЙ, Александр С. «Новые медиа» и развитие журналистики цифровой эры. В: *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право*, 2015, № 5 (37), сс. 18-24. ISSN 2542-0240.
320. ЯКИМОВА, Екатерина В. *Социальное конструирование реальности: социально-психологические подходы: научно-аналитический обзор*. Москва: ИНИОН, 1999. 115 с. ISBN 5-248-00144-7.

În alte limbi

321. ANCEL, Jacques. *Geographie des frontieres*. Paris: Gallimard, 1938. 209 p.
322. ANCEL, Jacques. *Géopolitique*. Paris: Delagrave 1936. 120 p.
323. ANCEL, Jacques. *Manuel Géographique de politique européenne*. Paris: Delagrave, 1936. 491 p.
324. BALLE, Francis. *Dictionnaire des médias*. Paris: Larousse, 1998. 320 p. ISBN 978-2037203272.
325. BEAUDICHON Janine. *La communication, processus, formes et applications*. Paris: Armand Colin, 1999. 172 p. ISBN 2200250827.
326. CAZENEUVE, Jean. *La Societe de l'ubiquité*. Paris: Ed. Denoel-Gonthier, 1972. 420 p. ISBN 978-2341000420.
327. DEMANGEON, Albert. *L'Empire Britannique*. Paris: Armand Colin, 1923. 280 p.
328. GALLOIS, Pierre M. *Geopolitique. Les voies de la puissance*. Paris: Plon, 1990. 474 p. ISBN 978-2259023948.
329. GOTTMANN, Jean. *La Politique des États et leur geographie*. Deuxième édition. Paris: Armand Colin, 2007. 261 p. ISBN 978-2-7355-0624-8.
330. KJELLEN, Rudolf. *Der Staat als Lebensform* (Prima ediție, Leipzig, 1916), reprint: Charleston: BiblioBazaar, 2008. 248 p. ISBN 978-0559209154.
331. KERGROACH, William. *Geopolitique des Conflits*. Independently published: 2024. 169 p. ISBN 979-83331728251.
332. LACOSTE, Yves. *Vive la nation. Destin d'un idée géopolitique*. Paris: Fayard, 1997. 339 p. ISBN 2213596131.
333. LACOSTE, Yves. *Dictionnaire de géopolitique*. Paris: Flammarion, 1995. 1699 p. ISBN 2-08-035107-9.
334. MARTIN, Marc. *Médias et journalistes de la République*. Paris: éd. Odile Jacob, 1997. 494 p. ISBN 978-2738104908.
335. MOCZULSKI, Leszek. *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*. Warszawa: Zona Zero, 2019. 648 p. ISBN 978-8366177550.
336. MORIN, Edgar. *L'esprit du temps. Essai sur la culture de masse*. Paris: Grasset, 1962. 280 p. ISBN 978-2246002734.
337. MORENO, Cesar. *Geopolitica internacional, tecnonaconalismo y digitale games*. Mexoco: Tirant Humanidades / Editions UNESCO, 2000. 574 p. ISBN 92-3-203763-7.
338. POLO ROCA, Andoni. Sociedad de la Información, Sociedad Digital, Sociedad de Control. In: *Inguruak. Revista Vasca de Sociologia y Ciencia Política*, 2020, nr. 68, pp. 50-77. ISSN 0214-7912.
339. RATZEL, Friedrich. *La géographie politique*. Paris: Fayard, 1987. 220 p. ISBN 978-2213019352.
340. SOPPELSA, Jacques et al. *Lexique de géopolitique*, Paris: Dalloz, 1988. 278 p. ISBN 2-247-00934-4.

- 341.SOULAGES, Jean-Claude. *Les mises en scène visuelles de l'information*. Paris: Nathan/INA, 1999. 219 p. ISBN 978-2091903477.
- 342.VIDAL DE LA BLANCHE, Paul. *La France de l'Est*. Edition de 1916, reimprimée. Paris: The Classics.us, 2013. 76 p. ISBN 978-1230451725.
- 343.VIDAL DE LA BLANCHE, Paul. *Principes de Geographie humaine*. Edition de 1922, reimprimée. Paris: L'Harmattan, 2013. 326 p. ISBN 978-2296328686.
- 344.ЛЕСКУ, Михай. Медійний фактор регіонального геополітичного поля. В: *Інновації та особливості функціонування ЗМІ України*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020, сс. 66-69. ISBN 978-966-941-511-0.
- 345.ЛІПКАН, Володимир А., МАКСИМЕНКО, Юлія Є., ЖЕЛІХОВСЬКИЙ, В'ячеслав М. *Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції*: Навчальний посібник. Київ: КНТ, 2006. 280 с. ISBN 96-373-116-8.

Surse electronice și publicații în presa periodică

- 346.Agenda de Asociere a Republicii Moldova la UE. [Resursă electronică]. Publicat 2014. *mfa.gov.md* [Site]: <http://www.mfa.gov.md/img/docs/Agenda-de-Asociere-RO.pdf> (Accesat 20.05.2016).
- 347.BARBĂ, Ludmila. Mass-media din Republica Moldova și Pactul de stabilitate. [Resursă electronică]. Publicat 2002. *ipp.md* [Site]: www.ipp.md/public/files/Publicatii/2002/.../Barba.doc (Accesat 15.04.2006).
- 348.BARZA, Vlad. Gagauzia și Transnistria, cele doua vulnerabilități de pe teritoriul Republicii Moldova. [resursă electronică]. Publicat 18 martie 2014. *hotnews.ro* [site]:<http://www.hotnews.ro/stiri-esential-16848282-gagauzia-transnistria-cele-doua-vulnerabilitati-teritoriul-republicii-moldova-cum-isi-activeaza-rusia-focarele-instabilitate-din-tarile-sovietice.htm>.
- 349.Başcana Evghenia Guțul la Moscova în ziua înmormântării lui Navalnii: vrem în continuare sprijin din partea Federației Ruse [Resursă electronică]. *tv8.md* [Site]: <https://tv8.md/2024/01/03/bascana-evghenia-gutul-la-moscova-in-ziua-inmormantarii-lui-navalnii-vrem-in-continuare-sprjin-din-partea-federatiei-ruse/252612> (Accesat 1 martie 2024).
- 350.BOROI, George. Aspecte specifice ale noului mediu de securitate la nivel mondial. In: *Lumea militară*, 2011, nr. 1. [Resursă electronică]. Publicat 2011. *Lumeamilitara.ro* [Site]: <http://www.lumeamilitara.ro/index.php?mod=articol&idart=60&numar=1/2011§iune=Azimut%2021> (Accesat 20.05 2018).
- 351.Buletinul *Mass-media din Republica Moldova*. 2001, decembrie.
- 352.БАРТАНОВА, Елена Л. Медиаполитика в контексте научных исследований СМИ: российские и зарубежные векторы. В: *Медиаскоп*, 2015, Issue 2. [Resursă electronică]. Publicat 2015. *mediascop.ru* [Site]: <http://www.mediascope.ru/1744>.
- 353.Ce este „razboiul hibrid” dus de Rusia in Ucraina si cum a fost el pregatit de zece ani sub ochii permisivi ai Occidentului. [Resursă electronică]. Publicat 1 septembrie 2014. *Mediafax.ro* [Site]:<http://www.hotnews.ro/stiri-international-18014446-este-razboiul-hibrid-dus-rusia-ucraina-cum-fost-pregatit-zece-ani-sub-ochii-permisivi-occidentului.htm> (Accesat 21.10.2022).
- 354.Comunistul, 2003, 6 iunie
- 355.Curier Media, 2003, nr.15, iulie.
- 356.Declarația Trilaterală România-Republica Moldova-Ucraina, la București [Resursă electronică]. *tvrmoldova.md* [Site]:<https://tvrmoldova.md/article/677e9073636e980d/declaratia-trilateralei-romania-republica-moldova-ucraina-la-bucuresti-asteptam-cu-nerabdare-decizia-de-a-incepe-negocierile-de-aderare-la-ue-ale-ucrainei-si-republicii-moldova-in-cursul-acestui-an.html>. (Accesat 20.04.2023).
- 357.Democrația, 2004, 10 februarie.
- 358.Democrația, 2004, 23 martie.
- 359.Maia Sandu: congresul din Transnistria a fost organizat pentru a solicita bani Moscovei. [Resursă electronică]. *Hotnews.ro* [Site]: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-26942827-maia-sandu-dupa-congresul-din-transnistria-fost-organizat-pentru-solicita-bani-moscovei-kremlinul-vrea-sperie-moldoveni-dar-ucraina-este-scutul-nostru.htm> (Accesat 1 martie 2024).
- 360.Moldova Suverană, 2004, 3 februarie.
- 361.Moldova Suverană, 2005, 23 februarie.
- 362.Moldova Suverană, 2005, 1 martie.
- 363.Moldova Suverană, 2004, 2 martie.
- 364.Moldova Suverană, 2004, 4 martie.
- 365.Moldova Suverană, 2004, 8 martie.
- 366.Moldova Suverană, 2004, 24 martie.
- 367.Moldova Suverană, 2004, 25 martie.
- 368.Moldova Suverană, 2004, 31 martie.
- 369.Moldova Suverană, 2004, 1 aprilie
- 370.Moldova Suverană, 2015, 2 aprilie
- 371.Moldova Suverană, 2004, 4 iulie.

372. Cascadorii râsului în Republica Moldova: televiziunile pro-ruse nu vor transmite mesajul de anul nou al președintelui Maia Sandu, ci mesajul fostului președinte Igor Dodon [Resursă electronică]. *g4media.ro* [Site]: <https://www.g4media.ro/cascadorii-rasului-in-republica-moldova-televiziunile-pro-ruse-nu-vor-transmite-mesajul-de-anul-nou-al-presedintelui-maia-sandu-ci-mesajul-fostului-presedinte-igor-dodon.html> (Accesat 31.12.2020)
373. Ce este „razboiul hibrid” dus de Rusia în Ucraina și cum a fost el pregătit de zece ani sub ochii permisivi ai Occidentului. [Resursă electronică]. Publicat 1 septembrie 2014. *Mediafax.ro* [Site]: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-18014446-este-razboiul-hibrid-dus-rusia-ucraina-cum-fost-pregatit-zece-ani-sub-ochii-permisivi-occidentului.htm> (Accesat 21.10.2022).
374. CIOCHINĂ, Simion. Oleg Serebrian: Moldova între tensiuni politice și presiuni geopolitice. [Resursă electronică]. *dw.com* [Site]: <http://www.dw.com/ro/oleg-serebrian-moldova-%C3%AEntre-tensiuni-politice-%C5%9Fi-presiuni-geopolitice/a-18595381> (Accesat la 26.05. 2016).
375. Drepturile minoritare și protejarea acestora în Republica Moldova. [Resursă electronică]. *scriitub.com* [Site]: <https://civildiplomat.com/ru/publications/sotrudnichestvo-moldovy-i-evrosoyuz-a-1994-2014-gg> (Accesat 20 aprilie <https://www.scriitub.com/stiinta/drept/Drepturile-minoritare-si-prote52777.php> (Accesat 25.05 2016)).
376. FIELDS, Barry. School Discipline Coverage in Australian Newspapers: Impact on Public Perceptions, Educational Decisions and Policy [Resursă electronică]: <http://www.aare.edu.au/05pap/fie05290.pdf> (Accesat: 23.06.2021).
377. Flux, 2004, 14 aprilie.
378. Flux, 2010, 19 noiembrie.
379. GHILEZAN, M. Boom-ul economic al Rusiei, înzdrăvenirea SUA și recesiunea europeană. În: *România Liberă*, 2023, 8 septembrie.
380. GOLDMAN Emily. Strategic Communication: A. Tool for Asymmetric Warfare? [Resursă electronică]. Publicat 10 iunie 2007. *Small Wars Journal* [Site]: <http://smallwarsjournal.com/blog/strategic-communication-a-tool-for-asymmetric-warfare> (Accesat 07.05.2021).
381. Interviu cu analistul Armand Goșu: Grosul trupelor ucrainene de asalt nu este angajat deocamdată în luptă. Cine ar putea fi succesorul lui Putin? [Resursă electronică]. Publicat 20 iunie 2023. *Contributors.ro* [Site]: <https://www.contributors.ro/interviu-cu-analistul-armand-gosu-grosul-trupelor-ucrainene-de-asalt-nu-este-angajat-in-lupta-cine-ar-putea-fi-succesorul-lui-putin/> (Accesat 24.08.2023).
382. Înțelegerile Comisiei moldo-române de colaborare economică. [Resursă electronică]. *ipn.md* https://www.ipn.md/ro/intelegerile-comisiei-moldo-romane-de-colaborare-economica-7966_1045338.html . (Accesat la 15.04. 2020)
383. Moldova, pe ultimul loc în Europa Centrală și de Est la utilizarea Internetului mobil. [Resursă electronică]. Publicat 2014. *publica.md* [Site]: http://www.publika.md/moldova-pe-ultimul-loc-in-europa-centrala-si-de-est-la-utilizarea-internetului-mobil_2207551.html (Accesat 12.06.2016).
384. PDM anunță că a discutat cu PSRM despre declarațiile lui Ion Chicu. [Resursă electronică]. *stiri.md* [Site]: <https://stiri.md/article/politica/pdm-anunta-ca-a-discutat-cu-psrm-despre-declaratiile-lui-ion-chicu/> (Accesat la 15.07. 2020).
385. PECHEANU, Gabriel. Relațiile România – R. Moldova când calde, când reci, condimentate cu acuzații reciproce. [Resursă electronică]. Publicat 25 ianuarie 2010. *Mediafax.ro* [Site]: <http://www.mediafax.ro/main-story/focus-relatiile-romania-r-moldova-cand-calde-cand-reci-condimentate-cu-acuzatii-reciproce-5440851>
386. Poziția mass-media pe harta actorilor și problemelor aderării României la Uniunea Europeană. [Resursă electronică]. Publicat ianuarie 2003. *scriitub.com* [Site]: <http://www.scriitub.com/jurnalism/Pozitia-massmedia-pe-harta-act41945.php> . (Accesat 12.04. 2005).
387. PREAȘCĂ, Ion. Teorie ucraineană: România+Republica Moldova=Romanova. [Resursă electronică]. *adevarul.ro* [Site]: <https://adevarul.ro/stiri-externe/republica-moldova/wikileaks-teorie-ucraineana-romania-republica-787777.html> (Accesat la 20.05.2014).
388. Republica Moldova este un stat eșuat. În: *Revista presei* din 6 februarie 2015. https://radiochisinau.md/republica-moldova-este-un-stat-esuat_19545.html?ysclid=lseetzuw49166221187. (Accesat la 20.04.2016).
389. *Raport de activitate CCA 2012*. [Resursă electronică]. Publicat 2012. *cca.md* [Site]: <http://www.cca.md/reports/16p>. (Accesat 20.04.2015).
390. *Raport de activitate CCA 2013*. [Resursă electronică]. Publicat 2013. *cca.md* [Site]: <http://www.cca.md/reports/16p>. (Accesat 20.04.2015).
391. *Raport de activitate CCA 2014*. [Resursă electronică]. Publicat 2014. *cca.md* [Site]: http://www.cca.md/files/RAPORT%20CCA%202015_0.pdf (Accesat 20.05.2016).
392. *Raport anual CCA 2015*. [Resursă electronică]. Publicat 2015. *cca.md* [Site]: http://www.cca.md/files/RAPORT%20CCA%202015_0.pdf (Accesat 20.05.2016).
393. RAȚĂ, Mariana. Sub „tancul informațional” al Rusiei. În: *Ziarul Național*, 2015, 27 martie.

394. Revista POLITICO despre delicatul dans geopolitic, pe care este nevoită să-l execute Moldova [Resursă electronică]. Publicat 1 februarie 2023. *noi.md* [Site]: <https://noi.md/md/analitica/revista-politico-despre-delicatul-dans-geopolitic-pe-care-este-nevoita-sa-l-execute-moldova>
395. SARBU, Sebastian. Despre cultura de securitate. În: *Calea europeană*, 2014, 25 iunie.
396. SAVA, Cristian. Republica Moldova ocupă locul 13 din 117 țări la capitolul accesibilitate la Internet. [Resursă electronică]. Publicat 29 octombrie 2022. *tvrmdova.md* [Site]: [\[https://tvrmdova.md/article/10d942a4acbcc8b0/republica-moldova-ocupa-locul-13-din-117-tari-la-capitolul-accesibilitate-la-internet.html\]](https://tvrmdova.md/article/10d942a4acbcc8b0/republica-moldova-ocupa-locul-13-din-117-tari-la-capitolul-accesibilitate-la-internet.html) (Accesat 23.20.2023).
397. Timpul, 3 iunie 2014
398. Timpul, 2015, 2 aprilie.
399. Timpul, 2012, 27 septembrie.
400. Timpul, 2012, 3 decembrie.
401. UNESCO launch Five Laws of Media and Information Literacy. [Resursă electronică]. Publicat 1989. *UNESCO* [Site]: <https://infolit.org.uk/unesco-launch-five-laws-of-media-and-information-literacy/> (Accesat 21.06.2021).
402. VIȚU, Liliana. Despre acuzațiile deplasate ale Rusiei pot spune că posturile închise au manipulat, au încălcat legea și au favorizat persoane supuse sancțiunilor. [Resursă electronică]. *Unimedia.md* [Site]: <https://unimedia.info/ro/news/228396f3b3a0ba84/liliana-vitu-despre-acuzatiile-deplasate-ale-rusiei-pot-spune-ca-posturile-inchise-au-manipulat-au-incalcat-legea-si-au-favorizat-persoane-supuse-santunilor.html> (Accesat la 20.02.2023).
403. ZAMURA, Elena. Adevăruri despre războiul din Transnistria (1990-1992). În: *Curentul International*, 2010, 5 martie.
404. ZGUREANU, Marius. Situația geopolitică a regiunii noastre în 2012. Partea I. [Resursă electronică]. Publicat 5 iunie 2012. *Romania Military* [Site]: <http://www.rumaniamilitary.ro/situatia-geopolitica-a-regiunii-noastre-in-2012>. Accesat la 20.05.2015).
405. Аргументы и Факты, 2003, 24 iunie.
406. Аргументы и Факты, 2003, nr. 25, iunie.
407. В Молдавии у гагаузов отбирают „русский” телеканал. [Resursă electronică]. *camvesti.com* [Site]: <https://kamvesti.com/v-moldavii-u-gagauzov-otbirayut-russkij-telekanal/?ysclid=ls59kzl3r1522265556>. (Accesat 10.04.2023).
408. Время, 2003, 23 decembrie.
409. Главный редактор Национального представительства МТРК «Мир» в Республике Молдова Ирина Пивоварова: «Улыбка и искренность открывают многие двери» [Resursă electronică]. *mir24.tv* [Site]: <https://mir24.tv/articles/16523450/glavnyi-redaktor-nacionalnogo-predstavitelstva-mtrk-mir-v-respublike-moldova-irina-pivovarova-ulybka-i-iskrennost-otkryvayut-mnogoe-dveri> (Accesat 10.04.2023).
410. Деловая газета, 2003, 11 iunie.
411. Заявление пресс-службы МТРК «Мир» о работе Национального Представительства в Республике Молдова. [Resursă electronică]. *mir24.tv* [Site]: https://mir24.tv/press_release/16547752/zayavlenie-press-sluzhby-mtrk-mir-o-rabote-nacionalnogo-predstavitelstva-v-respublike-moldova (Accesat 10.04.2023).
412. Кишиневские новости, 2003, 4 iulie.
413. Кишиневские новости, 2003, 6 iunie.
414. Независимая Молдова, 18 iunie 2003.
415. ПАНАРИН, Игорь Н. *От Единой России к Евразийской Руси*. [Resursă electronică]. Publicat 12 iunie 2006. *panarin.ucoz.com* [Site]: <https://panarin.ucoz.com/Stranitsi/konsteptsia12.html> (Accesat la 20.05.2021)
416. Русское слово, 2003, 11 iunie.
417. Санду призвала разобраться с „российской пропагандой” на телевидении. În: Труд-Молдова, 2003, 3-9 iunie.
418. ШЕВЧЕНКО, Руслан. *Сотрудничество Молдовы и Евросоюза: 1994-2014 гг.* [Resursă electronică]. *civildiplomat.com* [Site]: <https://civildiplomat.com/ru/publications/sotrudnichestvo-moldovy-i-evrosoyuza-1994-2014-gg> (Accesat 20 aprilie 2018).
419. Экономическое обозрение, 2005, 11 martie.

**Tendențele mediatizării televizate a relațiilor dintre Republica Moldova și România:
iulie-decembrie 2019 și 2023**

Perioadele și sursele	2019				2023			
	M-1 Mesa- jer	Jur.TV Stirile orei 19	PROTV Stirile orei 20	TVRM Telejur. orei 18	M-1 Mesa- jer	Jur.TV Stirile orei 19	PROTV Stirile orei 20	TVRM Telejur. orei 18
a). Tematica știrilor:								
relații interstatale	1	-	-	2	3	1	1	2
integrare europeană	2	1	-	2	5	3	2	4
colaborare economică	2	2	-	3	2	1	1	1
aspecte social- culturale	4	3	-	6	4	4	2	6
ajutor geostrategic	-	-	-	1	-	-	-	1
alte subiecte la temă	1	2	1	3	3	1	1	3
b). Sursa știrilor:								
de redacție	5	5	1	14	9	6	4	10
de agenție	5	3	-	5	8	3	3	9
c). Durata de emisie a subiectelor / min.	18,5	12	1	45,2	36,2	24,5	13,5	49,2
d). Mod de tratare a subiectelor / % știri								
operativitate	85	90	-	90	90	85	85	85
pluralism de opinie	80	90	-	85	85	90	85	90
imparțialitate	90	95	-	90	95	90	90	85
e) Actori evenimente / % din știri								
guvernanți	55	60	-	55	50	50	60	55
simpatizanți ai guvernării	15	10	-	10	10	25	15	20
lideri de opoziție	20	20	-	20	25	15	15	15
alți actori	10	10	-	15	15	10	10	10

Canale TV rusești (terestre) trasmise/retransmise în Republica Moldova de-a lungul anilor

n/o	Anul inițierii (re)transmisiei și anul sistării activității	Denumirea canalului TV	Remarcă
1	În perioada aflării Republicii Moldova în componența URSS	1-я программа ЦТ (din 01.01.1992 redenumită - Останкино 1)	din 01.04 1995 Останкино 1 devine OPT
2	În perioada aflării Republicii Moldova în componența URSS și până în 2004	2-я Общесоюзная программа (din 01.01.1992 redenumit PTP)	în 1992 pentru o perioadă de timp își sistează activitatea
3	01.09.1999 – 30.10.2023	Prime (canalul OPT, devenit Первыйканала)	Prime a retransmis Первый канал până în 2019
4	01.03. 2006 -17.12.2022	NTV- Moldova (НТВ)	a fost retransmis de canalul moldovenesc TV7 până în 2016 inclusiv
5	01.06.2004 - 01.04 2005	Canalul PTP este înlocuit cu canalul internațional РТР-Планта	și-a sistat activitatea în 2005, apărând în 2013 cu denumirea RTR Moldova

Tabel. Subiecte și acțiuni concrete, aflate în centrul atenției mass-mediei: anii 2005-2024, privind integrarea europeană a Republicii Moldova

Perioada implementării Planului de Acțiuni UE-RM : 2005-2009	Perioada paradei Alianțelor pentru integrarea europeană: 2009-2020	Perioada relansării proceselor de integrare europeană a RM: 2020-prezent
1. Promovarea prin mass-media a modului de realizare a Acordului de Parteneriat și Cooperare (APC) dintre UE și RM, intrat în vigoare în iulie 1998, pentru o perioadă de zece ani. 2. În perioada ce a urmat după înțrarea în vigoare a APC, se observă o activizare a mass-mediei, mai cu seamă odată cu aderarea țării, în 2001, la Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est: se diversifică subiectele pe vectorul european și genurile jurnalistice în care ele sunt prezentate. Un rol substanțial în acest context revine Internetului. 3. Reflectarea în presa scrisă și în audiovizual a procesului de semnare, la 22 februarie 2005, și de implementare a Planului de Acțiuni UE-RM, ca factor determinant pentru perspectiva integrării țării în Uniunea Europeană. 4. Eforturile mass-mediei pe linia dezbaterilor opțiunilor integrării europene, a contribuit la creșterea imaginii de țară a Republicii Moldova, ca stat european geopolitic, geoeconomic cât și geocultural. 5. Mediatizarea diverselor studii, cercetări și rapoarte la subiect, realizate de diverși cercetători și centre analitice : rapoarte guvernamentale, publicații ale Centrului pentru Democrație Participativă “ADEPT” și ale Institutului de Politici Publice, o serie de alte materiale la temă. 6. În promovarea consecventă a cursului strategic de integrare europeană, mass-media a avut ca sprigin inițial Declarația cu privire la parteneriatul politic	1. Conținuturile și actualitatea subiectelor abordate de mass-media în această perioadă au fost determinate de contextul (geo)politic în care au activat cele trei Alianțe de Integrare Europeană (AIE): AIE I (august 2009-noiembrie 2010); AIE II (decembrie 2010-februarie 2013) și AIE-III (iulie 2015- octombrie 2015). 2. Subiectele abordate de mass-media în mare parte au rezultat din conținuturile platformelor electorale ale formațiunilor politice constituante ale Alianțelor, care în numărul dezideratelor prioritare de activitate au avut incorporate aspecte ce țineau de așteptările alegătorilor: stat democratic; guvernare democratică, eficientă și responsabilă, capabilă să asigure bunăstarea și drepturile poporului, dar și impunerea libertății mass-mediei, reformarea audiovizualului public , integrarea europeană a Republicii Moldova și promovarea unei politici externe echilibrate și consecvente. 3. În perioada aflării la guvernare a AIE –I (Partidul Liberal Democrat, Partidul Liberal, Partidul Democrat și Alianța “Moldova Noastră”) pe linia integrării europene și a politicii externe a Republicii Moldova mass-media și-a canalizat activitate pe oportunitatea factorilor de decizie a statului nostru de a negocia și a semna Acordului de asociere dintre Republica Moldova și UE; eliminarea regimului de vize pentru cetățenii români; consolidarea relațiilor cu statele vecine România și Ucraina, dar și promovarea parteneriatelor cu SUA și Federația Rusă. 4. Și AIE-II (Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Liberal), cum e și firesc, considerând integrarea europeană una din prioritățile de guvernare, iar	1. În anii de referință, subiectele dezbătute de jurnaliști și conținuturile lor ne conving de faptul că integrarea europeană a devenit proiectul principal al majorității instituțiilor media. Atenția principală este acordată unor subiecte noi ca : de-oligarhizarea și consolidarea luptei împotriva crimei organizate; reformarea justiției, combaterea corupției; asigurarea libertății de exprimare și de-centralizării sistemului mediatic; apărarea drepturilor omului, și antrenarea societății civile în procesele decizionale. • „Operațiunea militară specială” din Ucraina i-a făcut pe oameni să privească cu alți ochi la realitățile vieții. Altele au devenit în acest context și relațiile UE -Ucraina, Moldova, Georgia, țări, care au fost invitate la „pachet” să depună cereri de aderare la UE. Mai mult, Ucraina și R. Moldova, la ședinței Consiliului European din 23 iunie 2022, au obținut statut de țări-candidate la UE, fapt ce conduce la noi perspective de activitate pentru mass-media , cum sânt: justiție corectă, instituții publice reziliente, accesul la o piață europeană extinsă pentru producătorii moldoveni, reforme în domeniile– cheie de dezvoltare ș.a. 3. În mare, spațiul nostru informațional continuă să fie dominat de propaganda rusă. Din aceste motive accesul publicului la informația veridică este limitat, acest fenomen fiindu-se simțit și în legătură cu problematica integrării europene. Deloc întâmplător acest fapt, dacă luăm în considerație că una din sarcinile de bază ale propagandei ruse este anume zădărnicierea procesului de integrare europeană a țării noastre. Cu toate acestea, stărnește nedumerire faptul că <i>Planului de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la UE</i>, aprobat de către Comisia Națională pentru Integrare Europeană pe data de 4 august 2022, nu prevede nici o măsură cu implicarea mass-mediei.

pentru realizarea obiectivelor integrării europene, adoptată de Parlament la 24 martie 2005. 7. Vecinătatea RM cu NATO (2004) și cu UE (2007) au determinat atât cursul politicii pro-europene a Chișinăului, cât și a activității mass-mediei, care, în anumite situații s-a dovedit a fi fluctuant (a oscilat de la Est la Vest) din lipsa unei orientări clare în problematica (geo)politice, dovadă fiind și aderarea țării (neforțată de nimeni) la Comunitatea Statelor Independente (CSI). 8. Aderarea nechibzuită a Republicii Moldova la Comunitatea Statelor Independente (CSI) a condus la o politică diferențiată promovată de UE în raport cu Republica Moldova și țările baltice, care în scurt timp au aderat la UE. Acest fapt a temporizat prezentarea subiectelor de integrare europeană în mass-media națională, impedimentul fiind la mâna surselor mediatice alolingve și a celor ruse de la noi, care erau pentru integrarea în Uniunea Vamală. 9. În scopul perfecționării profesionale a jurnaliștilor ce scriau pe tema integrării europene și a implementării Planului de Acțiuni UE – RM, în februarie 2007, din inițiativa Asociația Presei Independente (API) a fost creată rețeaua „Reporter European”. Membrii rețelei erau 12 jurnaliști din presa locală, specializați în problematica integrării europene. Proiectul, la care ulterior au aderat jurnaliști și de la alte instituții media, a fost realizat de API cu suportul Fundației Soros-Moldova în cadrul Programului „Initiative Europene”. 10. În centrul atenției mass-mediei au fost și alte domenii prioritare, trasate în Planul de Acțiuni UE– RM: conflictul transnistrean; democrația și supremația legii; libertatea mass-mediei; reforma administrativă	parcursul european, reprezentând „cea mai eficientă modalitate de a realiza modernizarea țării sub aspect politic, economic, social”. Mass-media care de acum își „învățase” lecția din colaborarea cu AIE I, a continuat cursul european al statului nostru, ghidându-se de valorile, principiile și prioritățile de guvernare ale noii Alianțe. 5. AIE III (Partidul Liberal Democrat din Moldova, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Liberal) a conectat și ea activitatea presei scrise, a audiovizualului și Internetului la transpunerea în practică a obiectivelor de bază ale Alianței, considerând „integrarea europeană ca prioritate a politicii interne și externe a Republicii Moldova, cu echilibrarea și menținerea bunelor relații cu alți parteneri externi în interesul național al ei . 6. În această perioadă activitatea mass-mediei este caracterizată de apariția de noi cuvinte și expresii, care extind și multiplică aria de percepere și înțelegere a acestui proces pentru cetățenii de rând a Republicii Moldova. Drept exemplu: „pro-european”, „negocierea Acordului de Asociere”, „Parteneriat Estic”, „Direcția Vest”, „Pro-UE”, „Între Est și Vest”, „Uniunea Vamală”, „Uniunea Rusia-Belarus”, „politică europeană” ș.a. 7. În această perioadă mass-media și-a orientat activitatea în perspectiva de a trece de la cooperare la integrare prin apropierea RM de piața internă a UE și de politicile și programele UE, inclusiv la cele culturale, educaționale, științifice, ecologice. 8. Anii 2016-2020, când președinte al țării a fost Ig. Dodon, integrarea europeană a Republicii Moldova, semnată Acordului de Asociere cu UE la 27 iunie 2014, devenise iluzorie. Aspirațiile pro-ruse ale președintelui, care se afla mai mult la Moscova, decât în Moldova, au compromis „drumul european” al țării. Interviuurile lui Ig. Dodon, în care acesta promite desolidarizarea de vectorul european și revenirea la cel „tradițional” pro-Kremlin, a bulversat și segmentat mass-media și opinia publică pe două criterii ale integrării: Est și Vest. Această	4. Impactul mass-mediei asupra procesului de integrare europeană este unul sistematic și pozitiv. Dar mass-media, în temei, recurge la știri. Nu prea avem materiale critice la temă. În audiovizual atestăm lipsa dezbaterilor la temă, iar în presa scrisă se resimte lipsa articolelor de problemă și de opinie . 5. Războiul de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei a accelerat procesul de integrare europeană a Republicii Moldova . Chiar dacă acesta se dezvoltă acum într-un context intern și regional extrem de complicat, printre subiectele abordate avem : implementarea Acordului de Asociere cu UE, relațiile regionale și securitatea regională văzută inclusiv în contextul conflictelor înghețate ș.a. 6. Lupta cu propaganda și dezinformarea rusă cere de la jurnaliști nu numai pregătire profesională, dar și cunoștințe profunde pe subiectele dezbătute, ca materialele propuse publicului să fie interesante și pe înțelesul oamenilor de cultură medie. Numai pe calea explicării avantajelor pe care le aduce cu sine integrarea europeană pentru cetățeni, putem obține adeziunea publicului larg în această privință. 7. Analiza demonstrează că mass-media, prin prezentarea informațiilor actualizate, de calitate și la subiect, poate contribui activ la consolidarea dialogului dintre societatea civilă și factorii de decizie privind integrarea europeană, dar și soluționarea pașnică a conflictului transnistrean, ca o premisă a acestei integrări. 8. Mass-media națională vede sarcina sa, pe de o parte, să desfășoare activitatea de explicare și de lămurire a avantajelor integrării pentru țară și pentru fiecare om de rând, iar, pe de altă parte, să ducă lupta pe două direcții -- externă (cu TV și presa Internet rusă) și internă (preponderent cu sursele media aservite opoziției parlamentare pro-ruse), în problematica contracarării manipulării, propagandei și dezinformării opiniei publice în legătură cu acest subiect de „importanță strategică” pentru Republica Moldova. În scopul eficientizării luptei, în cadrul emisiunilor de dezbatere TV și radio, în presa tipărită sunt atrași cei mai buni analiști politici și experți din domeniu.
--	---	--

și reforma judiciară; îmbunătățirea climatului investițional; lupta împotriva crimei organizate ș.a.	„dușmănie”, a continuat pe parcursul aflării la putere a lui Ig. Dodon, amplificându-se în campania electorală pentru prezidențialele din 2020. 9. Mass-media de la noi, cu aspirații clare de integrare europeană a încercat mereu să profite de inițiativele lansate de UE în acest domeniu. Dar n-a fost să se întâmple aceasta și în cazul Parteneriatului Estic (PE), lansat în 2009. Această inițiativă, având scopul apropierii a șase țări vecine est-europene, inclusiv Ucraina și Moldova, cât mai mult de UE, a fost aspru criticată de acestea, inițiativa fiind asemuită de jurnaliștii de la Chișinău cu „bătutul apei în piuă”, cerându-se mai puține parteneriate și mai multă eficiență de la cele lansate inițial. 10. Oricum, dar și către 2000, atestăm faptul că mass-media se implică nesemnificativ în informarea asupra realităților din Uniunea Europeană și în formarea opiniei publice privind integrarea europeană. Dispunem de puțini profesioniști în mass-media specializați în cunoașterea profundă a instituțiilor europene, fapt ce -și lasă impactul și asupra unui dialog calificat.	9. Oricum, în promovarea subiectelor privind integrarea europeană a Republicii Moldova, specialiștii din UE, evidențiază o problemă importantă, care, după noi, ține de pregătirea profesională a jurnaliștilor. Astfel, din cauza abordării superficiale de către mass-media a unor subiecte, care în loc să fie dezbătute, sunt trecute în regimul de știri, în timpul negocierilor dintre părți și a elaborării planurilor de acțiune în domeniu, se atestă „lipsa reciprocă de cunoaștere” a UE față de evoluțiile reale „a politicilor din Moldova”, dar și a ultimei „față de politicile și standardele UE”. 10. Un subiect de amploare pentru mass-media la temă, în 2023, a fost Summitul Comunității Politice Europene (CPE), desfășurat la noi la 1 iunie. La CPE au luat parte 47 de lideri din Europa, inclusiv președintele ucrainean, V. Zelenski. Mass-media națională și cea internațională au reflectat pe larg pregătirea și desfășurarea Summitului, la care s-au discutat aspecte despre securitate și pace, despre dezvoltarea spațiului european, despre războiul din Ucraina. În cadrul întrunirii oficialii europeni au reiterat sprijinul pentru Moldova în vederea realizării angajamentelor asumate în calitate de stat candidat la aderarea la Uniunea Europeană.
---	---	---

Tabelul cronologic al acțiunilor întreprinse de statul Republica Moldova privind apărarea spațiului informațional național și lupta cu dezinformarea și manipularea opiniei publice, de la începutul agresiunii Federației Ruse în Ucraina , 24 februarie 2022

n/o	Legi adoptate sau acțiuni întreprinse	Anul și luna
1.	Parlamentul declară starea de urgență pentru 60 de zile din cauza riscurilor noi cauzate de invazia Rusiei în Ucraina; starea de urgență este gestionată de <i>Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova (CSE)</i> . Hotărârea, privind securitatea din regiune și asigurarea securității naționale, a fost votată de toți cei 88 de deputați prezenți în sală, intrând în vigoare la data adoptării. Ea prevede de rând cu alte acțiuni și coordonarea activității mijloacelor de informare în masă în condițiile stării de urgență.	24 februarie, 2022
2.	CSE a sistat activitatea site-ului <i>Sputnik-Moldova</i> , a limitat difuzarea programelor de televiziune din Rusia și a blocat o serie de alte resurse Internet.	26 februarie, 2022
3.	La inițiativa CSE este întreruptă activitatea postului de radio <i>Sputnik- Moldova</i>	07 martie, 2022
4.	Maia Sandu a promulgat <i>Legea care interzice folosirea simbolurilor de război și panglica „Sf. Gheorghe”</i> : „Nu putem accepta simbolurile care sprijină invazia rusă în Ucraina.” În baza modificării prin lege a <i>Codului Convențional</i> , în Republica Moldova au fost interzise simbolurile și atributele care promovează acțiuni de agresiune militară, crime de război și crime împotriva umanității. Printre acestea se numără și panglica bicoloră negru-portocaliu, cunoscută ca și panglica „Sfântului Gheorghe”, dar și literele „Z”, „V” etc. Persoanele care vor răspândi simbolurile interzise, inclusiv în mediul online, vor fi amendate.	19 aprilie , 2022
5.	Parlamentul Republicii Moldova a adoptat un pachet de modificări legislative privind securitatea informațională a țării. <i>Codul Serviciilor Media Audiovizuale</i> a fost modificat pentru a interzice retransmiterea de știri, programe de televiziune și radio cu conținut informațional, analitic, militar și politic, precum și a filmelor cu conținut militar din țări care nu au ratificat <i>Convenția Europeană a Televiziunii Transfrontaliere</i> . În plus, a fost introdus conceptul de „dezinformare”, fiind interzisă difuzarea programelor audiovizuale, care, indiferent de proveniența lor, justifică războaiele de agresiune, neagă crimele de război și crimele împotriva umanității sau incită la ură. Funcțiile de control al difuzării acestor informații au fost atribuite serviciilor speciale ale Republicii Moldova.	02 iunie, 2022
6.	Cu votul a 54 de deputați ai Pas, Parlamentul a adoptat <i>Legea cu privire la securitatea informațională</i> . Această lege, promulgată de președinta țării, Maia Sandu, prevede că instituțiile mass-media care răspândesc știri false, manipulează și nu asigură principiul pluralismului de opinii	22 iunie, 2022

	vor fi sancționate. Sunt prevăzute amenzi de până la 100 de mii de lei. Dacă abaterile vor fi comise repetat, emițătorului audiovizual îi va fi retras dreptul de emisie. Prevederile legii, intrată în vigoare, vor fi aplicate și după expirarea stării de urgență instituite în Republica Moldova după ce Rusia a invadat Ucraina.	
7.	Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova a blocat accesul la site-ul publicației ruse „Свободная пресса”, pentru promovarea știrilor false și a dezinformării.	01 august, 2022
8.	Consiliul Audiovizualului a amendat patru televiziuni de limbă rusă – "NTV Moldova", "Exclusiv TV", "Primul în Moldova" și "Accent TV", pentru "abateri" de la regulile stabilite.	05 august, 2022
9.	Serviciul de Informații și Securitate (SIS) din Moldova a restricționat accesul la site-urile posturilor de televiziune rusești „РТ”, „Вести”!, „Звезда”, „Царьград”, „РенТВ”, „Мир”. În total au fost blocate 22 de resurse rusești, acuzate că „denaturează informațiile cu privire la starea de urgență din țară”.	24 octombrie 2022
10.	CSE a decis suspendarea pe perioada stării de urgență a licențelor de emisie a șase posturi de televiziune „pentru lipsa unei informări corecte în reflectarea evenimentelor naționale, dar și a războiului din Ucraina”. Acestea sunt <i>Primul în Moldova, RTR-Moldova, Accent TV, NTV Moldova, TV6 și Orhei TV</i> . A mai fost blocată, în scopul asigurării securității informaționale a țării, activitatea a 22 de portaluri web.	16 decembrie, 2022
11.	Serviciul de Informații și Securitate din Moldova a blocat site-ul portalului informational-analitic rus "Rubaltic.ru", pentru dezinformare.	06 februarie, 2023
12.	Sunt blocate de către SIS cinci site-uri ale agențiile de presă Sputnik: "sputniknews.com", "md.sputniknews.com", "ro.sputniknews.com", "sputniknews.ru" și "md.sputniknews.ru"	22 martie, 2023
13.	SIS blochează activitatea portal-urile de limbă rusă: „politnavigator.net”, „politnavigator.news” și „news-front.info”, pentru dezinformare și manipulare a opiniei publice	20 aprilie, 2023
14.	Prin dispoziția CSE pe perioada stării de urgență a fost suspendată activitatea teleradiocompania „MIR”, o structură media a Comunității Statelor Independente (CSI) și fondatoarea posturilor de televiziune „Mir TV” și „Mir 24”. „MIR” nu deține licență de emisie eliberată de Consiliul Audiovizualului și, respectiv, nu este furnizor de servicii media aflat sub jurisdicția Republicii Moldova.	28 aprilie, 2023

15.	Republica Moldova a denunțat Acordurile privind activitatea Teleradiocompaniei „MIR”, în baza un proiect de lege care prevede acest lucru, care a fost adoptat în cadrul unei ședințe plenare de Parlamentul de la Chișinău cu votul a 56 de deputați. De reținut, că reprezentanța TV „MIR” din Republica Moldova a suspendat redifuzarea pe teritoriul țării a tuturor programelor, care au fost produse în state care nu au ratificat Convenția Europeană a Televiziunii Transfrontaliere, printre care se numără și Rusia, motiv pentru care a fost suspendată concomitent și finanțarea postului de televiziune respectiv.	11 mai 2023
16.	Consiliul Audiovizualului a amendat două canale de televiziune din autonomia Găgăuză : "Огузатлинек" și "Ilk Halk Televizionu", pentru retransmisia programelor analitice din Rusia.	06 iulie, 2023
17.	Parlamentul Republicii Moldova a adoptat <i>Legea Privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative</i>	31 iulie, 2023
18.	SIS blochează activitatea mai multor portaluri de știri în limbă rusă, inclusiv: „ltv.ru”, „ntv.ru”, „rt.com”, pentru dezinformarea opiniei publice.	24 octombrie, 2023
19.	CSE a dispus suspendarea licențelor de emisie a șase posturi de televiziune: <i>Orizont TV, ITV, Prime, Publika TV, Canal 2 și Canal 3</i> , pentru că „reprezintă un pericol la adresa securității informaționale”, potrivit Serviciului de Informații și Securitate (SIS). „Multiple încălcări ale legislației” din partea acestor instituții media au fost constatate și de către Consiliul Audiovizualului (CA). Politica editorială a televiziunilor vizate este orientată spre lansarea campaniilor de dezinformare pentru discreditarea cursului politic extern al Republicii Moldova și promovarea narativelor geopolitice în favoarea Federației Ruse. La popunerea SIS, CSE a mai anunțat blocarea a 31 de portaluri web, 21 dintre care ar fi gestionate direct de Federația Rusă.	30 octombrie, 2023

Tabelul, privind interdicția de intrare în Republica Moldova a unor jurnaliști ruși, după ocuparea de către Federația Rusă a Crimeei:

anii 2015 –2023 Anul, luna	Echipe sau jurnaliști ai instituțiilor mass-media	Cauza interdicției
2015 martie	-Echipele de filmare ale posturilor TV Россия-24 și Звезда - А.Кондрашова, jurnalistă de la canalul ВГТРК și Д.Киселев, comentator, director general al Grupului media Россия Сегодня - А. Гаспарян, jurnalist la canalul TV Россия Сегодня	lipsa acreditării ambii au primit câte o interdicție de 5 ani ; lipsa acreditării
aprilie septembrie	- Echipa de la canalul ТВ-Центр - А.Амелюшкин, producător la canalul TV Россия Сегодня - Echipa de filmare a postului rus de televiziune Lifenews - Echipa de filmare a postului НТВ (Е. Зуев, С. Коренков, В. Петров)	lipsa acreditării lipsa acreditării lipsa acreditării i-a fost interzisă intrarea, fără explicații;
octombrie	- Р. Добровольский, jurnalist din Belarusi - А. Talpa, reporter al postului НТВ	lipsa acreditării a încălcat frontiera de stat
2016 ianuarie	- Echipele de jurnaliști de la canalul ВГТРК și de la Первый канал, de la canalele TV LifeNews , РЕН-ТВ și un corespondent de la РИА Новости - А. Балицкий, jurnalist de la canalul ВГТРК • И. Колесников, corespondent și С. Краснов de la canalul TV Царьград	jurnaliștii nu au indicat scopul vizitei în Moldova ; i-a fost impusă interdicție pe o durată de 5 ani li s-a spus că au interdicție pe o durată de 10 ani
2017 mai	- Д. Ермолаев, redactor-șef al săptămânalului Российские вести - И. Черняк, redactor-șef al săptămânalului Аргументы и факты	el nu a putut explica scopul vizitei; i-a fost interzisă intrarea în Moldova, fără explicații;
septembrie	- Д. Асламова, corespondent ziarul Комсомольская правда	i s-a spus că are interdicție de a vizita Moldova;
noiembrie	- А.Самолетов, comentator al postului TV Звезда și М. Сафронова , producător de la canalul ВГТРК	au fost repatriați fără a li se explica motivul
2018 mai	-И. Зейналова, jurnalistă de la postul TV НТВ și М.Минскер, jurnalistă, postul de televiziune RTVI	nu au putut explica scopul vizitei în Moldova
2019 februarie	-Echipele de filmare ale posturilor TV Россия-1 și НТВ	au încălcat frontiera de stat;
iunie	-Echipa de filmare a canalului TV Пятый канала	i-a fost interzisă intrarea, fără explicații;
mai	-А. Малкевич,președintele comisiei pentru mass-media a Societății Civile din Federația Rusă	a fost interzis fără a li se explica motivul
2020 februarie	- Agenția de știri РИА Новости a anunțat la 19 februarie că unei echipe din 5 jurnaliști, sosiți din Federația Rusă, l-a fost interzisă intrarea în Republica Moldova	nu au putut justifica scopul vizitei în Moldova

2022 aprilie	- Д. Лара, corespondent și В. Цховребор, operator de la publicația Известия	au fost interziși, fără explicații
2023 septembrie	- В. Денисов, conducătorul subdiviziunii radioului rusesc <i>Sputnik в Молдове</i> (parte din holdingul media de stat <i>Россия Сегодня</i>)	<i>i s-a impus o interdicție de 10 ani intrare în Moldova</i>

Tabelul conținuturilor geopolitice din textele statutare ale partidelor politice din Republica Moldova

n/r	Statutul partidului	Politică internă	Politică externă	Mass-media	Integrare europeană	Problema transnisațională
1.	Partidul Social Democrat European	Art. 3,4 și 13	Art. 3 și 11	Art. 27	Art. 20	--
2.	Partidul Comuniștilor din Republica Moldova	În preambul	În preambul (colaborare CSI)	În preambul	--	--
3.	Partidul Agrar din Moldova	Art.3 și 8	Art. 3	Art. 8	--	--
4.	Partidul Socialist din Moldova	Art. 1.2	Art. 1.3	--	--	--
5.	Partidul Legii și Dreptății	Art.1.3 și 2.2.1	Art. 1.9 și 1.10	Art. 2.3.2	Art. 2.2.2	--
6.	Partidul Popular Creștin Democrat	Art. 8	Art.8 și 9	--	Art. 8	--
7.	Mișcarea Profesioniștilor „Speranța - Надежда”	Art. 21 și 2.2	Art. 1.7	--	--	--
8.	Partidul Liberal	Art.7 și 10	Art. 8 (uniunea RM cu România)	Art.9(t)	Art. 4 (1) și 9	Art. 9
9.	Partidul Oamenilor Muncii	Art. 1.7 și 2.1	Art. 2.1	--	Art. 2.1	--
10.	Partidul Social Democrat	Art. 6 și 7	Art. 7 (11)	Art. 8 (9)	--	--
11.	Partidul Socialiștilor din Republica Moldova	Art. 2.1 și 2.2	Art. 2.8	--	--	--
12.	Partidul Verde Ecologist	Art.1.3 și 3.2	Art.2.4 și 3.2 (parteneriate cu România și Ucraina)	Art.3.3 (b)	Art. 3.2 (q)	Art. 3.2 (r)
13.	Partidul Național Român	Art.1.7 și 2.2	Art. 2.2 (k)	Art.2.3 (g)	--	Art. 2.2 (j) (condamnă separatismul etnic, teritorial)

14.	Partidul politic „Partidul Nostru”	Art. 2.1 și 2.3 (a-g)	Art. 2.3 (i)	--	--	--
15.	Partidul Republican din Moldova	Art, 2.2	Art.2.1	Art.3.2 și 3.3	--	--
16.	Partidul Politic „NOI”	Art. 11-19	Art.20-21	Art. 27	--	Art. 23
17.	Partidul Uniunea Centristă din Moldova	Art.5	Art. 9 (e)	Art.9 (h)	--	--
18.	Partidul European	Art. 1.6 și 2.2.4-2.2.12	Art. 2.2.14 și 2.2.16 (parteneriate cu România, Ucraina, FR)	Art. 2.2. 21 (deetimizarea m.-m.) și 2.3. 2- ((înființarea de. m.-m. proprii)	Art. 2.2.18 + (Alianța Nord-Atlantică)	Art. 2.2.1 (independența, suveranitatea și integritatea RM)
19.	Partidul Popular Democrat din Moldova	Art.2.1-2.2 și 2.3 (a-i)	Art. 2.3 (j)	Art. 2.4 (i)	--	--
20.	Partidul „Moldova Unită – Единая Молдова”	Art. 3 și 9 (1-5)	Art. 9 (8) (relații strategice cu Rusia, CSI, UE, România, Ucraina)	Art. 10	Art. 9 (8)	Art. 9 (6)
21.	Partidul Conservator	Art.2 (3-6)	Art. 3 (11)	--	--	Art. 3 (10) (combaterea separatismului etnic sau teritorial)
22.	Partidul Național Liberal	Art. 5-6	Art.6 (unificarea celor 2 state românești)	Art. 7	Art. 6+(Alianța Nord-Atlantică)	Art. 6
23.	Partidul Politic „Moldova Mare”	Art. 1.6	Art. 1.7 și 2.2.16 (parteneriate cu România și Ucraina)	Art. 2.2.20 și 2.3.2	Art. 2.2.18	--
24.	Partidul Liberal Democrat din Moldova	Art. 3 (1)-(3) și 4 (2)	Art. 3 (4) și 4(2)	Art. 4 (2) și 4 (3)	Art. 4 (1)	--
25.	Mișcarea Social-Politică a Romilor din	Art.6 și 2.2.1-2.2.16	Art.7 și 2.2.15-2.2.16	Art. 2.2.19, 2.3.2 și 2.3.7	Art. 2.2. 17	Art. 2.2. 18

	Republica Moldova					
26.	Partidul „Patrioții Moldovei”	Art. 12	Art. 12	Art. 6 și 13	--	Art. 12
27.	Partidul Popular din Republica Moldova	Art. 1.6 și 2.2 (a-j)	Art. 2.2 (k)	Art. 2.2 (g)	--	--
28.	Partidul Politic „Democrația Acasă”	Art. 4 și 5 (1)-(2)	Art. 5 (3)	--	--	--
29.	Partidul Regiunilor din Moldova	Art. 2.1 și 2.2	Art. 2.2 și 2.3	Art. 2.3	--	--
30.	Partidul Popular Socialist din Moldova	Art. 3, 8 și 9	Art. 9	Art. 10	--	Art. 9 (sol. prin federalizare)
31.	Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa	Art. 2.1-2.8	Art. 1.9	Art. 3.1	Art. 1.3 (i)	Art. 1.3 (h)
32.	Partidul „Renaștere”	Art. 9 și 10	Art. 10 (b, c)	Art. 11	--	Ar. 12 (stat unitar și independent)
33.	Partidul „Platforma Demnitate și Adevăr”	Art. 2.2 și 2.3	--	Art. 2.3.15	Art. 2.2.5	--
34.	Partidul „Alianța pentru Unirea Românilor”	Art 8 (1)-(3); Art. 9 și 10	Art. 10 –(pe dimensiunea externă)	Art. 11 (i)	Art. 10- UE + NATO	Art. 10 -- (pe dimensiunea externă)
35.	Partidul „Patria”	Art. 1.8 și 2.2	Art. 2.2.3	Art. 2.2.15 și 2.3.2	--	--
36.	Partidul rusoslavean din Moldova	Art. 7	---	---	--	--
37.	Partidul Societății Progresiste	Art. 1.3	Art. 1.8 și 1.9	Art. 3.1 (e)	--	--
38.	Partidul Unității Naționale	Art. 4 și 5- (pe dimensiunea internă)	Art. 5 –(pe dimensiunea externă) + reunific. : RM și România	Art. 5 (e) și 6 (i)	Art. 5 –(pe dimensiunea externă) - (c)	--
39.	Partidul „Acțiune și Solidaritate”	Art. 7 și 8	Art. 8 (1)-m)	--	Art. 8 (2)	--

40.	Partidul „Voința Poporului”	Art. 2.1, 2.2 și 3.1	--	Art. 4.1 (h)	--	--
41.	Partidul Acasă Construim Europa „PACE”	Art.1.1 și 2.1	Art. 2.1 (l)	Art. 2.1(la obiective politice)	Art. 2.1 (m)	--
42.	Partidul „Pentru Oameni, Natură și Animale”	Art.16	Art. 16 (j)	--	Art. 14 și 16 (k)	--
43.	Partidul „Schimbării”	Art. 9 (1)-(3)	--	--	--	--
44.	Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei	Art.10	Art. 10 (d)	Art 11 (e)	Art. 10 (d)	Art. 10 (e)
45.	Partidul Progresului Național	Art.8 (1)-(2)	Art. 8 (2) –c + neutralitatea	--	Art. 8 (1)	--
46.	Partidul «Bugeacul Nostru».	Art. 2.1 și 2.2	Art. 2.3	Art. 2.3	--	--
47.	Partidul „Coaliția pentru Unitate și Bunăstare”	Art. 4	Art. 4 (5)	Art. 4 (4) – b)	--	Art. 4 (3) – r)
48.	Partidul Mișcarea Alternativa Națională	Art.2	Art. 2.3 –c) și 2.4 –g)	Art. 2.4 –i)	--	--
49.	Partidul „Liga Orașelor și Comunelor”	Art. 6	--	--	--	--
50	Partidul „Mișcarea respect Moldova”	Art 2.1 - 2.13	Art. 2.14 – g)	Art.2.14 –i)	--	--

Subiectele dezbătute în 2022, în cadrul programului tv *Unghiuri de vedere*, Moldova1

Data difuzării	Durata emisiunii/ min	Subiectele abordate	Timp per subiect/ min
16.10.22	45	1. Creșterea galopantă a prețului la gaze și nedorința șefului statului Maia Sandu de a negocia, la Moscova, un preț rezonabil în această privință. 2. Armata națională și necesitatea sporirii capacității de apărare a țării.	21/23
23.10.22	44	1. Colectarea, în Autonomia Găgăuză, a semnăturilor pentru restabilirea Uniunii Sovietice în granițele de după cel de- Al. Doilea Război Mondial. 2. Despre zvonul, privind mobilizarea cetățenilor Republicii Moldova în legătură cu războiul din Ucraina.	23/21
30.10.22	46	1. Amplificarea crizei energetice în țară: de la criza gazelor – la criza de energie electrică. 2. Finanțarea ilegală a partidului Șor și zvonul că statul „a furat banii în sumă de 3,5 milioane lei”, destinați de acest partid protestatarilor.	25/21
6.11.22	50	1. Despre zvonurile și informațiile false cum că guvernarea vrea să submineze activitatea opoziției. 2. Esența știrii false, lansată de politologul rus Igor Șişkin: România dorește ca nu numai Republica Moldova și Transnistria, dar și regiunea Odesa să fie parte a României Mari.	29/21
13.11.22	42	1. Revolta nefondată a oficialilor tiraspoleni: Republica Moldova nu asigură părții transnistrene cantitatea de gaz, convenită cu „Gazprom”, din care motive regiunea e în pragul unei crize... 2. Mass-media transnistreană și rusească anunță că în Republica Moldova sunt vandalizate/profanate monumentele ostașilor, căzuți în cel de- Al. Doilea Război Mondial și că sunt încălcate drepturile minorităților naționale.	26/16
20.11.22	49	1. Despre un zvon, „aruncat în spațiul informațional”, vorba moderatorului emisiunii, cum că imediat după retragerea trupelor rusești din Herson, Occidentul și statele G 20, ar fi „trimis Kremlinului un plan de pace”. 2. Ce eforturi depun structurile statului pentru a curma dezinformarea și răspândirea știrilor false?	29/20
27.11.22	40	1. Zvonul răspândit de mass-media rusească cum că din interese strategice „Chișinăul și Kievul sunt în negocieri pentru un schimb de teritorii”. 2. E necesar sau nu, ca Președinta Republicii Moldova M. Sandu să plece la Moscova pentru a negocia cu președintele FR V. Putin aprovizionarea cu gaze a țării?	27/13
4.12.22	58	1. Procesul Avia-Invest a ajuns la final: statul a redobândit Aeroportul Chișinău. 2. Problema divizării și destabilizării societății moldovenești: cine o face și de ce?	30/28
11.12.22	46	1. Știre falsă, marca mass-mediei rusească: Republica Moldova dorește să adere la NATO.	25/21

		2. Despre declarația parlamentarului român George Simion, Alianța pentru Unirea Românilor (AUR), cum că „România nu trebuie să ajute nici măcar cu un leu Guvernul de la Chișinău”.	
18.12.22	43	1. Despre utilitatea aflării Republicii Moldova în componența Comunității Statelor Independente (CSI). 2. Problema refugiaților din Ucraina și situația regională: riscuri și așteptări în legătură cu bombardamentele întreprinse de Rusia în Ucraina în plină iarnă.	32/11

Chestionarul interviului aprofundat la tema:

Diapazonul comunicațional al mass-mediei în procesul integrării europene a Republicii Moldova

- 1. În ce măsură vă preocupă problemele de politică internă și externă ale Republicii Moldova în contextul geopolitic contemporan și de aderare la Uniunea Europeană? Aduceți exemple și argumente din practica Dvs.**
- 2. Numiți 3-4 surse concrete de documentare utilizate de dvs. pentru a elabora materiale jurnalistice pe teme geopolitice. Descrieți experiența personală de lucru cu sursele.**
- 3. Dacă e să ne referim la geopolitică, considerați că interesele politice ale marilor puteri în regiunea, unde e situat statul nostru influențează activitatea mass-mediei autohtone? Argumentați răspunsul, prezentați exemple.**
- 4. Considerați că mass-media contemporană poate influența luarea deciziilor în spațiul politic al țării privind integrarea europeană a Republicii Moldova? În ce măsură? Argumentați răspunsul.**
- 5. În spațiul public apar frecvent păreri ale unor lideri politici, preluate și discutate în spațiul mediatic, precum că în Republica Moldova sunt îngrădite libertățile de exprimare și ale presei. Cât de corecte sunt aceste păreri și cum ar trebui să procedeze mas-media în asemenea circumstanțe?**
- 6. Cum credeți, în aspect politic, Republica Moldova a ales corect calea dezvoltării? Argumentați răspunsul.**
- 7. Cercetările sociologice dovedesc că societatea în Republica Moldova este divizată în două grupe mari atunci când se iau decizii politice de importanță strategică statală cu urmări directe pentru dezvoltarea durabilă social economică. În mare, respondenții învinuiesc mass-media în privința subminării coeziunii sociale. Cum comentați aceste învinuiri?**
- 8. De ce mass-media contemporană în Republica Moldova acționează din cont propriu și pe cont propriu? Ce scopuri urmărește?**
- 9. În condițiile agresiunii ruse în statul vecin, Ucraina, și ale activizării fazelor războiului hibrid declanșat de Federația Rusă în Republica Moldova, considerați corecte și suficiente acțiunile de contracarare întreprinse de guvernare, inclusiv în combaterea dezinformării și a știrilor false privind drumul european al țării ?**
- 10. Cum vedeți viitorul Republicii Moldova după referendumul privind integrarea europeană, care urmează să-și găsească loc în Constituție, dar și al mass-mediei autohtone ca participant (activ/inactiv) la materializarea acestui proiect de țară?**

Tabel
cu grile de codificare a intervievaților

Re-spondenți	Sexul	Vârsta	Studii	Statut socio-prof.	Limba interv.	Etnia
Resp. 1.	B	66-75 +	Superioare	pensionar	Română	Moldovean
Resp. 2.	B	36-45	Superioare	publicist	Română	Român
Resp. 3.	B	66-75	Superioare, cursuri	învățământ univ. jurnal.	Română	Moldovean
Resp. 4.	F	26-35	Superioare	media	Română	Moldovean
Resp. 5.	F	16-25	Superioare	Media online	Română	Moldovean
Resp. 6.	F	16-25	Superioare	Media online	Română	Moldovean
Resp. 7.	F	36-45	Superioare	Media	Română	Român
Resp. 8.	B	66-75	Superioare	Media	Română	Român
Resp. 9.	B	36-45	Superioare	Media	Română	Moldovean
Resp. 10.	F	26-35	Superioare	Media	Română	Moldovean
Resp. 11.	B	56-65	Superioare	Media	Română	Român
Resp. 12.	F	16-25	Medii	Media	Română	Moldovean
Resp. 13.	B	16-25	Superioare	Media	Română	Moldovean
Resp. 14.	F	16-25	Superioare	Media	Română	Moldovean

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Numele, prenumele MIhai LESCU

Semnătura

Data 26.03.2025

Curriculum vitae Informații personale Nume / Prenume Adresă Telefon E-mail Naționalitate Data nașterii Sex	MIHAI LESCU Lescu Mihai Ion Str. Teilor, 8, ap.18, Chișinău, Republica Moldova Mobil : 069075550 lescumihai@gmail.com / lescumihai@mail.ru Republica Moldova 29.12. 1948 Masculin
Experiența profesională Perioada Funcția sau postul ocupat Activități și responsabilități principale Perioada Funcția sau postul ocupat Activități și responsabilități principale	1997 - prezent lector, lector superior, din 2003—conf. univ., Departamentul Teoria și Practica Jurnalismului pregătirea profesională a viitorilor specialiști în Activitate editorială și Jurnalism; în anii 2005-2014 responsabil de instruirea studenților la specialitatea Activitate editorială; elaborarea planurilor de învățământ, cursurilor și curriculum-urilor la specialitățile Jurnalism și Activitate editorială, a materialelor metodice și didactice: suporturi și note de curs; implementarea managementului performant și eficientizarea procesului instructiv-didactic la specialitatea Activitate editorială; desfășurarea activității de specializare a studenților în Jurnalism politic. 1986-2003 Secretar responsabil al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova, apoi, din 1989- vicepreședinte al UJM, director al Fondului Financiar și redactor al publicației „Jurnalul Moldovei” dirijare activității Uniunii Jurnaliștilor și a Studioului de creație „Fotojurnalul”; gestionarea ședințelor Prezidiului UJM și a secțiilor de creație; reprezentarea instituției în relațiile ei cu structurile statului și cu Uniunile Jurnalistice/de creație din URSS și internaționale; colaborarea cu organizațiile primare și instruirea profesională a jurnaliștilor; coordonarea problemelor privind desfășurarea anual a 30 concursuri de creație și organizarea deplasărilor de creație și a odihnei membrilor UJM;

Numele și adresa angajatorului	organizarea și gestionarea activității financiare a UJM și promovarea imaginii organizației. Uniunea Jurnaliștilor din Republica Moldova, st. Pușkin, 22, et.2, or. Chișinău
Perioada Funcția sau postul ocupat	1980-1986
Activități și responsabilități principale	Activitate în organele de partid (1980-1984), ulterior-- Șef al Departamentului Expoziții, Propagandă și Difuzare a Cărții coordonarea activității organizațiilor primare de partid din domeniul culturii, învățământului și sportului și a procesului de instruire în școlile marxist-leniniste; dirijarea procesului cultural și educațional în sectorul Botanica, Chișinău; organizarea și desfășurarea Expozițiilor și a Saloanelor comerciale de carte în țară și peste hotare; dirijarea activității editurilor privind promovarea cărții, a Asociației Republicane „Молдкниготорг” și „Prietenii cărții”, organizarea Saloanelor de Carte, a altor acțiuni de masă consacrate difuzării cărții.
Numele și adresa angajatorului	Comitetul de Stat al RSS Moldovenești pentru Edituri, Poligrafie și Comerțul cu Cărți, bl.Ștefan cel Mare, 180, et. 9;
Perioada Funcția sau postul ocupat Activități și responsabilități principale	1974-1980 Redactor-șef al ziarului „Făuritorul”/ „Созидатель” lucrul managerial și de eficientizare a procesului redacțional-editorial al colectivului redacției; consolidarea relațiilor de colaborare cu cititorii, susținerea mișcării corespondenților netitulari; redactarea mai multor numere de ziar care vizau activitatea de partid și administrativă a raionului Râșcani, or. Chișinău. Trustul de construcții industriale „Промстрой” st. Karl Marx, 25 Chișinău.
Numele și adresa angajatorului	1973-1974
Perioada Funcția sau postul ocupat Activități și responsabilități principale Numele și adresa angajatorului	Redactor în Redacția unificată colaborarea cu cititorii, pregătirea pentru tipar a creațiilor lor Redacția revistei „Scânteia leninistă” și a ziarului „Tânărul leninist”, st. Pușkin, 22, et.5, Chișinău.
Perioada Funcția sau postul ocupat Activități și responsabilități principale Numele și adresa angajatorului	1970-1972 Correspondent elaborarea și redactarea materialelor privind viața și activitatea tineretului Ziarul „Tinerimea Moldovei”, st. Pușkin, 22, et.2, or. Chișinău
Educație și formare	1998

Perioada	Academia de Științe a Moldovei		
Numele și tipul instituției de învățământ Calificarea / diploma obținută	Doctor în științe politice, DR nr. 000540 din 26. 02. 1998.		
Perioada	1967-1972		
Numele și tipul instituției de învățământ Calificarea / diploma obținută	Universitatea de Stat din Moldova , Facultatea de Filologie, secția jurnalistică Jurnalist, Filolog		
Aptitudini și competențe personale Limba maternă	româna		
Limbi străine cunoscute	rusă	franceză	
Competențe și abilități sociale	Spirit de inițiativă, experiență de muncă în echipă, acumulată de-a lungul anilor; Abilități organizatorice și de comunicare; Responsabilitate, inițiativă, auto-organizare; Capacitatea de a lucra peste orele de program și de a face deplasări de serviciu în teritoriu (în țară și peste hotare).		
Competențe și aptitudini de utilizare a calculatorului	Stăpânire de programe de birou: - Procesarea informației; - Comunicare; - Creare de conținuturi; B		
Permis de conducere Informații suplimentare	Autor a peste 100 de lucrări științifice, publicate în reviste și culegeri de lucrări editate în țară și peste hotare, dintre care un studiu, note de curs la Activitatea editorială, un volum de eseuri la jurnalism; Participări cu prezentări ale rezultatelor cercetării la cca 50 de conferințe naționale și internaționale Participări în mai multe proiecte naționale și internaționale în calitate de: cercetător sau expert;		
Publicații			
Distincții	2011 – Diplomă de gradul III a Guvernului Republicii Moldova, nr.1802-1132 din 28.09.2011;		
Membru	al Uniunii Scriitorilor din Moldova al Uniunii Jurnaliștilor din Moldova al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România		